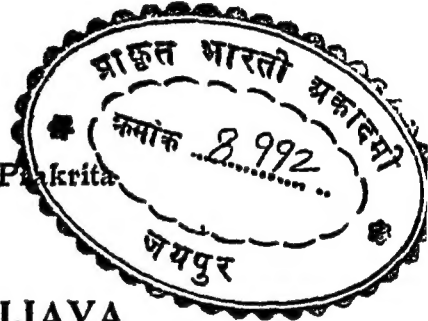

BRIHAT KALPA SUTRA

AND
ORIGINAL NIRYUKTI
OF
STHAVIR ARYA BHADRABAHU SWAMI

AND
A Bhashya by Shri Sanghadas Gani Kshamashramana thereon
with a Commentary begun by Acharya Shri Malayagiri and Completed by
Acharya Shri Kshemakirti.

Volume III
CONTAINING
PRATHAMA UDDESHA
EXCLUDING
Pralamba Prakrita & Masakaipa Prakrita

EDITED BY
GURU SHRI CHATURVIJAYA
AND HIS
SHISHYA PUNYAVIJAYA

THE FORMER BEING THE DISCIPLE OF
PRAVARTAKA SHRI KANTIVIJAYAJI

INITIATED BY
NYAYAMBHONIDHI SHRIMAD VIJAYANANDA SURIJJI,
1ST ACHARYA OF
BRIHAT TAPA GACHCHHA SAMVIGNA SHAKHA.

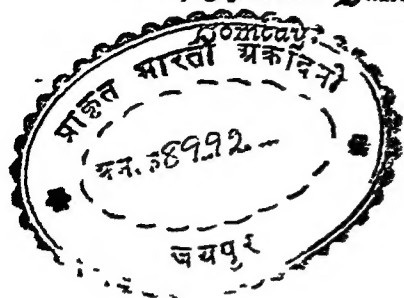
Publishers:—SHRI ATMANAND JAIN SABHA, BHAVNAGAR

Vir Samvat 2463 }
Vikrama Samvat 1992 }

Copies 500

{ Atma Samvat 40
{ A. D. 1936 } 21

Printed by Ramchandra Yesu Shedge,
at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Lane,

Published by Vallabhadas Tribhuvandas
Gandhi, Secretary, Jain
Atmananda Sabha,
Bhavnagar.

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायाः चतुरशीतितमं रत्नम् (८४)
स्थविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिप्रणीतस्वोपज्ञनिर्युत्तयुपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिकमाश्रमणसङ्कलितभाष्योपबृंहितम् ।

जैनागम-प्रकरणाद्यनेकग्रन्थातिगूढार्थप्रकटनप्रौढटीकाविधानसमुपलब्ध-
'समर्थटीकाकारे'तिख्यातिभिः श्रीमद्भिर्मलयगिरिसूरिभिः
प्रारब्धया वृद्धपोशालिकतपागच्छीयैः श्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यैः पूर्णीकृतया च वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

तस्यायं
तृ ती यो वि भा गः
प्रथम उद्देशः ।

[प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्त्यशः ।]

तत्सम्पादकौ—

सकलागमपरमार्थप्रपञ्चनप्रवीण-बृहत्तपागच्छान्तर्गतसंविन्नशास्त्रीय-आद्याचार्य-
न्यायाम्भोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरीश(प्रसिद्धनाम-श्रीआत्मारामजी-
महाराज)शिष्यरत्नप्रवर्त्तक-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिपुङ्गवानां
शिष्य-प्रशिष्यौ चतुरविजय-पुण्यविजयौ ।

प्रकाशं प्रापयित्री—

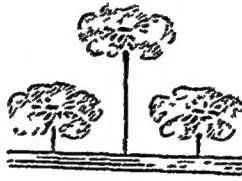
भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्दसभा ।

वीरसंवत् २४६३ }
ईस्वी सन १९३६ }

प्रतयः ५००

{ विक्रम संवत् १९९२
आत्मसंवत् ४०

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां कोलभाटवीथ्यां
२६-२८ तमे गृहे निर्णयसागर-
मुद्रणालये रामचन्द्र येसु शेडगे-
द्वारा मुद्रापितम्

प्रकाशितं च तत् “वल्लभदास त्रिभुवनदास
गांधी, सेक्रेटरी श्रीआत्मानन्द जैन
सभा, भावनगर” इत्यनेन

आ फोटो गुन्धक्ति निमित्तं भावनगर निवासी कर्कील नानालाल हरिचंद

बृहत्तपागच्छान्तर्गत मंविग्नशास्त्रीय आद्याचार्य
न्यायाम्भोनिधि श्री १००८ श्री विजयानन्द मृगि
शिष्य प्रवर प्रवर्तक

श्री १००८ श्री कान्ति विजयजी महाराज.

प्रवर्तक पद-विक्रम संवत् १९५७ पाटण.

नेपनी मोभाग्यवती पन्नी वंदेन पणी वंदेनना पुण्यायें कगव्यो हे.

जन्म-विक्रम संवत् १९०७ बडोदरा.

दीक्षा-विक्रम संवत् १९३५ अम्बाला.

ॐ

अ र्प ण

जे महापुरुषनुं जीवन शांत सागरनी जेम सदा एकधारी शांतिथी परिपूर्ण छे,
शान्तिना इच्छुक तरीके जैन संघमां जेमनुं अद्वितीय स्थान अने मान छे,
जेमणे प्राचीन जैन ज्ञानभंडारो अने प्राचीन समग्र साहित्यनो जीणों-
द्वार अने पुनरुद्धार करवा-कराववा द्वारा भारतीय प्राचीन साहि-
त्यनी अने ते साथे जैन धर्मनी अपूर्व सेवा करवामां ज जीवननी
सार्थकता मानेली छे तेमज जेमनी शीतल छायायां वसी अमे
ज्ञानलव प्राप्त करवा उपरांत जैन वाङ्मयनी अल्प-स्वल्प सेवा
करवानुं सामर्थ्य, योग्यता अने सौभाग्य मेळवी शक्या
छीए; ते शान्तिना अखंड धामसमा, समदर्शी, पवित्र,
व्रत-ज्ञानस्थविर, दीर्घजीवी, अनेकानेक गुणविभूषित,
प्रातःस्मरणीय, परमगुरुदेव प्रवर्तक श्री १००८ श्री
कान्तिविजयजी महाराजश्रीना पवित्र कर-
कमलमां बृहत्कल्पसूत्रना आ तृतीय
विभागने सादर अर्पण करी अमे
कृतकृत्य थइए छीए.

चरणोपासक शिशुओ
मुनि चतुर विजय
अने
पुण्य विजय.

बृहत्कल्पसूत्रसंशोधनकृते सङ्गृहीतानां प्रतीनां सङ्केताः ।

- भा० पत्तनस्थभाभापाटकसत्कचित्कोशीया प्रतिः ।
 त० पत्तनीयतपागच्छीयज्ञानकोशसत्का प्रतिः ।
 डे० अमदावादडेलाउपाश्रयभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
 मो० पत्तनान्तर्गतमोंकामोदीभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
 ले० पत्तनसागरगच्छोपाश्रयगतलेहेरुवकीलसत्कज्ञानकोशगता प्रतिः ।
 कां० प्रवर्तकश्रीमत्क्रान्तिविजयसत्का प्रतिः ।
 ता० ताडपत्रीया मूलसूत्रप्रतिः टीकाप्रतिः भाष्यप्रतिर्वा । (सूत्रपाठान्तरस्थाने सूत्रप्रतिः, टीकापाठान्तरस्थाने टीकाप्रतिः भाष्यपाठान्तरस्थाने च भाष्यप्रतिरिति ज्ञेयम् ।)
 प्र० प्रत्यन्तरे (टीप्पणीमध्योद्धृतचूर्णिपाठान्तः वृत्तकोष्ठगतपाठेन सह यत्र प्र० इति स्यात् तत्र प्रत्यन्तरे इति ज्ञेयम्, दृश्यतां पृष्ठ २ पंक्ति २७-३२ इत्यादि ।)

मुद्यमाणेऽस्मिन् ग्रन्थेऽस्माभिर्येऽशुद्धाः पाठाः प्रतिपूषलब्धास्तेऽस्मत्कल्पनया संशोध्य () एतादृ-
 ग्वृत्तकोष्ठकान्तः स्थापिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ १० पंक्ति २६, पृ० १७ पं० ३०, पृ० २५ पं० १२,
 पृ० ३१ पं० १७, पृ० ४० पं० २४ इत्यादि । ये चास्माभिर्गलिताः पाठाः सम्भावितास्ते []
 एतादृक्चतुरस्रकोष्ठकान्तः परिपूरिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ ३ पंक्ति ९, पृ० १५ पं० ६, पृ० २८ पं०
 ५, पृ० ४९ पं० २६ इत्यादि ।

टीकाकृताऽस्माभिर्वा निर्दिष्टानामवतरणानां स्थानदर्शकाः सङ्केताः ।

अनुयो०

आच० श्रु० अ० ड०

आव० हारि० वृत्तौ

आव० नि० गा० }

आव० निर्यु० गा० }

आव० मृ० भा० गा०

उ० मृ०

उत्त० अ० गा०

ओघनि० गा०

कल्पवृद्धाप्य

गा०

चूर्णि

जीत० भा० गा०

तत्त्वार्थ०

दश० अ० ड० गा०

दश० अ० गा० }

दशवै० अ० गा० }

दश० चू० गा०

देवेन्द्र० गा०

पञ्चव० गा०

पिण्डनि० गा०

प्रज्ञा० पद

प्रशम० आ०

मन्त्र०

महानि० अ०

विशे० गा०

विशेषचूर्णि

व्य० भा० पी० गा०

व्यव० ड० भा० गा०

अनुयोगद्वारसूत्र

आचाराङ्गसूत्र श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

आवश्यकसूत्र-हारिमर्दाय-वृत्तौ

आवश्यकसूत्र निर्युक्ति गाथा

आवश्यकसूत्र मूलभाष्य गाथा

उद्देश सूत्र

उत्तराध्ययनसूत्र अध्ययन गाथा

ओघनिर्युक्ति गाथा

वृद्धकल्पवृद्धाप्य

गाथा

वृद्धकल्पचूर्णि

जीतकल्पभाष्य गाथा

तत्त्वार्थाधिगमसूत्राणि

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन उद्देश गाथा

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन गाथा

दशवैकालिकसूत्र चूलिका गाथा

देवेन्द्र-नरकेन्द्र-नकरणगत देवेन्द्रप्रकरण गाथा

पञ्चवस्तुक गाथा

पिण्डनिर्युक्ति गाथा

प्रज्ञापनोपाङ्गसटीक पद

प्रशमरति आर्या

मल्यगिरीया टीका

महानिर्णयसूत्र अध्ययन

विशेषावश्यकमहामाष्य गाथा

वृद्धकल्पविशेषचूर्णि

व्यवहारसूत्र भाष्य पीठिका गाथा

व्यवहारसूत्र उद्देश भाष्य गाथा

श० उ०

शतक उद्देश

शु० अ० उ०

श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

सि० }
सिद्ध० }

सिद्धहेमचन्द्रानुशासन

सि० हे० औ० सू

सिद्धहेमचन्द्रानुशासन औणादिक सूत्र

हेमाने० द्विस्र०

हेमानेकार्थमद्वह द्विस्रकाण्ड

यत्र टीकाकृद्भिर्ग्रन्थामिथानादिकं निर्दिष्टं स्यात् तत्रास्माभिरुल्लिखितं श्रुतस्कन्ध-अध्ययन-उद्देश-गाथादिकं स्थानं तत्तद्वन्धमत्तं ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ १५ पं० ९ इत्यादि । यत्र च तन्नोल्लिखितं भवेत् तत्र सूचिन-मुद्देशादिकं स्थानमेतन्मुद्रमाणवृहत्कल्पग्रन्थसत्कमेव ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ २ पंक्ति २-३-४, पृ० ५ पं० ३, पृ० ८ पं० २९, पृ० ११ पं० २७, पृ० ६७ पं० १२ इत्यादि ।

प्रमाणत्वेनोद्धृतानां प्रमाणानां स्थानदर्शक- ग्रन्थानां प्रतिकृतयः ।

अनुयोगद्वारसूत्र—

शेठ देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड मुरत ।

अनुयोगद्वारसूत्र चूर्णी—

रतलम श्रीऋषभदेवजी केगरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

अनुयोगद्वारसूत्र सटीक }
मलधारीया टीका }

शेठ देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड मुरत ।

आचाराङ्गसूत्र सटीक—

आगमोदय समिति ।

आवश्यकसूत्र चूर्णी—

रतलम श्रीऋषभदेवजी केगरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

आवश्यकसूत्र सटीक }
(श्रीमल्लयगिरिकृत टीका) }

आगमोदय समिति ।

आवश्यकसूत्र सटीक }
(आचार्य श्रीहरिमद्रकृत टीका) }

आगमोदय समिति ।

आवश्यक निर्युक्ति—

आगमोदय समिति प्रकाशित हारिमद्रीय टीकागन ।

ओघनिर्युक्ति सटीक—

आगमोदय समिति

कल्पचूर्णी—

हस्तलिखित ।

कल्पवृहद्भाष्य—

”

कल्पविशेषचूर्णी—

”

कल्प-व्यवहार-निशीथसूत्राणि—

जैनसाहित्यसंग्रहक समिति ।

जीवाजीवामिगमसूत्र सटीक—
 दशवैकालिक निर्युक्ति टीका सह—
 दशाश्रुतस्कन्ध अष्टमाध्ययन }—
 (कल्पसूत्र)
 देवेन्द्रनरकेन्द्र प्रकरण सटीक—
 नन्दीसूत्र सटीक }—
 (मलयगिरिकृत टीका)
 निशीथचूर्णि—
 पिण्डनिर्युक्ति—
 प्रज्ञापनोपाङ्ग सटीक—
 बृहत्कर्मविपाक—
 महानिर्णयसूत्र—
 राजप्रश्रीय सटीक—
 विपाकसूत्र सटीक—
 विशेषणवती—
 विशेषावश्यक सटीक—
 व्यवहारसूत्रनिर्युक्ति भाष्य टीका—
 सिद्धप्राप्त सटीक—
 सिद्धहेमगञ्जानुशासन—
 सिद्धान्तविचार—
 सूत्रकृताङ्ग सटीक—
 स्थानाङ्गसूत्र सटीक

आगमोदय समिति ।
 श्रेष्ठ देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
 श्रेष्ठ देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
 श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
 आगमोदय समिति ।
 हस्तलिखित ।
 श्रेष्ठ देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
 आगमोदय समिति ।
 श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
 हस्तलिखित ।
 आगमोदय समिति ।
 ”
 रतलाम श्रीऋषभदेवजी केजरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
 श्रीयशोविलय जैन पाठशाला बनारस ।
 श्रीमाणिक्यमुनिजी सम्पादिन ।
 श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
 श्रेष्ठ मनसुखभाई भगुभाई अमदावाद ।
 हस्तलिखित ।
 आगमोदय समिति ।
 ”

॥ अहम् ॥

प्रारम्भिक निवेदन ।

निर्युक्ति-भाष्य-वृत्तिसहित बृहत्कल्पसूत्रना आ अगाड अमे वे विभागो प्रकाशित करी चूक्या छीए । आजे एनो, “प्रथम उद्देश संपूर्ण” सुधीनो त्रीजो विभाग प्रसिद्ध करवामां आवे छे । प्रथमना वे विभागोमां अमे बृहत्कल्पसटीक-प्रथमखंडनी जुदा जुदा भंडारोमांनी छ प्रतिओनो उपयोग कर्यो हतो, जेमनो परिचय अमे प्रथम विभागमां आप्यो छे । आ विभागथी अमे एना द्वितीयखंडनी ए ज भंडारोमांनी छ प्रतिओ अने ते उपरांत एक ताडपत्रीय प्रतिनो उपयोग कर्यो छे, जेमनो परिचय आ नीचे आपीए छीए ।

द्वितीयखण्डनी प्रतिओ

१ भा० प्रति—आ प्रति पाटणना भाभाना पाढामांना विमळना ज्ञानभंडारनी छे । तेनां पानां २८६ छे । दरेक पानानी एक वाजुए १८ लीटीओ लखेली छे, पण २१७ थी २८६ पाना सुधीमां १९ लीटीओ लखवामां आवी छे । दरेक लीटीमां ४८ थी ५० अक्षरो छे । प्रतिनी लंबाई साढाअगीआर इंचनी अने पहोळाई साढाचार इंचनी छे । प्रतिना अंतमां नीचे प्रमाणे लेखकनी पुष्पिका छे—

इति श्रीकल्पाध्ययनटीकायां द्वितीयपंडं समाप्तमिति भद्रमस्तु ॥ ॥ छ ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्री ॥ संवत् १६०७ वर्षे फाल्गुनमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदातिथौ
शुक्लवासरे ॥ श्रीगच्छे ॥ भ० श्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्री.....
.....लिपापितां सिद्धान्तकल्पस्य
टीकायां द्वितीयपंडं समाप्तं ॥ ग्रंथाग्र सहस्राणि चतुर्दश ॥ छ ॥
.....सिंहराज्ये ॥ जादृशं पुस्तके दृष्ट्वा । तादृशं लिखितं
मया । यदि शुद्धमशुद्धं वा । मम दोषो न दीयतां ॥ लिपि.....
..... ॥

आ उल्लेखमां ज्यां खाली मीडां मूक्यां छे ते अक्षरोने ए प्रतिना कोई उठाउगीरे भूसी नाख्या छे । प्रतिनी स्थिति साधारण छे । आ प्रति भाभाना पाढाना ज्ञानभंडारनी होई एनी अमे भा० संज्ञा राखी छे । आ प्रति अमे भंडारना बहीबटदार शेठ उत्तमचंद नागरदास द्वारा मेळवी छे ।

२ त० प्रति—आ प्रति पाटणना फोफलीयावाडानी आगलीसेरीमांना तपगच्छीय ज्ञानभंडारनी छे । आ भंडार अल्लारे पंचासराना पोळिया उपाश्रयमां राखवामां आव्यो छे । आ प्रतिनां पानां १८९ छे । दरेक पानानी पुठीदीठ १७ लीटीओ छे अने ए दरेक लीटीमां ७० थी ७५ अक्षर छे । प्रतिनी लंबाई १३ । इंचनी अने पहोळाई ५ इंचनी छे । एना अंतमां लेखनसमयने सूचवती लेखकनी पुष्पिका आदि कशुंय नथी

તે જનાં પ્રતિનું સ્વ જોતાં તે સોઝાની મરીમાં ઝપાદે હોય તેમ લાગે છે । પ્રતિ માવાણ વ્યવિતમાં છે । ડિપિ સુંદર છે । પ્રતિ તપરાચ્છાઈ મંદારની દોઈ પ્ત્તી અને તૃ૦ સંઘા ગભી છે । આ પ્રતિ અમે મંદારના સંગ્રહ એટ મલુકચંદ દોલાચંદ દ્વારા મેઝર્વા છે ।

૩ હે૦ પ્રતિ—આ પ્રતિનો પરિચય અમે પ્રથમ વિમાગના “પ્રાસંગિક નિવેદન”માં આપ્યો છે તે વપરાંત અહીં અમારે પ્ત્તલું જ ઝમેગ્વાતું છે કે આ પ્રતિનાં પાનાં ૬૧૧ છે અને તેના અંતમાં આ પ્રમાણે લેખકની પુષ્પિકા છે—

॥ સંવત્ ૧૬૨૭ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૩ ગતી । અયેહ શ્રીઅદ્દમ્મદાવાદ રાજ-
નામધ્યે । ડિજદીસ્પાલદ્વાનીય । મહં ગ્વદામ્ સુત ગમચંદ સ્વયં હસ્તે
લક્ષિતં ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ ગ્રંથાગ્રં ૪૨૫૧૦ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥
॥ છ ॥ શ્રીમ્નંમનકપાર્થનાથપ્રકટકર્તાનવાંગીવૃત્તિકારશ્રીઅમયદેવસુરિપ્રસુ-
પ્રાનપ્રતિષ્ઠ શ્રીબૃહન્ન્યગ્નરાચ્છે શ્રીપૂજ્યશ્રીજિનગજસુરિપદ્માલંકારશ્રીજિન-
મદ્સુરિસ્તંવાને શ્રીજિનચન્દ્રસુરિગિજયગ્જ્યે ॥ શ્રીશંભુવાલ્મીકે । મા૦ તેજા
વીરપાલ જ્ઞાનપુણ્યાર્થ સા૦ । સદ્મુકેન અમીપાલ્લયુનેત દ્યં શ્રીબૃહન્નકલ્પ-
વૃત્તિલેખિતા ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ ॥ છ ॥
॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥

૪ મા૦ પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટણના સાગરાચ્છના વગાશ્યમાં મુકેલ એટ મોંકા મોંદીના મંદારની છે । પ્ત્તનાં પાનાં ૧૩૪ છે । દરેક પાનાની પુર્તાદીટ સત્તર સત્તર લીંદીઓ છે અને ૫ દરેક લીંદીમાં ૬૬ થી ૭૦ અક્ષરો છે । પ્રતિની લંબાઈ ૧૩૥ ॥ ઈંચ અને પહોળાઈ ૫ ॥ ઈંચની છે । પ્રતિને છેદે નીચે પ્રમાણેની પુષ્પિકા છે—

॥ છ ॥ રત્તિ શ્રીકલ્પવૃત્તિ ડિનીયસ્વંદં સમાપ્તં ॥ છ ॥ સંવત્ ૧૫૭૪ વર્ષે
માદ્રપદમાસે કૃષ્ણપક્ષે તૃતીયા માર્ગે લિખિતં

પ્રતિની વ્યવિત જાણપ્રાય છે । પ્રતિ મોંદીના મંદારની દોઈ પ્ત્તી સંઘા મો૦ રાલી છે ।

૫ હે૦ પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટણના સાગરાચ્છના વગાશ્યમાં રહેલ છેદેલ વર્કીલના મંદારની છે । પ્ત્તનાં પાનાં ૧૩૬ છે । દરેક પાનાની પુર્તાદીટ સત્તર સત્તર લીંદીઓ છે અને દરેક લીંદીમાં ૬૯ થી ૭૪ અક્ષરો છે । પ્રતિની લંબાઈ ૧૩૥ ॥ ઈંચ અને પહોળાઈ ૫ ॥ ઈંચ છે । પ્રતિના અંતમાં લેખકની પુષ્પિકા આદિ કશુંય નથી । પ્રતિની વ્યવિત જાણપ્રાય છે । પ્રતિ છેદેલ વર્કીલના મંદારની દોઈ પ્ત્તી અને હે૦ સંઘા રાલી છે ।

વપરોક્ત વગેરે પ્રતિઓ અમે હેમચંદ્રસમા દ્વારા મેઝર્વા છે ।

૬ ક્રા૦ પ્રતિ—આ પ્રતિનો પરિચય અમે પ્રથમ વિમાગમાં આપ્યો છે પ્ત્તલે આના સંબંધમાં અમારે અહીં કશું જ વિશેષ કહેવાતું નથી ।

૭ તા૦ પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટણ-વગ્ગતજાની સુરીમાં રહેલા સંઘના મંદારની છે । પ્ત્તનાં પાનાં ૪૨૦ છે, જે પૈકી પત્ર ૧ થી ૧૧૮ સુરીનાં ગુપ્ત થયાં છે । પાનાની પુર્તાદીટ ૪ થી ૬ લીંદીઓ છે અને ૫ દરેક લીંદીમાં ૧૨૦ થી ૧૩૦ અક્ષરો છે । પ્રતિની લંબાઈ ૩૧૥ ॥

ઇંચની અને પહોળાઈ ૨૥ ઇંચની છે । પ્રતિ લાંબી હોઈ ત્રણ વિભાગમાં લખાઈ છે । એના અંતમાં લેખકની પુષ્પિકા વગેરે કશુંજ નથી । આ પ્રતિ તાલપત્રીય હોઈ તેની સંજ્ઞા અમે તા૦ રાખી છે । પુસ્તક વાંધવાની વેકાળજીને પરિણામે પ્રતિ વઢી ગયેલી છે તેની સ્થિતિ એકંદર સારી છે । આ પ્રતિ અમે મંદારની સંરક્ષક શેઠ-ધર્મચંદ-અમેચંદની પેઢી દ્વારા મેળવી છે ।

દ્વિતીયખંડનો વિભાગ

ઉપર જણાવેલ દ્વિતીયખંડની સાત પ્રતિઓનો અમે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઉપયોગ કર્યો છે । આ સાત પ્રતો પૈકી મા૦ પ્રતિ સિવાયની વધીયે પ્રતિઓમાં દ્વિતીયખંડની શરૂઆત માસકલ્પપ્રકૃત પૂર્ણ થયા પછી વગડાપ્રકૃતથી થાય છે, જ્યારે મા૦ પ્રતિમાં દ્વિતીય-ખંડનો પ્રારંભ માસકલ્પપ્રકૃત પૂર્ણ થવા પહેલાંથી થાય છે (જુઓ મુદ્રિત વિભાગ ૨ પૃષ્ઠ ૫૧૩ ટિપ્પણી ૧) અને દ્વિતીયખંડની સમાપ્તિ આ સાતે પ્રતોમાં જુદે જુદે ઠેકાણે કરવામાં આવી છે । ત૦ હે૦ અને તા૦ પ્રતિમાં દ્વિતીયખંડની સમાપ્તિ મુદ્રિત ચતુર્થ વિભાગના પત્ર ૧૧૯૨ માં તૃતીય હદેશના ૧૭ મા સૂત્ર અને ભાષ્યગાથા ૪૪૧૩ ની ટીકા પછી થાય છે (જુઓ પૃ૦ ૧૧૯૨ ટિ૦ ૧), મો૦ લે૦ પ્રતિમાં દ્વિતીયખંડની સમાપ્તિ મુદ્રિત ચતુર્થ વિભાગના ૧૦૧૫ પાનામાં દ્વિતીય હદેશના ૨૦ મા સૂત્ર અને ૩૩૫૪ મી-ગાથાની ટીકા પછી મૂલસૂત્રની વ્યાખ્યા પછી થાય છે (જુઓ પૃ૦ ૧૦૧૫ ટિ૦ ૫), કાં૦ પ્રતિમાં દ્વિતીયખંડની સમાપ્તિ મુદ્રિત ચતુર્થ વિભાગના પત્ર ૧૧૯૧ માં તૃતીય હદેશના ૧૭ મા સૂત્ર અને ૪૪૧૨ ગાથાની અધૂરી ટીકા થાય છે (જુઓ પત્ર ૧૧૯૧ ટિ૦ ૩) અને મા૦ પ્રતિમાં ૧૨૦૩ પાનામાં તૃતીય હદેશના ૧૮ મા સૂત્ર અને ૪૪૫૮ ગાથાની અધૂરી ટીકા થાય છે (જુઓ પૃ૦ ૧૨૦૩ ટિ૦ ૧) ।

આ પ્રમાણે હસ્તલિખિત પ્રતોના લખાવનારાઓ દ્વિતીયખંડની પૂર્ણતા જુદે જુદે ઠેકાણે કરી છે જે પૈકી સામાન્યતઃ ત૦ હે૦ અને તા૦ પ્રતિના લખાવનારાઓ દ્વિતીયખંડનો વિભાગ એકંદર ઠીક પાડ્યો ગણાય । વાકીના લખાવનારાઓ જે વિભાગ પાડ્યા છે એ કેવળ નિર્વિવેકપણે જ પાડ્યા છે, જેમાં સૂત્રને કે કોઈ અધિકારને પૂર્ણ નથી થવા દીધાં એટલું જ નહિ પણ ચાલુ ગાથાની ટીકાને પણ પૂર્ણ થવા દીધી નથી । અસ્તુ ગમે તેમ હો તે છતાં એટલી વાત ચોક્કસ છે કે આ ગ્રંથનાં ખંડો પાડનારાઓ બુદ્ધિમત્તાપૂર્વક ખંડો પાડ્યા નથી ।

પ્રતિઓની સમવિષમતા

પ્રસ્તુત તૃતીયવિભાગના સંશોધન માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ દ્વિતીયખંડની કુલ સાત પ્રતો એકત્ર કરવામાં આવી છે જે ચાર વર્ગમાં વહેંચાઈ જાય છે । અર્થાત્ મો૦ લે૦ તા૦ પ્રતિનો એક વર્ગ છે, ત૦ હે૦ પ્રતિનો બીજો વર્ગ છે, મા૦ ત્રીજો વર્ગ છે અને કાં૦ ચોથો વર્ગ છે । આ ચારે વર્ગની પ્રતિઓ એક બીજા વર્ગની પ્રતિઓ સાથે પાઠભેદવાળી

છતાં મોં લેં તાં વર્ગની પ્રતિઓ અને તં હેં વર્ગની પ્રતિઓ પરસ્પર ઘણું સ્વરૂં મળતી જ રહે છે જ્યારે માં પ્રતિ અને કાંં પ્રતિ પરસ્પર જુદા વર્ગની તેમજ અતિગ્રય પાઠભેદવાળી છતાં પરસ્પર ઘણી વાર મળતી રહે છે । આમ છતાં પાઠભેદની વાચતમાં કેટલીક વાર એક વીજા વર્ગની પ્રતિઓ સેઝમેઝ પળ થઈ જાય છે । અર્થાત્ કેટલીક વાર અમુક સરસા પાઠો અથવા પાઠભેદો તં હેં કાંં પ્રતિમાં હોય તો કેટલીક વાર માં મોં લેં પ્રતિમાં એકસરસા પાઠો હોય છે, કેટલોક વચ્ચત માં તં હેં પ્રતિમાં સરસા પાઠભેદો હોય જ્યારે કેટલોક વચ્ચત મોં લેં કાંં પ્રતિમાં સમાનતા ધરાવતા પાઠો હોય છે । આ વધું છતાં ઘણી વાર એમ પણ વચ્ચું છે કે કેટલાક પાઠો વર્ધાયે પ્રતિઓમાં એકસરસા હોય તે છતાં માત્ર અમુક એક વર્ગની પ્રતોમાં જ ત્યાં પાઠ-ભેદ હોય છે । આ વધાય સમવિપમ પાઠભેદોને અમે પાને પાને નાંવેલા છે જેને વિદ્વાનો સ્વયં જોઈ શકશે । આ વધા પાઠભેદો પૈકીના કેટલાક પાઠભેદોને ક્યારેક ચૂર્ણિનો તો કોઈક વાર વિશેષચૂર્ણિનો અને કેટલીક વાર ઉભયનો ટેકો હોય છે; તે ઉપરાંત કેટલીક વાર અમુક એક જ સ્થલના જુદા જુદા પાઠભેદ પૈકી અમુક પાઠને ચૂર્ણિનો ટેકો હોય અને અમુક પાઠને વિશેષચૂર્ણિનો ટેકો હોય એમ પણ ઘનવા પામ્યું છે; આ વચેય ઠેકાણે અમે ચૂર્ણિ વિશેષચૂર્ણિના પાઠો સરસામણી માટે દિપ્પણમાં નાંધ્યા છે ।

પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં વિદ્વાનોએ પોતાની ઇચ્છાનુસાર હસ્તક્ષેપ કરવાને લીધે એની જુદી જુદી હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં અનેક પ્રકારના પાઠભેદો વર્ધી પડ્યા છે । જેવા કે—કેટલીક વાર અવતરણો ઉમેરાયાં છે, ક્યારેક ગાથાના પાઠભેદો કરાયા છે, કેટલોક વચ્ચત ચૂર્ણિ આદિના પાઠો ઉમેરાયા છે, કોઈક વાર ગાથાઓને નિર્યુક્તિગાથા પુરાતનગાથા વગેરે જુદા જુદા નિર્દેશો કરાયા છે, કેટલીક વાર વૃત્તિમાં વિશદતા લાવવામાટે પાઠભેદ અને ઉમેરો કરાયેલ છે અને કેટલેક ટેકાણે ગાથાઓનો ક્રમભેદ કરાયો છે. આ વધાયને અંગે અમારે ઘણું ઘણું કહેવાનું છે જે અમે પ્રસ્તુત ગ્રન્થના છેલ્લા વિભાગમાં સ્પષ્ટતા પૂર્વક જાણાવીશું ।

આ સિવાય સૂત્રોની સંખ્યાદર્શક અંકો, પ્રકૃતોનો વિભાગ વગેરે જે જે નવીન વાચતોનો અમે ઉમેરો કર્યો છે તેવિધે પણ અમારે જે જે કહેવાનું છે તે અંતિમ વિભાગમાં સ્પષ્ટરીતે કહીશું ।

અહીં માત્ર અમે એટલું જ નિવેદન કરીએ છીએ કે અનેક વિદ્વાનોના મનસ્વી હસ્તક્ષેપને પરિણામે જન્મેલા પાઠભેદોનો વિવેક કરવામાં અત્યંત સાવધાની તેમ જ તટસ્થતા જાળવવા છતાં અમારી સ્થલના થયેલી જણાય તો સુઝ વિદ્વાનો ક્ષમા કરે ।

નિવેદક—ગુરુ-શિષ્ય

મુનિ ચતુરવિજય-પુણ્યવિજય

प्रथमोद्देशकप्रकृतानामनुक्रमः ।

सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्	सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्
१-५	प्रलम्बप्रकृतम्	२५५	३०-३१	प्रतिबद्धशय्याप्रकृतम्	७२७
६-९	मासकल्पप्रकृतम्	३४१	३२-३३	गाथापतिकुलमध्यवास-	-
१०-११	वगडाप्रकृतम्	६११		प्रकृतम्	७३८
१२-१३	आपणगृह-रथ्यामुखा-		३४	व्यवशमनप्रकृतम्	७५१
	दिप्रकृतम्	६५१	३५-३६	चारप्रकृतम्	७७०
१४-१५	अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम्	६५९	३७	वैराज्य-विरुद्धराज्यप्रकृ-	
१६-१७	घटीमात्रकप्रकृतम्	६६९		तम्	७७८
१८	चिलिमिलिकाप्रकृतम्	६७२	३८-४१	अवग्रहप्रकृतम्	७८८
१९	दकतीरप्रकृतम्	६७६	४२-४३	रात्रिभक्तप्रकृतम्	८०१
२०-२१	चित्रकर्मप्रकृतम्	६८९	४४	रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम्	८३९
२२-२४	सागारिकनिश्राप्रकृतम्	६९१	४५	हरियाहडियाप्रकृतम्	८४८
२५-२९	सागारिकोपाश्रयप्रकृतम्	६९५	४६	अध्वप्रकृतम्	८५६
			४७	सङ्घडिप्रकृतम्	८८१
			४८-४९	विचारभूमी-विहारभूमि-	
				प्रकृतम्	८९७
			५०	आर्यक्षेत्रप्रकृतम्	९०५

१ यद्यपि वृत्तिकृता ३२४१-४२ भाष्यगा-
थाव्याख्यायामेतत्प्रकृतसूत्रं रथ्यामुखापणगृहा-
दिसूत्रलेन निर्दिष्ट (दृश्यतां पत्रं ९०६) तथाप्य-
स्माभिरिदं प्रकृतं १२-१३ सूत्र-२२९७-९८-
भाष्यगाथा-तद्वाख्याप्रामाण्यमधिकृत्य आपण-
गृह-रथ्यामुखादिप्रकृततयोल्लिखितम् ॥

२ एतत्प्रकृताभिधानस्थानेऽस्माभिर्विस्मृत्या अपा-
वृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते
तथापि तत्र आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतम्
इति वाचनीयम् ॥

३ एतत्प्रकृतस्यारम्भ. २३२५ भाष्यगाथावृत्तेरन-
न्तरं सूत्रम् इत्यस्य प्राग् विज्ञेयः । अत्रान्तरे—
॥ आपणगृह-रथ्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥
अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति ज्ञेयम् ॥

१ भाष्यकृता एतत् प्रकृतं प्राभृतसूत्रलेन
निर्दिष्टम् (दृश्यतां गाथा ३२४२), चूर्णिकृता पुनः
प्राभृतसूत्रसमानार्थकेन अधिकरणसूत्रलेनो-
ल्लिखितम् (दृश्यतां पत्र ९०६ टिप्पणी ९) ॥

२ यद्यप्यत्र वस्त्रप्रकृतम् इति मुद्रितं तथाप्यत्र
रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् इति बोद्धव्यम् ॥

३ हरियाहडियाप्रकृतम् इत्यस्मिन् नामनि
हृताहृतिकाप्रकृतम् हरिताहृतिकाप्रकृतम्
इत्युभे अपि नाम्नी अन्तर्भवतः ॥

॥ अहम् ॥

बृहत्कल्पसूत्र तृतीय विभागनो विषयानुक्रम ।

प्रथम उद्देश ।

गाथा	विषय	पत्र
२१२५-२२१४	वगडाप्रकृत सूत्र १०-११	६११-५०
२१२५-२२८७	१० पहेलु वगडासूत्र	६११-४९
	एक परिलेप-किडावाळा अने नीकळवा-पेसवाना	
	एक ज दरवाजावाळा गाम, नगर वगैरेमां निर्ग्रन्थ	
	निर्ग्रन्थीओए एक साथे न रहेवुं	
२१२५-२६	वगडासूत्रनो पूर्वना सूत्र साथे संबंघ	६११
	पहेला वगडासूत्रनी व्याख्या	६१२
२१२७	वगडा, द्वार अने निर्गम-ग्रवेगपदनी व्याख्या	६१२
२१२८-३१	द्वार अने निर्गम-ग्रवेगपद समानार्थक छतां वेमांथी	
	एक पदनुं ग्रहण न करतां वजेय पदोनुं ग्रहण आ	
	माटे ? एप्रकारनी शिष्यनी शंका अने तेनुं समाधान	
	करवामाटे वगडा अने द्वारपदनी चतुर्भंगी	६१२-१३
२१३२-२२३१	वगडा अने द्वारपदनी चतुर्भंगी पैकी	
	'एकवगडा-एकद्वार'रूप पहेला भांगा-	
	वाळा गाम, नगर आदिमां निर्ग्रन्थ-निर्ग्र-	
	न्थीओने समकाळे रहेवार्थी लागता	
	दोपोनुं विस्तृत वर्णन अने विविध	
	प्रायश्चित्तो	६१३-३६
२१३२-३४	एकवगडा-एकद्वारवाळा क्षेत्रमां निर्ग्रन्थ के निर्ग्रन्थी	
	पैकी कोई समुदाय रह्यो होय त्यां बीजो वर्ग	
	आर्वाने रहे तेमांना आचार्य, प्रवर्तिनी वगैरेने	
	लागता दोपो अने प्रायश्चित्तो	६१३-१४
२१३५-५३	गच्छने रहेवा लायक क्षेत्रनी पडिलेहणा-तपाल	
	करवामाटे नोकलेला श्रमणोनी उत्तेजनार्थी-ग्रेरणार्थी	
	सार्थीओए अचगृहीत करेला क्षेत्रने दवाववा माटे	

ગાથા	વિષય	પત્ર
	વિચાર કરનાર, તેમજ એ ક્ષેત્રમાં જવાનો નિર્ણય કરનાર આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, વૃષભ, ભિક્ષુ વગેરેને લક્ષીને પ્રાયશ્ચિત્તો અને તેથી ઉત્પન્ન થતા વેદોદય આદિ દોષોનું અગ્નિના દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સમર્થન	૬૧૪-૧૮
૨૧૫૪-૫૬	દેહશોભાથી રહિત, નીરસભોજી તેમજ સ્વાધ્યાય-ધ્યાન આદિમાં રચ્યાપચ્યા સાધુઓને વેદોદય આદિ દોષો લાગે જ ક્યાંથી? એ પ્રકારની શિષ્યની શંકા અને તેનું સમાધાન	૬૧૮
૨૧૫૭-૬૨	વેદોદયના અતિપ્રવલપણાનું સમર્થન અને તે વિષે યોદ્ધાનું અને ગારુડિકનું દૃષ્ટાન્ત	૬૧૮-૧૯
૨૧૬૩-૭૨	શ્રમણ અને શ્રમણીઓ જુદી જુદી વસતિમાં વસતા હોઈ એક વીજાના સહવાસને તર્જી શકે પરન્તુ ગામમાં વસનાર શ્રમણોમાટે ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓનો સહવાસ અનિવાર્ય હોઈ, શિષ્યદ્વારા શ્રમણોમાટે વનવાસનું સમર્થન અને તે સામે આચાર્યનો પ્રતિવાદ	
	ચૂતફલદોષદર્શી રાજાનું દૃષ્ટાન્ત તેમજ શ્રમણીઓના સહવાસવાળા ગામ આદિના ત્યાગનાં કારણો	૬૨૦-૨૨
૨૧૭૩	એકવગડા-એકદ્વાર આદિવાળા ગામ, નગરાદિમાં સાથે વસતા શ્રમણ-શ્રમણીઓને વિચારભૂમી, ભિક્ષાચર્યા, વિહારભૂમી, યંતિ-ચૈલ્યવન્દન આદિ નિમિત્તે લાગતા દોષો	૬૨૨
૨૧૭૪-૮૦	એક દરવાજા આદિ વાળા ગામ, નગર આદિમાં સાથે રહેતા શ્રમણ-શ્રમણીઓને વિચારભૂમી-સ્થંડિલભૂમી-જતાં રસ્તામાં પરસ્પર ભેગા થવાથી ઉત્પન્ન થતા વિવિધ દોષો અને તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૬૨૨-૨૪
૨૧૮૧-૯૩	એકદ્વારવાળા ગામ-નગર આદિમાં સાથે વસતા શ્રમણ-શ્રમણીઓને ભિક્ષાચર્યામાટે જતાં સેરી દેવલ્લ વગેરેમાં અણધારી રીતે પરસ્પર ભેગા થઈ જવાથી લાગતા દોષો અને સેરી દેવલ્લ વગેરેમાં શ્રમણ-શ્રમણીઓના પેસવા-નીકલવાને લગતી ચતુર્ભેદી અને એ ચતુર્ભેદીને આશ્રી પ્રાયશ્ચિત્તોના પાંચ આદેશો	૬૨૪-૨૭

ગાથા	વિષય	પત્ર
૨૧૯૪-૨૨૦૪	એક દરવાજાવાળા ગામ-નગર આદિમાં શ્રમણીઓ રહેલી હોય ત્યાં શ્રમણોના રહેવાથી શ્રમણીઓને વિચારભૂમી-ભિક્ષાચર્યા આદિ નિમિત્તે પડતી હરકતો અને તે વિષે ભોગિકતું દૃષ્ટાન્ત	૬૨૮-૩૦
૨૨૦૫-૧૭	એકદ્વાર આદિવાળા ગામ-નગરાદિમાં શ્રમણીઓ રહેલી હોય ત્યાં રહેલા શ્રમણોને કુલસ્યવિરો દ્વારા રહેવાના કારણનો પ્રશ્ન અને કારણસર એકક્ષેત્રમાં સાથે વસતા નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓની વિચારભૂમી ભિક્ષાચર્યા આદિ વિષયક વ્યવસ્થા	૬૩૦-૩૩
૨૨૧૮-૩૧	જુદા જુદા સમુદાયના શ્રમણ શ્રમણીઓ એક ક્ષેત્રમાં એકી સાથે રહેલા હોય ત્યાં એકવીજા સમુદાયની શ્રમણીઓને પરસ્પરમાં લડી પડવાનાં કારણો અને તેની જ્ઞાન્તિમાટે આચાર્ય, પ્રવર્તિની વગેરે શું કરવું તેનો વિધિ તેમજ યથી ડલટા વર્તનાર આચાર્યાદિને પ્રાપ્ત થતા કલંકાદિદોષો અને પ્રાયશ્ચિત્તો	૬૩૩-૩૬
૨૨૩૨-૭૭	વગડા-દ્વારપદની ચતુર્ભઙ્ગી પૈકી 'એક-વગડા-અનેકદ્વાર'રૂપ વીજા ભાંગાવાળા ગામ-નગર આદિમાં સમકાળે સાથે રહેવાથી નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને લાગતા દોષો	૬૩૬-૪૬
૨૨૩૨-૩૪	'એકવગડા-અનેકદ્વાર'રૂપ વીજા ભાંગામાં લાગતા દોષોના વર્ણનમાટે પ્રતિજ્ઞા અને દ્વારગાથા	૬૩૬
૨૨૩૫-૪૦	૧ એકગ્રાહિકાદ્વાર વાહના આંતરાવાળા એક ઓઝમાં રહેલા ઘરમાં સાથે વસતા નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને પરસ્પર વાર્તા-લાપ, કુશલપ્રશ્ન આદિ નિમિત્તે લાગતા દોષો	૬૩૮-૩૮
૨૨૪૧-૪૪	૨ સપ્રતિમુખદ્વારદ્વાર ૩ 'પાર્શ્વતો માર્ગતો વા' દ્વાર નિર્ગ્રન્થીના ઉપાશ્રયની સામે, વાજુએ અગર પાલઝ દરવાજાવાળા ઉપાશ્રયમાં નિર્ગ્રન્થીના વસવાથી સંભ-વતા દોષો	૬૩૯

ગાથા	વિષય	પત્ર
૨૨૪૫-૬૩	૪ ઉચ્ચનીચદ્વાર શ્રમણ-શ્રમણીઓ એકવીજાની એકવીજા ઉપર કે સામે નજર પડે તેવા ઉપાશ્રયમાં રહ્યા હોય તેથી ઉદ્ભવતા દોષો અને તેને લગતાં વિવિધ પ્રાયશ્ચિત્તો [ગાથા ૨૨૫૮-૬૧—દશ કામાવસ્થાનું—કામ- વિકારના આવેગોનું સ્વરૂપ]	૬૩૯-૪૩
૨૨૬૪-૭૧	૫ ધર્મકથાદ્વાર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓ જ્યાં એક વીજાની નજીકમાં વસતા હોય ત્યાં રાત્રિના વચ્ચે ધર્મકથા સ્વાધ્યાય વગેરે કરવાનો વિધિ	૬૪૩-૪૪
૨૨૭૨-૭૭	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓ અશિવ દુર્મિશ્વ આદિ કારણોને લઈ એકાએક અણધારી રીતે એકવગડા-અનેકદ્વાર- વાળા ગામ-નગરાદિમાં ભેગા આવી પડે ત્યાં ઉપાશ્રય મેળવવાને લગતી તેમ જ યોગ્ય ઉપાશ્રય ન મળતાં એકવીજાના ઉપાશ્રયની નજીકમાં વસવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં એક વીજાએ કેમ વર્તવું તેને લગતી જયણાઓ	૬૪૫-૪૬
૨૨૭૮-૮૭	વગડા-દ્વારપદની ચતુર્ભંજી પૈકી ‘અનેકવગડા- એકદ્વાર’ રૂપ ત્રીજા ભાંગાવાળા ગામ-નગરાદિમાં નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને સમકાળે રહેવાથી લાગતા દોષો અને તે વિષે કસુંબલવસ્ત્રની રક્ષાનિમિત્તે નગ્ર થનાર અગારી, અશ્વ, ફુમ્ફુક અને પેશીનાં દૃષ્ટાન્તો	૬૪૭-૪૯
૨૨૮૮-૯૪	૧૧ બીજું વગડાસૂત્ર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓએ ‘અનેકવગડા-અનેકદ્વાર’વાળા ગામ-નગરાદિમાં વસવું જોઈએ	૬૪૯-૫૦
૨૨૮૮-૮૯	જે ગામ-નગરાદિમાં નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓની ભિક્ષા- ભૂમી, સ્ખંડિલભૂમી, વિહારભૂમી વગેરે જુદાં જુદાં હોય તેવા ક્ષેત્રમાં તેઓએ રહેવું	૬૪૯
૨૨૯૦-૯૪	ગામ-નગરાદિમાં વસતા નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓમાંટે સ્ત્રી- પુરુષનો સહવાસ અનિવાર્ય હોઈ શિષ્યદ્વારા તેમના	

गाथा	विषय	पत्र
२२९५-२३२५	अरण्यवासं समर्थन अने ते सामे प्रतिवाद करवामां मुरुण्डराजनां दूतं उदाहरण	६४९-५०

२२९५-२३२५	आपणगृह-रथ्यासुखादिप्रकृत सूत्र १२-१३	६५१-५९
-----------	---	--------

२२९५-२३२४	१२ प्रथम आपणगृहादिसूत्र जे उपाश्रयनी चोमेर के पडवामां हुकानो होय त्यां अथवा जे उपाश्रय त्रण रस्ता, चार रस्ता के छ रस्ता जेवा बोरी रस्ता उपर आव्यो होय त्यां निर्ध- न्याओए रहेवुं नहि	६५१-५९
-----------	--	--------

२२९५-९६	वगडासूत्र साथे आपणगृहादिसूत्रनो संवध प्रथम आपणगृहादिसूत्रनी व्याख्या	६५१ ६५१
---------	---	------------

२२९७-२३०३	आपणगृह, रथ्यासुख, गृहादिक, चतुष्क, चत्वर, अंतरापण आदि पदोनी व्याख्या अने आ स्थानोमां रहेला उपाश्रयमां वसनार श्रमणीओने प्रायश्चित्तो	६५१-५३
-----------	---	--------

२३०४-२४	आपणगृह, रथ्यासुख आदि मार्गजनिक स्थानोमां आवेला उपाश्रयोमां वसतां श्रमणीओने जुवान पुरुषो, वेद्यार्त्ताओ, विवाह वगेरेना वरयोडाओ, राजा आदि अलङ्कृत-विभूषित पुरुषो वगेरेने जोवार्थी उडवना दोषो तेम ज सरियाम रस्ता उपर रहेतो सार्ध्याओने जोई लोकोमां यता अवर्णवादादि दोषोनुं विस्तृतवर्णन अने योग्य उपाश्रयना अभा- वमां तेवा उपाश्रयोमां वसवुं पडे तेने लगती जयणाओ	६५३-५८
---------	--	--------

२३२५	१३ बीजं आपणगृहादिसूत्र निर्धन्यो आपणगृह, रथ्यासुख आदि जाहेर स्थानोमां आवेला उपाश्रयोमां कारणसर यतनापूर्वकवर्सा झके	६५९
------	--	-----

१ पृष्ठ ६५१ ने मयाळे कमती विस्तिने छंके अपावृतडारोपाश्रयप्रकृतम् एम छयावेल छे तेने
बदले आपणगृह-रथ्यासुखादिप्रकृतम् एम् समजवुं ॥

गाथा	विषय	पत्र
२३२६-६१	अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृत सूत्र १४-१५	६५९-६९
२३२६-५२	१४ पहेलुं अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्र निर्ग्रन्थीओए दरवाजा विनाना खुल्ला उपाश्रयोमां न रहेवुं. दरवाजावाळो उपाश्रय न मळे तो छेवटे तेवा उपाश्रयमां पडदो वांधीने रहेवुं	६५९-६६
२३२६	अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध पहेला अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रनी व्याख्या	६५९ ६६०
२३२७	निर्ग्रन्थीविषयक अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रने आचार्य प्रवर्त्तिनीने न समजावे, प्रवर्त्तिनी पोतानी श्रमणी- ओने न संभळावे तेम ज श्रमणीओ ए सूत्रने न सांभळे तेने लगतां प्रायश्चित्तो	६६०
२३२८-३०	दरवाजा विनाना उपाश्रयमां रहेती प्रवर्त्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने श्रमणीओने लगतां प्रायश्चित्तो अने त्यां रहेवाथी संभवता दोपो	६६०
२३३१-५२	अपवादपदे दरवाजा विनाना उपाश्र- यमां श्रमणीओने रहेवानो विधि	६६१-६६
२३३१-३३	दरवाजा विनाना उपाश्रयमां कटना दरवाजाने वांधवानी युक्ति	६६१-६२
२३३४-३५	दरवाजानी रक्षा करनार प्रतिहारसाध्वी-द्वारपा- लिका श्रमणी अने तेना गुणो	६६२
२३३६	दरवाजा विनाना उपाश्रयमां गणिनी, प्रतिहारसाध्वी अने बाकीनी साध्वीओने रहेवाना स्थाननो निर्देश	६६३
२३३७-४०	प्रस्रवणादिमाटे बहार जवा-आववामां विलम्ब करती निर्ग्रन्थीओने ठपको आपवानो तेम ज निर्ग्रन्थीने बदले कोई वीजो मनुष्य उपाश्रयमां पेसी न जाय तेमाटे तेमनी परीक्षा करवानो विधि	६६३-६४
२३४१	प्रतिहारसाध्वीद्वारा उपाश्रयना दरवाजानी रक्षा	६६४

१ आ प्रकृतनी शरुआत पत्र ६५९ मा भाष्यगाथा २३२५ नी वृत्ति पछी सूत्रम् ना पहेलथी थाय छे ।
आ ठेकाणे—॥ आपणगृह-रथ्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् एदळं
उमेरी लेवुं ॥

गाथा	विषय	पत्र
२३४२-४४	दरवाजा विनाना उपाश्रयमां रहेती निर्ग्रन्थीओनी मात्रकविषयक तेम ज सुवाने लगती यतनाओ	६६४
२३४५-४९	निर्ग्रन्थीओए, तेमना उपाश्रयमां रात्रिना समये कोई मनुष्य पेसी गयो होय तेने काटी मूकवानो विधि	६६५-६६
२३५०-५२	विहार आदि प्रसंगे मार्गमां आवतां गामोमां सुर-क्षित द्वारवाळो उपाश्रय न मळे ल्यारे तेम ज तेवा उपाश्रयमां अणवार्यो भयजनक प्रसंग आवी पडे ल्यारे तरुण वृद्ध सार्ध्याओए केम वर्त्तवुं तेनो विधि	६६६
२३५३-६१	१५ वीजुं अपावृतद्वारोपाश्रय सूत्र निर्ग्रन्थोने दरवाजा विनाना उपाश्रयमां रहेवुं कल्पे वीजा अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रनी व्याख्या	६६७-६९
२३५३-६१	उत्तरार्थी निर्ग्रन्थो उपाश्रयनां द्वार बन्ध न करे. अपवादपदे जे कारणसर दरवाजा बंध करी शके ते कारणोनुं निरूपण अने ते कारणसर द्वार बंध न करे तेने लगतां प्रायश्चित्तो	६६७-६९
२३६२-७०	घटीमात्रकप्रकृत सूत्र १६-१७	६६९-७२
२३६२-६४	१६ पहेलुं घटीमात्रक सूत्र निर्ग्रन्थीओने घटीमात्रक राखवुं अने तेनो उपयोग करवो कल्पे	६६९
२३६२	घटीमात्रकप्रकृतनो पूर्वसूत्र साये सम्बन्ध पहेला घटीमात्रकसूत्रनी व्याख्या	६६९
२३६३	निर्ग्रन्थीविषयक घटीमात्रकसूत्रने आचार्य प्रवर्त्तिनीने न समजावे, प्रवर्त्तिनी पोतानी शिष्याओने न संमळावे तेम ज निर्ग्रन्थीओ ए सूत्रने न सांमळे तेने लगतां प्रायश्चित्तो	६७०
२३६४	निर्ग्रन्थीओना घटीमात्रकनुं स्वरूप	६७०
२३६५-७०	१७ वीजुं घटीमात्रक सूत्र निर्ग्रन्थोने घटीमात्रक राखवुं के वापरवुं कल्पे नहि	६७०-७२

શાખા	વિષય	પત્ર
૨૩૬૫-૬૬	નિર્ગ્નથો નિષ્કારણ ઘટીમાત્રક રાખે તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો, તેનાં કારણો અને તેને અંગે અપવાદ	૬૭૦-૭૧
૨૩૬૭	‘ધારયિતું પરિહર્તું’ પદની વ્યાખ્યા	૬૭૧
૨૩૬૮-૭૦	નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીઓને ઘટીમાત્રક રાખવાનાં કારણો અને ઘટીમાત્રકના અભાવને લગતી યતનાઓ	૬૭૧-૭૨

૨૩૭૧-૮૨ ચિલિમિલિકાપ્રકૃત સૂત્ર ૧૮ ૬૭૨-૭૬

નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીઓને કપડાની ચિલિમિલિકા-પહો રાખવો અને તેનો ઉપયોગ કરવો કલ્પી શકે

૨૩૭૧ ચિલિમિલિકાપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ ૬૭૨

ચિલિમિલિકાસૂત્રની વ્યાખ્યા ૬૭૨

૨૩૭૨ ‘ધારયિતું પરિહર્તું’ પદની વ્યાખ્યા અને સૂત્રમાં ચેલચિલિમિલિકાને ગ્રહણ કરવાનું કારણ ૬૭૩

૨૩૭૩ ચિલિમિલિકાનું સ્વરૂપ વર્ણવવામાટેની દ્વારગાથા ૬૭૩

૨૩૭૪ ૧ ભેદદ્વાર અને ૨ પ્રરૂપણાદ્વાર ૬૭૩

૧ સૂતરની ૨ રજ્જુની-દોરીની ૩ વલ્કની-જાહની છાલની ૪ દંડની અને ૫ કટની એમ પાંચ પ્રકારની ચિલિમિલિકા અને તેનું સ્વરૂપ

૨૩૭૫-૭૭ ૩ દ્વિવિધપ્રમાણદ્વાર ૬૭૩

નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીઓએ પાંચ પ્રકારની ચિલિમિલિકા પૈકી કઈ કેવડી અને કેટલી રાખવી તેનું પ્રમાણ

૨૩૭૮-૮૨ ૪ ‘ઉપમોગો દ્વિપક્ષે’ દ્વાર ૬૭૪-૭૬

નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીઓ જે જે કારણસર ચિલિમિલિકા-ઓનો ઉપયોગ કરે તે કારણોનું વર્ણન

૨૩૮૩-૨૪૨૫ દકતીરપ્રકૃત સૂત્ર ૧૯ ૬૭૬-૮૯

નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીઓને જલાશય, નદી આદિ પાણીનાં સ્થાનોની નજીકમાં અથવા કિનારે ઝુમા રહેવું, વેસવું, આડે પડેથે થવું, ડંચી જવું, અશન-પાન

ગાથા	વિષય	પત્ર
	આદિ આહાર કરવો, સ્વાધ્યાય-ધ્યાન-કાઠસગ વગેરે કરું ચ કરવું કલ્પે નહિ	
૨૩૮૩	દક્તીરપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે મમ્બન્વ	૬૭૬
	૧૯ દક્તીરસૂત્રની વ્યાખ્યા	૬૭૬
૨૩૮૪	દક્તીરસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યામાટે દ્વારગાથા	૬૭૭
૨૩૮૫-૨૪૧૨	૧ દક્તીરદ્વાર	૬૭૭-૮૫
૨૩૮૫-૮૬	‘દક્તીર ક્યાં મુઘી કહેવાય ?’ તેને લગતા સાત આદેશો—મતો અને તે પંક્તીના ગ્રામાણિક મતોનો નિર્ણય	૬૭૭
૨૩૮૭	પાણીના કિનારે ઝુમા રહેવું, વેસવું, મુવું, સ્વાધ્યાય- ધ્યાન વગેરે કરવાથી લગતા અધિકરણાદિ દોષો	૬૭૭
૨૩૮૮-૯૮	અધિકરણદોષનું સ્વરૂપ જલાશય વગેરેના નજીકમાં શ્રમણ-શ્રમણીઓને ઝમેલા, વેટેલા, મુતેલા, સ્વાધ્યાય-ધ્યાન-કાઠસગ વગેરે કરતા જોઈ સ્ત્રી, પુરુષ, પશુ, જંગલી માણસો, જંગલી પશુ વગેરે તરફથી ઉત્પન્ન થતા અધિક- રણદોષનું સ્વરૂપ	૬૭૮-૮૧
૨૩૯૯	પાણીની નજીકમાં ઝુમા રહેવું, વેસવું વગેરે દશ સ્થાનોને લગતું સામાન્ય પ્રાયશ્ચિત્ત	૬૮૨
૨૪૦૦	નિદ્રા નિદ્રાનિદ્રા પ્રચલા પ્રચલાપ્રચલાનું સ્વરૂપ	૬૮૨
૨૪૦૧-૧૨	સંપાતિમ તથા અસંપાતિમ એમ બે પ્રકારના પાણીના કિનારે વેસવું વગેરે દશ સ્થાન સેવનાર આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મિશ્રુ, સ્થવિર, ક્ષુલ્લક એ પાંચ નિર્ગ્રન્થ અને પ્રવર્તિની, અમિપેકા, મિશ્રુણી, સ્થવિરા, ક્ષુલ્લિકા એ પાંચ નિર્ગ્રન્થીઓને લક્ષીને પ્રાયશ્ચિત્તના વિવિધ આદેશો	૬૮૨-૮૫
	[ગાથા ૨૪૦૨—સંપાતિમ અસંપાતિમ દક્તી- રનું સ્વરૂપ]	
૨૪૧૩-૧૫	૨ યૂપકદ્વાર યૂપકનું સ્વરૂપ અને તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૬૮૫-૮૬

गाथा	विषय	पत्र
२४१६-१९	३ आतापनाद्वार	६८६-८७
२४२०-२५	पाणीना किनारे आतापना लेवाथी लागता दोपो दकंतीरद्वार, शूपकद्वार अने आतापनाद्वारने लगतो अपवाद अने जयणाओ	६८७-८९
२४२६-३३	चित्रकर्मप्रकृत सूत्र २०-२१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने चित्रकर्मवाळा उपाश्रयमां रहेवुं न कल्पे परंतु चित्रकर्म रहित उपाश्रयमां रहेवुं कल्पे	६८९-९१
२४२६-२७	चित्रकर्मप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	६८९
	२०-२१ चित्रकर्मसूत्रनी व्याख्या	६९०
२४२८	चित्रकर्मसूत्रना व्याख्यानमाटे द्वारगाथा	६९०
२४२९-३०	निर्दोष सदोष चित्रकर्मनुं स्वरूप	६९०
२४३१	आचार्य, उपाध्याय, वृषभ आदिने आश्री चित्रकर्म- वाळा उपाश्रयमां रहेवाने लगतां प्रायश्चित्तो	६९०
२४३२	चित्रकर्मवाळा उपाश्रयमां रहेवाथी लागता विकथा, स्वाध्यायन्याघातादि दोपो	६९१
२४३३	अपवादपदे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने चित्रकर्मवाळा उपाश्रयमां रहेवुं पडे तेने लगती जयणाओ	६९१
२४३४-४८	सागारिकनिश्चाप्रकृत सूत्र २२-२४	६९१-९५
२४३४-४५	२२-२३ सागारिकनिश्चासूत्र निर्ग्रन्थीओने शय्यातरनी-वसतिना स्वामिनी निश्चा- तेमनी संभाळ राखवानी कवूलात सिवाय कोई पण ठेकाणे रहेवुं कल्पे नहि किन्तु शय्यातरनी निश्चाण ज रहेवुं कल्पे	६९१-९४
२४३४	सागारिकनिश्चासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	६९१
	२२-२३ सागारिकनिश्चासूत्रनी व्याख्या	६९२
२४३५	सागारिकनिश्चासूत्रने आचार्य प्रवर्त्तिनीने न समजावे,	

ગાથા	ત્રિપચ	પત્ર
	પ્રવર્તિની મિશ્રુણીઓને ન સમજાવે, મિશ્રુણીઓ તે ન સાંમઝે તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને દોષો	૬૯૨
૨૪૩૬	માગારિકની-અગ્ન્યાનરની નિશ્રાણ રહેનાર નિર્મન્યી-ઓને પ્રાયશ્ચિત્તો	૬૯૨
૨૪૩૭-૪૨	માગારિકની નિશ્રા સિવાય રહેનાર નિર્મન્યીઓને લાગતા દોષો અને તેના સમર્થનમાટે ગ્રવાદિપશુવર્ગ, અજિકા-ચકરી, પક્ષાન્ન, દ્વિશ્વ, ધી આદિ દ્વિદાન્તો	૬૯૨-૯૩
૨૪૪૩-૪૫	અપવાદપદે સાગારિકની નિશ્રા સિવાય રહેવું પડે ત્યારે કેવી વસતિમાં-ઉપાશ્રયમાં રહેવું? યોગ્ય વસતિના અભાવમાં વૃષ્મો કેવી રીતે નિર્મન્યીઓની રક્ષા કરે અને તે વૃષ્મો કેવા સદ્ગુણી વિમૂષિત હોય? તેનું સ્વરૂપ	૬૯૩-૯૪
૨૪૪૬-૪૮	૨૪ સાગારિકનિશ્રાસૂત્ર નિર્મન્યો માગારિકની નિશ્રાણ કે અનિશ્રાણ રહી શકે	૬૯૪
	૨૪ સાગારિકનિશ્રાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૬૯૪
૨૪૪૬	નિર્મન્યો હત્સર્ગથી સાગારિકની નિશ્રાણ ન રહે પણ કારણસર તેઓ સાગારિકની નિશ્રાણ રહી શકે	૬૯૪
૨૪૪૭	વિનાકારણે સાગારિકની નિશ્રાણ રહેનારને પ્રાયશ્ચિત્ત અને લાગતા દોષો	૬૯૫
૨૪૪૮	અપવાદપદે નિર્મન્યોને સાગારિકની નિશ્રાણ રહેવાનાં કારણો	૬૯૫
<hr/>		
૨૪૪૯-૨૫૮૨	સાગારિકોપાશ્રયપ્રકૃત સૂત્ર ૨૫-૨૯	૬૯૫-૭૨૬
૨૪૪૯-૨૫૬૦	૨૫ પહેલું સાગારિકોપાશ્રય સૂત્ર નિર્મન્ય-નિર્મન્યીઓને સાગારિકના સમ્બન્ધવાઙ્મા ઉપાશ્રયમાં રહેવું કલ્પે નહિ	૬૯૫-૭૧૮
૨૪૪૯	સાગારિકોપાશ્રયપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સમ્બન્ધ	૬૯૫
	૨૫ પહેલા સાગારિકોપાશ્રયસૂત્રની વ્યાખ્યા	૬૯૬
૨૪૫૦-૨૫૬૦	સાગારિકનું સ્વરૂપ	૬૯૬-૭૧૮
૨૪૫૦	સાગારિકપદના નિષ્કેષો	૬૯૬

गाथा	विषय	पत्र
२४५१-६४	सागारिकपदनो द्रव्यनिक्षेप	६९६-९९
२४५१-५४	सागारिकपदना द्रव्यनिक्षेपना रूप, आभरणविधि, वस्त्र, अलंकार, भोजन, गन्ध, आतोद्य, नाट्य, नाटक, गीत आदि प्रकारो, तेनुं स्वरूप तथा तेने लगतां प्रायश्चित्तो	६९६-९७
२४५५-६४	द्रव्यसागारिकना सम्बन्धवाळा उपाश्रयमां निवास करवाथी निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने लागता दोपोनुं वर्णन	६९७-९९
२४६५-२५५०	सागारिकपदनो भावनिक्षेप	६९९-७१८
२४६५-६६	भावसागारिकनुं स्वरूप	६९९
२४६७	अब्रह्मचर्यना कारणरूप सामान्यप्रजा, कौटुंबिक अने दंडिकनी मालकीवाळा भावसागारिकनुं अर्थात् दिव्य मनुष्य अने तिर्यच संबंधी रूपनुं-प्रतिमानुं तथा रूपसहगतनुं स्वरूप अने तेना जघन्य मध्यमादि प्रकारो	६९९-७००
२४६८-२५१५	दिव्यप्रतिमानुं स्वरूप	७००-११
२४६८-६९	दिव्यप्रतिमाना प्रकारो	७००
२४७०-८६	निर्ग्रन्थोने अब्रह्मचर्यना कारणरूप दिव्यप्रतिमायुक्त उपाश्रयोमां वसवाथी स्थान अने प्रतिसेवना निमित्ते लागतां प्रायश्चित्तो अने तेने लगती शिष्याचार्यनी प्रश्नोत्तरी	७००-४
२४८७-९३	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने दिव्यप्रतिमायुक्त उपाश्रयमां वसवाथी लागता आज्ञाभंग, अनवस्था, मिथ्यात्व, विराधना, विकथा आदि दोपो अने तेनुं व्याख्यान [गाथा २४८९ मां—अविकोप्य आह्वा विपे मौर्योनुं दृष्टान्त]	७०४-६
२४९४-२५०३	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने देवादिकना सान्निध्यवाळी अब्रह्मचर्यना कारणरूप दिव्यप्रतिमायुक्त उपाश्रयमां वसवाथी तेमना तरफथी परीक्षा, प्रत्यनीकपणुं तेम ज भोगेच्छानिमित्ते थती हरकतो अने तेने लगतां प्रायश्चित्तो	७०६-८

ગાથા	વિષય	પત્ર
૨૫૦૪	દેવતાના સાન્નિધ્યવાળી પ્રતિમાઓના પ્રકારો	૭૦૮
૨૫૦૫-૮	પ્રતિમાનું સાન્નિધ્ય કરનાર દેવતાના ૧ સુખવિઙ્ગપ્ય-સુખમોચ્ય ૨ સુખવિઙ્ગપ્ય-દુઃખમોચ્ય વગેરે ચાર પ્રકારો અને તેને લગતાં અકરનૈગમ, રત્નદેવતા, વિદ્યાદેવતા અને માતંગવિદ્યાદેવતાનાં દૃષ્ટાન્તો	૭૦૮-૯
૨૫૦૯-૧૫	સામાન્યજનતા, કૌટુંબિક અને દંડિકની માલકી-વાળી દિવ્યસ્ત્રીપ્રતિમાનું, તેમની સ્ત્રીઓનું તેમ જ તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તોનું ઉત્તરતા-ચઢિયાતાપણું અને તેનાં કારણો	૭૦૯-૧૧
૨૫૧૬-૩૩	મનુષ્યપ્રતિમાનું સ્વરૂપ	૭૧૨-૧૫
૨૫૧૬-૨૬	સામાન્યજનતા, કૌટુંબિક અને દંડિકના સ્વામિત્વ-વાળી મનુષ્યપ્રતિમાના જઘન્ય-મધ્યમાદિ પ્રકારો અને તેનો વિભાગ તેમ જ આવી પ્રતિમાવાળા ઉપાશ્રયમાં વસવાથી નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને લગતાં સ્થાન અને પ્રતિસેવનાવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તો તથા દોષોનું સ્વરૂપ	૭૧૨-૧૪
૨૫૨૭-૩૩	૧ સુખવિઙ્ગપ્ય-સુખમોચ્ય ૨ સુખવિઙ્ગપ્ય-દુઃખમોચ્ય વગેરે મનુષ્ય સ્ત્રીના ચાર પ્રકારો અને તેનાં ઉદાહરણો, તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને દોષો તથા તેના ઉત્તરતા-ચઢિયાતાપણાનો વિભાગ અને કારણો	૭૧૪-૧૫
૨૫૩૪-૪૬	તિર્યંચપ્રતિમાનું સ્વરૂપ	૭૧૫-૧૭
૨૫૩૪-૪૩	સામાન્યપ્રજા, કૌટુંબિક અને દંડિકના આધિપત્ય-વાળી તિર્યંચપ્રતિમાના જઘન્ય-મધ્યમાદિ પ્રકારો અને આ જાતની પ્રતિમાવાળા ઉપાશ્રયમાં વસવાથી નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને લગતાં સ્થાન અને પ્રતિસેવના-વિષયક પ્રાયશ્ચિત્તો અને દોષો	૭૧૫-૧૬
૨૫૪૪-૪૬	સુખવિઙ્ગપ્ય-સુખમોચ્ય આદિ તિર્યંચસ્ત્રીના ચાર પ્રકારો અને તેને લગતાં ઉદાહરણો	૭૧૬-૧૭
	[ગાથા ૨૫૪૬—મનુષ્ય સાથે મૈથુનપ્રસંગ સેવનાર સિંહણનું દૃષ્ટાન્ત]	
૨૫૪૭	નિર્ગ્રન્થીઓને આશ્રી દિવ્ય, મનુષ્ય, તિર્યંચ સ્ત્રીની પ્રતિમાને વડલે પુરુષપ્રતિમા સમજવાની ભલામણ	

गाथा	विषय	पत्र
	अने कुतरा साथे मैथुनप्रसंग सेवनार अगारीनुं दृष्टान्त	७१८
२५४८-५०	सागारिकोपाश्रयसूत्रने लगतो अपवाद अने तेने अंगेनी जयणाओ	७१८
२५५१-८२	२६-२९ सागारिकोपाश्रयसूत्रो निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयक विभागवार सूत्रो	७१९-२६
२५५१	२६-२९ सागारिकोपाश्रयसूत्रोनो २५ मा सागा- रिकोपाश्रयसूत्र साथे सम्बन्ध	७१९
२५५२-५५	२६-२९ सागारिकोपाश्रयसूत्रोनी व्याख्या २५ मा सूत्रमां कहेली हकीकत ज २६ थी २९ सूत्रोमां कहेवानी होई आ सूत्रोनी रचना निरर्थक छे ए प्रकारनी शिष्यनी शंका अने तेनुं समाधान	७१९
२५५६-७७	निर्ग्रन्थविषयक २६-२७ सागारिकोपा- श्रयसूत्रोनी विस्तृत व्याख्या	७२०-२५
	सविकार पुरुष अने पुरुषप्रकृति तेम ज स्त्रीप्रकृति नपुंसकनुं स्वरूप, तेमना १ मध्यस्थ २ आभरण- प्रिय ३ कांदर्पिक अने ४ काथिक ए चार प्रकारोनुं स्वरूप, तेना भेद-प्रभेदो अने तेमना संबंधवाळा उपाश्रयोमां निष्कारण वसवाथी लागता संयम- विराधनादि दोपो अने प्रायश्चित्तो तथा कारणसर सागारिकना संबंधवाळा उपाश्रयोमां रहेवुं पडे तेने लगती जयणाओ अने अपवादो	
२५७८-८२	निर्ग्रन्थीविषयक २८-२९ सागारिकसूत्रोनी व्याख्यानी निर्ग्रन्थसूत्रोनी व्याख्यानी जेम भलामण	७२५-२६
२५८३-२६२८	प्रतिबद्धशय्याप्रकृत सूत्र ३०-३१	७२७-३८
२५८३-२६१५	३० पहेलुं प्रतिबद्धशय्यासूत्र जे उपाश्रयनी नजीकमां गृहस्थो रहेता होय त्यां निर्ग्रन्थोने रहेवुं कल्पे नहि	७२७-३६

ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
૨૫૮૩	પ્રતિવદ્વદ્વશ્યાપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સમ્પન્ન પહેલા પ્રતિવદ્વદ્વશ્યાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૭૨૭ ૭૨૭
૨૫૮૪-૮૬	‘પ્રતિવદ્વ’ પદના નિષ્કેષો, ભાવપ્રતિવદ્વના પ્રસવળ સ્થાન રૂપ અને ગદ્દ એ ચાર પ્રકારો, દ્રવ્યપ્રતિવદ્વ- ભાવપ્રતિવદ્વપદની ચતુર્ભંગી અને તેને લગતો વિધિ- નિષેધ	૭૨૭
૨૫૮૬-૯૧	નિર્ગ્ન્યોને ‘દ્રવ્યતઃ પ્રતિવદ્વ-ભાવતઃ અપ્રતિવદ્વ’રૂપ પહેલા ભાંગાવાળા ઉપાશ્રયમાં વસવાથી લાગતા અધિકરણાદિદોષો, તેનું સ્વરૂપ અને તેને લગતી ચતનાઓ	૭૨૭-૨૯
૨૫૯૨-૨૬૧૩	નિર્ગ્ન્યોને ‘દ્રવ્યતઃ અપ્રતિવદ્વ-ભાવતઃ પ્રસવળ- સ્થાન-રૂપ-ગદ્દપ્રતિવદ્વ’રૂપ ત્રીજા ભાંગાવાળા ઉપા- શ્રયમાં વસવાથી લાગતા દોષો, તેનું સ્વરૂપ અને તેને લગતી વિવિધ ચતનાઓ [ગાથા ૨૫૯૩—પ્રસવળ, સ્થાન, રૂપ અને ગદ્દ- પ્રતિવદ્વપદની ષોડશભંગી]	૭૨૯-૩૪
૨૬૧૪-૧૫	નિર્ગ્ન્યોને ‘દ્રવ્ય-ભાવપ્રતિવદ્વ’રૂપ ત્રીજા ભાંગાવાળા ઉપાશ્રયમાં વસવાથી લાગતા દોષો વગેરેની ભલામણ અને ‘દ્રવ્ય-ભાવઅપ્રતિવદ્વ’ ભાંગાવાળા ઉપાશ્રયોની નિર્દોષતાનું કથન	૭૩૫
૨૬૧૬-૨૮	૩૧ થીજું પ્રતિવદ્વદ્વશ્યાસૂત્ર જે ઉપાશ્રયની નજીકમાં સામાનિક રહેતા હોય ત્યાં નિર્ગ્ન્યોઓને રહેવું કલ્પે	૭૩૫-૩૮
૨૬૧૬	નિર્ગ્ન્યોવિષયક પ્રતિવદ્વદ્વશ્યાસૂત્રની વ્યાખ્યામાટે નિર્ગ્ન્યસૂત્રના વ્યાખ્યાનની ભલામણ	૭૩૫
૨૬૧૭-૨૦	દ્રવ્યપ્રતિવદ્વ ઉપાશ્રયમાં વસવાથી નિર્ગ્ન્યોઓને લાગતા દોષો ચતના વગેરે	૭૩૫-૩૬
૨૬૨૧-૨૮	ભાવપ્રતિવદ્વ ઉપાશ્રયમાં વસવાથી નિર્ગ્ન્યોઓને લાગતા દોષો ચતના વગેરે અને પૂર્ણલિકાસ્વાદકનું ઉદાહરણ	૭૩૬-૩૮

गाथा	विषय	पत्र
२६२९-७५	गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृत सूत्र ३२-३३	७३८-५०
२६२९-६७	३२ पहेलुं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्र	७३८-४८
२६२९	निर्ग्रन्थोने गृहपतिकुलना वञ्चोवच रहेवुं कल्पे नहि गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	७३८
	पहेला गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रनी व्याख्या	७३८
२६३०-६७	मध्यपदनी विस्तृत व्याख्या	७३९-४८
२६३०-३२	मध्यपदना निर्वाहि-अनिर्वाहि सद्भावमध्य अने निर्वाहि-अनिर्वाहि असद्भावमध्य ए चार प्रकारो अने ते दरेकना शाला, मध्य, छिंडी ए त्रण प्रकारो अने तेने लगतां प्रायश्चित्तो	७३९
२६३३-४४	१ शालाद्वार	७३९-४२
	निर्ग्रन्थोने शालामां वसवाथी यती हरकतो अने लागता दोषोनुं १ प्रत्यपाय २ वैक्रिय ३ अपावृत ४ आदर्श ५ कल्पस्थ ६ भक्त ७ पृथ्वी ८ उदक ९ अग्नि १० बीज अने ११ अवहन् ए अगीआर द्वारथी वर्णन	
२६४५-५२	२ मध्यद्वार	७४२-४४
	निर्ग्रन्थोने शालाना मध्यमां आवेला ओरडा वगेरेमां वसवाथी यती हरकतो अने लागता दोषोनुं उप- रोक्त प्रत्यपायादि अगीआर द्वार उपरांत १ अति- गमन २ अनाभोग ३ अवभापण ४ मज्जन अने ५ हिरण्य ए पांच द्वारथी निरूपण	
२६५३-५८	३ छिंडीद्वार	७४५-४६
	निर्ग्रन्थोने छिंडीमां वसवाथी लागता दोषो	
२६५९-६७	शाला, मध्य अने छिंडीद्वारने लगती यतनाओ	७४६-४८
२६६८-७५	३३ बीजुं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्र	७४९-५०
	निर्ग्रन्थीओने गृहपतिकुलना वञ्चोवच वसवुं कल्पे नहि	

શ્રાવ્ય	ક્રિયા	પત્ર
૨૬૬૮-૭૫	નિર્ગુણ્યજ્ઞેને જ્ઞાતા અદિમાં વસનાયી લાગતા દોષોનું વર્જન અને પ્રભુત મુત્રની માયિકતા	૭૭૯-૫૦
૨૬૭૬-૨૭૩૧	વ્યવશામનપ્રકૃત સૂત્ર ૩૪	૭૫૧-૬૯
	મિશ્ર, આચાર્ય, ઝનાખ્યાય, મિશ્રુર્ગા આદિએ એક- વાંજા સાથે હેંડ થયો હોય તો પરસ્પર ઉપગમ વારણ કર્મને હેંડર્ના જ્ઞાતિ કર્મ લેવાં જોઈએ. કોઈ મિશ્રુ, આચાર્યાદિ પોતે જ્ઞાન્ત થાય પણ સારી વ્યક્તિ જ્ઞાન્ત ન થાય તો જે જ્ઞાન્ત થાય તે આગવચ્છ છે અને જે જ્ઞાન્ત ન થાય તે વિરાચક છે એન મમજનું	
૨૬૭૬	વ્યવશામનપ્રકૃતનો પૂર્વપ્રકૃત માયે સન્દન્વ	૭૫૧
	૩૪ વ્યવશામનસૂત્રની વ્યાખ્યા	૭૬૧
૨૬૭૭	સૂત્રમાં માત્ર મિશ્રુચ્છદ્દે હોઈ ચણ્છદ્દારા આચાર્ય, ઝનાખ્યાદિનું પ્રહણ	૭૫૨
૨૬૭૮-૭૯	વ્યવશામિત અને પ્રાશ્નતચ્છદ્દના એકાર્થિકો તથા દ્વિચ્છા અને આદાશ્ચદ્દનો અર્થ	૭૫૨-૫૩
૨૬૮૦-૯૨	‘અધિકરણ’પદના નિશ્લેષો	૭૫૩-૫૮
૨૬૮૦-૮૧	દ્રવ્યઅધિકરણનું સ્વરૂપ	૭૫૩
	દ્રવ્યઅધિકરણના નિર્વર્તના, નિશ્લેષણા, સંયોજના અને નિસર્જના એ ચાર પ્રકારો અને તેનું સ્વરૂપ તેન જ પ્રસંગોપાત યોનિપ્રાશ્નતાદિ ગ્રંથ દ્વારા અશ્વો- ત્પાદક મિશ્રસેનાચાર્ય અને દ્રવ્યયોગનો ઉપદેશ કરનાર દ્વિતર આચાર્યનાં દૃશાન્તો	
૨૬૮૨-૯૨	ભાવાધિકરણનું સ્વરૂપ	૭૫૪-૫૮
૨૬૮૨-૮૪	ભાવાધિકરણ-રૂપાયદ્વારા જીવો કેવી રીતે જુદી જુદી ગતિમાં જાય છે તેનું સ્વરૂપ	૭૫૪-૫૫

૧ આ પ્રકરણે સામ્યકારે કા. ૩૨૮૨ માં પ્રાશ્નતમૂલ તર્કકે અને ચૂર્ણિકાર-વિશેષચૂર્ણિ-
કારોર અધિકરણમૂલ તર્કકે જાણેડ છે (દુકો સુત્ર ૧૦૬ ટિ. ૧) તે છતાં પ્રભુત મુત્રન
વાલ્લભિક અશ્વને બાનામાં લઈ અને આ પ્રકરણે નામ વ્યવશામનપ્રકૃતમ્ એનું આપ્યું છે. પ્રકૃત અને
અધિકરણ મુલ એકરૂપ છે ॥

गाथा	विषय	पत्र
२६८५-८८	निश्चय-व्यवहारनयनी अपेक्षाए द्रव्योना गुरुत्व, लघुत्व, गुरुलघुत्व अने अगुरुलघुत्वतुं स्वरूप	७५५-५६
२६८९-९१	जीवो स्वाधीनपणे कर्मो करे छे छतां तेमनी उंच-नीच गति स्वाधीनपणे न थतां कर्मोने आश्रीने ज थाय छे तेनुं शुं कारण ए शंकानुं समाधान	७५७
२६९२	जीवो जे कर्मो खपावे छे ते उदीर्ण होय के अनु-दीर्ण तेनुं स्वरूप	७५८
२६९३-९७	१ सचित्त २ अचित्त ३ मिश्र ४ वचोगत ५ परिहार अने ६ देशकथा ए पांच द्वारो वडे भावा-धिकरण उत्पन्न थवानां कारणोनुं निरूपण	७५८-५९
२६९८-२७०५	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओमां परस्पर अधिकरण-क्लेश थतो होय त्यारे उपेक्षा, उपहास, उत्तेजना अने सहायपणुं करनारने प्रायश्चित्तो अने उपेक्षा उपहा-सादि पदोनी व्याख्या	७६०-६१
२७०६-७	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओ परस्पर अधिकरण करता होय तेनी उपेक्षा करनार अथवा तेने शान्त नहि कर-नार आचार्यादिने लागता दोपो अने तेने लगतुं सरोवरवासी जलचरो अने हस्तियूथतुं दृष्टान्त	७६२
२७०८-१२	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओ परस्पर क्लेश करता होय तेनी उपेक्षा करवाथी आचार्यादिने व्यवहार अने निश्च-यनयनी अपेक्षाए लागता दोपोनुं स्वरूप	७६३
२७१३-१७	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओमां परस्पर थता अधिकरण-क्लेशने शान्त करवानी रीत अने तेने लगतो उपदेश	७६४-६५
२७१८-३०	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओ परस्पर अधिकरण करता होय त्यारे आचार्यादिनी समजावटथी एक जण शान्त थाय पण पर-बीजो शान्त न थाय त्यारे शुं करवुं तेने लगतो विधि बताववाना प्रसंगमां 'पर'शब्दना नाम स्थापना द्रव्य क्षेत्र काल आदेश क्रम बहु प्रधान अने भावनिक्षेपो अने तेनुं रहस्यपूर्ण विवेचन	७६६-६९
२७३१	अधिकरण-क्लेश करवाने लगतुं अपवादपद	७६९

શાખા	વિષય	પત્ર
૨૭૩૨-૫૮	ચારપ્રકૃત સૂત્ર ૩૫-૩૬	૭૭૦-૭૮
૨૭૩૨-૪૭	૩૫ પહેલું ચારસૂત્ર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને ચોમાસામાં એક ગાનથી વીજે ગામ જવું કલ્પે નહિ	૭૭૦-૭૪
૨૭૩૨-૩૩	ચારપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સન્ધન્વ પહેલા ચારસૂત્રની વ્યાख्या	૭૭૦ ૭૭૦
૨૭૩૪	વર્ષાવાસના ગ્રાહૃદ્ અને વર્ષા એ વે પ્રકારે અને તેમાં વિહાર કરવાથી તેમજ વર્ષાશ્રુતુ પૂર્ણ થયા પછી વિહાર નહિ કરવાથી લાગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૭૭૦
૨૭૩૫-૩૭	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને વર્ષાવાસમાં વિહાર કરવાથી લાગતા આઘાત-વિરાવનાદિ દોષો	૭૭૧
૨૭૩૮-૪૭	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને વર્ષાવાસમાં વિહાર કરવાને લગતાં અપવાદિક કારણો અને તેને ઝોળી ચતનાઓ	૭૭૨-૭૪
૨૭૪૮-૫૮	૩૬ વીજું ચારસૂત્ર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને હેમંત અને ગ્રીષ્મશ્રુતુમાં વિહાર કરવો કલ્પે	૭૭૪-૭૮
૨૭૪૮	વીજા ચારસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંજ્વ વીજા ચારસૂત્રની વ્યાख्या	૭૭૫ ૭૭૫
૨૭૪૯-૫૦	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને હેમંત-ગ્રીષ્મશ્રુતુમાં વિહાર નહિ કરવાથી લાગતા દોષો અને વિહાર કરવાથી થતા હામો	૭૭૫
૨૭૫૧-૫૮	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને હેમંત-ગ્રીષ્મશ્રુતુમાં વિહાર કરતાં માર્ગમાં આવતાં માત્સકલ્પને યોગ્ય ગામ- નગરાદિ ક્ષેત્રોને ચલ્યવન્દનાદિ નિમિત્તે છોડી દેવાથી લાગતા દોષો અને તેને લગતું અપવાદપદ	૭૭૬-૭૮
૨૭૫૧-૯૧	વૈરાજ્ય-વિરુદ્ધરાજ્યપ્રકૃત સૂત્ર ૩૭ નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને વૈરાજ્ય-વિરુદ્ધરાજ્યનાં તુરવા- તુરત જવું આવવું કલ્પે નહિ	૭૭૮-૮૭
૨૭૫૧	વૈરાજ્ય-વિરુદ્ધરાજ્યપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્રસાથે સન્ધન્વ	૭૭૮

गाथा	विषय	पत्र
	वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्रनी व्याख्या	७७८
२७६०-६१	वैराज्य, विरुद्धराज्य, सद्योगमन, सद्योगागमनादि पदोनी व्याख्या	७७९
२७६२	'वैर'पदना निक्षेपो अने भाववैरने लगतुं महिष-वृषभ-व्याघ्र-सिंहादिशब्दोथी सूचित चौरसेनाधिपति अने ग्राममहत्तरतुं दृष्टान्त	७७९
२७६३-६४	वैराज्यपदना अराजक, यौवराज्य, वैराज्य अने द्वैराज्य ए चार प्रकारो अने तेनुं स्वरूप	७८०
२७६५	विरुद्धराज्यपदनी व्याख्या	७८०
२७६६-८३	वैराज्य-विरुद्धराज्यमां गमनागमनने लगता अन्नाण-दिवा-पथ-दृष्टपदवडे ६४ भांगाओ अने ते द्वारा थता संयम-आत्मविराधनादिदोषोनुं विस्तृत स्वरूप	७८१-८५
२७८४-९१	वैराज्य-विरुद्धराज्यमां जवा-आववा अंगेना अपवादो अने जयणाओ	७८५-८७

२७९२-२८३५	अवग्रहप्रकृत सूत्र ३८-४१	७८८-८०१
२७९२-२८१३	३८ पहेलुं अवग्रहसूत्र	७८८-९४
	गृहपतिने त्यां भिक्षाचर्यामाटे गणला निर्ग्रथने कोई वस्त्र, पात्र, कांबळ आदि माटे विज्ञप्ति करे तो ते निर्ग्रथने ते उपकरण आचार्य थकुं लइने आचार्य समक्ष हाजर करी तेमनी आज्ञा लीधा पछी ज राखवुं के वापरवुं कल्पे	
२७९२-९३	अवग्रहप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	७८८
	पहेला अवग्रहसूत्रनी व्याख्या	७८८
२७९४-९५	वस्त्रना याच्चावस्त्र अने निमंत्रणावस्त्र ए वे प्रकारो अने याच्चावस्त्रना स्वरूपमाटे पीठिकामांनी ६०३-४८ गाथानी भलामण अने निमंत्रणावस्त्रनुं स्वरूप	७८९
२७९६	निमंत्रणावस्त्रने लगती पृच्छादि सामाचारी अने तेथी विरुद्ध वर्त्तवाथी लागता प्रायश्चित्त अने आज्ञादि दोषो	७९०

ગાથા	વિષય	પાન
૨૭૯૭-૨૮૦૨	પૃચ્છાદિસામાચાર્યવિરુદ્ધ નિમંત્રણાવચ્ચને ગ્રહણ કરતાં લાગતા દોષોનું નિશ્ચયાત્વ, શંકા અને વિરાધના દ્વારવડે ળર્ણન	૭૯૦-૯૧
૨૮૦૩-૭	પૃચ્છાદિસામાચાર્યવિરુદ્ધ નિમંત્રણાવચ્ચને ગ્રહણ કર્યા પછી લાગતા દોષો	૭૯૨-૯૩
૨૮૦૮-૯	નિમંત્રણાવચ્ચની શુદ્ધતાનું સ્વરૂપ	૭૯૩
૨૮૧૦-૧૩	મિશ્રાચર્યાનાટે ગણ્યા નિર્ગ્રન્થો પૃચ્છાદિસામાચાર્ય-શુદ્ધ રીતે જો નિમંત્રણાવચ્ચને ગ્રહણ કરે તે વચ્ચ તે નિર્ગ્રન્થો આચાર્ય પાસે ન પહોંચે ત્યાં સુધી કોની સત્તામાં રહે તેનું નિરૂપણ	૭૯૪
૨૮૧૪	૩૯ ત્રીજું અવગ્રહસૂત્ર સંકલિભૂમી આદિયે જતા નિર્ગ્રન્થને કોઈ વચ્ચાદિની વિઘ્નપ્રિ કરે તો તે ઉપકરણાદિ તે નિર્ગ્રન્થને આચાર્યની નિશ્રાણે લઈ તેમની પાસે હાજર કરી તેમની આઘા લીધા પછી જ રાત્રવું તેમજ વાપરવું કલ્પે	૭૯૫
૨૮૧૫-૩૫	૪૦-૪૧ ત્રીજું ચોથું અવગ્રહસૂત્ર ગૃહપતિને ત્યાં મિશ્રાચર્યાનાટે અથવા સંકલિભૂમિ આદિનાટે ગણી નિર્ગ્રન્થને કોઈ ગૃહપતિ વચ્ચ-પાત્રાદિ ઉપકરણની વિઘ્નપ્રિ કરે તો તે વચ્ચ-પાત્રાદિ તે નિર્ગ્રન્થને પ્રવર્તિની થકું લઈ પ્રવર્તિની સમક્ષ હાજર કરી પ્રવર્તિનીની આઘા લીધા પછી જ રાત્રવું તેમ જ વાપરવું કલ્પે	૭૯૫-૮૦૧
૨૮૧૫-૧૯	નિર્ગ્રન્થ પોતે વચ્ચ ગ્રહણ કરે તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને તેથી સંભવતા નિશ્ચયાત્વ, શંકા, અમિયોગ આદિ દોષો અને પટ્ટકલું દષ્ટાન્ત	૭૯૬-૯૭
૨૮૨૦	નિર્ગ્રન્થનાટેનાં વચ્ચની પરીશ્રાનો અને તેમને વચ્ચ આપવાનો વિધિ	૭૯૭.
૨૮૨૧	નિર્ગ્રન્થીયે પોતે વચ્ચ લેવાનાટે નિયેધ કરાતો હોવાથી પ્રસ્તુત સૂત્રની સાર્યકતા થી ંકાનું સનાધાન	૭૯૭

गाथा	विषय	पत्र
२८२२-२९	निर्ग्रन्थीओए वस्त्रग्रहणमाटे वर्जनीय अवर्जनीय स्थानो अने तेमणे वस्त्र वापरवामाटेनो विधि	७९८-९९
२८३०-३५	लाभ-हानिसूचक वस्त्रोनी परीक्षा अने शुभाशुभ फळनो निर्देश	७९९-८०१
<hr/>		
२८३६-२९६८	रात्रिभक्तप्रकृत सूत्र ४२-४३	८०१-३९
२८३६-२९२३	४२ पहेलुं रात्रिभक्तसूत्र	८०१-२८
	'निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने रात्रिमां के विकाल वेळाए अशन-पानादि ग्रहण करवुं कल्पे नहि	
२८३६-३७	रात्रिभक्तप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	८०१
	पहेला रात्रिभक्तसूत्रनी व्याख्या	८०१
२८३८	'रात्रि' अने 'विकाल' पदनी व्याख्या अने तद्विषयक इतर आचार्योंना मतो	८०२
२८३९-४०	पंचमहाव्रत के भिक्षाचर्याना वेंतालीस दोषोमां रात्रिभक्तग्रहणनो निषेध नहि होवा छतां अहीं तेनो निषेध केम करवामां आवे छे ए शंकांनुं समाधान	८०२
२८४१-४८	रात्रिमां भक्त ग्रहण करवाथी लगता आज्ञा, अनवस्था, मिथ्यात्व, संयमात्मविराधनादि दोषो तथा प्राणवध, महाव्रतादि विषयक शंकादि दोषो	८०२-५
	[गाथा २८४१—रात्रिभक्त ग्रहण करवाथी मिथ्यात्वगमनदोषविषये भिक्षुं दृष्टान्त]	
२८४९-७१	रात्रिभोजनविषयक 'दिवा गृहीतं दिवा भुक्तम्, दिवा गृहीतं रात्रौ भुक्तम्' इत्यादि चतुर्भङ्गी, तेनुं विस्तृत स्वरूप अने तेने लगतां सामान्य प्रायश्चित्तो तथा नौसंस्थित प्रायश्चित्तो अर्थात् प्रायश्चित्तोनी चार चार नावाओ	८०५-१४
२८७२-२९२३	रात्रिभक्तग्रहणने लगतां आपवादिक कारणो	८१४-२८
२८७२	रात्रिभक्तग्रहणने लगता अपवादपदवर्णनविषयक द्वारगाथा	८१४

ગાથા	વિષય	પત્ર
૨૮૭૩-૭૪	૧ સ્થાનદ્વાર જ્ઞાતને આશી રાત્રિમન્ત્રદ્વગવિષયક ચતુર્મર્ગી અને તેને કાતું અપવાદપદ	૮૧૪
૨૮૭૫	૨ પ્રથમ, ૩ દ્વિતીય અને ૪ અસદ્દિષ્ટુદ્વાર શુભિન, પિપાસિન અને અસદ્દિષ્ટુને આશી રાત્રિ- મન્ત્રદ્વગવિષયક અપવાદપદ	૮૧૫
૨૮૭૬	૫ ચન્દ્રવેધદ્વાર ચન્દ્રવેધઅનજ્ઞાતને આશી રાત્રિમન્ત્રદ્વગવિષયક અપવાદપદ	૮૧૫
૨૮૭૭-૨૯૨૩	૬ અશ્વદ્વાર	૮૧૫-૨૮
૨૮૭૭-૮૧	અશ્વદ્વારને કાતી જર્ઘુદર અને સુમિષ્ટ પદને આશી ચતુર્મર્ગી અને તે પેઠી પ્રથમ તૃતીય મર્ગે જ્ઞાન વર્ણન ચારિત્ર નિર્મિતે અશ્વગમનની અર્થાન્ દેશા- ન્તરગમનની અનુદ્ધા	૮૧૫-૧૬
૨૮૮૨-૨૯૨૩	અશ્વગમનોપયોગી ઉપકરણોનું સ્વરૂપ	૮૧૬-૨૮
૨૮૮૨-૮૩	અશ્વગમનોપયોગી અર્થાન્ વિદ્યારમણોપયોગી ઉપ- કરણ વિષયક દ્વારગાથા અને પ્રતિદ્વારગાથા	૮૧૬-૧૭
૨૮૮૪-૮૭	૧ ચર્મદ્વાર તલિકા, મુદ, વગ્ર, કૌશલ, કૃત્તિ, સિદ્ધક, કાતો- તિકા આદિ ચર્મનાં ઉપકરણો, તેનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપયોગ	૮૧૭-૧૮
૨૮૮૮-૮૯	૨ હોદ્દોદ્વગદ્વાર વિષ્મલક, સૂત્રી, આપિ, નભરજન આદિ હોદ્દોપ- કરણ અને શલ્લકોશનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપયોગ	૮૧૮
૨૮૯૦	૩ નર્મીમાજનદ્વાર અને ૪ વર્મકરકદ્વાર નર્મીમાજન અને વર્મકરકનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપયોગ	૮૧૮
૨૮૯૧	૫ પરત્તાર્થિકોપકરણદ્વાર પરત્તાર્થિકોપકરણનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપયોગ	૮૧૯
૨૮૯૨	૬ ગુલિકાદ્વાર અને ૭ ભોતદ્વાર ગુલિકા અને ભોતનું સ્વરૂપ અને તેનો ઉપયોગ	૮૧૯

ગાથા	વિષય	પત્ર
૨૮૯૩-૯૫	અધ્વગમનોપયોગી ઉપકરણ નહિ લેનારને પ્રાયશ્ચિત્તો અને પ્રયાણ કરતાં શકુનાવલોકન	૮૧૯-૨૦
૨૮૯૬	સિંહપર્ષદા, વૃષભપર્ષદા અને મૃગપર્ષદા એ ત્રણ પર્ષદાનું સ્વરૂપ	૮૨૦
૨૮૯૭-૨૯૦૦	જે સાર્થની સાથે માર્ગમાં ગયા હોય તે સાર્થનો અધિપતિ સાધુઓને અધવચ્ચે રચ્ચડાવી મૂકે તેને સમજાવવાનો ઉપાય તેમજ ભિક્ષા વગેરે ન મળે તેને લગતો વિધિ આદિ	૮૨૦-૨૧
૨૯૦૧-૫	વિહાર કરતાં માર્ગમાં સિંહાદિપર્ષદાઓને આગળ-પાછળ ચાલવાનો ક્રમ આદિ	૮૨૧
૨૯૦૬-૨૩	માર્ગમાં અન્ન-પાણી ન મળે તેને લગતો વિધિ	૮૨૨-૨૭
૨૯૦૬	માર્ગમાં અન્ન પાણી વગેરે ન મળે ત્યારે તેને મેઢ-વવાને લગતા વિધિવિષયક દ્વારગાથા	૮૨૨
૨૯૦૭-૮	૧ પ્રતિસાર્થદ્વાર	૮૨૩
	રસ્તામાં આવી મળેલા વીજા સાર્થમાંથી ગીતાર્થ-સંવિમ્નોએ ભિક્ષા લેવાનો વિધિ	
૨૯૦૯-૧૦	૨ સ્તેનપલીદ્વાર	૮૨૩-૨૪
	ચોરપલીમાં મળતા આહારને ગ્રહણ કરવાનો વિધિ અને અવિધિથી ભિક્ષા લેવા અંગેનાં પ્રાયશ્ચિત્તો	
૨૯૧૧-૧૭	૩ શૂન્યગ્રામદ્વાર	૮૨૪-૨૫
	ખાલી પડેલા ગામમાંથી ભિક્ષા લેવાનો વિધિ અને અવિધિથી ભિક્ષા ગ્રહણ કરતાં લાગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો [ગાથા ૨૯૧૨—ઉત્કૃષ્ટ, મધ્વમ, જઘન્ય દ્રવ્યોનું સ્વરૂપ]	
૨૯૧૮-૧૯	૪ ‘સ્વસ્વાર્ણ પલોચન’ દ્વાર	૮૨૫-૨૬
૨૯૨૦	૫ નન્દિદ્વાર	૮૨૬
	‘નન્દિ’ પદની વ્યાખ્યા	
૨૯૨૧-૨૩	૬ દ્વિવિધદ્રવ્યદ્વાર	૮૨૭-૨૮
	આહાર-પાનવિષયક ચતનાઓ	

ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
૨૯૨૪-૬૮	૪૩ વીજું રાત્રિભક્તસૂત્ર પૂર્વપ્રતિલિખિત વસતિ સંસ્તારકાદિ સિવાય રાત્રિમાં વીજું કશું જ લેવું કલ્પે નહિ	૮૨૮-૩૯
	વીજા રાત્રિભક્તસૂત્રની વ્યાખ્યા	૮૨૮
૨૯૨૪-૨૬	ઉત્સર્ગથી રાત્રિમાં સંસ્તારક, વસતિ આદિ ગ્રહણ કરનારને લાગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને દોષો	૮૨૮
૨૯૨૭-૩૪	રાત્રિમાં વસતિ આદિ ગ્રહણને લગતા અપવાદો	૮૨૯-૩૧
૨૯૩૫-૪૨	રાત્રિમાં ગીતાર્થ નિર્ગ્રન્થોમાટે વસતિ ગ્રહણનો વિધિ	૮૩૧-૩૩
૨૯૪૩-૫૭	અગીતાર્થમિશ્રિત ગીતાર્થ નિર્ગ્રન્થોએ રાત્રિમાં વસતિ ગ્રહણ કરવાનો વિધિ તેમ જ અંધારામાં વસતિની પ્રતિલેખનામાટે પ્રકાશ સંગ્રહવાને લગતી ચતનાઓ	૮૩૩-૩૬
૨૯૫૮-૬૮	ગ્રાંમાદિની વહાર વસતિ ગ્રહણને લગતી ચતનાઓ, કુલ, ગણ, સંઘાદિની રક્ષા નિમિત્તે લાગતા અપરા- ધોની નિર્દોષતા અને તેને લગતું સિંહત્રિકષાતક કૃતકરણ શ્રમણતું હઠાહરણ	૮૩૬-૩૯
૨૯૬૧-૩૦૦૦	રાત્રિવસ્ત્રાદિગ્રહણપ્રકૃત સૂત્ર ૪૪ નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓને રાત્રિસમયે અથવા વિકાલ વેળાએ વસ્ત્રાદિ લેવાં કલ્પે નહિ	૮૩૯-૪૭
૨૯૬૧	રાત્રિવસ્ત્રાદિગ્રહણપ્રકૃતનો પૂર્વ સૂત્રસાથે સમ્બન્ધ	૮૩૯
	રાત્રિવસ્ત્રાદિગ્રહણસૂત્રની વ્યાખ્યા	૮૩૯
૨૯૭૦-૭૩	રાત્રિમાં વસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરવાથી લાગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને તેને લગતો અપવાદ	૮૩૯-૪૦
૨૯૭૪-૭૫	ચૌરવિષયક સંયતમદ્ર ગૃહિમદ્ર અને સંયતપ્રાન્ત ગૃહિપ્રાન્ત પદની ચતુર્ભંગી	૮૪૦
૨૯૭૬-૭૮	સંયતમદ્ર-ગૃહિપ્રાન્ત ચોરદ્વારા ગૃહસ્થો હુંડાયા હોય ત્યારે તેમને વસ્ત્રાદિ આપવાને લગતો વિધિ	૮૪૦-૪૧

गाथा	विषय	पत्र
२९७९-८१	गृहिभद्र-संयत्तप्रान्त चोरद्वारा निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थी पैकी कोई एक लुंटायुं होय तेमणे परस्पर वस्त्र लेवा-देवानो विधि	८४१-४२
२९८२-३०००	श्रमण गृहस्थ, श्रमण श्रमणी, समनोद्ध अमनोद्ध के संविम्र असंविम्र ए उभय पक्ष लुंटाया होय त्यारे एक वीजाने वस्त्र आपवा-लेवाने लगतो विधि	८४२-४७
<hr/>		
३००१-३७	हरियाहडियाप्रकृत सूत्र ४६	८४८-५६
३००१	हरियाहडियाप्रकृतनो पूर्वसूत्रसाथे संबंध	८४८
	हरियाहडियासूत्रनी व्याख्या	८४८
३००२-४	अध्वगमननां कारणो	८४८-४९
३००५-३७	अध्वगमननो विधि	८४९-५६
३००५-७	मार्गमां आचार्यने गुप्त राखवानो विधि अने तेनां कारणो	८४९
३००८	संयत्तप्रान्त-गृहिभद्र आदि चार प्रकारना चोर	८४९
३००९-१३	चोरोए चोरेलां श्रमण-श्रमणीओनां वस्त्रादिने तेमनो भद्रिक सेनाधिपति पाछां मोकलावे अने ते चोरो ते वस्त्रादिने ज्यां त्यां नाखी जाय तेने राखवा आदिने लगतो विधि	८४९-५०
३०१४-२२	पापी चोरो अथवा चोरसेनापति आचार्यने मारी नाखवा इच्छे त्यारे आचार्यने गुप्त राखवानो विधि	८५१-५२
३०२३-३७	चोरोए चोरेलां वस्त्रोने पाछां मेळववाने लगतो विस्तृत विधि	८५२-५६

३०३८-३१३८	अध्वगमनप्रकृत सूत्र ४६	८५६-८०
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने रात्रिमां अगर विकाळ वेळाए अध्वगमन कल्पे नहि	
३०३८-३९	अध्वगमनप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	८५६

ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
	અધ્વગમનસૂત્રની ધ્યાત્મ્યા	૮૫૬
૩૦૪૦	સામાન્ય રીતે નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓમાટે અધ્વગમ- નનો નિષેધ હોઈ રાત્રિમાં એમાટે સવિશેષ નિષેધ	૮૫૭
૩૦૪૧-૪૨	અધ્વના પંથ અને માર્ગ એ બે પ્રકાર અને 'રાત્રિ'- વિષયક માન્યતાને અંગે બે આદેશો	૮૫૭
૩૦૪૩-૫૦	૧ માર્ગદ્વાર રાત્રિમાં માર્ગરૂપ અધ્વગમનથી લાગતા મિથ્યાત્વ, હઠાહ, મૂલગુણ-ઉચ્ચગુણરૂપ સંયમવિરાધના, આદિ દોષોનું ઘર્ણન અને તેને લગતો અપવાદ	૮૫૭-૫૯
૩૦૫૧-૬૦	૨ પથિદ્વાર	૮૫૯-૬૧
૩૦૫૧-૫૨	પન્થના છિન્નાધ્વા અને અચ્છિન્નાધ્વા એ બે પ્રકાર	૮૫૯
૩૦૫૩-૬૦	રાત્રિમાં પંથરૂપ અધ્વગમનથી લાગતા મિથ્યાત્વ, હઠાહ, સંયમવિરાધના આદિ દોષોનું સ્વરૂપ અને અધ્વોપયોગી ઉપકરણ નહિ રાત્રિવાચી લાગતા દોષો	૮૫૯-૬૧
૩૦૬૧-૬૫	અપવાદપદે અધ્વગમનને લગતાં કારણો અને અધ્વો- પયોગી ઉપકરણોનો સંગ્રહ તેમ જ યોગ્ય સાર્યની તપાસ કરવાનો વિધિ	૮૬૧-૬૨
૩૦૬૬-૬૮	૧ મંદી ૨ વહિલક ૩ મારવહ ૪ ઔદરિક અને ૫ કર્પટિક એ પાંચ પ્રકારના સાર્યો અને કયા સાર્ય સાથે નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓએ જવું તેનો વિધિ	૮૬૨-૬૩
૩૦૬૯-૭૯	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓએ અધ્વગમનને યોગ્ય સાર્ય કેવો છે ? સાર્યવાહ કેવો છે ? આતિયાત્રિક અર્થાન્ સાર્યના વ્યવસ્થાપકો કેવા છે ? સાર્ય ત્યાગ પદાર્થ વગેરે કેવાં કરિયાણાં લઈને જાય છે ? સાર્ય રસ્તામાં રોજના કેવડા પઢાવ કરશે ? સાર્ય કયે વસ્તે ચાલી કયે વસ્તે પઢાવ કરશે ? इत्यादि वाचतोनी તપાસ કરવાનો વિધિ	૮૬૩-૬૬
૩૦૮૦	આઠ પ્રકારના સાર્યવાહો અને આઠ પ્રકારના આતિ- યાત્રિકો-સાર્યવ્યવસ્થાપકો	૮૬૬
૩૦૮૧-૮૫	અધ્વગમનવિષયક ૫૧૨૦ માંગાઓ	૮૬૬-૬૭

गाथा	विषय	पत्र
३०८६-९१	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओए सार्थवाहनी अनुज्ञा लेवानो विधि अने भिक्षा, भक्तार्थना, वसति, स्थंडिल आदिने लगती यतनाओनुं स्वरूप	८६७-६९
३०९२-९८	अध्वगमनोपयोगी अध्वकल्पनुं स्वरूप	८६९-७०
३०९९-३१०३	अध्वकल्पनो उपयोग निर्दोष ? के आधाकर्मिक पिण्डादिनुं लेवुं निर्दोष ? ए प्रकारनी शिष्यनी शंका अने तेनुं समाधान आदि	८७१-७२
३१०४-३८	अध्वगमनने लगता अशिव, दुर्भिक्ष, राजद्विष्ट आदि व्याघातो-अढचणो अने तेने लगती यतना-ओनुं विस्तृत वर्णन	८७३-८०
<hr/>		
३१३९-३२०६	संखडीप्रकृत सूत्र ४७	८८१-९७
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने रात्रिसमये संखडिमां अथवा संखडिने लक्ष्यमां राखी क्यांय जवुं कल्पे नहि	
३१३९	संखडिप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	८८१
	संखडिसूत्रनी व्याख्या	८८१
३१४०-४१	'संखडि'पदनी व्याख्या अने तेमां जनार निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने प्रायश्चित्त	८८१
३१४२-४८	दिवस अने पुरुषसंख्या द्वारा संखडिना प्रकारो अने तेने लगतां प्रायश्चित्तो	८८१-८३
३१४९-५०	संखडि-जमण ज्यां थतुं तेवां शैलपुरनुं ऋषि-तडाग, भरुचना कुण्डलमेष्ठ व्यन्तरनी यात्रा, प्रभास, अर्बुदाचल, प्राचीनवाह आदि पुरातन ऐतिहासिक स्थानोनुं वर्णन	८८३
३१५१-५४	मायाकपट, लोलुपता आदि कारणोने लीधे संख-डिमां जनारने लागतां प्रायश्चित्तो	८८४
३१५५-५७	संखडिवाळा गाम आदिमां जतां रस्तामां लागता मिथ्यात्व, उड्डाह, विराधना आदि दोषोनुं स्वरूप	८८४-८५
३१५८-६७	संखडिवाळा गाममां पहाँच्या पछी वसति, परती-र्थिकतर्जना, विलधर्म, वादित्रशब्द, गीतशब्द,	- - -

ગામ્યા	વિષય	પૃષ્ઠ
	સવિકારસ્વીકૃત્ય નિમિત્તે લાગતા દોષોનું તેમ જ આવશ્યક, સ્વાધ્યાય, પ્રતિલેખના, મોક્ષન, ભાષા, વીચાર, ગ્હાન વિષયક દોષોનું વર્ણન	૮૮૫-૮૭
૩૧૬૮-૭૬	વસતિ, પરતોર્થિકનર્જનાદિ તેમ જ આવશ્યક, સ્વાધ્યાય આદિ વિષયક દોષોના વચાવ ન્વાતર સંવદિવાદ્યા ગામમાં દાસલ ન થતાં ગામની ગ્રહાર ગ્રેવાયી લાગતા દોષોનું વર્ણન અને તેને અંગે શિષ્ય-આચાર્યની પ્રશ્નોત્તરી	૮૮૮-૮૯
૩૧૭૭-૮૨	સંવદિમાં જવાયી કયાં કારણસર દોષો લાગે અને કયાં કારણસર દોષો ન લાગે તેનું નિરૂપણ	૮૯૦-૯૧
૩૧૮૩-૮૯	ચાવન્તિકા, પ્રગણિના, સશ્ત્રેત્રા, અશ્ત્રેત્રા, વાહ્યા, આકીર્ણા આદિ અનાર્ચર્ણ સંવદિઓના પ્રકારો, તેનું સ્વરૂપ અને તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિનો	૮૯૧-૯૨
૩૧૯૦-૩૨૦૬	સંવદિમાં જવા યોગ્ય આપવાદિક કારણો અને તેને લગતાં જયનાઓ-દોષર્થ વચવાના પ્રકારો	૮૯૩-૯૭

૩૨૦૭-૩૨	વિચારમૂર્તી-વિહારમૂર્તીપ્રકૃત સૂત્ર ૪૮-૪૯	૮૯૭-૯૦૫
૩૨૦૭-૨૧	૪૮ પહેલું વિચારમૂર્તી-વિહારમૂર્તી સૂત્ર નિર્ગ્રન્થોને રાત્રિમાં વિચારમૂર્તીએ કે વિહારમૂર્તીએ-સ્વાધ્યાયમૂર્તીએ એકલા જવું કલ્પે નહિ પણ વીજાને માથે લઈને જવું કલ્પે	૮૯૭-૯૦૦
૩૨૦૭	વિચારમૂર્તી-વિહારમૂર્તીપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ પહેલા વિચારમૂર્તી-વિહારમૂર્તી સૂત્રની વ્યાખ્યા	૮૯૭
૩૨૦૮-૧૭	વિચારમૂર્તીના કાચિકીમૂર્તી અને ઉચ્ચારમૂર્તી એ કે પ્રકારો અને તેને અંગે રાત્રિમાં એકલા જનાર નિર્ગ્રન્થને લાગતા દોષોનું વર્ણન તથા તેને લગતો અપવાદ અને ચતનાઓ	૮૯૮-૯૧
૩૨૧૮-૨૬	વિહારમૂર્તીવિષયક વિધિ અને ચતનાઓ	૯૦૦

ગાથા	વિષય	પત્ર
૩૨૨૨-૩૯	૪૯ બીજું વિચારભૂમી-વિહારભૂમી સૂત્ર નિર્ગ્રન્થીને એકલીને રાત્રે વિચારભૂમીએ કે સ્વાધ્યા- યભૂમીએ જવું કલ્પે નહિ પણ વે ત્રણ ચાર આદિ ભેગા મઢીને જવું કલ્પે	૯૦૧-૬
૩૨૨૨-૨૪	વિચારભૂમીએ એકલી જનાર નિર્ગ્રન્થીને પ્રાયશ્ચિત્ત અને સ્ત્રીસ્વભાવનું વર્ણન	૯૦૧
૩૨૨૫-૩૪	નિર્ગ્રન્થીને યોગ્ય ઉપાશ્રયો અને તેને લગતી ચત- નાઓ અને અપવાદ	૯૦૨-૩
૩૨૩૫-૩૯	નિર્ગ્રન્થીને યોગ્ય વિહારભૂમીવિષયક ચતનાઓ અને અપવાદ	૯૦૪-૫

૩૨૪૦-૮૯ આર્યક્ષેત્રપ્રકૃત સૂત્ર ૫૦ ૯૦૫-૨૧

૩૨૪૦-૪૩	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓના વિહારયોગ્ય ક્ષેત્રની મર્યાદા આર્યક્ષેત્રપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ પ્રથમ ઉદ્દેશાનાં ૫૦ સૂત્રો પૈકી કયાં કયાં સૂત્રો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ સાથે સંબંધ ધરાવે છે તેને લગતો વિભાગ	૯૦૬-૭
---------	---	-------

આર્યક્ષેત્રસૂત્રની વ્યાખ્યા ૯૦૭

૩૨૪૪-૮૯ આર્યક્ષેત્રસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા ૯૦૭-૨૧

૩૨૪૪-૫૮	આર્યક્ષેત્રવિષયક પ્રસ્તુત સૂત્રને અથવા સંપૂર્ણ કલ્પા- ધ્યયન છેદશાસ્ત્રને નહિ જાણનાર અથવા જાણવા છતાં તેને આચારમાં નહિ મૂકનાર આચાર્યનું અયો- ગ્યપણું અને તે વિષે સાપનું,—તેના માથાના અને તેની પૂંછડીના રમુજી સંવાદરૂપ,—દૃષ્ટાન્ત અને તેનો ઉપનય-ઘટના	૯૦૭-૧૧
---------	--	--------

[ગાથા ૩૨૫૧—સ્વસદ્ગુમશ્રુગાલનું આલ્યાનક
ગાથા ૩૨૫૨—વાનર અને સુગૃહિકા (સુધરી)
ચકલીનું સંવાદાત્મક કથાનક]

૩૨૫૧-૬૦	કલ્પાધ્યયનને નહિ જાણનાર આચાર્યનું અયોગ્ય- પણું દર્શાવવા વૈદ્યપુત્રનું ઉદાહરણ અને તેની ઘટના	૯૧૨
---------	---	-----

શાસ્ત્ર	વિષય	પૃષ્ઠ
૩૨૬૧-૬૨	આર્યક્ષેત્રસૂત્રના આવિષ્કારનું મ્યાન અને તેનો વિષય	૯૧૨-૧૩
૩૨૬૩-૬૫	આર્યપદનો નામ, સ્થાપના, ટ્રગ્ચ, ક્ષેત્ર, જાતિ, કુલ, કર્મ, ભાષા, શિલ્પ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ વાર પ્રકારે નિશ્લેષ અને તેનું સ્વરૂપ [ગાથા ૩૨૬૩—આર્યદેશ અને તેનાં મુખ્ય નગરજાં નામ]	૯૧૩-૧૪
૩૨૬૬-૭૦	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીઓળ આર્યક્ષેત્રમાં વિચરવાનાં કારણો	૯૧૪-૧૫
૩૨૭૧-૭૪	સૂત્રોક્ત આર્યક્ષેત્રની મર્યાદા મગવાન્ મહાવીરના જમાનાને આશ્રી હોવાનું નિરૂપણ અને આર્યક્ષેત્રની વહાર વિચરવાર્થા લાગતા દોષો અને તેને લગતું સ્કન્દકાચાર્યનું દ્રષ્ટાન્ત	૯૧૫-૧૬
૩૨૭૫-૮૯	જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રાદિની રક્ષા અને વૃદ્ધિ માટે આર્યક્ષેત્રની વહાર વિચરવાનાં શાસ્ત્રા અને તેને લગતું સંપ્રતિરાજનું દ્રષ્ટાન્ત	૯૧૭-૨૧

॥ अहम् ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्तयुपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिकमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।

आचार्यश्रीमलयगिरिपादविरचितयाऽअर्धपीठिकावृत्त्या तपाश्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यवरानुसन्धितया शेषसमग्रवृत्त्या समलङ्कितम् ।

प्रथम उद्देशः ।

[प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्त्यशः ।]

॥ बृहत्कल्पसूत्रतृतीयविभागस्य शुद्धिपत्रम् ॥

पत्रम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
६४५	१२	सिंगार वज्र	सिंगारवज्र
६७८	३०	पथ	पथा
६८२	२४	तर्त्र	तर्त्र
६८२	३३	भा० । 'ञ	भा० ॥ ७ 'ञ
७०९	२८	कर्त्तरद्	कर्त्तरद्
७१०	११	मामैश्वर्याद्	मा मैश्वर्याद्
७८९	१५	६०२	६०३
७९२	२४	किं निमित्तं	किंनिमित्तं
८६३	२८	रागो	'रागो
८८८	३२	वर्चति स्रग्	वर्चति सरा
९२१	१३	-पेटा प्रक-	-पेटामक-

॥ प्रकृतनाम्नां संशोधनम् ॥

पत्रं ६५१ पङ्क्तिः १ अ पा वृ त द्वा रो पा श्र य प्र कृ त म् इत्यस्य स्थाने
र थ्या मु खा प ण गृ हा दि प्र कृ त म् इति हेयम् ॥

पत्रं ६५९ पङ्क्तिः १५ ॥ २३२५ ॥ सूत्रम्— इत्यस्य स्थाने
॥ २३२५ ॥

॥ रथ्यामुखापणगृहादिप्रकृतं समाप्तम् ॥

अ पा वृ त द्वा रो पा श्र य प्र कृ त म्

सूत्रम्— इति हेयम् ॥

पत्रं ७३८ पङ्क्तिः १७ गा था प ति कु ल म ध्य वा स प्र कृ त म् इत्यस्य स्थाने
गृ ह प ति कु ल म ध्य वा स प्र कृ त म् इति हेयम् ॥

पत्रं ७५० पङ्क्तिः २८ ॥ गाथापतिकुलमध्यवासप्रकृतं समाप्तम् ॥ इत्यस्य स्थाने
गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतं समाप्तम् ॥ इति हेयम् ॥

पत्रं ८३९ पङ्क्तिः ७ व स्त्र प्र कृ त म् इत्यस्य स्थाने
रा त्रि व स्त्रा दि ग्र ह ण प्र कृ त म् इति हेयम् ॥

पत्रं ८४७ पङ्क्तिः २८ ॥ वस्त्रप्रकृतं समाप्तम् ॥ इत्यस्य स्थाने
॥ रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतं समाप्तम् ॥ इति हेयम् ॥

पत्रं ८५६ पङ्क्तिः ११ अ ध्व प्र कृ त म् इत्यस्य स्थाने
अ ध्व ग म न प्र कृ त म् इति हेयम् ॥

पत्र ८८० पङ्क्तिः २९ ॥ अध्वप्रकृतं समाप्तम् ॥ इत्यस्य स्थाने
॥ अध्वगमनप्रकृतं समाप्तम् ॥ इति हेयम् ॥

॥ णमो त्थु णं गोयमाइगणहराणं तस्सीस-पसीसाण थ ॥

स्थविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिसन्दब्धं स्वोपज्ञनिर्युक्तिसमेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।

तपाश्रीक्षेमकीर्त्याचार्यविहितया वृत्त्या समलङ्कितम् ।

प्रथम उद्देशः ।

[प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्त्यशः ।]

— व ग डा प्र कृ त म् —

◁ व्याख्यातानि मासकल्पविषयाणि चत्वार्यपि सूत्राणि । सम्प्रत्यग्रेतनसूत्रमारभ्यते— ▷

से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा एगवगडाए
एगदुवाराए एगनिक्खमण-प्पवेसाए नो कप्पइ निग्गं-
थाण थ निग्गंथीण थ एकतओ वत्थए १-१० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

गाम-नगराइएसुं, तेसु उ खेत्तेसु कत्थ वसियव्वं ।

जत्थ न वसंति समण्णीमब्भासे निग्गमपहे वा ॥ २१२५ ॥

ग्राम-नगरादिषु 'तेषु' पूर्वसूत्रोक्तेषु क्षेत्रेषु कुत्र वस्तव्यम् ? इति चिन्तायामनेन सूत्रेण प्रति-
पाद्यते—यत्र 'अभ्यासे' स्वप्रतिश्रयासन्ने 'निर्गमपथे वा' निर्गमद्वारे श्रमण्यो न वसन्ति तत्र
वस्तव्यमिति ॥ २१२५ ॥ ◁ अथ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

अहवा निग्गंथीओ, दट्ठु ठिया तेसु गाममाईसु ।

मा पिछेही कोई, तेणिम सुत्तं समुदियं तु ॥ २१२६ ॥

अथवा निर्ग्रन्थीस्तेषु ग्रामादिषु स्थिता दृष्ट्वा मा 'कश्चिद्' आचार्यादिस्तत्रागत्य 'प्रेरयेत्'
निष्काशयेदिति' एतेन कारणेनेद् सूत्रं 'समुदितं' समायातम् ॥ २१२६ ॥ ▷

१ ◁ ▷ एतच्चिद्धान्तर्गतपाठस्थाने भा० पुस्तके सूत्रम् इत्येतावदेव वर्तते ॥ २ °णी अब्भा° ता० ॥

३ ◁ ▷ एतच्चिद्धान्तर्गतमवतरणं गाथा तटीका च भा० पुस्तके न विद्यन्ते । चूर्णों विशेषचूर्णोंवपि
च नेयं गाथा व्याख्याता वरीवृत्त्यत इति । गाथैषा बृहद्भाष्ये वर्तते ॥

४ पिछेज्झिहि को° ता० ॥ ५ °ति । अत इदं सूत्रं ता० मो० ले० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—अथ ग्रामे वा यावद् राजधान्यां वा १ यावत्करणाद् नगरे वा खेटे वा इत्यादिपदपरिग्रहः । १ एकवगटाके एकद्वारके एकनिष्क्रमण-प्रवेशके च क्षेत्रे नो कल्पते निर्गन्थानां च निर्गन्थीनां च एकतो मिलितानां 'वस्तुम्' अवस्यातुमिति सूत्र-सङ्केपार्थः ॥ विस्तरार्थं तु भाष्यकृदाह—

५ वगडा उ परिक्रमेवो, पुन्वुत्तो सो उ दन्वमैर्दो ।

दारं गामस्स मुहं, सो चेव य निगम-पवेसो ॥ २१२७ ॥

'वगडा नाम' ग्रामादेः सम्बन्धी परिक्षेपः । 'स तु' स पुनः परिक्षेपः 'द्रव्यादिकः' द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावमेदमित्यर्थः, यथा पूर्वम्—

१ "पासाणिट्टग-मट्टिय-न्वोड-कडग-कंठिगा भवे दत्ते ।" (गा० ११२३)

१० इत्यादिना १ मासकल्पप्रकृते उक्तल्यैवात्रापि द्रष्टव्यः । 'दारं नाम' ग्रामस्य मुखम्, ग्राम-प्रवेश इत्यर्थः । स एव च निर्गमेनोपलब्धितः प्रवेशो निर्गम-प्रवेशोऽभिधीयते ॥ २१२७ ॥

इत्थं सूत्रे व्याख्याते सति शिष्यः प्राह—

दारस्स वा वि ग्रहणं, कायव्वं अहव निगमपहस्स ।

जह एगद्धा दुन्नि वि, एगयरं बृहि मा दो वि ॥ २१२८ ॥

१५ यदि तदेव द्वारं स एव च निर्गम-प्रवेशस्ततो हे आचार्य । द्वारपदस्य वा ग्रहणं कर्तव्यम् अथवा निर्गम-प्रवेशपदस्य, यदि नाम द्वे अपि पदे अस्मै एकार्थे ततः 'एकतरम्' एकद्वारप-दम् एकनिष्क्रमण-प्रवेशपदं वा सूत्रे 'बृहि' भणेत्यर्थः, मा द्वे अपि ॥ २१२८ ॥

एवं शिष्येणोक्ते सुरिराह—

एगवगडेगदारा, एगमणेगा अणेग एगा य ।

चरिमो अणेगवगडा, अणेगदारा य भंगो उ ॥ २१२९ ॥

२० ईह वगडा-द्वारयोश्चत्वारो भङ्गाः, तद्यथा—एका वगडा एकं द्वारम्, यथा पर्वतादिपरिक्षिप्ते

१ १ १ एतच्चिद्वान्तर्गत पाठः भा० का० नास्ति ॥ २ ० असमुदायार्थः का० ॥ ३ ० माईसु ता० ॥

४ त० डे० कां० विनाऽन्यत्र—'म' द्रव्यादिकः परि० भा० । 'म परि०' ता० मो० डे० ॥

५ १ १ एतदन्तर्गतः पाठः भा० नास्ति ॥

६ एकतरं बृहि मा द्वे, तद्यथा—से गामंसि वा जाव रायहाणिसि वा एगवगडाए एग-द्वाराए नो कप्पइ निगन्थाण य निगन्थीण य एगयओ वत्थण; अथवा—से गामंसि वा जाव रायहाणिसि वा एगवगडाए एगनिष्क्रमण-प्रवेशाए नो कप्पइ निगन्थाण य निगन्थीण य एगयओ वत्थण; एवं च कृते सूत्रं लघुतरमुपजायते, अर्थोऽपि स एव भवति ॥ २१२८ ॥ इत्थं शिष्ये० भा० ।

"दारस्स० गाथा । यदि तदेव द्वारं तदेव च निर्गम-प्रवेशः अतो द्वयोरप्येकार्थत्वादेकतरस्य ग्रहणं कर्तव्यम् न द्वयोरपि, कथं पुनः ?—से गामंसि वा नगरंसि वा [जाव रायहाणिसि वा] एगवगडाए एगद्वाराए नो कप्पइ निगन्थाणं निगन्थीणं; अथवा—एगवगडाए एगनिष्क्रमण-प्रवेशाए नो कप्पइ निगन्थाणं निगन्थीणं; एवमुक्ते लघु च सूत्रं भवति स एवार्थः ॥ एवमुक्ते आचार्य आह—एगवगडे० गाथा ॥" इति चूर्णी विशेषचूर्णी च ॥

७ अत्र चत्वारो भङ्गाः, तद्यथा—एकवगडा एकद्वारा १ एकवगडा अनेकद्वारा २

कचिद् ग्रामादौ १ । एका वगडा अनेकानि द्वाराणि, यथा प्राकारादिपरिक्षिप्ते चतुर्द्वारनगरादौ २ । अनेका वगडा एकं द्वारम्, यथा पद्मसरःप्रभृतिपरिक्षिप्ते बहुपाटके ग्रामादौ ३ । अनेका वगडा अनेकानि द्वाराणि, यथा पुष्पावकीर्णगृहे ग्रामादौ ४, एषः 'चरमः' चतुर्थो भङ्गः ॥ २१२९ ॥ यदि नामैवं चत्वारो भङ्गास्ततः प्रस्तुते किमायातम् ? इत्याह—

तद्वयं पडुच्च भंगं, पडमसराईहि संपरिक्खित्ते ।

5

अन्नोन्नदुवाराण वि, हवेज्ज एगं तु निक्खमणं ॥ २१३० ॥

अत्र भङ्गचतुष्टये तृतीयं भङ्गं प्रतीत्य एकद्वारग्रहणमेकनिष्क्रमण-प्रवेशग्रहण च सूत्रे कृतम् । कुतः ? इत्याह—पद्मसरसा आदिशब्दाद् गर्तया पर्वतेन वा सम्परिक्षिप्ते ग्रामादौ अन्यान्यद्वारकाणामपि पाटकानामेकमेव निष्क्रमणं भवेत्, तिसृषु दिक्षु पद्मसरःप्रभृतिव्याघातसम्भवादेकस्यामेव दिशि निष्क्रमण-प्रवेशौ भवत इति भावः ॥ २१३० ॥ ततः किम् ? इत्याह— 10

तत्थ वि य होंति दोसा, वीयारगयाण अहव पंथम्मि ।

संकादीए दोसे, एगवियाराण वोच्छिहिई ॥ २१३१ ॥

'तत्रापि च' तृतीयभङ्गे < पृथक्पाटकेषु स्थितानामपि, किं पुनः प्रथमभङ्गे द्वितीयभङ्गे वा स्थितानामित्यपिशब्दार्थः, > 'विचारगतानां' सज्ञाभूमौ सम्प्राप्तानाम् अथवा तस्या एव 'पथि' मार्गे गच्छतां 'दोषाः' शङ्कादयो भवन्ति । तौश्च शङ्कादीन् दोषान् 'एकविचारणाम्' 15 एकसज्ञाभूमिकानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च सूरिः स्वयमेव निर्युक्तिगाथाभिर्यथावसरमुत्तरत्र (गाथा २१७४-७७) 'वक्ष्यति' भणिष्यति ॥ २१३१ ॥

तत्र प्रथमभङ्गे तावद् दोषानुपदिदर्शयिषुराह—

एगवगडं पडुच्चा, दोण्ह वि वग्गाण गरहितो वासो ।

जइ वसइ जाणओ ऊ, तत्थ उ दोसा इमे होंति ॥ २१३२ ॥ 20

एकवगडम् उपलक्षणत्वादेकद्वारं च क्षेत्रं प्रतीत्य 'द्वयोरपि वर्गयोः' सौधु-साध्वीलक्षणयोरेकत्र वासः 'गर्हितः' निन्दितः, न कल्पत इत्यर्थः । यदि सः 'ज्ञायकः' 'संयतोऽत्र सन्ति' इति जानानस्तत्रागत्य वसति ततः 'इमे' वक्ष्यमाणा दोषा भवन्ति ॥ २१३२ ॥

इदमेवै सविशेषमाह—

एगवगडेगदारे, एगयर ठियम्मि जो तहिं ठाइ । 25

गुरुगा जइ वि य दोसा, न होज्ज पुट्ठो तह वि सो उ ॥ २१३३ ॥

एकवगडे एकद्वारे च क्षेत्रे यत्र पूर्वमेकतरः—सयतवर्गः सयतीवर्गो वा स्थितो वर्तते तत्र अनेकवगडा एकद्वारा ३ अनेकवगडा अनेकद्वारा ४ । एषः 'चरमः' चतुर्थो भङ्गः ॥ २१२९ ॥ भा० ॥

१ "तत्थ वि य० गाथा कंठा । अतोऽर्थं च 'एगदुवाराए एगनिक्खमण-पवेसाए' कत सूत्रम् । यथा दोषा भवन्ति तथा निर्युक्तिगाथाभिरवक्ष्यत्याचार्यः ॥" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

२ < > एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः भा० नास्ति ॥ ३ "टकस्थि" ता० मो० ले० ॥

४ संयत-संयतील० भा० ॥ ५ "तः, प्रतिकुष्ट इत्यर्थः भा० ॥

६ यदि तत्र 'ज्ञायकः' जानानः सन् वसति भा० ॥ ७ "वस्फुटतरमाह भा० ॥

‘यः’ आचार्यादिः प्रवर्तिन्यादिर्वा पश्चादागत्य तिष्ठति तस्य चत्वारो गुरुकाः । यद्यपि च तत्र ‘दोषाः’ वक्ष्यमाणा न भवेयुः तथाप्यसौ भावतस्तैः स्पृष्टो मन्तव्यः ॥ २१३३ ॥

तत्र पूर्वस्थितसंयतीवर्गं क्षेत्रमङ्गीकृत्य तावदाह—

सोऽङ्गं य समुदाणं, गच्छं आणितु देउले ठाह ।

5 ठायंतगाण गुरुगा, तत्थ वि आणाङ्गो दोसा ॥ २१३४ ॥

श्रुत्वा चशब्दादवधार्य च ‘समुदानं’ भैक्षं सुलभप्रायोग्यद्रव्यम्, ततो गच्छमानीय देवकुले उपलक्षणत्वादपरस्मिन् वा समा-शून्यगृहादौ तिष्ठति । तत्र च तिष्ठतामाचार्यादीनां चत्वारो गुरुकाः । तत्राप्याज्ञादयो दोषा द्रष्टव्याः ॥ २१३४ ॥ एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्यानयति—

फङ्गपइपेसविद्या, दुविहोवहि-कज्जनिग्गया वा वि ।

10 उवसंपज्जिउकामा, अतिच्छमाणा व ते साह ॥ २१३५ ॥

संजइभावियखेत्ते, समुदाणेऽङ्गं बहुगुणं नच्चा ।

संपुन्नमासकप्पं, चिंति गणिं पुट्टुपुट्टा वा ॥ २१३६ ॥

केनापि स्पर्द्धकपतिना स्वसाधवः क्षेत्रप्रत्युपेक्षणार्थं प्रेषिताः, यद्वा द्विविधः—औधिकंप्राहि-कमेढमिन्नो य उपधित्तस्योत्पादनार्थं कार्येषु वा—कुल-गण-सङ्घसम्बन्धिषु निर्गताः ‘उपसम्पत्तु-कामा वा’ उपसम्पदं जिबृक्षव’ अध्वानं वा अतिक्रामन्तस्तत्र ते साधवः प्राप्ताः ॥ २१३५ ॥

एते स्पर्द्धकपतिप्रेषितादयः सयतीभाविते क्षेत्रे ‘समुदानयित्वा’ भैक्षं पर्यट्य प्रचुरप्रायोग्य-लाभेन बहुगुणं तत् क्षेत्रं ज्ञात्वा गुरुणां समीपमायाता. सम्पूर्णमासकल्पं ‘गणिनम्’ आचार्यं पृष्ट्वा अपृष्ट्वा वा ब्रुवते ॥ २१३६ ॥ किं तत् ? इत्याह—

तुव्वं वि पुण्णो कप्पो, न य खेत्तं पेहियं मे जं जोग्गं ।

20 जं पि य रुइयं तुव्वं, न तं बहुगुणं जइ इमं तु ॥ २१३७ ॥

‘क्षमाश्रमणा !’ युष्माकमपि मासकल्पं पूर्णो वर्त्तते, न च तत् क्षेत्रं प्रत्युपेक्षितं यद् भवता ‘योग्यम्’ अनुकूलम्, यदपि च क्षेत्रं युष्माकं ‘रुचितम्’ अभिप्रेतं न तद् बहुगुणं यथेदमस्मत्प्र-त्युपेक्षितं क्षेत्रम् ॥ २१३७ ॥ परम्—

एगोऽत्थ नवरि दोसो, मं पइ सो वि य न चाहए किंचि ।

25 न य सो भावो विज्जइ, अदोसवं जो अनिययस्स ॥ २१३८ ॥

नवरमेक एवात्र दोषो विद्यते परं सोऽपि ‘मा प्रति’ मदीयेनाभिप्रायेण न किञ्चिद् वाधते । न चासौ ‘भावः’ पदार्थो जगति विद्यते यः ‘अनियतस्य’ अनिश्चितस्यानुद्यमवतो वा पुरुषस्या-दोषवान् भवति, किन्तु सर्वोऽपि सदोष इति भावः ॥ २१३८ ॥

अहवणं किं सिट्ठेणं, सिट्ठे काहिह न वा वि एयं ति ।

30 खुड्डमुहा संति इहं, जे कोविज्जा जिणवइं पि ॥ २१३९ ॥

अथवा किमस्माकमनेनार्थेन ‘जिष्टेन’ कथितेन कार्यम् ? न किञ्चिदित्यर्थः, यतो यूयं जिष्टे

१ एतदेव व्या° भा° ॥ २ केचन स्वसाधवः केनापि स्पर्द्धकपतिना क्षेत्रं त° दे° का° ॥

३ भयभक्त-पानला° भा° ॥

सति करिष्यथ वा न वा 'एनम्' अस्मदभिप्रेतमर्थमिति वयं न विद्मः । कुतः ? इत्याह—
'क्षौद्रमुखाः' मधुमुखा मधुरभाषिण इत्यर्थः 'सन्ति' विद्यन्ते 'इह' अस्मिन् गच्छे भवता
वल्लभेश्वराः ये जिनवाचमपि 'कोपयेयुः' अन्यथा कुर्युः, आस्तां तावदस्मदादिवचनमित्यपि-
शब्दार्थः ॥ २१३९ ॥

इह सपरिहास निर्वन्धपुच्छिओ वेइ तत्थ समणीओ ।

5

वलियपरिग्गहियाओ, होह दढा तत्थ वचामो ॥ २१४० ॥

'इति' एवं सपरिहासं तेनोक्ते आचार्यैः स महता निर्वन्धेन पृष्टः—कथय भद्र ! कीदृशस्तत्र
दोषो विद्यते ? ततः स ब्रवीति—तत्र श्रमण्यो वलिना-वलन्ता आचार्यादिना परिगृहीता
विद्यन्ते, परं तथापि यूयं 'दृढा भवत' मा कामपि गङ्गां कुरुध्वम्, अत्रार्थे सर्वमप्यहं भलि-
प्यामि, अतस्तत्र ब्रजामो वयम् ॥ २१४० ॥ एवं भणत. प्रायश्चित्तमाह—

10

भिक्षू साहइ सोउं, व भणइ जइ वच्चिमो तहिं मासो ।

लहुगा गुरुगा वसमे, गणिस्स एमेवुवेहाए ॥ २१४१ ॥

यदि भिक्षुरनन्तरोक्त वचनं कथयति श्रुत्वा वा यदि भिक्षुरेव भणति 'वाढम्, ब्रजामस्तत्र वयम्'
ततो मासलघु प्रायश्चित्तम् । अथ 'वृषभ.' उपाध्याय एवं ब्रवीति प्रतिशृणोति वा ततस्तस्य
चत्वारो लघवः । 'गणिनः' आचार्यस्येत्यं भणतः प्रतिशृण्वतो वा चत्वारो गुरवः । एवमेवोपे-15
क्षायामपि द्रष्टव्यम् । किमुक्तं भवति ?—इत्थं तेनोक्ते 'ब्रजामो वयम्' इति वा प्रतिश्रुते यदि
भिक्षुरपेक्षां करोति तदा तस्य लघुमासिकम्, वृषभस्योपेक्षमाणस्य चतुर्लघु, आचार्यस्योपेक्षां
कुर्वाणस्य चतुर्गुरु ॥ २१४१ ॥ अथवा—

सामत्थण परिवच्छे, गहणे पयमेद पंथ सीमाए ।

गामे वसहिपवेसे, मासादी भिक्षुणो मूलं ॥ २१४२ ॥

20

भिक्षुः 'तत्र गन्तव्यम् ? न वा ?' इति "सामत्थणं" देशीशब्दत्वात् पर्यालोचन करोति
मासलघु । "परिवच्छि" ति देशीशब्दोऽयं निर्णयार्थं वर्तते, ततो 'गन्तव्यमेव तत्र' इति निर्णयं
करोति मासगुरु । "गहणे" ति निर्णाय यद्युपधिं गृह्णाति ततश्चतुर्लघु । पदमेदं कुर्वतश्चतुर्गुरुकम् ।
पथि ब्रजतः पङ्कलघुकम् । ग्रामसीमाया प्राप्तस्य षड्गुरुकम् । (ग्रन्थाग्रम्-३५०० । सर्वग्रन्था-
ग्रम्-१५७२०) ग्रामं प्राप्तस्य च्छेदः । वसतौ प्रवेश कुर्वतो मूलम् । एवं भिक्षोर्लघुमासादा-25
रभ्य मूलं यावत् प्रायश्चित्तमुक्तम् ॥ २१४२ ॥

गणि आयरिए सपदं, अहवा वि विसेसिया भवे गुरुगा ।

भिक्षुमाइचउण्हं, जइ पुच्छसि तो सुणसु दोसे ॥ २१४३ ॥

'गणिनः' उपाध्यायस्य मासगुरुकादारभ्य स्वपदमनवस्थाप्यं यावत्, आचार्यस्य तु चतुर्लघु-
कादारभ्य स्वपदं पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तं ज्ञेयम् । अथवा भिक्षु-वृषभो-पाध्याया-ऽऽचार्याणां 30
चतुर्णामपि तपः-कालविशेषिताश्चतुर्गुरुकाः । तद्यथा—भिक्षोर्द्विभ्यामपि लघवः तपसा कालेन
च, वृषभस्य कालेन गुरवस्तपसा लघवः, उपाध्यायस्य तपसा गुरवः कालेन लघवः, आचार्यस्य

नपसा कालेन च द्वाभ्यामपि गुरुव । अथ के पुनन्त्र तिष्ठतां दोषाः ? इति यदि पृच्छसि
तनः 'शृणु' निश्चयय दोषान् मयाऽभिधीयमानान् ॥ २१४३ ॥ तानेवामिदित्युराह—

अन्नतरस्स निओगा, सञ्चेमि अणुप्पिएण वा ते तु ।

देउल सम मुत्ते वा, निओयपमुहे टिया गंतुं ॥ २१४४ ॥

५ 'अन्यतरस्य' मिश्र-वृषमादेर्नियोगान् 'सर्वेषां वा' नाशूनाम् 'अनुप्रियेण' अनुमत्या 'ते' आचा-
र्यान्त्र गत्वा देवकुले वा मयायां वा शून्यगृहे वा नियोगस्य-ग्रामस्य मुक्ते-प्रवेश एव स्थिता-
ततो निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थानां चाभ्येधामपि परस्परदर्शनेन बहवो दोषा भवन्ति ॥ २१४४ ॥

अत्र चाभिदृष्टान्नं मुरयो वर्णयन्ति—

दुविहो य होइ अग्गी, दच्चग्गी चैव तह य भावग्गी ।

१० दच्चग्गिम्मि अगारी, पुग्गिंसां व वरं परीवेत्तो ॥ २१४५ ॥

द्वित्रिषश्च भवन्त्यग्निः, तद्यथा—द्रव्याग्निश्चैव तथा च भावाग्निः । द्रव्याग्नौ चिन्त्यमाने
'अगारी' अविरनिका पुरयो वा गृहं प्रदीपयन् यथा सर्वस्वं दहति, एवं मार्त्ता वा साधुर्वा
सर्वावगृहं मदनेमावाग्निना प्रदीपयन् चारित्रमवेवं दहतीति' निर्युक्तिगाथासङ्केतार्थः
॥ २१४५ ॥ अथ विस्तरार्थमभिविलुद्रव्याग्निमाह—

१५ तस्य पुण होइ दच्चे, डहणादीणगलकउणो अग्गी ।

नामोदयपच्चदयं, दिप्पइ देहं समासज्ज ॥ २१४६ ॥

'तत्र' तयोर्द्रव्याग्नि-भावाभ्योर्मध्ये द्रव्याग्निः पुनरयं भवति—यः खलु 'दहनाद्यनेकलक्ष-
णोऽग्निः' दहनं-सर्वाकरणं तल्लक्षणः, आदिशब्दाद् पचन-प्रकाशार्तपरिग्रहः, 'देहम्' इत्यनेन
काष्ठादिकं 'समासाद्य' प्राप्य 'नामोदयप्रत्ययस्य' उष्णत्वार्थादिनामकर्मोदयाद् दीप्यते स द्रव्या-
२० मिरुच्यते ॥ २१४६ ॥ किमर्थं पुनरयं द्रव्याग्निः ? इति चेद् अत आह—

दच्चाइमन्निकग्गिंसा, उप्पन्नो ताणि चैव डहमाणो ।

दच्चग्गिं ति पवुच्चइ, आदिमभावाइजुत्तो वि ॥ २१४७ ॥

द्रव्यम्-ऊर्द्धाधोव्यवस्थितं अग्निकण्ठे तस्य आदिशब्दान् पुरुषप्रयत्नादेश्च यः सन्निकर्षः—
समायोगस्तन्माद् उत्पन्नः 'तान्येव' काष्ठादीनि द्रव्याणि दहनं यद्यपि आदिमेन-आदधिक-
२५ लक्षणेन भावेन अग्निनामकर्मोदयेनेत्यर्थः, आदिशब्दान् पारिणामिकादिभावेन च युक्तो वर्तते
तथापि द्रव्याग्निः प्रोच्यते, 'द्रव्यादुत्पन्नो द्रव्याणां वा दाहकोऽग्निर्द्रव्याग्निः' इति व्युत्पत्तिसमा-
श्रयणात् ॥ २१४७ ॥ स पुनः कथं दीप्यते ? इत्याह—

मो पुण इंधणमासज्ज दिप्पती सीदती य तदभावा ।

नाणत्तं पि य लमए, इंधण-परिमाणतो चैव ॥ २१४८ ॥

१ 'नवद्विना मा० ॥ २ 'ति सङ्के' मा० ॥ ३ ता० मो० डे० विना-अन्वय—'व्याग्निं तावद् विवृ-
णोति त० डे० हा० । 'व्याग्निं व्याख्यानयति मा० ॥ ४ 'तल्लक्षणश्च, 'दे' त० डे० हा० ॥

५ "यद्यर्जदग्निर्न भावेन युक्तः स पुनरादयनामकर्मोदयाद् द्रव्यादीनां दाहको भवति ।" इति चूर्णां
विशेषचूर्णां च ॥ ६ आदिमः-प्रथम औद्द्यमिकलक्षणो यो भावस्तेन अग्निः मा० ॥

‘स पुनः’ द्रव्याग्निः ‘इन्धनं’ तृण-काष्ठादिकमासाद्य दीप्यते ‘सीदति च’ विनश्यति ‘तद-
भावाद्’ इन्धनाभावात् । ‘नानात्वं’ विशेषस्तदपि च लभते इन्धनतः परिमाणतश्च । तत्रेन्धनतो
यथा—तृणाग्निः तुषाग्निः काष्ठाग्निरित्यादि । परिमाणतो यथा—महति तृणादाविन्धने महान्
भवति, अल्पे चेन्धने स्वल्प इति ॥ २१४८ ॥ उक्तो द्रव्याग्निः । अथ भावाग्निं व्याचष्टे—

भावम्मि होइ वेदो, इत्तो तिविहो नपुंसगादीओ ।

5

जइ तासि तयं अत्थी, किं पुण तासिं तयं नत्थी ॥ २१४९ ॥

‘भावे’ भावाग्निर्वेदाख्य इत ऊर्द्ध्वं वक्तव्यो भवति । स च वेदस्त्रिविधो नपुंसकादिको
ज्ञातव्यः । अत्र परः प्राह—यदि ‘तासां’ संयतीनां ‘तकत्’ स्त्रीवेदादिरूपं मोहनीयं स्यात् तर्हि
युष्मदुक्तोऽग्निद्वयान्तोऽपि सफलः स्यात् ‘किं पुनः’ परं तासां ‘तकत्’ मोहनीय नास्ति, अतः
कुतस्तासां भावाग्नेः सम्भवो भवेत् ? इति भावः । एतदुत्तरत्र (गा० २१५४) भावयिष्यते 10
॥ २१४९ ॥ अथानन्तरोक्तमेव भावाग्निस्वरूपं स्पष्टयति—

उदयं पत्तो वेदो, भावग्गी होइ तदुवओगेणं ।

भावो चरित्तमादी, तं डहई तेण भावग्गी ॥ २१५० ॥

‘वेदः’ स्त्रीवेदादिरुदयं प्राप्तः सन् तस्य—स्त्रीवेदादेः सम्बन्धी य उपयोगः—पुरुषाभिलाषादिल-
क्षणस्तेन हेतुभूतेन भावाग्निर्भवति । कुतः ? इत्याह—भावश्चारित्रादिकः परिणामः ‘त’ भावं 15
येन कारणेन दहति तेन भावाग्निरुच्यते, ‘भावस्य दाहकोऽग्निर्भावाग्निः’ इति व्युत्पत्तेः
॥ २१५० ॥ कथं पुनर्दहति ? इति चेद् उच्यते—

जह वा सहीणरयणे, भवणे कासइ पमायँ-दप्पेणं ।

डज्झंति समादित्ते, अणिच्छमाणस्स वि वसूणि ॥ २१५१ ॥

इय संदंसण-संभासणेहिं संदीविओ मयणवण्ही ।

20

वंभादीगुणरयणे, डहइ अणिच्छस्स वि पमाया ॥ २१५२ ॥

यथा वा ‘स्वाधीनरत्ने’ पद्मरागादिबहुरत्नकालिते भवने प्रमादेन दर्पेण वा ‘समादीप्ते’ प्रज्वा-
लिते सति ‘कस्यैचिद्’ इत्यादेरनिच्छतोऽपि ‘वसूनि’ रत्नानि दहन्ते, “इय” एवं सन्दर्शनम्—
अवलोकनं सम्भाषणं—मिथः कथा ताभ्यां ‘सन्दीपितः’ प्रज्वालितो मदनबहिरनिच्छतोऽपि साधु-
साध्वीजनस्य ‘ब्रह्मादिगुणरत्नानि’ ब्रह्मचर्य-तपः-संयमप्रभृतयो ये गुणास्त एव दौर्गत्यदुःखाप- 25
हारितया रत्नानि तानि प्रमादाद् ‘दहति’ मस्ससात् करोति ॥ २१५१ ॥ २१५२ ॥

अमुमेवार्थं द्रष्टव्यम्—

सुक्खिखधण-वाउवलाऽभिदीवितो दिप्पतेऽहियं वण्ही ।

१ °ग्निं निर्युक्तिगाथया तावद् व्या° त० डे० का० ॥ २ °वाग्निरित ऊर्द्ध्वं वक्तव्यो भवति ।
स च भावाग्निस्त्रिविधो नपुंसकादिको वेदो ज्ञा° भा० ॥ ३ सन् तदुपयोगेन भावाग्निर्भ-
वति, तस्य—स्त्रीवेदादेः सम्बन्धी य उपयोगः—पुरुषाभिलाषादिलक्षणः तेन हेतुभूतेने-
त्यर्थः । कुतः पुनरयं भावाग्निर्यपदेशं लभते ? इत्याह—भावश्चारि° भा० ॥

४ °यदोसेणं भा० ॥ ५ °स्याप्यनिच्छ° भा० मो० ले० ॥ ६ ब्रह्मादयः—ब्रह्म° भा० ॥

दिङ्मिधण-रागानिलसमीरितो ईय भावग्गी ॥ २१५३ ॥

शुष्केन्धनेन वायुवलेन वाऽमिदीपितो यथा बहिरविकं दीप्यते “ईय” एवं दृष्टिरूपं यद्विन्धनं यश्च रागरूपोऽनिलः—वायुस्त्राभ्यां समीरितः—उद्दीपितो भृशं भावाग्निरपि दीप्यते ॥ २१५३ ॥ अथ “किं पुन तासिं तयं नत्थि” (गा० २१४९) ति पदं भावयन् शिष्येण प्रश्नं कारयति—

५ लुक्खमरमुण्हमनिकाममोहणं देहभूसविरयाणं ।

सज्जाय-पेहमादिसु, वावारेसुं कओ मोहो ॥ २१५४ ॥

रूक्ष-निःश्रेहम् “अरसोण्हं” इति नञ् प्रत्येकमभिसन्वध्यते अरसं—हिंवादिभिरसंस्कृतम् अनुष्णं—शीतलम् अनिकामं—परिमितं भक्तं मोक्तुं शीलमेपां ते रूक्षा-ऽरसा-ऽनुष्णा-ऽनिकाममो-जिनस्तेषाम्, मकारावलाक्षणिकौ, तथा देहभूषायाः—स्नानादिरूपाया विरतानां—प्रतिनिवृत्तानाम्, 10 स्वाध्यायः—वाचनादिरूपः प्रेक्षा—प्रत्युपेक्षणा तयोः आदिशब्दाद् वैयावृत्त्यादिषु च व्यापारेषु व्यापृतानां साधु-साध्वीजनानां कुतः ‘मोहः’ पुरुषवेदाद्युदयरूपः सम्भवति ? ॥ २१५४ ॥

अत्र प्रतिवचनमाह—

नियणाइलुणणमदण, वावारे बहुविहे दिया काउं ।

मुक्ख सुदिया वि रत्ति, किंसीवला किं न मोहंति ॥ २१५५ ॥

१५ “नियणं” ति निदानं निदिणणमित्यर्थः, आदिशब्द उत्तरत्र योक्ष्यते, लवनं मर्दनं च प्रती-तम्, एवमार्दीन् बहुविधान् व्यापारान् दिवा कृत्वा ‘शुष्काः’ तानाद्यभावेन शीतोष्णादिभिश्च परिम्लाना. “सुदिया” श्रान्ता एवंविधा अपि कृषीवला ‘किम्’ इति परिप्रश्ने भवानेवात्र पृच्छ्यते कथय किं ते रात्रौ ‘न मुह्यन्ति’ न मोहमुपगच्छन्ति ? मुह्यन्त्येवेति भावः ॥ २१५५ ॥

जइ ताव तेसि मोहो, उप्पजइ पेसणेहिं सहियाणं ।

२० अन्वावारमुद्दीणं, न भविस्सइ किह ण विरयाणं ॥ २१५६ ॥

यदि तावत् ‘तेषां’ कृषीवलानां ‘प्रेषणैः’ व्यापारैः सहितानां मोह उत्पद्यते ततः ‘विरतानां’ संयतानाम् ‘अव्यापारमुखिनां’ तथाविधव्यापारहिततया मुखिनां सतां कथं नु नाम न मोहो-दयो भविष्यति ? ॥ २१५६ ॥ < अथात्रैव परामिप्रायमाशङ्क्य परिहरति—>

कोई तत्थ भणिजा, उप्पन्ने रुंमिउं समत्थो ति ।

२५ सो उ पभू न वि होई, पुरिसो व धरं पलीवंतो ॥ २१५७ ॥

कश्चित् ‘तत्र’ अनन्तरोक्तेऽर्थे त्रयात्—यद्यपि मोह उत्पत्त्यते तथाप्यहमुत्पन्नेऽपि मोहे आत्मानं निरोद्धुं समर्थ इति । गुरुराह—स पुनरेवं वक्ता तादृशेऽवसरं निरोद्धुं ‘प्रसुः’ समर्थो न भवति, पुरुष इव गृहं प्रदीपयन् ॥ २१५७ ॥ अथैनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्यायति—

कामं अखीणवेदाण होइ उदओ जहा वदह तुब्भे ।

३० तं पुण जिणाम् उदयं, भावण-तव-नाणवावारा ॥ २१५८ ॥

उत्पत्तिकारणाणं, सम्भावमि वि जहा कसायाणं ।

१ ‘प्यते’ इति ए° भा० ॥ २ < एतन्निदान्तर्गत. पाठ. भा० नान्ति ॥

३ ‘यन्निति ॥ २१५७ ॥ अस्या एव पूर्वार्द्धे व्या° भा० ॥

न ह्यु निग्गहो न सेओ, एमेव इमं पि पासामो ॥ २१५९ ॥

शिष्यः प्राह—‘कामम्’ अवधारितमस्माभिर्यथा यूयं वदथ अक्षीणवेदानां मोहस्योदयो भवति, परं ‘तं पुनः’ मोहोदयं जयामो वयं ‘भावना-तपो-ज्ञानव्यापारात्’ भावना-स्त्रीकडेवरसत-त्त्वचिन्तनादिका तपः-चतुर्थादिकम् ज्ञानव्यापारः-सूत्रार्थचिन्तनात्मकः, अपि च—“चउहि ठाणेहि कोहुप्पत्ती सिया, तजहा—खेतं पडुच्च वत्थु पडुच्च सरीरं पडुच्च उवहि पडुच्च” इत्या-^५दिना स्थानाङ्गादौ (४ स्थाने पत्र १९३-१) प्रज्ञप्तानां कषायोत्पत्तिकारणानां क्षेत्र-वात्त्वा-दीनां सद्भावेऽपि यथा कषयाणां निग्रहो न न श्रेयान् अपि तु श्रेयानेव, एवमेव ‘इदमपि’ प्रस्तुतं पश्यामः, मोहोदयकारणानां सद्भावेऽपि तन्निग्रहं करिष्याम इति भावः ॥ २१५८ ॥ २१५९ ॥ अत्र सूरिः परिहारमाह—

पहरण-जाणसमग्गो, सावरणो वि हु छलिज्जई जोहो ।

10

वालेण य न छलिज्जइ, ओसहहत्यो वि किं गाहो ॥ २१६० ॥

प्रहरणं—खज्जादि यानं—हस्त्यादि ताभ्यां समग्रः—सम्पूर्णः तथा ‘सावरणः’ सन्नाहसहितः अपिशब्दाद् युद्धकौशलादिगुणयुक्तोऽपि यथा योधः समरशिरसि प्रविष्टः प्रयत्नं कुर्वाणोऽपि योधान्तरेण ‘छल्यते’ छलं लब्ध्वा हन्यते इत्यर्थः, यद्वा ‘ग्राहः’ सर्पग्राहको गारुडिकादिः औषधहस्तोऽपि किं ‘वालेन’ दुष्टसर्पेण न च्छल्यते? छल्यत एव, एवं यद्यपि भवान्¹⁵ भावना-तपो-ज्ञानव्यापारयुक्तस्तथापि स्त्रीणां सन्दर्शनादि कुर्वन् मोहोदयेन च्छल्यत एवेति ॥ २१६० ॥ अपि च—

उदगघडे वि करगए, किमोगमादीवितं न उज्जलइ ।

अइइद्धो वि न सकइ, विनिव्वघेउं कुडजलेणं ॥ २१६१ ॥

उदकघटे ‘करगतेऽपि’ हस्तस्थितेऽपि किम् ‘ओकः’ गृहम् ‘आदीपित’ प्रज्वालितं सद्²⁰ ‘नोज्ज्वलति’ न दीप्यते?, अथासौ ‘अतीद्धः’ अतिदीप्तोऽग्निस्ततः कुटजलेन प्रक्षिप्तेनापि नासौ निर्वापयितुं शक्यते, एव यद्यपि ज्ञानव्यापारादिक जलघटकल्पं स्वाधीनं तथापि मोहोदयाग्निना प्रज्वालितं चारित्रगृहं किं न प्रदीप्यते?, अतिप्रबलो वा मोहो यद्युदीयेत ततो घटजलकल्पेन बहुनाऽपि ज्ञानव्यापारादिना नाऽसौ विध्यापयितुं शक्य इति ॥ २१६१ ॥ किञ्च—

रीढासंपत्ती वि हु, न खमा संदेहियम्मि अत्थम्मि ।

25

नायकए पुण अत्थे, जा वि विवत्ती स निदोसा ॥ २१६२ ॥

संयतीक्षेत्रे गतानां मोहोदयनिरोधादिको यः सन्देहितः—सत्रयास्पदीभूतोऽर्थस्तस्मिन् रीढया—यदृच्छया घुणाक्षरन्यायेन सम्पत्तिरपि ‘न क्षमा’ न श्रेयसी । यः पुनः साध्वीरहितक्षेत्रगमनादिकोऽर्थः पूर्वं ज्ञातः—निर्दोषत्वेन निर्णीतस्ततः कृतः—कर्तुमारब्धः ज्ञातकृतस्तस्मिन् याऽपि कुतोऽपि वैगुण्यतो विपत्तिर्भवति सा अपि निर्दोषा मन्तव्या ॥ २१६२ ॥ अथ परः प्राह—³⁰

दूरेण संजईओ, अस्संजइआहि उवहिमाहारो ।

जइ मेलणाएँ दोसो, तम्हा रत्तम्मि वसियव्वं ॥ २१६३ ॥

संयत्यः 'दूरेण' पृथग्वसत्याद्यै वसन्त्यः परिहर्तुं शक्यन्ते, यास्तु 'असंयत्यः' अविरतिकास्ताः परिहर्तुमशक्याः, यत्तन्नाम्य उपविराहारश्च लभ्यते, अतो यदि 'मीलनायाः' संसर्गस्य दोषः सत्यतीक्ष्णेत्रे तिष्ठतां भवति ततः साधुभिररण्ये गत्वा वस्तव्यम् ॥ २१६३ ॥ सूरिराह—

रन्ने वि तिरिक्खीतो, परिन्न दोसा असंतती यावि ।

5 लब्धीय कूलवालो, गुणमगुणं किं व सगडाली ॥ २१६४ ॥

अरण्येऽपि वसतां तैरश्वस्त्रियो हरिणांप्रभृतयो दोषानुपजनयन्ति । तथा 'परिन्ना' भक्तप्रत्याख्यानं तद्दोषाश्च भवन्ति । तथाहि—तत्राहागद्यभावाद् भक्तप्रत्याख्यानं कर्तव्यम्, तत्र प्रथमत एव कर्तुं न युज्यते, विरतिसहितस्य जीवितस्य दुष्प्रापत्वात्; न च तदानीं तत् कर्तुं शक्यते, कुर्वतामप्याचेध्यानसम्भवात् कुदेवत्वगमन-प्रेत्यवोचिदुर्लभत्वादयो दोषाः । 'असन्ततिश्च' 10 प्रव्रजनाद्यभावाच्च शिष्य-प्रशिष्यादिमन्तान् उपजायते, यद्वा—“असंतईए” चिं सर्वथैव स्त्रीणामसत्तायां वनवासमङ्गीकृत्य यत् किल ब्रह्मचर्यं धार्यते तत्र बहुकलं भवति,

< “थंमै कोहा अणामोगा, अणापुच्छा असंतई ।” (आव० मृ० मा० गा० २५७)

इति वर्चनार् । > न चात्रारण्यं जनाकुलं वा प्रमाणम्; यतः कूलवालकोऽद्वयामपि वसन् कं गुणं लब्धवान्? 'शाकटालिः' स्थूलभद्रस्वामी स जनमध्ये गणिकाया गृहेऽपि तिष्ठन् 15 कमगुणं लब्धवान्? न कर्मपीति भावः ॥ २१६४ ॥ किञ्च—

कस्सइ विविच्चवासे, विराहणा दुन्नए अमेदो वा ।

जह सगडालि मणो वा, तह विइओ किं न संमिसु ॥ २१६५ ॥

कस्यचिद् 'विविक्ते' स्त्री पशु-मण्डकविरहितेऽपि वासे वसतः प्रबलवेदोदयाद् विरावना ब्रह्मचर्यस्य भवति, कस्यापि पुनः 'दुर्नये' ल्यादिसंनक्तप्रतिश्रयवासेऽपि वेदमोहर्नायक्षयोपशम- 20 प्रबलत्वेन 'अनेदः' न ब्रह्मचर्यविलोपो भवति । वाग्वः प्रकारान्तरद्योतनार्थः । आह यद्येवं तर्हि कर्मोर्दय-क्षय-क्षयोपशमादिरेव प्रमाणं न स्त्रीसर्गादिः नैवम्. कर्मणानुर्दय-क्षय-क्षयोपशमादयोऽपि प्रायस्तथाविषय-क्षेत्रादिसहकारिकारणसाच्चिव्यादेव तथा तथा समुपजायन्ते नान्यथा । यथा वा 'शाकटालिः' स्थूलभद्रस्वामी स्वकीयं मनः स्त्रीसंसर्गेऽपि निरुद्धवान् तथा 'द्वितीयः' सिंहगुहावासी किं न निरुद्धवान्? येन स्त्रीसर्गादिर्मप्रमाणं गीयते ॥ २१६५ ॥

25 यतश्चैवमतः—

होञ्ज न वा वि पभुत्तं, दोसाययणेसु वड्डमाणस्स ।

चूयफलदोसदरिसी, चूयच्छायं पि वजेइ ॥ २१६६ ॥

१ 'यच्छेत्राद्यै मा० त० दे० कां० ॥ २ 'स्त्रियो भवन्ति । तथा तत्राहाराद्यभावाद् 'परिन्ना' भक्तप्रत्याख्यानं कर्तुं न० ले० ॥ ३ न्ति. अरण्ये हि वसतामाहाराद्यभावाद् भक्तमेव प्रत्याख्यातव्यम्. तच्च मा० ॥ ४ चि 'असत्तायां' सर्वथैव स्त्रीणामसद्भावे वन० मा० ॥ ५ < > एतन्निहगतः पठ० मा० नास्ति ॥ ६ 'वनप्रमाणयेन सद्दोषत्वात् त० दे० कां० ॥ ७ इदमेवाह मा० ॥ ८ 'दय-क्षयोपशमावेव प्र० मा० ॥ ९ 'दय-क्षयोप० मा० ॥ १० 'कारिसाचि० त० दे० ॥

भवेद् वा न वा 'दोषायतनेषु' ब्रह्मविराधनादिदोषस्थानेषु वर्तमानस्य मनो निरोद्धुं 'प्रभुत्वं' सामर्थ्यं तथापि दोषायतनानि दूरतः परिहरणीयानि ।

दृष्टान्तश्चात्र चूतफलदोषदर्शी चूतच्छायामपि वर्जयति—

जहा एगो रायपुत्तो अंबगपिओ । तस्स अंबगेहि अइखइएहिं वाही उट्ठिओ । सो वेज्जेहि याप्याकृतः अंबगा य पडिसिद्धा । सो अन्नया पारिद्धिं गओ अंबच्छायाए वीसमइ । अमच्चेण ५ पुण पडिसिद्धो तह वि न ठाइ । ताहे तेण वारिज्जंतेण वि तं फलं गहियं । भणेइ अ—मए न खाइयबं, को दोसो गहिए ? ति । तेण पसगदोसेण खइय विणट्ठो य । एस दिट्ठंतो ।

अयमत्थोवणओ—जहा तस्स रायपुत्तस्स वेज्जेहि अंबगा अपत्थ ति काउ पडिसिद्धा तहा भगवया वि साहूणं अंबंभपडिसेवा इह परत्थ य अपत्थ ति काउ पडिसिद्धा, तप्परिहरणो-वाओ अ 'इत्थी-पसु-पडगससत्ताए वसहीए संजईखेत्ते य न ठायब' इच्चाई उवइट्ठो । जो तेसु १० ठाइ सो नियमा पसगदोसेण विणस्सइ चरित्तरज्जस्स य अणाभागी भवइ, जहा सो रायपुत्तो ।

अन्नो पसत्थो रायपुत्तो सो चूतफलदोसदरिसी चूयच्छायं पि परिहरंतो इहलोइयाण काम-भोगाणं आभागी जातो, एवं जो साहू तिथयरपडिसिद्धइत्थिपडिसेवादोसदरिसी इत्थिससत्ताओ वसहीओ सजईखेत्त च परिहरइ सो नियमा इह परत्थ य सबसुक्खाण आभागी भवइ ति ॥ २१६६ ॥ अथ "दूरेण सजईओ" (गा० २१६३) इत्यादि यत् परेणाक्षिसं तदेतत् १५ परिजिहीर्षुराह—

इत्थीणं परिवाडी, कायन्वा होइ आणुपुच्चीए ।

परिवाडीए गमणं, दोसा य सपवखमुप्पन्ना ॥ २१६७ ॥

'स्त्रीणाम्' एकखुरादीना 'परिपाटिः' पद्धतिरानुपूर्व्या कर्तव्या भवति, प्ररूपणीयेत्यर्थः । ततः 'परिपाट्या' यथा तासु गमन भवति तथा वाच्यम् । दोषाश्च स्वपक्षत उत्पन्ना भवन्तीति २० वक्तव्यमिति < निर्युक्तिंगाथा > सङ्क्षेपार्थः ॥ २१६७ ॥ अथैनामेव गाथां व्याख्यायति—

एगखुर-दुखुर-गंडी-सणप्फइत्थीसु चेव परिवाडी ।

वद्धाण चरंतीणं, जत्थ भवे वग्गवग्गेसु ॥ २१६८ ॥

तत्थऽन्नतमो मुक्को, सजाइमेव परिधावई पुरिसो ।

पासगए वि विवक्खे, चरइ सपक्खं अवेक्खंतो ॥ २१६९ ॥

25

एकखुरा वडवादयः, द्विखुरा गो-महिष्यादयः, गण्डीपदा हस्तिन्यादयः, सनखपदाः शुनी-प्रभृतयः, एतासु षष्ठी-सप्तम्योरर्थं प्रत्यभेदात् एतासा स्त्रीणां 'वर्गवर्गेषु' पृथक्पृथक्सजातीयसमू-हरूपेषु वद्धानां वा चरन्तीना वा यत्र कापि कुटी-वाटकादौ परिपाटीर्भवेत् तत्राऽश्व-गो-हस्ति-शुनकादीनामन्यतमः पुरुषो मुक्तः सन् दूरस्थितामपि 'सजातिमेव' वडवादिकां परिधावति, 'विपक्षे तु' विजातीये गवादिपक्षे 'पार्श्वगतेऽपि' प्रत्यासन्नस्थितेऽपि स्वपक्षमपेक्षमाणश्चरति, न ३० पुनर्विपक्षमनुधावतीति भावः, एव श्रमणोऽपि स्वपक्ष इति कृत्वा विश्वस्तः सन् संयतीभिः सह ससर्गं करोति, न पुनरविरतिकासु ॥ २१६८ ॥ २१६९ ॥ यतः—

आगत्यद्वचविभृमिधं च ओरालियं सरीं तु ।

अममंजमो उ तम्हाऽगारिन्धिममागमो जङ्गो ॥ २१७० ॥

आगन्तुकद्रव्यैः—वस्त्रा-ऽऽमरणादिभिर्विभृपिनम्—अलङ्कृतं चञ्चलादुद्धर्तन-ज्ञानादिपरिकर्म-युक्तं च यस्मादगार्लीणामौदारिकं शरीरं तस्माद् ‘असमञ्जसः’ विसदृशस्तामिः सह ‘यतेः’
5 साधोर्मलीमसशरीरस्य समागमन (समागमः—) सौलक. ॥ २१७० ॥ अपि च—

अविभृमिधो नवस्ती, निक्कामोऽकिंचणो मयसमाणो ।

इयऽगारीमुं समणे, लजा मय मंथवो न रहो ॥ २१७१ ॥

‘अविभृपितः’ विभृपारहित एषः, तथा ‘तपस्वी’ तप शीणदेहः, ‘निष्कामः’ शुभ्रम-
गन्धायपमोगरहितः, ‘अकिञ्चनः’ निष्परिग्रहः. ततः ‘सुनममानः’ शवकस्य एषः, ‘इति’ एव-
10 मगारीणां श्रमणेष्वजा भवति । श्रमणस्य पुनरगारीमिः सह विषयतया या लजा यच्चागारिभ्यो
मयं तेन ताभिः सह न ‘संस्तवः’ परिचयः न वा ‘रहः’ एकान्त इति ॥ २१७१ ॥

स्वपक्षे तु कथम्? इत्याह—

निष्मयया य सिणेहो, वासत्यत्तं परोप्पर निरोहो ।

दाणकर्णं पि जुज्जह, लग्गह तत्तं च तत्तं च ॥ २१७२ ॥

15 संयतस्य संयत्यां ‘निर्मयता’ न भयमुत्पद्यते, ऋहश्चोमयोरपि भवति स्वपञ्चत्वात्, ‘विश्व-
स्तत्वं’ च विश्वासः परस्परगुह्यगोपनविषयः प्रत्यय इत्यर्थः, ‘परस्परम्’ उभयोरपि ‘निरोधः’
वस्तिनिग्रहात्मकः, तथा ‘दानकरणमपि’ वस्त्र-पात्रादिदानलक्षणं संयतीं प्रति तस्य ‘युज्यते’
सम्भवतीत्यर्थः, तत्रो यथा तत्तं च तत्तं च लोहं ‘लगति’ मन्वच्यते तथा संयती-मयतौ द्वावपि
निरोधसन्ततौ रहो लब्ध्वा लगत इति ॥ २१७२ ॥ आह दृष्टास्त्वावत् स्वपक्षसमुत्था दोषाः,
20 परमेते कुत्र सम्भवन्ति? इति निरूप्यताम्, उच्यते—

वीयार-मिक्कपुचरिया-विहार-जह-चेद्वदणार्दामुं ।

कज्जेमुं मंपडिनाण होंनि दोमा इमे दिस्म ॥ २१७३ ॥

एकवर्गं एकद्वारं च ग्रामादौ विचारमृमि-मिक्षाचर्या-विहारमृमि-यतिचैत्यवन्दनादिषु कार्येषु
प्रतिश्रयान्निर्गतानां रथ्यादौ ‘सम्पत्तिनाना’ मिलितानामन्याऽन्यं दृष्ट्वा एते दोषा भवन्ति ॥ २१७३ ॥

25 दग्गमि दिट्ठि लहुओ, अमृगो अमृगि ति चउलहू होंति ।

किहकम्ममि य गुरुगा, मिच्छन पसज्जणा मेसे ॥ २१७४ ॥

यैदि दूरेऽपि संयतः संयत्या दृष्टः संयती वा मयनेन तदा लघुको मासः । प्रत्यासन्नप्रदेशे

१ आगन्तुकद्रव्यानि—वस्त्रा-ऽऽमरणादीनि तैर्विभृपिनम्—अलङ्कृतम्. चञ्चलस्य व्यव-
हितसम्बन्धत्वाद् ‘आदागिकं च’ उदाररूपं ज्ञानं याचनादिपरिग्रहेणा न ज्ञानरूपातिशय-
मित्यर्थः । एवंविधमगार्लीणां यतः शरीरं तस्माद् ‘असमञ्जसः’ विसदृशस्तामिः सह
‘यतेः’ साधोः समानमः ॥ २१७० ॥ का० ॥

२ शरीरमगार्लीणमिव प्रतिभानि तस्माद् न० दे० का० ॥ ३ दूरे संयतः संयत्या संयती
वा संयतेन यदि दृष्टो दृष्टा वा तदा ल० मा० ॥ ४ न यदि दृष्टा तदा त० दे० का० ॥

समायातं संयतं सम्यगुपलक्ष्य संयती यद्यमुकोऽयं ज्येष्ठार्य इति ऋते, सयतो वा सयतीमुपलक्ष्य अमुका संयतीति ब्रवीति तदा चत्वारो लघवः । अथ सा 'कृतिकर्म' वन्दनं करोति तदा चत्वारो गुरुकाः । ये चाभिनवधर्माणस्ते तथा वन्दमानानुपलभ्य वक्ष्यमाणनीत्या मिथ्यात्वं गच्छेयुः । 'शेषे' भोजिका-घाटिकादौ शङ्कां कुर्वाणे सति 'प्रसजना' प्रायश्चित्तस्य वृद्धिर्द्रष्टव्या ॥ २१७४ ॥

तामेवाह—

5

दिद्वे संका भोइय, घाडिय नाई य गाम बहिया य ।

चत्तारि छ च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ २१७५ ॥

संयतस्य सयत्या कृतिकर्म क्रियमाण केनचिद् दृष्टम्, दृष्टे सति तस्य 'शङ्का' वक्ष्यमाणा सञ्जायते ततश्चत्वारो गुरुवः । अथ 'भोजिकायाः' भार्यायाः कथयति ततश्चतुर्लघुकाः । घाटिकः— मित्रं तस्याग्रतः कथने चतुर्गुरुवः । 'ज्ञातीनां' स्वजनानां कथने षड् लघवः । अज्ञातीनां कथ-10 यति षड् गुरुवः । ग्रामस्य कथयति छेदः । ग्रामवहिर्निर्गत्य कथयति मूलम् । ग्रामसीमायां कथनेऽनवस्थाप्यम् । सीमानमतिक्रम्य कथयति पाराश्विकम् ॥ २१७५ ॥

कीदृशी पुनः शङ्का भवति ? इत्याह—

कुवियं नु पसादेती, आओ सीसेण जायए विरहं ।

आओ तलपन्नविया, पडिच्छई उत्तिमंगेण ॥ २१७६ ॥

15

इइ संकाए गुरुगा, मूलं पुण होइ निव्विसंके तु ।

सोही वाऽसन्नतरे, लहुगतरी गुरुतरी इयरे ॥ २१७७ ॥

'नुः' इति वितर्के, किमेषा सर्यती कुपित सन्तमेन सयतं प्रसादयति ? आहोश्चित् 'शीर्षेण' मस्तकेन 'विरहः' एकान्ते याचते ? उताहो अनेन साधुना तलेन—चप्पुटिकादिकरणेन प्रज्ञापिता सती प्रार्थनामुत्तमाङ्गेन प्रतीच्छति ? ॥ २१७६ ॥

20

'इति' एवं शङ्कायां चत्वारो गुरुकाः । अथ निर्विशङ्कं—कुपित-प्रसादनाद्यर्थमेव करोतीति मन्यते ततो द्वयोरपि मूलम् । भोजिकादिश्च यो यस्तस्य सम्बन्धेनासन्नतरस्तत्र तत्र शोधिर्लघु- कतरा । 'इतरस्मिन्' घाटिक-ज्ञात्यादौ दूरतरे गुरुकतरा ॥ २१७७ ॥

अथ किमिति ज्ञातीनां प्रथमं न कथयति ? इत्याह—

विस्ससइ भोइ-मिच्चाइएसु तो नायओ भवे पच्छा ।

25

जह जह बहुजणनायं, करेइ तह बहूए सोही ॥ २१७८ ॥

भोजिका-मित्रादिषु शरीरमात्रभिन्नेषु न किमपि गोपनीयमस्तीति कृत्वा यतोऽसौ विश्वसिति ततः 'ज्ञातीन्' स्वजनान् पश्चाद् ज्ञापयति । यथा यथा चासौ बहुजनज्ञातं करोति तथा तथा 'शोधिः' प्रायश्चित्तं वर्द्धते ॥ २१७८ ॥

अथार्थासौ ज्ञाप्यमानो जनः प्रतिषेधयति ततः प्रायश्चित्तमप्युपरमते । तथा चाह— 30

१ °नां' भ्रात्रादीनां भा० ॥ २ °ती एवं चन्द्रमाना कु० त० डे० का० ॥ ३ °कान्तं या० भा० ॥

४ °व वन्दनकं क० त० डे० का० ॥ ५ °दौ सम्बन्धेन दूर० त० डे० का० ॥ ६ उच्यते भा० ॥

७ < ८ > एतदन्तर्गत पाठ भा० नास्ति ॥

पडिसेहो जम्मि पदे, पायच्छित्तं तु ठाह पुरिमपए ।

निस्मंकियम्मि मूलं, मिच्छत्त पसज्जणा सेसे ॥ २१७९ ॥

तेन पुरुषेण भोजिकाया आग्यातम्—मया संयती संयतं शीर्षप्रणामेनावभाषमाणा दृष्टा, ततः सा प्रतिषेधयति—न भवत्येवम्, भैवमसमञ्जसं वाच इति; ततः प्रायश्चित्तमप्युपरतम् । अथासौ इत्या न प्रतिषिद्धस्ततः प्रायश्चित्तं वर्द्धते । एवं घादिकादिष्वपि वक्तव्यम् । ततो यस्मिन् भोजिकादौ पदे प्रतिषेधस्ततः ‘पूर्वपदे’ यद्वाद्यौ प्रायश्चित्तं तिष्ठति, नोद्धं वर्द्धते । तथा ‘कुपित-प्रसादनाद्यर्थमेव करोति’ इति निःशङ्किते मूलम् । एवं मिथ्यात्वं ‘शेषस्य च’ भोजिकादिविषय-प्रायश्चित्तस्य प्रमज्जना भवतीति ॥ २१७९ ॥ कथं पुनर्मौजिकादयः प्रतिषेधयन्ति ? इत्याह—

किद्धेक्कम्मं ताएँ कयं, मा संक असंकाणिज्जचित्ताइं ।

10 न वि भूयं न भविस्सइ, एरिसगं संजमधरेमुं ॥ २१८० ॥

‘कृतिकर्मे’ बन्दनक ‘तया’ मयत्या कृतम्, मा अशङ्कनीयचित्तं अमृ शङ्किष्याः, नापि भूतम् अपिशब्दाद् न भवति न च भविष्यति ईदृशं भवत्परिकल्पितं कुपित-प्रसादनादिकमसमञ्जस-चेष्टितं ‘समयधरेषु’ माधु-साध्वानेषु ॥ २१८० ॥

एवं विचारमूर्तौ गच्छतां दोषा उक्ताः । अथ भिक्षाचर्यायां तानेवाह—

15 पढम-विइयातुरो वा, सहकाल तवस्सि मुच्छ संतो वा ।

रच्छामुहाइ पविसं, नितो च जणेण दासिज्जा ॥ २१८१ ॥

“रच्छामुहाइ” इति तस्मिन् ग्रामे रथ्यामुखे आदिशब्दादन्यत्र वा तथाविवे स्थाने देवकुलं वा शून्यगृहं वा भवेत् तत्र प्रथमपरीषदातुरः प्रथमालिकार्थं द्वितीयपरीषदातुरश्च द्रवपानार्थं प्रवि-
शेत्, यद्वा यावन्न ‘मत्कालः’ भिक्षाया देशकालो भवति तावदत्रैवोपविष्टस्तिष्ठामि, अथवा

१ दृष्टा. यद्वा संयतीचन्दने संयतेन यत् प्रतिचन्दनं कृतं तद् दृष्ट्वा ब्रूयात्—मया संयतः संयतीं शिरःप्रणामेन याचमानां दृष्ट इति । ततः सा प्रतिषेधयति—न भवत्येवम्, मा शङ्कां कार्षीः । एवं घादिकादयोऽपि यदि प्रतिषेधयन्ति ततः ‘यस्मिन् पदे’ घादिकादौ प्रतिषेधस्ततः ‘पूर्व पदे’ भोगिन्यादौ प्रायश्चित्तमपि तिष्ठति, नोद्धं वर्द्धते । निःशङ्किते सति मूलम् । एवं मिथ्यात्वं शेषस्य च प्रमज्जना भवति । २१७९ ॥ कथं पुनर्मौगिन्यादयः सा० ।

“पडिसेहो जम्मि० गाहा । देण भोइयाए अम्भ्याय, जहा—मे सज्जो सज्जो सीसपणामकरणेण ओमा-सतो दिट्ठो ॥ ताहे मा भोइया से मगाइ—वटणयं तीय कय० गाहा कण्ठ्या ॥” इति विशेषचूर्णो ।

“पडिसेहो० गाथा ॥ जयं तेण भोइयाए ज्विन, जवा—मए सज्जत सज्जता सीसपणामेण ओमासती दिट्ठ ॥ तावे मा मत्ता से मांजा—कित्तिम्मं० गाथा अइ ॥” इति चूर्णो ।

भा० प्रती दीक्षा विशेषचूर्णयत्तु गार्गी, शेषप्रतिगनदीक्षा पुन चूर्णयत्तु गार्गीति ॥

२ विशेषचूर्णिकृता—वटणयं तीय कयं इति पाठ आहोऽस्मि । दृश्यता दिव्यणी १ ॥

३ ‘मद्वितीयपरीषदातुरः प्रथमालिकाद्यर्थं प्रविशेत्, सा० ।

“पढम विटि० गाहा । सुवाट्ठो पटमाउयं करेमि नि विटिपवर्गसहेण वा आतुर—तृपित इत्यर्थं, अथवा जाव न ताव सतित्राये भवति ताव त्वय अच्चामि” इति चूर्णो ।

“पढमविइया० गाहा । तस्मिन् ग्रामे पगरे वा रच्छामुहे देवउल्ले सुधधर वा तद्व ‘पढम-विइयातुरो’ शुद्धानिओ पढमाउयं करेमि इति विटिओ वा पाग विटामि इति, अथवा जाव न ताव सइकालो भवइ ताव एव उवविटो अच्चामि ।” इति विशेषचूर्णो ॥

‘तपस्वी’ क्षपकः स विश्रामग्रहणार्थम्, यद्वाऽत्युष्णेन कस्यापि मूर्च्छां समुत्पन्ना तस्या अपनय-
नार्थम्, यदि वा भिक्षाटनेन श्रान्तोऽहमतोऽत्र विश्रामं गृह्णामि एवमेभिः कारणैस्तत्र प्रविशेत्,
स च प्रविशन् ततो निर्गच्छन् वा जनेन दृश्येत; सत्यपि तत्रैतरेव कारणैः प्रविशेत् साऽपि
प्रविशन्ती जनेन दृष्टा स्यात् ॥ २१८१ ॥ अत्र चतुर्भङ्गीमाह—

संजओ दिट्ठो तह संजई य दोण्णि वि तहेव संपत्ती ।

5

रच्छामुहे व होजा, सुन्नघरे देउले वा वि ॥ २१८२ ॥

संयतस्तत्र प्रविशन् दृष्टो न सयती १ सयती दृष्टा न संयतः २ सयतः संयती च द्वावपि
दृष्टौ न दृष्टौ वा ३-४ । “तहेव सपत्ति” त्ति यैः कारणैः सयतः प्रविष्टस्तरेव संयत्या अपि तत्र
सम्प्राप्तिरभूत्, एवमनन्तरोक्तचतुर्भङ्ग्या रथ्यामुखे वा शून्यगृहे वा देवकुले वा दर्शनं स्यात्
॥ २१८२ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

10

वइणी पुव्वपविट्ठा, जेणायं पविसते जई इत्थं ।

एमेव भवति संका, वइणिं दट्ठुण पविसंति ॥ २१८३ ॥

संयत तत्र प्रविशन्तं दृष्ट्वा शङ्का भवेत्—नूनं त्रतिनी पूर्वप्रविष्टा वर्तते येनायं यतिरत्र प्रवि-
शति । एवमेव त्रतिनीं प्रविशन्ती दृष्ट्वा शङ्का भवति—नूनं सयतः प्रविष्टोऽस्ति येनेयं प्रवि-
शति ॥ २१८३ ॥

15

उभयं वा दुदुवारे, दट्ठं संगारउ त्ति मन्ति ।

ते पुण जइ अन्नोन्नं, पासंता तत्थ न विसंता ॥ २१८४ ॥

द्विद्वारे वा देवकुले ‘उभयं’ संयतः संयती च प्रविशेत्, तत्रैकेन द्वारेण सयतः प्रविष्टो
द्वितीयेन तु संयती, तौ च दृष्ट्वा ‘सङ्कारः’ सङ्केतोऽत्रानयोरिति गृहस्था मन्यन्ते । ‘तौ च’ सयती-
सयतौ यद्यन्योन्यमद्रक्ष्यतां ततस्तत्र ‘नावेक्ष्यता’ प्रवेशं नाकरिष्यताम् ॥ २१८४ ॥

20

◁ इत्थं प्रवेशे चतुर्भङ्गी दर्शिता । अथ निर्गमनेऽपि तामतिदिग्नाह—▷

एमेव ततो णित्ते, भंगा चत्तारि होंति नायव्वा ।

चरिमो तुल्लो दोसु वि, अदिट्ठभावेण तो सत्त ॥ २१८५ ॥

‘एवमेव’ प्रवेशवत् ‘ततः’ शून्यगृहादेर्निर्गच्छतोरपि तयोश्चत्वारो भङ्गा भवन्ति ज्ञातव्याः ।
तद्यथा—सयतो निर्गच्छन् दृष्टो न सयती १ सयती निर्गच्छन्ती दृष्टा न सयतः २ सयतः 25
संयती द्वावपि दृष्टौ ३ द्वावपि न दृष्टौ ४ । अत्र च ‘द्वयोरपि’ प्रवेश-निर्गमयोः ‘चरमः’
चतुर्थो भङ्गस्तुल्यः । कुतः ? इत्याह—‘अदृष्टभावेन’ द्वयोरपि सयत-सयत्योरदृष्टत्वेन, ततश्च
द्वाभ्यामप्येक एव गण्यते, एव सप्त भङ्गा भवन्ति ॥ २१८५ ॥ एतेषु दोषानाह—

१ °शन् जनेन दृ° त° डे° का° ॥ २ नो° ले° विनाऽन्यत्र—दृष्टो ३ तथा द्वावपि न दृष्टौ ४ ।
“त° त° डे° का° । दृष्टौ ३ न संयतो न वा संयती दृष्टेति ४ । “त° भा° ॥ ३ °रणैः प्रथम-
द्वितीयादिपरीपहातुरतादिभिः संयतः डे° त° । “तहेव सपत्ति त्ति जेहिं कारणेहिं सजओ पविट्ठो
तेहिं कारणेहिं सजई वि” इति विशेषचूर्णौ ॥ ४ °ट्ठा शङ्कते—नूनं त° डे° का° ॥ ५ च तथा
दृ° त° डे° ॥ ६ ◁ इत्थं एतन्मध्यगत पाठः भा° नास्ति ॥

एवञ्चस्मि य मंगे, दिङ्मादयः य गङ्गामादीनाम् ।

मन्मथमंगे नामो, आउमयाई अ सविमेषा ॥ २१८६ ॥

एवञ्चस्मिन् नष्टे 'दृष्टव्यः' दृष्टं नष्टं दृष्टा भोजिकादयो दोषा भवन्ति । तत्र दृष्टा नाम
 किं विश्रमणाद्यन्तर्गते प्रविशति ? उत ननिर्दिष्टं यन् ? इति तत्र चतुर्गुणः । प्रतिसेवनायमेवेति
 ४ निःशङ्कितं मूलम् । तेषां भोजिक निवेदनादि मन्मथकृतं प्राप्नुवद् दृष्टव्यम् । तथा उमयोरपि
 राजगुणैस्तत्र प्रवेशे दृष्टे स्मिन् प्रह्लाद-उज्ज्वलद्वयोः दोषः । सममे नष्टे नासल्लुः, तत्र चालो-
 मयादिभ्यः सविमेषा दोषः । नयहि—तत्रोमयोरप्यदृष्टत्वादन्योन्यदर्शने द्वयोरन्तरस्य वा
 चित्तमेवः सम्भवेत्—केनयवां प्रविशन्तौ न दृष्टं विनि वृत्ता तत्रैकान्ते यत्नं भवेत् । आदि-
 दृष्टाचतुर्थेन विगमिष्यतामन्यामिति नन्वावेदयसमगा-उपवत्तद्वति कुर्यात्तम् ॥ २१८६ ॥

10 < अथ प्रवेशविषयेषु नष्टकेषु द्विगुणैः प्रायश्चित्तमभिहितम् । प्रथमं देवतत्वावगाह— >

चरमे पदमे विद्महे, तद्दृष्टं मंगे य होइमा सोर्हा ।

मामो लहुओ गुन्नाओ, चउलहु-गुन्ना य भिक्खुस्स ॥ २१८७ ॥

चरमो नाम—यत्र द्वे कृति न दृष्टे १ प्रथमः—यत्र मयं पठ दृष्टः २ द्वितीय—यत्र संयती
 दृष्टा ३ तृतीय—यत्र द्वे अदि दृष्टे ४, पंतु नष्टेयु व्यक्तं मित्रोरियं बोधिर्मन्तव्या ।

15 तद्यथा—नासो लहुकाः, नामो गुरुकाः, चतुर्लुकाः, चतुर्लुकाः ॥ २१८७ ॥

वममे य उवज्झाए, आयरिए एगठाणपरिवुद्धी ।

मामगुरुं आरव्वा, नायव्वा जाव छेदो उ ॥ २१८८ ॥

द्वयमन्योपलब्ध्यान्तरस्य च व्यक्तमन्येकस्यान्तरादिति कर्तव्या, तत्रैव नासगुरुकाज-
 ग्म्यं छेदं यावत् प्रायश्चित्तफलमिति दातव्यमिति । तद्यथा—द्वयमस्य चतुर्थे नष्टे नामगुरु,
 20 प्रथमे चतुर्लुके, द्वितीये चतुर्गुणे, तृतीये षड्लुके, चतुर्थे व्याप्य चतुर्लुकादारब्धं षड्लुके
 विद्यति, आचर्यस्य चतुर्गुणकारणं छेदान्तं द्रष्टव्यम् ॥ २१८८ ॥

एव एव आदेशः । अथ द्वितीय उच्यते—

अहवा चरिमे लहुओ, चउगुलां सेमएणु मंगेसु ।

मिक्खुस्स दोहि वि लहु, काल नवे दोहि वा गुन्ना ॥ २१८९ ॥

25 अथवा चरमे नष्टे लहुके नासः, 'शेषेषु' त्रिविधे नष्टेषु प्रत्येकं चतुर्गुणम् । एतानि
 प्रायश्चित्तानि मित्रोः 'द्वयमन्य' तस्या काले च लहुकानि, द्वयमस्य कालगुरुकाणि, उपा-
 व्याप्य तन्नेगुरुनि, अचर्यमेवमगुरुनि ॥ २१८९ ॥

एव द्वितीय उच्यते । अथ तृतीय उच्यते—

मामो विमेषिया वा, तद्दयांसमि होइ मिक्खुस्स ।

30 गुन्ना लहुगा गुन्ना, विमेषिया सेसगाणं तु ॥ २१९० ॥

१ तत्र बोमयोरप्यदृष्टत्वाद् आत्मोन्यादिभ्यः 'सविमेषा' मन्मथिका दोषाः ।
 तत्रान्योन्यदर्शने द्वयोरन्तरस्य वा चित्तमेवः । मित्रचित्तयोश्च तत्रैकान्ते न ॥ २१८७
 एवञ्चस्मिन् नष्टे नष्टकेषु द्विगुणैः प्रायश्चित्तमाह नो ॥ २१८७ ॥

‘वा’ इति अथवा तृतीयादेशे चतुर्ण्यपि भङ्गेषु लघुमासस्तपः-कालविशेषितो भिक्षोर्भवति । तद्यथा—चतुर्थे भङ्गे द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां लघुकं लघुमासिकम्, प्रथमे तदेव तपसा लघुकं कालेन गुरुकम्, द्वितीये कालेन लघुकं तपसा गुरुकम्, तृतीये द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां गुरुकम् । ‘शेषाणां तु’ वृषभोपाध्यायाचार्याणां यथाक्रमं गुरुको मासः चत्वारो लघुका-श्चत्वारो गुरुकाः चतुर्ण्यपि भङ्गेष्वेवमेव तपः-कालविशेषिताः प्रायश्चित्तम् ॥ २१९० ॥ ५

५ एष तृतीय आदेशः । अथ चतुर्थमाह—

अहवा चउगुरुग चिय, विसेसिया हुंति भिक्खुमाईणं ।

मासाइ जाव गुरुगा, अविसेसा हुंति सव्वेसिं ॥ २१९१ ॥

अथवा चतुर्गुरुका एव भिक्षुप्रभृतीनां चतुर्णामपि तपः-कालविशेषिता भवन्ति । तद्यथा—भिक्षोर्द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां लघवः, वृषभस्य तपोलघवः कालगुरुवः, उपाध्यायस्य तपो-10 गुरुकाः काललघुकाः, आचार्यस्य द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां गुरुवः । एष चतुर्थ आदेशः । यद्वा मासादारभ्य चतुर्गुरुकं यावद् भिक्षु-वृषभादीनां प्रायश्चित्तानि । तद्यथा—भिक्षोर्मासलघु, वृषभस्य मासगुरु, उपाध्यायस्य चतुर्लघुकम्, आचार्यस्य चतुर्गुरुकम् । एतानि च प्रायश्चित्तानि सर्वेषां भङ्गचतुष्टयेऽपि तपः-कालाभ्यामविशेषितानीति पञ्चम आदेशः ॥ २१९१ ॥

एवं तावत् प्रवेशप्रत्ययं शुद्धपदे प्रायश्चित्तमुक्तम् । अथ तत्र प्रविष्टानां ये दोषाः सम्भ-15 वन्ति तत्प्रत्यय प्रायश्चित्तमाह—

दिट्ठोभास पडिस्सुय, संथार तुअट्ठ चलणउक्खेवे ।

फंसण पडिसेवणया, चउलहुगाई उ जा चरिमं ॥ २१९२ ॥

एवं प्रविष्टयोः सयत-सयत्योः परस्परं ‘दृष्टे’ दर्शने सज्जाते सति चतुर्लघवः । सयतः संयती वा यद्यवभाषते ततश्चत्वारो गुरुवः । अवभाषिते सति यदि प्रतिशृणोति तदा षड् लघवः । 20 सस्तारके कृते षड् गुरुवः । त्वगवर्जने कृते छेदः । चलनः—पादस्तस्योत्क्षेपे मूलम् । स्पर्शनेऽन-वस्थाप्यम् । प्रतिसेवने पाराश्रिकम् ॥ २१९२ ॥

एवं प्रविष्टानां प्रायश्चित्तमुक्तम् । अथ निर्गमनविषयमाह—

पविसंते जा सोही, चउसु वि भंगेसु वन्निया एसा ।

निक्खममाणे स चिय, सविसेसा होइ भंगेसु ॥ २१९३ ॥ 25

सयती-सयतयोः प्रविशतोर्था शोधिश्वचतुर्ण्यपि भङ्गेषु ‘एषा’ अनन्तरमेव वर्णिता सैव शून्य-गृहादेर्निष्क्रामतोरपि सविशेषा चतुर्ण्यपि भङ्गेषु भवति ॥ २१९३ ॥ एव तावद् ग्रामादेरन्त-र्विचारभूमौ गच्छन्तीनां भिक्षाचार्याणां च दोषाः प्रतिपादिताः । अधुना ग्रामादेर्विचिचारभुवं

१ ५ एतन्मध्यगतं पाठं भा० मो० ले० नास्ति ॥ २ चतुर्गुरुवस्त एव मो० ले० ॥ ३ दाः । अथ पञ्चममाह—“मासाइ जाव” इत्यादि । यद्वा मासादारभ्य चतुर्गुरुकं यावद् ‘अविशे-पितानि’ तपः-कालविशेषरहितानि भिक्षुं त० डे० का० ॥ ४ पामपि अविशेषितानि, न तपः-कालाभ्यां विशेषयितव्यानीति भावः ॥ २१९१ ॥ भा० ॥ ५ पु पञ्चभिरादेशैः ‘एषा’ त० डे० ॥ ६ मादीनां वहिं भा० ॥

गच्छन्तीनां दोषानुपदर्शयितुमाह—

अतो विचार असई, अचियत्त सगार दुज्जणवत्ते वा ।

घाहिं तु वयंतीणं, अपत्त-पत्ताणिमे दोसा ॥ २१९४ ॥

‘अन्तः’ ग्रामादेरभ्यन्तरे विचारमृमेरमात्रे, अप्रीतिकं वा ‘सागारिकः’ श्रव्यातरस्त्र व्युत्स-
५ र्जने कुर्यात्, ‘दुर्जनवृत्तं वा’ दुःशीलजनपरिवृत्तं तन् पुरोहडं ततो ग्रामादेर्वहिर्जनन्तीनां
स्थण्डिलमप्राप्तानां प्राप्तानां वा इमे दोषाः ॥ २१९४ ॥

वीयारामिमुद्दीओ, साहुं दइण सन्नियत्ताओ ।

लहुओ लहुया गुरुगा, लम्मासा छेद मूल दुगं ॥ २१९५ ॥

विचारमृमेरमिमुत्तं गच्छन्त्यः साधुं तत्र यान्तं दृष्ट्वा यदि सन्निवर्तन्ते तदा लघुको मासः ।
10 सन्निवृत्ताः सत्यः संज्ञां धारयन्त्यो यद्यनागादं परिताप्यन्ते तदा चतुर्लघवः । आगादपरिताप-
नायां चतुर्गुरवः । महादुःखे पद् लघवः । मूर्च्छायां पद् गुरवः । कृच्छ्राणो ज्येष्ठः । कृच्छ्रो-
च्छ्वासे मूलम् । समुद्रात्तेजसवस्थाप्यम् । कालमामने पाराश्रिकम् ॥ २१९५ ॥

गनामेव निर्युक्तिगार्थां व्याख्यानयति—

एसो वि तन्थ वच्चइ, नियत्तिमो आगयम्मि गच्छामो ।

15 लहुओ य होइ मासो, परितावणमाइ जां चरिमं ॥ २१९६ ॥

‘गणोऽपि’ संयतः ‘तत्र’ स्थण्डिले व्रजति अतो निवर्त्तमानो वयम् ‘आगते’ प्रतिनिवृत्ते सति
गमिष्याम इति कृत्वा यदि संयत्यो निवर्त्तन्ते तदा लघुमासः । अथ संज्ञानिरोधनादनागाद-
परितापनादिकं भवति ततश्चतुर्लघुकादिकमनन्तरगाथोक्तं ‘चरमं’ पाराश्रिकं यावत् प्रायश्चि-
त्तम् ॥ २१९६ ॥

20 गड्डा कुडंग गहणे, गिरिदरि उज्जाण अपरिमोगे वा ।

पविसंतं य पविट्ठे, निंते य इमा भवे सोही ॥ २१९७ ॥

अथ तान् साधून् दृष्ट्वा यदि ‘गर्त्तयां’ प्रतीतायां ‘कुडङ्गे’ वंशजालिकायां ‘गहने’ बहुवृक्ष-
निकुञ्जे ‘गिरिदर्यां’ पर्वतकन्दरायां ‘उज्जाने वा’ अपरिमोन्वे संयत्यः प्रविशेयुः ततः प्रविश-
न्तीषु प्रविष्टासु निर्गच्छन्तीषु चैवं शोचिः साधूना भवति ॥ २१९७ ॥

25 दूरम्मि दिट्ठे लहुओ, अमुई अमुओ चि चउगुरु होंति ।

ते चैव सत्त मंगा, वीयारगए कुडंगम्मि ॥ २१९८ ॥

यदि दूरे संयत्या संयतः संयतेन वा संयती दृष्टा ततो लघुको मासः । अथामुका संयती
अमुको वा अयं ज्येष्ठार्य इति वृत्ते तदा चतुर्गुरवः । तत्र च कुडङ्गे यदि कोऽपि संयतः
विचारार्थं गतः—पूर्वप्रविष्टो व्रत्ते तदा त एव सप्त भङ्गाः, तद्यथा—संयतः प्रविशन् दृष्टो
30 न संयती १ संयती प्रविशन्ती दृष्टा न संयतः २ द्वावपि दृष्टौ ३ द्वावपि न दृष्टौ ४, एवं
निर्गमनेऽपि चतुर्भङ्गा, नवरं चतुर्थो भङ्गः प्रवेश-निर्गमयोरुभयोरपि तुल्य इति कृत्वा द्वाभ्या-
मप्येक एव गण्यत इति सप्त भङ्गा भवन्ति । एतेषु च प्रायश्चित्तं प्रागिव द्रष्टव्यम् ॥ २१९८ ॥

१ °व गार्थां मा० त० द० ॥ २ जा सपदं ता० ॥ ३ °वो भवन्ति । तत्र त० द० कां० ॥

अथ तत्र ग्रामे द्वारे स्थितेषु तेषु यस्तासां संयतीनां निरोधो भवति तदुत्थदोषदर्शनाय दृष्टान्तमाह—

आभीराणं गामो, गामद्वारे य देउलं रम्मं ।

आगमण भोइयस्स य, ठाइ पुणो भोइओ तहियं ॥ २१९९ ॥

आभीराणां कश्चिद् ग्रामः, तस्य च ग्रामस्य द्वारे देवकुलं रम्यम्, अन्यदा च 'भोगिकस्य' ५ ग्रामस्वामिनस्तत्रागमनम्, ततः 'तत्र' देवकुले भोगिकस्तिष्ठति ॥ २१९९ ॥

महिलाजणो य दुहितो, निक्खमण पवेसणं च सिं दुक्खं ।

सामत्थणा य तेसिं, गो-माहिससन्निरोधो य ॥ २२०० ॥

ततः 'तेषाम्' आभीराणां महिलाजनो दुःखितोऽभूत्, निष्क्रमणं प्रवेशनं च "सिं" तासां विचारादौ गच्छन्तीना 'दुःखं' दुष्करमभवत्, ततस्तेषां "सामत्थण" चि पर्यालोचनमभूत्, 10 यथा—महिलाजनस्यातीवावाधा वर्तते, अत एनं भोगिकमुपायेनान्यत्र स्थापयाम इति । तत-स्तेगो-माहिषस्य-गो-माहिषीसमूहस्य स्वस्ववत्सवियोजनस्य ग्रामाद् बहिर्नीत्वा ग्रामद्वारबन्धनेन रात्रौ सन्निरोधः कृत इति ॥ २२०० ॥ इदमेव स्फुटतरमाह—

विशुरुव्वियवोदीणं, खरकम्मीणं तु लज्जमाणीओ ।

भंजंति अणिंतीओ, गोवाड-पुरोहडे महिला ॥ २२०१ ॥

15

इति ते गोणीहिं समं, धिइमलभंता उ बंधिउं दारं ।

गामस्स विवच्छाओ, वाहिं ठाविसु गावीओ ॥ २२०२ ॥

विकुर्विता—ब्रह्मादिभिरलङ्घिता वोन्दिः—शरीरं येषां ते विकुर्वितवोन्दयस्तेषामेवंविधानां भोगि-कसम्बन्धिना खरकर्मिकाणां लज्जमानाः सत्यो महेश बहिरनिर्गच्छन्त्यो गोवाटक-पुरोहडानि 'भञ्जन्ति' पुरीषव्युत्सर्गादिना विनाशयन्तीत्यर्थः ॥ २२०१ ॥

20

'इति' एवं विचार्य 'ते' आभीरा धृतिमलभमाना गोभिरात्मना सार्द्धं सञ्चारिताभिः सह बहि-र्निर्गत्य ग्रामस्य द्वारं बद्ध्वा 'विवत्साः' वत्सरहिताः केवला एव गाः उपलक्षणत्वाद् माहिषीश्च ग्रामस्य बहिः स्थापितवन्तः, ताश्च तत्र स्थिताः स्ववत्सवियोजिता महता शब्देन सकलामपि रात्रिं विस्वरमारटितवत्यः, वत्सका अपि ग्रामान्तः स्थितास्तथैव शब्दायितवन्तः ॥ २२०२ ॥

ततः किमभूत् ? इत्याह—

25

वच्छाग-गोणीसहेण असुवणं भोइए अहणि पुच्छा ।

सब्भावे परिकहिए, अन्नम्मि ठिओ निरुवरोहे ॥ २२०३ ॥

तेषां वत्सकानां गवां च यः शब्दः—विस्वरारटनलक्षणत्वेन भोगिकस्य 'अस्वपनं' निद्रा न समायातेत्यर्थः । ततः 'अहनि' दिवसे उद्भूते सति तेन पृच्छा कृता, यथा—किमेवं रात्रौ गो-माहिषं विस्वरमारटत् ? । तैरामीरैस्ततः सर्वोऽपि सद्भावः परिकथितः । ततोऽसौ भोगिकोऽ- 30 न्यस्मिन् देवकुले 'निरुपरोधे' निर्व्याघाते गत्वा स्थित इति ॥ २२०३ ॥ अत्रोपगमाह—

एवं चिय निरविक्खा, वडणीण ठिया निओगपगुहम्मि ।

जा तासि विराधण्या, निरोधमार्दा तमावजे ॥ २२०४ ॥

‘अथमेव’ भोगिकवत् कचिद् निरपेक्षाः संयता व्रतिनीनां सम्बन्धी यो नियोगः—ग्रामः क्षेत्रमित्यर्थः तस्य प्रमुखे—निर्गम-प्रवेशद्वारे स्थिताः तैर्या तासां निरोधादिका विराधना आदिशब्दादनागादपरितापनादिका तामापद्यन्ते, तन्निष्पन्नं तेषां प्रायश्चित्तं भवतीति भावः ॥२२०४॥

८ अहवणं येरा पत्ता, दड्डुं निष्कारणड्डियं तं तु ।

भोदयनायं काउं, आउड्डि विमोहि निच्छुमणा ॥ २२०५ ॥

१ “अहवण” इति अक्षुण्डमव्ययपदमथवेत्यस्यार्थः । २ अथवा ‘स्यविराः’ कुलस्यविरादयस्त्र क्षेत्रे प्राप्तास्तमाचार्यादिकं ग्रामद्वार एव स्थितं दृष्ट्वा पृच्छन्ति—आर्य ! किमत्र संयतीक्षेत्रे भवार्नादृशे प्रवेशे स्थितः ? इति । यदि निष्कारणिकस्ततो भोगिकव्रतात्मनन्तरोक्तं कुर्यन्ति, 10 यथा तेन महिलाजनेन महान् क्लेशराशिरनुभवसूये, एवमेतामिरपि संयतीभिर्मवता अत्र स्थितेन महद् दुःखमनुभवनीयम् । एवमुक्ते यदि ‘आवृत्तः’ प्रतिनिवृत्तस्ततो ‘विशोवि’ प्रायश्चित्तं दत्त्वा ततः क्षेत्रान्निष्काशना कर्तव्या ॥ २२०५ ॥

एवं ता दर्पेणं, पुड्डो व मणिज्ज कारण ठिओ मि ।

तहियं तु इमा जयणा, किं कर्जं का य जयणाओ ॥ २२०६ ॥

15 एवं तावद् ‘दर्पेण’ आकुट्टिकया स्थितानां दोषा उक्ताः । अथ कुलादिस्वविरैः पृष्टो भणन्—कारणे स्थितोऽस्म्यहम् । तत्र पुष्टकारणसद्भावं न प्रायश्चित्तं न वा निष्काशना । तत्र तु कारणे स्थितानाम् ‘हयं’ वक्ष्यमाणा यतना । शिष्यः प्राह—किं पुनः ‘कार्यं’ कारणम् ? का वा यतनाः ? ॥ २२०६ ॥ उच्यते—

अद्वाणनिग्गयाई, अग्गुज्जाणे भवे पवेसो य ।

20 पुत्तो उणो व भवे, गमणं खमणं च सञ्चासि ॥ २२०७ ॥

अञ्जनो ये निर्गता वसिमं प्राप्तास्तेऽध्वनिर्गताः, आदिशब्दादशिवादिकारणेषु वर्तमानाः संयतीक्षेत्रे प्राप्ताः । तत्र चागोद्यानं स्थितौ गीतार्थाः संयतीप्रतिश्रये ग्रह्या । तैश्च विविना तत्र प्रवेशः कर्तव्यः । संयतीनां च नामकल्पः पूर्णं ऊनो वा भवेत् । यदि पूर्णस्ततो गमनं कर्तव्यम् । अथ न्यूनमृतः सर्वासामपि क्षपणं भवतीति निर्युक्तिगायासमासार्थः ॥२२०७॥

१. २. ३. एतन्मध्यगतः पाठः ना० नास्ति ॥ २. ०. ति । ततो निवेचने प्रदत्ते यदि नि० त० डे० ॥

३. ०. त्या संयतीप्रतिश्रये प्रवेशः ना० ॥

४ भवतीति समासार्थः । अथ विस्तरार्थे उच्यते—ते साधवोऽध्वनिर्गतादयः तत्र क्षेत्रे प्राप्ताः स्वयं संयतीभिः सहिता रहिता वा भवेयुः । तत्र संयतीविरहितानां विधिरभिधीयते—यदि न तावद् भिक्षाया देशकालस्ततो न तत्र स्यातव्यम्, यः पुरोवर्त्ती ग्रामस्तत्र गत्वा भिक्षं ग्रहीतव्यम् ॥ २२०७ ॥ [अथ] तत्रामूनि कारणानि भवेयुः—उच्चाया० गाथा २२०८ । ते साधवः ‘उद्वाताः’ अतीव परिश्रान्ताः, ना० ।

“अद्वाण० दारणावा ॥ ते साधू अद्वाणनिग्गताश्च तस्य पत्ता जस्य संजतीओ ठितेय्याओ । ते पुण संजतिप्रहिता वा संजतिरहिता वा । तस्य संजतिविरहितानं ताव विविं भग्गति—जति ण ताव भिक्खावेत्ता तो बोलेत्तव्वं, अग्गतो जो गानो तस्य भिक्खं वेत्तव्वं ॥ अहंमे कारणे ण बोलेत्ता—उच्चाया० गाथादं कंठं ।

अथ विस्तरार्थमाह—

“उर्वाया वेला वा, दूरद्वियमाङ्गो व परगामे ।

इय थेरऽज्ञासिजं, विसंतऽणावाहपुच्छा य ॥ २२०८ ॥

अध्वनिर्गतादयः साधवः सयतीक्षेत्रे प्राप्ताः सन्तो यदि न तावद् भिक्षाया देशकालस्ततो यः पुरोवर्ती ग्रामस्तत्र गत्वा भैक्षं गृह्णन्तु । अथ ते ‘उर्द्धाताः’ अतीव परिश्रान्ताः, वेला वा ५ तदानीमतिक्रामति, परगामे वा दूरोत्थितादयो दोषाः—तत्र दूरे स ग्रामो न तदानीं गन्तुं शक्यते, उत्थितो वा—उद्वसीभूतोऽसौ, आदिशब्दात् शुलको वा अभिनवावासितो वा भट्टा-क्रान्तो वा इत्यादिपरिग्रहः । ‘इति’ एवं विचिन्त्याग्रोद्याने स्थित्वा यः स्थविरो गीतार्थः स आत्मद्वितीयः सयतीप्रतिश्रये प्रेष्यते । स च तत्र गत्वा बहिरैकपार्श्वे स्थित्वा नैपेधिकीं करोति । यदि ताभिः श्रुतं ततः सुन्दरम्, अथ न श्रुतं ततः गय्यातरीणा निवेद्यते, ताभिः 10 रायिकाणा निवेदिते यदि सर्वा अप्यार्यिका वृन्देन निर्गच्छन्ति ततश्चत्वारो गुरवः । ततः प्रवर्तिनी प्रौढाभ्यां वयःपरिणताभ्यामार्यिकाभ्या सहिता निर्गत्य ‘अनुजानीत’ इति भणति । ततस्तौ साधू ‘आर्याशय्यां’ साध्वीप्रतिश्रयं प्रविशतः । ततश्च ताभिः कृतिकर्मणि विहिते स गीतार्थसाधुरधोमुखमवलोकमान आचार्यवचनेन तासामनावाधपृच्छा करोति—कच्चिदुत्सर्पन्ति सयमयोगा निराबाधं भवतीनाम् ? ग्लाना वा न काचिद् वर्तते ? ॥ २२०८ ॥ 15

एवं पृष्ट्वा किं कुर्वन्ति ? इत्याह—

अमुगत्य गमिस्सामो, पुट्ठाऽपुट्ठा व ईय वोत्तूणं ।

इह भिक्खं काहामो, ठवणाङ्घरे परिकहेह ॥ २२०९ ॥

स्थविरा गीतार्था पृष्ट्वा अपृष्ट्वा वा ‘अमुकत्र वयं गमिष्यामः’ इत्युक्तवा इदं भणन्ति— वयमिह ग्रामे भिक्षा करिष्यामः, ततः स्थापनादिगृहाणि परिकथयत, आदिशब्दो मामाकादि- 20 कुलसूचकः ॥ २२०९ ॥ ततस्तेषु कथितेषु यो विधिः कर्तव्यस्तमाह—

सामायारिकडा खलु, होइ अवट्ठा(हे) य एगसाहीय ।

सीउण्हं पढमादी, पुरतो समगं व जयणाए ॥ २२१० ॥

हे आर्याः ! कृतसामाचारीका यूयम् २ उत न २ इति तासा समीपे प्रष्टव्यम् । “अवट्ठे” चि एकस्मिन् ग्रामार्द्धे संयताः पर्यटन्ति द्वितीयस्मिन् सयत्य । “एगसाहीय” चि एकस्या साहि- 25 काया—गृहपङ्क्त्यां साधवः पर्यटन्ति द्वितीयस्यां साध्य इति । यद्वा शीतमुष्णं वा यथायोगं गृह्णन्ति । तथा “पढमाइ” चि प्रथमालिकाम् आदिशब्दात् पानकस्य वा पान शून्यगृहादिस्थानानि वर्जयित्वा कुर्वन्ति । सयतीना ‘पुरत’ प्रथमं समकं वा यतनया पर्यटन्ति । एष निर्यु-क्तिगाथासमासार्थः ॥ २२१० ॥ अथ विस्तरार्थं प्रतिपदमाह—

ताहे अगुजाणे ठातुं जो थेरो गीतो सो अप्पवित्तिओ सज्जितवस्सयं अतीति, विधिणा गिसीधियादि, एणपासे ठाति, अणावाहादि पुच्छति । एस पवेणो ।” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

१ °च्वाणा वे° मो० ले० ॥ २ °हानाः° अ° मो० ले० ॥ ३ दूरः-दूरवर्ती स ग्रा° भा० त० डे० कां० ॥ ४ °ते, ता आर्यिकाणां निवेद्यन्ति, निवे° भा० त० डे० कां० ॥ ५ भगव° कां० ॥ ६ °पू पुनरपि स गीतार्थो भणति—अमु° भा० ॥

कडमकड चि य मेरा, कडमेरा मिचि चिति जह पुडा ।

ताहे मणंति थेरा, साहह कह गिण्हिमो भिक्खं ॥ २२११ ॥

स्वविरैस्ताः प्रष्टव्याः—आर्याः ! युष्माभिः ‘मर्गदा’ सामाचारी ‘कृता’ शिक्षिताः ? उत अकृताः ? इति पृष्ट्य यदि ब्रुवते—‘कृतमर्गदा वयं’ कृतसामाचारीकाः, त्रिविं जानीम इत्यर्थः ।

ततः स्वविरा मणन्ति—कथयत कथं मित्रां गृहीमो वयम् ? ॥ २२११ ॥

ता वेंति अम्ह पुण्णो, मासो वच्चासु अहव खमणं णे ।

संपत्थियाउ अम्हे, पविसह वा जा वयं नीमो ॥ २२१२ ॥

ता आर्यिका ब्रुवते—पूर्णाऽस्माकं सालक्ष्यः, अतः सूत्रार्थपौढव्या कृत्वा ब्रजामो वयम्, साधवो यथासुखं पर्यटन्तु । अथवा न पूर्णस्तथापि क्षणमद्य ‘णे’ अस्माकं सर्वासामपि ततः १० पर्यटत यूयम् । अथ न क्षणं ततन्ता ब्रूयुः—मन्त्रस्थिता वयं मित्रादनार्थम्, यूयं पश्चात् पर्यटन । अथवा—‘प्रविद्यत’ मित्रानवतरत यूयं यावद् वयं निर्गच्छाम इति ॥ २२१२ ॥

यदा च तासां क्षणं भवति तदा ब्रूयुः—

विच्छिन्नो य पुरोहडो, अंतो भूमी य णे वियारस्स ।

सागारिओ व सन्नी, कुणइ अ सारक्खणं अम्हं ॥ २२१३ ॥

१५ विस्तीर्णं पुरोहडं वर्त्ते, गाथायां प्राकृतत्वात् पुंस्त्वनिर्देशः, “णे” अस्माकम् ‘अन्तः’ ग्रामनव्ये विचारमभिरुचिं, यश्चास्माकं सागारिकः सः ‘सन्नी’ श्रावकस्ततः संरक्षणमस्माकं करोति, बहिर्विचारसुखं गन्तुं न ददातीत्यर्थः । एवं संयतीमिरुक्ते नाश्वन्तत्र यथासुखं पर्यटन्ति । अथ तामिः पूर्वं क्षणं न कृतं ततो यदि सुमित्रं वर्त्ते प्रचुरं च प्राप्यते ततः संयत्यः क्षणं कुर्वन्तु । अपि च यद्यपि तासां साधुभ्यो मत्तपानं प्रदातुं न कल्पते तथा- २० प्येवं कुर्वन्तीमिहामिः प्राप्स्यं कृतं भवति । अथ न शक्नुवन्ति क्षणं कर्तुं ततः संयत्यः प्रागेव पर्यटन्त्यो दोषान्नं गृह्णन्ति संयता मित्राया देशकाले उष्णं गृह्णन्ति । अथ संयतीनां दोषान्नमकारकं ततः संयता दोषान्नमितराः पुनस्त्यं गृह्णन्ति ॥ २२१३ ॥

उमयस्सऽकारगम्मी, दोर्माणे अहव तस्स असईए ।

संथेरे मणंति तुम्हे, अडिण्णु वयं अडीहामो ॥ २२१४ ॥

२५ ‘उमयस्स’ संयती-संयतवर्गस्य दोषान्नं अकारके अथवा ‘तस्स’ दोषान्नस्य ‘असति’ अभावे संस्तरणे सति संयत्या मणन्ति—यूयं तावददत्त ततो युष्मासु अदितेऽपि वयमदिप्यामः ॥ २२१४ ॥ अथैक एव तत्र देश-आलस्यतः क्रमेण पर्यटने वेलया अतिक्रमो भवति ततः किं कर्तव्यम् ? इत्यह—

तुम्हे गिण्हह भिक्खं, इमम्मि पउरन्न-पाण गामद्वे ।

३० वाडग साहीए वा, अम्हे सेसेमु थेच्छामो ॥ २२१५ ॥

१ ‘ब्रजामो वयम्’ ग्रामान्तरं ब्रजिष्याम इति साधवो ना० ॥

२ ‘स्ति, ‘सागारिको वा’ शय्यातरः ‘सन्नी वा’ श्रावकः स संरक्षणमस्माकं करोति अतो यथासुखमत्र पर्यटन्तु भवन्त इति । अथ तामिः ना० ॥

संयत्यो ब्रुवते—यूयं गृहीत भिक्षामस्मिन् प्रचुरान्नपानस्य ग्रामस्याद्धे, अस्मिंस्तु ग्रामाद्धे वयं ग्रहीष्यामः; यद्वा—अस्मिन् पाटकेऽस्यां वा साहिकायां यूयं गृहीत वयं शेषेषु गृहेषु ग्रहीष्याम इति ॥ २२१५ ॥

ओली निवेशणे वा, वज्जेतु अडंति जत्थ व पविट्ठा ।

न य वंदणं न नमणं, न य संभासो न वि य दिट्ठी ॥ २२१६ ॥ ८

“ओलि” चि ग्रामगृहाणामेका पङ्क्तिः, निवेशनं—एकनिष्क्रमण-प्रवेशानि व्यादीनि गृहाणि, ततो यस्यां पङ्क्तौ निवेशने वा संयत्यः पर्यटन्ति तां वर्जयित्वा अन्यस्यां पङ्क्तावन्यस्मिन् वा निवेशने संयता भिक्षामटन्ति । अथ लघुतरोऽसौ ग्रामस्ततः पङ्क्तादिविभागो न शक्यते कर्तुं ततो यत्र गृहादौ प्रविष्टा रथ्यायां वा गच्छन्त एकत्र मिलन्ति तत्र ‘न च’ नैव ‘वन्दनं’ कृति-कर्म न वा ‘नमनं’ शिरःप्रणाममात्रं न च ‘सम्भापः’ परस्परालापो नापि च ‘दृष्टिः’ सम्मुखम्-10 वलोकनम्, मा प्रापत् पूर्वोक्तशङ्कादिदोषप्रसङ्ग इति ॥ २२१६ ॥

पुव्वभणिण् य ठाणे, सुन्नोगादी चरंति वज्जेता ।

पढम-विइयातुरा वा, जयणा आइन्न धुवकम्मी ॥ २२१७ ॥

‘पूर्वभणितानि च’ शङ्काविषयभूतानि शून्यौकः—शून्यगृहं तदादीनि स्थानानि दूरेण वर्जयन्तश्चरन्ति, प्रथम-द्वितीयपरीषदातुरा वा यतनया जनाकीर्णे ‘ध्रुवकर्मिका वा’ काष्ठसूत्रधारद्वयो 15 यत्र पश्यन्ति तत्र प्रथमालिकां द्रवपानं वा कुर्वन्ति ॥ २२१७ ॥ एवं सयतीक्षेत्रे साधूनामागतानां विधिरुक्तः । अथोभयेषु पूर्वस्थितेषुभयेषामेवागमने विधिमाह—

दोन्नि वि ससंजईया, एगग्गामम्मि कारणेण ठिया ।

तासिं च तुच्छयाए, असंखडं तत्थिमा जयणा ॥ २२१८ ॥

‘द्वयेऽपि’ वास्तव्या आगन्तुकाश्च साधवो यदि ससयतीका एकस्मिन् ग्रामे कारणेन स्थिताः, 20 ‘तासां च’ सयतीनां तुच्छतया यद्यसङ्खडमुपजायते तत्र ‘इयं’ वक्ष्यमाणा यतना ॥ २२१८ ॥

आह तिष्ठतु तावद् यतना, कथं पुनस्तासामसङ्खडमुत्पन्नम्? इति < तावद् वयं जिज्ञासामहे, > उच्यते—तामिर्वास्तव्यसंयतीभिरागन्तुकसयत्यः पृष्ठाः—आर्याः ! किं यूयं यदृच्छया भक्त-पानं लभध्वे न वा? इति, ताः प्राहुः—

चुण्णाइ-विंटलकए, गरहियसंथवकए य तुव्भाहिं ।

25

ताई अजाणंतीओ, फव्वीहामो कहं अम्हे ॥ २२१९ ॥

चूर्ण—वशीकरणादिफलं द्रव्यसयोरूपं तेन आदिशब्दाद् ज्योतिष-निमित्तादिना च विण्टलेन कृते—भाविते, तथा गर्हितः—पूर्व-पश्चात्सम्बन्धरूपो य. संस्तवः—परिचयस्तेन वा कृते—भाविते युष्माभिः क्षेत्रे ‘तानि’ चूर्णादीनि कर्तुमजानानां कथं वयमत्र “फव्वीहामो” चि < देशीप-दत्त्वाद् > यदृच्छया भक्त-पानं लभामहे? ॥ २२१९ ॥ वास्तव्यसयत्यः प्रतिब्रुवते— 30

सेणाणुमाणेण परं जणोऽयं, ठावेइ दोसेसु गुणेषु चैव ।

पावस्स लोगो पडिहाइ पावो, कल्लाणकारिस्स य साहुकारी ॥ २२२० ॥

‘स्त्रेन’ न्वर्कायेनानुमानेन ‘परम्’ अन्यम् आत्मव्यतिरिक्तम् ‘अयं’ प्रत्यञ्चोपलभ्यमानो जनो दोषेषु गुणेषु च स्थापयति, अविद्यमानानामपि तेषां तत्राव्यारोपं करोतीति भावः । एतदेव व्यक्तीकरोति—‘पापस्य’ पापकर्मकारिणो जनस्य लोकः सर्वोऽपि पापः प्रतिभाति, कल्याण-कारिणः पुनः सर्वोऽपि साधुकारी ॥ २२२० ॥ ततश्च—

५ नृणं न तं वड्डह जं पुरा मे, इमम्मि खेत्ते जइभाविमिम्मि ।

अवेयवच्चाण जतो करेहा, अम्हाववायं अइपंडियाओ ॥ २२२१ ॥

‘नूनं’ निश्चितं यत् कुण्टल-विण्टलं पुरा “मे” भवत्यः कृतवत्यस्तदत्र क्षेत्रे यतिभाविते न वर्तते कर्तुम् । कुत एतद् ज्ञायते यद् वयं कुण्टल-वेण्टलं कृतवत्यः ? इति चेद् अत आह—‘अपेतवाच्यानां’ वचनीयतारहितानां यत एवं यूयम् ‘अतिपण्डिताः’ अतीव दुर्विदग्धा

10 अस्माकम् ‘अपवादम्’ असहोपाद्वोषणं कुरुय ॥ २२२१ ॥

इत्थमसङ्गडे उत्पन्ने किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

तत्थेव अणुवसंते, गणिणीइ कहंति तह वि ङु अठंते ।

गणहारीण कहंती, सगाण गंतूण गणिणीओ ॥ २२२२ ॥

यदि तत्रैव परस्परमुपशान्तं तदसङ्गडं ततः सुन्दरमेव । अथ नोपशान्तं ततः ‘गणिन्याः’

15 त्वस्याः त्वस्याः प्रवर्तिन्याः कथयन्ति । यदि न कथयन्ति ततश्चतुर्गुरवः । ततस्ते प्रवर्तिन्यौ मधुरया गिरा प्रज्ञाप्योपशमयतः । तथापि ‘अतिष्ठति’ अनुपरते द्वे अपि गणिन्यौ गत्वा त्वेषां त्वेषां गणधारिणां कथयतः । यदि न कथयतस्ततश्चत्वारो गुरुकाः ॥ २२२२ ॥

२ ततः प्रवर्तिन्या कथिते गणधरेण किं विधेयम् ? इत्यत आह—

उप्पन्ने अहिगरणे, गणहारिनिवेदणं तु कायच्चं ।

20 जइ अप्पणा भणंजा, चाउम्माभा भवे गुरुगा ॥ २२२३ ॥

‘अधिकरणे’ असङ्गडे उत्पन्ने सति प्रवर्तिनीमुखादाकर्ष्य तेन गणधरेण द्वितीयस्य गणधारिणो निवेदनं कर्तव्यम् । यदि स गणधर आत्मनैव गत्वा द्वितीयगणधरसत्कां त्रतिनीं ‘भणेत’ उपालम्भेत ततश्चतुर्मासा गुरुका भवेयुः ॥ २२२३ ॥ २ इदमेव सविशेषमाह—

वतिणी वतिणि वतिणी, व परगुरुं परगुरु व जइ वइणि ।

25 जंपइ तीसु वि गुरुगा, तम्हा सगुरुण साहेजा ॥ २२२४ ॥

यदि त्रतिनी त्रतिनी ‘जल्पति’ उपालम्भेत, त्रतिनी वा यदि ‘परगुरुम्’ अन्यसयतीगणधरं जल्पति, परगुरुर्वा यदि त्रतिनीं जल्पति तत एतेषु त्रिष्वपि चतुर्गुरुकाः, तन्मात् त्वगुरुणां कथयेत्, उपलक्षणत्वात् तत्रतिनीं चोपालम्भेत ॥ २२२४ ॥

अथ परत्रतिनीमुपालम्भमानस्य को दोषः स्यात् ? इत्यत्रोच्यते—

20 जाणामि दमियं मे, अंगं अरुयम्मि जत्थ अकंता ।

को वा एअं न मुणइ, चारंहिह किच्चिया वा वि ॥ २२२५ ॥

सा परत्रतिनी मण्यमाना ब्रूयात्—जानाम्यहं यद् दूनं भवतामद्वयम्, ‘यत्र’ यस्मिन् ‘अरुपि’

व्रणे युष्मदीयसंयतीं प्रतिब्रुवाणया मया यूयमाक्रान्ताः, को वा एनमर्थं न जानाति ? कियतो वा ब्रुवतो निवारयिष्यथ ? यद्यहं वारिता सती न जल्पिष्यामि तर्ह्यन्येऽपि जल्पिष्यन्तीति ॥२२२५॥
अपि च—

निर्गन्धं न वि वायइ, अलाहि किं वा वि तेण भणिएणं ।

छाएउं च पभायं, न वि सका पडसएणावि ॥ २२२६ ॥

5

नहि निर्गन्धं वायुर्वाति, किन्तु यादृशस्य वनखण्डादेर्मध्येन समायाति तादृगन्धसहित एव, एवं भवतामप्यस्या उपरि^१ य ईदृशः पक्षपातः स न निःसम्बन्ध इति भावः । अथवा “अलाहि” ति अलमनेन वचनेनाभिहितेन, मर्मानुवेधित्वात् । किं वा तेन भणितेन कार्यम् ? यतः प्रभातं सज्जातं सद् न पटशतेनापि च्छादयितुं शक्यम् । इत्थं तन्मुखाद् निर्गते असङ्ख्यार्थेऽपि दूषणे जले पतिते इव तैलविन्दौ सर्वतः प्रसर्पति सूरीणां महान् छायाघातो जायते, स 10 च तत्त्वत आत्मकृत एवेति ॥ २२२६ ॥ अत्र दृष्टान्तमाह—

मज्झत्थं अच्छंतं, सीहं गंतूण जो विवोहेइ ।

अप्पवहाए होई, वेयालो चेव दुज्जुत्तो ॥ २२२७ ॥

‘मध्यस्थम्’ उदासीनं तिष्ठन्त सिंहं गत्वा उपेत्य यः कैश्चिद् ‘विवोधयति’ विशेषेण-पार्ष्णि-
प्रहारादिना बोधयति स विवोहितः सन् तस्यात्मवधाय भवति । वेताल इव वा दुष्प्रयुक्तो 15 यथा साधकमेवोपहन्ति, एवमियमप्याचार्येण प्रबोधिता सती तस्यैव च्छायाघातमुपजनयति ॥ २२२७ ॥ यतश्चैवमतः—

उप्पन्ने अहिगरणे, गणहारि पवत्तिणिं निवारैइ ।

अह तत्थ न वारैई, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ २२२८ ॥

उत्पन्नेऽधिकरणे गणधारी प्रवर्तिनीं निवारयति । अथ तत्र गणधारी न वारयति ततश्च- 20
तुर्मासा गुरुका भवेयुः । अतो गणधरौ द्वावपि मिलित्वा संयतीप्रतिश्रयं गत्वा प्रवर्तिनीं पुरतः
कृत्वा स्वस्वसंयतीरुपशमयतः ॥ २२२८ ॥ तत्र वास्तव्यसयत्य इत्थमुपशम्यन्ते—

पाहुन्नं ताण कयं, असंखडं देह तो अलज्जाओ ।

पुव्वड्डिय इय अज्जा, उवालभंताऽणुसासंति ॥ २२२९ ॥

‘प्राघुष्यम्’ आतिथेयं ‘तासाम्’ आगन्तुकसंयतीनां गोमनं कृतम् यदेवमलज्जाः सत्योऽसङ्खडः 25
‘दत्थ’ कुरुथ । पूर्वस्थिता आचार्याः स्वकीया आर्या उपालभमानाः ‘इति’ एवमनुगासते ॥२२२९॥

१ व्रणे यूयमाक्रान्ताः, युष्मदीयसंयतीं प्रतिब्रुवाणयां मयि यद् यूयमङ्गे व्रणप्रदेशे वा
उपपीड्यमानेऽस्तीव दूना तदहं सर्वमपि जानामीति भावः, को वा एनं भा० ॥

२ °रि खरतरः पक्ष° भा० ॥ ३ °म् ? न किञ्चिदित्यर्थः, यतः भा० ॥

४ °म्, किन्तु बलादेव तत् प्रकटीभवतीति । इत्थं महान् छाया° भा० ॥

५ कश्चिदात्मवैरिको ‘वि° भा० ॥ ६ अतो गणधरेण द्वितीयगणधरं गृहीत्वा संयतीप्रति-
श्रयं गत्वा प्रवर्तिनीं पुरतः कृत्वा स्वस्वसंयतीनामुपशमनं कर्त्तव्यम् ॥ २२२८ ॥ भा० ॥

७ °वमज्जाः सत्यो भा० ॥

आगन्तुकसंयतीनामुपगमनोपायः पुनरयम्—

एवं तासिं खेत्तं, मलेहं विहयं असंखडं देह ।

आगंतु इय दोसं, ब्रवंति तिक्खाह-महुरेहिं ॥ २२३० ॥

एकं तावत् 'तासां' वास्तव्यसंयतीनां सक्तं क्षेत्रं 'मलयय' त्रिनाशयय, द्वितीयं पुनरसङ्खडं
५ 'दत्य' लुल्य । आगन्तुका आचार्याः 'इति' एवं 'दोषम्' अविकरणलक्षणं तीक्ष्ण-महुरादिभि-
र्वचनैः "ब्रवंति" चि विव्यापयन्ति, उपगमयन्तीति यावत् ॥ २२३० ॥ ततश्च—

अवराह तुलेलगां, पुच्ववरद्वं च गणधरा मिलिया ।

बोहितुमसागारिणं, दिति विसोहिं खमावेउं ॥ २२३१ ॥

द्वावपि गणधरा मिलित्तावपरावं 'तोलयित्वा' यस्या यावानपरावत्तं परस्परसंवादेन न्यग्यं
१० निश्चिन्य या पूर्वापराद्धा-पूर्वमपराद्धं यया सा तथा तान् 'अनागारिके' एकान्ते बोधयित्वा ततो
द्वितीयां तस्याः पार्श्वत् क्षमापयतः । क्षमापयित्वा चोभयोरपि यथोचितां 'विशोषि' प्रायश्चित्तं
प्रयच्छत इति ॥ २२३१ ॥ गतः प्रथमो भङ्गः । अथ द्वितीयं भङ्गं विभावयिषुराह—

अमिनिद्वार[ऽमि]निक्खमणपवेसे एगवगडि ते चेव ।

लं इत्थं नाणत्तं, तमहं वोच्छं समासेणं ॥ २२३२ ॥

१५ द्वितीयमङ्गो नाम यद् अमादिकम् अमिनिद्वारम्—अनेकद्वारम् अत एवामिनिक्खमण-प्रवेशं
परमेकवगडं तत्र त एव दोग भवन्ति ये प्रथममङ्गे प्रोक्ताः । यत् पुनः 'अत्र' द्वितीयमङ्गे
नानात्वं तदहं वक्ष्ये समासेन ॥ २२३२ ॥ प्रतिज्ञाजमेव निर्वाहयति—

तह चेव अब्रहा वा, वि आगया ठंति संजईखेचे ।

मोइयनाए मयणा, सेसं तं चेविमं चऽन्नं ॥ २२३३ ॥

२० 'तथैव' "सोऽयं य समुदायं गच्छं आणितु देउले ठाह ।" (गा० २१३४) इत्यादिना
प्रथममङ्गोक्तप्रकारेणैव अन्यथा वा संयतीक्षेत्रे आगताः सन्तुष्टिष्ठन्ति । तत्र च स्थितानां तेषां
भोगिकजाते भजना कार्या, यदि संयतीनां विचारन्यादिमार्गे स्थितास्ततो भवति भोगिकजातम्
अन्यथा तु न भवतीति भावः । 'शेषं' सर्वमपि प्रायश्चित्तादि 'तदेव' प्रथममङ्गोक्तं ज्ञातव्यम् ।
इदं च 'अन्यद्' अस्यैकिकद्वारकदन्वक्रममिर्वायते ॥ २२३३ ॥

२५ एगा व होज साही, दाराणि व होज सपडिहुचाणि ।

पासे व मग्गओ वा, उचे नीए व घम्मकहा ॥ २२३४ ॥

तत्रानेकद्वारं एकवगडे अमादां सावु-सार्वाप्रतिश्रययोरका वा 'साहिका' गृहपडिर्भवत् ।
द्वाराणि वा परम्परं 'स्यतिमुलानि' अमिमुलानि भवेयुः । अथवा सार्वाप्रतिश्रयस्य पार्श्वतो वा
मार्गतो वा उचे वा नीचे वा स्थाने स्थिता भवेयुः । तत्र च स्थितानां वर्मकथां कोऽप्यशुभेन
३० भावेन कुर्यादिति निर्युक्तिगाथासङ्केतार्थः ॥ २२३४ ॥ अथ वित्तरार्थमाह—

(ग्रन्थाग्रम्-४००० । सवेग्रन्थाग्रम्-१६२२०)

१ 'घिक्रममि' ना० त० ड० झं० ॥ २ 'ति द्वारका' ना० त० ड० झं० ॥ ३ 'समा-
सार्थः ॥ २२३४ ॥ अथ वित्तरार्थमभिहितपुराह ना० ॥

वइअंतरियाणं खलु, दोण्ह वि वग्गाण गरहिओ वासो ।

आलावे संलावे, चरित्तसंभेइणी विकहा ॥ २२३५ ॥

एकस्यां साहिकाया वृत्त्या अन्तरितयोः संयत-सयतीरूपयोर्द्वयोरपि वर्गयोरेकत्र वासः 'गर्हितः' निन्दितः, तीर्थकरैः प्रतिक्रुष्ट इत्यर्थः^१ । यतस्तत्र संयत-सयत्योः कायिक्यादिव्युत्सर्जनार्थं निर्गतयोः परस्परम् 'आलापे' सकृज्जल्पे 'संलापे' पुनः पुनः सम्भाषणे सज्जाते सति चारित्रसम्भे-^५ दिनी विकथा वक्ष्यमाणरीत्या भवेत् ॥ २२३५ ॥ अथैकसाहिकायामेव दोषानाह—

उभयेगयरद्दाए, व निग्गया दद्दु एकमेकं तु ।

संका निरोहमादी, पवंध आतोभया वाऽऽसु ॥ २२३६ ॥

उभयं-संज्ञा-कायिकीरूपं तस्य एकतरस्य वा व्युत्सर्जनार्थं निर्गतयोः संयती-संयतयोरेकैकं दृष्ट्वा शङ्का भवति । तथाहि—संयतः कायिक्यादिव्युत्सर्जनार्थं निर्गतः सयतीं दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः^{१०} पुनरपि कायिकी-संज्ञाभ्यामुद्वाध्यमानो निर्गतः, ततः संयती तं दृष्ट्वा शङ्कां करोति—नूनमेव मां कामयते; एवं सयतस्यापि सयती प्रविशन्तीं निर्गच्छन्तीं च दृष्ट्वा शङ्का भवति; अथवा लोकस्य शङ्का भवति, यथा—एष एषा वा यदेवं पौनःपुन्येन प्रविशति निर्गच्छति च तन्नूनमेनामेनं वा अभिलपतीति । निरोधो वा कायिकी-संज्ञयोर्भवेत् । आदिशब्दादनागादपरितापनादिपरिग्रहः । कथाप्रबन्धो वा वक्ष्यमाणलक्षणो भवेत् । ततश्चात्मसमुत्थेन उभयसमुत्थेन वा ^{२५} वौशब्दात्^{१५} परसमुत्थेन वा ^{३०} दोषेण 'आशु' क्षिप्रं सयमविराधना भवेत् ॥ २२३६ ॥

कुमारप्रव्रजितस्य वा इत्थं कौतुकमुपजायते—

पेस्सामि ताव छिदं, वन्न पमाणं व ताव से दच्छं ।

इति छिद्देहि कुमारा, ज्ञायंती कोउहल्लेणं ॥ २२३७ ॥

पश्यामि तावत् किमपि च्छिद्रम् येन 'वर्ण' गौरत्वादिक 'प्रमाणं वा' शरीरोच्छ्रयरूपं "से"^{२०} तस्याः—विवक्षितसयत्याः सत्कं तावदहं द्रक्ष्यामि इति कृत्वा च्छिद्रेः 'कुमाराः' अभुक्तभोगिनः कुतूहलेन 'ध्यायन्ति' अवलोकन्ते, ततस्तेषां प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ २२३७ ॥

कथाप्रबन्धं व्याख्यानयति—

दुव्वलपुच्छेगयरं, खमणं किं तं ति मोहभेसज्जं ।

तह वि य वारियवामो, वलियतरं वाहए मोहो ॥ २२३८ ॥

२५

'एकतरः' सयतः सयती वा दुर्वलो भवेत् । तत्र सयतं सयती पृच्छति—किमेवं दुर्वलोऽसि ? । स श्रूते—क्षपणं करोमि । तत्र सयती प्राह—'कि' किमर्थं 'तत्' क्षपणं ज्येष्ठार्येण क्रियते । सयतः प्राह—'मोहभैषज्य' मोहचिकित्सनार्थमौषधमिदमासेव्यते तथाप्यसौ

१ °र्थः । कुतः ? इत्याह—तत्र संयतस्य कायिक्यादिव्युत्सर्जनार्थं निर्गतस्य संयत्या सह 'आलापे' सकृज्जल्परूपे 'संलापे' पुनः पुनः सम्भाषणलक्षणे चारित्रसम्भेदिनी विकथा भवेत् । एतदुत्तरत्र भावयिष्यते ॥ २२३५ ॥ अथैकसाहिकाया दोषानुपदर्शयति भा० ॥

२ °वति । कथम् ? इति चेद् उच्यते—सं° भा० ॥

३ °२५ एतन्मध्यगत. पाठः भा० मो० ले० नास्ति ॥ ४ पेच्छामि ताव ता० चूर्णं च ॥

मोहो वारितः सन् वामः—प्रतिदृष्टो वारितवामः ‘वलिकतरम्’ अतिशयेन मां वारते ॥२२३८॥

संयती प्रतिवक्ति—

मूलतिगिच्छं न कृणह, न ह्रु तण्डा छिज्जए विणा तोयं ।

अम्हे वि वेयपाओ, ग्वइया एआ न वि पमंतो ॥ २२३९ ॥

५ मूलचिक्लिमां यूयं न कुल्ल, नहि तृणा ‘नोयन्’ उदकं विना छिद्यते, अस्माभिरपि ‘पूताः’ पर्वविद्याः श्रयणप्रसूतिका वेदनाः ‘न्वादिनाः’ अमङ्गदानविताः परं तदप्यसौ मोहो न प्रशान्तः ॥ २२३९ ॥

मोहगिआह्रुहनिमाहि इय वायाहिं अहियवायाहिं ।

धंतं पि विहसमत्था, चलंति किमु दुव्वलाधिइया ॥ २२४० ॥

10 मोहाघेः ‘आहुतिनिमामिः’ वृत्तादिप्रपञ्चकल्यामिः ‘इति’ एतादृग्निर्वाग्निः अविक्रम्—अत्यर्थम् अहिते वा—नरकादौ पातयन्तीति अविक्रयान् अहितयान् वा तामिः पर्वविद्यामिः “धंतं पि” इति अतिशयेनापि ये वृत्तिसमर्थान्तेऽपि ‘चलन्ति’ क्षुम्बन्ति, किं पुनः ‘वृत्तिदुर्वलाः’ तथा-विद्यमानमावष्टम्भविक्रलाः ? । एवं संयतीभ्यो दुर्वलां प्रतीत्येदमेव वक्तव्यम् ॥ २२४० ॥

गतमेका साहिकेति द्वागम् । अथ सप्रतिमुत्थानि द्वागर्गाति द्वारमाह—

15 सपडिद्वारे उवस्सए, निगंर्याणं न कप्पई वासो ।

दड्ढण एकमेकं, चरिन्मामुंडणा सज्जो ॥ २२४१ ॥

‘सप्रतिद्वारे’ अमिमुत्तद्वारयुक्ते निर्मन्थानामुपश्रयं विद्यमाने माघूनां न कल्पने वासः । यदि वसन्ति तत्तत्रासिमुत्तद्वारयोल्याश्रयोः ‘एकैकम्’ अन्योऽन्यं दृष्ट्वा चरित्रप्रश्रयना संयती-संयनयोः ‘सद्यः’ तल्लणादेवोपजायन्ते ॥ २२४१ ॥ किञ्च—

20 धम्मस्मि पवायडा, निता दड्ढुं परोप्परं दो वि ।

लज्जा विसंति निंदि य, मेका य निरिक्खणे अहियं ॥ २२४२ ॥

ग्रामकाले “धम्मस्मि” इति विमक्तिव्यत्ययाद् धर्मेणोद्भाव्यमानः संयतः प्रवृत्तायै बहिर्निर्गच्छति, संयत्यप्येवं निर्गच्छति । ततो द्वावपि परस्परं दृष्ट्वा लज्जया मूयः प्रविशतः, ततः संयतः प्रविष्ट इति कृत्वा संयती मूयोऽपि निर्गच्छति, एवं संयतोऽपि । तत एवं द्वितीयं 25 तृतीयं वा वारं निर्गच्छतोः प्रविशतोश्च शब्दा भवति—नूनमेव एषा वा मामभिधारयति । एकाग्रया च दृष्ट्वा निर्गच्छणेऽधिकं शब्दा भवेत् ॥ २२४२ ॥

वीसत्यऽवाउडऽच्चांनदंमणे होइ लज्जवोच्छेदो ।

ने चैव तन्य दोसा, आल्लवुल्लावमार्दाया ॥ २२४३ ॥

अमिमुत्तद्वारप्रयुक्तयोराश्रययोः विश्वन्तौ सन्तौ संयती-संयतो कदाचिदुपावृत्तौ भवतः । तत 30 एवमन्योन्यदर्शने लज्जाया व्यवच्छेदो भवति । ततश्च तत्रालोकादयो दोषस्त एव मन्तव्याः ॥

१ “वर्तमानादङ्गं इति चरित्रप्रश्रयना मूयो भवति ।” इति चूर्णी विशेषचूर्णी च ॥

२ “अहितं इति नरकं” इति चूर्णी ॥ ३ “न्य-परस्परं दर्श” त० ड० क० ॥

४ “प-चारित्रविरोधिकयादयो दो” त० ड० अ० ॥

गतं द्वाराणि वा सप्रतिमुखानीति द्वारम् । अथ पार्श्वतो वा मार्गतो वेति द्वारं भावयति—

एमेव य एकतरं, ठियाण पासम्मि मग्गओ वा वि ।

वड्अंतर एगनिवेशणे य दोसा उ पुव्वुत्ता ॥ २२४४ ॥

एवमेव संयतीप्रतिश्रयस्यैकतरस्मिन् पार्श्वे 'मार्गतो वा' पृष्ठतो वृत्त्यन्तरे एकस्मिन् निवेशने वा स्थितानां दोषाः 'पूर्वोक्ताः एव' आलाप-सलापादयो मन्तव्याः ॥ २२४४ ॥ 5

अथोच्च-नीचद्वारं भावयति—

उच्चे नीए व ठिआ, दट्ठण परोप्परं दुवग्गा वि ।

संका व सईकरणं, चरित्तभासुंडणा चयई ॥ २२४५ ॥

उच्चे नीचे वा स्थाने स्थितौ 'द्वावपि वर्गौ' साधु-साध्वीलक्षणौ भवेताम्, तत्र साधुः साध्वी वा परस्परं दृष्ट्वा 'किमेष [एषा वा] मामभिधारयति " इति शङ्कां वा कुर्यात्, स्मृतिकरणं 10 वा मुक्तभोगिनाम्, चारित्रस्य वा अंशनां ब्रह्मव्रतविराधनया भवेत्, "चयइ" चि सर्वथैव वा सयमं त्यजति, अवधावनं कुर्यादित्यर्थः ॥ २२४५ ॥ इदमेवोच्च-नीचपदद्वयं व्याचष्टे—

माले सभावओ वा, उच्चम्मि ठिओ निरिक्खई हेड्डं ।

वेड्डो व निवन्नो वा, तत्थ इमं होइ पच्छित्तं ॥ २२४६ ॥

कदाचित् ते सयता. 'माले' द्वितीयभूमिकादौ स्वभावतो वा उच्चे देवकुलादौ स्थिता भवेयुः, 15 संयत्यस्तु तद्विपरीते नीचे, ततोऽसौ तत्रोर्द्ध्वस्थित उपविष्टो वा 'निपन्नो वा' त्वग्वर्चित इत्यर्थः यदि सयतीमधस्ताद् निरीक्षते तत्रेदं प्रायश्चित्तं भवति ॥ २२४६ ॥

संतर निरंतरं वा, निरिक्खमाणे सई पकामं वा ।

काल-तवेहि विसिड्डो, भिन्नो मासो तुयड्डम्मि ॥ २२४७ ॥

'सान्तरं नाम' यद् विण्टिकया हस्तादिना वा उच्चो भूत्वा शिरः शरीरं वा उच्चैस्तरं कृत्वा 20 पश्यति । 'निरन्तरं नाम' विण्टिकादिकं विना स्वभावस्थ एव प्रेक्षते । तत्र त्वग्वर्चितः सन् निरन्तरं 'सकृद्' एकवारं सयती पश्यति भिन्नमासो द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां लघुः । त्वग्वर्चित एव निरन्तरं 'प्रकामम्' असकृत् प्रेक्षते भिन्नो मासः कालगुरुस्तपोलघुः । अथ स्वभावस्थः प्रेक्षमाणस्ता न पश्यति ततः 'सान्तरं' विण्टिकामन्यद्वा किञ्चिदुच्छीर्षके कृत्वा सकृत् पश्यति भिन्नो मासस्तपोगुरुः काललघुः । सान्तरमेव प्रकामं प्रेक्षते भिन्नो मासो द्वाभ्यामपि तपः-25 कालाभ्यां गुरुकः । एवं त्वग्वर्चनं कुर्वाणस्य भणितम् ॥ २२४७ ॥

एसेव गुरु निविड्डे, डियम्मि मासो लहू उ भिक्खुस्स ।

१ °ष्ठतः स्थितानां वृत्त्यन्तरे एकस्मिन् वा 'निवेशने' पाटके स्थिता° त° डे° कां° ॥ २ अत्र मो° ले° प्रत्यो. ग्रन्थाग्रम् ५०० इति वर्तते ॥ ३ तत्र संयती-संयतौ पर° भा° ॥ ४ °र्याताम्, स्मृ° भा° ॥ ५ °ना भवति, "चयइ" चि संयमं वा सर्वथैव परित्यजति, अवधावनं संयतः संयती वा कु° भा° ॥ ६ तत्र "ठिओ" [चि] ऊर्द्धस्थितः "वेड्डो व" चि उपविष्टः "निवन्नो व" चि निपन्नः-त्वग्व° त° डे° कां° ॥ ७ °यतीं निरीक्षते भिन्न° त° डे° कां° ॥

एकेकं ठाणं बुद्धी, चउगुरुअंतं च आयरिए ॥ २२४८ ॥

निविष्टो नाम—निपण्णस्तस्यापि प्रेक्षमाणस्य एष एव निरन्तर-सान्तरादिकोऽभिलापो वक्तव्यः, नवरं प्रायश्चित्तं स एव भिन्नमासो गुरुकश्चतुर्थेऽपि स्थानेषु तपः-कालविशेषितस्तथैव कार्यः । स्थितो नाम—ऊर्ध्वस्थस्तस्याप्येवमेवामिलापः, नवरं प्रायश्चित्तं लघुमासस्तपः-कालविशेषितः । ५ एवं भिक्षोः प्रायश्चित्तमुक्तम्, वृषभोपाध्यायाचार्याणां यथाक्रममेकैकस्थानवृद्धिः कर्तव्या यावदाचार्यस्य चतुर्गुरुकम् । तद्यथा—वृषभस्य गुरुभिन्नमासादारब्धं गुरुमासे, उपाध्यायस्य मासलघुकादारब्धं चतुर्लघुके, आचार्यस्य गुरुमासिकादारब्धं चतुर्गुरुके निष्ठामुपयातीति ॥ २२४८ ॥

एष प्रथम आदेशः । अथ द्वितीयमाह—

दोहि वि रहिय सकामं, पकाम दोहिं पि पेक्खई जो उ ।

10 चउरो य अणुग्धाया, दोहि वि चरिमस्स दोहि गुरु ॥ २२४९ ॥

“दोहि वि” ति द्वाभ्यामपि नयनाभ्यां यन्निरीक्षते तदरहितम्, रहितं तु यदेकेन लोचनेन निरीक्षते । एतदुभयमपि प्रत्येकं द्विधा—सकामं प्रकामं च । तत्र सकाममेकशः प्रकाम-मनेकशः । “दोहिं पि पेक्खई जो उ” ति द्वाभ्यामपि रहिता-ऽरहिताभ्यां सकाम-प्रका-माभ्यां वा यः प्रेक्षते तस्य चत्वारो मासा अनुद्धाता. ‘द्वाभ्यामपि’ तपः-कालाभ्यां विशेषिताः 15 प्रायश्चित्तम् । ‘चरिमस्स’ चतुर्थमङ्गवर्तिनः ‘द्वाभ्यामपि’ तपः-कालाभ्यां गुरुकाः कर्तव्याः । एष निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २२४९ ॥ अथास्या एव भाष्यकृद् व्याख्यानमाह—

पायठिओं दोहिं नयणेहि पिच्छई रहिय मोत्तु एकेणं ।

तं पुण सइं सकामं, निरंतरं होइ उ पकामं ॥ २२५० ॥

पादाभ्यां भुवि स्थितो द्वाभ्यां नयनाभ्यां यत् प्रेक्षते तदरहितम्, यत् पुनरेकेन नयनेन 20 ‘मुत्तवा’ परित्यज्य निरीक्षते तद् रहितम् । ‘तत् पुनः’ उभयमपि ‘सकृद्’ एकवारं निरीक्षणं सकामम्, ‘निरन्तरम्’ अनेकशस्तदेव प्रकामं भवति ॥ २२५० ॥

अहवण समतलपादो, दोहिं वि रहियं तु अग्गपाएहिं ।

इड्डालादी विरहं, एकेक सकामग पकामं ॥ २२५१ ॥

“अहवण” ति अथवा समतलपादो यद् निरीक्षते तद् अरहितम्, यत् पुनरग्रपादाभ्यां 25 द्वाभ्यामपि स्थितो निरीक्षते तद् रहितम् । अथवा यदिड्डाल-लेणुकाद्यारूढः पश्यति तद् अरहितम्, तदपरं रहितम् । एतदरहितं रहितं च एकैकं सकामं प्रकामं च मन्तव्यम् ॥ २२५१ ॥

१ °स्थितस्तस्याप्येष एवामि मो० ले० त्रिना ॥ २ °त्तं मासलघु तपः-कालविशेषितम् मा० ॥ ३ °अभिपेक्षोपा० मा० ॥ ४ °अभिपेक्षस्य गुरु० मा० ॥ ५ °य उच्यते मा० ॥

६ °मपि पट्यां स्थितो नयनद्वयेन यन्नि० मा० । “दोहि वि ति पादेहिं ठिओ नयणदुगेणं निरि-कयति” इति चूर्णा । “दोहि वि ति पट्या स्थितः नयनद्वयेनापि निरीक्षते” इति विशेषचूर्णा ॥

७ °य पुरातनगा० मा० त० डे० कां० । “दोहि वि० गाथा पुरातना” इति चूर्णा विशेषचूर्णा च ॥

८ “अहवण समतल०” गाथा २२५१ “अहवण उच्चावेड०” गाथा २२५२ इति गाथाद्वयं विशेषचूर्णा पूर्वापरक्रमविपर्ययेण व्याख्याताऽस्ति ॥

अहवण उच्चावेउं, कर-विंटय-पीढगादिसुं काउं ।

ताइं वा वि पमोतुं, रहियं विट्टो पुण निसिज्जं ॥ २२५२ ॥

अथवा यदि सयता नीचैःप्रदेशे स्थिताः संयत्यस्तूच्चे ततः गिरः गरीरं वा 'उच्चयित्वा' उच्चैःकृत्य यन्निरीक्षते, यद्वा करे-हस्ते विण्टिकायां पीठकादिषु वा ग्रीर्षं कृत्वा यन्निरीक्षते तद् रहितम्; अथवा यतयः उच्चे स्थिता यतिन्यस्तु नीचे ततः करादिषु पूर्वन्यस्ते गिरसि अत्यु-5 च्चत्वादनवलोकमानो यत् 'तानि' कर-विण्टिकादीनि 'प्रमुच्य' उत्सार्य पश्यति तद् रहितम् । एतत् त्वग्वर्त्तनं कुर्वतो रहितमुक्तम् । < "विट्टो पुण निसिज्जं" ति > उपविष्टः पुनर्निपथां मुक्त्वा यत् पश्यति तद् रहितम् । < तद्विपरीतं त्रिष्वपि स्थानेष्वरहितं द्रष्टव्यम् > ॥ २२५२ ॥

दिट्ठीसंवंधो वा, दोण्ह वि रहियं तु अन्नतरगत्ते ।

अप्पो दोसो रहिए, गुरुकतरो उभयसंवंधे ॥ २२५३ ॥

10

अथवा 'द्वयोरपि' सयत-सयत्योर्यो दृष्टेः दृष्टेश्च सम्बन्धस्तदरहितम् । रहितं पुनरन्यतरगात्रे निरीक्षणम् । अत्र चारुपतरो दोषः 'रहिते' एकतरदृष्टिसम्बन्धे, अरहिते तूभयदृष्टिसम्बन्धे गुरुकतरो दोषः ॥ २२५३ ॥ अत्र प्रायश्चित्तमाह—

दोहिं वि अरहिय रहिए, एक्केक सकामे पकामे य ।

गुरुगा दोहि वि लहुगा, लहु गुरुग तवेण दोहिं पि ॥ २२५४ ॥

16

द्वाभ्यामपि नयनाभ्या निरीक्षणमित्यादिक यदनेकविधमरहितं भणितं (गा० २२४९ आदि) तत्र सकामे चत्वारो गुरवः 'द्वाभ्यामपि' तपः-कालाभ्या लघवः, तत्रैव प्रकामे चत्वारो गुरवः तपोलघुकाः । रहिते तु सकामे चतुर्गुरुकाः तपसा गुरवः, तत्रैव प्रकामे चतुर्गुरवो द्वाभ्यामपि गुरवः । यत्तु दृष्टिसम्बन्धरूपमरहितम् अन्यतरगात्रनिरीक्षणरूपं तु रहितं व्याख्यातं तत्रैवं प्रायश्चित्तयोजना—रहिते सकामे चतुर्गुरु उभयलघुकम्, प्रकामे चतुर्गुरु कालगुरुकम्, 20 अरहिते सकामे चतुर्गुरु तपोगुरुकम्, अरहिते प्रकामे चतुर्गुरु उभयगुरुकम् ॥ २२५४ ॥

एक्केकाउ पयाओ, साहीमाईसु ठायमाणं ।

निकारणाट्टियाणं, सन्वत्थ वि अविहिए दोसा ॥ २२५५ ॥

अरहित-रहित-सकाम-प्रकामनिरीक्षणानामेकैकस्मात् पदात् साहिकायाम् आदिशब्दात् स-प्रतिमुखद्वारेषु पुरतो वा मार्गतो वा उच्चे वा नीचे वा सर्वत्रापि निष्कारणे तिष्ठता कारणे वा 25 'अविधिना' अयतनया स्थितानाममी दोषा भवेयुः ॥ २२५५ ॥

१-२ < > एतदन्तर्गत. पाठ० भा० नास्ति ॥

३ एतस्या गाथाया. प्राग् विशेषपञ्चूर्णा—“दोहि वि अरहिय रहिए०” इति २२५४ गाथायामाना गा-या अधिका वर्त्तते । अत्र विशेषपञ्चूर्णिरयम्—“दोहि वि अरहिय० गाहा । दोहिं पादेहिं भूनीए टिएहिं सकामं गिरियराइ ॥ दोहि वि लहुयं, अट्ट पयाम गिरियराइ ॥ कालगुरु नवलहु । दोहिं पाएहिं भूगीरहिंओ अगगपादेहिं टाडज्जण वेटियायी वा विलगिज्जण सकामं गिरियराइ ॥ तवगुरु कालउहु, पयाम गिरियराइ ॥ दोहि वि गुरुं ।” इति ॥

४ ०मपि यदरहितं तत्र गा० ॥ ५ ०ने स्थितानां कार० गा० ॥

दिट्ठा अवाउडा हं, भयलज्जा थद्व होज्ज खित्ता वा ।

पडिगमणादी व करे, निच्छकाओ व आउभया ॥ २२५६ ॥

काचित् संयती विचारभूमौ प्राप्ता सयतमागच्छन्तं दृष्ट्वा चिन्तयेत्—अहो ! अहं ज्येष्ठा-
येंणापावृता दृष्टा, ततः सा भयेन लज्जया वा स्तब्ध्या विसचित्ता वा भवेत् । यद्वा काश्चिदपा-
वृता दृष्टाः सत्यः 'कथममीषां पुरतः स्यास्यामः ?' इति कृत्वा प्रतिगमनादीनि कुर्युः । अथ-
वा 'दृष्टं यद् द्रष्टव्यम्' इत्यमिमन्थाय 'निच्छक्काः' निर्लज्जाः काश्चिद् भवेयुः । ततश्चात्मसमु-
त्थास्तदुभयसमुत्थाश्च दोषा भवन्ति ॥ २२५६ ॥ यदि वा—

तासिं कम्मखंतर-गुज्झदेस-कुच-उदरै-ऊरुमादीए ।

निग्गहियइंदियस्स वि, दडुं मोहो समुज्जलति ॥ २२५७ ॥

10 'तासां' संयतीनां कक्षान्तर-गुह्यदेश-कुचोदरोरुप्रभृतीन् अवयवान् दृष्ट्वा निगृहीतेन्द्रिय-
स्यापि मोहः समुज्ज्वलति < किं पुनरितरस्य ? इति > ॥ २२५७ ॥

ततश्चामी दृश कामवेगा उत्पद्यन्ते—

चिंता य १ दडुमिच्छइ २, दीहं नीससइ ३ तह जरो ४ दाहो ५ ।

भक्तअरोयग ६ मुच्छा ७, उम्मत्तो ८ न याणइ ९ मरणं १० ॥ २२५८ ॥

15 'चिन्ता नाम' शोचन्नास्ते १ द्रष्टुमिच्छति २ दीर्घं निःश्वसिति ३ तथा ज्वरो ४ दाहः ५
भक्तस्यारोचकः—अरुचिः ६ मूर्च्छा ७ उन्मत्तः सञ्जायते ८ न जानाति किञ्चिदपि ९ मरण-
मुपजायते १० ॥ २२५८ ॥ एनामेवं निर्युक्तिगाथां विवृणोति—

पढमे सोयइ वेगे, दडुं तं इच्छइ विहयवेगे ।

नीससइ तइयवेगे, आरुहइ जरो चउत्थम्मि ॥ २२५९ ॥

20 उज्झइ पंचमवेगे, छडे भत्तं न रोयए वेगे ।

सत्तमगम्मि य मुच्छा, अडुमए होइ उम्मत्तो ॥ २२६० ॥

नवमे न याणइ किंची, दसमे पाणेहिं मुच्चइ मणूसो ।

एएसिं पच्छित्तं, वोच्छामि अहाणुपुच्चीए ॥ २२६१ ॥

प्रथमे शोचति वेगे—हा ! कथं तथा सह सम्पत्तिर्मविष्यति ? इति विचिन्तयतीत्यर्थः १ ।

25 द्रष्टुं तां पूर्वदृष्टां पुनरपिच्छति द्वितीयवेगे २ । निःश्वसिति तृतीयवेगे दीर्घान्निःश्वासान्
मुञ्चति ३ । आरोहति ज्वरश्चतुर्थे ४ । दहतेऽहं पञ्चमवेगे ५ । पष्टे भक्तं न रोचते वेगे ६ ।
सप्तमे वेगे मूर्च्छा ७ । अष्टमे उन्मत्तो भवति ८ । नवमे न जानाति किञ्चिदपि, निश्चेष्टो

१ 'का' दृष्टा तावद्दहमेतैरपावृता, अतः कथममीषां पुरतः स्यास्यामि ? इति विचिन्त्य
प्रतिगमनादीनि कुर्यात् । अथ° मा० । "अहन्ना एएहिं अह अपावडा दिट्ठा किं एतेमिं पुरखो दाड-
स्सामि ? पडिगमणादिं करेज्जा" इति विशेषचूर्णौ ॥

२ 'क्का' निर्लज्जा भवेत् । तत° मा० ॥ ३ 'एयमा' का० ॥ ४ < > एतदन्तर्गतः पाठः
मा० मो० ले० नास्ति ॥ ५ चिंताइ १ द° त° डे० कां तां चूर्णौ विशेषचूर्णौ च । चितेइ १ द°
मा० ॥ ६ चिन्तया शोच° का० । चिन्तयति १ द्रष्टुं मा० ॥ ७ °व गां मो० ले० विना ॥

भवतीत्यर्थः ९ । दशमे वेगे प्राणैर्मुच्यते मनुष्यः १० । एतेषां दशानामपि वेगानां प्राय-
श्चित्तं यथाऽऽनुपूर्व्या 'वक्ष्ये' अभिधास्ये ॥ २२५९ ॥ २२६० ॥ २२६१ ॥ तदेवाह—

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुर्गं च ॥ २२६२ ॥

प्रथमे वेगे लघुको मासः । द्वितीये गुरुको मासः । तृतीये चत्वारो मासा लघुकाः । ५
चतुर्थे चत्वारो मासा गुरुकाः । पञ्चमे षण्मासा लघवः । षष्ठे षण्मासा गुरवः । सप्तमे च्छेदः ।
अष्टमे मूलम् । नवमेऽनवस्थाप्यम् । दशमे पाराञ्चिकम् ॥ २२६२ ॥

एकम्मि दोसु तीसु व, ओहावितेसु तत्थ आयरिओ ।

मूलं अणवट्ठप्पो, पावइ पारंचियं ठाणं ॥ २२६३ ॥

अथ मोहोदयेनैकः 'अवधावति' उत्पन्नजति तत् आचार्यो मूलं प्राप्नोति, द्वयोरवधावतोरन-10
वस्थाप्यो भवति, त्रिष्ववधावमानेषु पाराञ्चिकं स्थानं प्राप्नोति ॥ २२६३ ॥

गतमुच्चनीचद्वारम् । अथ धर्मकथाद्वारमाह—

धम्मकहासुणणाए, अणुरागो भिक्खसंपयाणे य ।

संगारे पडिसुणणा, मोक्ख रहे चेव खंडीए ॥ २२६४ ॥

धर्मकथायाः श्रवणेन संयत्या अनुरागः सञ्जायते । ततः स्निग्ध-मधुरभैक्षस्य सम्प्रदानं सयताय 16
कारयति । ततः 'सङ्गारस्य' सङ्केतस्य प्रतिश्रवणं करोति । कः पुनः सङ्केतः ? इत्याह—
“मोक्ख रहे चेव” ति अमुष्मिन् दिवसे रथो हिण्डिप्यते तत्रास्माकं रक्ष्यमाणानां मोक्षो भवि-
ष्यति । “खंडीए” ति खण्डी—छिण्डिका तस्या वा द्वारमुद्घाटं रात्रौ भविता, यद्वा दीर्घस्याल-
क्षणिकत्वात् खण्डितं—श्रामण्यस्य खण्डना तयोः प्रतिसेवमानयोर्जायते । एष निर्युक्तिगाथा-
समासार्थः ॥ २२६४ ॥ अथैनामेव विवरीपुराह—

20

असुभेण अहाभावेण वा वि रत्तिं निसंतपडिसंते ।

वत्तेइ किन्नरो इव, कोई पुच्छा पभायम्मि ॥ २२६५ ॥

कोऽपि साधुरशुभेन वा भावेन यथाभावेन वा रात्रौ 'निशान्तप्रतिश्रान्ते' अत्यन्तश्रमणादु-
परते यद्वा निशान्तेषु—स्वेषु स्वेषु गृहेषु विश्रान्ते जने किन्नर इव मधुरया गिरा धर्मकथां
काञ्चित् परिवर्त्तयति तद् आकर्ष्य संयत्यः प्रभाते पृच्छन्ति ॥ २२६५ ॥ यथा—

25

कतरो सो जेण निसिं, कन्ना णे पूरिया व अमयस्स ।

सो मि अहं अज्जाओ !, आसि पुरा मुस्सरो किं वा ॥ २२६६ ॥

१ °वणमनुदिनं करो° भा० ॥ २ 'रहः' एकान्तं भविष्यति तत्रास्माकं रक्ष्यमाणानां
मोक्षणं भविष्यति । ततश्च श्रामण्यस्य 'खण्डितं' खण्डनं जायते । गाथायां दीर्घत्वं प्राहु-
तत्वात् । एष संग्रहगाथासमासार्थः ॥ २२६४ ॥ भा० ॥ ३ °य सद्गद्गा° भा० त० ते० का० ।
“इदानीं धम्मकहि ति—तत्र पौरातना गाथा—धम्मकहा सुणणाए० गाथा ।” इति विशेषचूर्णो ॥

४ °प्रतिश्रान्ते जने किन्नर इव धर्मकथां कुर्वन् मधुरया गिरा परिवर्त्तयति तद्
आकर्ष्य संयत्या प्रभाते पृच्छा कृता ॥ २२६५ ॥ भा० ॥

कतरोऽप्यौ साधुर्येन 'तिथि' रात्रौ कर्णाः "जे" अस्माकममृतस्य पूरिता इव कृताः ? । स
 प्राह—सोऽहमस्मि आर्याः ! 'पुन' पूर्वमहं सुखर आर्यं तदपेक्षया किं वा सौख्यमिदानीं मम
 विद्यते ? ॥ २२६६ ॥ यतः—

स्वम्यासुषेण मग्गो, कंठो मे उच्चसदृशद्वयो य ।

४ मंथुर्य कुलमि नेहं, दावेमि कए पुणो पुच्छा ॥ २२६७ ॥

रुक्माशनेनोच्चमृतेन पठश्च मे कंठो ममन्ततो नेदानीं तथा सुखर इति । तत्तत्तदीयसौ-
 ख्येणार्तावानुरजितौ काश्चि संयती प्राह—'मंथुने' भाविते कुले 'नेहं' वृत्तादिक्रमहं दाप-
 यिन्यामि येन मन्त्रां स्वरपादवमुपजायते । तदपेक्षयाहने ममि 'पुनः' मयाऽपि तं दुर्बलं द्वया पृच्छा
 कृता, यथा—ज्येष्ठार्य ! किमेवं दुर्बलो दृश्यसे ? ॥ २२६७ ॥

१० एवं च कुर्वेतांस्तयोः किं भवति ? इत्याह—

संदंमणेण पीढं, पीढं न्हं रईउ वीमंसो ।

वीमंसाओ पणओ, पंचविहं बह्वए पिम्मं ॥ २२६८ ॥

सन्दर्शनेनोभयोरपि प्रथमतः प्रीतिलयजायते । ततः प्रीत्या 'गतिः' चित्तविश्रान्तिः । रतेश्च
 'विश्रमः' विश्रान्तिः । विश्रान्ताच्च मिथः कथादि कुर्वन्तः 'प्रणयः' अशुभो रागो जायते । एवं
 १५ 'पञ्चविहं' पञ्चमिः प्रकृतैः प्रेम वर्द्धते ॥ २२६८ ॥ ततश्च य तथा दुर्बल इति पृष्ठो श्रूयान्—

जह जह कंसि नेहं, तह तह नेहो मे बह्वह तुममि ।

तेण नडिओ मि बलियं, जं पुच्छमि दुब्बलत्तणे ति ॥ २२६९ ॥

यथा यथा 'करोषि' सम्यगदयसि 'नेहं' वृत्तं तथा तथा मम त्वयि नेहो वर्द्धते । 'तेन
 च' केहेन 'नडितः' विहन्तिनाऽभ्यस्यन् । यत् त्वं पृच्छसि दुर्बलतर इति तदन्तेन हेतुना
 २० दुर्बलोऽहम् ॥ २२६९ ॥ एवमुक्ते सा श्रूयान्—

अमुगादिणे मुक्ख रहो, होहिह दारं व योन्निहिह रत्ति ।

तइया मे परिस्सह, उमयस्स वि इच्छियं एयं ॥ २२७० ॥

अमुष्मिन् दिने 'रयैः' रय्यात्रा भविता तस्यां मातु-साक्षाजनेषु गतेष्वस्माकं रक्ष्यमाणानां
 मोक्षो भविष्यति, द्वारं वा छिन्दिकाया अनुकूलां रात्रौ 'वक्ष्यते' बहुमानकं भविष्यति तदा
 २५ 'जे' आवयोरुभयस्यापि यथेष्टितमेतत् पूरय्यते ॥ २२७० ॥

एवं संकल्पे प्रतिश्रुत्य प्रतिस्तेवनां कुर्वेतांस्तयोः अमन्यस्तत्पठनं भवति, ततश्च 'ममत्र-
 दोऽहम्' इति कृत्वा यद्यन्वावति ततः—

एगाम्म दोसु तासु व, ओहावतंसु तत्थ आयरिओ ।

मूलं अणवडुप्पो, पावह पांचियं टाणं ॥ २२७१ ॥

१ 'सम्', इदानीं तु न तथेति भावः ॥ २२६६ ॥ संयती वृत्ते—किं वा कारणं येनेदानीं
 न तथा सुखरपेक्षि ? संयतः प्राह—स्वस्वा ना० ॥ २ 'शनेन' स्नेहरहितमोजनेन उच्चं
 द० हे० ना० ॥ ३ 'ता सर्वा संय' ना० ॥ ४ 'तिः' आस्थाव्यनरूपा । रते' ना० ॥
 ५ 'रयो (रहो) रयं वा भविष्यति तदा अस्माकं ना० ॥ ६ द्वारं च रात्रौ ना० ॥

एकस्मिन्नवधावति मूलम्, द्वयोरनवस्थाप्यम्, त्रिष्ववधावमानेषु पाराश्रिकमाचार्यः प्राप्नोति, कस्मात् तादृशे क्षेत्रे स्थितः ? इति कृत्वा । द्वितीयपदे एतेष्वपि स्थानेषु तिष्ठेत् ॥ २२७१ ॥

कथम् ? इत्याह—

अद्वाणनिगगयाई, तिकखुत्तो मग्गिऊण पडिलोमं ।

गीयत्था जयणाए, वसंति तो अभिदुवाराए ॥ २२७२ ॥

5

अर्ध्वनो निर्गताः आदिशब्दादशिवादिषु वर्तमानाः सहस्रैकवगडाकर्मैकद्वारं संयतीक्षेत्रं प्राप्ताः । ततस्तत्र 'त्रिकृत्वः' त्रीन् वारान् निरुपहतां वसतिं मार्गयित्वा यदि न प्राप्नुवन्ति ततः 'प्रतिलोमं' प्रतीपक्रमेण गीतार्था यतनया 'अभिद्वारे' अनेकद्वारे संयतीक्षेत्रे वसन्ति । कः पुनः प्रतीपक्रमः ? इति चेद् उच्यते—यानि पूर्वमेकसाहिकादीनि धर्मकथापर्यन्तानि द्वाराप्युक्तानि तेषु प्रथमतो यस्यां धर्मकथाशब्दः साध्वीभिः श्रूयते तस्यां वसतौ वस्तव्यम् ॥ २२७२ ॥ 10

तत्र चेयं यतना—

सिंगार वज्ज बोले, अह एगो विज्जपाढणुच्चं च ।

सङ्घादीनिब्बन्धे, कहिए वि न ते परिकहिति ॥ २२७३ ॥

धर्मकथां परिवर्त्तयन्तः शृङ्गाररसवर्ज 'बोलेन च' वृन्देन परिवर्त्तयन्ति यथैकस्य कस्यापि व्यक्तः स्वरः नोपलक्ष्यते । अथान्येन सह गुणयतस्तस्य न सञ्चरति तत एकोऽपि वैद्यपाठेन 15 गुणयति, स्वरवर्जितमिति भावः, तदपि 'अनुच्चं' नोच्चैस्त्ररेण शब्देन । अथ 'सुस्वरोऽयम्' इति ज्ञात्वा श्राद्धा आदिशब्दाद् यथाभद्रकादयो वा निर्वन्धं कुर्युः ततो यथास्वरेण धर्मं कथयति । ततः कथितेऽपि मधुरस्वरेण धर्मे प्रभाते संयतीनां पृच्छन्तीनां न 'ते' साधवः परिकथयन्ति, यथा—अमुंकेनेत्थं धर्मः कथित इति । ईदृश्या वसतेरलमे उच्चे वा नीचे वा स्यातव्यम् ॥ २२७३ ॥ तत्रेयं यतना—

20

कडओ व चिलिमिली वा, तत्तो थेरा य उच्चनीए वा ।

पासे ततो न उभयं, मत्तग जयणाऽऽउल ससहा ॥ २२७४ ॥

प्रविशन्तो निर्गच्छन्तो वा यस्मिन् पार्श्वे परस्परं पश्यन्ति ततः कटकः वंशादिमयो घनो

१ त्रिषु पारा° मो० ले० विना ॥ २ °ध्वा-मार्गः ततो नि° भा० ॥ ३ °मभिद्वा° भा० ॥
४ तत्र तिष्ठतामियं यतना भा० ॥

५ °वर्जं परिवर्त्तयन्ति । तदपि 'बोलेन' वृन्देन, न एकैकः परावर्त्तयतीत्यर्थः । अथैक एव कारणविशेषादसौ भवेत् ततो वैद्यपाठेन परिवर्त्तयति, स्वरवर्जित° भा० ॥

६ ततो धर्मकथामपि मधुरया गिरा कुर्वीत, परं कथिते सति धर्मे भा० ॥

७ °मुक्तेन धर्मकथां कुर्वता इत्थं मधुरस्वरेण परिवर्त्तितमिति ॥ २२७३ ॥ ईदृश्या वसतेरलमे यत्रोच्चे वा नीचे वा स्यातव्यं भवति तत्रेयं यतना भा० ॥

८ नो उ° भा० ता° विना ॥

९ कटको वंशादिमयस्ततो घनो दीयते यथा प्रविशन्तो निर्गच्छन्तो वा परस्परं न पश्यन्ति । अथ कटको भा० । "कडतो ततो घनो दिजति जया धतितं पिता परोप्परं न पेच्छति" इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥

दीयते। अथ कटकोन प्राप्यते तदा चिलिमिली वन्नमया दातव्या, स्यविराश्च तनसस्मिन् पार्श्वे तिष्ठन्ति, संयतीनां तु शुद्धिकाः। एवमुच्च-नीचे यतना। अथोच्च-नीचमपि न लभ्यते ततो र्यत्र पार्श्वतो वा मार्गतो वा प्रतिश्रयस्तत्र तिष्ठनां यतना—कायिक्यादिच्युत्पन्नार्थं निर्गच्छन्तो यत्र परस्परं पश्येयुः 'ततः' तस्यां दिशि 'नोमयं' न मजां न वा कायिकीं व्युत्सृजन्ति। ४ तादृशस्य स्पण्डिलस्याप्राप्तौ मात्रकेषु यनन्ते, अथवा आकुल्याः सगच्छा वा तत्र व्रजन्ति, तदभावे सप्रतिमुखद्वारे तिष्ठन्ति ॥ २२७४ ॥ तत्र चेयं यतना—

पिहदारकरण अभिमृद्, चिलिमिलि वेला ससद् बहु निति ।

सार्हाप् अन्नदिसिं, निती न य कादयं नतो ॥ २२७५ ॥

यत्र द्वाराणि परस्परमभिमुखानि तत्रान्यस्यां दिशि पृथग् द्वारं कुर्वन्ति। अथ न लभ्यते- 10 अन्यस्यां दिशि द्वारं कर्तुं ततो द्वारे चिलिमिली नित्यवद्धा स्थापनीया कटको वा अपान्तराले दातव्यः, कायिक्याः संज्ञायाश्च वेलां परस्परं स्थापयित्वा असदृशवेलायां निर्गच्छन्ति, 'सद्य-च्छाश्च' कायितादिशब्दं स्वागमनसूचकं कुर्वन्तो बहवः 'निर्यन्ति' निर्गच्छन्ति। यत्रैका साहिका तत्रान्यस्यां दिशि यस्य द्वारं तत्र प्रतिश्रयं तिष्ठन्ति। यतश्च संयतीनां प्रतिश्रयस्ततः कायिक्या न निर्गच्छन्ति, तासां वा कायिकीमृमिं न व्रजन्ति। एवं संज्ञाम्भ्यामपि द्रष्टव्यम् ॥ २२७५ ॥

15 कियद्वाऽत्र भणिष्यते ?—

जत्थऽप्पतरा दोमा, जत्थं य जयणं तरंति काउं जे ।

तत्थ वमंति जयंता, अणुलोमं किं पि पडिलोमं ॥ २२७६ ॥

यत्रोपाश्रयेऽन्यतराः पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति, यत्र च 'यतनां' यथोक्तां कर्तुं 'तरन्ति' शक्नु- वन्ति, 'जे' इति पादपूर्णे, तत्रानुलोमं वा प्रतिलोमं वा किमप्येकसाहिकादिकं स्थानं प्रतीत्य 20 यथोक्तनीत्या यतमाना वसन्ति, नात्र कोऽपि प्रतिनियमः किन्तु गीतार्थेनाल्पबहुत्ववेदिना भवितव्यमिति भावः ॥ २२७६ ॥ कथं पुनरन्यतरा दोषा भवन्ति ? इति उच्यते—

आय-समर्णाण नाउं, किदि कप्पड्ढा समाणयं वज्जे ।

बहुपाडिवंमियजणं, च खमयरं एरिसे होइ ॥ २२७७ ॥

आत्मनः श्रमणीनां च समावं दृढधर्मत्वादिकं ज्ञात्वा तथा यतितव्यम्। 'किदि कप्पड्ढि' 25 चि स्यविरश्मप्यः शुद्धकाश्चामयपार्श्वनः कर्तव्याः, वयसा नमानां च संयतीनां सन्दर्शनादौ

१ यत्र संयतीवसत्तेः पा० त० ड० का० ॥ २० य स्थानव्यम्। तत्र च तिष्ठतां यतना— 'पासे ततो न उमयं' ति कायि० त० ड० का० ॥

३० यतना व्युत्सृजन्ति। अथ० त० ड० का०। 'अमति सत्तएसु जंति, अथवा आकुल्या जंति सद्य य' इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥ ४० च्छाश्च कायिक्यादिमुचं व्रज० त० ड० का० ॥

५ कायिकीमृमिं न नि० सो० ड० मिना ॥ ६० एथ व ज० ता० ॥ ७ यत्रैकसाहिकादा- चत्यतरा दोषा सा० ॥ ८ 'किञ्चिद्' अनिवारितं क्रमं प्रतीत्य 'यतमानाः' यथोक्तां यतनां कुर्वाणा वस० सा० ॥ ९ व्याः। समानवयसां च संयतीनां सन्दर्शन-सम्प्रापणादि दूरतः परिहरणीयम्। यच्च बहुमातिवैशिकजनं च इदं शो सा० ॥

दूरतो वर्जयेत् । यच्च गृहं बहुप्रातिवेशिकजनमीदृशे प्रतिश्रयेऽवस्थानं 'क्षमतरम्' अतिशयेन युक्तं भवति, विजने तु विश्वस्ततया बहवो दोषा भवेयुरिति ॥ २२७७ ॥

गतो द्वितीयभङ्गः । अथ तृतीयभङ्गमाह—

पउर्मसर वियरगो वा, वाधातो तम्मि अभिनिवगडाए ।

तम्मि वि सो चेव गमो, नवरं पुण देउले मेलो ॥ २२७८ ॥

5

तृतीयभङ्गो नाम अनेकवगडाकमेकनिष्क्रमणप्रवेशं च ग्रामादि, तत्र च 'अभिनिवगडाके' अनेकवगडे एकद्वारे च क्षेत्रे पद्मसरो वा 'विदरको वा' गर्ता 'व्याघातः' व्याघातकारणं भवेद् येनानेके निष्क्रमण-प्रवेशा न भवन्ति तस्मिन्नपि स एव 'गमः' प्रकारः सर्वोऽपि ज्ञातव्यः । 'नवरं' केवलं पुनर्देवकुले 'मीलकः' दृष्ट्यादिभिः कारणैः साधु-साध्वीनां सङ्गमो भवेत् ॥ २२७८ ॥

कथम् ? इत्यत आह—

10

अंतो वियार असई, अज्जाण हविज्ज तद्दयभंगम्मि ।

संकिट्टगवीयारे, व होज्ज दोसा इमं नायं ॥ २२७९ ॥

अनेकवगडाके एकनिष्क्रमण-प्रवेशे च ग्रामादौ स्थितेषु साधु-साध्वीजनेषु आर्थिकाणामन्तः 'तृतीयभङ्गे' आपातासंलोकारूपे विचारभूमेरसत्ता भवेत् ततो वहिर्निर्गच्छन्तीनां संक्लिष्टविचारभूमेर्दोषा भवेयुः । संक्लिष्टविचारभूमी नाम एकद्वारतया अन्या संज्ञाभूमिर्न विद्यते अतः संयता अपि तत्रैवायान्ति, आसन्ने वा परस्परं सज्ञाभूमी, ततश्च निर्गमने प्रवेशे वा देवकुले मेलको भवेत् । इदं चात्र 'ज्ञातं' दृष्टान्त उच्यते ॥ २२७९ ॥

वासस्स य आगमणं, महिला कुड णंतगे व रत्तट्ठी ।

देउलकोणे व तहासंपत्ती मेलणं होज्जा ॥ २२८० ॥

कस्याश्चिद् महेलायाः कुसुम्भरक्तवस्त्रयुगलनिवसनायाः प्रथमप्रावृषि घटं गृहीत्वा जलाहरणार्थं निर्गतायाः 'वर्षस्य' वृष्टेरागमनम् । ततोऽसौ महेला 'रक्तार्थिनी' रञ्जनं रक्तं कुसुम्भराग इत्यर्थः तदर्थिनी 'मा वर्षोदकेन पतता कुसुम्भरागो विलीयताम्' इति कृत्वा 'कुटे' घटे 'णंतके' वस्त्रे द्वे अपि प्रक्षिप्य स्वयमपावृतीभूय कापि देवकुले प्रविष्टा । तस्य च कोणके यावदसौ प्रविशति तावत् तत्र कश्चिद्गारः पूर्वप्रविष्ट आसीत् तेन सा अपावृता दृष्टा, जातश्च तस्य मोहोदयः, ततस्तेन सा युक्ता, दृष्टं च तदन्यैः पुरुषैः । एवं तथासम्पत्त्या तथाविधवर्षपतनादिसमायोगेन कस्या एव विचारभूमेः प्रतिनिवृत्तयोः सयती-सयतयोरेकत्र देवकुलादौ चर्पाद्रवस्त्राणि परित्यक्तवतोर्मिलनं भवेदिति ॥ २२८० ॥ अथ तस्यागारस्य किं संवृत्तम् ? इत्याह—

गहिओ अ सो वराओ, वद्धो अवओडओ दचदवस्स ।

संपाविओ रायकुलं, उप्पत्ती चेव कज्जस्स ॥ २२८१ ॥

१ °सरो विरगो वा ता० ॥ २ भवेत्, तेन च व्याघातेनानेके भा० ॥

३ मो० ले० विनाऽन्यत्र—'लको भवति ॥ २२७८ ॥ कथं' त० ड० वा० । °लको भवति ।

एतदुत्तरत्र भावयिष्यते ॥ २२७८ ॥ अंतो भा० ॥

४ °धुषु आ° नो० ले० विना ॥ ५ °एतन्मध्यगत पाठ भा० नास्ति ॥ ६ सा भुक्ता भा० ॥

गृहीतश्च स वराको राजपुत्रैः, वदश्च 'अवकोटकः' अवोर्नातककाटिकः पश्चान्मुखीकृत-
वाहुयुगलः, "द्वद्वद्वत्स" चिर्गात्रं सम्प्रापितश्च राजकुलमयम्, तत्र च प्रस्तुतकार्यस्योत्पत्तिः
कारणिकैः पृष्टा, तेन चागारण यथावस्थितं सर्वमपि तत्पुरतो विज्ञप्तम् ॥ २२८१ ॥ ततश्च—

जाणता वि य इत्थि, दोसवहं तीएँ नाइवगगस्स ।

5 पचयहेउं सचिवा, करंति आसेण दिहुंतं ॥ २२८२ ॥

'नहि महत्यपि वृश्चाद्युपद्रवे स्त्रिया निरावरणत्वं शिष्टानामनुमतम्' इति कृत्वा स्त्रियं दोषवर्ती
जानन्तोऽपि तस्याः सम्बन्धा यो ज्ञातिवर्गः—स्वजनसमुदायस्तस्य प्रत्ययहेतोः 'सचिवाः' कारणिका
अश्वेन दृष्टान्तं कुर्यन्ति ॥ २२८२ ॥ तमेवाह—

वम्मिय कवइय वलवा, अंगणमज्जे तहेव आसो य ।

10 वलवाएँ अवंगुणणं, कज्जस्स य छेदणं भणियं ॥ २२८३ ॥

वर्म—लघुस्तनुत्राणविशेषः, तदस्याः सन्नतमिति वर्मिता, एव क्वचित्ताऽपि, नवरं क्वचं—
महान्तनुत्राणविशेषः, एवंविधा यथा काचिद् वडवा कस्यचिद् नृत्यादेरङ्गणमप्ये तिष्ठति,
अश्वश्च तथैव, ततस्तां दृष्ट्वा प्रयावितोऽपि वर्मित-क्वचितां ता न प्रतिसेवितुं शक्नोति । यदा
तु तस्या वडवाया अपावरणं—वर्नादेरपनयनं क्रियते तदा मुखेनैव प्रतिसेवितुमीष्टं । एवमियमपि
15 यद्यपावृत्ता नामविष्यत् ततो नासौ प्रत्यसेविष्यन् इति । अत इयमेवापराविनीति तैः कारणिकैः

'कार्यस्य' व्यवहारस्य 'छेदनं' परिच्छेदकारि वचो भणितमिति ॥ २२८३ ॥

एवं खु लोइयाणं, महिला अवराहि न पुण सो पुरिसो ।

इह पुण दोण्ह वि दोनो, सविसेसो संजए होइ ॥ २२८४ ॥

'एवम्' अमुना प्रकारेण 'खुः' अववारेण लौकिकानां महिला अपराविनी संवृत्ता न पुन-
20 रसौ पुरुषः । 'इह पुनः' अस्माकं लोकोत्तरे व्यवसितानां 'द्वयोरपि' संयती-संयतयोर्दोषः, अपि
च 'सविशेषः' समविक्रो दोषः संयते भवति ॥ २२८४ ॥ इतः? इति चेद् उच्यते—

पुग्गिमुत्तरिओ वम्मो, पुरिसे य धिई ससत्तया चैव ।

पेलव परज्झ इत्थी, फुंफुंग-पेसीएँ दिहुंतो ॥ २२८५ ॥

'पुल्लोत्तरः' पुत्र्यप्रवानो यतः पारमेश्वरो धर्मः, पुल्ले च 'धृतिः' नानसत्तास्यलक्षणा 'स-
25 सत्त्वता च' सत्त्वसम्पन्नता भवति, अतस्तस्य प्रतिसेवमानस्य सविशेषो दोषः । स्त्री तु 'पेलवा'
निःसत्त्वा "परज्झ" चि परवशा च । अत्र च फुम्फुकेन पेज्या च दृष्टान्तः—यथा फुम्फुकः—
करायाभिश्चालितः सन्नृदीप्यते एवं स्त्रीविदोऽपि, यथा च पेज्या सर्वस्याप्यमिलयणाया एवमिय-
मपि । अतो न तस्याः समविक्रो दोष इति ॥ २२८५ ॥ आह यदि संयतीनामन्तस्तृती-
यमङ्गे विचारमृर्मिर्वेत् ततः किं न वर्तते स्यात्तुम्? उच्यते—

30 जइ वि य होल वियारो, अंतो अज्जाण तइयमंगम्मि ।

तत्थ वि विक्किंचणार्दाविनिगगयाणं तु ते दोसा ॥ २२८६ ॥

यद्यप्यार्णणामन्तः 'तृर्तायमङ्गे' आयातामलोकलक्षणे विचारो भवेत् तथापि विवेचना—

उद्धरितभक्त-पानादिपरिष्ठापनिका तत्प्रभृतिषु कार्येषु विनिर्गतानां ५ साधु-साध्वीनां परस्परमि-
लितानामेकद्वारे क्षेत्रे ७ 'त एव' पूर्वोक्ता दोषा भवेयुः, अतस्तत्रापि न वर्तते स्यात्तुम्
॥ २२८६ ॥ उपसंहरन्नाह—

एते तिन्नि वि भंगा, पढमे सुत्तम्मि जे समक्खाया ।

जो पुण चरिमो भंगो, सो विइए होइ सुत्तम्मि ॥ २२८७ ॥ ६

एका वगडा एकं द्वारम् १ एका वगडा अनेकानि द्वाराणि २ अनेका वगडा एकं
द्वारम् ३ एते त्रयोऽपि भङ्गा ये समाख्यातास्ते प्रथमे वगडामूत्रे प्रत्येतव्याः । तच्च प्रागेव
व्याख्यातम् । यः पुनः 'चरिमो भङ्गः' अनेका वगडा अनेकानि द्वाराणीति लक्षणः स द्वितीये
वगडामूत्रे द्रष्टव्यः ॥ २२८७ ॥ तच्चेदम्—

से गामंसि वा जाव रायहाणिसि वा अभिनिव्वगडाए 10

अभिनिदुवाराए अभिनिक्खमण-प्पवेसाए कप्पइ

निग्गंथाण य निग्गंथीण य एगयओ वत्थए २-११ ॥

अथ ग्रामे वा यावद् राजधान्यां वा 'अभिनिवगडाके' निपातानामनेकार्थत्वादम् अभि इति—
अनेका नि इति—नियता वगडाः—परिक्षेपाः [यत्र, यद्वा] ५ 'अभि-नि'शब्दौ पृथगर्थद्योतकौ
द्रष्टव्यौ, ततश्च पृथग्—अनेका वगडा ७ यत्र तदभिनिवगडाकं तत्र । एवमभिनिद्वारके-16
ऽभिनिक्खमण-प्रवेगके च कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च एकतो वस्तुमिति सूत्रार्थः ॥

अथ भाष्यम्—

एयद्दोसविमुक्के, विच्छिन्न विचारथंडिलविसुद्धे ।

अभिनिव्वगड-दुवारे, वसंति जयणाए गीयत्था ॥ २२८८ ॥

एतैः—प्रथमसूत्रोक्तैर्दोषैर्विमुक्ते विस्तीर्णं महाक्षेत्रे 'विचार-स्थण्डिलविशुद्धे' यत्र भिक्षाचर्या 20
संज्ञाभूमिश्च परस्परमपश्यतां भवति तत्रैवविधेऽभिनिवगडाकेऽभिनिद्वारे च सयतीक्षेत्रे यत-
नया गीतार्था वसन्ति ॥ २२८८ ॥ ५ कथम् ? इत्याह—

पिहगोअर-उच्चार, जे अम्भासे वि होंति उ निओया ।

वीसुं वीसुं वुत्तो, वासो तत्थोभयस्सावि ॥ २२८९ ॥

ये 'अम्भासे' मूलक्षेत्रप्रत्यासत्तौ 'नियोगाः' ग्रामा भवन्ति तेऽपि साधु-साध्वीनां पृथगोचर-25
चर्याकाः पृथगुच्चारभूमिकाश्च परस्परं भवन्ति, आस्ता मूलग्राम इत्यपिशब्दार्थः । 'उभयस्यापि च'
संयतानां संयतीनां च तत्र 'विप्पग् विप्पग्' पृथक्पृथगुपाश्रये वासः प्रोक्त इति ॥ २२८९ ॥

अत्र नोदकः प्रेरयन्नाह—

तं नत्थि गाम-नगरं, जत्थियरीओ न संति ड्यरे वा ।

पुणरवि भणामु रत्ते, वस्सउ जइ मेलणे दोसा ॥ २२९० ॥ 30

१ ५ ७ एतन्मध्यगत. पाठ भा० नास्ति ॥ २ ०६ 'अभिनि'शब्दः पृथगर्थ, ततश्च भा० ॥
३ ५ ७ एतन्मध्यगत. पाठ सो० ले० नास्ति ॥ ४ ५ ७ एतन्मध्यगत पाठ भा० नास्ति ॥

ग्रामाश्च नगराणि चेति ग्राम-नगरम्, तद् नास्ति ग्राम-नगरं यत्र 'इतराः' पार्श्वस्यादिसं-
यत्यः 'इतरे वा' पार्श्वस्यादयो न सन्ति, ततः पुनरपि वयं मणामः, यथा—अरण्ये 'उप्यतां'
वासः कियतां यदि मीलनायामेवंविधा दोषाः ॥ २२९० ॥ सूरिराह—

दिङ्दूतो पुरिसपुरे, मुरुण्डदूतेण होद् कायव्यो ।

८ जह तस्स ते असउणा, नह तस्मिस्तरा मुणेयच्चा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णे मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा 'तस्य'
मुरुण्डदूतस्य 'ते' रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा 'तस्य' साधोः 'इतराः' पार्श्वस्यादयो
मुणितज्याः, ता दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुरुण्डदूते, पुरिसपुरे सचिवमेलणाऽऽवासो ।

१० भिक्खु असउण तद्दए, दिणम्मि रत्तो सचिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरं गमनम् । तत्र सचि-
वेन सह मीलनम् । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः 'भिक्खवः'
रक्तपटा अशकुना भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न गजभवनं प्रविशति । तत्संस्मृत्यै दिने राज्ञः
सचिवपार्श्वं पृच्छा—किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

१५ निगमणं च अमञ्चे, सच्चमावाऽऽहक्खिए भणइ दूयं ।

अंतो वहिं च रच्छा, नऽग्हिंनि इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनान्निर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्ठश्च तेन
दूतः—किं न प्रविशसि राजभवनम् ? । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चक्षि-
कान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः 'अपशकुना ग्णे' इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः
२० तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे 'आख्याते' कथिते सति दूतममात्यो भणति—एते
इह रथ्याया अन्तर्वहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेगना दूतस्य राजभवनं कृता । एवम-
स्माकमपि पार्श्वस्यादयन्तरीयसंयत्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥

अपि च—

जह चैव अगारीणं, विवक्खवुद्धी जईमु पुब्बुत्ता ।

२५ तह चैव य इयरीणं, विवक्खवुद्धी मुविहिण्णमु ॥ २२९४ ॥

यथैव 'अगारीणाम्' अविरतिकानां पूर्वम् "आगंतुगद्वविमृसियं" (गा० २१७०)
इत्यादिना यतिषु विपश्चवुद्धिरुक्ता तथैव 'इतराणां' पार्श्वस्यादिसंयतीनां हस्त-पादधावनादिना
विमृषितविग्रहाणां मुविहितेषु नानादिविमृषारहितेषु विपश्चवुद्धिर्भवतीति द्रष्टव्यम् ॥ २२९४ ॥

॥ च ग डा प्र कृ नं स मा स म् ॥

अ पा वृ त द्वा रो पा श्र य ग्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथीणं आवणगिहंसि वा रच्छामु-
हंसि वा सिंघाडगंसि वा चउकंसि वा चच्चरंसि वा
अंतरावणंसि वा वत्थए १-१२ ॥

अथास्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

5

एयारिसखेत्तेसुं, निग्गंथीणं तु संवसंतीणं ।

केरिसयम्मि न कप्पइ, वसिऊण उवस्सए जोगो ॥ २२९५ ॥

एतादृशेषु-पृथग्वगडाकेषु पृथग्द्वारेषु च क्षेत्रेषु निर्ग्रन्थीनां सवसन्तीनां कीदृशे उपाश्रये
वस्तुं न कल्पते ? इति अनेन सूत्रेण चिन्त्यते, एषः 'योगः' सम्बन्धः ॥ २२९५ ॥

प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

10

दिट्ठमुवस्सयगहणं, तत्थऽज्जाणं न कप्पइ इमेहिं ।

वुत्ता सपक्खओ वा, दोसा परपक्खया इणमो ॥ २२९६ ॥

दृष्टमनन्तरसूत्रे उपाश्रयग्रहणम्, तत्राऽऽर्याणाममीषु प्रतिश्रयेषु वस्तुं न कल्पते इत्यनेन सूत्रेण
प्रतिपाद्यते । उक्ता वा 'स्वपक्षतः' स्वपक्षमाश्रित्य सयतानां सयतीनां च परस्परं दोषाः, इदानीं
तु 'परपाक्षिकाः' गृहस्थाख्यपरपक्षप्रभवा दोषा व्यावर्ण्यन्ते इति ॥ २२९६ ॥

15

[एवम्] अनेकैः सम्बन्धैरायातस्यास्य सूत्रस्य व्याख्या—नो कल्पते 'निर्ग्रन्थीनां' साध्वी-
नामापणगृहे वा रथ्यामुखे वा शृङ्गाटके वा चतुष्के वा चत्वरि वा अन्तरापणे वा वस्तुमिति
सूत्रसङ्क्षेपार्थः ॥ अथ विस्तरार्थं प्रतिपदमभिधित्युः प्रायश्चित्तमाह—

आवणगिह रच्छाए, तिए चउकंतरावणे तिविहे ।

ठायंतिगाण गुरुगा, तत्थ वि आणाइणो दोसा ॥ २२९७ ॥

20

आपणगृहे रथ्यामुखे त्रिके चतुष्केऽन्तरापणे वा 'त्रिविधे' त्रिप्रकारे वक्ष्यमाणस्वरूपे
२८ उपलक्षणत्वात् चत्वरि च २९ तिष्ठन्तीनां सयतीनां प्रत्येकं चत्वारो गुरुकाः प्रायश्चित्तम् ।
तत्राप्याजादयो दोषा द्रष्टव्याः ॥ २२९७ ॥ आपणगृहादीनां व्याख्यानमाह—

जं आवणमज्झम्मी, जं च गिहं आवणा य दुहओ वि ।

तं होइ आवणगिहं, रच्छामुह रच्छपासम्मि ॥ २२९८ ॥

25

१ नाधेयं चूर्णिकृता विशेषचूर्णिकृता च नान्ति व्याख्याता ॥ २ °रया—न क° नो° ले° ॥
३ २८ एतन्मध्यगतः पाठः भा० त० डे० का० नान्ति ॥ ४ एतदनन्तरं चूर्णिकृता "आवण
रच्छगिहे दा०" इति २३०२ नाद्या व्याख्याताऽस्मि ॥ ५ जस्स व दुहओ वि आवणा हंति ।
तं भा० । एतदनुसारेण भा० टीका । दृशता पत्र ६५२ टिप्पणी १ ॥

यद् गृहम् 'आपणमघ्ये' समन्ताद्रापणैः परिलिप्तम् अथवा मध्यमाने यद् गृहं द्वाभ्यामपि च पार्श्वभ्यां यस्यापणा भवन्ति तद् आपणगृहं भवति । रथ्यामुखं रथ्यायाः पार्श्वं भवति ॥२२९८॥
तच्च त्रिविधम्—

तं पुण रच्छमुहं वा, बाहिमुहं वा वि उभयतोमुहं वा ।

६ अहवा जत्तो पवहद्, रच्छा रच्छामुहं तं तु ॥ २२९९ ॥

'तत् पुनः' गृहं रथ्यायाः पार्श्वं वर्तमानं रथ्याया अभिमुखं वा भवेद् 'बाहिमुखं वा' रथ्या तस्य पृष्ठतो वर्तते इत्यर्थः, 'उभयतोमुखं वा' यैर्नैकं द्वारं रथ्यायाः पराङ्मुखमेकं तु रथ्याया अभिमुखमित्यर्थः, अथवा यतो गृहाद् रथ्या प्रवहति तद् रथ्यामुखमुच्यते ॥ २२९९ ॥

सिंघाडगं तियं खलु, चउरच्छसमागमो चउकं तु ।

१० छण्हं रच्छाण जहिं, पवहो तं चचरं विंती ॥ २३०० ॥

शृङ्गाटकं नाम यत् 'त्रिकं' रथ्यात्रयमीलनस्थानम् । कचित् तु सूत्रादर्शं "तियंसि वा" इत्यपि पदं दृश्यते, तत्रैवं व्याख्या—'शृङ्गाटकं' सिंघाटकाकारं त्रिकोणं स्थानम्, 'त्रिकं' रथ्यात्रयमीलकः । चतुष्कं तु चतसृणां रथ्यानां समागमः । तथा यत्र षण्णां रथ्यानां 'प्रवहः' निर्गमस्तत् चत्वरं ब्रुवते तीर्थकर-गणधराः ॥ २३०० ॥

१५ अह अंतरावणो पुण, वीही सा एगओ व दुहओ वा ।

तत्थ गिह अंतरावण, गिहं तु सयमावणो चव ॥ २३०१ ॥

'अथ' इत्यानन्तर्ये । अन्तरावणो नाम 'वीर्या' हृद्मार्ग इत्यर्थः, सा 'एकतो वा' एक-पार्श्वेन "दुहओ व" चि द्वाभ्यां वा पार्श्वभ्यां भवेत् तत्र यद् गृहं तद् अन्तरावणगृहम् । यद् वा गृहं स्वयमेवापणस्तदन्तरावणः । किमुक्तं भवति ?—यत्रैकेन द्वारेण व्यवह्रियते द्वितीयेन २० तु गृहं तदन्तरावणगृहम् । एतेषु प्रतिश्रयेषु संयर्तानां न कल्प्यते स्थातुम् ॥ २३०१ ॥

अयैतेष्वेव तिष्ठन्तीनां प्रायश्चित्तमाह—

आवण रच्छगिहं वा, निगाइ मुभंतरावणुज्जाणे ।

चउगुस्ता छल्लहुगा, छग्गुस्ता छेय मूलं च ॥ २३०२ ॥

आपणगृहं तिष्ठन्ति चतुर्गुस्तकाः । रथ्यागृहं तिष्ठन्ति षड्लघवः । "तिगाइ" चि त्रिक-च-

१ नो० डे० विनाऽन्यत्र—क्षिप्तं तद्रापणगृहम्, यद् वा मध्ये गृहं "दुहतो वि" चि द्वाभ्यामपि च त० डे० । २ क्षिप्तं यद्वा यस्य गृहस्य द्वाभ्यामपि पार्श्वभ्यामापणा भवन्ति तद् आप० सा० ॥

२ 'म्, तद्यथा—तं पुण त० डे० ॥

३ यस्य द्वारद्वयं रथ्यायाः पराङ्मुखमभिमुखं चेत्यर्थः ना० ॥

४ तु "तियंसि वा" इत्यपि पदं पठ्यते ना० ॥ ५ 'णो जो तु ना० । इतिस्त् ०णो जो य इति पाठानुसारेण वर्तते, दृश्यतां टिप्पणी ६ । चूर्णिकृताऽपि—०णो जो य इति पाठ आदृताऽस्ति ॥

६ यद्वा "सयमावणो जो य" चि यद् गृहं स्वयमेवापणः । किमु० ना० ॥

७ 'तुम् । अथ तिष्ठन्ति तदा प्रागुक्तमेव चतुर्गुस्तकार्यं प्रायश्चित्तं प्राप्नुवन्ति ॥२३०१॥ अथात्रैव प्रकारान्तरेण प्राय० त० डे० कां० ॥ ८ 'नां प्रकारान्तरेण प्रा० ना० ॥

तुष्क-चत्वरेषु तिष्ठन्तीनां पङ्गुरवः । “सुन्न” ति अपरिगृहीते शून्यगृहे अन्तराणेषु वा च्छेदः ।
उद्याने तिष्ठन्तीनां मूलम् । एवं भिक्षुणीविषयमुक्तम् । गणावच्छेदिन्याः पङ्गुकादारब्धं नवमे
तिष्ठति । प्रवर्तिन्याः पङ्गुरुकादारब्धं प्रायश्चित्तं दशमे पर्यवस्यति । एतच्चापत्तिमङ्गीकृत्योक्तम्,
अन्यथा सर्वासामपि मूलमेव भवति, परतः संयतीनां प्रायश्चित्तस्यैवाभावात् ॥ २३०२ ॥

सर्वेषु वि चउगुरुगा, भिक्खुणिमाईण वा इमा सोही ।

5

चउगुरुविसेसिया खलु, गुरुगादि व छेदनिव्वणा ॥ २३०३ ॥

५ अथवा, ‘सर्वेष्वपि’ आपणगृहादिषु ७ स्थानेषु चतुर्गुरुका अविशेषितं प्रायश्चित्तम् ।
५ अयं च प्रकारः प्रागुक्तोऽपि सङ्ग्राहार्थमिह भूयोऽप्युक्त इति न पुनरुक्तता । ७ यदि वा भिक्षु-
णीप्रभृतीनामियं शोधिर्द्रष्टव्या, ५ तद्यथा—चतुर्गुरुकास्तपः-कालाभ्यां विशेषिताः । तत्र ७
भिक्षुण्याश्चतुर्गुरुकमुभयलघु, अभिषेकायास्तदेव तपसा लघु कालेन गुरुकम्, गणावच्छेदिन्याः 10
कालेन लघु तपसा गुरु, प्रवर्तिन्यास्तपसा कालेन च गुरुकम् । यदि वा चतुर्गुरुकादारभ्य च्छेदे
निष्ठापनां कर्तव्या, तद्यथा—भिक्षुण्याः सर्वेष्वपि स्थानेषु चतुर्गुरुकम्, अभिषेकायाः पङ्गु-
कम्, गणावच्छेदिन्याः पङ्गुरुकम्, प्रवर्तिन्याश्छेदः ॥ २३०३ ॥

अथात्रैव दोषानुपदर्शयितुं द्वारगाथामाह—

तरुणे वेसित्थि विवाह रायमादीसु होइ सइकरणं ।

15

इच्छमणिच्छे तरुणा, तेणा उवहिं व ताओ वा ॥ २३०४ ॥

५ आपणगृहादिषु स्थितानां साध्वीनां ७ तरुणान् वेश्यास्त्रीः विवाहं च दृष्ट्वा राजादीनां च
दर्शने भुक्तभोगानां स्मृतिकरणं भवति, इतरासां कौतुकम् । तरुणांश्च प्रार्थयमानान् यदीच्छन्ति
ततः समयविराधना, अथ नेच्छन्ति तत उद्वाहादिकं कुर्युः । स्तेनाश्च तत्रोपधिं वा ‘ता वा’
आर्थिका अपहरेयुरिति द्वारगाथासमासार्थः ॥ २३०४ ॥ अथ विस्तरार्थं प्रतिपदमाह— 20

चउहालंकारविउव्विए तहिं दिस्स सललिए तरुणे ।

लडहपयंपिय-पहसिय-विलासगइ-णेगविहकिट्टे ॥ २३०५ ॥

चतुर्द्धा—वस्त-पुष्प-गन्धा-ऽऽभरणमेदात् चतुर्विधो योऽलङ्कारस्तेन विकुर्वन्तान्—अलङ्कृतान्
तरुणान् ‘तत्र’ आपणगृहादिषु दृष्ट्वा मोहोदयो भवतीति वाक्यशेषः । कथम्भूतान् ? ‘सललि-
तान्’ ललितं नाम—हस्त-पादाङ्गविन्यासविशेषः, उक्तञ्च— 25

हस्त-पादाङ्गविन्यासो, भू-नेत्रौष्ठप्रयोजितः ।

सुकुमारो विधानेन, ललितं तत् प्रकीर्तितम् ॥ (नाट्य० अ० २२ श्लो० २२)

तेन सहितान् । तथा लडङ्गं—मनोज्ञं प्रजल्पितं—प्रकृष्टवचनं प्रहसितं—हास्यं विलासश्च—

स्थाना-ऽऽसन-गमनानां, हस्त-भू-नेत्रकर्मणा चैव ।

उत्पद्यते विशेषो, यः श्लिष्टः स तु विलासः स्यात् ॥ (नाट्य० अ० २२ श्लो० १५) 30

इत्येवंलक्षणः गतिश्च—सुललितपदन्यामरूपा अनेकविधाश्च—शूता-ऽऽन्दोलनादिकाः मीडा येषां

ते तथाविधानान् ॥ २३०५ ॥ अथ वेद्यार्कद्वारमाह—

द्वं विज्वियाओ, कुलडा धुचेहिं मपरिवुडाओ ।

विज्वोय-यहसियाओ, आलिगणमाहया मोहो ॥ २३०६ ॥

‘विज्विताः’ अलङ्कृताः ‘कुलडाः’ नैरिष्यः वेद्यालिय इत्यर्थः ‘द्वैतैः’ विज्ञैः ‘सम्परिवृताः’

५ समन्ततो वेष्टिताः ‘विज्वोक्त-यहसिताः’ विज्वोक्तो नाम—

दृष्टानामर्थानां, प्राप्तावभिमानगन्धमन्तः ।

र्कणामनादरकृतो, विज्वोक्तो नाम विज्ञेयः ॥ (नात्र्य० अ० २२ श्लो० २१)

ग्रहमितं नाम—ह्यात्मविधानो नमविशेषः, अत्य च लङ्गमिदम्—

ह्यायो ह्याम्यकृतिः, ह्यामो विज्वोक्त-वेद्य-वेद्याम्यः ।

10 भवति परस्याम्यः स च, मृज्ञा र्क-नीच-वालगतः ॥ (र० का० लं० अ० १५ श्लो० ११)

एते विज्वोक्त-ग्रहसिते विद्येते यामां ता विज्वोक्त-ग्रहसितवत्यः । गाथायां प्राकृतत्वाद् मनु-
प्रत्ययलोपः । एवंविधाः पगाङ्गना दृष्टा तस्यां चालिङ्गनादिकाश्चेष्टाः क्रियमाणा निरीक्ष्य मोहः
समुद्दीप्यते ॥ २३०६ ॥ अथ विवाहद्वारमाह—

तत्थ चउरंनमादा, इयमविवाहेसु वित्यरा रहया ।

15 भूसियसयणसमागम, रह-आमादाय निज्वहणा ॥ २३०७ ॥

‘तत्र’ आपणगृहादौ स्थितानां संयतीनामिन्धविवाहेषु ये चतुरन्तादयो वित्तरा रचिताः,
चैतुरन्तं नाम चतुरिन्ध, आदिशब्दाद् वैन्दन-कल्य-तोरणादिविवाहविस्तरपरिग्रहः, तथा यत्तत्र
भूषितानां—वल्गादिमिरलङ्कृतानां लज्जनानां समागमः, यच्च स्थेन वाञ्छेन वा आदिशब्दान् शिवि-
क्या वा ‘निर्वहणं’ वच्चाः सर्ववर्द्धा श्वशुरगृहे नयनं तदर्थेन सुकर्मोगिनीनां स्थानिकरणमसु-
20 कर्मोगिनीनां तु कौतुकलुप्यन्ते, ततः प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ २३०७ ॥ अथ राजद्वारमाह—

बलसमुदयेण महया, छत्तसिया वियणि-मंगलपुरोगा ।

दामंति रायमादा, तन्य अतिना य निता य ॥ २३०८ ॥

महता बलसमुदयेन ‘अतियन्तः’ अविद्यन्तः ‘निर्यन्तो वा’ निर्गच्छन्तः ‘राजादयः’ राजेश्वर-
तत्त्ववरमृतयन्त्र दृश्यन्ते । कल्पमृताः ? ‘छत्तसिय’ इति ग्राहने पूर्वापरनिपातस्यातद्वत्त्वात्
25 मितं—श्वेतं छत्रं येषां ते सितच्छत्राः, तथा ‘वियणि’ इति बालर्वाजनिका मङ्गलानि—दर्पण-
पत्रादीनि एतानि पुरोगाग्नि-पुरतोङ्गानीनि येषां राजादीनां ते तथा ॥ २३०८ ॥

द्वारगाथायां ‘रायमादासु’ (गा० २३०४) इति यद् आदिग्रहणं कृतं तद्व्यवस्थमाह—

ने नक्खि-बालि-मुहवासि-जंविणो दिस्स अट्टियाऽण्ढा ।

होमुं पे एरिमगा, न य पत्ता एरिसा इतरी ॥ २३०९ ॥

30 तान् पुण्यान् नैवि-बालि-मुहवासि-जंविणो दृष्ट्वा सुकर्मोगिन्योऽमृतन् ‘पे’ अस्माकमर्षा-
दृष्टाः पश्य इति स्मृतिन् ‘इतगन्तु’ असुकर्मोगिन्यो नान्नामिर्गदृष्टाः पूर्वं प्राप्ता इत्येवं कौतुकं

१ “चउरंनये चउरंनं कृत्वा, तस्मिन् पानेहिं चोम अहं” इति विशेषपूर्णा ॥

२ वज्जनं श्लो० ८० ॥ ३ नखिप्रवृत्तिविशेषणविशिष्टान् दृष्ट्वा ना० ॥

कुर्युः । तत्र नखाः—करजैः स्निग्धाऽऽताम्रोत्तुङ्गतादिगुणोपेता येषां ते नखिनः, प्रशंसायामत्र मत्व-
 र्थीयः, यथा रूपवती कन्येत्यादिषु । एवं बालाः—केगास्ते श्यामल-निचित-कुञ्चितादिगुणोपेता
 येषां ते बालिनः । मुखवासः—कर्पूरादिभिर्मुखस्य सौरभ्यापादनं तदस्ति येषां ते मुखवासिनः ।
 जङ्घिनः—वर्तुल-स्थूलजङ्घायुगलकलिताः । एते ‘अर्थिनः’ मैथुनाभिलाषिणः ‘अनर्थिनो वा’ यथाभा-
 वेन समागच्छेयुः, तांश्च दृष्ट्वा मुक्ताऽभुक्तसमुत्था दोषा भवन्ति ॥ २३०९ ॥

तानेवं दर्शयति—

एयारिसए मोत्तुं, एरिसयविवाहिता य सइ भुत्ते ।

इयरीण कोउहल्लं, निदाण-गमणादयो सज्जं ॥ २३१० ॥

एतादृशान् मुक्त्वाऽस्माभिर्दीक्षा गृहीता ईदृशैर्वा सह विवाहिता वयमपि पूर्वमिति स्मृति-
 करणं भुक्तभोगिनीनाम्, ‘इतरासाम्’ अभुक्तभोगिनीनां पुनः ‘कौतूहलं’ कौतुकं भवेत्, ततश्चो-
 भयीपामपि सद्यो निदान-गमनादयो दोषाः । निदानम्—‘अस्य तपो-नियमादेः प्रभावाद् भवान्तरे
 ईदृशमेव पुरुषं लभेय’ इति लक्षणम्, गमनं—स्वगृहं प्रति भूयः प्रत्यावर्तनम् ॥ २३१० ॥

अपि च—

आयाणनिरुद्धाओ, अकम्मसुकुमालविग्गहधरीओ ।

तेसिं पि होइ दड्ढं, वड्ढणीओं समुम्भवो मोहे ॥ २३११ ॥

आदानानि—इन्द्रियाणि निरुद्धानि यासां ता निरुद्धादनाः, गाथाया व्यत्यासेन पूर्वापरनि-
 पातः प्राकृतत्वात् । अकर्मणा—कर्मकरणाभावेन सुकुमारं—कोमलं विग्रहं—शरीरं धारयन्तीत्यक-
 र्मसुकुमारविग्रहधराः । एवम्भूता व्रतिनीर्दृष्ट्वा ‘तेषामपि’ नखि-बालिप्रभृतीनां मोहस्य समुद्भवो
 भवति ॥ २३११ ॥ अथ “इच्छमणिच्छे तरुण” (गा० २३०४) चि पदं विवृणोति—

संजमविराहणा खलु, इच्छाएँ अणिच्छयं व वहि गिण्हे ।

तेणोवहिनिप्फन्ना, सोही मूलाइ जा चरिमं ॥ २३१२ ॥

यदि तत्रापणगृहादौ तरुणान् अवभाषमाणान् इच्छति ततः सयमविराधना । अथ नेच्छति
 ततोऽनिच्छती बलादपि सयतीं वहिर्गृहीयुः । “तेणा उवहि व ताओ वा” (गा० २३०४)
 इति पदं व्याख्यायते—“तेणोवहिनिप्फन्ना” इत्यादि । शून्यगृहादिषु स्थितानां सार्धानां नेना
 यद्युपधिमपहरयुः तत उपधिनिप्फन्ना शोधिः । तद्यथा—जघन्यमुपधिमपहरन्ति पञ्चकम्, 25
 मध्यममपहरन्ति मासिकम्, उत्कृष्टमपहरन्ति चतुर्लघु । सयतीहरणे मूलादिकं चरमं यावत् प्राय-
 श्चित्तमाचार्यस्य मन्तव्यम्, तद्यथा—एका संयतीमपहरन्ति मूलम्, द्वे अपहरन्त्यनवस्थाप्यम्,
 तिस्रोऽपहरन्ति पाराश्रिकम् ॥ २३१२ ॥

अथात्रैव प्रकारान्तरेण दोषान् दिदर्शयिपुराह निर्युक्तिकारः—

१ °जा विद्यन्ते येषां ते नखिनः, सर्वेषामपि च नन्ताः सन्तीति विदोषणान्यथानुपपत्त्या
 स्निग्धाताम्रोत्तुङ्गतादिगुणोपेता विशिष्टा एव नन्ता येषां ते न० दे० का० ॥

२ °सः—पञ्चसौगन्धिकृतामूलादिना मुग्गस्य भा० ॥

३ °व भाषयति भा० त० दे० ॥ ४ °म् ॥ २३१२ ॥ अपि च—ओभावणा भा० न० दे० ॥

ओमावणा कुलधरे, ठाणं वेसितिय-खंडरक्खाणं ।

उद्धंसणा पवयणे, चरित्तमासुंडणा सज्जो ॥ २३१३ ॥

तत्र स्थितानामप्राजना 'कुलगृहे' कुलगृहस्य भवति । वेद्यार्त्तानां खंडरक्षणां च-
आरक्षिणाणां स्यात् तदापनगृहादि भवेत् । उद्धंगा च प्रवचने । तत्र मद्यश्चारीत्यान् परित्रं-
भचना चोपजायते ॥ २३१३ ॥ तत्र कुलगृहस्याप्राजना मान्यते—आपनगृहादौ स्थितास्ता
दृष्ट्वा कश्चिद् तदाप्यर्त्तानामन्तिके गत्वा दृष्ट्वा—

ससिपाया वि मसंका, जामिं गायापि नविमंविंसु ।

कुलकुंसर्णाउ ता मे, दोनि वि पक्खे विधंमिति ॥ २३१४ ॥

यैसां पुनर्दायपुन-पुनर्दानां द्रव्येन संख्यमानानं गात्राणि 'अक्षिपज्ज जमि' चन्द्रमरी-
10 द्योऽपि 'सशङ्काः' चक्रिता इव सन्निधौवितन्तः, ताश्चेदानीमेवमापनगृहादौ व्रजन्त्यः, "मे"
मत्तां 'कुलसुखिन्त्यः' कुलमालिन्यकारिण्यः 'द्वारपि पक्षौ' पैतृक-श्वशुरपक्षलक्षणां 'विधपयन्ति'
विनाशयन्तीत्यर्थः । एवं कुलगृहस्याप्राजना भवति ॥ २३१४ ॥

अथ "स्यात् वेद्यार्त्तान्खंडरक्षणाणां" (गा० २३१३) इति पदं विवृणोति—

छिन्नाद्वाहिराणं, तं ठाणं जत्थ ता परिवसंति ।

15 इय सोउं ददूपा व, सुयं तु ता गेहमाप्तिं ॥ २३१५ ॥

अत्र 'ताः' अमन्यः परिवसन्ति तत्र छिन्नादिवाहानां स्यात्, छिन्नाः—छिन्नाः, आदि-
शब्दाद् वेद्यान्खंडर-विट्-वृत्तारादयो ये वाह्याः—विशिष्टजनवहिर्वर्तिनः, तेन स्यात् यदि
विद्यन्ति तदप्यर्त्तानां संज्ञातकाः 'इति' एवं वृत्तान्तं श्रुत्वा दृष्ट्वा वा 'ताः' सन्तन्त्रिमंयन्ती, तत्र
गृहमाप्नुयन्ति, अलमन्य प्रव्रज्य यत्रैवविधे स्यात् वासो विधीयते ॥ २३१५ ॥

20 अथ 'उद्धंगा प्रवचने' (गा० २३१३) इति पदं व्यन्यति—

१ नो० दे० विन्ध्य—नां 'कुलगृहे' पट्टीसमन्योरर्थं प्रत्ययेनात् कुलगृहस्याप्राजना
भवति । वेद्यां द० दे० ॥ २ पा० यत्र स्यात् तत्रोपाश्रये बहवो दोषाः । उद्धंगा प्रव-
चनस्य । तथा न० ॥ ३ नो० दे० विन्ध्य—ते । एष द्वारगायासङ्केतार्थः ॥ २३१३ ॥ अथ-
नामेव विवृणोति—ससिपा० न० । ते । एषा द्वारगाया ॥ २३१३ ॥ अथेयमेव व्याख्या-
यते—तत्र कुल० द० दे० ॥ ४ त् । किम् ? इति अत्र आह—ससि० द० दे० ॥ ५ 'सेवेउं द० ॥

६ ससिपादा अपि 'सशङ्काः' चक्रिता यासां गात्राणि 'संदायवन्तः' सेवां कृतवन्त
इत्यर्थः । इयमत्र भावना—इदंशेन महता प्रयत्नेन पूर्वमगारवासे संख्यमाना आसन्
यथा चन्द्रमर्यचयोऽपि तदद्वेषु न निःशङ्के लगन्ति स्म । ताश्चेदानीमेवमापनगृहादौ
संव्रजन्त्यः 'कुलसुखिन्त्यः' कुलमालिन्यकारिण्यः 'द्वारपि पक्षौ' पैतृक-श्वशुरपक्षलक्षणां
'विधपयन्ति' विनाशयन्तीत्यर्थः ॥ २३१४ ॥ गतम् 'अप्राजना कुलगृहस्य' इति द्वारम् ।
अथ 'स्यात् वेद्यार्त्तान्खंडरक्षणाणां' इति द्वारमाह—न० ॥

७ 'ति द्वारमाह न० द० दे० ॥

८ 'ता नाम-येऽगन्यगमनाद्यपराधकारिन्नेन छिद्यहस्त्यादिनासादयः कृताः, आदि-
शब्दाद् द्यूतकारादयो न० ॥

९ 'ति द्वारमाह—न० द० दे० ॥

पेच्छह गरहियवासा, वडणीउ तवोवणं किर सियाओ ।

किं मन्ने एरिसओ, धम्मोऽयं सत्थगरिहा य ॥ २३१६ ॥

साहूणं पि य गरिहा, तप्पक्खीणं च दुज्जणो हसइ ।

अभिमुहपुणरावत्ती, वच्चंति कुलप्पसूयाओ ॥ २३१७ ॥

तास्तत्रापणगृहे दृष्ट्वा कश्चिद् ब्रूयात्—पश्यत भो लोकाः । यदेवं ‘गर्हितवासाः’ शिष्टजन-5
जुगुप्सिते स्थाने स्थिता व्रतिन्यस्तपोवनं किल ‘श्रिताः’ आश्रितवत्यः, किं मन्ये एतत्तीर्थकृता
ईदृशोऽयं धर्मो दृष्टः ? इत्येवं शास्तुः—तीर्थकरस्य गर्हा भवति ॥ २३१६ ॥

साधूनामपि च गर्हा जायते—अहो ! सदाचारवहिर्मुखा अमी ये स्वकीयाः सयतीरित्थम-
स्थाने स्थापयन्ति । तथा तत्पाक्षिकाः—साधुपक्षबहुमानिनो ये श्रावकास्तेषां च पुरतः ‘दुर्जनः’
मिश्रादृष्टिलोकः ‘हसति’ उपहास करोति । याश्च प्रव्रज्यायामभिमुखास्तासां पुनरावृत्तिर्भवति, 10
प्रव्रज्यापरिणामान्निवर्तनमित्यर्थः । तथा कुलप्रसूतौश्च याः प्रव्रजितास्ताः तादृशस्थानावस्थानेना-
भाविताः सत्यो भूयः स्वगृहाणि व्रजन्ति ॥ २३१७ ॥ अथ चारित्रभ्रशनापदं विवृणोति—

तरुणादीए दड्ढं, सइकरणसमुच्चवेहिं दोसेहिं ।

पडिगमणादी व सिया, चरित्तभासुंडणा वा वि ॥ २३१८ ॥

आपणे तरुणादीन् दृष्ट्वा स्मृतिकरणसमुद्भवेः उपलक्षणत्वात् कौतुकसमुद्भवेश्च दोषैः ‘प्रतिग- 15
‘मनं’ गृहवासगमनं तदादीनि वा पदानि ‘स्युः’ भवेयुः, आदिशब्दादन्यतीर्थकगमनादिपरि-
ग्रहः, स्थलिङ्गे वा स्थितानां तरुणादिभिः प्रतिसेवनायां चारित्रभ्रशना भवेत् ॥ २३१८ ॥

एते आपणगृहे तिष्ठन्तीनां दोषा द्रष्टव्याः । अथ रथ्यामुखादिषु तानतिदिशन्नाह—

एए चेव य दोसा, सविसेसतरा हवन्ति सेसेसु ।

रच्छामुहमादीसुं, थिरा-थिरेहिं थिरे अहिया ॥ २३१९ ॥

20

‘एत एव’ अनन्तरोक्ता दोषाः ‘शेषेषु’ रथ्यामुख-शृङ्गाटक-त्रिकादिष्वपि भवन्ति । नवरं
सविशेषतरा उत्तरोत्तरेषु द्रष्टव्याः यावदुद्यानम् । ते च तरुणादयो द्विधा—स्थिरा अस्थिराश्च ।
स्थिरा नाम—येषां तत्रैव गृहाणि, अस्थिराः—येषामन्यत्र गृहाणि । अत्र च स्थिरेष्वधिकतरा
दोषाः प्रतिपत्तव्याः । द्वितीयपदे तिष्ठेयुरपि ॥ २३१९ ॥ कथम् ? इत्याह—

अद्धाणनिग्गयादी, तिक्खुत्तो मग्गिऊण असईए ।

25

रच्छामुहे चउक्के, आवण अंतो दुहिं वाहिं ॥ २३२० ॥

अध्वनिर्गतादयः ‘त्रिकृत्वः’ त्रीन् वारान् निर्दोषा वसतिं मार्गयित्वा ‘असत्याम्’ जलभ्यमा-
नायां विविक्तवसतौ वृषभाः प्रथमतो रथ्यामुखे सयतीः स्थापयन्ति. तत्रापि प्रथमम् ‘अन्त-

१ ‘पुनरावृत्तिः’ विपरिणामो भवति । तथा कु° त° डे° ॥

२ ‘ता अपि च प्रव्रजिता अभावितत्वात् पुनरपि स्वगृ° भा° ॥

३ ‘नाहारमाह—भा° त° डे° ॥ ४ ‘द्वैतदोषैः’ प्रतिगमादीनि वा ‘स्युः’ ना° ॥

५ ‘मनादीनि वा पदानि तासां ‘स्युः’ त° डे° ॥

६ ‘व’ तरुणादयो दो° भा° त° डे° ॥

मुखे' यस्य पृष्ठतो गम्या वर्तते इत्यर्थः, तस्याप्राप्तौ "बुद्धिं" ति 'द्विवासुत्रे' उभयद्वारे इत्यर्थः, तस्याप्यभावे "बाहिं" ति 'बहिर्मुखे' रथ्यामिमुखद्वारे इत्यर्थः । "चटके आवण" ति उपलक्षणत्वात् शृङ्गाटकादीनामपि ग्रहणम्, ततोऽयमर्थः—रथ्यामुखस्याभावे आपणगृहेऽपि संयतीमिः स्यात्तव्यम्, तदप्राप्तौ शृङ्गाटके त्रिके वा, तस्याप्यसत्त्वे चतुष्के, तस्यालमे चत्वरे, ५ तदप्राप्तौ अन्तरापणेऽपि स्यात्तव्यमिति ॥ २३२० ॥

अथ "अंतो बुद्धिं बाहिं" ति पदत्रयं व्याचष्टे—

अंतोमुहस्य असदं, उभयमुहे तस्स बाहिरं पिहए ।

तस्सऽसदं बाहिरमुहे, सदं ठहए थेरिया बाहिं ॥ २३२१ ॥

पूर्वम् 'अन्तर्मुखे' रथ्यामुखगृहे स्यात्तव्यम् । अन्तर्मुखस्यासत्युभयमुखे । तस्य च यद् बहि-
10 द्वारं रथ्यामिमुखं तन् 'पिदवति' कटादिना स्रगयन्ति ५ द्वितीयेन द्वारेण निर्गम-प्रवेद्यौ कुर्वन्ति । ५ 'तस्य' उभयमुखस्याभावे 'बहिर्मुखे' रथ्यामिमुखद्वारं तिष्ठन्ति, तत्र च द्वारं सदा स्रगितमेव कुर्वन्ति, स्रगिरसाव्यश्च तत्र "बाहिं" ति 'बहिः' द्वारप्रत्यासत्तौ तिष्ठन्ति ॥ २३२१ ॥

अथान्नैव विधिमाह—

जन्थऽप्पयरा दासा, जन्थ य जयणं तरंति काउं जे ।

15 निच्चमवि जंतियाणं, जंतिववासो तहिं वुत्तो ॥ २३२२ ॥

यत्राख्यतगः पूर्वोक्ता दोषाः, तेषां च दोषाणां परिहरणे यत्र यननां कर्तुं शक्नुवन्ति 'तत्र' आपणगृहादौ नित्यं यज्जितानामपि यज्जितवानः प्रोक्त इति । किमुक्तं भवति?—यद्यपि सय-
र्ताप्रायोन्त्योपकरण-प्रावरणादिना ताः सर्वदैव सुयज्जितास्तथापि तत्रापणगृहादौ विरोधतो यथो-
क्त्यतनया यज्जना कर्त्तव्या ॥ २३२२ ॥ का पुनर्यतना ? इति चेद् उच्यते—

20 बोल्लेण ज्ञायकरणं, टाणं वत्थुं व पप्प महयं तु ।

बंदेण इति निंति व, अविणीयनिहोडणा चेव ॥ २३२३ ॥

'बोल्लेन' समुदायशब्देन स्वाध्यायकरणं येन पूर्वोक्ताः (गा० २२६४) दोषा न भवन्ति । स्यान् वा वप्नु वा प्राप्य 'भाज्यं' स्वाध्यायकरणं न कर्त्तव्यमर्पात्यर्थः । वृन्देन च कायिकी-
संज्ञायुत्सर्जनार्थमनियन्ति निर्यन्ति वा । अविनीतानां च—दुःशीलानां तस्यादीनां निहोडना
25 कर्त्तव्या, न तत्र प्रवेष्टुं दातव्यमिति भावः ॥ २३२३ ॥

एएसिं असदं, मुखे बहि रक्खियाउ वसहेहिं ।

तेमऽमती गिहिर्नीसा, बद्दमाहसु भाहए नायं ॥ २३२४ ॥

१ 'खे, यस्यां च दिग्नि रथ्या तां कटकादिना स्रगयन्ति, तस्या' मा० । "असदं बुद्ध्यां-
मुहे, तस्स जयं रच्छ तं ठहए" इति विरोधचूणां ॥ २ 'त्यर्थः । तदल्लामे "च" त० दे० ॥

३ चि सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा शृङ्गा' मा० ॥ ४ 'टके, तस्याभावे त्रिके, तस्या' मा० ॥

५ 'ए' एतन्मध्यगतः पाठः मा० नास्ति ॥ ६ मो० ले० विनाऽन्यत्र—अथ सामान्यत आपण-
गृहादिविधिमाह त० दे० । अथ आपणगृहादिषु तिष्ठन्तीनां विधिमाह मा० ॥

७ 'हद्दो' तिष्ठन्तीत्याशयः । तत्र च स्थितानां तासां नित्यं त० दे० ॥

‘एतेषाम्’ आपणगृहादीनामसति अध्वप्रतिपन्नादयो व्रतित्यः ‘वृषभैः’ समर्थमाधुमिः ‘बहिः’ समन्ततो रक्षिताः सत्यः शून्येऽप्युपाश्रये वसेयुः । अथ वृषभा न भवन्ति ततस्तेषामभावे गृहिणाम्—अगारिणां निश्रया वृत्त्यादिभिः सुगुप्ते शून्येऽपि प्रतिश्रये वसन्ति । कथम् ? इत्याह—
‘भोजिकस्य’ ग्रामस्वामिनः ‘जातं’ विदितं कृत्वा, यथा—वयमत्र भवदीयबाहुच्छायापरिगृहीता स्थिताः स्मः, अतो भवता अस्माकं सारा करणीयेति ॥ २३२४ ॥ सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथाणं आवणगिहंसि वा जाव अंत-
रावणंसि वा वत्थए १३ ॥

अस्य व्याख्या प्राग्बत् ॥ अथ भाष्यम्—

एसेव क्रमो नियमा, निग्गंथाणं पि नवरि चउलहुगा ।

मुत्तनिवातो अंतोमुहम्मि तह चेव जयणाए ॥ २३२५ ॥

एष एव क्रमो नियमाद् निग्रन्थानामपि भवति, तेषामप्यापणगृहादिषु वसनां पूर्वोक्ता दोषा भवन्तीति भावः । नवरं चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम् । आह यद्येवं तर्हि मूत्रं निरर्थकम्, तत्र साधूनामापणगृहादिषु वस्तुमनुज्ञातत्वात् । नैवम्, कारणिकं मूत्रम्, यद्यन्य उपाश्रयो न प्राप्यते ततोऽन्तर्मुखे रथ्यागृहे स्यात्तद्व्यम्, अत्र ‘मूत्रनिपातः’ प्रकृतमूत्रमवतर्गतीति भावः । तस्याभावे शेषेष्वपि तिष्ठता तत्रैव यतना द्रष्टव्या ॥ २३२५ ॥ सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथीणं अवंगुयदुवारिए उवस्सए
वत्थए । एगं पत्थारं अंतो किच्चा एगं पत्थारं वाहिं
किच्चा ओहाडियचिलिमिलियागंसि एवंगं कप्पइ
वत्थए १४ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पडिसिद्धिविक्खेमुं, उवस्सएहिं उ संवसंतीणं ।

वंभवयगुत्ति पगए, वागित्तेसु वि अगुत्तिं ॥ २३२६ ॥

पूर्वमूत्रे प्रतिषिद्धानाम्—आपणगृहादीना विपक्षा ये उपाश्रयाः कल्पनीया इत्यर्थः, तेषु रावसन्तीनां व्रतिनीनां त्रयचर्यगुप्तिः प्रकृता, तदर्थं तेषु ताभिर्विग्नव्यमिति भावः । अनन्त्या प्रकृते प्रक्रमे ‘अन्येष्वपि’ अप्रतिषिद्धेषु प्रतिश्रयेष्वपावृत्तद्वारतात्पामगुप्तिं वाग्यन्ति भगवन्तो भद्रबाहुस्वामिन इति ॥ २३२६ ॥

१ अत्र एतन्मध्यगतं पाठं भा० त० ३० नानि ॥ २ अत्र भा० भा० त० ३० ॥

३ ‘एव एव क्रमः’ पूर्वोक्तदोषप्रत्यक्षतापरिपाटिरूपो निग्रन्थानामप्यापणगृहादिषु वसनां भवति । नवरं चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम् । अथान्यो निर्दोषः प्रतिश्रयो न प्राप्यते ततः कारणे स्यात्तद्व्यम् । तत्र च मूत्रनिपातः ‘अन्तर्मुखे’ रथ्यामुपगृहे । तस्याभावे भा० ॥

४ ‘तः’ सूत्रमवतरति । तस्याभावे आपणगृहादिषु दोषेष्वपि तिष्ठति. ‘नैवम्’ नैवम् विधिना यतनया स्यात्तद्व्यम् ॥ २३२५ ॥ सूत्रम्—त० ३० ॥ ५ ‘नां नारायणां त्रयं’ भा० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—

नो कल्पते 'निर्ग्रन्थीनां' व्रतिर्नानाम् 'अपावृतद्वारके' उद्धाटद्वारे उपाश्रये वस्तुम् । सकर्पा-
टोपाश्रयालमे' तु तत्रापि वसन्तीभिरित्यं विधिर्विवेच्यैः—एकं 'प्रस्तारं' कटम् 'अन्तः' प्रति-
श्रयाभ्यन्तरे कृत्वा एकं प्रस्तारं वहिः कृत्वा ततः 'अवघाटितचिलिमिलिकाके' अवघाटिता-
वद्धा चिलिमिलिका यत्र स तथा ईदृशे उपाश्रये 'एवम्' अनन्तरोक्तेन विधिना "णं" इति
वाक्यालङ्कारे कल्पते वस्तुमिति सूत्रसङ्केपार्थः ॥ विस्तरार्थं तु भाष्यकृदाह—

दारे अवंगुयम्मी, निगंथीणं न कप्पए वासो ।

चउगुरु आयरियाई, तत्थ वि आणाइणो दोसा ॥ २३२७ ॥

'अपावृते' उद्धाटिते द्वारे < उद्धाटद्वारे उपाश्रये इत्यर्थः > निर्ग्रन्थीनां न कल्पते वासः ।
10 अत्र चैतत् सूत्रमाचार्यः प्रवर्तिन्या न कथयति चतुर्गुरु, प्रवर्तिनी संयतीनां न कथयति चतुर्गुरु,
आर्यिका यदि न प्रतिशृण्वन्ति (ग्रन्थाग्रम्—४५०० । सर्वग्रन्थाग्रम्—१६७२० ।) तदा तासां
मामलघु । 'तत्रापि' अकथनेऽश्रवणे चाजादयो दोषा द्रष्टव्याः ॥ २३२७ ॥

दारे अवंगुयम्मी, भिस्सुणिमादीणं संयसंतीणं ।

गुरुगा दोहि विसिद्धा, चउगुरुगादी व छेदंता ॥ २३२८ ॥

15 < उपाश्रयसम्बन्धिनि > द्वारेऽपावृते < र्सीति > भिक्षुण्यादीनां संवसन्तीनां 'द्वाभ्यां'
तपः-कालाभ्यां निगिष्टाश्चतुर्गुरुकाः < प्रायश्चित्तम् > । तद्यथा—भिक्षुण्याश्चतुर्गुरुकं तपसा
कालेन च लघु, अमिषेकायास्तदेव कालगुरु तपोलघु, गणावच्छेदिन्यास्तपोगुरु काललघु, प्रव-
र्तिन्या द्वाभ्यामपि गुरुकम् । चतुर्गुरुकादयो वा छेदान्ताः < प्रायश्चित्तविशेषा > भवन्ति,
तद्यथा—भिक्षुण्या अपावृतद्वारे वसन्त्याश्चतुर्गुरुकम्, अमिषेकायाः पङ्कलघुकम्, गणावच्छे-
20 दिन्याः पङ्कलकम्, प्रवर्तिन्याश्छेद इति ॥ २३२८ ॥ अत्र दोषानाह—

तरुणे वेसित्थीओ, विवाहमादीसु होइ सहकरणं ।

इच्छमणिच्छे तरुणा, नेणा ताओ व उवाहिं वा ॥ २३२९ ॥

अस्या व्याख्या अनन्तरसूत्रवद् (गा० २३०४) द्रष्टव्या ॥ २३२९ ॥

१ 'नां' सार्धानाम् त० टे० ॥ २ 'मे च त' त० टे० ॥ ३ 'यः', तद्यथा—एकं त० डे० ॥
४ मो० डे० विनाऽन्यत्र—कृत्वा ततश्चिलिमिलिकया अवघाटिते-पिहिते सति द्वारे, सूत्रे
च अवघाटितशब्दस्य पूर्वनिर्णयः प्राकृतत्वात्, 'एवम्' अनन्त० भा० त० डे० ॥

५ < > एतन्मध्यगतः पाठ भा० त० डे० नास्ति ॥ ६ 'त्राप्याद्या' भा० ॥

७-८-९-१० < > एतच्चिह्नमध्यगतः पाठ भा० त० डे० नास्ति ॥

११ 'व्या' । तत्र गमनिकामात्रं तूच्यते—नत्रापावृतद्वारे उपाश्रये तिष्ठन्तीनां संयतीनां
तरुणान् वेद्याल्लियो वा दृष्ट्वा विवाह-नृपतिप्रवेशादिषु वा दृष्टेषु स्मृतिकरणम् उप-
लक्षणत्वात् कौतुकं निदानगमनं वा भवेत् । तरुणान् वाऽचमापमाणान् यदि सा प्रति-
सेवितुमिच्छति ततो व्रतविराधना, अथ नेच्छति ततो बलादपि ते संयतीर्गृणहीयुः । तथा
स्तेना वा संयतीरपहरेयुः उपाधि वा तान्नामपहरेयुरिति ॥ २३२९ ॥ किञ्च—त० डे० ॥

अन्ने वि ह्येति दोषा, सावय तेणे य मेहुणद्धी य ।

वड्णीसु अगारीसु य, दोषं संछोभणादीया ॥ २३३० ॥

अन्येऽप्यभ्यधिका अत्र दोषा भवन्ति । तत्रापानृतद्वारे उपाश्रये श्वापदो वा स्तेनो वा चण्डात् श्वानो वा प्रविशेयुः, तैश्च यद्विराधनां प्राप्तवन्ति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । 'मैथुनार्थी वा' उद्धामकः प्रविशेत् स बलादप्युदारगरीरा संयतीं गृहीयात् । व्रतिनीषु वा मध्ये काचिद् व्रतिनी मोहोद्वेन कस्यापि गृहिणो गृही वा तस्याः सयत्याः प्रसुप्तासु शेषमाध्वीषु रात्रौ काञ्चिदगारी प्रेष्य दौत्यं कारापयेत् । अगारीषु वा मध्ये काचित् संछोभणं—परावर्त्तं कुर्यात्, संयतीसंस्तारके सा अगारी संयतीसत्त्वानि वस्त्राणि प्रावृत्य शयीत संयती तु तदीयानि वस्त्राणि प्रावृत्यागारस्य सकाशं गच्छेदित्यर्थः । यस्मादेवमादयो दोषास्तस्मादपानृतद्वारे प्रतिश्रये साध्वी-भिर्न स्थातव्यम् ॥ २३३० ॥ द्वितीयपदे तिष्ठता (तिष्ठन्तीना) विधिमाह—

10

पत्थारो अंतो वहि, अंतो बंधाहिं चिलिमिलिं उवारीं ।

पडिहारि दारमूले, मत्तग सुवणं च जयणाए ॥ २३३१ ॥

प्रस्तैर्यत इति प्रस्तारः, स च द्विधा—अन्तर्बहिश्च । 'अन्तः' अभ्यन्तरप्रस्तारे "बधाहि"न्ति 'बधान' नियन्नय चिलिमिलीमुपेरिष्ठात् । ततः प्रतिहारी द्वारमूले तिष्ठति । 'मात्रकं' मोकच्यु-त्सर्जनं स्वपनं च यतनया कर्त्तव्यमिति" निर्युक्तिगाथासमामार्थः ॥ २३३१ ॥

15

अथ विस्तरार्थमाह—

असई य कवाडस्सा, विदलकडादी अ दो कडा उभओ ।

फरमुड्डियस्स सरिसो, वाहिरकडयम्मि बंधो उ ॥ २३३२ ॥

यदि द्वारं कपाटसहितं भवति ततः सुन्दरमेव । अथ कपाटं नास्ति ततः कपाटस्यागति

१ गो० ले० विनाऽन्यत्र—गृहिणः पार्श्वे दृतीं प्रक्षेपयेत्, गृही वा कश्चित् तस्याः त० ३० ।

गृहिणो दृतीं प्रेषयेत्, 'अगारीषु वा' गृहस्थेषु कश्चित् प्रसुप्तासु शेषमाध्वीषु रात्रौ कस्याश्चिद् व्रतिन्या दौत्यं कारापयेत्, दृतीं प्रेषयेदित्यर्थः । "संछोभण" ति परावर्त्तं, स चायम्—संयतीसंस्तारके अन्या काचिद्विरतिका संयतीसत्त्वानि वस्त्राणि प्रावृत्य शयेत् (शयीत) संयती तु तदीयानि वस्त्राणि प्रावृत्यागारिणः समीपं गच्छेत्, अगारी वा संयतीसकाशमागच्छेत् ॥ २३३० ॥ यस्मादेवमादयो दोषास्तस्मान् किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—पत्थारो गाथा भा० ।

"संयती वाह मोहुच्चयेण गृहिणो दृतीं प्रेषेत्ता, पत्थारो वा रसि पातुनाय दत्ता प्रेषेत्ता । 'संछोभ' ति संजतिस्थाने एता गृहिणी संजतिनिर्वाणि कस्यापि पातुनिषा तत्र निरुद्धा संजती गच्छेत्ता, अगारी वा संजतिसमाग एता । अथा एते दोषा तस्मा "एय पत्थार धम्मो वृत्ता" भवत्तुवारणिज्यम् ॥ पत्थारो उ० १० गाथा" इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥

२ ०ष्ठतां किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—न० ३० ॥ ३ भा० विनाऽन्यत्र—'प्रस्तारः' कटः । न च द्वयोः स्थानयोर्विधातव्यं, तत्राथा—जन्तं त० ३० ॥ ४ गो० ले० विनाऽन्यत्र—'परि' प्रति भा० । 'परि' विधिना कार्यानी व्युत्सर्जनीया । प्रति त० ३० ॥ ५ ०ति द्वारगाथा भा० ॥

प्रसारः क्रियते । प्रसारः—कटः, स च ‘द्विदलकटादिकः’ द्विदलं—वंगदलं तन्मयः कटो द्विद-
लकटः, आदिशब्दान् शरकटः परिगृह्यते । ईदृशौ द्वौ कटौ द्वागस्योभयतः क्रियेते, एकोऽभ्य-
न्तरं द्वितीयो बहिरित्यर्थः । ततः स्फुरकस्य वा मुष्टिः—ग्रहणस्थानं तस्य सदृशो बन्धो बाह्य-
कटेऽभ्यन्तरतो दातव्यः ॥ २३३२ ॥ स च बन्धः किम्बन्धं कर्तव्यः ? इत्याह—

६ मुत्ताहरजुबंधो, दृष्टिद्वयं अङ्गितरिल्लकडयम्मि ।

हेट्टा मज्जे उवरिं, तिन्नि व दो वा भवे बंधा ॥ २३३३ ॥

सूत्रस्य आदिशब्दाद् बन्धस्य वा ऊर्णाया वा या रज्जुः—द्वरकः परिस्थूरो दृढश्च तस्य
बन्धो बाह्यकटे स्फुरमुष्टिकसदृशो दातव्यः, अभ्यन्तरकटे च द्वे छिद्रे कर्तव्ये । कथम् ? इति
अत आह—“हेट्टा मज्जे उवरिं” ति ‘मज्जे’ स्फुरकमुष्टेरनुश्रेण्यामेवावस्तादुपरि च च्छिद्रद्वयं
१० कर्तव्यम्, ततो बाह्यकटस्य स्फुरकमुष्टौ द्वरको दृढं प्रवेद्य पश्चादभ्यन्तरकटस्य द्वयोरपि
च्छिद्रयोः प्रक्षिप्य ततोऽभ्यन्तरं निष्कास्य निविडं बन्धनीयः, ईदृशा द्वौ वा त्रयो वा बन्धा
व्यवन्ते । अभ्यन्तरप्रसारस्य चोपरि त्रिलिपिली बध्यते, सा च तान् बन्धान् गोपयति । तथा
च ते बन्धा व्यवन्ते यथा प्रतिहारीं मुक्त्वा अन्या काचिन्न जानाति^१ ॥ २३३३ ॥

आह सा प्रतिहारी कीदृशगुणान्विता स्थापनीया ? इति उच्यते—

१५ काएण उवचिया म्बल, पडिहारी संजईण गीयत्था ।

परिणय मुत्त कुलीणा, अमीरु वायामियसरीरा ॥ २३३४ ॥

कायेनोपचिता न कृशशरीरा, ‘गीतार्था’ सम्यगधिगतसूत्रार्था, परिणता वयसा बुद्ध्या च,
“मुत्त” ति मुक्तमोगिनी, ‘कुलीना’ विशुद्धकुलोत्पन्ना, ‘अमीरुः’ न कुतश्चिदपि सेनोद्गमका-
देर्विनिधां विरमापिकां दर्शयतोऽपि विमेति, “वायामियसरीर” ति व्यायामः—खेदस्तत्सहंशरीरा
२० समर्थदेहा इत्यर्थः, ईदृशा म्बल संयतीना प्रतिहारी स्थापयितव्या ॥ २३३४ ॥

सा च किं करोति ? इत्याह—

आवासगं करित्ता, पडिहारी दंडहत्य दारम्मि ।

तिन्नि उ अप्पडिचरिउं, कालं वेत्तूण य पवेए ॥ २३३५ ॥

‘आवश्यकं’ प्रतिक्रमणं कृत्वा प्रतिहारी दण्डकहस्ता अग्रद्वारे तिष्ठति । ततश्च “तिन्नि उ”
२५ ति तिन्नः संयत्यः कालप्रत्युपेक्षणार्थं निर्गच्छन्ति । “अप्पडिचरियं” ति प्रादोषिकं कालं यथा
साधवः प्रतिनागरितं गृह्णन्ति तास्तथा न इति गृहीत्वा च कालं ततः प्रवर्त्तिन्या निवेदयन्ति ।
निबन्धं च स्थाव्याये प्रस्थापिते सर्वा अपि स्थाव्यायं कुर्वन्ति ॥ २३३५ ॥ कथम् ? इत्याह—

१ ‘स्तारो नाम ‘द्विदलकटादिकः कटः’ द्विदलं भा० ॥

२ ‘न्धोऽभ्यन्तरकटे दात’ भा० ॥ ३ ‘यः कथं वा कर्तव्यः ? इत्युच्यते भा० ॥

४ सूत्रः—सूत्रमयः परिस्थूरो द्रवीयांश्च या रज्जुः—द्वरक आदिशब्दाद् धलकलमय
आर्णिको वा तस्य बन्धः स्फुर’ भा० ॥ ५ ‘न्धा दातव्या भवन्ति । अभ्य’ भा० ॥

६ ‘ति । सा च प्रतिहारी द्वारमूले संस्तारयति ॥ २३३३ ॥ आह भा० । “सा च
प्रतिहारी द्वारमूले सुवर्त्तति बाध्ययेव” इति चूर्णा । “प्रतिहारी द्वारमूले दाः” इति विशेषचूर्णा ॥

ओहाडियदाराओ, पोरिसि काऊण पढमए जामे ।

पडिहारि अग्गदारे, गणिणी उ उवस्सयमुहम्मि ॥ २३३६ ॥

अवघाटितं—चिलिमिलिकया पिहितं द्वारम्—अग्रद्वारं यासां ता अवघाटितद्वाराः सर्वा अपि प्रथमे यामे सूत्रपौरुषा कृत्वा ततो मध्ये प्रविशन्तीति वाक्यशेषः । पौरुषा कुर्वाणानां च प्रतिहारी अग्रद्वारे तिष्ठति, 'गणिनी तु' प्रवर्तिनी उपाश्रयस्य मुखे—मूलद्वारे स्थिता स्वाध्यायं करोति ॥ २३३६ ॥

उभयविसुद्धा इयरी, पविसंतीओ पवत्तिणी छिवइ ।

सीसे गंडे वच्छे, पुच्छइ नामं च का सि त्ति ॥ २३३७ ॥

उभयं—संज्ञा कायिकी च तद् विशुद्धं व्युत्सृष्टं यागिस्ता उभयविशुद्धा, आहिताभ्यादेरा-कृतिगणत्वात् पूर्वोपरनिपातव्यत्ययः, 'इतराः' सयत्यो यदा प्रविशन्ति तदा प्रविशन्तीरेव ताः 10 प्रवर्तिनी 'किमेया सयती ? उत न ?' इति परिज्ञानार्थं 'शीर्षे' शिरसि 'गण्डे' कपोले 'वक्षसि' हृदये एवं त्रिषु स्थानेषु परिस्पृशति नाम च पृच्छति—'का ?' किं नामासि त्वम् ? इति ॥ २३३७ ॥

८ या^१ च तत्र प्रवेशसमये विलम्बते या वा सुप्तानामप्रस्तावे निर्गच्छति सा वक्तव्या—

किं तुज्झ इकियाए, घम्मो दारं न होइ इत्तो उ ।

न य निट्ठुरं पि भन्नइ, मा जियगइत्तणं हुज्जा ॥ २३३८ ॥

15

किं तवैकस्या एव घर्मो येनैवं निर्गच्छसि विलम्बसे वा ? द्वारमितो न भवति, एवमन्य-व्यपदेशेन मधुरवचनैः सा वक्तव्या । न च "निट्ठुरं" कठोरं स्फुटमेव भण्यते, "मा जियग-इत्तणं" ति 'जितलज्जत्वं' निर्लज्जता मा भूदिति हेतोः ॥ २३३८ ॥ ततश्च—

सव्वासु पविट्ठासुं, पडिहारि पविस्स वंधए दारं ।

मज्जे य ठाइ गणिणी, सेसाओ चक्कवालेणं ॥ २३३९ ॥

20

सर्वासु संयतीषु प्रविष्टासु प्रतिहारी प्रविश्य द्वारं पूर्वोक्तविधिना बध्नाति । 'मध्ये च' मध्यभागे 'गणिनी' प्रवर्तिनी 'तिष्ठति' संस्तारक प्रस्तृणातीत्यर्थः, तेषाम्बु सयत्यः 'चक्कवालेन' मण्डलिकया प्रवर्तिनी परिवार्य सस्तृणन्ति यथा परस्परं सुप्तानां न सद्बुद्धो भवति ॥ २३३९ ॥

आह किमर्थं न सद्बुद्धः क्रियते ? उच्यते—

सइकरण कोउहल्ला, फासे कलहो य तेण तं मुत्तुं ।

25

किट्ठि तरुणी किट्ठि तरुणी, अभिक्ख छिवणा य जयणाए ॥ २३४० ॥

'स्पर्शे' अन्योऽन्यं सद्बुद्धेन भुक्ता-ऽभुक्तानां स्मृतिकरण-कौतुकले भवतः । 'अल्ल' अल-इडं च परस्परं भवति, यथा—अहं त्वया हस्तेन वा पादेन वा सद्बुद्धिना । तेन हेतुना 'तं' स्पर्शं मुक्त्वा 'किट्ठि' स्वविरा सा प्रथमतः संस्तारकं करोति. ततस्तदन्तरिणा तरुणी, पुन स्वविरा, पुनस्तारुणी इत्येवं संस्तारकप्रलक्षणविधिः । 'यतनया च' यथा तासां स्मृतिभ्रणादि 30

१ 'तं'—प्रदत्तचिलिमिलीकं द्वारं यासां भा० ॥

नोपजायते तथा 'अर्माक्ष्णं' पुनः पुनः स्पर्शना प्रवर्त्तिन्वा कर्त्तव्या । ५ प्रतिहारी च द्वारमूले संस्तारयति ॥ २३४० ॥ कथम् ? इति अत आह—

तणुनिद्रा पडिहारी, गोविय घेतुं च सुवद् तं दारं ।

जगंति वारण व, नाउं आमोस-दुस्सीले ॥ २३४१ ॥

5 तन्वी-स्तोका निद्रा यस्याः सा तथा एवंविधा प्रतिहारी तद् द्वारं वद्धा तथा ग्रन्थि गोप-
यित्वा स्वपिति यथा अन्या संयत्यो न जानन्त्युद्घाटयितुम् । हस्तेन वा तद् दवरकप्रान्तं
गृहीत्वा स्वपिति । अथ तत्र आमोपाः-स्तेना दुःशीला वा अभिपनन्ति ततस्तान् ज्ञात्वा वार-
केण रात्रौ जाग्रति ॥ २३४१ ॥ अथ मात्रकयतनामाह—

कुडमुह डगलेमु व काउ मत्तगं इडुगाइदुरुदाओ ।

10 लाल सराव पलालं, व छोदु मोयं तु मा सद्दो ॥ २३४२ ॥

'कुटमुखं' घटकण्टके टगलेषु वा मात्रक 'कृत्वा' स्थापयित्वा तस्य मात्रकस्योपरि 'शरावं'
मल्लकं स्थाप्यते, तस्य च बुध्ने च्छिद्रं क्रियते, तत्र च्छिद्रे वल्लमयी 'लाला' लम्बमाना चरिका
पलालं वा प्रक्षिप्यते, 'मा मोक व्युत्सृजन्तीना शब्दो भवतु' इति कृत्वा । तत उभयपार्श्वत
इष्टकाः क्रियन्ते, आदिशब्दात् पाठकादिपरिग्रहः, तत्रारूढाः सत्यो रात्रौ मात्रके मोकं
15 व्युत्सृजन्ति ॥ २३४२ ॥ अथ स्वपनयतनामाह—

सोऊण दोन्नि जामे, चरिमे उज्जेतु मोयमत्तं तु ।

कालपडिलेह आतो, ओहाडियचिलिमिली तम्मि ॥ २३४३ ॥

मुत्वा द्वौ 'यामौ' प्रहरौ चरमे यामे उत्थाय मोकमात्रकम् 'उज्जित्वा' परिग्राह्य ततः
काल-वैरात्रिकं प्राभातिकं च प्रत्युपेक्ष्य स्वाध्यायो यतनया क्रियते । 'तस्मिंश्च' चरमे यामे
20 'अवघाटितचिलिमिलीकं' चिलिमिलिकापिहितं द्वारं भवति, शेषं तु कटद्वयमपनीयत इति
भावः ॥ २३४३ ॥ ताश्च कालं गृहीत्वा न प्रतिजाग्रति, कुतः ? इत्याह—

संकापदं तह भयं, दुविहा तेणा य मेहुणङ्गी य ।

देह-धिइदुव्वलाओ, कालमओ ता न जगंति ॥ २३४४ ॥

यदि ताः प्रतिश्रयद्वारे स्थित्वा काल प्रतिजागृयुः ततः सागारिकस्यान्यस्य वा शङ्कापदं
25 भवति—किं मन्ये एषा कञ्चिदुद्भामकं प्रतीकते यदेवमत्रोपविष्टा जागर्ति ? इति । 'तथा'
५ इति कारणान्तरसमुच्चये, ५ भयं च तासामल्पसत्त्वतयोपजायते । 'द्विविधाश्च स्तेनाः' शरीर-

१ कर्त्तव्या ॥ २३४० ॥ या च तत्राप्रस्तावे निर्गच्छति या वा प्रथमतः प्रवेशसमये विल-
म्बते सा वक्तव्या भा० । एतदनन्तरं "किं तुज्ज एय्याए०" २३३८ इति गायता तदीका च वर्त्तते । टीका-
समनन्तरं च "तणुनिद्रा०" गायता वर्त्तते ॥

२ ५ ॥ एतन्मध्यगतः पाठः भा० पुस्तके २३३३ गायान्तः वर्त्तते । दृश्यतां पत्र ६६२ टिप्पणी ६ ॥

३ एतदनन्तरं मो० न० प्रत्यो ग्रन्थाग्रम्-१००० इति वर्त्तते ॥

४ तस्मिंश्च यामे चिलिमिलिका अवघाटिना-प्रदृष्टा भवति भा० ॥

५ कया अवघाटितं-पिहितं त० डे० ॥ ६ ५ ॥ एतन्मध्यगतः पाठः भा० त० डे० नाम्नि ॥

स्तेनोपधिस्तेनमेदास्तत्रागच्छेयुः, ते संयतीमुपधिं वा अपहरेयुः, मैथुनार्थिनो वा संयतीमुपसर्ग-
येयुः । देहेन-शरीरेण धृत्या च-मानसावष्टम्भेन दुर्बलास्ता अतः संयत्यः कालं 'न जाग्रति'
न प्रतिचरन्तीति ॥ २३४४ ॥

कम्मेहिं मोहियाणं, अभिद्वंताण को चि जा भणइ ।

संकापदं च होजा, सागारिअ तेणए वा वि ॥ २३४५ ॥

5

यदि रात्रौ 'कर्मभिर्मोहिताः' घनकर्मकर्कशतया समुदीर्णमोहाः केचन पापीयांसः सयतीः
शीलात् च्यावयितुमभिद्रव्येयुस्ततः को विधिः ? इति अत आह—तेषामभिद्रवतां या सयती
'कोऽयम् ?' इति वृत्ते तस्याश्चतुर्गुरुकाः प्रायश्चित्तम्, आज्ञादयश्च दोषाः, शङ्कापदं वा सागा-
रिकस्य स्तेनकस्य वा, अपिशब्दाद् मैथुनार्थिनो वा भवेत् ॥ २३४५ ॥ इदमेव भावयति—

अन्नो वि नूणमभिपडइ इत्थ वीसत्थया तदट्ठीणं ।

10

सागारि सेज्जगा वा, सइत्थिगाओ व संकेजा ॥ २३४६ ॥

तदर्थिनो नाम तद्-विवक्षितं स्तैन्यं मैथुनं वा सेवितुं ये समायातास्तेषां सयतीमुखान्
'कः ?' इति वचनं श्रुत्वा शङ्कापदमुपजायते—नूनमन्योऽपि कश्चिदन्नोद्भामकः स्तेनो वाऽभि-
पतति येनैवमेवा 'कः ?' इति प्रश्नयति । ततश्च तेषां तत्र प्रविशता विश्वस्तता भवति—न
भयमुत्पद्यते । यस्तु 'सागारिकः' श्रव्यातरः "सेज्जगा वा" प्रातिवर्द्धिमकान्ते एकका वा 15
सम्मीका वा शङ्कां कुर्युः—किं मन्ये एतासा सयतीनां दत्तसत्केत कोऽप्युद्भामकोऽत्रा-
याति ? ॥ २३४६ ॥

तेणियरं व सगारो, गिण्हे मारेज्ज सो व सागरियं ।

पडिसेहं छोभ झामण, काहिंति पदोमतो जं च ॥ २३४७ ॥

अथवा 'कः ?' इति वचनं श्रुत्वा सागारिक उक्ताय स्तेनम् 'इतरं वा' मैथुनार्थिनं गृही-20
याद् मारयेद्वा, 'स वा' स्तेनो मैथुनार्थी वा सागारिक मारयेत् । सागारिके च गार्गिने नति
तदीयाः सजातकाः 'प्रतिषेध' तद्व्या-ऽन्यद्रव्यव्यवच्छेदं कुर्युः । स्तेनादयः श्रव्यातरेण गृहीता
सन्तः संयतीनां "छोभ" ति अभ्याख्यानं दद्युः—अस्माकं भाटिरेताभिर्गृहीता आसीत् ।
"झामण" चि प्रद्विष्टा वा सन्तः श्रव्यातरगृहं सयतीनां वा प्रतिश्रयं प्रदीपयेयुः । प्रद्वेपनो
वा यदन्यदपि ते करिष्यन्ति तन्निष्पन्नमापद्यते । अतस्मान् 'कः ?' इति न वक्तव्यम् ॥ २३४७ ॥ 25

कथं पुनर्गतिं वक्तव्यम् ? इत्याह—

संकिमसंकिमं वा, उभयट्ठिं नच वेति अहिलं ।

छु चि हडि चि अणाहा !, नत्थि ते माया पिआ वा वि ॥ २३४८ ॥

उभयं—स्तैन्यं मैथुनं च तदर्थिनं शङ्कितमशङ्कितं वा 'जात्वा' अवगम्य 'अभिधीयमानम्'
आयान्तमेव प्रवर्तते—“छु चि हडि चि” अनुकरणशब्दश्रवणं, छुट्टुगिणि वा हडिगिति न 30

वक्तव्यमित्यर्थः । यद्वा 'हे अनाथ !' निःस्वामिक ! किं ते नास्ति माता वा पिता वा यदेव-
मस्यां वेलायां पर्यटसि ? इति ॥ २३४८ ॥

भजंतुवस्सयं णे, छिन्नाल जरग्गगा सगोरहगा ।

नत्थि इहं तुह चारी, नस्ससु किं खाहिसि अहन्ना ! ॥ २३४९ ॥

५ 'भजन्ति' विध्वंसन्ते "णे" 'अस्माकमुपाश्रयं 'छिन्नालः' तथाविधा दुष्टजातीयाः 'जरद्गवा' जीर्णवलीवर्दाः 'सगोरयकाः' कल्होडकयुक्ताः, अतो नास्त्यत्र त्वद्योग्या चारि', 'नश्य' पलायस्व, किमत्र खादिप्यसि 'अधन्य !' हे निर्भाग्य ! त्वम् ? । प्राकृतत्वाद् गाथायां दीर्घत्वम् । एतेना-
न्यव्यपदेशमन्त्या तस्य प्रविशतः प्रतिषेधः कृतो भवति ॥ २३४९ ॥ द्वितीयपदमाह—

अट्ठाणनिग्गयादी, तिव्वुत्तो मग्गिऊण असईए ।

१० दव्वस्स व असईए, ताओ व अपच्छिमा पिंडी ॥ २३५० ॥

अध्वनिर्गतादयः संयत्यः 'त्रिकृत्वः' त्रीन् वारान् वसतिं मार्गयित्वा 'असति' अलभ्यमाने
गुप्तद्वारे उपाश्रयेऽपावृतद्वारेऽपि वसन्ति । तत्र यदि कपाटमवाप्यते ततः सुन्दरमेव, अथ
न प्राप्यते ततः 'द्रव्यस्य' कपाटस्यासति कण्टिकादिकमप्यानीय द्वारं पिघातव्यम् । यावद् 'अप-
श्चिमा' सर्वान्तिमा यतनान् "ताओ व पिंडि" त्ति ता सर्वा अपि पिण्डीभूय परस्परं करवन्धं
१५ कृत्वा दण्डकन्यग्रहस्वास्तिष्ठन्तीति ॥ २३५० ॥ एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याचष्टे—

अन्नत्तो व क्वाडं, कंटिय दंड चिलिमिलि व्हिं किट्टिया ।

पिंडीभवन्ति सभए, काऊणऽन्नोन्नकरवंधं ॥ २३५१ ॥

कपाटयुक्तस्य द्वारस्याभावेऽन्यतोऽपि कपाटं याचित्वा द्वारं पिघातव्यम् । अथ याच्यमा-
नमपि तत्र लब्धं ततो वंशकटो याचितव्यः । तस्यालामे 'कण्टिकाः' कण्टकग्रास्त्राः । तासा-
२५ मप्राप्तौ दण्डकैस्तिरश्चीनैश्चिलिमिलिका क्रियते । तावतां दण्डकानामभावे वल्लचिलिमिलिका
वध्यते । वहिर्द्वारमूले 'किट्टिकाः' स्थविराः क्रियन्ते । अथ कोऽपि तत्र तासामभिद्रवणं
करोति ततस्तद्दृशे 'सभये' सोपसर्गे सत्यन्योन्यं करवन्धं कृत्वा पिण्डीभवन्ति ॥ २३५१ ॥

कथं पुनः ? इत्यत आह—

अंतो हवन्ति तरुणी, सद्दं दंडेहि ते पतालिति ।

२५ अह तत्थ हंति वसभा, चारिंति गिही व ते होउं ॥ २३५२ ॥

'अन्तः' मध्ये तरुण्यो गृहीतदण्डकहस्वास्तिष्ठन्ति, वहिस्तु स्थविराः, ताश्चोभय्योऽपि 'अव्वं'
बृहद्धनिना बोलं कुर्वन्ति येन भूयाल्लोको मिलति, तांश्च स्तेन-मैथुनार्थिन उपद्रवतो दण्डकैः
प्रताडयन्ति । अथ तत्र वृषभाः सन्निहिता भवन्ति ततस्ते गृहिणो भूत्वा तान् निवार-
यन्ति ॥ २३५२ ॥

१ किं काहिसि ता० विना ॥ २ "दव्वं ति क्वाडं" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

३ "ना ताः सर्वा अपि "पिंडि" त्ति पिण्डीभूय तिष्ठन्ति येन ताः कोऽप्यभिद्रोतुं न
शक्नुयादिति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २३५० ॥ अयमेनामेव व्याचष्टे का० । "ना ताः सर्वा
अपि "पिंडि" त्ति सूत्रकत्वात् सूत्रस्य पिण्डीभवन्ति ॥ २३५० ॥ एतदेव व्याचष्टे मा० ॥

सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथाणं अवंगुयदुवारिण उवस्सए वत्थए १५ ॥

कल्पते निर्गन्थानामपावृतद्वारे उपाश्रये वस्तुमिति सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यविस्तरः—

निग्गंधदारपिहणे, लहुओ मासो उ दोस आणादी ।

अइगमणे निग्गमणे, संघट्टणमाइ पलिमंथो ॥ २३५३ ॥

5

निर्गन्था यदि द्वारपिधानं कुर्वन्ति ततो लघुको मासः प्रायश्चित्तम्, आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना त्वियम्—कोऽपि साधुः ‘अतिगमनं प्रवेशं करोति, अन्येन च साधुना द्वारपिधानाय कपाटं प्रेरितम्, तेन च तस्य शिरसोऽभिघाते परितापादिका ग्लानारोपणा । एवं निर्गमनेऽपि केनचिद् बहिःस्थितेन पश्चान्मुखं कपाटे प्रेरिते शीर्षं भिद्येत । तथा व्रतजन्तूनां सङ्घट्टनम्, आदिशब्दात् परितापनमपद्रावणं वा द्वारे पिधीयमानेऽपान्नियमाणे वा भवेत् । 10 ‘परिमन्थश्च’ सूत्रार्थव्याघातो भूयोभूयः पिदधतामपावृण्वतां च भवति ॥ २३५३ ॥

एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्यानयति—

घरकोइलिया सप्पे, संचाराई य होंति हिड्डुवरिं ।

ढक्कित वंगुरित्ते, अभिघातो नित-इंताणं ॥ २३५४ ॥

द्वारस्याधस्तादुपरि वा गृहकोकिल वा सर्पो वा ‘सञ्चारिमा वा’ कीटिका-कुन्धु-कंसारि-15 कादयो जीवा भवेयुः, आदिशब्दात् कोकिलादयो वा सम्पातिसत्त्वाः, ततो द्वारं ढक्कयताम् ‘अपावृण्वतां च’ उद्घाटयतां “नित-इंताणं” ति निर्गच्छतां प्रविशतां वा गृहकोकिलादिप्राप्य-भिघातो भवेत्, सर्प-वृश्चिकादिभिर्वा साधूनामेवाभिघातो भवेत् । द्वितीयपदे द्वारं पिद-ध्यादपि ॥ २३५४ ॥ कथम् ? इत्याह—

सिय कारणे पिहिज्जा, जिण जाणग गच्छि इच्छिमो नाउं ।

20

आगाढकारणम्मि उ, कप्पइ जयणाइ उ ठएउं ॥ २३५५ ॥

‘स्यात्’ कदाचित् ‘कारणे’ पुष्टालम्बने पिदध्यादपि द्वारम् । < किं पुनस्तत् कारणम् ? इत्याह—> ‘जिनाः’ जिनकल्पिकाः ‘जायकाः’ तस्य कारणस्य सम्यग् वेत्तारः परं द्वारं न पिदधति । शिष्यः प्राह—‘गच्छे’ गच्छवासिनामिच्छामो वयं विधिं ज्ञातुम् । स्वरिराह—आगाढं-प्रत्यनीक-स्तेनादिरूपं यत् कारणं तत्र ‘यतनया’ बध्यमाणलक्षणया गच्छवासिनां द्वारं 25 स्वगयितुं कल्पते । एष निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २३५५ ॥ अथैनामेव विवृणोति—

जाणंति जिणा कज्जं, पत्ते वि उ तं न ते निसेवंति ।

थेरा वि उ जाणंती, अणागयं केइ पत्तं तु ॥ २३५६ ॥

१ °मनं कुर्वतोऽपि केन° वा० ॥ २ एतदेव व्याख्या° भा० वा० ॥

३ °न्धु मत्कोटकाद° भा० ॥ ४ < > एतच्चिह्नपञ्चमी पाठ वा० पुनरु एव पठते ॥

५ सम्यग् वेदिनः परं ते द्वारपिधानं नासेयन्ते । “गच्छ” ति यो गच्छयासी स कारणे यतनया द्वारं पिदधाति । शिष्यः प्राह—इच्छामो वयं कारणं ज्ञातुम् । स्वरिराह—आगाढं-प्रत्यनीक-स्तेनादिरूपं यत् कारणं तत्र यतनया स्वगयितुं कल्पते । एष संप्रद-गाथासमासार्थः भा० ॥

६ पत्तं पि उ वा० ॥

‘जिनाः’ जिनकल्पिकास्तत् कार्यमनागतमेव जानन्ति येन द्वारं पिबियते, तच्च प्रत्यनीक-
स्तेनादिकं ब्रक्ष्यमाणलक्षणम्, तस्मिंश्च प्राप्तेऽपि ‘तद्’ द्वारपिधानं ते’ भगवन्तो न निषेवन्ते,
निरपवादानुष्ठानपरत्वात् । ‘स्यविरा अपि च’ स्यविरकल्पिकाः सातिशयश्रुतज्ञानाद्युपयोगवलेन
केचिदनागतमेव जानन्ति, ‘केचित् तु’ निरतिशयाः प्राप्तमेव तत् कार्यं जानते, ज्ञात्वा च
यतनया तत् परिहरन्ति ॥ २३५६ ॥

अथवा जिणप्यमाणा, कारणसेवी अदोसर्वं होइ ।

थेरा वि जाणग चिय, कारण जयणाए सेवता ॥ २३५७ ॥

अथवा “जिण जाणग” चिं (गा० २३५५) निर्युक्तिगाथापदमन्यथा व्याख्यायते—

जिनः—तीर्थकरस्तस्य प्रामाण्यात् कारणे द्वारपिधानसेवी अदोषवान् भवति । जिनानां हि भग-
वताभियमाज्ञा—कारणे यतनया द्वारपिधानं सेवमानाः स्यविरकल्पिका अपि ‘ज्ञायका एव’
सम्यग्विविज्ञा एव ॥ २३५७ ॥ आह किं तत् कारणं येन द्वारं पिबियते ? उच्यते—

पडिणीय तेण सावय, उव्वामग गोण साणणप्यज्जे ।

सीयं च दुरधियासं, दीहा पक्खी व सागारिए ॥ २३५८ ॥

उद्धाटिते द्वारे प्रत्यनीकः प्रविश्याहननमपद्रावणं वा कुर्यात् । ‘स्तेनाः’ शरीरस्तेना उप-
धितस्तेना वा प्रविशेयुः । एवं ‘श्रापदाः’ सिंह-न्यात्रादयः ‘उद्धामकाः’ पारदारिकाः ‘गौः’ बली-
वर्दः ‘श्वानः’ प्रतीताः, एते वा प्रविशेयुः । “अणप्यज्जे” चि ‘अनात्मवशः’ क्षिप्तचित्तादिः स
द्वारेऽपिहिते सति निर्गच्छेत् । शीतं वा दुरधिसहं हिमकणानुपकं निषतेत् । ‘दीर्घा वा’
सर्पाः ‘पक्षिणो वा’ काक-कपोतप्रभृतयः प्रविशेयुः । सागारिको वा कश्चित् प्रतिश्रयमुद्धाट्यद्वारं
दृष्ट्वा तत्र प्रविश्य गयीत वा विश्रामं वा गृहीयात् ॥ २३५८ ॥

२० एकेकस्मि उ ठाणे, चउरो मासा हवंति उग्घाया ।

आणाहणो य दोसा, विराहणा संजमा-ऽऽयाए ॥ २३५९ ॥

द्वारमस्यगयतामनन्तरोक्ते ‘एकैकस्मिन्’ प्रत्यनीकप्रवेशादौ स्थाने चत्वारो मासाः ‘उद्धाताः’
लघवः प्रायश्चित्तं भवति, आज्ञादयश्चात्र दोषाः, विराघना च संयमा-ऽऽत्मविषया भावनीया
॥ २३५९ ॥ यदुक्तम् “चत्वारो मासा उद्धाताः” इति तदेतद् बाहुल्यमक्तीकृत्य द्रष्टव्यम्,
अतोऽपवदन्नाह—

अहि-सावय-यच्चत्थिसु, गुरूमा सेसेसु होंति चउलहुगा ।

तेणे गुरूमा लहुगा, आणाइ विराहणा दुविहा ॥ २३६० ॥

१ °का अधीतसातिशयश्रुतास्तत् कां० ॥ २ त० डे० कां० विनाऽन्यत्र—‘त्रि’ जिनक-
ल्पिका न निषेवन्ते, निरपवादानुष्ठानपरत्वात् तेषां भगवताम् । ‘स्यविरा मा० ॥ ३ चि
पद० मो० डे० विना ॥ ४ °ति । कुतः ? इत्याह—“थेरा वि” इत्यादि । जिनानां कां० ॥

५ एव ॥ २३५७ ॥ अत्र शिष्यः पृच्छति—इच्छामो वयं तत् कारणं ब्रातुं येन द्वारपि-
धानमासेव्यते, उच्यते मा० ॥

६ अनन्तरोक्ते एकैकस्मिन् स्थानेऽकारणे यदि द्वारं न स्यगयन्ति तदा चत्वारो कां० ॥

अहिषु श्वापदेषु प्रत्यर्थिषु च—प्रत्यनीकेषु द्वारेऽपिहिते सत्पुषाश्रयं प्रविशन्तु प्रत्येकं चत्वारो गुरुकाः । 'शेषेषु' उद्ग्रामकादिषु सागारिकान्तेषु चतुर्लघुकाः । स्तेनेषु गुरुका लघुकाश्च भवन्ति । तत्र शरीरस्तेनेषु चतुर्गुरुकाः, उपधिस्तेनेषु चतुर्लघुकाः । आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना च द्विविधा—संयमविराधना आत्मविराधना च । तत्र संयमविराधना स्तेनैरुषधव-पहते तृणग्रहणमग्निसेवनं वा कुर्वन्ति, सागारिकादयो वा तप्तायोगोलकल्पाः प्रविष्टाः सन्तोऽनिषदन-शयनादि कुर्वाणा बहूनां प्राणजातीयानामुपमर्दं कुर्युः । आत्मविराधना तु प्रत्यनीकादिषु परिस्फुटेवेति ॥ २३६० ॥ आह ज्ञातमस्माभिर्द्वारपिधानकारणं परं काऽत्र यतना ? इति नैयापि वयं जानीमः, > उच्यते—

उवओगं हेट्टुवरिं, काऊण ठवितंऽवंगुरंते अ ।

पेहा जत्थ न सुज्झइ, पमज्जिउं तत्थ सारिंति ॥ २३६१ ॥ 10

श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैरथस्तादुपरि चोपयोगं कृत्वा द्वारं स्वगयन्ति वा अपावृण्यन्ति वा । यत्र चान्धकारे 'प्रेक्षा' चक्षुषा निरीक्षणं न शुध्यति तत्र रजोहरणेन दारुदण्डकेन वा रजन्यां प्रमृज्य 'सारयन्ति' द्वारं स्वगयन्तीत्यर्थः, उपलक्षणत्वादुद्घाटयन्तीत्यपि द्रष्टव्यम् ॥ २३६१ ॥

॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतं समाप्तम् ॥

घ टी मा त्र क प्र कृ त म्

15

सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथीणं अंतो लित्तं घडिमत्तयं धारित्तए
वा परिहरित्तए वा १६ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

ओहाडियचिलिमिलिए, दुक्खं बहुसो अइंति निंति वि य । 20

आरंभो घडिमत्ते, निंति व बुत्तं इमं तु दिवा ॥ २३६२ ॥

चिलिमिलिकया उपलक्षणत्वात् कट्टयेन च 'अवघाटिते' पिन्दे सति द्वारे रजन्यां मात-कमन्तरेण बहिः कायिकयादिव्युत्सर्जनार्थं बहुशो निर्गम-प्रवेशेषु दुःखमार्थिका निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च, अतोऽयं घटीमात्रकमृत्प्रसारम् । यद्वा 'निघायां' राज्ञी मात्रके तथा कायिकी व्युत्सृज्यते तथा अनन्तरमृतेऽर्धतः प्रोक्तम्, इदं तु सूत्रं दिवा मात्रकविधिनिर्गमो-23 च्यत इति ॥ २३६२ ॥

१ द्वारमस्वगयतां प्रत्ये १० ॥ २ -; > एवमप्यत्र वाट मा० नास्ति ॥

३ 'क्षमप्रकाशत्याप्तं शुध्यति तत्र रजोहरणेन दारुदण्डकेन वा प्रमृज्य भा० ॥

४ अवघाटिता-यस्ता चिलिमिली यत्र तद् अवघाटितचिन्मिन्दीकं तत्र मात्रं भा० ।

५ पिहिते सति वा० ॥ ६ 'प्रवेशाः फलं व्याः, ततो दुःखमार्थिका भविष्यन्ति निर्गमं १० ॥

अनेन सन्ध्यानायातस्यास्य व्याख्या—कथ्यते ‘निर्ग्रन्थानां’ व्रतिर्नामान्तर्लिप्तं ‘घटीमात्रकं’ घटीमस्यैवानं सन्ध्याभाजनविशेषं धारयितुं वा परिहर्तुं वा । ‘धारयितुं नाम’ स्वसंज्ञायां स्थापयितुम् । ‘परिहर्तुं’ परिमोक्तुम् । एष मन्त्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिः—

घडिमत्ततो लिप्तं, निगन्थाणं अणिह्मार्णाणं ।

चउगुस्ताऽऽरियादि, नन्थ वि आणाहणो दोषा ॥ २३६३ ॥

‘अन्तः’ मध्ये ‘लिप्तं’ लेपेनोपदिष्टं घटीमात्रकं निर्ग्रन्थानामगृह्णीनां चतुर्गुणः । “आरियाह” ति आचार्य एतन् सूत्रं प्रवर्तिन्या न कथयति चतुर्गुणं, प्रवर्तिनी आर्यिकाणां न कथयति चतुर्गुणं, आर्यिका न प्रतिशृण्वन्ति मासञ्च । ‘तत्रापि’ घटीमात्रकस्याग्रहणे तद्वि-
विप्रतिपादकस्य च प्रस्तुतसूत्रस्य अकथनेऽप्रतिश्रवणे चाज्ञादयो दोषाः ॥ २३६३ ॥

10 आह स घटीमात्रकः कीदृशो भवति ? इत्याह—

अपरिस्ताई मसिणो, पगासवदणो स मिम्मओ लहुओ ।

सुह-सिय-ददरपिहणो, चिहुह अरहम्मि वसहाए ॥ २३६४ ॥

‘सः’ इति घटीमात्रकः पानकेनान्यन्तमाविनत्वादवश्यं न परिश्रवतीत्यरिश्वावां, ‘मसुणः’ सुकुमारः, प्रकाशं-प्रकटं वदनं-सुलभस्येति प्रकाशवदनः, ‘सुन्मयः’ मृत्तिकानिप्यन्नः, ‘लहुकः’ 15 स्त्रियमारः, शुचि-यवित्तं चोन्नमित्यर्थः सिनं-श्वेतं न कृष्णवर्णाद्युपेतं ददरविधानं-बलमयं बन्धनं यस्य स शुचि-सित-ददरविधानः । एवंविधः ‘अरहम्मि’ प्रकाशप्रदेशे वसत्यां तिष्ठति ॥ २३६४ ॥

सूत्रम्—

नो कप्पइ निगन्थाणं अंतो लिप्तं घडिमत्तयं धारित्तए
वा परिहरित्तए वा १७ ॥

20 अस्य व्याख्या मान्दम् ॥ अत्र निर्युक्तिः—

साह गिण्हइ लहुगा, आणाह विराहणा अणुवहि ति ।

विहयं गिलाणकारण, साहण वि भोअवादीसु ॥ २३६५ ॥

यदि साधुघटीमात्रकं गृह्णाति तदा चत्वारो लघुकाः, आज्ञादयश्च दोषाः, विरावना च संयमा-ऽऽत्मविषया । तत्र “अणुवहि” ति साधूनामयमुपविर्णं भवति । किमुक्तं भवति ?—
25 यत् किञ्च साधूनामुपकारं न व्याप्तिर्यते तद् नोपकरणं किन्त्वधिकरणम्,

लं जुज्झइ उवयोर, उवगरणं नं सि होइ उवगरणं ।

अदरेग अहिगरणं, (ओवनिर्युक्ति गा० ७४१)

इति वचनाद्, यच्चाधिकरणं तत्र परिष्कृत्य संयमविरावना । आत्मविरावना त्वतिरिक्तो-
पविमारवदनादनागादपरिनापनादिकौ । “विहयं” ति द्वितीयपदमत्र भवति । किं पुनः तत् ?

१ अथ माप्यम् मा० कां० ॥ २ एतन्मध्यगतं पाठः मा० त० डे० कां० नास्ति ॥

३ अथ माप्यम् मा० कां० ॥ ४ का । अत्र द्वितीयपदं भवति—ग्लानकारणे साधूनां शौचवादिषु वा सागारिकेषु घटीमात्रकग्रहणं भवति । एतदुत्तरञ्च डा० मा० ॥

इत्याह—ग्लानकारणे समुत्पन्ने साधूनामपि घटीमात्रकग्रहणं भवेत्, अथवा गौचवादिषु शिष्येषु देशविशेषेषु वा । एतदुत्तरत्र भावयिष्यते ॥ २३६५ ॥

अथ किमर्थमत्र चतुर्लघु प्रायश्चित्तमुक्तम् ? अत्रोच्यते—

दुविहपमाणतिरेगे, सुत्तादेसेण तेण लहुगा उ ।

मज्झिमगं पुण उवाहिं, पडुच्च मासो भवे लहुओ ॥ २३६६ ॥

द्विविधं—द्विप्रकारं गणना-प्रमाणभेदाद् यत् प्रमाणं ततोऽतिरिक्ते उपधौ सूत्रादेशेन चतुर्लघुका भवन्ति । यत् उक्तं निशीथसूत्रे—

जे भिक्खू गणणाहरित्तं वा पमाणाहरित्तं वा उवाहि धरेड से आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वाणं उग्घाइयं (उ० १६ सू० ३९) इति ।

अतः सूत्रादेशेन चतुर्लघुकम् । यदा तूपधिनिष्पन्नं चिन्त्यते तदा अयं घटीमात्रको मध्य-10 मोपधिभेदेष्ववतरतीति कृत्वा मध्यमं पुनरुपधिं प्रतीत्य लघुको मासो भवति ॥ २३६६ ॥

अथ “धारयितुं वा परिहर्तुं वा” इति पदद्वयव्याख्यानमाह—

धारण्या उ अभोगो, परिहरणा तस्स होइ परिभोगो ।

दुविहेण वि सो कप्पइ, परिहारेणं तु परिभोत्तुं ॥ २३६७ ॥

इह द्विधा परिहारः, तद्यथा—धारणा परिहरणा च । तत्र धारणा ‘अभोगः’ अव्यापारणम्, 15 संयमोपबृंहणार्थं स्वसत्तायां स्थापनमित्यर्थः । परिहरणा नाम ‘तस्य’ घटीमात्रकादेरुपकरणस्य ‘परिभोगः’ व्यापारणम् । एतेन द्विविधेनापि परिहारेण स घटीमात्रको निर्मन्थनीनां परिभोक्तुं कल्पते । २ सै च दिवस यावत् पानकपूर्णस्तिष्ठति ॥ २३६७ ॥

अथ किमर्थमयं गृह्यते ? इत्याह—

उड्डाहो वोसिरणे, गिलाणआरोवणा य धरणाम्मि ।

20

विइयपयं असईए, भिन्नोऽवह अद्वलित्तो वा ॥ २३६८ ॥

संयतीभिस्तुत्सर्गतो द्रव्यप्रतिबद्धायां वसतौ स्नातव्यम् । तत्र घटीमात्रकाग्रहणे सागारिकाणां पश्यता वहिः कायिकीव्युत्सर्जने ‘उड्डाहः’ प्रवचनलाघवमुपजायते । अथ कायिक्या वेगं धारयन्ति ततो धरणे ‘ग्लानारोपणा’ २ परिताप-महादुःखादिका भवति । ३ यत् एवमतो घटी-तव्यो घटीमात्रकः संयतीभिः । द्वितीयपदमत्र—‘असति’ अविद्यमाने घटीमात्रके यदि वा ४ विद्यते घटीमात्रकः परं ‘भिन्न’ भग्नं अद्वलित्तो वा अत एव ‘अवह’ अन्याप्रियमाणः ततो वहिर्गत्वा कायिकी यतनया व्युत्सर्जनीया । निर्मन्थ्याः पुनरुपधौपाक्षये तिष्ठन्ति अतन्ने घटी-मात्रकं न गृह्णन्ति, कारणे तु गृह्णन्त्यपि ॥ २३६८ ॥ यत् आह—

१ भवेदपि, शौचं त० ३० ॥ २ ३० गिलाणम्—पु शौचेषु भो० ॥

३ एतन्मग्नत पाठ भो० नानि ॥ ४ ०० अत्रकं न गृह्णन्ति तदा स्नाता ० ॥

५ ० ॥ एतदन्तर्गत पाठ दो० पुनश्च एत वन्ते ॥ ६ अन्त्यमाने भो० ॥

७ ० ‘अवहो वा’ अन्याप्रियमाणः ‘वर्जितो वा’ नाद्यापि परिपूर्णो ग्लानितो दहि-
गैरवा कायिकी यतनया व्युत्सर्जनीया ॥ २३६८ ॥ तत्र साधूना द्वितीयपदमाह ० ॥

लाउय असह सिणेहो, ठाह तहिं पुन्वभाविय कडाहो ।

सेहे व सोयवायी, धरंति देसिं व ते पप्प ॥ २३६९ ॥

^१अलावुपात्रकस्थामावे ग्लानार्थं च स्नेहे ग्रहीतव्ये पूर्वभावितं कटाहकं घटीमात्रकं वा ग्रही-
तव्यम् । यतस्तत्र गृहीतः 'स्नेहः' घृतं 'तिष्ठति' न परिश्रवति । शैक्षो वा कश्चित् साधूनां
मध्येऽत्यन्तं शौचवादी स शौचार्थं घटीमात्रकं गृहीयात् । 'देशीं वा' देशविशेषं शौचवादि-
बहुलं प्राप्य घटीमात्रकं धारयन्ति, यथा गोल्लविपये ॥ २३६९ ॥ अथास्यैव ग्रहणे विधिमाह—

गहणं तु अहागडए, तस्सऽसई होइ अप्पपरिकम्मे ।

तस्सऽसह कुंडिगादी, घेतुं नाला विउजंति ॥ २३७० ॥

प्रथमतो यथाकृतस्य घटीमात्रकस्य ग्रहणं कर्तव्यम् । तस्यासत्यल्पपरिकर्मणि ग्रहणं भवति ।
१० अथाल्पपरिकर्मापि न प्राप्यते ततः 'कुण्डिकां' कमण्डलुम् आदिशब्दादपरमपि तथाविधं बहु-
परिकर्मयोस्यं गृहीत्वा नालानि वियोज्यन्ते ॥ २३७० ॥

॥ घटीमात्रकप्रकृतं समाप्तम् ॥

चि लि मि लि का प्र कृ त म्

सूत्रम्—

15

कप्पइ निगंथाण वा निगंथीण वा चेलचिलिमि-
लियं धारित्तए वा परिहरित्तए वा १८ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

सागारिपच्चयट्ठा, जह घडिमत्तो तहा चिलिमिली वि ।

रत्तिं व हेट्ठऽणंतर, इमा उ जयणा उभयकाले ॥ २३७१ ॥

20 सागारिकः—गृहस्थस्तस्य प्रत्ययार्थं यथा घटीमात्रकस्तथा चिलिमिलिकाऽपि धारयितव्या ।
यद्वा यदधस्तात् सूत्रं ततः 'अनन्तरैस्मिन्' अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रे रात्रौ चिलिमिलिकादिप्र-
दानलक्षणा यतना भणिता, 'इयं तु' प्रस्तुतसूत्रोपात्ता यतना अस्मिन् 'उभयकाले' रात्रौ दिवा
च कर्तव्या इति ॥ २३७१ ॥ अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—

कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा चेलचिलिमिलिकां धारयितुं वा परिहर्तुं वा । एष सूत्रा-
25 क्षरार्थः ॥ अथ भाष्यविस्तारः—

१ देसं व मा० ता० ॥

२ अलावुमात्रकमन्यदतिरिक्तं नास्ति ग्लाननिमित्तं च स्नेहो ग्रहीतव्यस्ततोऽलावुकस्या-
भावे यत् पूर्वभावितं कटाहकं तत्र घृतं ग्रहीतव्यम् । यतस्तत्र गृहीतं सत् तद् घृतं तिष्ठति
न परिश्रवति । शैक्षो वा कश्चित् साधूनां मध्येऽत्यन्तं शौचवादी घटीमात्रकं धारयेत्
देशं वा शौचवादिनं प्राप्य घटीमात्रकं धारयति यथा गोल्लविपये ॥ २३६९ ॥ गहणं मा० ॥

३ 'रसूत्रे यतना भणि' मा० ॥

४ 'धारयितुं' स्वसत्तायां स्थापयितुं 'परिहर्तुं' परिमोक्तं वा । एष कां० ॥

धारणया उ अभोगो, परिहरणा तस्स होइ परिभोगो ।

चेलं तु पहाणयरं, तो गहणं तस्स नऽभासिं ॥ २३७२ ॥

धारणता नाम 'अभोगः' अन्यापारणम्, परिहरणा तु 'तस्य' चिलिमिलिकास्वस्योपकरणस्य 'परिभोगः' व्यापारणमुच्यते । आह वन्-रज्जु-कट-वल्क-दण्डमेदात् पञ्चविधा चिलिमिलिका वक्ष्यते तत् कथं सूत्रे चेलचिलिमिलिकाया एव ग्रहणम् ? इत्याह—'चेलं तु' वस्त्रं रज्ज्वादीनां ५ मध्ये बहुतरोपयोगित्वात् प्रधानतरं ततस्तस्यैव सूत्रे ग्रहणं कृतम्, न 'अन्यासां' रज्जुचिलिमिलिकादीनाम् ॥ २३७२ ॥ अथ चिलिमिलिकाया एव मेदादिस्वरूपनिरूपणाय द्वारगाथामाह—

भेदो य परूषणया, दुविहपमाणं च चिलिमिलीणं तु ।

उवभोगो उ दुपक्खे, अगहणऽधरणे य लहु दोसा ॥ २३७३ ॥

प्रथमतश्चिलिमिलीनां भेदो वक्तव्यः । ततस्तासामेव परूपणा कर्तव्या । ततो द्विविधप्र-10 माणं गणना-प्रमाणमेदात् चिलिमिलिकानामभिधातव्यम् । ततश्चिलिमिलिकाविषय उपभोगः 'द्विपक्षे' संयत-संयतीपक्षद्वयस्य वक्तव्यः । चिलिमिलिकाया अग्रहणेऽधारणे च चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम्, दोषाश्चाज्ञादयो भवन्ति । एष द्वारगाथासद्वैपार्थः ॥ २३७३ ॥

अथैनामेव प्रतिद्वारं विवरीपुराह—

सुत्तमई रज्जुमई, वागमई दंड-कडगमयई य ।

15

पंचविह चिलिमिली पुण, उवगहकरी भवे गच्छे ॥ २३७४ ॥

सूत्रमयी रज्जुमयी वल्कमयी दण्डकमयी कटकमयी चेति पञ्चविधा चिलिमिली । एषा पुनः 'गच्छे' गच्छवासिनामुपग्रहकरी भवति ॥ २३७४ ॥

उक्तो भेदः । अथ परूपणा क्रियते—सूत्रस्य विकारः सूत्रमयी, सा च दन्तमयी वा फन्त्य-ल्मयी वा प्रतिपत्तव्या । रज्जोर्विकारो रज्जुमयी, ऊर्णादिमयो दवरक इत्यर्थः । वल्कं नाम-20 शणादिवृक्षत्वग्रूपम्, तेन निर्वृत्ता वल्कमयी । दण्टकः—वंश-वेत्रादिमयी यष्टिर्नैर्निर्वृत्ता दण्ड-कमयी । कटः—वंशकटादिः, तन्निष्पन्ना कटकमयी ॥ गता परूपणा । २४ अर्थोऽस्याः पञ्चवि-धाया अपि चिलिमिलिकाया यथाक्रमं गाथात्रयेण ८ द्विविधप्रमाणमाह—

हत्थपणगं तु दीहा, तिहत्थ रंदोन्निया असइ सोमा ।

एत प्पमाण गणणेकमेक गच्छं व जा वेटे ॥ २३७५ ॥

25

इह प्रमाण-गणनामेदाद् द्विविधं प्रमाणम् । तत्र प्रमाणप्रमाणमाश्रित्य सूत्रमयी चिलिमि-लिका हस्तपञ्चकं दीर्घां त्रीन् हस्तान् 'रन्दा' विनीर्णा भवति । एषा चोत्तर्गतन्नावर्तीर्णिकी । और्णिक्याः 'असति' अलाभे क्षौमिकी ग्रहीतव्या । वल्कचिलिमिलिकाया अप्येतदेव प्रमाणम् । गणनाप्रमाणं पुनरपि कृत्यैकैकस्य तागोरेकैकं, यावत्यो वा गच्छं वेष्टयन्ति तावत्यो भवन्ति ।

१ 'स्वस्योपप्रतिकोपक' भा० ॥ २ कडगमई वाग-दंडगमई य ए० ॥

३ २४ एतन्नामगत पाठ भा० न्ति ॥ ४ 'यामामेव पञ्चानामपि यथाक्रमं ए० ॥

५ 'का भवति । राश्या यावत्यो गच्छं सकलमपि वेष्टयन्ति तावत्यो गृह्यन्ते, न प्रत्येकमेकैकस्य ग्रहणनियम इति । यथा "गच्छं व जा वेटे" चि या प्राप्तिदार्ष्टिकी म० ।

यद्वा या प्रातिहारिकी गच्छं सकलमपि वेष्टयति सा गणनयैका, प्रमाणेन त्वनियता ॥२३७५॥

असतोणिण खोमिरञ्जु, एकपमाणेण जा उ वेढेइ ।

कडहुवागादीहिं, पोत्तऽसइ भए व वागमई ॥ २३७६ ॥

रञ्जुचिलिमिलिका पूर्वमौणिकद्वरकरूपा । तस्या अभावे क्षौमिकद्वरकात्मकाऽपि कर्तव्या ।

५ सा च < संवेपामपि साधूनां प्रत्येकं > गणनयैकैका, प्रमाणेन तु हस्तपञ्चकदीर्घा भवति; गणा-
वच्छेदिकहस्ते वा एक एव द्वरको भवति यः सकलमपि गच्छं < गीतादिरक्षायै > वेष्ट-
यति । कडहूर्नाम-वृक्षविशेषः, तस्य यद् वल्कम् आदिशब्दात् पलाश-गणादिसम्बन्धीनि
वल्कानि, तैर्निर्वृता वल्कमयी, सा च “पोत्तऽसइ” चि वस्त्रचिलिमिलिकाया अभावे ‘मये वा’
स्तेनादिसमुत्थे गृह्यते ॥ २३७६ ॥

10 देहऽहिओ गणणेको, दुवारगुत्ती भये व दंडमई ।

संचारिमां य चलोरो, भय माणे कडमसंचारी ॥ २३७७ ॥

देहं-शरीरं तस्य प्रमाणादधिको यो दण्डकः स देहाधिकः, स च समयपरिमापर्या देहात्
चतुरङ्गुलाधिकप्रमाणा नालिका भण्यते, एतावता प्रमाणप्रमाणमुक्तं द्रष्टव्यम् । स च देहाधिको
दण्डको गणनयैकैकस्य साधोरैकैको भवति । तैश्च दण्डकैः श्वापदादिभये ‘द्वारगुप्तिः’ द्वारस्य
15 स्थगनं क्रियते । एषा दण्डमयी द्रष्टव्या । एताश्चादिमाश्रतस्तत्तश्चिलिमिलिका वसतेर्वसति क्षेत्रात्
क्षेत्रं सञ्चरन्तीति सञ्चारिमा उच्यन्ते । कटकमयी तु असञ्चारिमा । ‘माने च’ प्रमाणे द्विविधेऽपि
तां कटकमयीं चिलिमिलीं ‘भज’ विकल्पय, अनियतप्रमाणेत्यर्थः । तत्र प्रमाणमङ्गीकृत्य
यावता वक्ष्यमाणं कार्यं पूर्यते तौवत्प्रमाणा कटकचिलिमिली, गणनया तु यथेकः कटः कार्यं
न प्रतिपूरयति ततो द्वित्र्यादयोऽपि तावत्सङ्ख्याकाः कटा ग्रहीतव्या यावद्विस्तृतं कार्यं पूर्यते
20 ॥ २३७७ ॥ गतं द्विविधप्रमाणम् । अथ ‘उपभोगो द्विपक्षे’ इति पदं विवृणोति—

सागारिय सज्झाए, पाणदय गिलाण सावयभए वा ।

अद्धाण-मरण-वासामु चैव सा कप्पए गच्छे ॥ २३७८ ॥

सागारिके पश्यति स्वाध्याये विघातव्ये प्राणदयायां विधेयायां ग्लानार्थं श्वापदभये वा उत्प-
न्नेऽध्वनि मरणे वर्षासु चैव ‘सा’ चिलिमिलिका कल्पते ‘गच्छे’ गच्छवासिनां साधूनां परिमो-
25 क्षुम् । एषं निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २३७८ ॥ अथैनामेव प्रतिपदं विवृणोति—

पडिलेहोभयमंडलि, इत्थी-सागारियदु सागरिए ।

घाणा-ऽऽलोग ज्झाए, मच्छिर्य-डोलाइपाणेसु ॥ २३७९ ॥

१ °गादीहि च, पो° मा° कां° ता° ॥ २-३ < > एतन्मध्यगत पाठः मा° कां° नास्ति ॥

४ °या नालिका भण्यते । एतत् प्रमाणप्रमाणमुक्तम् । गणनाप्रमाणेन त्वेकैकस्य साधो-
रैकैको नालिकादण्डको भवति । तैश्च दण्डकैः श्वापदादिभये वाशब्दाद् अन्यस्मिन् वा
तथाविधे कार्ये ‘द्वार° कां° ॥ ५ तावान् कटो ग्रहीतव्यः, गण° का° ॥

६ सागारिके स्वाध्याये प्राणदयायां ग्लानार्थं श्वापदभये वाऽध्वनि मा° ॥

७ °य सङ्गहगाथा° मा° कां° ॥ ८ °य-डोला° ता° ॥

प्रतिलेखनां कुर्वन्तो द्वारे चिलिमिलिकां कुर्वन्ते, मा सागारिका उत्कृष्टोपधिं द्राक्षुः मा वा उज्ज्वकान् कार्पूरिति कृत्वा, “उभयमंडलि” चि समुद्देशनमण्डल्यां स्वाध्यायमण्डल्यां चोत्साह-
रक्षणार्थम्, “इत्थीसागारियट्ट” चि स्त्रीरूपप्रतिबद्धायां च वसतौ ‘स्त्रीनागारिकाणामालोको
मा मृत’ इत्येतदर्थं चिलिमिली दीयते, “सागारिए” चि सागारिकद्वारे चिन्त्यमाने एतत्
कारणजातं चिलिमिलिकाग्रहणे द्रष्टव्यम् । “घाणाऽऽलोग ज्जाए” चि स्वाध्यायद्वारे यत्र मृत्-
पुरीषादेरशुभा प्राणिरागच्छति, शोणित-चर्विकाणां वा यत्रालोकः, चेटरूपाणि वा यत्र कुतूहले-
नालोकन्ते तत्र चिलिमिलीं दत्त्वा स्वाध्यायः क्रियते । मक्षिका-ढोलादयो वा प्राणिनो यत्र
बहवः प्रविशन्ति, ढोलाः-तिड्डका उच्यन्ते, तत्र प्राणद्वयार्थमेतासामेव चिलिमिलिकानामु-
पभोगः कर्त्तव्य इति ॥ २३७९ ॥

उभओसहकजे वा, देसी वीसत्थमाइ गेलने ।

10

अद्धाणे छन्नासइ, भओवही सावए तेणे ॥ २३८० ॥

उभयं-संज्ञा-कायिकीलक्षणं चिलिमिलिकया आवृतो ग्लानः मुखं व्युत्सृजति, ‘औपध-
कार्ये वा’ औपधं वा तस्य प्रच्छन्ने दातव्यम्, ‘मा मृगां अवलोकन्ताम्’ इति कृत्वा, अतश्चि-
लिमिलिका दातव्या । एवं “देसि” चि यत्र देशे आकिन्या उपद्रवः सम्भवति तत्र ग्लान
प्रच्छन्ने धारयितव्यः । विश्वस्तो वा ग्लानः प्रच्छन्ने मुखमपावृतस्तिष्ठति । आदिगव्याद् दुग्धा-
दिक् ग्लानार्थमेव गीतार्थेन स्थापितम्, तच्च दृष्ट्वा ग्लानो यदा तदा वा अभ्यवहरेदिति कृत्वा
तत्रान्तरे चिलिमिलिका दीयते यथाऽसौ तत्र पश्यति । एवमादिको ग्लानत्वे चिलिमिलिकाना-
मुपभोगः । अध्वनि प्रच्छन्नस्वानस्याभावे चिलिमिलिका दत्त्वा समुद्दिशन्ति वा सारोपधिं वा
प्रत्युपेक्षन्ते । श्वापदेभ्यो वा यत्र भयं स्तेनेभ्यो वा यत्रोपघेरपहरणशङ्का तत्र दण्डकचिलिमिलि-
कया कटकचिलिमिलिकया वा दृढं द्वारं पिधाय स्वीयते ॥ २३८० ॥

20

छन्न-बहणट्ट मरणे, वासे उज्झक्खणी य कडओ य ।

उल्लवहि विरल्लिति व, अंतो वहि कसिण इतरं वा ॥ २३८१ ॥

‘मरणे’ मरणद्वारे यावद् मृतकं न परिग्राह्यते तावन् प्रच्छन्ने चिलिमिलिकया आवृतं
ध्रियते । तथा दण्डकचिलिमिलिकया मृतकमुत्तिष्ठ्य वहनं कर्त्तव्यम् । तथा वर्षानु जीमूने
वर्षति यस्या दिशः सकाशान् “उज्झक्खणीय” चि पवनप्रेरिता उदककणिका नगागच्छेत्, 23
तस्यां कटकचिलिमिली कर्त्तव्या, वर्षानु वा मिश्रान्नर्यागै गतानां गृष्टिग्रायेनाट्टं हननुर्वा ।
रज्जुचिलिमिलिकायां ‘विरल्लयन्ति’ चिन्तारयन्तीत्यर्थः । तत्र यः कृत्स्न-मादोपनिग्न ‘जन्न’
मध्ये चिन्तारयन्ति, इतर-अहत्तन्-मत्तमून्त्य उपनिग्नं चिर्विन्तारयन्ति । एतां पञ्चभिः
चिलिमिलिगमगृह्यतोऽधारयतश्चातुर्गुणा, वा च तार्गिर्ना मयना-ऽऽन्नमिगमना नलिप्प-
जगपि प्रागधितम् ॥ २३८१ ॥ तथा—

ब्रंभञ्चयस्स गुत्ती, दुहत्थसंघाडिए मुहं भोगो ।

वीसत्थचिड्डणार्दा, दुरहिगमा दुविह रक्खा य ॥ २३८२ ॥

उपाश्रये वर्तमाना आर्यिकाश्चिलिमिलिकया नित्यकृतया तिष्ठन्ति, यतो ब्रह्मव्रतस्य गुप्तिरेवं
कृत्वा भवति । द्विहस्तवित्तराया अपि सद्वाटिकायाः सुखं भोगो भवति । किमुक्तं भवति ?—
५ प्रतिश्रये हि तिष्ठन्त्यस्ता द्विहस्तवित्तरामेव सद्वाटिकां प्रावृण्वते न त्रिहस्तां न वा चतुर्हस्तान् ।
तत्रश्चिलिमिलिकायां बहिर्वद्वायां तथाऽपि प्रावृतया विश्वस्ता.—नि शङ्काः सत्यः सुखं स्थान-
निषदन-त्ववर्चनादिकाः क्रिया कुर्वन्ति । 'दुरधिगमाश्च' दुःशीलानामगम्या भवन्ति । द्विविधा
च रक्षा कृता भवति, संयम आत्मा च रक्षितो भवतीति भावः ॥ २३८२ ॥

॥ चिलिमिलिकाप्रकृतं समाप्तम् ॥

10

द क ती र प्र कृ त म्

सूत्रम्—

15

नो कप्पइ निगंथाण वा निगंथीण वा दगतीरंसि
चिडित्तए वा निसीइत्तए वा तुयडित्तए वा निहाइ-
त्तए वा पयलाइत्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा आहारित्तए, उच्चारं वा पासवणं वा
खेलं वा सिंघाणं वा परिट्टवित्तए, सज्झायं वा करि-
त्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, काउस्सगं वा
ठाणं ठाइत्तए १९ ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

20

मा मं कोई दच्छिइ, दच्छं व अहं ति चिलिमिली तेणं ।

दगतीरं वि न चिट्ठइ, तदालया मा हु संकेज्जा ॥ २३८३ ॥

मा मां 'कोऽपि' सागारिको द्रक्ष्यति, अहं वा तं सागारिकं मा द्राक्षमिति कृत्वा चिलि-
मिली क्रियते । अत्रापि दकतीरिऽनेनैव कारणेन न तिष्ठति यत् 'तदालया' दकतीराश्रिता
जन्तवो ना दृढन्तामिति ॥ २३८३ ॥ अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—

25

नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थानां वा 'दकतीरं' उदकोपकण्ठे 'स्यातुं वा' ऊर्ध्वस्थित-
स्यास्तुं 'निषतुं वा' उपविष्टस्य स्यातुं 'त्ववर्चयितुं वा' दांषं कायं प्रसारयितुं 'निद्रायितुं वा'
सुप्तप्रतिबोधावस्थया निद्रया ययितुं 'प्रचलयितुं वा' स्थितस्य तन्मुम्, अद्यनं वा पानं वा सादिमं

१ वा निषन्नस्य स्यातुं 'नि' ना० । वा तिर्यक्यतितस्य वा स्यातुं 'नि' कं० ॥

२ वा' उत्थितस्य निद्रायितुम्, अशनं ना० ॥

वा स्वादिमं वाऽऽहारयितुम्, उच्चारं वा प्रश्रवणं वा खेलं वा सिद्धानं वा परिष्कारयितुम्, 'स्वाध्यायं वा' वाचनादिकं कर्तुम्, 'धर्मजागरिका वा' < 'धर्मध्यानलक्षणां' < 'जागरितु' < 'कर्तुम् धातूना-
मनेकार्थत्वात्, अत्र पाठान्तरम्—“जाणं वा जाटत्तए” धर्मध्यानमनुभर्तुमिति. > 'कायोत्सर्गं
वा' < 'चेष्टां-ऽभिभवमेवाद् द्विविधकायोत्सर्गलक्षणं > स्थानं 'स्नातु' कर्तुमित्यर्थः । एष
सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

दगतीरं चिद्वृणादी, जूयग आयावणा य बोधव्या ।

लहुओ लहुया लहुया, तत्थ वि आणाडणो दोमा ॥ २३८४ ॥

दकतीरे स्थानादीनि कुर्वतः प्रत्येकं लघुको मासः । 'वृषके' वक्ष्यमाणलक्षणे चरन्ति गृह्णाति
चतुर्लघुकाः । 'आतापनो' प्रतीतामपि दकतीरे कुर्वतश्चतुर्लघुका. प्रायश्चित्त बोधव्याः । तत्रापि
प्रत्येकमाजादयो दोषाः ॥ २३८४ ॥

10

अत्र दकतीरस्य प्रमाणे बहव आदेशाः सन्ति तानेव दर्शयति—

नयणे पूरे दिट्ठे, तडि सिंचण वीहमेव पुट्ठे य ।

अच्छंते आरण्या, गाम पसु-मणुस्स-इत्थीओ ॥ २३८५ ॥

नोदकः प्राह—“नयणि” ति उदकाकराद् यत्रोदकं नीयते तद् दकतीरम्. यदि वा
यावन्मात्रं नदीपूरेणाकम्यते तद् दकतीरम्, यद्वा यत्र स्थितं जलं दृश्यते तद् दकतीरम्, 1'
अथवा यावन्नद्यास्तटी भवति, यदि वा यत्र स्थितो जलस्थितेन शृङ्गादिना सिंच्यते, अथवा
यावन्त भूभागं वीचयः स्पृशन्ति, यदि वा यावान् प्रदेशो जलेन स्पृष्ट एतद् दकतीरम् । गृहि-
राह—यानि त्वया दकतीरलक्षणानि प्रतिपादनानि तानि न भवन्ति, किन्त्वारण्या ग्रामेयका
वा पशवो मनुष्याः नियो वा जलार्थिन जागच्छन्तः साधुं यत्र स्थितं दृष्ट्वा तिष्ठन्ति नियतंते
वा तद् दकतीरमुच्यते ॥ २३८५ ॥ एतदेव सविशेषमाह—

2)

सिंचण-वीह-पुट्ठा, दगतीरं होह न पुण तम्मत्तं ।

ओतरिउत्तरिउमणा, जहि दट्ठु तसंनि नं तीरं ॥ २३८६ ॥

नयन-पूरप्रभृतीनां सप्तार्णागादेशानां मध्याह्नमाणि त्रीणि सिंचण-वीचि-स्पृष्टलक्षणानि
दकतीरं भवन्ति, न पुनर्न्यावन्मात्रमेव, किन्त्वारण्या ग्रामेयका वा तिष्ठन्त-मनुष्या जलपाशार्थ-
भवतरीतुमनसः पीत्वा वा उत्तरीतुमनसो जलचरा वा यत्र स्थितं साधुं दृष्ट्वा 'गम्यन्ति' विभ्यन्ति :
चलन्ति वा तदव्यभिचारि दकतीरमुच्यते ॥ २३८६ ॥

तत्र च ग्यान-निषदनादिरूपे दोषान् दर्शयति—

अहिगारणमंतगाण, छेदण उन्नाम अणहियाने अ ।

आह्वणं मित्रं जलचर-स्वह-थलपाणाण विज्ञासो ॥ २३८७ ॥

दक्षतीरं तिष्ठतः साधोः 'अधिकरणं' वक्ष्यमाणलक्षणं बहूनां च प्राणिनामन्तरायं भवति । तथा साधोः सम्बन्धिर्नानां पादरेणूनां 'छन्दकाः' सूक्ष्मावयवरूपा उड्डीय पानीये निरतेयुः, यद्वा 'छन्दनं नाम' ते प्राणिनः साधुं दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्ताः मन्तो हारितादिच्छन्दनं कुर्वन्तो व्रजन्ति । ४ "उत्सासे"ति उच्छ्वासविमुक्ताः पुद्गला जले निपतन्ति ततो अप्कायविरागना, यदि वा तेषां प्राणिनां तृषार्चानां 'उच्छ्वासः' ज्वननं भवेत् नरणनित्यर्थः । "अणहियासे य" चि 'अनवि-सहाः' तृणममहिष्यवस्तेर्जीर्थेन जलमवतरेयुः, नावुर्वा कश्चिद् 'अनविसहः' तृषार्चः पानीयं विवेत् । दुष्टगवा-ऽश्वादिना वा तस्याहननं भवेत् । दक्षतीरस्थितं वा अनुकल्पया प्रत्यर्नाकृतया वा कश्चिद् दृष्ट्वा सिद्धनं कुर्यात् । जलचर-स्वह-थलचरप्राणिनां च विज्ञासो भवेत् ॥ २३८७ ॥

10 तत्राधिकरणं व्याचिन्त्यामुगह—

दृष्ट्वा वा नियत्तण, अमिहणं वा वि अन्ननृहणं ।

गामा-ऽऽरन्नपमृणं, जा जहि आरौवणा मणिया ॥ २३८८ ॥

साधुं दृष्ट्वाऽऽरप्यकादिप्राणिनां निवर्तनं भवति, अमिहननं वा परस्परं तेषां भवेत्, "अन्न-नृहणं" ति अन्यतीर्थेन वा ते जलमवतरेयुः, तेषां च गामा-ऽऽरप्यपमृणां निवर्तनादौ < पैदका- 15 योपमर्दनममवात् "छकाय चउसु लहुगा" (गा० १६१ गा० ८७९ च) इत्यादिना > य यारोवणा मणित्वा सा तत्र द्रष्टव्या । एष निर्युक्तिगाथासमासायः ॥ २३८८ ॥

अथैतामेव विवृणोति—

पडिपहनियत्तमाणम्मि अंतरायं च तिमरणे चरिमं ।

सिन्धगइतन्निमिचं, अमिघातो काय-आयाए ॥ २३८९ ॥

20 आरप्यकाः निर्यङ्गः निर्यङ्गियो वा 'पानीयं विज्ञासः' इत्याद्यथा तीर्थामिमुत्तमायान्तः साधुं दक्षतीरस्थितं दृष्ट्वा प्रतिरथेन निवर्तन्ति, निवर्तमाने च तत्रारम्यकप्राणिगणे साधोराधिकरणं भवति । तेषां च तृषार्चानामन्तरायं चक्रवर्त्तत् परितोषना च कृता भवति । तत्रैकस्मिन् परितो-पिते च्छेदः, द्वयोस्तु मूलम्, त्रिन्वनवस्याप्यम्, < चैतुषु परितोपितेषु पाराञ्चिकम्, > एतेनान्त-रायपदं व्याख्यातम् । "तिमरणे चरिमं" ति यद्येकस्तृषार्चो त्रियते ततो मूलम्, द्वयोर्त्रियमा- 25 णयोरनवस्याप्यम्, त्रिषु त्रियमाणेषु साधोः पाराञ्चिकम्, एतेनोच्छ्वासपदं विवृणुत् । तथा तं

१ 'स्वहचरपाणाण ता० किं ॥ २ 'न्यिना चलितोत्क्षेपेण यदुद्धतं रजस्तस्य छिद्' ना० ॥

३ यद्वा "उत्सासे"ति सूचकत्वात् सूत्रस्य 'उच्छ्वासः' ज्वननं प्राणव्यपगमस्तेषां प्राणिनां तृषार्चानां भवतीत्यर्थः । "अणहियासे य" चि कश्चिदसहिष्णुस्तृपितो घृतिदु-र्वेलः पानीयं ना० ॥ ४ 'सात् ज्य' ना० किं ॥ ५, < > एदन्दगदः पादः ना० छं० नाति ॥

६ 'य सद्ब्रह्मा' ना० छं० ॥ ७ 'न-यतः पथ आगताः तेनैव पथ निव' छं० ॥

८ 'न्ते ततो तेषामन्तरायं ना० ॥ ९ त्रिषु परितोपितेषु अनवस्याप्यम् । एतेनान्तराय-द्वारं व्या' ना० ॥ १० चूर्णां विशेषचूर्णां च < > एतद्विहमन्वत्यर्थेद्वचनः पादो न वतते ॥

११ 'सद्वारं वि' ना० ॥

ये जुगुप्सिता अजुगुप्सिता वा दृष्टान्ते द्वयेऽपि यथा आरण्यकालंयव दोषानाश्रित्य ज्ञेयाः ।
ये अजुगुप्सिता अदृष्टान्तेष्वपि यथासम्भवं दोषा उपयुज्य वक्तव्याः ॥ २३९१ ॥

ये पुनर्जुगुप्सिता अदृष्टान्तेषु दोषानाह—

भुत्तियरदोष कुच्छिय, पडिर्णाय च्छोम निष्हणार्दाया ।

5 आरण्यमणुय-थीमु वि, ने चैव नियत्तणार्दाया ॥ २३९२ ॥

येन साधुना महाशब्दिकाद्या जुगुप्सिता निरश्री गृहसकाले मुक्ता तस्य तां तत्र दृष्टा
स्मृतिः, इतरस्य कौतुकम्, एवं मुक्ता-ऽमुक्तसमुत्था दोषा भवन्ति । अथवा तासु जुगुप्सितासु
तिरश्चासु पार्श्ववर्तिनीषु प्रत्यनार्कः कोऽपि “छोम” ति अभ्यास्यानं दद्यात्—मयैष श्रमणको
महाशब्दिकां प्रतिसेवमानो दृष्ट इति, तत्र ग्रहणा-ऽऽकर्षणप्रसृतयो दोषाः । एवं ग्रामेयका-
10 ऽऽरण्यकेषु तिर्यक्षु दोषा उपदर्शिताः । अथ मनुष्येष्वभिर्वायन्ते—“आरण्य” इत्यादि, मनुष्या
द्विविधाः—आरण्यका ग्रामेयकाश्च । तत्रारण्यकेषु पुरुषेषु त एव दोषाः, स्त्रीन्वप्यारण्यकासु
त एव निवर्तना-ऽन्तरायादयो दोषा ये तिर्यक्षु मणिताः ॥ २३९२ ॥

एते चान्येऽप्यधिकाः—

पायं अवाउडाओ, सवराईओ तहेव नित्यका ।

15 आरियपुरिस कुनूहल, आउमयपुलिंद आमुवहो ॥ २३९३ ॥

‘पायः’ बाहुल्येन श्वरीप्रसृतय आरण्यकौ अनार्यलियः ‘अपावृता.’ वल्लविरहिताः
“नित्यका” इति निर्लेज्जाश्च भवन्ति, ततः साधुं दृष्ट्वा आर्योऽयं पुरुष इति कृत्वा कौतूहलेन
तत्रागच्छेयुः, ताश्च दृष्ट्वा साधोराजोमयसमुत्था दोषा भवेयुः, तदीयपुलिन्दश्च तां साधुसमीपायातां
विलोक्य ईर्ष्यामरेण प्रेरितः साधोः पुलिन्द्या उभयस्य वा आशु-शीघ्रं वचं कुर्यात् ॥ २३९३ ॥

20 थी-पुरिसअणायारं, सौमो सागारियं ति वा पढणे ।

गामिन्थी-पुरिसेहि वि, ने चिय दोसा इमे अन्ने ॥ २३९४ ॥

अथवा स पुलिन्दः पुलिन्द्या सहानाचारमाचरेत् ततः स्त्रीपुरुषानाचारे दृष्टे चित्तजोमो भवेत्,
क्षुभिते च चित्ते प्रतिगमनादयो दोषाः । यद्वा स पुलिन्दस्तां प्रतिसेवितुकाम- ‘सागारिकं’
वक्ष्यमाणलक्षणमिति कृत्वा तं साधुं ग्रहण्यात् । एते आरण्यकेषु स्त्री-पुरुषेषु दोषा उक्ताः ।
25 ग्रामेयकस्त्री-पुरुषेष्वपि त एव दोषाः । एते चान्येऽधिका भवन्ति ॥ २३९४ ॥

चंक्रमणं निष्ठेवण, चिद्धित्ता तम्मि चैवं तूहम्मि ।

अच्छंते संकापद, मज्जण दड्डुं सतीकरणं ॥ २३९५ ॥

चंक्रमणं निर्लेपनं वा तत्र गृहस्थैः कर्तुकामोऽपि साधुं दृष्ट्वा कश्चिदन्यत्र गत्वा करोति,
कश्चिच्च तत्रैव तीर्थे साधुसमीपे गत्वा करोति । तथा “चिद्धित्” ति कश्चिद् गृहस्थः साधुना
30 सह गोष्ठीनिमित्तं स्थित्वा पश्चादन्यत्र गच्छति । एवमधिकरणं भवेत् । तथा दक्तीरे तिष्ठति

१ °सु कुत्सिता° नो० ले० ॥ २ °ण्यकानां पुरुषाणां स्त्रीणां च त एव मा० ॥ ३ °कमलु-
प्यलि° मा० ॥ ४ °ण्यकानां दो° मा० ॥ ५ °व कुहुरम्मि ता० ॥ ६ °स्यः कृत्वा गन्तुका-
मोऽपि साधुं दृष्ट्वा तत्रैव तीर्थे साधुसमीपे स्थित्वा पश्चात् मा० अं० ॥ ७ °ति । तत्र च

साधौ 'शङ्कापदं' वक्ष्यमाणलक्षणमगाग्निना जायते । मज्जनं च विधीयमानं दृष्ट्वा स्मृतिरग्नं भुक्तभोगिनाम्, उपलक्षणत्वादभुक्तभोगिनां च कौतुकमुपजायते ॥ २३९५ ॥

अथैनामेव निर्युक्तिगाथां विवृणोति—

अन्नन्थ व चंकमती, आयमणऽण्णन्थ वा वि वोमिद्व ।

कोनाली चंकमणे, परकूलाओ वि तन्थेइ ॥ २३९६ ॥

कश्चिद् 'दकर्तारे चङ्क्रमणं करिष्यामि' इत्यभिप्रायेणायान् साधुं दृष्ट्वा तत् स्नानादन्यत्र चङ्क्रम्यते, वाशब्दात् कश्चिदन्यत्र चङ्क्रम्यमाणः साधुं विलोक्य तत्रागत्य चङ्क्रम्येत् । एतम् 'आचमनं' निर्लेपनं तन् कर्तुकामः सजां वा व्युत्पद्यकामः साधुं दृष्ट्वा अन्यत्र गत्वा अन्यतो वा तत्रागत्य निर्लेपयति व्युत्सृजति वा । तथा कश्चिदगारो गन्तुकामः परकूले चङ्क्रम्यमाणं साधुं निरीक्ष्य "कोनालि" चि गोष्ठी तां साधुना सह करिष्यामीति नत्वा तदर्थं चङ्क्रमणं कर्तुं परकू- 10 लोदपि तत्रागच्छति । सर्वत्र साधुनिमित्तमागच्छन्नागन्निष्ठं पदं कायान् विगमयेत् ॥ २३९६ ॥

"अच्छन्ते संकापय" चि पदं व्याख्यानयति—

दग-मेहुणसंकाए, लहुगा गुरुगा उ मूल निस्संक ।

दगतूर कौंचवीरग, पयंम केमादलंकारे ॥ २३९७ ॥

साधुं दकर्तारे तिष्ठन्तं दृष्ट्वा कश्चिदगारः शङ्का कुर्यात्—जिनेष उदरुपानार्थं तिष्ठति ! 15 उत मैथुने दत्तमंदां काञ्चिदागच्छन्ती प्रतीक्षते । तत्रोदरुपानशङ्काया चतुर्णु, निःशङ्किने चतुर्गुरु; मैथुनशङ्कायां चतुर्गुरु, निःशङ्किने मूलम् । "मज्जग दट्ट मङ्ककरणं" चि (गा० २३९५) पदं व्याख्यायते—कोऽपि मज्जनं कुर्यात् नत्वा कश्चिद् जलमास्फालयति यथा 'दरु- र्थम्' उदके मुखादितूर्याणां शब्दो भवति । यद्वा कोऽपि कौंचवीरकेण जन्माहिण्डते । कौंच- 20 वीरको नाम पैटामहसो जलानविशेषः । "पयम" चि ज्ञात्वा पटवामादिभिः नगरारं कोऽपि 25 प्रघर्षयति । यद्वा "केमादलंकारे" चि केश-वस्त्र-नाल्या-ऽऽभरणा-ऽऽह्वारैर्गलानमन्दरोति । एतद् मज्जनादिकं दृष्ट्वा भुक्ता-ऽभुक्तमनुत्था स्मृत्यादयो दोषा ॥ २३९७ ॥

एवं पुन्येषु भणितम् । अथ स्त्रीषु दोषान् दर्शयति—

मज्जणवहणट्टाणेमु अच्छन्ते इत्थिणं नि गहणार्दी ।

एमेव कुच्छिनेतर, इत्थि मचिसेम मिहणेमु ॥ २३९८ ॥

ज्ञातिवर्गश्चिन्तयति—अस्मदीयस्त्रीणां मज्जनादिस्थाने एष श्रमणः परिमयेन कामयमानो वा तिष्ठति, ततो दुष्टशील इति कृत्वा ग्रहणा-ऽऽकर्षणादीनि कुर्यात् । याः पुनरपरिग्रहन्वियस्ताः 'कुत्सिताः' रजक्यादयः 'इतराः' अकुत्सिता ब्राह्मण्यादयः तास्यप्येवमेवात्मपरोमयसमुत्थादयो दोषाः । 'मिश्रुनेषु' स्त्री-पुरुषयुग्मेषु मैश्रुनक्रीडया रममाणेषु सविशेषतरा दोषा भवन्ति, ये च चङ्क्रमणादयो दोषाः पूर्वमुक्तास्तेऽप्यत्र तथैव द्रष्टव्याः । यत एते दोषा अतो दक्षतीरेऽमृनि सूत्रोक्तानि पदानि न कुर्यात् ॥ २३९८ ॥

चिद्वृण निसीयणे या, तुयद् निदा य पयल सज्झाए ।

झाणाऽऽहार वियारे, काउस्सग्गे य मासलद्द ॥ २३९९ ॥

स्थाने १ निपदने २ त्वगर्चने ३ निद्रायां ४ प्रचलायां ५ स्वाध्याये ६ ध्याने ७ आहारे ८ विचारे ९ कायोत्सर्गे १० चेति दशसु पदेषु दक्षतीरे विधीयमानेषु प्रत्येकं मासलघु, असामाचारीनिष्पन्नमिति भावः ॥ २३९९ ॥ अथ निद्रा-प्रचलयोः स्वरूपमाह—

मुहपडिवोहो निदा, दुहपडिवोहो उ निदनिदा य ।

पयला होद् टियस्सा, पयलापयला य चंक्रमओ ॥ २४०० ॥

मुखेन-नवच्छोटिकामात्रेणापि प्रतिबोधो यस्मिन् स मुखप्रतिबोधः, एवंविधः स्वापविशेषो 1४ निद्रेत्युच्यते । यत्र तु दुःखेन-महता प्रयत्नेन प्रतिबोधः स निद्रानिद्रा । तथा स्थितो नाम-उपविष्ट ऊर्ध्वस्थितो वा तस्य या स्वापावस्था सा प्रचला । या तु 'चङ्क्रमतः' गतिपरिणतस्य निद्रा सा प्रचलाप्रचला । अत्र च निद्रा-प्रचलयोरविकारे यन्निद्रानिद्रा-प्रचलाप्रचलयोर्व्याख्यानं तदनयोरप्यत्रैवान्तर्भावो द्रष्टव्य इति ज्ञापनार्थम् ॥ २४०० ॥

अर्थ विस्तरतः प्रायश्चित्तं वर्णयितुकाम आह—

20 संपाइमे असंपाइमे व दिट्ठे तहेव अदिट्ठे ।

पणगं लद्दु गुरु लद्दुगा, गुरुग अहालंद पोरुसी अहिया ॥ २४०१ ॥

दक्षतीरे 'सम्पातिमंऽसम्पातिमं वा' उभयस्मिन्नपि वक्ष्यमाणलक्षणो दृष्टोऽदृष्टो वा तिष्ठति । क्लियन्तं पुनः कालम् ? इत्याह—यथालन्दं पौरुसीमविकं वा पौरुसीम् । तत्र यथालन्दं त्रिधा—जघन्यं मध्यममुत्कृष्टं च । तत्र स्त्रिया आर्द्रः करो यावता कालेन शुष्यति तद् जघन्यम्, उत्कृष्टं 2४ पूर्वकोटिप्रमाणम्, तयोरपान्तराले सर्वमपि मध्यमम् । अत्र जघन्येन यथालन्देनाविकारः । एवं यथालन्दादिमंडात् त्रिविवं कालं दक्षतीरे तिष्ठतः पञ्चकं लघुको गुरुको मासः लघुका गुरुका-श्चत्वारो मासाः प्रायश्चित्तम् । एतदुपरिष्ठाद् (गा० २४०३) व्यक्तीकरिष्यते ॥ २४०१ ॥

१ °ति—यत्रास्माकं स्त्रियो मज्जनादि कुर्वन्ति तत्रैष श्र° मा० ॥ २ °पाः । "इत्थी सविसेसमिहुणेसु" ति ये सखीकाः पुरुषास्तेषु मैश्रु° मा० ॥ ३ चिद्विस्तु निसीइत्ता तुयद्द ता० ॥ ४ °थ विभागतः प्रा° मा० ॥ ५ °मे वा दृष्टोऽ° मा० ॥ ६ सो० डे० विनाऽन्यत्र—°त्र लन्दमिति काल उच्यते । स च त्रिधा—जघन्यो मध्यम उत्कृष्टश्च । तरुणस्त्रिया उद-कार्द्रः करो यावता कालेन शुष्यति स जघन्यः, उत्कृष्टः पूर्वकोटिप्रमाणः, तयोरपान्तराले सर्वोऽपि मध्यमः । मा० । °त्र तरुणस्त्रिया उदकार्द्रः क° त० डे० का० ॥

अथ सम्पातिमा-ऽसम्पातिमपदे व्याख्याति—

जलजा उ असंपाती, संपातिग सेमगा उ पंचिदी ।

अहवा मुत्तु विहंगे, होंति अमंपातिमा सेमा ॥ २४०२ ॥

ये 'जलजाः' मत्स्य-मण्डूकादयन्तेऽसम्पातिगाः. तेषु च दक्षिणमग्निसम्पातिगम् । येषां 'पञ्चेन्द्रियाः' स्थलचराः सेचरा वा ये स्थानान्तगतास्तस्य सम्पातिगं ते सम्पातिगान्मेव युक्तं तत् सम्पातिमम् । अथवा 'विहङ्गाः' पक्षिणन्ते यत्रागत्य सम्पातिगं तत् सम्पातिमम् । तान् युक्तान् 'शेषाः' स्थलचरा जलचरा वा सर्वेऽप्यसम्पातिगाः. तेषु च दक्षिणमग्निसम्पातिगम् ॥ २४०२ ॥

अथ पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं व्यक्तीरुर्न जानात्—

असंपाद् अहालंदे, अदिद्वे पंच दिद्वि मागो उ ।

पोरिसि अदिद्वि दिद्वे. लहु गुरु अहि गुरुओ लहुआ उ ॥ २४०३ ॥ 10

असम्पातिगे दक्षिणीरे जपन्य यथा लन्दमदृष्टिगति एव गतिन्द्रियानि. दृष्टिगति मास-लघु, असम्पातिगे पौरुषीमदृष्टिगति मासलघु. दृष्टिगति मासगुरु. अविता पौरुषीमदृष्टि-गति मासगुरु, दृष्टिगति चतुर्लघु । एवमसम्पातिगे दक्षिणीरे गतिगम् ॥ २४०३ ॥

संपादमे वि एवं, मामादी नवरि टाड चउगुण् ।

भिक्षु-वनभा-ऽऽयरिण्, तव-कालविसंमिया अहवा ॥ २४०४ ॥ 11

अहवा पंचपदं संजईण ममणाण चैव पंचपदं ।

पणगादी आगदं. णेयय्वं जाव चग्मिपदं ॥ २४०६ ॥

अथवा शुद्धिकादिभेदान् पञ्चानां संयतीनां श्रमगतानां चैव पञ्चानां पञ्चकदेगव्यं प्रायश्चित्तं तावद् नेतव्यं यावत् 'चग्मपदं' पागञ्चिकम् ॥ २४०६ ॥ एतदेव सविशेषमाह—

5 संजइ संजय तद् मंपज्मंय अहलंद पोरिर्मा अहिया ।

चिड्ढाई अदिङ्गे, दिङ्गे पणगाइ जा चरिमं ॥ २४०७ ॥

संयत्यः शुद्धिका स्यादिति मिदुर्ना अभिवेका प्रवर्तिना चेति पञ्चविधा.. संयत्ता अपि शुद्ध-
क-स्यविग्न-मिदुको-भ्याख्याय, -ऽऽचार्यभेदान् पञ्चधा. 'मंपज्मं' चि सूचकत्वात् सूत्रस्य सम्प्राप्ति-
ममसम्प्राप्तिर्मे वा दूर्कर्ताम्. यद्यन्तर्गतैर्गर्ग-अधिकगैर्गर्गलक्षणं कान्तव्यम्. स्थान-निषेधनादीनि
10 च दस पदानि, अदृष्टे दृष्टे चेति पञ्चदशम् । एतेषु पदेषु पञ्चकादिकं चरमं प्रायश्चित्तं यावद्
नेतव्यम् ॥ २४०७ ॥ कियन्ति पुनः प्रायश्चित्तस्थानानि भवन्ति ? इति दर्शयति—

पण दस पनग्म वीसा, पणवीसा माम चउर छ चैव ।

लहु गुल्ता मय्वेने, छेडो मूलं दुगं चैव ॥ २४०८ ॥

पञ्चरात्रिन्दिवानि दशरात्रिन्दिवानि पञ्चदशरात्रिन्दिवानि विंशतिरात्रिन्दिवानि पञ्चविंश-
15 तिरात्रिन्दिवानि नामिकं वक्तव्यं मामा ण्णामाश्च, एतानि सर्वाणि लहुञ्चति गुरुकाणि च,
तद्यथा—लहुञ्चरात्रिन्दिवानि गुरुञ्चरात्रिन्दिवानि इत्यादि, एतानि षोडश मञ्जातानि, छेडो
मूलं 'द्विकं चैव' अन्वयस्याप्य-पराञ्चिकयुगम्, एवं विंशतिः प्रायश्चित्तस्थानानि भवन्ति ॥ २४०८ ॥

अथानीगमेव पदाना चरणि, कां दुक्केमाह—

पणगाइ अमंपाइम, मंपाइमऽदिङ्गेमेव दिङ्गे य ।

20 चउगुल्ले टाइ सुई, मेमाणं वेडि एक्कं ॥ २४०९ ॥

असम्प्राप्तिमे यद्यन्तर्गदृष्टा शुद्धिका तिष्ठति लहुञ्चकम्, दृष्टा तिष्ठति गुरुञ्चकम्,
पौरुषान्दृष्टा तिष्ठति गुरुञ्चकम्. दृष्टा तिष्ठति लहुदशकम्, अविज्ञं पौरुषान्दृष्टा तिष्ठति
लहुदशकम्, दृष्टायां गुरुदशकम् । सम्प्राप्तिमे यद्यन्तर्गदृष्टा तिष्ठति गुरुञ्चकम्, दृष्टा
तिष्ठति लहुदशकम्, पौरुषान्दृष्टा तिष्ठति लहुदशकम्. दृष्टायां गुरुदशकम्. समविज्ञं
25 पौरुषान्दृष्टायां तिष्ठत्य गुरुदशकम्, दृष्टायां लहुञ्चदशकम् । एवमृद्धं स्थानमाश्रित्यैकम् ।
निर्गदन्त्यास्तु गुरुञ्चरात्रिन्दिवेत्यः प्रकृतं गुरुञ्चदशरात्रिन्दिवेत्तु. सम्प्राप्तं दुर्वत्या लहुदश-
रात्रिन्दिवादारब्धं लहुविंशतिरात्रिन्दिवेत्तु. एवं निर्गदन्त्यानां गुरु विंशतिरात्रिन्दिवेत्तु. प्रचलाय-
नामाया लहुञ्चविंशतिरात्रिन्दिवेत्तु, अथन द्वाह्यमाहृत्या गुरुञ्चविंशतिरात्रिन्दिवेत्तु, उच्चार-
प्रश्रवणे आचरन्त्या लहुनामे, लाज्यायं विद्वानय मामगुरुके, धर्मज्ञागौरव्या काज्याश्चगुरु-
30 दुक्के, कायोत्तैर्गै दुर्वत्याश्चगुरुके तिष्ठति । एवं शुद्धिकायाः प्रायश्चित्तमुक्तम् । शेषाणां तु
स्यविग्ननामानैकं स्थानमुपरि दृष्टे अवभाजैकैकं स्थानं हीयते । तद्यथा—स्यविग्राय गुरु-

१ बृहत्संख्ये न० अ० टा० ॥ २ गौरिकायां चतु० न० ॥

३ टा० डे० मो० ले० विद्वानय—त्सर्गं चतु० न० । त्सर्गेण तिष्ठन्त्याश्चतु० अ० ॥

ददृण व सद्वकरणं, ओभासण विरहिए य आइयणं ।

परितावण चउगुल्गा, अकप्प पडिसेव मूल दुगं ॥ २४१४ ॥

ग्लानस्य तदुदकं दृष्ट्वा 'स्मृतिकरणम्' ईदृशी स्मृतिरूपयते—पिवाम्यहमुदकम् । ततोऽसा-
ववभाषणं करोति, यदि दीयते ततः सयमविराधना, अथ न दीयते ततो ग्लानः परित्यक्तः ।
5 विरहिते च कारणतः साधुभिः प्रतिश्रये उदकस्य "आइयणं" ति पानं कुर्यात्, यदि स्वलि-
ङ्गेनापिबति ततश्चतुर्लघुकम् । अथ "दुगं" ति गृहिलिङ्गमन्यतीर्थिकलिङ्गं च तेन 'अकल्पम्'
अप्कायं प्रतिसेवते ततो मूलम्, तेन चापथ्येनानागादपरितापनादयो दोषाः, तन्निष्पन्नमाचा-
र्यस्य प्रायश्चित्तम् । अथवा "अकप्प पडिसेव मूल दुगं" ति अकल्पं प्रतिसेव्य भग्नवतोऽह-
मिति कृत्वा यद्येको ग्लानोऽवधावते तत आचार्यस्य मूलम्, द्वयोरनवस्थाप्यम्, त्रिषु पारा-
10 श्विकम् ॥ २४१४ ॥^३

आउक्काए लहुगा, पूयरगादीतसेसु जा चरिमं ।

जे गेलन्ने दोमा, धिइदुव्वल्ले सेहं ते चेव ॥ २४१५ ॥

अप्काये प्रतिसेविते चतुर्लघुकाः । पूतरकादित्रसेषु 'चरम' पाराश्विकं यावन्नेतव्यम् ।
तत्र पूतरकादिषु द्वीन्द्रियेषु पञ्चलघुकम्, त्रीन्द्रियेषु पञ्चरुक्कम्, चतुरिन्द्रियेषु च्छेदः, पञ्चे-
15 न्द्रिये मत्स्यादौ < उदकेन सह गिलिते > एकस्मिन् मूलम्, द्वयोरनवस्थाप्यम्, त्रिषु
पाराश्विकम् । ये च ग्लान्ये ग्लानस्य स्मृतिकरणा-प्कायपानादयो दोषा उक्ताः 'वृत्तिदुर्वले'
मन्दश्चद्वे शैक्षे त एव द्रष्टव्याः ॥ २४१५ ॥

गतं यूपकद्वारम् । अथातापनाद्वारमाह < निर्युक्तिकारः >—

आयावण तह चेव उ, नवरि इमं तत्थ होइ नाणत्तं ।

20 मज्जण सिञ्चण परिणाम वित्ति तह देवया पत्ता ॥ २४१६ ॥

ये दकतीरेऽधिकरणा-ऽन्तरायादयो दोषा उक्तास्ते यथासम्भवं दकतीरे यूपके वा आतापनां
कुर्वतस्तथैव भणितव्याः, नवरमिदं 'नानात्वं' विशेषो भवति—तत्रातापयतो मज्जनं वा सिञ्चनं
वा कश्चित् कुर्यात्, परिणामो वा तस्य स्नानादिविषयो भवेत्, 'वृत्तिर्वा' आजीविका मरुकाणां
व्यवच्छिद्यत, प्रान्ता वा देवता लोकनापूज्यमाना साधोरुपसर्गं कुर्यात् ॥ २४१६ ॥

25 तत्र मज्जन-सिञ्चन-परिणामद्वाराणि व्याख्यानयति—

मज्जंति व सिञ्चंति व, पडिणीयऽणुकंपया व णं केई ।

तण्हण्हपरिगयस्स व, परिणामो ण्हाण-पियणेषु ॥ २४१७ ॥

"णं" इति तमातापकं प्रत्यर्नाकतया अनुकम्पया वा केचिद् 'मज्जयन्ति वा' स्रपयन्ति
'सिञ्चन्ति वा' शृङ्गच्छटादिमिरज्जलीमिर्वा निर्वापयन्ति । यद्वा तस्यातापकस्य 'तृपितोऽहम्'

१ अथ "अकप्प पडिसेव मूल दुगं" ति गृहिलिङ्गमन्यतीर्थिकलिङ्गं च तद्विकं तेन का० ॥

२ ०थ्येन सेविनेन ग्लानस्यानागादपरितापनादयो दोषाः, तन्निष्पन्नं चतुर्गुल्कादिकं
प्रायं का० ॥ ३ एतदग्रे का० पुन्यके उदकपान एव सविशेषं प्रायश्चित्तमाह इत्यवतरणं वर्तते ॥

४-५ < एतन्निहणतः पाठः भा० का० नास्ति ॥ ६ चेवं, न० ता० ॥

इत्येवं वृष्णापरिगतस्य 'वर्माभिभूतगात्रोऽहम्' इत्येवमुष्णपरिगतस्य वा स्नान-पानयोः परिणामः सञ्जायते ॥ २४१७ ॥ वृत्तिद्वारं प्रान्तदेवताद्वारं चाह—

आउट्ट जणे मरुगाण अदाणे खरि-तिरिक्खिओभादा ।

पञ्चमरुदेवपूजण, खरियाऽऽवरणं व सिन्नाई ॥ २४१८ ॥

तस्यानापनया आवृत्तेः—आवर्जितो जनो मरुक्काणा दानं न ददाति, ततस्तेषामदाने खरी-5 व्यक्षरिका तिरश्ची—महागण्डिकाप्रभृतिना तद्विषयं छोगम्—अभ्यास्यानं तदादयो दोषा भवेयुः । तथा 'प्रत्यक्षदेवताऽयम्' इति कृत्वा नस्य माधो' पूजनं देवतायाश्चापूजनम्, ततः "खरियाऽऽवरणं" इति नयतथेपमावृत्य तन्प्रतिरूपं कृत्वा व्यक्षरिकं प्रतिसेवमानं देवता दर्शयेत्, क्षिप्तचित्तादिकं वा त श्रमण सा देवता कुर्यादिति ॥ २४१८ ॥

अथैनानामेव निर्युक्तिगाथां स्पष्टयति—

10

आयावण साहुम्सा, अणुक्कंपं तस्स कुण्ड गामो उ ।

मरुगाणं च पओगो, पडिणीयाणं च संवा यं ॥ २४१९ ॥

तस्य मायोर्द्वर्तरे आतापना कुर्वन्तो ब्राह्मणः सर्वोऽन्यावृत्तः, ततश्चानुकम्पा तस्य करोति, पारणकदिवसे भक्तादिकं न विज्ञेय ददातीत्यर्थः, 'अयं प्रत्यक्षदेवः, किमस्माकमन्येषां मरुकादीनां दत्तेन ? एतस्य दत्तं बहुफलं भवति' इति कृत्वा । ततो मरुकाणामदीयमाने प्रद्वेषः 15 सञ्जातः, ततस्ते व्यक्षरिका-महागण्डिकादिविषयमयशः प्रद्वेषुः, यथा—एष सर्वतोऽस्माभिर्व्यक्षरिका महागण्डिका वा प्रतिसेवमानो दृष्ट इति । तत्र ये प्रत्यनीकान्तेषां शङ्का भवति तत्र चतुर्गुरु, निःशङ्किते मूलम्; अथवा ये प्रत्यनीकान्ते शङ्कन्ते—कस्मादेव तीर्थस्थाने आतापयति ? किं नैन्यार्थी ? उत मैथुनार्थी ? इति ॥ २४१९ ॥

गत वृत्तिद्वारम् । अथ "पञ्चमरुदेव" इत्यादि पश्चाद् भोव्यते—यत्रासावातापयति तत्र 20 प्रत्यासन्ना देवता वर्तते तस्या लोकः सर्वोऽपि पूर्वं पूजापर आसीत् । तं च साधु तत्रातापयन्तं दृष्ट्वा अयं प्रत्यक्षदेवतमिति कृत्वा लोकं पूजयितुं लग्नः । ततः सा देवता अपूज्यमाना प्रद्विष्टा सती व्यक्षरिकायभ्यास्यानं दद्यात् । अथवा साधुरूपमावृत्य तत्प्रतिरूपं व्यक्षरिकं तिरश्ची वा प्रतिसेवमानं दर्शयेत्, क्षिप्तचित्तं वा कुर्यात्, अपरा वा अकल्पप्रतिसेवनादिकामक्रियां दर्शयेत् । यस्मादियन्तो दोषान्स्माद् दकतीरे यूपके वा न स्थानादीनि पदानि 25 कुर्यात्, द्वितीयपदे कुर्यादपि । कथम् ? इत्याह—

पढमे गिलाणकारण, वीए वसहीएँ असइए वसइ ।

रायणियक्कञ्जकारण, तइए विइयपय जयणाए ॥ २४२० ॥

प्रथमं—दकतीरं तत्र ग्लानकारणात् तिष्ठेत् । द्वितीयं—यूपकं तत्र निर्दोषाया वसतेः 'असति' अभावे 'वसति' तिष्ठति । 'तृतीयम्' आतापनापदं तत्र रात्रिकः—राजा तदायत्तं यत् 30

१ °त्तो यो जनस्तस्माद् मरुकाणामदाने 'ख' भा० ॥ २ °कायाः परिभोगं देव' भा० का० ॥

३ अथैतदेव रूपं भा० का० ॥ ४ उ ता० ॥ ५ °तः, तेन च ह्य' भा० ॥

६ °यतो मया ह्य' भा० ॥ ७ व्याख्यायते भा० ॥

कुल-गण-सङ्घकार्यं तत्कारणे तिष्ठेत् । एवं त्रिष्वपि दकतीरादिषु 'यतनया' वक्ष्यमाणलक्षणया 'द्वितीयपदं' तत्रावस्थानलक्षणं सेवेत ॥ २४२० ॥ अथैनानामेव निर्युक्तिगाथां भावयति—

विज्ज-द्विवियद्वयाए, निज्जंतो गिलाणो असति वसहीए ।

जोग्गाए वा असती, चिट्ठे दगतीरऽणोयारे ॥ २४२१ ॥

८ ग्लानो वैद्यस्य समीप नीयमानो द्रव्यम्-औषधं तदर्थं वाऽ-यत्र नीयमानोऽन्यत्र वसतेरभावे दकतीरेऽपि तिष्ठेत् । अथवा विद्यते वसतिः परं न ग्लानयोग्या ततो योग्याया वसतेरसति तत्र वसेत् । अथवा विश्रामणार्थं दकतीरे मुहूर्त्तमात्रं ग्लानस्तिष्ठेत् । तमपि मनुष्य-तिरश्चाम् 'अनवतारे' अप्रवेशमार्गेऽवतारयेत् ॥ २४२१ ॥ तत्र च स्थितानामियं यतना—

उदगंतेण चिलिमिणी, पडियरए मोत्तु सेस अन्नत्थ ।

10 पडियर पडिसंलीणा, करिज्ज सव्वाणि वि पयाणि ॥ २४२२ ॥

उदकं येनान्तेन-पार्श्वेन भवति ततश्चिलिमिली कटको वा दीयते, ये च ग्लानस्य प्रतिचरकास्तान् मुक्त्वा शेषाः सर्वेऽप्यन्यत्र तिष्ठन्ति । प्रतिचरका अपि प्रतिसलीनास्तथा तिष्ठन्ति यथा सम्पातिमा-ऽसम्पातिमसत्त्वानां सन्नासो न भवति । एव सर्वाण्यपि स्थान-निषेदनादीनि पदानि कुर्यात् ॥ २४२२ ॥ गता दकतीरयतना । अथ यूपकयतनामाह—

15 अट्ठाणनिग्गयादी, संकम अप्पाग्रहुं असुन्नं च ।

गेलन्न-सेहभावो, संसङ्गुसिणं व निव्वविडं ॥ २४२३ ॥

अध्वनिर्गतादयः साधवोऽन्यस्या वसतेरभावे यूपके तिष्ठन्ति । तत्रारूपबहुत्वं ज्ञात्वा य एकाङ्गिकोऽचलो अपरिग्राही निष्प्रत्यपायश्च सङ्गमस्तेन गन्तव्यम् । दिवा च रात्रौ च वसति-मशून्यां कुर्वन्ति । तत्र स्थितानां ग्लानस्य वा शैथिल्यस्य वा यदि 'पानीयं पिबामः' इत्यशुभो 20 भाव उत्पद्यते ततस्तौ प्रज्ञाप्येते । तथाप्यस्थिते भावे तयोः संसृष्टपानकमुष्णोदकं वा 'निर्वाप्य' सुशीतलं कृत्वा दातव्यम् ॥ २४२३ ॥ अथातापनायतनामाह—

ओलोयण निग्गमणे, ससहाओ दगसमीवे आयावे ।

उभयद्वो भोगजट्ठे, कज्जे आउट्टु पुच्छणया ॥ २४२४ ॥

चैत्यविनाश-तद्व्यविनाशादिविषयं किमपि कार्यं राजार्चनं ततो राज्ञ आवर्जनार्थं दकस- 25 भीषे आतापयेत् । तच्च दकतीरं राज्ञोऽवलोकनपथे निर्गमनपथे वा भवेत् । तत्र चातापयन् 'ससहायः' नैकाकी 'उभयद्वद्वः' धृत्या संहननेन च बलवान् "भोगजट्ठे" चि आम्रमेयका-ऽऽर-प्यकानां तिर्यङ्-मनुष्याणामवतरणमार्गं मनुजानां च स्नानादिभोगस्थानं वर्जयित्वा अपरिमोग्ये प्रदेशे आतापयति । ततः स राजा तं महातपोयुक्तमातापयन्तं दृष्ट्वा आवृत्तः सन् कार्यं पृच्छेत्—भगवन् ! किमेवमातापयसि ? आज्ञापय, करोम्यहं युष्मदभिप्रेतं कार्यम्, भोगान् 36 वा भगवतां प्रयच्छामि । मुनिराह—महाराज ! न मे कार्यं भोगादिभिर्वरैः, इदं सङ्घकार्यं

१ 'रणेन यतनया द्वितीयपदं सेवेत ॥ २४२० ॥ अथैतदेव भा० मा० का० ॥

२ चैत्यविनाशस्तद्व्यविनाशो वा संयतीचतुर्थं [व्रत]मङ्गो वा अन्यद्वा किमपि शृङ्ग-नादितं कार्यं राजार्चनं तस्यावर्जनार्थं दक० मा० ॥

चैत्यविनाशनिवर्तनादिकं विद्वद्भातु महाराज इति ॥ २४२४ ॥

अथ तस्य कीदृशः सहायो दीयते ? इत्याह—

भाषिय करणो तरुणो, उत्तर-सिञ्चणपहे य मुत्तुणं ।

मज्झणमाइनिवारण, न य हिंडइ पुप्फ वारेइ ॥ २४२५ ॥

‘भावितो नाम’ परिणतजिनवचन. तस्य गप्फायपाने परिणामो न भवति, “करणु” चि ७ इपुगासे संयमे वा कृतकरणः, ‘तरुणः’ समर्थः, ईदृशः सहायस्तस्य नातिदूरे वृक्षच्छायायामुप-विष्टतिष्ठति । स चातापकस्तिर्यङ्-मनुष्याणामुत्तरणपथं सिञ्चनपथं च मुक्त्वा आतापयति । तथा-प्यातापयन्तं यदि कोऽपि मज्जयति वा सिञ्चयति वा ततस्तं सहायो निवारयति । स चाताप-कस्तस्मिन् ग्रामे नगरे वा भिक्षा न हिण्डते, ‘मा गरुकादय’ प्रद्विष्टा अभ्याख्यानं विप-गरादि वा दद्युः’ इति कृत्वा । यश्चातापकस्य पुष्पादीन्यालगयति तमप्यसौ सहायो वारयति ॥ २४२५ ॥ १०

॥ दकतीरप्रकृतं समाप्तम् ॥

चित्रकर्मप्रकृतम्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सचित्त-
कम्मे उवस्सए वत्थए २० ॥

15

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अचित्तकम्मे
उवस्सए वत्थए २१ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पढम-चउत्थवयाणं, अतिचारो होज्ज दगसमीवम्मि ।

इह वि य हुज्ज चउत्थे, सचित्तकम्मेस संवंधो ॥ २४२६ ॥

20

प्रथम-चतुर्थव्रतयोरप्फायपान-स्त्रीपशुससर्गादिभिरतिचारो दकसमीपे तिष्ठतां भवेदिति कृत्वा तत्र न तिष्ठतीत्युक्तम् । इहापि च सचित्रकर्मणि प्रतिश्रये तिष्ठतां चतुर्थव्रतस्यातिचारो भवेदिति कृत्वा तत्र न तिष्ठतीत्यनेन प्रतिपाद्यते । एष सम्बन्धः ॥ २४२६ ॥

प्रकारान्तरेण तमेवाह—

नो कप्पइ जागरिया, चिट्ठणमाई पया य दगतीरे ।

25

चित्तगयमाणसाणं, जागरि-ज्ञाया कुतो अहवा ॥ २४२७ ॥

अनन्तरसूत्रे नो कल्पते ‘जागरिका’ धर्मध्यान स्थानादीनि च पदानि दकतीरे कर्तुमित्यु-

१ ०र्थः स्वसमय-परसमयगृहीतार्थतया चोत्तरप्रदाने प्रगल्भः । आत्मनाऽपि च आता-पक ईदृशो भवति । स च सिञ्चनपथं मुक्त्वा आ० भा० ॥

क्तम् । इह तु चित्रगतमानसानां कृतो जागरिका-साध्यायौ सम्भवतः ? इत्ययम् 'अथवा'
द्वितीयः सम्बन्धः ॥ २४२७ ॥

अनेन सम्बन्धद्वयेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थानां वा
'सचित्रकर्मणि' चित्रकर्मणा संयुक्त उपाश्रये वस्तुम् ॥

८ कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थानां वा अचित्रकर्मणि उपाश्रये वस्तुमिति सूत्रार्थः ॥
अथ भाष्यविन्तरः—

निदोष सदोषे वा, सचित्तकर्म उ दोष आणादी ।

सद्वक्त्रं विकृता वा, विद्वयं असनीए वसदीए ॥ २४२८ ॥

निर्दोषे वा सदोषे वा सचित्रकर्मणि प्रतिश्रये तिष्ठनामाजादयो दोषाः । ये च तादृशे
१० चित्रकर्मग्रन्थिते वेज्जन्ति पूर्वं भोगान् वृषुजिरं तेषां स्मृतिकर्णम्, उपलक्षणत्वादितरेषां कौतु-
कमुपजायते, विकृता वा तत्र वक्ष्यमाणलक्षणा भवेत् । द्वितीयपदं चात्र—वसतावसत्यां तत्रापि
वसेत् ॥ २४२८ ॥ अथैनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्याति—

तत्र गिरि नदी समुद्रो, भवणा वल्ली लयाविद्याणा य ।

निदोष चित्तकर्म, पुत्रकलम-मान्थियैर्द य ॥ २४२९ ॥

१५ तत्रः—सहकारादयः, गिरयः—हिमवतादयः, नद्यः—गङ्गा-सिन्धुप्रसृतयः, समुद्रः—लवणो-
दादिकः, भवनानि—चतुःशालादीनि गृहाणि, वल्लीः—नागवल्यादयः, लता—माधवा-चम्पक-
तादयः तासां वितानं—निकुरुष्वम् । तथा पूर्णकलम-स्त्रिकटादयश्च ये माङ्गलिकाः पदार्थाः,
एतेषां रूपाणि यत्रालिखितानि तच्चित्रकर्म निर्दोषं ज्ञातव्यम् ॥ २४२९ ॥ अथ सदोषमाह—

तिरिय-मणुय-देवर्षाणं, जत्थ उ देहा भवन्ति भित्तिकया ।

२० सविकार निर्विकारा, सदोष चित्रं हवद् एयं ॥ २४३० ॥

'तिर्यङ्-मनुज-देवानाम्' इति तिरश्चीनां मानुषाणां देवानां चेत्यर्थः, एतासां देहाः सवि-
कारा निर्विकारा वा यत्र भित्ति कृताः—आलिखिता भवन्ति एतत् चित्रकर्म सदोषं भवति
॥ २४३० ॥ अथानेव तिष्ठता प्रायश्चित्तमाह—

लहु गुरु चउण्ह मासो, विसेसितो गुरुणो आदि छल्लहुगा ।

२५ चउल्लहुगादी छगुरु, उमयस्स वि दुविहचित्तम्मि ॥ २४३१ ॥

निर्दोषे चित्रकर्मणि तिष्ठतां चतुर्णामपि तप-कालविशेषितो लघुमासः । तद्यथा—आचा-
र्यस्य द्वाभ्यामपि तप-कालाभ्यां गुरुकः, उपाध्यायस्य तपोगुरुकः काललघुकः, वृषभस्य काल-
गुरुकस्तपोलघुकः, मिश्रोर्द्वाभ्यामपि लघुकः । निर्ग्रन्थानामपि निर्दोषचित्रकर्मणि तिष्ठन्तीनां
प्रवर्तिनी-भाणावच्छेदिनी-अभिषेका-मिश्रुणानामेवमेव तप-कालविशेषितो गुरुको मासः ।
३० निर्ग्रन्थाः सदोषचित्रकर्मणि यदि तिष्ठन्ति तदा गुरुको मास आदौ क्रियते, पङ्कल्लुकाश्च

१ °रमाह° तं दे० ॥ २ तत्र निर्दोषं चित्रकर्म ताद्यदाह भा० ॥ ३ °यादीया ता० ॥

४ °तं मासगुरुकम् । निर्ग्रन्थाः सदोषचित्रकर्मणि यदि तिष्ठन्ति तदा चतुर्णामपि
मासगुरुकमादौ कृत्वा पङ्कल्लुकान्तं द्रष्टव्यम् । तत्र मिश्रो° भा० ॥

पर्यन्ते । तद्यथा—भिर्शोर्मासगुरुकम्, वृषभस्य चतुर्लघुकम्, उपाध्यायस्य चतुर्गुरुकम्, आचार्यस्य षड्लघुकम् । निर्ग्रन्थीनां तु सदोषे चित्रकर्मणि तिष्ठन्तीनां चतुर्लघुकमादौ कृत्वा षड्लघुकान्तं प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—भिक्षुण्याश्चतुर्लघुकम्, अभिषेकायाश्चतुर्गुरुकम्, गणावच्छेदिन्याः षड्लघुकम्, प्रवर्तिन्याः षड्गुरुकम् । एवम् 'उभयस्यापि' निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीवर्गस्य द्विविधे चित्रकर्मणि प्रायश्चित्तं ज्ञानव्यम् ॥ २४३१ ॥ अथ विकथापदं न्यास्यानयति— 5

दिष्टं अन्नतथ मए, चित्तं ते सौभगं न एअं ति ।

इति विकहा पलिमंथो, सज्जायादीण कलहो य ॥ २४३२ ॥

तत्र चित्रकर्म दृष्ट्वा कश्चित् साधुर्ब्रूयात्—मया पूर्वमन्यत्र चित्रकर्म दृष्टं तच्च 'शोभनं' वर्णक-रेखादिशुद्ध्या रमणीयं न पुनः 'एतत्' प्रत्यक्षोपलभ्यमानम् । तदाकर्ण्य द्वितीयः साधुर्ब्रूयात्—मुग्धबुद्धे ! किं जानीषे त्वम् ! इदमेव रमणीयमिति । एवं निकथा सज्जायते । ततश्च 10 स्नाभ्यायादीनां परिमन्थः कलहश्चोभयोरप्युत्तरप्रत्युत्तरिकां कुर्वतोऽत्यथते । यत् एते दोषास्तस्मान्न स्नातव्यम् ॥ २४३२ ॥ द्वितीयपदं वसनावसत्यामिति' द्वारं भावयति—

अद्वाणनिग्गयाई, तिपरिरया असइ अन्नवसहीए ।

तरुणा करिति दूरे, निचावरिए य ते रूवे ॥ २४३३ ॥

अध्वनिर्गतादयसीन् परिरयान्—परिभ्रमणानि कृत्वा यद्यन्या निरुपहता वसतिर्न प्राप्यते ततः 15 सचित्रकर्मकेऽप्युपाश्रये तिष्ठन्ति । तत्र च प्रथमं निर्दोषे पश्चात् सदोषेऽपि । ये च तरुणास्तान् चित्रकर्मणो दूरतः कुर्वन्ति । तानि च रूपाणि 'नित्यावृतानि' सदैव चिलिमिलिकया प्रच्छादितानि कुर्वन्ति, नापावृतानि स्थापयन्तीत्यर्थः ॥ २४३३ ॥

॥ चित्रकर्मप्रकृतं समाप्तम् ॥

सा गा रि क नि श्रा प्र कृ त म्

20

सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथीणं सागारियअनिस्साए वत्थए २२ ॥

कप्पइ निग्गंथीणं सागारियनिस्साए वत्थए २३ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

एरिसदोमविमुक्कम्मि आलए संजईण नीसाए ।

25

कप्पइ जईण भइओ, वासो अह सुत्तसंवंधो ॥ २४३४ ॥

ईदृशैः—अनन्तरोक्तैर्दोषैर्विमुक्तो य आलयः—उपाश्रयस्तस्मिन् संयतीनां सागारिकनिश्रया 20 पैरिगृहीतानां वासः कल्पते । यतीनां तु 'भक्तः' विकल्पितः, निश्रया वा अनिश्रया वा

१ °ति निर्युक्तिगाथापदं भाव° का° ॥ २ °यः त्रयः परिरयाः—परिभ्रमणानि समाहृता-
स्त्रिपरिरयम्, त्रीन् वारान् पर्यटनं कृत्वा य° भा° ॥ ३ °< ॥ एतन्मध्यगतः पाठः भा° नास्ति ॥
बृ° ८८

तेषां वासः कल्पत इत्यर्थः । एतेन द्वितीयसूत्रस्यापि वक्ष्यमाणस्य सम्बन्धः प्रतिपादितः ।
'अथ' एष सूत्रसम्बन्ध इति ॥ २४३४ ॥

अनेन सम्बन्धेनायावत्स्यास्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां 'सागारिकनिश्चया' श्रव्या-
तरेणापरिगृहीतानां वस्तुम् ॥

६. कल्पते निर्ग्रन्थानां 'सागारिकनिश्चया' श्रव्यातरेण परिगृहीतानां वस्तुम् । एष सूत्र-
सङ्केत्यर्थः ॥ अथ भाष्यकारो विस्तरार्थं विमणिपुराह—

सागारियं अनीसा, निर्गन्धीणं न कप्पए वासो ।

चउगुरु आयरियादी, दोसा ते चेव तरुणादी ॥ २४३५ ॥

सागारिकः—श्रव्यातरस्तम् 'अनिश्चय' निश्चामकृत्वा । किमुक्तं भवति ?—श्रव्यातरस्य या
10 निश्चा—'मया युष्माकं चिन्ता करणीया, न भवतीभिः कुतोऽपि मेतज्यम्' इत्यभ्युपगमः,
तामन्तरेण निर्ग्रन्थानां न कल्पते वासः । अत एवेतत् सूत्रमाचार्यो यदि प्रवर्त्तिन्या न कथयति
ततश्चत्वारो गुरुकाः । सा न प्रतिशृणोति चत्वारो गुरुकाः । आचार्यमुन्नादाकर्ण्य सा संयतीनां
न कथयति तदापि चतुर्गुरुकाः । यदि ता न प्रतिशृण्वन्ति तदा तासां लघुको मासः । तत्र
चापरिगृहीते उपाश्रये वसन्तीनां त एव 'तरुणादयः' "तरुणा वेसितिय विवाह" (गा० २३०४)
15 इत्यादयो दोषाः ये आपणगृहादौ तिष्ठन्तीनामुक्ताः ॥ २४३५ ॥

सागारियं अनिस्सा, भिक्खुणिमार्दाण संवसन्तीणं ।

गुरुगा दोहिं विसिद्धा, चउगुरुगाई व छेदंता ॥ २४३६ ॥

सागारिकम् 'अनिश्चय' निश्चामकृत्वा भिक्षुण्यादीनां संवसन्तीनां 'द्वाम्यां' तपः-कालाम्यां
विशिष्टाश्चतुर्गुरुकाः । तत्र भिक्षुण्यास्तपसा कालेन च लघुकाः, अभिषेकायाः कालेन गुरुकाः,
20 गणावच्छेदिन्यास्तपसा गुरुकाः, प्रवर्त्तिन्यास्तपसा कालेन च गुरुकाः । अथवा चतुर्गुरुकादीनि
च्छेदान्तानि प्रायश्चित्तानि । तद्यथा—भिक्षुण्याश्चतुर्गुरुकम्, अभिषेकायाः षड्लघुकम्, गणा-
वच्छेदिन्याः षड्गुरुकम्, प्रवर्त्तिन्याश्छेद इति । आज्ञादयश्च दोषाः ॥ २४३६ ॥ अपि च—

कंपइ वाएण लया, अणिसिसया निस्सिसया उ अक्खोमा ।

इय समणी अक्खोमा, मगारिनिस्सेयरा मइया ॥ २४३७ ॥

25 'लार्ता' वल्ली 'अनिश्चिता' वृक्षाद्यालम्बनरहिता वातेन प्रेर्यमाणा सती कम्पते, 'निश्चिता
तु' सालम्बना 'अज्ञोभ्या' वातेन चालयितुमशक्या । "इय" एवं श्रमणी सागारिकनिश्चिता
सती अज्ञोभ्या, 'इतरा' अनिश्रिता 'मक्का' विकल्पिता, यदि सा स्वयं धृति-बलयुक्ता तदा
"तरुणादीनामज्ञोभ्या धृतिदुर्बला तु क्षोभणीयेति भावः ॥ २४३७ ॥

आह श्रमणी न सूत्राचार्य-प्रवर्त्तिनीनिश्चाविरहिता कदापि भवति, अतः किं कार्यं तस्याः
30 सागारिकनिश्चया ? इत्युच्यते—

दोहि वि पक्खेहिं मुसंयुयाण तह वि गिहिनीसमिच्छंति ।

बहुसंगहिया अजा, होइ थिरा इंदलट्ठी वा ॥ २४३८ ॥

‘द्वाभ्यामपि’ आचार्य-प्रवर्त्तिनीलक्षणाभ्यां पक्षाभ्यां यद्यप्यार्याः सुसंवृता वर्त्तन्ते तथापि तासां गृहिणः—सागारिकस्य निश्रामिच्छन्ति भगवन्तः । कुतः ? इत्याह—‘बहुसङ्गृहीताः’ बहुभिः—आचार्यादिभिश्चिन्तकैः परिगृहीता आर्या स्थिरा भवति इन्द्रयष्टिरिव । यथा खल्विन्द्रयष्टिर्विहीभिः इन्द्रकुमारिकाभिर्विद्धा सती निष्कम्पा भवति एवमियमपि ॥ २४३८ ॥ किञ्च—

पत्थितो वि य संकट, पत्थिजंतो वि संकती वलिणो ।

5

सेणा बहू य सोभइ, बलवद्गुत्ता तहऽज्जा वि ॥ २४३९ ॥

प्रार्थयन्नप्यार्या समर्थसागारिकनिश्चितां तरुणादिजनः ‘शङ्कते’ धिमेतीत्यर्थः । तथा प्रार्थ्यमानोऽपि संयतीजनः ‘वलिनः’ समर्थस्य शय्यातरस्य शङ्कते । अपि च यथा सेना बलपतिना—सेनानायकेन यथा वा बधूर्बलवता श्वशुरपक्षेण पितृपक्षेण च गुप्ता—रक्षिता शोभते तथा आर्याऽपि बलवता शय्यातरेण परिगृहीता सती विराजते ॥ २४३९ ॥

10

अमुमेवार्थं व्यतिरेकभङ्गाया < दृष्टान्तेन > द्रढयति—

सुन्ना पसुसंधाया, दुब्बलगोवा य कस्स न वितक्का ।

इय दुब्बलनिस्साऽनिस्सिया व अज्जा वितक्काओ ॥ २४४० ॥

‘शून्याः’ रक्षपालविरहिताः ‘दुर्बलगोपा वा’ असमर्थरक्षपालपरिगृहीताः ‘पशुसंधाताः’ गवादिपशुवर्गाः कस्य न ‘वितर्क्याः’ अभिलषणीया भवन्ति ? । ‘इति’ अमुना प्रकारेण दुर्बल-15 शय्यातरनिश्चिताः सर्वथैवानिश्चिता वा आर्याः सर्वस्यापि ‘वितर्क्याः’ प्रार्थनीया भवन्ति ॥ २४४० ॥ < अत्रैवार्थं दृष्टान्तान्तराणि दर्शयति— >

अइया कुलपुत्तगभोइया उ पक्कन्नमेव सुन्नम्मि ।

इच्छमणिच्छे तरुणा, तेणा उवहिं व ताओ वा ॥ २४४१ ॥

‘अजिका’ छगलिका, कुलपुत्रकाणा च भोजिका—महिला, ‘पक्कन्नं’ मोदका-ऽशोकवर्त्यादि, 20 यथैतानि शून्ये वर्त्तमानानि सर्वस्यापि स्पृहणीयानि भवन्ति एवं श्रमण्योऽपि । तथा “इच्छमणिच्छे तरुण” चि तरुणान् प्रार्थयमानान् यदि ता इच्छन्ति ततो ब्रह्मन्नतभङ्गः, अथ नेच्छन्ति ततस्ते बलादपि तासां ग्रहणं कुर्युः । स्तेना उपधिं वा ‘ता वा’ सयतीरपहरेयुः ॥ २४४१ ॥

उच्छुय-धय-गुल-गोरस-एलालुग-माउलिंगफलमादी ।

पुप्फविही गंधविही, आभरणविही य चत्थविही ॥ २४४२ ॥

25

इक्षु-घृत-गुड-गोरसाः प्रतीताः, ‘एलालुकानि’ चिर्भटानि, ‘मातुलिङ्गफलानि’ बीजपूराणि, आदिशब्दादाम्रादिपरिग्रहः, तथा ‘पुष्पविधिः’ चम्पकादिका पुष्पजातिः, गन्धाः—कोष्ठपुटपाका-दयस्तेषां विधिः—प्रकारो गन्धविधिः, एवमाभरणविधिर्वस्त्रविधिश्च । एते इक्षुप्रभृतयः शून्या दुर्बलपरिगृहीता वा यथा सर्वस्यापि स्पृहणीयास्तथा संयत्योऽप्यनिश्चिता दुर्बलसागारिकनिश्चिता वा तरुणादीनां स्पृहणीयाः । अतोऽनिश्चया दुर्बलनिश्चया वा न स्यातव्यम् । भवेत् कारणं 30 येनानिश्चयाऽपि तिष्ठेयुः ॥ २४४२ ॥ कथम् ? इति चेद् उच्यते—

अद्वाणनिगयादी, तिक्खुत्तो मग्गिऊण असईए ।

संवरणं वसभा वा, ताओ च अपच्छिमा पिंडी ॥ २४४३ ॥

अच्चनो निर्गता आदिशब्दादच्चनि बहमानका अच्चर्गीर्षे ग्राप्ता वा त्रिकृतः परिगृहीतां वसतिं मार्गयित्वा यदि न ग्राप्यते ततः सागारिकस्यानिश्रयाऽपि तिष्ठेयुः । तत्र च 'संवरणं' कपाटं तदन्त्यतोऽपि मार्गयित्वा दातव्यम् । अथ कपाटं न ग्राप्यते ततो वृषभा गृहीभूय यः कश्चित् तरुणादिः संयतीरूपद्वयति तं ग्रहरणादिभिर्निवारयन्ति । अथ वृषभा न मन्ति ततस्ता एव सयत्यो दण्डकल्पग्रहस्ताः पिण्डाभूय तिष्ठन्ति, यस्तत्रोपद्रवं चिकीर्षति तं दण्डकमुद्यम्य निवारयन्ति, बोलं च गृह्णा अच्चेन कुर्वन्ति । एषा अपश्चिना यननेति ॥ २४४३ ॥ अथवा—

मोहय-महत्तराई, समागयं वा मणंति नामं तु ।

निवगुत्तारणं वसही, दिज्जउ दोसा उ मे उवरिं ॥ २४४४ ॥

10 तत्र ग्रामादौ यो भोगिको महत्तरो वा आदिशब्दादन्यो वा प्रमाणभूतस्तन् अथवा ग्राममेकत्र समादौ 'समागतं' मिलितं दृष्ट्वा साधवो मणन्ति—नृपः—राजा तेन गुप्ताः—रक्षिताः सन्तो वयं स्ववताचारं परिपालयानः, अतो नृपगुप्तानामस्माकं वसतिर्दीयताम्, अन्यथा ये शून्ये प्रतिश्रये तिष्ठन्तीनां संयतीनां तरुण-स्तंभानुपद्रवजोषा भवेयुः ते सर्वेऽपि "मे" युष्माकस्तुपरि चविष्यन्ति । एवमुक्ते ते भोगिकादयः संयतीमायोग्यां परिगृहीतां वसतिं दापयन्ति
15 स्वयं वा प्रयच्छन्ति ॥ २४४४ ॥

अथ ये वृषभा बहिः ग्रहरणादिभ्यग्रहस्तासिष्ठन्ति ते ईदृशाः कर्तव्या इति दर्शयति—

कयकरणा थिरसत्ता, गीया संवंधिणो थिरसरीरा ।

जियनिहिंदिय दक्खा, तच्चभूमा परिणयवया य ॥ २४४५ ॥

20 'कृतकरणाः' अनुवेदि कृतान्यत्ताः, 'थिरसत्ताः' निश्चलमानसावष्टम्भाः, 'गीया' सूत्रार्थ-वेदिनः, 'संवन्धिणः' तासामेव सयतीनां नाल्वद्धा भ्रात्रादिसम्बन्धयुक्ता इत्यर्थः, 'थिरसरीराः' शरीरबलेपेताः, जिताः—वर्षाकृत्ता निद्रा इन्द्रियाणि च चैले जितनिद्रेन्द्रिया, 'दक्खा' कुशलाः, 'तच्चभूमा' तस्यामेव भूमौ भ्राताभ्रमिवान्यलोकपरीचिता इत्यर्थः, 'परिणतवयसश्च' अतिक्रान्तयौवना नध्यमवयःप्राप्ताः, एवंविधा वृषमास्तत्र स्थापयितव्या इति ॥ २४४५ ॥

सूत्रम्—

25 कप्पइ चिगंथाणं सागारियनिस्साए वा अनिस्साए वा वत्थए २४ ॥

कल्पने निर्गम्यानां सागारिकं निश्रयं वा अनिश्रयं वा वस्तुमिति ॥ अत्र भाष्यम्—

साहू निस्समनिस्सा, कारणि निस्सा अकारणि अनिस्सा ।

निक्कारणम्मि लहुगा, कारणे गुस्ता अनिस्साए ॥ २४४६ ॥

30 साधवः सागारिकस्य निश्रया अनिश्रया वा वसन्ति । तत्र कारणे निश्रया अकारणे

तन्निश्चया चस्तव्यम् । यदि निष्कारणे सागारिकनिश्चया वसन्ति तस्यश्चत्वारो लघुकाः ।
अथ कारणेऽनिश्चया वसन्ति ततश्चत्वारो गुरुकाः ॥ २४४६ ॥

अथ निष्कारणे सागारिकनिश्चया तिष्ठता दोषानाह—

उद्धृतं निवेरिते, भोजन-येहासु सारि मोए अ ।

मञ्ज्जाय चंसगुत्ती, असंगता तिन्यऽवण्णो य ॥ २४४७ ॥

कोऽपि साधुरुत्तिष्ठन् वा निविद्यमानो वा अप्रावृत्तीभवेत् तं दृष्ट्वा पुरुषाः स्त्रियो वा हसन्ति
उल्लुञ्चकान् वा कुर्वन्ति । भोजनं—समुद्देशेन तत्र मण्डल्या तुम्बकेषु वा समुद्दिशतो दृष्ट्वा
ब्रवीरन्—अहो ! जमी अशुचय इति । प्रेक्षा—प्रत्युपेक्षणा तस्यां विधीयमानाया “सारि” चि
ते सागारिका उल्लुञ्चकान् कुर्युः । “मोए” चि निशि मोकेनाचमने कायिकीव्युत्सर्जने वोद्वाहं
कुर्युः । ‘स्वाध्यायम्’ अधीयमानं परावर्त्यमानं वा ध्रुत्वा कर्णाद्वतेनागमयन्ति । स्त्रीणां चाहमत्यग्रदौ ॥ २०
विलोक्यमाने ब्रह्मचर्यस्यागुप्तिः । तथा लोकोऽपि ब्रूयात्—“असंगय” चि यैः किलासङ्गता
प्रतिपन्ना तैः स्त्रीरहिते प्रतिश्रये स्वातन्त्र्यमित्येतदप्येते न जानन्ति । स्त्रीर्यस्य चावर्णो भवति,
सर्वेऽप्येते एतादृशा इति । यत एते दोषा अत उत्सर्गतः सागारिकस्यानिश्चया चस्तव्यम् ।
कारणे तु निश्चयाऽपि कल्पते वस्तुम् ॥ २४४७ ॥ तच्चेदम्—

तेणा सावय मसगा, कारण निष्कारणे च अहिगरणं ।

15

एएहिं कारणेहिं, वसन्ति नीसा अनीगा वा ॥ २४४८ ॥

श्वेनाः श्वापदा वा यत्रोपद्रवन्ति तत्र ये गृहस्थाः परित्राणं कुर्वन्ते तत्र तन्निश्चया वस्तव्यम् ।
मशका वाऽन्यत्राभिद्रवन्ति ततो निश्चयाऽपि वस्तव्यम् । निष्कारणे तु निश्चया वसतामप्याययन्त्रवाह-
नादिकमधिकरणं भवेत् । एतैः कारणैर्निश्चया वा अनिश्चया वा यथायोगं वसन्तीति ॥ २४४८ ॥

॥ सागारिकनिश्चाप्रकृतं समाप्तम् ॥

20

सा गा रि को पा थ य प्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सागारिण

उवस्सए वत्थए २५ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

25

निस्स चि अइपसंगेण मा हु सागारियम्मि उ वसिज्जा ।

ते चेव निस्सदोसा, सागारिणं निवसतो मा हु ॥ २४४९ ॥

‘निर्ग्रन्थीनां सागारिकनिश्चयैव निर्ग्रन्थानामपि कारणे निश्चया वस्तुं कल्पते’ इत्युक्तेऽतिप्रसङ्ग-

दोषेण सा सागारिकेऽपि प्रतिश्रये वसेयुः । कुतः ? इत्याह—सागारिकोपाश्रये निवसतो मा 'त एव' उत्थान-निवेद्यनादिविषया निश्चादोषा भवेयुः, अतः सागारिकसूत्रं प्रारभ्यत इति ॥ २४४९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पने निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थानां वा 'सागारिके' सागारिकं-द्रव्यतो भावनश्च वक्ष्यमाणलक्षणं नदत्रास्ति इति व्युत्पत्तेः अत्रादित्वाद् ५ अप्रत्यये सागारिकः, ईदृशे उपाश्रये वस्तुमिति सूत्रसङ्केतार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविसृष्टः—

सागारियनिष्पेक्षो, चउच्चिहो होह आणुपुर्व्वाए ।

नामं टवणा दविण, भावं य चउच्चिहो मेदो ॥ २४५० ॥

सागारिकपदस्य निक्षेपश्चतुर्विध आनुपूर्व्या भवति, तद्यथा—नाम्नि स्थापनायां द्रव्ये भावे चेति । एष चतुर्विधो मेदः ॥ २४५० ॥ तत्र नाम-स्थापने गतार्थे, द्रव्यतो नोआगमतो 10 जगदीर-मव्यगरीरव्यतिरिक्तं द्रव्यसागारिकमाह—

रुवं आमरणविही, वत्थालंकार मोयणे गंधे ।

आउज नड नाडग, गीए मयणे य दव्वम्मि ॥ २४५१ ॥

रूपमाभरणविधिवेत्तालङ्कारो भोजनं गन्धा आतोद्यं नृत्तं नाटकं गीतं शयनीयं च, एतद् द्रव्यसागारिकम् ॥ २४५१ ॥ तत्र रूपपदं व्याख्याति—

15 जं कडुकम्ममाइसु, रुवं सड्डाणे तं भवे दव्वं ।

जं वा जीवविमुक्तं, विसरिसरुवं तु भावम्मि ॥ २४५२ ॥

यत् 'काष्ठकर्मादिषु' काष्ठकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा लेप्यकर्मणि वा पुरुरूपं स्त्रीरूपं वा निर्मितं तत् स्वस्थाने द्रव्यसागारिकं भवेत् । स्वस्थानं नाम-निर्ग्रन्थानां पुरुरूपं निर्ग्रन्थानां तु स्त्रीरूपम् । यत्तु विसृष्टरूपं तद् भावसागारिकम्, निर्ग्रन्थानां स्त्रीरूपं निर्ग्रन्थानां तु पुरुरूप- 20 रूपं भावसागारिकमित्यर्थः । यद् वा जीवविमुक्तं पुरुरगरीरं स्त्रीगरीरं वा तदपि स्वस्थाने द्रव्यसागारिकं परस्थाने तु भावसागारिकमिति ॥ २४५२ ॥

अथ "आमरणविही" इत्यादि व्याख्यायते—आभरणं-कटकादि तस्य विधिः-मेदा आमरणविधिः । वक्त्रमेवालङ्कारो वक्त्रालङ्कारः; यद्वा वक्त्राणि चानांशुकार्दानि, अलङ्कारो द्विधा केशालङ्कार-माख्यालङ्कारमेवात् । भोजनमञ्जन-यान-स्नाय-स्नायमेवाचतुर्विधम् । गन्धः-कोष्ठ- 25 पुट्टपाकादिः । आतोद्यं चतुर्विधम्—तत्तं वित्तं वनं शुषिरं च । तत्र—

तत्तं वीणाप्रमृत्तिकं, वित्तं सुरलादिकम् ।

वनं तु कांस्यतालादि, वंशादि शुषिरं मतम् ॥

वृत्तमपि चतुर्विधम्, तद्यथा—अञ्चनं रिमितम् आरम्भं मसोलम्, एते चत्वारोऽपि मेदा नाट्यशास्त्रप्रसिद्धाः । नाटकम्-अभिनयविशेषः । अथवा—

30 नडुं होह अगीयं, गीयजुयं नाडयं तु नायच्चं ।

आमरणादीं पुरिसोवमोग दव्वं तु सड्डाणे ॥ २४५३ ॥

१ सागारिकयुक्ते उपाश्रये वस्तु मा० का० ॥

२ 'कमिति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २४५१ ॥ अर्थेनामेव विचरीषुः प्रथमतो रूपं का० ॥

इह 'अगीतं' गीतविरहितं नृत्तं भवति । यत् पुनर्गीतयुक्तं तद् नाटकं ज्ञातव्यम् । गीतं पुनश्चतुर्धा—तन्त्रीसमं १ तालसमं २ ग्रहसमं ३ लयसमं ४ चेति । 'शयनं' पल्यङ्कादि । एत-
दाभरणादिकं यत् पुरुषोपभोगयोग्यं तत् स्वस्थाने 'द्रव्यं' द्रव्यसागारिकं निर्ग्रन्थानामिति भावः ।
अत्र च भोजन-गन्धा-ऽऽतोद्य-शयनानि द्वयोरपि स्त्री-पुरुषपक्षयोः साधारणत्वाद् द्रव्यसागारिक-
मेव, शेषाणि तु साधु-साध्वीनां स्वस्थानयोग्यानि द्रव्यसागारिकं परस्थानयोग्यानि तु भावसागा-
रिकम् ॥ २४५३ ॥ एतेषु प्रायश्चित्तमाह—

एकिकम्मि य ठाणे, भोअणवज्जे य चउलहू हुंति ।

चउगुरुग भोअणम्मि, तत्थ वि आणाइणो दोसा ॥ २४५४ ॥

'एकैकस्मिन्' रूपा-ऽऽभरणादौ 'स्थाने' द्रव्यसागारिके भोजनवर्जे तिष्ठतां चतुर्लघवः, भोज-
नसागारिके चतुर्गुरवः । केपाञ्चिन्मतेनाभरण-वस्त्रयोरपि चतुर्गुरवः । तत्राप्याज्ञादयो दोषाः, 10
८ तन्निष्पन्नं पृथक् प्रायश्चित्तमिति भावः ॥ २४५४ ॥ तथा—

को जाणइ को फिरिसो, कस्स व माहप्पया समत्थत्ते ।

धिइदुव्वला उ केई, डेविंति तओ अगारिजणं ॥ २४५५ ॥

को जानाति नानादेशीयानां साधूनां मध्ये कः 'कीदृशः' कीदृक्परिणामः ?, कस्य वा
कीदृशी 'महात्मता' महाप्रभावता 'समर्थत्वे' सामर्थ्ये लोभनिग्रहं ब्रह्मव्रतपरिपालनं वा प्रतीत्य 15
विद्यते ?, परचेतोवृत्तीनां निरतिशयैरनुपलक्ष्यत्वात् । ततो ये केचिद् धृतिदुर्बलास्ते तत्र रूपा-
ऽऽभरणादिभिराक्षिप्तचित्ताः परित्यक्तसंयमधुरा अगारीजनं 'डेविंति' गच्छन्ति, परिसुज्जते
इत्यर्थः ॥ २४५५ ॥ तथा—

केइत्थ भुत्तभोगी, अभुत्तभोगी य केइ निक्खंता ।

रमणिज्ज लोइयं ति य, अम्हं पेतारिसा आसी ॥ २४५६ ॥

20

केचिद् 'अत्र' गच्छमध्ये भुक्तभोगिनो निष्क्रान्ताः केचित्त्वभुक्तभोगिनः, तेषां चोभये-
पामप्येवं भावः समुत्पद्यते—रमणीयमिदं लौकिकं चरितं यत्रैवं वस्त्रा-ऽऽभरणानि परिधीयन्ते,
विविधखाद्यकादीनि यथेच्छं भुज्यन्ते, अस्माकमपि गृहाश्रमे स्थितानामेतादृशा भोगा आसीरन्
॥ २४५६ ॥ इदमेव व्यनक्ति—

एरिसओ उवभोगो, अम्ह वि आसि ण्ह इण्हि उज्जल्ला ।

25

दुकर करेमु भुत्ते, कोउगमियरस्स दड्डूणं ॥ २४५७ ॥

ईदृगेव गन्ध-माल्य-ताम्बूलाद्युपभोगः पूर्वमस्माकमप्यासीत्, "ण्ह" इति निपातः पादपूरणे,
इदानीं तु वयं 'उज्जल्लाः' उत्-प्रावल्यान मलिनशरीरा अलब्धसुखास्वादाश्च 'दुष्करं' केश-
श्मश्रुलुञ्चन-भूमिशयनादि कुर्महे । इत्थं भुक्तभोगी चिन्तयति । इतरः—अभुक्तभोगी तस्य
रूपा-ऽऽभरणादिकं दृष्ट्वा कौतुकं भवेत् ॥ २४५७ ॥ ८ तैतः को दोषः ? इत्यत आह— 30

सति-कोउगेण दुण्णि वि, परिहिज्ज लइज्ज वा वि आभरणं ।

१ ८ एतच्चिह्नस्थः पाठः कां० पुस्तक एव ॥ २ ० नामीदृशं खादन-पानादिकमासीत् ॥ २४५६ ॥
किञ्च भा० ॥ ३ ८ एतन्मध्यगतः पाठः भा० नास्ति ॥ ४ ० तः किम् ? इत्याह कां० ॥

अनेमि उवमोगं, करिज वाएज बुडुहो ॥ २४५८ ॥

मृत्तिश्च कौतुकं चेति द्वन्द्वैकवद्भावः, तेन मृत्ति-कौतुकेन द्वयपि मुक्ता-उमुक्तमोगिनौ वक्तव्यं न परिद्वर्तयताम्, आनन्दं वा लज्जाम्भरे लभयेताम्. 'अन्येषां वा' गन्ध-रस्यनीत्या-
ऽऽनन्दादीनामुपमोगं कुर्यादन्तः, आनन्दं वा वदयेदन्तः । असंयतो वा संबन्धमलङ्घनविन्यमितं दृष्ट्वा
५ लोकमन्ये उड्डाहं कुर्यात् ॥ २४५८ ॥ किञ्च—

तच्चित्ता तल्लेसा, भिक्खा-सज्झायमुक्कतचीया ।

विक्रदा-विमुत्तियमणा, गमणुस्सुय उस्सुयन्मया ॥ २४५९ ॥

तदेव—सार्हपादिलक्षणजनितं चित्तं येषां ते तच्चित्ताः । लेज्या नाम—उदङ्गपरिमोगाव्यवसायः,
सैव लेज्या येषां ते तल्लेज्याः । भिक्खा-सज्झाययोर्मुक्ता तत्तिः—व्यापारे यत्ते भिक्खा-सज्झाय-
१० मुक्ताविक्रिदाः । तथा मयमागवदीया वाच्योगद्वयचिः ना कथा, तद्विद्वन्मृता विक्रया, विश्रान्त-
सिका नाम—सार्हपादिलक्षणजनितं चित्तविद्वतिः, तयोर्मनो येषां ते विक्रया-विश्रान्तसिका-
ननसः । एवंविधान्ते केचिद् गमने—अत्रवाक्येन उत्पुकीनवन्ति, केचिच्च 'उत्पुकीनृताः'
उत्पन्ननिता इत्यर्थः ॥ २४५९ ॥ तत्र विक्रया कथं भवति ? इत्याह—

मुहु कयं आभस्सं, विणाभियं न वि य जाणमि तुमं पि ।

मुहुडुहो गंवे, विमुत्तिया गीयसंदेसु ॥ २४६० ॥

एकं साधुर्नवीति—'मुहु' बोधनं कृतमेतदनामगणम् ; द्वितीयः ग्राह—विनागितमेतत्,
स्वभावविशेषज्ञे न जानामि । एवमुत्तरप्रत्युत्तरिकां दुर्वेदोस्तयोरसङ्गदमुपजायते, मूढां वा
तत्र लयादौ कोऽपि कुर्यात्, तथा जासौ सर्गग्रहो भवति । "उड्डाहो गंवे" सि चन्दनादिना
गन्धेनात्मानं यदि कोऽपि विलिम्पति पटगमादिनिर्वा वामयति तत्र उड्डाहो भवति, < नूनं
२५ कानिनाऽपि अन्यथा कथमित्यात्मनं नण्डयन्ति ? इति । > आनन्द-नीलशब्देषु च श्रूयमा-
नेषु विश्रान्तसिका जायते । < अनेन विश्रान्तसिकापदमपि व्याख्यातम् ॥ २४६० ॥ अपि च—

निव्वं पि दव्वकरणं, अवहिचहिचयस्स गीयसंदेहि ।

पडिल्लेहप सज्झाप, आवासग मुंज वेरत्ती ॥ २४६१ ॥

'नित्यमपि' सर्वकालं गीतादिशब्दैरपहृतहृदयस्य प्रत्युपेक्षणायां साव्याये आवश्यकं मोक्षने
२५ वैरागिके उल्लङ्घनत्वात् श्रान्तसिकादिकलेषु च द्रव्यकरणमेव भवति न भवकरणम्.

मणसहिण्णं उ क्कण्णं कुण्डं वायसं मासई तं च ।

एयंतु मवकरणं, नगरहितं दव्वकरणंतु ॥ (आव० नि० गा० १४८६)

इति वचनात् ॥ २४६१ ॥

ते सीदितुमारदा, संजमजोगेसु वसहिदोसेण ।

गल्लं जतुं तप्यंतं, एव चरित्तं मृण्येयव्वं ॥ २४६२ ॥

१. < १. एतदन्तर्गतं. पाठः ना० कं० नस्ति । २. < २. एतदन्तर्गतः पाठः कं० पुस्तक एव
वर्तते ॥ ३. एतत् । द्रव्यकरणं नाम चेतःशून्या बाह्याययोः प्रवृत्तिः । तदुक्तमावश्यकं—
मणसहिण्णं आद्या इति ॥ २४६१ ॥ तत्र किम् ? इत्याह—ते सीदितुं कं० ॥

‘ते’ साधव एवंविधेन वसतिदोषेण ‘संयमयोगेषु’ आवश्यकव्यापारेषु सीदितुंमार्ग्याः । ततश्च ‘जतु’ लाक्षा यथा तदधिना तप्यमानं गलति एवं रागाग्निना तप्यमानं चारित्र्यमपि परिगलतीति ज्ञातव्यम् ॥ २४६२ ॥

उन्निवृत्ता केई, पुणो वि सम्मेलणाएँ दोसेणं ।

वचंति संभरंता, भंतूण चरितपागारं ॥ २४६३ ॥

तस्यां वसतौ स्त्रीरूपादिसम्मेलनाया दोषेण ‘केचिद्’ मन्दभागाः ‘उन्निष्क्रान्ताः’ उत्पन्न-जिताः, ततश्चारित्र्यमेव प्राकारः—जीवनगररक्षाक्षमत्वाच्चारित्र्यप्राकारस्तं भद्रवत्त्वा तान्येव-स्त्रीरूपादीनि सस्मरन्तः पुनरपि गृहवासं व्रजन्ति ॥ २४६३ ॥ ततः किमभूत् ? इत्याह—

एगम्मि दोसु तीसु व, ओहावितेसु तत्थ आयरिओ ।

मूलं अणवट्ठप्पो, पावइ पारंचियं ठाणं ॥ २४६४ ॥

यथेक उन्निष्क्रामति ततो मूलम्, द्वयोरवधावतोरनवस्थाप्यम्, त्रिष्ववधावमानेषु तत्राचार्यः पाराश्रिकं स्थानं प्राप्नोति, यस्य वा वशेन तत्र स्थितास्तस्येदं प्रायश्चित्तमिति ॥ २४६४ ॥

गतं द्रव्यसागारिकम् । अथ भावसागारिकमाह—

अट्टारसविहउवंभं, भावउ ओरालियं च दिव्वं च ।

मण-वयस-कायगच्छण, भावम्मि य रूव संजुत्तं ॥ २४६५ ॥

अष्टादशविधमब्रह्म भवति । तस्य चौदारिक-दिव्यलक्षणौ द्वौ मूलभेदौ । तत्रौदारिकं नव-विधम्—औदारिकान् कामभोगान् मनसा गच्छति मनसा गमयति गच्छन्तमन्यं मनसैवानुजानीते, एवं वाचाऽपि त्रयो भेदाः प्राप्यन्ते, कायेनापि त्रयः, एतैस्त्रिभिस्त्रिकैर्नव भेदा भवन्ति । एवं दिव्येऽप्यब्रह्मणि नव भेदा लभ्यन्ते । एवमेतदष्टादशविधमब्रह्म भावसागारिकं भवति । अथवा रूपं वा ‘संयुक्तं वा’ रूपसहगतं यदब्रह्मभावोत्पत्तिकारणं तदपि भावसागारिकम् ॥ २४६५ ॥

एतदेव स्पष्टयति—

अहव अवमं जत्तो, भावो रूवाउ सहगयाओ वा ।

भूषण-जीवजुयं वा, सहगय तव्वजियं रूवं ॥ २४६६ ॥

अथवा यतो रूपाद्धा रूपसहगताद्वा अब्रह्मरूपो भाव उत्पद्यते तदपि कारणे कार्योपचाराद् भावसागारिकम्, यथा “नडुलोदकं पादरोगः” इति । तत्र यत् स्त्रीशरीरं भूषणसंयुक्तमभूषितं वा यद् जीवयुक्तं तद् रूपसहगतं मन्तव्यम् । यत् पुनः स्त्रीशरीरमेव ‘तद्वर्जितं’ भूषणविरहितं जीववियुक्तं वा तद् रूपमुच्यते ॥ २४६६ ॥

तं पुण रूवं तिविहं, दिव्वं माणुस्सयं तिरिक्खं चं ।

पायावच्च-कुडुविय-दंडियपारिग्गहं चेव ॥ २४६७ ॥

‘तत् पुनः’ अनन्तरोक्तं रूपं त्रिविधम्—दिव्यं मानुष्यं तैरश्वं च । पुनरेकैकं त्रिधा—³⁰ प्राजापत्यपरिगृहीतं कौटुम्बिकपरिगृहीतं दण्डिकपरिगृहीतं चेति । प्राजापत्याः प्राकृतलोका

१ °ति । अथ किमिदं रूपं रूपसहगतं वा ? इत्यत आह—“भूषणं” इत्यादि, तत्र कां० ॥

उच्यन्ते । एतत् त्रिविधमपि प्रत्येकं त्रिधा जघन्यमध्यमोत्कृष्टमेदात् ॥ २४६७ ॥

तत्र दिव्यस्य जघन्यादिमेदत्रयमाह—

वाणंतरिय जहन्नं, भवणवई जोहसं च मज्झिमं ।

वेमाणिय उक्कोसं, पगयं पुण ताण पडिमासु ॥ २४६८ ॥

- ६ दिव्येषु यद् वानमन्तरिकं रूपं तद् जघन्यम्, भवनपति-ज्योतिष्कयोर्मध्यमम्, वैमानिक-
रूपमुत्कृष्टम् । अत्र च 'तेषां' वानमन्तरादीनां याः प्रतिमास्ताभिः 'प्रकृतम्' अधिकारः, सागा-
रिकोपाश्रयस्य प्रस्तुतत्वात्, तत्र च प्रतिमानामेव सद्भावात् ॥ २४६८ ॥

प्रकारान्तरेण दिव्यप्रतिमानां जघन्यादिमेदानाह—

कट्ठे पुत्थे चित्ते, जहन्नयं मज्झिमं च दंतम्मि ।

- १० सेलम्मि य उक्कोसं, जं वा रुवाउ निष्फन्नं ॥ २४६९ ॥

या दिव्यप्रतिमा काष्ठकर्मणि वा पुनःकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा क्रियते तद् जघन्यं
दिव्यरूपम् । या तु हस्तिदन्ते क्रियते तद् मध्यमम् । या पुनः शैले चण्डाद् मणिप्रभृतिषु
च क्रियते तदुत्कृष्टम् । यद्वा रूपाद् निष्पन्ने जघन्यादिकं द्रष्टव्यम्—या दिव्यप्रतिमा विरूपा
तद् जघन्यं दिव्यरूपम्, या तु मध्यमरूपा तन्मध्यमम्, या पुनः सुरूपा तदुत्कृष्टम् । अत्र

- १८ चौघतः प्रतिमायुते उपाश्रये तिष्ठनश्चत्वारो लघुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ २४६९ ॥

अथौघविभागतः प्रायश्चित्तमाह—

ठाण-पडिसेवणाए, तिविहे^३ वी दुविहमेव पच्छित्तं ।

लहुगा तिचि त्रिसिद्धा, अपरिगहं ठायमाणस्स ॥ २४७० ॥

'त्रिविधेऽपि' जघन्यमध्यमोत्कृष्टमेदमिन्ने दिव्ये प्रतिमायुते तिष्ठतो द्विविधं प्रायश्चित्तम्—

- २० स्थाननिष्पन्नं प्रतिसेवनानिष्पन्नं च । तत्र स्थाननिष्पन्नमिदम्—दिव्ये प्रतिमायुतेऽपरिगृहीते-
तिष्ठनस्यश्चतुर्लघुकास्तपः-कालविशिष्टाः, तद्यथा—जघन्ये चत्वारो लघुकास्तपसा कालेन च
लघुकाः, मध्यमे त एव कालगुरुकाः, उत्कृष्टे न एव तपोगुरुकाः ॥ २४७० ॥

अथ परिगृहीते प्रायश्चित्तमाह—

चत्तारि य उग्घाया, पढमे विदयम्मि ते अणुग्घाया ।

- २५ छम्मासा उग्घाया, उक्कोसे ठायमाणस्स ॥ २४७१ ॥

पायावच्चपरिगहं, दोहि वि लहु हंति एत्ते पच्छित्ता ।

कालगुरु कोइवें, दंडियपारिगहं तवसा ॥ २४७२ ॥

- प्रथमं—जघन्यं तत्र तिष्ठतश्चत्वारः 'उद्धातिमा.' लघवो मासाः । द्वितीयं—मध्यमं तत्र 'त
एव' चत्वारो मासाः 'अनुद्धाताः' गुरुका इत्यर्थः । उत्कृष्टे तु तिष्ठतः षण्मासा उद्धाताः, षड्-
३६ लघव इत्यर्थः ॥ २४७१ ॥

एतानि च प्रायश्चित्तानि प्राजापत्यपरिगृहीते 'द्वाम्यामपि' तपः-कालभ्यां ऋषुकानि द्रष्ट-

१ 'त' । गाथायां "पडिमासु" च्छि वर्तयार्थे सप्तमी ॥ २४६८ ॥ का०

२ अथात्रैव विभा मा० का० विना ॥ ३ 'हे दुविहं तु होति पच्छित्तं ता० ॥

व्यानि । कौटुम्बिकपरिगृहीते एतान्येव कालगुरुकाणि । दण्डिकपरिगृहीते एतान्येव तपसा गुरुकाणि ॥ २४७२ ॥

इदं च यस्माज्जघन्यादिविभागेन निर्दिष्टं सन्निहिता-ऽसन्निहितभेदेन न विशेषितं तस्मा-
देतदोषविभागप्रायश्चित्तमभिधीयते । अथ विभागप्रायश्चित्तं निरूपयितव्यम्, तत्र चैतान्येव
जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि सन्निहिता-सन्निहितभेदाभ्यां विशेष्यमाणानि षट् स्थानानि भवन्ति, 5
एतेषु प्रायश्चित्तमाह—

चत्तारि य उग्घाता, षडमे विइयम्मि ते अणुग्घाया ।

तइयम्मि अणुग्घाया, चउत्थ छम्मास उग्घाता ॥ २४७३ ॥

पंचमगम्मि वि एवं, छट्ठे छम्मास होंतऽणुग्घाया ।

असन्निहिण् सन्निहिण्, एस विही ठायमाणस्स ॥ २४७४ ॥

10

प्रथमं नाम—जघन्यमसन्निहितं द्वितीयं—जघन्यं सन्निहितं तृतीयं—मध्यममसन्निहितं चतुर्थं—
मध्यमं सन्निहितं पञ्चमम्—उत्कृष्टमसन्निहितं षष्ठम्—उत्कृष्टं सन्निहितम् । अत्रायमुच्चारणविधिः—
जघन्यकेऽसन्निहिते प्राजापत्यपरिगृहीते तिष्ठति चत्वारो उद्घाता मासाः, सन्निहिते तिष्ठति
'त एव' चत्वारो मासा अनुद्घाताः, मध्यमकेऽसन्निहिते चत्वारो मासा अनुद्घाताः, सन्निहिते
षण्मासा उद्घाताः, उत्कृष्टेऽसन्निहिते षण्मासा उद्घाताः, सन्निहिते षण्मासा अनुद्घाताः 15
॥ २४७३ ॥ २४७४ ॥ एषोऽसन्निहिते सन्निहिते च तिष्ठतः प्रायश्चित्तविधिरुक्तः । अथ
प्राजापत्यादिविशेषत एनमेव विशेषयति—

षडमिळ्ळुगम्मि ठाणे, दोहि वि लहुगा तवेण कालेणं ।

विइयम्मि अ कालगुरु, तवगुरुगा होंति तइयम्मि ॥ २४७५ ॥

'प्रथमे स्थाने' प्राजापत्यपरिगृहीते एतानि प्रायश्चित्तानि द्वाभ्यामपि लघुकानि, तद्यथा— 20
तपसा कालेन च । 'द्वितीये' कौटुम्बिकपरिगृहीते तान्येव कालगुरुकाणि । 'तृतीये' दण्डिक-
परिगृहीते एतान्येव तपोगुरुकाणि ॥ २४७५ ॥ स्थानप्रायश्चित्तमेव प्रकारान्तरेणाह—

अहवा भिक्खुस्सेयं, जहन्नगाइम्मि ठाणपच्छित्तं ।

गणिणो उवरिं छेदो, मूलायरिण् पदं हसति ॥ २४७६ ॥

अथवा यदेतद् जघन्यादौ चतुर्लघुकादारभ्य पञ्चरुकावसानं स्थानप्रायश्चित्तमुक्तं तद् भिक्षो- 25
रेव द्रष्टव्यम् । गणी—उपाध्यायस्तस्य पञ्चरुकादुपरि छेदाख्यं प्रायश्चित्तपदं वर्द्धते, एकं पदं
चतुर्लघुकाख्यमधो हसति, चतुर्गुरुकादारभ्य छेदे तिष्ठतीत्यर्थः । आचार्यस्य षडलघुकादारब्धं
मूलं यावत् प्रायश्चित्तम्, अत्राप्येकं पदमुपरि वर्द्धते अधस्तादेकं पदं हसतीति ॥ २४७६ ॥

गतं स्थानप्रायश्चित्तम् । अथ प्रतिसेवनाप्रायश्चित्तमाह—

चत्तारि छ च लहु गुरु, छम्मासितो छेदो लहुग गुरुगो य ।

30

मूलं जहन्नगम्मि, सेवन्ति पसज्जणं मोत्तुं ॥ २४७७ ॥

प्राजापत्यपरिगृहीते जघन्येऽसन्निहितेऽदृष्टे प्रतिसेवमाने चत्वारो लघवः, दृष्टे चत्वारो

गुरवः, सन्निहितेऽदृष्टे चतुर्गुरवः, दृष्टे षड्गुरवः । कौटुम्बिकपरिगृहीते जघन्येऽसन्निहितेऽदृष्टे प्रतिसेविते षड्गुरवः, दृष्टे षड्गुरवः, सन्निहितेऽदृष्टे षड्गुरवः, दृष्टे लघुपाण्मासिकच्छेदः । दण्डिकपरिगृहीत जघन्यक्रमसन्निहितमदृष्टं प्रतिसेवितं लघुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः, सन्निहितेऽदृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे मूलम् । एतद् जघन्यं दिव्यप्रतिमालूपं ॥ सेवमानस्य प्रायश्चित्तं मणितम् । प्रसजना नाम-दृष्टे सति शङ्का-भोजिका-वाटिकादीनां ग्रहणा-ऽऽकर्षणप्रमृतीनां वा दोषाणां परम्परया प्रसङ्गः, तां मुक्त्वा एतद् प्रायश्चित्तं द्रष्टव्यम्, तन्निष्पन्नं तु पृथगापद्यत इत्यर्थः ॥ २४७७ ॥ अथ मध्यमे प्रायश्चित्तमाह—

चउगुरुग छ च लहु गुरु, छम्मासिओ छेदो लहुयो गुरुगो य ।

मूलं अणवहुण्यो, मज्झिमए पसज्जणं मोत्तुं ॥ २४७८ ॥

10 मध्यमे प्राजापत्यपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे प्रतिसेविते चतुर्गुरवः, दृष्टे षड्गुरवः, सन्निहितेऽदृष्टे षड्गुरवः, दृष्टे षड्गुरवः । कौटुम्बिकपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे षड्गुरवः, दृष्टे लघुपाण्मासिकच्छेदः, सन्निहितेऽदृष्टे लघुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः । दण्डिकपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे मूलम्, सन्निहितेऽदृष्टे मूलम्, दृष्टेऽनवस्थाप्यम् । एतद् मध्यमके प्रसजनां मुक्त्वा प्रायश्चित्तं द्रष्टव्यम् ॥ २४७८ ॥ उक्तद्विविधमाह—

15 तव छेदो लहु गुरुगो, छम्मासितो मूलं सेवमाणस्स ।

अणवहुण्यो पारंघि, उक्कोसे पसज्जणं मोत्तुं ॥ २४७९ ॥

उक्तद्वे प्राकृतपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे प्रतिसेविते लघुपाण्मासिकं तपः, दृष्टे गुरुपाण्मासिकं तपः, सन्निहितेऽदृष्टे गुरुपाण्मासिकं तपः, दृष्टे लघुपाण्मासिकच्छेदः । कौटुम्बिकपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे लघुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः, सन्निहितेऽदृष्टे गुरुपाण्मासिकच्छेदः, दृष्टे मूलम् । दण्डिकपरिगृहीतेऽसन्निहितेऽदृष्टे मूलम्, दृष्टेऽनवस्थाप्यम्, सन्निहितेऽदृष्टेऽनवस्थाप्यम्, दृष्टे पाराञ्चिकम् । एवमुक्तं दिव्यप्रतिमालूपे प्रसजनां मुक्त्वा प्रायश्चित्तं भवसातव्यम् ॥ २४७९ ॥ अथ यथा चारणिकाया अभिलापः कर्तव्यस्तथा भाष्यकृदुपदर्शयति—

पायावचपरिग्गहे, जहन्न सन्निहिणए असन्निहिण ।

दिट्ठाऽदिट्ठे सेवद्द, एसाऽऽलावो उ सच्चत्थ ॥ २४८० ॥

25 प्राजापत्यपरिगृहीते जघन्येऽसन्निहिते सन्निहितेऽदृष्टे दृष्टे च सेवते, गाथायामसन्निहिता-ऽदृष्टपदयोर्वैयानुलोम्यात् पश्चान्निर्देशः, 'एष' ईदृशः 'आलापः' उच्चारणविधिः 'सर्वत्र' कौटुम्बिकपरिगृहीतानां मध्यमादौ च कर्तव्यः ॥ २४८० ॥ अत्र नोदकः प्राह—

जम्हा पढमे मूलं, विहए अणवहुओ तहए पारंघी ।

तम्हा ठायंतस्सा, मूलं अणवहु पारंघी ॥ २४८१ ॥

30 यस्मात् 'प्रथमे' जघन्ये प्रतिसेवमानस्य चतुर्लघुकादारब्धं मूलं यावत् प्रायश्चित्तं भवति, 'द्वितीये' मध्यमे चतुर्गुरुकमादौ कृत्वा अनवस्थाप्यम्, 'तृतीये' उक्तद्वे षड्लघुकादारब्धं पाराञ्चिकं यावद् भवति, तस्मात् तिष्ठत एव स्थाननिष्पन्नानि जघन्यमध्यमोक्तद्वेषु यथाक्रमं

मूला-ऽनवस्थाप्य-पाराश्रिकानि भवन्तु ॥ २४८१ ॥ सूरिराह—

पडिसेवणाएँ एवं, पसञ्जणा तत्थ होइ एकैके ।

चरिमपदे चरिमपदं, तं पि य आणाइनिष्फन्नं ॥ २४८२ ॥

जघन्यादिप्रतिसेवनायाम् 'एवं' मूला-ऽनवस्थाप्य-पाराश्रिकानि दीयन्ते । यदि पुनः स्थितः सन् नैव प्रतिसेवते ततः कथं तानि भवन्तु ? । अथ प्रसङ्गमिच्छति तत एकैकस्मिन् प्रायः-३ श्रित्तस्थाने 'तत्र' अनन्तरोक्ते प्रसजना भवति । तथाहि—तं साधुं तत्र स्थितं दृष्ट्वा कश्चिद-विरतिकः शङ्कां कुर्यात्, नूनं प्रतिसेवनानिमित्तमत्रैव स्थित इति, ततो भोजिका-घाटिकादिदोष-प्रसङ्ग इति । तथा चरमपदं नाम—अदृष्टपदाद् दृष्टपदं तत्र 'चरमपदं' पाराश्रिकं यावद् भवति । यच्चाज्ञादिदोषनिष्पन्नं चतुर्गुरुकादि तदपि द्रष्टव्यमिति^१ सद्गद्गगाथासमासार्थः ॥ २४८२ ॥

अथैनामेव विचरीपुराह—

10

जइ पुण सञ्चो वि ठितो, सेविज्जा होज्ज चरिमपच्छित्तं ।

तम्हा पसंगरहियं, जं सेवइ तं न सेसाइं ॥ २४८३ ॥

पुनःशब्दो विशेषणे । किं विगिनष्टि ? यद्येव नियमो भवेद् यस्तिष्ठति स सर्वोऽपि स्थितः सन् प्रतिसेवते ततो नोदक । भवेत् तिष्ठत एव त्वदुक्तं चरमप्रायश्चित्तम्, तच्च नास्ति, सर्वस्यापि स्थितस्य प्रतिसेवकत्वाभावात् । तस्मात् प्रसङ्गरहितं यत् स्थानं सेवते तन्निष्पन्नमेव प्रायश्चित्तं^२ भवति, न 'शेषाणि' मूलादीनि ॥ २४८३ ॥ अथ "चरमपदे चरमपदं"मिति पदं भावयति—

अदिट्ठाओ दिट्ठं, चरिमं तहि संकमाइ जा चरिमं ।

अहवण चरिमाऽऽरोपण, ततो वि पुण पावए चरिमं ॥ २४८४ ॥

अदृष्टपदाद् दृष्टपदं चरमम्, तत्र चरमपदे शङ्का-भोजिका-घाटिकादिक्रमेण चरमपदं पाराश्रिकं यावत् प्राप्नोति । आह यदि दृष्टं ततः कथं शङ्का ननु निःशङ्कितमेव ? उच्यते—दूरेण^३ गच्छतो दृष्टेऽपि पदार्थं सम्यगविभाविते शङ्का भवति । अथवा या यत्र 'चरमाऽऽरोपणा' यथा जघन्ये चरमं मूलं मध्यमे चरममनवस्थाप्यं उत्कृष्टे चरमं पाराश्रिकं तत् तत्र चरमपदम् । 'ततोऽपि' चरमपदात् शङ्कादिभिः पदैः 'चरमं' पाराश्रिकं पुनः प्राप्नोति ॥ २४८४ ॥

अहवा आणाइविराहणाउ एकिकियाउ चरिमपदं ।

पावइ तेण उ नियमो, पच्छित्तिहरा अइपसंगो ॥ २४८५ ॥

25

अथवा आज्ञा-ऽनवस्था-मिथ्यात्व-विराधनापदानां मध्ये यद् विराधनापदं तच्चरमम् । सा च विराधना द्विधा—आत्मनि सयमे च । तस्या एकैकस्थाः सकाशात् 'चरमपदं' पाराश्रिकं प्राप्नोति । तत्र प्रतिमाया यः स्वामी तेन दृष्ट्वा प्रतापितस्यात्मविराधनायां परितापनादिक्रमेण पाराश्रिकम् । संयमविराधनायां तु तस्याः प्रतिमाया हस्ताद्यवयवे भग्ने भूयः संस्थाप्यमाने सति "छक्काय चउखु लहुगा" (गा० ४६१) इत्यादिक्रमेण पाराश्रिकम् । यत एवं प्रसङ्गतो^३ ३०

१ °ति । कथम् ? इति चेत् उच्यते—तं साधुं भा० ॥

२ °पदं—दृष्टं तत्र 'चरमपदं' पाराश्रिकं यावद् भवति । तत्रापि च प्रायश्चित्तमाज्ञादि-दोषनिष्पन्नं पृथग् द्रष्टव्यमिति सद्गं भा० ॥

३ °ति निर्युक्तिगाथा° का० ॥

बहुविधं प्रायश्चित्तं तेनायं नियमः—तिष्ठनः स्थानप्रायश्चित्तमेव न प्रतिसेवनाप्रायश्चित्तम्, इत्-
रथा अतिप्रसङ्गो भवति ॥ २४८५ ॥ कथम्? इति चेद् उच्यते—

नन्विह सलु अपच्छित्ती, एवं न य दाणि कोह मुचिज्जा ।

कारि-अकारीसमया, एवं सह राग-दोसा य ॥ २४८६ ॥

5 यद्यप्रतिसेवमानस्यापि मूलदानि भवन्ति तत एवं नास्ति कोऽप्यप्रायश्चित्ती, न चेदानां
कश्चित् कर्मवन्धान्मुच्येत, य प्रतिसेवते तस्य कारिणोऽकारिणश्च समता भवति, एवं च
प्रायश्चित्तदाने सति राग-द्वेषा प्राप्नुत इति ॥ २४८६ ॥ तदपि चाज्ञादिनिष्पन्नमिति (ग्रन्था-
ग्रम्-५५, १० । सर्वग्रन्थाग्रम्-१७७२०) पदं व्याख्यानयति—

सुरियार्दी आणाए, अणवत्थ परंपराएँ थिरिकरणं ।

10 मिच्छते संकादी, पसज्जणा जाव चरिमपदं ॥ २४८७ ॥

अपराधपदं वर्तमानस्तीर्थकृतामाज्ञामङ्गं करोति तत्र चतुर्गुणं । अत्र च मौय्यैः—मयूरपोष-
कवंशोद्भवैः आदिशब्दादपरैश्चाज्ञासारं राजमिहृष्टान्तः । तस्मिंश्च कालेऽसावनवस्थायाम् वर्तते
तत्र चतुर्लघु । अनवस्थातश्च परम्परया 'स्थिरीकरणं' तदेवापराधपदमन्योऽपि करोतीत्यर्थः, तदा
चासौ देशतो मिथ्यात्वमासेवते तत्र चतुर्लघु । अपराधपदे वर्तमानो विराधनायां साक्षादेव
16 वर्तते, परस्य च शङ्कादिकं जनयति—यथैतद् मृषा तथाऽन्यदपि सर्वममीषां मृषैव । प्रसजना
चात्र मौजिका-यादिकादिरूपा । तत्र चरमं—पराश्रितं यावत् प्रायश्चित्तं भवति ॥ २४८७ ॥

अथ नोदकः प्राह—

अवराहे लहुगयरो, किं शु हु आणाएँ गुरुत्तरो दंडो ।

आणाए चिय चरणं, तवमंगे किं न भगं तु ॥ २४८८ ॥

20 परः प्राह—जघन्यकेऽपरिगृहीते परिगृहीते वा तिष्ठति प्राजापत्यपरिगृहीतं वा जघन्यम-
सन्निहितमदृष्टं प्रतिसेवते उभयत्रापि चतुर्लघु, एवं स्थानतः प्रतिसेवनतश्चापराधे लघुत्तरो दण्ड
उक्तः, आज्ञामङ्गं चतुर्गुरुकमिति, अतः 'किम्' इति परिप्रश्ने, 'नु.' इति वितर्के, 'हु.' इति
गुर्वामघ्रणे, किमेवं भगवन्! आज्ञायां भग्यायां गुरुत्तरो दण्डो दीयते? । सूरिराह—आज्ञयैव
चरणं व्यवस्थिनम्, तस्या भङ्गे कृते मति किं न भग्नं चरणस्य? सर्वमपि भग्नमेवेति भावः,
25 अपि च लौकिका अप्याज्ञाया भङ्गं गुरुत्तरं दण्डं प्रवर्तयन्ति ॥ २४८८ ॥

तथा चात्र पूर्वादिष्टं मौय्यदृष्टान्तमाह—

भक्तमदाणमडंते, आणडुवणं व छेत्तु वंसवती ।

गविसण पत्त दरिसए, पुरिसवड् सवालडहणं च ॥ २४८९ ॥

पाडलिपुत्तं नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो चि जे लत्तिया अभिजाणंति
30 तं तस्म आणं परिमवन्ति । चाणक्कस्स चिंता जाया—आणाहीणो केरिसो राया? तन्हा जहा
एयस्स आणा तिक्का भवड् तहा करेमि चि । तस्स य चाणक्कस्स कप्पडियत्ते भिक्खं अडं-

१ 'वते यश्च न प्रतिसेवते तस्य का० ॥ २ गायेत्रं चूर्णिकृता "अवराहे" २४८८ गाथाऽनन्तरं
व्याख्याताऽस्ति ॥ ३ 'स्थान्ये च' मा० का० निना ॥ ४ परप्र' मा० त० डे० ॥

तस्स एगम्मि गामे भत्तं न लद्धं । तत्थ य गामे बह्व् अंवा वंसा य अत्थि । तओ तस्स गामस्स पडिनिविट्ठेण आणाठवणनिमित्तं इमेरिसो लेहो पेसिओ—आम्रान् छित्त्वा वंगानां वृत्तिः शीघ्रं कार्येति । तेहि अ गामेअगेहि 'दुल्लिहियं' ति काउं वंसे छेतुं अंवाण वई कया । गवेसावियं चाणक्केण—किं कैयं ति ? । तओ तत्थागंतूण उवालद्धा ते गामेयगा—एते वंसगा रोहगादिसु उवउज्जंति, कीस मे छिन्न ? ति । दंसियं लेहचीरियं—अन्नं संदिद्धं अन्नं च चेव करेह ति । तओ पुरिसेहि अधोसिरेहिं वई काउं सो गामो सबो दद्धो ॥

अथ गाथाक्षरगमनिका—चाणक्यस्य भिक्षामटतः कापि ग्रामे भक्तस्य 'अदानं' भिक्षा न लब्धेत्यर्थः । तत आज्ञास्थापनानिमित्तमयं लेखः प्रेषितः—“अंवा छेतुं वंसवइ” ति आम्रान् छित्त्वा वंगानां वृत्तिः कर्त्तव्या । ततो गवेपणे कृते ग्रामेण च पत्रे दर्शिते 'अन्यदादिष्टं मया अन्यदेव च भवद्भिः कृतम्' इत्युपालभ्य ते पुरुषैर्वृत्तिं कारयित्वा सवाल-वृद्धस्य ग्रामस्य दहनं १० कृतम् ॥ २४८९ ॥ एष दृष्टान्तः । अर्थोपनयस्त्वेवम्—

एगमरणं तु लोए, आणऽइआरुत्तरे अणंताइं ।

अवराहरक्खणट्ठा, तेणाणा उत्तरे बलिया ॥ २४९० ॥

लोके आज्ञाया अतिचारे—अतिक्रमे एकमेव मरणमवाप्यते, लोकोत्तरे पुनराज्ञाया अतिचारेऽनन्तानि जन्म-मरणानि प्राप्यन्ते । तेन कारणेनापराधरक्षणार्थं लोकोत्तरे आज्ञा बलीयसी १५ ॥ २४९० ॥ अथानवस्था-मिथ्यात्व-विराधनापदानि व्याचष्टे—

अणवत्थाएँ पसंगो, मिच्छत्ते संकमाइया दोसा ।

दुविहा विराहणा पुण, तहियं पुण संजमे इणमो ॥ २४९१ ॥

'यद्येष बहुश्रुतोऽप्येवं सागारिके प्रतिश्रये स्थितस्ततः किमहमपि न तिष्ठामि?' इत्येवमनवस्थायामन्यस्यापि प्रसङ्गो भवति । मिथ्यात्वे शङ्कादयो दोषाः, शङ्का नाम—किं मन्ये यथा वादिन- २० स्तथा कारिणोऽमी न भवन्ति, आदिशब्दाद् विरत्यादिधर्मं प्रतिपद्यमानानां विपरिणाम इत्यादिदोषपरिग्रहः । विराधना पुनर्द्विविधा—संयमे आत्मनि च । तत्र समयविषया तावदियम् ॥ २४९१ ॥

अणट्ठादंडो विकहा, वक्खेवोँ विसोत्तियाएँ सइकरणं ।

आलिंगणाइदोसा, असन्निहिए ठायमाणस्स ॥ २४९२ ॥

अर्थः—प्रयोजनं तदभावोऽनर्थः तेन दण्डोऽनर्थदण्डः, स च द्रव्यतो यदकारणे राजकुले २५ दण्ड्यते, भावतस्तु निष्कारणं ज्ञानादीनां हानिः सागारिके प्रतिश्रये स्थितानां भवति । 'विकथा' वक्ष्यमाणरूपा । 'व्याक्षेपो नाम' तां प्रतिमां प्रेक्षमाणस्य द्वितीयसाधुना सहोच्छापं कुर्वतः सूत्रार्थपरिमन्थः । विश्रोतसिका द्रव्य-भावभेदाद् द्विधा । द्रव्यतः सारणीपानीयं वहमानं तृणादिकचवरेण पुरःस्थितेन निरुद्धं यदन्यतः कुशारादिषु गच्छति ततश्च सस्यहानिरुपजायते । भावतस्तु ज्ञानादिजले जीवकुल्यायां वहमानतृणादिकचवरस्थानीयया चित्तविभ्रुत्या निरुद्धे ३० सति चारित्रस्यविनाशो जायते सा विश्रोतसिकेत्युच्यते । तया स्मृतिकरणं भुक्तभोगिनाम्,

१ तओ तस्सेव गामस्स सवालवुद्धेहिं पुरिं का० ॥

२ या समुत्पन्नया स्मृं का० ॥ ३ म्, उपलक्षणत्वादभुं का० ॥

अमुक्तमोगिनां तु कौतुकमालिङ्गनादयश्च दोषा भवन्ति । एतेऽसन्निहिते प्रतिमालये तिष्ठन्ते दोषाः ॥ २४९२ ॥ अथ विक्रयापदमालिङ्गनादिपदं च विवृणोति—

सुष्ठु कया अहं पडिमा, विणासिया न वि य जाणसि तुमं पि ।

इयं विक्रया अहिगणं, आलिङ्गणे मंगे भवितरा ॥ २४९३ ॥

८ पङ्क्तः साधुर्व्रजति—सुष्ठु कृतेयं प्रतिमा, द्वितीयः प्राह—विनाशितेयं नामि च जानासि त्वमपि इत्येवं विक्रया । तदर्थान्तरग्रन्थुत्तरिकां कुर्वन्त्ययोरविकरणं भवति । अथ कौऽप्युद्गर्भमोहनां प्रतिमामालिङ्गन् तत्र आलिङ्गने प्रतिमाया हस्त-यादादिमङ्गो भवेत् । सपरिग्रहायां च प्रतिमायां मद्रकेतरदोषाः—मद्रको हस्त-यादादिमङ्गो मङ्गते सति पुनः संस्थापनं विद्व्यान्, गान्तस्तु ग्रहणा-ऽऽकर्षणादीनि कुर्यात् ॥ २४९३ ॥

10 एतेऽसन्निहिते दोषा उक्ताः । सन्निहितेऽपि त एव वक्तव्याः, एते चाम्यविकाः—

वर्मसा पडिणीयड्या व भोगस्थिणी व सन्निहिता ।

काणच्छी उक्कण, आलाव निमंतण पलोमे ॥ २४९४ ॥

यः तत्र सन्निहिता देवता सा त्रिमिः काणैः साधुं प्रलोमयेत्—विमर्शाद्वा प्रत्यर्नाकार्यतया वा भोगार्थतया वा । विमर्शो नाम—‘विमेष साधुः अथवा श्रोमयितुं न वा?’ इति जिज्ञासा ।
15 तथा प्रतिमायामनुप्रविश्य काणाक्षिकं वा उत्कल्पनं वा सत्तनादीनां विद्वतीत, आलापं वा कुर्यात्—अमुक्तनामये ! कुशलं तव ? इत्यादि, निमज्जं वा विद्व्यान्—मया सह स्तमिन् ! भोगा-नुसुंश्च, प्रलोमनं वा कक्षान्तरेन्दर्शनं कुर्यात् ॥ २४९४ ॥

काणच्छिमादएहि, सांभिय उद्धादयस्स भदा उ ।

नासह इयं मोहं, सुवण्णकारेण दिड्ढतो ॥ २४९५ ॥

20 यदा काणाक्षिप्रमृतिभिराकारैः श्रोमिस्तदा ‘गृहान्येनान्’ इत्यभिप्रायेणोद्धावितस्तत्तस्य सा देवता यदि मद्रा ततो नश्यति । ‘इतरः’ साधुस्तन्मात्रदर्शनामृतायां मोहं गच्छति, मन्दूदश्च तां द्रष्टुमिच्छति. ‘इह कुत्र गताऽसि ? देहि मद्रात्मायं दर्शनम्’ इत्यादिप्रश्नांश्च करोति । अत्र च ‘सुवण्णकारेण’ चम्पानगरीवाप्रायेण अनङ्गसेनान्मयेन दृष्टान्तः, स च आवड्यका-दिग्रन्थेषु सुप्रसिद्धः (आव० हारि० टीका पत्र २९६) ॥ २४९५ ॥

25 अथ प्रत्यर्नाकार्यनयेनि व्यञ्ज्ये—

वर्मसा पडिणीया, विदग्मिण-ऽकिम्यत्तमादिणो दोमा ।

अमंपत्ती मंपर्त्ता, लग्गम्म य कट्टुणार्दाणि ॥ २४९६ ॥

प्रत्यर्नाकारेण ‘विमर्शान्’ काणाक्षिप्रमृतिभिराकारैः श्रोमयित्वा यदाऽमौ उद्धावितस्तदा “अमंपत्ति” च यावदमौ हस्तादिना नैव गृहानि तावद् ‘विदर्शनं’ विहृतं रूपं दर्शयति, अथवा
20 ‘विदर्शनं नाम’ अल्पमेव लोको लक्षं पश्यति । यदा मौ तस्य मायोः श्लिष्टचित्तादिदोषान्

१ ‘न हासा-ग्रहासाध्यन्तर्गलुब्धेन दृष्टा’ कः ॥ २ ‘मौ श्लिष्टमिदं उद्धावितश्च तदा ना० ॥

३ ना देयता तं साधुं श्लिष्टचित्तादिकं कुर्यात् । यावद्वा न गृह्णाति तावद् भारयेत् । अथवा ना० ।’

कुर्यात् । अथवा परिभोगसम्पत्तिं कृत्वा तत्रैव तस्य सागारिकं लापयेत् श्वानादिवत् । लग्नस्य च तस्य लेप्यकस्वामी अन्यो वा दृष्ट्वा ग्रहणा-ऽऽकर्षणादीनि कुर्यात् ॥ २४९६ ॥ एतदेव व्याचष्टे—

पंता उ असंपत्तीह चेव मारिज्ज खेत्तमादी वा ।

संपत्तीह वि लाएतु कहुणादीणि कारेज्जा ॥ २४९७ ॥

प्रान्ता पुनः 'असम्पत्त्यामेव' यावदद्याप्यसौ हस्तादिना न गृह्णाति तावन्मारयेत्, 'वा' अथवा ५ क्षिप्तचित्तम् आदिशब्दाद् यक्षाविष्टं वा कुर्यात् । सम्पत्त्यामपि सागारिकं लापयित्वा ग्रहणा-ऽऽकर्षणादीनि कारयेत् ॥ २४९७ ॥ अथ भोगार्थिनीपदं विवृणोति—

भोगत्थी विगए कोउगम्मि खित्ताइ दित्तचित्तं वा ।

दट्टुण च सेवंतं, देउलसामी करेज्ज इमं ॥ २४९८ ॥

भोगार्थिनी देवता काणाक्षिकादिभिराकारैरुपप्रलोभ्य क्षुभितेन सह भोगान् भुक्त्वा विगते १० भोगविषये कौतुके 'मा अपरया सह भोगान् भुक्ताम्' इति कृत्वा तं 'क्षिप्तचित्तं वा' यक्षा-विष्टं वा दत्तचित्तं वा कुर्यात् । अथवा ता देवतां सेवमानं तं साधुं दृष्ट्वा देवकुलस्वामी यथा-भावेनेदं कुर्यात् ॥ २४९८ ॥^१

तं चेव निट्टवेई, वंधण निच्छुभण कडगमहे अ ।

आयरिए गच्छम्मि य, कुल गण संघे य पत्थारो ॥ २४९९ ॥ १५

तमेव साधुं क्रुद्धः सन् देवकुलस्वामी 'निष्ठापयति' मारयतीत्यर्थः । यदि वा प्रसुरसौ ततः स्वयमेव तं साधुं बध्नीयात्, अप्रसुरपि प्रमुणा बन्धापयेत् । अथवा वसतेर्ग्रामाद् नगराद् देशाद् राज्याद्वा निष्काशयेत् । कटकं-स्कन्धावारः स यथा परविषयमवतीर्णः कस्याप्येकस्य राज्ञः प्रद्वेषेण निरपराधान्यपि ग्राम-नगरादीनि सर्वाणि मृद्वाति, एवमेकेन साधुनाऽकार्यं कृतं दृष्ट्वा यो यत्र दृश्यते स तत्र बाल-वृद्धादिरपि सर्वो मार्यते एवंविधं कटकमर्दं कुर्यात् । यद्वा यस्त- २० स्याचार्यो गच्छः कुलं गणः सङ्घो वा तस्य 'प्रस्तारः' विनाशः क्रियेत ॥ २४९९ ॥ तथा—

गिण्हणें गुरुगा छम्मास कहुणे छेदों होइ ववहारे ।

पच्छाकडम्मि मूलं, उड्डुहण-विरुंगणे नवमं ॥ २५०० ॥

उदावण निव्विसए, एगमणेगे पदोस पारंची ।

अणवट्टप्पो दोसु उ, दोसु उ पारंचीओ होइ ॥ २५०१ ॥ २५

स साधुः प्रतिसेवमानो यदि देवकुलस्वामिना गृहीतः ततो ग्रहणे चत्वारो गुरुकाः । अथ हस्ते वा वस्त्रे वा गृहीत्वा राजकुलामिमुखमाकृष्टस्तत आकर्षणे षड्लघवः । तेन साधुना स प्रत्याकर्षितस्ततः पण्मासा गुरवः । व्यवहारे प्रारब्धे च्छेदः । 'पश्चात्कृते' पराजिते मूलम् । 'उड्डुहणे' रासमारोपणादिके 'विरूपणे वा' नासिकादिकर्त्तनेन विरूपणाकरणे 'नवमम्' अनव-स्थाप्यम् । एकस्मिन्ननेकेषु वा साधुषु प्रद्वेषतोऽपद्रावणे कृते निर्विषये वाऽऽज्ञप्ते प्रतिसेवक- ३० आचार्यो वा पाराश्रिकः । एवं च 'द्वयोः' उड्डुहन-विरूपणयोरनवस्थाप्यः, 'द्वयोस्तु' अपद्रावण-

१ च प्रत्यनीकदेवताप्रयोगत एव लेप्यं भा० ॥

२ कां० प्रती किं तत् ? इत्याह इत्यवतरणं वर्तते ॥

निर्विषयाजपनयोः पाराश्रिको भवतीति ॥ २५०० ॥ २५०१ ॥

अथवा प्रद्विष्टः सन्निदं कुर्यात्—

एयस्स नत्थि दोसो, अपरिक्खियदिक्खगस्स अह दोसो ।

इति पंतो निव्विसए, उद्वण विरुंणं व करे ॥ २५०२ ॥

- ८ 'एतस्य' प्रतिसेवकसाधोर्नास्ति दोषः किन्त्वेनमपरीक्षितं यो दाञ्जितवान् तस्यैवपरीक्षितदी-
क्षकस्याचार्यस्य 'अथ' अयं दोष इति विचिन्त्य प्रान्त आचार्यं निर्विषयं कुर्यात् अपद्रावयेद्वा,
कर्ण-नासा-नयनाद्युत्पादनेन विरुम्पनं वा कुर्यात् ॥ २५०२ ॥ अथासन्निहिते एते दोषाः—

तत्थेव य पडिबंघो, अदिट्ठगमणाह वा अणिंतीए ।

एए अन्ने य तहिं, दोमा पुण हंति सन्निहिए ॥ २५०३ ॥

- १० 'तत्रैव' तस्यामेव देवतायां संयतस्य प्रतिबन्धो भवेत्, अथवा सा व्यन्तरी विगतकौतुका
सर्ता नागच्छति तत्तस्यामनायान्यां स प्रतिगमनादीनि कुर्यात् । एतेऽन्ये चैवमादयो दोषा
लेप्यकल्पाभिनाऽदृष्टेऽपि सन्निहिते प्रतिमारूपे भवन्ति ॥ २५०३ ॥

ताश्च सन्निहितप्रतिमा ईदृश्यो भवेयुः—

कट्ठे पुत्थे चित्ते, दंतकम्मं य सैलकम्मं य ।

- १५ दिट्ठिप्पत्ते रुवे, वि खित्तचित्तस्स भंसणया ॥ २५०४ ॥

काष्ठमयी पुस्तमयी चित्रमयी दन्तकर्ममयी शैलकर्ममयी प्रतिमा भवेत् । एतासां रूपेऽपि
दृष्ट्वा प्राप्ते आश्लिप्तचित्तस्य प्रमत्ततया संयमर्जाविताद् भवर्जाविताद्वा परिभ्रंशना भवेत्, किं
पुनस्तासामाश्रयस्थाने प्रतिसेवने वा ? ॥ २५०४ ॥ तासां पुनः सन्निहितदेवतानामिमे प्रकाराः—

मुहविन्नवणा मुहमोयगा य मुहविन्नवणा य होति दुहमोया ।

- २० दुहविन्नप्या य मुहा, दुहविन्नप्या य दुहमोया ॥ २५०५ ॥

विज्ञपना नाम—प्रार्थना प्रतिसेवना वा सा मुखेन यासां ताः सुखविज्ञपनाः सुखविज्ञप्या
वा, तथा मुखेन मोच्यन्ते इति सुखमोचाः सुपरित्यजा इत्यर्थः, एष प्रथमो भङ्गः । सुखविज्ञ-
पना दुःखमोच इति द्वितीयः । दुःखविज्ञप्या सुखमोच इति तृतीयः । दुःखविज्ञप्या दुःख-
मोचा इति चतुर्थः ॥ २५०५ ॥ तत्र प्रथमभङ्गे दृष्टान्तमाह—

- २५ सोपारयम्मि नगरं, रत्ना किर मग्गितो उ निगमकरो ।

अकरो त्ति मरणधम्मा, बालतवे धुत्तसंजोगो ॥ २५०६ ॥

पंच सय मोह अगणी, अपरिग्गहि सालिभंजि सिंदूरं ।

तुह मज्झ धुत्त पुत्तादि अवन्ने विज्जसीलणया ॥ २५०७ ॥

- ३० सोपारयं नगरं । तस्य नेगमा अकृग परिवसन्ति । ताण य पंच कुडुंवसयाणि । तस्य य
राया मंतिणा वुणाहिंत्तो । तेण ते नेगमा करं मग्गिता । ते 'पुत्ताणुपुत्तियो करो एस भवि-
स्सइ' चि काडं न दिंति । रण्णा भणिया—जह न देह तो इमम्मि नेहे अग्गिपवेसं करेह ।
ततो ते सब्बे अग्गि पविट्ठा । तेसिं नेगमाणं पंच महिलासयाइ ताणि वि अग्गि पविट्ठाणि ।

१ विरूपणं कां० ॥ २ वैष दोष इति वि० मा० त० डे० ॥ ३ विरूपणं वा त० डे० कां० ॥

ताओ अ तीए अकामनिजराए पंच वि सया अपरिगहियाओ वाणमंतरियाओ जायाओ । तेहि य निगमेहि तम्मि चेव नगरे देवउलं कारियं । अत्थि तत्थ पंच सालिभंजियासया । ते ताहिं देवताहि परिगहिया । ताओ अ देवताओ न कोइ अप्पिद्धिओ वि देवो इच्छइ ताहे धुत्तेहि समं सपलगाओ । ते धुत्ता तस्संवंधेण मंडणं काउमाढत्ता—एसा मज्झं न तुज्झं । इतरो वि भणइ—मज्झं न तुज्झं । जा य जेण धुत्तेण सह अच्छइ सा तस्स सबं ५ पुबभवं साहइ । ततो ते भणंति—हरे अमुकनामधेया ! एसा तुज्झं माया भगिणी वा इयाणि अमुगेण समं संपलगा । ता य एगम्मि पीइं न बंधंति, जो जो पडिहाइ तेण सह अच्छंति । तं च सोउं तासिं पुबभविण्हि पुत्ताईहि ‘अहं एस अयसो’ त्ति काउं वेज्जावाइ-एण खीलावियाउ त्ति ॥

अथ गाथाद्वयस्याप्यक्षरयोजना—सोपारके नगरे राजा किल मार्गितः ‘निगमानां’ वणि-10 निवेशपाणां समीपे करः । तैश्च ‘अकर इति’ अपूर्वः करो मा भूदिति कृत्वा मरणधर्मो व्यवसितः । तासां (तेषां) च ‘भोजिकाः’ महेलाः पञ्चापि गतान्यग्निप्रवेगलक्षणेन बालतपसा देवता अपरिगृहीताः सज्जाताः । धूर्तैश्च सह सयोगः । कथम् ? इत्याह—‘सिन्दूरं’ सिन्दूरारुणं यद् देवकुलं तत्र शालभञ्जिकानां पञ्च शतानि तामिर्देवताभिः परिगृहीतानि । तत्र स्थिताश्च धूर्तैः समं सम्प्रलमाः । “तुह मज्जे”ति ‘नेयं तव, ममेयम्’ इत्येवं ते धूर्ताः कलहायितवन्तः । 15 ततस्तासां पूर्वभववृत्तान्तं श्रुत्वा ‘अवणोऽयमस्माकम्’ इति कृत्वा पुत्रादिभिर्विद्याप्रयोगेण तासां कीलना कारितेति ॥ २५०६ ॥ २५०७ ॥ उक्तः प्रथमो भङ्गः । अथ शेषभङ्गत्रयं भावयति—

विइयम्मि रयणदेवय, तइए भंगम्मि सुइगविज्जाओ ।

गोरी-भंधाराइ, दुहविण्णप्पा य दुहमोया ॥ २५०८ ॥

द्वितीयभङ्गे रत्नदेवता निदर्शनम्, सा ह्यल्पार्द्धिकत्वात् कामातुरत्वाच्च सुखविज्ञपना सर्व-20 सुखसम्पादकतया च दुःखमोचा । तृतीये भङ्गे शुचयो विद्यादेव्यो निदर्शनम्, ता हि शुचितया महर्द्धिकतया च दुःखविज्ञपना उग्रतया नित्यमत्यन्ताग्रमत्तैराराधनीयत्वात् पर्यन्ते सापायत्वाच्च सुखमोचा । चतुर्थे भङ्गे गौरी-गान्धारीप्रभृतयो मातङ्गविद्यादेवता द्रष्टव्याः, तथाहि—ताः साधनकाले लोकगर्हिततया दुःखविज्ञप्त्या यथेष्टकामसम्प्रापकतया च दुःखमोचा इति ॥ २५०८ ॥ भाविताश्चत्वारो भङ्गाः । अथ प्राजापत्यादित्रिविधपरिगृहीते गुरुलाघवमाह— 25

तिण्ह वि कतरो गुरुतो, पागइ कोडुंवि दंडिए चेव ।

साहस अपरिक्ख भए, इयरे पडिपक्ख पभु राया ॥ २५०९ ॥

शिष्यः पृच्छति—‘त्रयाणां’ प्राजापत्य-कौटुम्बिक-दण्डिकपरिगृहीतानां मध्यात् कर्तरद गुरुतरम् ? । गाथायां प्राकृतत्वात् पुंस्त्वनिर्देशः । शिष्य एवाह—अहं तावद् भणामि—

१ “सभा वा देवकुलो त्ति वा सेंदूरो त्ति” इति विशेषचूर्णौ ॥ २ °भङ्गे रत्नङ्गीपवास्तव्या ज्ञाता-धर्मकथाङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धान्तर्गतमाकन्दीदारकज्ञाताभिहितस्वरूपा [रत्न]देवता का० ॥

३ दकारानन्तरं भा० प्रति विहाय सर्वाखपि प्रतिषु ग्रन्थाग्रम्-२००० इति वर्त्तते ॥

४ °तरो गुरुतरो दोषः ? । शि० भा० ॥

प्राजापत्यपरिग्रहोत्तं गुह्यम्, कौटुम्बिक-दण्डिकपरिग्रहोत्तं लघुतरम्. यतः 'साहस' चि
प्राकृतजनो मूर्धन्य साहसिकोऽपरीक्षितकारी च भवति, अनीश्वरतया च तस्य तथानिवं
मयं न भवति, अनोऽप्यौ भरणन्यव्यवस्य तं मायुं नारयेत्, तेनान्य गुरुरो दोषः । 'इतरे
नाम' कौटुम्बिक-दण्डिकौ तौ प्राकृतिकस्य प्रतिपक्षभूताः । किमुक्तं भवति?—तौ न साह-
सिकौ, नाप्यपरीक्षितकारिणौ, मयं च तयोर्भवति । अत्राचार्यः प्राह—दण्डिक-कौटुम्बिकौ
गुह्यतः, प्राकृतौ लघुतरः, यतो राजा उपलब्धगत्वा कौटुम्बिकश्च प्रभुः, प्रभुत्वाच्च स एकस्य
रथः सङ्घस्य प्रसारं कुर्यादिति ॥ २५०९ ॥

अथ कौटुम्बिक-दण्डिकानां यद् नयस्तद्यते तद् दर्शयन् परः स्वयं द्रव्यमाह—

ईसरियत्ता रजा व भंसए मञ्जुपहरणा रिसओ ।

10 ते य समिक्खियकारी, अग्गा वि य पि वड् अत्थि ॥ २५१० ॥

एते ऋण्यः 'मञ्जुपहरणा' चापद्युवा अतः कोरितः सन्तो नानैश्वर्याद् भ्रंशयेयुरिति
कौटुम्बिकश्चित्तयेत्, राजा तु माननी राज्याद् भ्रंशयेयुरिति चिन्तयति । 'ते च' राजादयः
'समीक्षितकारिणः' नाविमृश्य कार्यं कुर्वन्ति । अन्यच्च तेभ्योऽपि न ह्येव. प्रतिभाः सन्ति
अतन्मन्त्रात्मिकास्तमेव तेषां नादरः ॥ २५१० ॥ एवं परेण स्वये भाविते सति मूरिराह—

15 पत्थारदोसकारी, निवावराहो य बहुजणे फुसद् ।

पादाओ पुण तस्स व, निवस्स व मया न पडिक्खुजा ॥ २५११ ॥

प्रसारः—कटकमर्दः, एकस्य रथः सर्वेभ्यो यत्र व्यागद्यनीत्यर्थः, तदोसकारी राजा, नृप-
राजश्च 'बहुजनान् स्पृशति' बहुजनस्यैव प्रवर्द्धामवर्त्तानि भावः । एवं कौटुम्बिकस्यापि द्रष्ट-
व्यम् । अत एवौ द्वाविंशति गुह्यतः । प्राकृतकपराम्पु बहुजनं न स्पृशति । अपि च प्राकृतकः
20 'तस्य वा' मयतस्य दृष्ट्य वा मयाद् 'न प्रतिदुर्गाद्' न प्रत्यङ्कारं करोति ॥ २५११ ॥

अवि य हु कम्मदप्पो, न य गुत्ता ओ सि नेव दाग्हा ।

तेण कये पि न नज्झइ, इतरस्य पुणो बुवा दोसा ॥ २५१२ ॥

'अवि च' इत्यन्युचये, प्राकृतकः क्षेत्र-रक्षादिकर्मणि अद्भुतः—अक्षयिकः तदन्तासां प्रति-
मानमुदन्तं न वहति, न च तन्मन्त्रान्तिनाद् देवद्वौर्गापु 'गुतिः' आत्यन्तिकी रक्षा, न वा
25 'द्वारस्याः' द्वारपालः ततः कुतश्चि प्रतिनागतिसेवन् न ज्ञायते । 'इतरं तु' दण्डिक-कौटुम्बि-

१ 'इतरे नाम' कौटुम्बिक-दण्डिकाः ते प्राकृतिकस्य प्रतिपक्षभूताः । किमुक्तं भवति?—
ते न साहसिकाः, नाप्यपरीक्षितकारिणः, मयं च तेषां भवति । अत्राचार्यः प्राह—दण्डिक-
कौटुम्बिका गुह्यतराः, प्राकृतौ लघुतराः । कुतः ? इत्याह—राजा प्रभुः, प्रभुत्वात् न० ॥

२ तदेवाह न० ॥ ३ 'न्युः' कोपः स एव प्रहरणम्—आयुधं येषां ते तथा एवंविधा मा
मानैश्वर्याद् राज्याद्वा भ्रंशयेयुः । अपि च 'ते' राजादयः समीक्षितं कार्यं कर्तुं शीलं येषां
ते तथा, नाविमृश्य कार्यं कुर्वन्तीत्यर्थः । अन्यं न० ॥

४ सूतिः स्वामिप्रवर्त्य समयेयमाह न० ॥ ५ च 'से' तस्य सम्भवं न० ॥

६ 'गुह्यतः' रक्षाप्रकाराः, न वा न० । 'इतरे'—अन्ये रक्षन् इति चूर्णा ॥

केषु पुनः 'ध्रुवाः' अवश्यम्भाविनः प्रस्तारादयो दोषाः, द्वारपालादिरक्षासद्भावात् ॥ २५१२ ॥

५ अत एव तेषां प्रतिमासु पूर्वं प्रभूततरं प्रायश्चित्तमुक्तम्, न केवलं प्रतिमासु किन्तु स्त्रीष्वपि तदीयासु गुरुतरं प्रायश्चित्तं भवतीति प्रसङ्गतो दर्शयितुमाह—

रन्नो य इत्थियाए, संपत्तीकारणम्मि पारंची ।

अमची अणवठप्पो, मूलं पुण पागयजणम्मि ॥ २५१३ ॥

'राज्ञः स्त्रियाम्' अग्रमहिष्यां यद् मैथुनसपत्तिलक्षणं कारणं तत्र पाराश्रिको भवति । अमा-
त्यायामनवस्थाप्यः । प्राकृतजनस्त्रियां पुनर्मूलम् ॥ २५१३ ॥ ७ शिष्यः प्राह—

तुल्ले मेहुणभावे, नाणत्ताऽऽरोवणाय कीस कया ।

जेण निवे पत्थारो, रागो वि य वत्थुमासज्ज ॥ २५१४ ॥

दण्डिकादिपरिगृहीतासु प्रतिमासु स्त्रीषु वा तुल्ये मैथुनभावे कस्माद् 'आरोपणायाः' प्राय-
श्चित्तस्य 'नानाता' विसदृशता कृता ? । सूरिराह—येन कारणेन 'नृपे' राज्ञि 'प्रस्तारः'
कटकमर्दो भवति, अतस्तत्राधिकतरं प्रायश्चित्तम् । तदपेक्षया कौटुम्बिके प्राकृते च यथा-
क्रमं स्वल्पाः स्वल्पतरा दोषास्ततस्तयोः प्रायश्चित्तमपि हीनं हीनतरम् । रागोऽपि च वस्तु
आसाद्य भवति, यादृशं जघन्यं मध्यममुत्कृष्टं वा वस्तु रागोऽपि तत्र तादृशो भवतीति
भावः ॥ २५१४ ॥

16

इदमेव भावयति—

जइभागगया मत्ता, रागादीणं तहा चओ कम्मे ।

रागाइविहुरया वि हु, पायं वत्थूण विहुरत्ता ॥ २५१५ ॥

रागादीनां 'मात्रा' जघन्यादिरूपा यतिषु—यावत्सह्याकेषु भागेषु गता—स्थिता 'कर्मण्यपि'
ज्ञानावरणादौ 'चयः' बन्धस्तथैव द्रष्टव्यः । अथ रागादीनां मात्रानानात्वं कथं भवति ? 20
इत्याह—रागादीनां 'विधुरत्ताऽपि' मात्रावैषम्यमपि प्रायः 'वस्तुनां' स्त्रीप्रभृतीनां 'विधुरत्वात्'
सुन्दर-सुन्दरतर-सुन्दरतमविभागाद् भवति । प्रायोग्रहणं कस्यापि कदाचिद् वस्तुवैसदृश्यम-

१ ५ ७ एतच्चित्तगतमवतरणं गाथा तटीका च भा० प्रतावत्र न वर्तते किन्तु विशेषचूर्णाविव "जइ-
भागगया मत्ता०" २५१५ गाथानन्तरं किञ्चिद्रूपान्तरेण वर्तते, दृश्यता पत्रं ७१२ टिप्पणी १ । चूर्णौ
पुनर्नयं "रणो य इत्थियाए०" इति गाथाऽत्रापि वा व्याख्याता दृश्यते ॥

२ ०या खल्लु, सं० ता० ॥

३ ०णा उ की० ता० । भा० प्रतावेतदनुसारेणैव टीका, दृश्यतां टिप्पणी ४ ॥

४ प्राकृत-कौटुम्बिक-दण्डिकपरिगृहीतेषु तुल्ये मैथुनभावे कस्माद् 'नानात्वारोपणा'
तपः कालविशेषोपलक्षितप्रायश्चित्तरूपा कृता ? । सूरि० भा० ॥

५ ०म्बिकपरिगृहीते स्वल्पदोषं ततस्तत्र प्रायश्चित्तमपि हीनम् । प्राजापत्यपरिगृहीतं तु
ततोऽप्यल्पदोषतरम्, तेन तत्र हीनतरं प्रायश्चित्तम् । रागोऽपि च भा० ॥

६ ०त्रा' परिमाणं यति० भा० ॥ ७ 'कर्मणामपि' ज्ञानावरणादीनां 'चयः' भा० ॥

८ स्त्रीरूपादीनां 'वि० भा० ॥

न्तरेणापि गगदिवैसदृश्यं भवतीति ज्ञानार्थम् । यत्तच्चैवमज्ञो युक्तियुक्तं दण्डिकादिपरिगृही-
तासु र्हासु प्रतिमासु वा प्रायश्चित्तनानात्वम् ॥ २५१५ ॥

तदेवमुक्तं दिव्यं प्रतिमायुतम् । अथ दिव्यमैव देहयुतस्यावसरः—उच्चाचितं न सम्प-
वति, नावच्युतस्य दिव्यशरीरस्य तन्मणादेव विष्वम्भनात् । यत्तु सचित्तदेवाशरीररूपं देहयुतं
अत्र स्थानप्रायश्चित्तं यथा प्रतिमायुते, प्रतिमेवनाप्रायश्चित्तं तु यथा मनुष्यस्त्रीसु मन्यते । गतं
दिव्यरूपम् । अथ मानुष्यरूपमाह—

- माणुस्मं पि य त्रिविहं, जहन्नगं मज्झिमं च उक्कोमं ।

पायावच्च-कुटुंबिय-दंडियपारिगाहं चैव ॥ २५१६ ॥

मानुष्यमपि त्रयं त्रिविधम्—उच्चमं मध्यममुक्कृतं च । पुनरेकैकं त्रिविधम्—प्रजासत्य-
10 परिगृहीतं कौटुम्बिकपरिगृहीतं दण्डिकपरिगृहीतं चेति ॥ २५१६ ॥ तैरेकैक्यादिविभागमाह—

उक्कोम माउ-मज्जा, मज्झं पुण मगिणि-वृतमादायं ।

स्वरियादां य जहन्नं, पगयं मज्जितेनरे देहं ॥ २५१७ ॥

इह गृहिणो मातरं भार्या वा नान्यस्य कस्यापि प्रयच्छन्ति. अतो माता भार्या चोक्कृतं
मानुष्यरूपम् । यास्तु मगिनी-दुहितृ-पैत्र्यादयोऽन्यस्यै स्वामिहविनाय दीयन्ते ताः पुनर्मध्य-
10 मम् । स्वरिका-दासी तदादय इतराः क्रिया जघन्यम् । एतत् जघनमपि प्रत्येकं द्विविधं—प्रति-
मायुतं देहयुतं च । प्रतिमायुतं दिव्यवद् वक्ष्यम् । देहयुतेन तु सर्जनेन इतरेण वा-अर्जनेन
'प्रकृतम्' अविकारः, तद्विषयं प्रायश्चित्तमपि कल्पत इत्यर्थः ॥ २५१७ ॥

तत्र स्थानप्रायश्चित्तं तावदाह—

पदमिह्नुगाम्मि टाणे, चउरो मासा हवंतऽणुगवाया ।

20 छम्मासाऽणुगवाया, विहए तइए भवे छेदो ॥ २५१८ ॥

१ 'युक्तं प्राकृत-कौटुम्बिक-दण्डिकेषु प्रायश्चित्तनानात्वम् ॥ २५१५ ॥ अथ प्रकारान्तरेण
वस्तुनानात्वनिश्चयं प्रायश्चित्तनानात्वमाह—

रणो य इतिथाए, संपत्ताकारणम्मि पारंजी ।

अमर्द्धा अपवट्ठयो, मूले पुण पाणयजणम्मि ॥

राश्रः क्रिया या मैथुनसंपत्तिस्तद्वृत्तं यत् कारणं तत्र पाराञ्चिकः । अमात्यायां मैथुन-
सम्यक्तावनवस्थान्यः । प्राकृतजनक्रियां पुनर्मूलम् । यथैतत् प्रायश्चित्तनानात्वं तथा
पूर्वोक्तमपि मन्तव्यम् । गतं दिव्यसागारिकम् । अथ मानुष्यसागारिकमाह—मा० ।

"लघ्वन्त्यः प्रकृतः—रणे द० गाह्य ।" इति विशेषचूर्णो ॥

२ 'स्वयं पि ति' ता० ॥

- ३ तत्र यत् प्रतिमायुतं तद् दिव्यवदमिधातव्यम् । अथ देहयुते उक्तं मा० ॥

४ इह गृहिणां या 'माता' जननी या च तेषामेव भार्या तद्विषयं यद्व्रतं तद् उक्तम् ।
तदीयमगिनी-दुहितृ-पैत्र्यादिविषयं मध्यमम् । स्वरिका-दासी तदादिस्त्रीविषयं जघन्यम् ।
इह च सर्जनेन इतरेण वा-अर्जनेन देहयुतेन 'प्रकृतं' मा० ॥

प्रथमं नाम-जघन्यं मानुष्यरूपं तत्र प्राजापत्यपरिगृहीतादौ भेदत्रयेऽपि तिष्ठतश्चत्वारोऽनु-
द्धाता मासाः, गुरव इत्यर्थः । द्वितीयं-मध्यमं तत्रापि त्रिष्वपि भेदेषु षण्मासा अनुद्धाताः ।
तृतीयम्-उत्कृष्टं तत्र भेदत्रयेऽपि तिष्ठतश्छेदो भवेत् ॥ २५१८ ॥

अथ कीदृशश्छेदः ? इति ज्ञापनार्थमाह—

पदमस्स तइयठाणे, छम्मासुग्घाओ भवे छेदो ।

5

चउमासो छम्मासो, विइए तइए अणुग्घाओ ॥ २५१९ ॥

प्रथमं-प्राजापत्यपरिगृहीतं तस्य यत् तृतीयं स्थानम्-उत्कृष्टमित्यर्थः तत्र षण्मासिक उद्धा-
तिकश्छेदः । द्वितीयं-कौटुम्बिकपरिगृहीतं तस्य तृतीयस्थाने चतुर्गुरुकश्छेदः । तृतीयं-दण्डि-
कपरिगृहीतं तत्रापि यत् तृतीयं स्थानं तत्र षण्मासिकोऽनुद्धातश्छेदः ॥ २५१९ ॥ तथा—

पदमिल्लुगम्मि तवऽरिह, दोहि वि लहु होंति एतें पच्छित्ता ।

10

विइयम्मि य कालगुरु, तवगुरुगा होंति तइयम्मि ॥ २५२० ॥

प्रथमिल्लुकं-प्राजापत्यपरिगृहीतं तत्र जघन्य-मध्यमयोर्ये तपोऽर्हे प्रायश्चित्ते चतुर्गुरु-षड्गुरुरूपे
एते 'द्वाभ्यामपि' तपः-कालाभ्यां लघुके कर्तव्ये । 'द्वितीये' कौटुम्बिकपरिगृहीते ते एव काल-
गुरुके । 'तृतीये' दण्डिकपरिगृहीते ते एव तपसा गुरुके कालेन लघुके ॥ २५२० ॥

उक्तं स्थानप्रायश्चित्तं । अथ प्रतिसेवनाप्रायश्चित्तमाह—

15

चउगुरुका छगुरुका, छेदो मूलं जहण्णाए होइ ।

छगुरुक छेअ मूलं, अणवट्ठप्पो अ मज्झिमए ॥ २५२१ ॥

छेदो मूलं च तहा, अणवट्ठप्पो य होइ पारंची ।

एवं दिट्ठमदिट्ठे, सेवतें पसज्जनं मोत्तुं ॥ २५२२ ॥

प्राजापत्यपरिगृहीतं जघन्यमदृष्टं प्रतिसेवते चत्वारो गुरवः, दृष्टे षण्मासा गुरवः । कौटु-20
म्बिकपरिगृहीतं जघन्यमदृष्टं प्रतिसेवते षण्मासा गुरवः, दृष्टे छेदः । दण्डिकपरिगृहीतं जघ-
न्यमदृष्टं प्रतिसेवते छेदः, दृष्टे मूलम् । प्राजापत्यपरिगृहीते मध्यमेऽदृष्टे षण्मासा गुरवः, दृष्टे
छेदः । कौटुम्बिकपरिगृहीते मध्यमेऽदृष्टे छेदः, दृष्टे मूलम् । दण्डिकपरिगृहीते मध्यमेऽदृष्टे
मूलम्, दृष्टेऽनवस्थाप्यम् । प्राजापत्यपरिगृहीते उत्कृष्टेऽदृष्टे छेदः, दृष्टे मूलम् । कौटुम्बिकपरि-
गृहीते उत्कृष्टेऽदृष्टे मूलम्, दृष्टेऽनवस्थाप्यम् । दण्डिकपरिगृहीते उत्कृष्टेऽदृष्टेऽनवस्थाप्यम्, 25
दृष्टे पाराश्रिकम् । एवं दृष्टादृष्टे प्रतिसेवमानस्य 'प्रसजना' शङ्का-भोजिकादिलक्षणां मुक्त्वा
प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् ॥ २५२१ ॥ २५२२ ॥ अत्र नोदकः प्राह—

जम्हा पढमे मूलं, विइए अणवट्ठों तइए पारंची ।

तम्हा ठायंतस्सा, मूलं अणवट्ठ पारंची ॥ २५२३ ॥

अत्राचार्यः परिहारमाह—

30

१ प्रथमं नाम-जघन्यं तत्र तिष्ठति चत्वारो गुरुमासाः । द्वितीयं-मध्यमं तत्र तिष्ठति
षण्मासा गुरवः । तृतीयम् उत्कृष्टं तत्र तिष्ठति च्छेदः ॥ २५१८ ॥ अथ भा० ॥

२ °तुर्मासगु° का० ॥

पडिसेवणाएँ एवं, पसञ्जणा तन्थ होइ इक्किक्के ।

चरिमपदं चरिमपदं, तं पि य आणाइनिष्कत्तं ॥ २५२४ ॥

अनयोर्ज्याभ्यां प्राक्वत् (गा० २४८१-८२) ॥ २५२३ ॥ २५२४ ॥

ते चैव तन्थ दोसा, मोरियआणाएँ जे मणिय पुच्चि ।

5 आलिङ्गणाइ मौत्तुं, माणुस्सं सेवमाणस्म ॥ २५२५ ॥

‘त एव’ अनवस्था-मिथ्यात्वादयः ‘तत्र’ मानुष्यकृद्भार्य्ये दोषा ये पूर्व “सुरियाइ आणाएँ”

(गा० २४८७) इत्यादिगाथायां भणिताः । नवरं दिव्यप्रतिमाया आलिङ्गने ये प्रतिमामङ्ग-
दोषा भद्रक-यान्तकृता उक्तास्मान् मुक्त्वा शेषाः सर्वेऽपि मानुष्यकं देहयुतं सेवमानस्य भणि-
तज्याः ॥ २५२५ ॥ इदमेव स्फुटतरमाह—

10 आलिङ्गने हत्थाइमंजणे जे उ पल्लकम्मादा ।

ते इह नत्थि इमे पुण, नक्खादिविछेअणे सूया ॥ २५२६ ॥

लैप्यप्रतिमामालिङ्गमानस्य तस्याः प्रतिमाया हस्त-यादाद्यव्यवमङ्गं सति ये पश्चान्तर्मादयो
दोषा उक्तास्ते ‘इह’ मानुष्यके देहयुते न भवन्ति । इमे पुनर्दोषा अत्र भवन्ति—या स्त्री
कामानुरतया तं साधुं नतैर्विच्छिन्न्यान्, आदिगच्छाद् दन्तश्रतानि वा कुर्वीत । तैश्च तस्य
15 श्रमणकस्य स्वपक्षेण वा परपक्षेण वा सूचा क्रियेत—यदेवमस्य वपुषि नक्ष-दन्तश्रतानि दृश्यन्ते
तदेष निश्चिनं प्रतिसेवक इति ॥ २५२६ ॥ अथ मानुष्याषु चतुरो विकल्प्यान् दर्शयति—

सुहविन्नप्या सुहमोद्गा य सुहविन्नप्या य होति दुहमोया ।

दुहविन्नप्या य सुहा, दुहविन्नप्या य दुहमोया ॥ २५२७ ॥

४ मनुष्यस्त्रियश्चतुर्विधाः, तद्यथा—१ सुहविन्नप्या सुहमोच्याः १ सुहविन्नप्या दुःख-

20 मोच्याः २ दुःखविन्नप्याः सुहमोच्याः ३ दुःखविन्नप्या दुःखमोच्याः ४ चेति ॥ २५२७ ॥

चतुर्ष्वपि मङ्गेषु यथाक्रममसूनि निदर्शनानि—

स्त्रिया महिद्धिगणिया, अनेपुरिया य रायमाया य ।

उभयं सुहविन्नवणा, सुमोय दोहिं पि य दुमोया ॥ २५२८ ॥

‘नारिका’ व्यश्रिका सा सर्वजनसाम्यतया सुहविन्नप्या, परितल्लुगुहल्लात्ताडनहेतुत्वाच्च

25 सुहमोच्या १ । या तु महिद्धिका गणिका माऽपि साधारणवर्त्तत्वेनैव सुहविन्नप्या, यैवैन-रूप-
विभ्रमादिभावयुक्तत्वेन तु दुःखमोच्या २ । या पुनरन्त-पुरिका मा वर्षगगदिरक्षपालकैर्दुःखा-
पतया दुःखविन्नप्या, प्रत्यपायबहुलतया च सुहमोच्या ३ । या तु राज्ञः सम्बन्धिनी माता
सा सुरक्षिततया सर्वस्यापि च गुरुस्थाने पूजनीयतया च दुःखविन्नप्या, प्राप्ता च सती मय-
सौख्यसम्पत्तिकारिणी प्रमाणमृतत्वाच्च गजा विधायमानान् प्रत्यगायान् रक्षितुं शक्नोतीति दुःख-
30 मोच्या ४ । “उभय”मिति प्रथमा सुहविन्नप्या सुहमोच्या १ “सुहविन्नवण” ति द्वितीया
सुहविन्नपया परं दुःखमोच्या २ “सुमोय” ति तृतीया सुमोचा परं दुःखविन्नपया ३ चतुर्थी

१ ५ १० एतदन्तर्यं पाठः भा० त० दे० नानि ॥ २ ० का दासोत्यर्थः सा कां० ॥

३ कां० मो० दे० विनाऽन्यत्र—‘साध्यतया त० दे० । ० सामान्यतया भा० ॥

द्वाभ्यामपि 'दुःखा' दुःखविज्ञपना दुःखमोच्या चेति ॥ २५२८ ॥ अथाक्षेप-परिहारौ प्राह—

तिण्ह वि कयरो गुरुओ, पार्गय कोडुंवि दंडिए चेव ।

साहस असमिक्ख भए, इयरे पडिपक्ख पभु राया ॥ २५२९ ॥

ईसरियत्ता रज्जा, व भंसए मन्नुपहरणा रिसओ ।

ते य समिक्खियकारी, अन्ना वि य सिं बहू अत्थि ॥ २५३० ॥ 5

पत्थारदोसकारी, निवावराहो य बहुजणे फुसइ ।

पागइओ पुण तस्स व, निवस्स व भया न पडिक्कुज्जा ॥ २५३१ ॥

अवि य हु कम्मदण्णा, न य गुत्तीओ सि नेव दारट्ठा ।

तेण कयं पि न नज्जइ, इतरत्थ पुणो धुवो दोसो ॥ २५३२ ॥

तुल्ले मेहुणभावे, नाणत्ताऽऽरोवणा उ कीस कया ।

10

जेण निवे पत्थारो, रागो वि य वत्थुमासज्जा ॥ २५३३ ॥

इदं गाथापञ्चकमपि दिव्यद्वारवद् द्रष्टव्यम् (गा० २५०९-१४) ॥ २५२९ ॥ २५३० ॥

२५३१ ॥ २५३२ ॥ २५३३ ॥ गतं मानुष्यकम् । अथ तैरश्वमाह—

तेरिच्छं पि य तिविहं, जहन्नयं मज्झिमं च उक्कोसं ।

पायावच्च-कुडुंबिय-दंडियपारिग्गहं चेव ॥ २५३४ ॥

15

तैरश्वमपि रूपं त्रिविधम्—जघन्यं मध्यममुत्कृष्टं च । पुनरेकैकं त्रिधा—प्राजापत्यपरिगृ-

हीतं कौटुम्बिकपरिगृहीतं दण्डिकपरिगृहीतं चेति ॥ २५३४ ॥ तत्र—

अइय अमिला जहन्ना, खरि महिसी मज्झिमा बलवमादी ।

गोणि करेणुक्कोसा, पगयं सजितेतरे देहे ॥ २५३५ ॥

'अजिकाः' छगलिकाः 'अमिलाः' एडकाः एताः 'जघन्याः' जघन्यं तैरश्वरूपमित्यर्थः । 20

एवं खरी-महिषी-वडवादयो मध्यमम् । गावः—प्रतीताः करेणवः—हस्तिन्यस्ताः 'उत्कृष्टाः'

उत्कृष्टं तिर्यग्रूपम् । एतत् त्रयमपि द्विधा—प्रतिमायुतं देहयुतं च । इह सजीवेन 'इतरेण'

अजीवेन देहयुतेन प्रकृतम्, तद्विषयं प्रायश्चित्तमभिधास्यत इत्यर्थः ॥ २५३५ ॥

५ तत्र स्थानप्रायश्चित्तमाह—

चत्तारि य उग्घाया, जहन्नए मज्झिमे अणुग्घाया ।

25

छम्मासा उग्घाया, उक्कोसे ठायमाणस्स ॥ २५३६ ॥

प्राजापत्यपरिगृहीतादौ जघन्यके तिरश्चीदेहयुते तिष्ठति चत्वार उद्धाताः, मध्यमे तिष्ठति चत्वारोऽनुद्धाताः, उत्कृष्टे तिष्ठतः पण्मासा उद्धाताः ॥ २५३६ ॥

५ अथैतदेव प्रायश्चित्तं तपः-कालाभ्यां विशेषयति—

पढमिद्धुगम्मि ठाणे, दोहि वि लहुगा तवेण कालेणं ।

30

१ °गतिं कुडुं ता० ॥ २ °च्छं पि ति° ता० ॥

३ °पम् । अत्र च सजीवेनाजीवेन च देहयुतेन भा० ॥

४ ५ एतदन्तर्गतमवतरणं भा० नास्ति ॥ ५ ५ एतच्चिह्नमध्यगतमवतरणं भा० त० डे० नास्ति ॥

विद्ययाम्पि उ काङ्गुम्, तत्रगुल्मा हौति तदयाम्पि ॥ २५३७ ॥

‘प्रथमद्विके स्थाने’ प्राजापत्यगर्गगृहीते यानि प्रायश्चित्तानि तानि ‘द्वान्ध्यामनि’ तस्मा कालेन च लक्ष्यन्ति । ‘द्वितीये’ कौटुम्बिकगर्गगृहीते तान्येव काङ्गुलकाणि । ‘तृतीये’ दण्डिकगर्गगृहीते तपोगुल्काणि ॥ २५३७ ॥ गतं स्नानप्रायश्चित्तम् । अथ यदिमेवनाप्रायश्चित्तमाह—

८ चउगे लङ्गुगा गुल्मा, छेदो मूलं जह्वए होइ ।

चउगुल्मा छेदं मूलं, अणवद्वयो य मज्झिमए ॥ २५३८ ॥

छेदो मूलं च तद्वा, अणवद्वयो य होइ पारंभी ।

गत्रं दिङ्मदिङ्गे, मेवने पयज्जणं मोत्तुं ॥ २५३९ ॥

प्राजापत्यगर्गगृहीतं जघन्यदृष्टं प्रतिमेवने चत्वारो जघनः, दृष्टे चत्वारो गुर्वः । कौटुम्बिकगर्गगृहीतं जघन्येऽष्टे चत्वारो गुर्वः, दृष्टे च्छेदः । दण्डिकगर्गगृहीतं जघन्येऽष्टे च्छेदः, दृष्टे मूलम् । प्राजापत्यगर्गगृहीतं मध्यमेऽष्टे चत्वारो गुर्वः, दृष्टे च्छेदः । कौटुम्बिकगर्गगृहीतं मध्यमेऽष्टे च्छेदः, दृष्टे मूलम् । दण्डिकगर्गगृहीतं मध्यमेऽष्टे मूलम्, दृष्टेऽनवस्याप्यम् । प्राजापत्यगर्गगृहीतं उक्थेऽष्टे च्छेदः, दृष्टे मूलम् । कौटुम्बिकगर्गगृहीतं उक्थेऽष्टे मूलम्, दृष्टेऽनवस्याप्यम् । दण्डिकगर्गगृहीतं उक्थेऽष्टेऽनवस्याप्यम्, दृष्टे पराश्रितम् । एवं १० दृष्टाऽष्टष्टयोः ‘प्रसजनां’ सङ्का-मोजिकादिरुपां मुक्त्वा प्रायश्चित्तं ज्ञातव्यम् ॥ २५३८ ॥

२५३९ ॥ अत्र प्रागुक्तमेवाक्षेय-गर्गहारवर्द्धं गथाद्वयमाह—

जम्हा पदमे मूलं, विहए अणवद्वौ तदए पारंभी ।

तम्हा टायनस्या, मूलं अणवद्व पारंभी ॥ २५४० ॥

पडिसेवणाए पत्रं, पमज्जणा तन्य होइ इक्केके ।

२० चग्मिपदं चग्मिपदं, तं पि य आणाइनिफर्त्त ॥ २५४१ ॥

गतायम् (गा० २४८१-८२) ॥ २५४० ॥ २५४१ ॥

तं चैव तन्य दोया, मारियआणाए जे मणिय पुत्ति ।

आन्नावणाइ मोत्तुं, तेरिच्छे सेवमाणस्य ॥ २५४२ ॥

मौर्यदृष्टान्तद्वारेण या भगवतामाज्ञा वरीयसी प्रमायिता तस्या मङ्गे ये दोयाः ‘पूर्वं’ दिव्य- २० द्वारे (गा० २४८७) मनुश्रुद्वारे च (गा० २५२५-२६) मणिनाः तेऽपि तथैवात्र दृष्टव्याः । परमाश्रयनादीन् मुक्त्वा शेषा अत्र तैश्च देहयुतं सेवमानस्य भवन्ति ॥ २५४२ ॥

पुत्रदेवाश्रयनादिपदं व्याचष्टे—

जह् हाम-स्रङ्ग-आगा-विन्मसा हौति मणुयद्वर्थासु ।

आलावा य बहुविधा, तद् नरिय निरिक्खद्वर्थासु ॥ २५४३ ॥

२० यथा मनुश्रुर्लघु हास्य-कौटु-आकाश-विभ्रम आलापश्च बहुविधा भवन्ति न तथा तिर्य- २० कर्षासु । एतावान् मनुश्रुर्लघुमनिर्यकर्षणां विदोषः ॥ २५४३ ॥ अथ चतुर्मेहीमाह—

मुहविण्णया मुहमोहया य, मुहविण्णया य हौति दुहमोया ।

दुहविण्णप्पा य सुहा, दुहविण्णप्पा य दुहमोया ॥ २५४४ ॥

गतार्था (गा० २५२७) ॥ २५४४ ॥ अत्रोदाहरणानि—

अमिलाई उभयसुहा, अरहण्णगमाइमक्कडि दुमोया ।

गोणाइ तइयभंगे, उभयदुहा सीहि-वग्धीओ ॥ २५४५ ॥

अमिलाः—एडकाः ता आदिशब्दाद् अजा-खरिकादयश्च तिर्यक्स्त्रिय उभयसुखाः, तत्र ५ निष्प्रत्यपायतया सुखविज्ञप्पाः, लोकगर्हिततया तुच्छसुखास्वादमात्रहेतुत्वाच्च सुखमोच्याः १ ।

“अरहण्णगमाइमक्कडि” चि अरहण्णकस्य भ्रातृजाया तदनुरागाद् मृत्वा या मर्कटी जाता तदा-दयस्तिरश्च्यो दुःखमोच्याः परं सुखविज्ञप्पाः, अरहण्णकदृष्टान्तश्चावश्यकादवसातव्यः (पत्र

) २ । तृतीयभङ्गे तु गो-महिष्यादयः, ताः स्वपक्षेऽपि दुःखेन सङ्गमं कार्यन्ते किं पुनः परपक्षे मनुजेषु ? अतो दुःखविज्ञपनाः, लोकजुगुप्सितश्च तासु सङ्गम इति कृत्वा सुख-10 मोच्याः ३ । यास्तु सिंही-न्याघ्रीप्रभृतयस्ता उभयदुःखाः, तत्र जीवितान्तकारिणीत्वाद् दुःख-विज्ञपनाः, अनुरक्ताश्च सत्यः प्रतिबन्धवन्धुरतया दुःखमोच्याः ॥ २५४५ ॥

अत्र नोदकः प्रश्नयति—को नाम प्राकृतोऽप्येतास्तिर्यक्स्त्रियो लोकजुगुप्सिताः प्रतिसेवेत ? विशेषतो जिनवचनपरिमलितमतिः ? इति, अत्रोच्यते—

जइ ता सणप्फईसुं, मेहुणभावं तु पावए पुरिसो ।

15

जीवियदोचा जहियं, किं पुण सेसासु जाईसु ॥ २५४६ ॥

यदि तावत् ‘सनखपदीपु’ सिंहीपु पुरुषो मैथुनभावं प्राप्नोति यत्र “जीवितदोच” चि जीवितभयं प्राणसन्देहो यासु भवतीत्यर्थः, किं पुनः शेषासु खरिकादिजातिषु ? ।

तथा चात्र दृष्टान्तः—एका सीही रिउकाले मेहुणत्थी सजाइपुरिसं अलभमाणी सत्थे बहंते इक्कं पुरिसं धिजुं गुहं पविट्ठा चाटुं काउमाढत्ता । सा य तेण पडिसेविता । तत्थ तेसिं 20 दोषह वि संसाराणुभावतो अणुरागो जातो । गुहूपडियस्स तस्स सा दिणे दिणे पोगलं आणेउं देह । सो वि तं पडिसेवइ । जइ एवं जीवितंतकरीसु वि सणप्फईसु पुरिसो मेहुणधम्मं पडिसेवइ किमंग पुण जासु जीवियभयं नत्थि तासु न पडिसेविस्सइ ? चि ॥

यच्चोक्तम् “विशेषतो जिनवचनपरिमलितबुद्धिः” इति तदप्ययुक्तम्, यतः किमेषोऽपि श्लोको भवतो न कर्णकोटरमध्यमध्यासिष्टः—

25

मात्रा स्वस्सा दुहित्रा वा, न विविक्कासनो भवेत् ।

बलवानिन्द्रियग्रामः, पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति ॥

॥ २५४६ ॥

◁ उक्तं तैरश्वं रूपम्, तदुक्तौ च समर्थितं भावसागारिकम् । ▷ एवं निर्ग्रन्थानामुक्तम् । अथ निर्ग्रन्थानामेतदेवातिदिशनाह—

१ °च्याः ? । द्वितीयभङ्गे मर्कटीप्रभृतयः, ताश्च ऋतुकाले कामातुरतया सुखविज्ञप्पाः, अनुरक्ताश्च सत्यो दुःखमोच्याः । अरहण्णकदृष्टान्तश्च भा० ॥

२ इत्याशङ्कावकाशमवलोक्य इदमाह का० ॥ ३ °हाए ठियस्स त० दे० का० ॥

४ ◁ ▷ एतच्चित्तान्तर्गतः पाठः भा० नास्ति ॥

एसेव क्रमो नियमा, निर्गायीणं पि होइ नायव्वो ।

पुग्गिप्पडिमाउ तासिं, माणम्मि य जं च अणुरागो ॥ २५४७ ॥

‘एष एव’ द्रव्य-भावसागारिकविषयः क्रमो नियमाद् निर्गन्त्यनामनि भवति ज्ञातव्यः । नवरं दिव्यद्वारे तासां पुरुषानिना द्रष्टव्याः, मानुषद्वारे मनुजगुह्याः, तैश्चद्वारे तिर्यक्गुह्या इति । ४ तैश्च च श्वानविषयो यजुगो वसुव तदुद्यन्तो भवति ।

जहा—एषा अविरह्या अवउडा काइयं वोसिंरतां विरहं सायेण दिहा । सो य सगो पुच्छं लोल्लो चाह्मणि करेतां अर्द्धापो । मा अगारां चित्ते—रेच्छामि तावद् एमं किं करेइ ? ति । तस्स पुरतो सागारियं अमिस्सुहं कउं जाणुएहिं हत्थेहिं य अहोस्सुहिं ठिय । तेण सा पडिसेविया । ताण अगारणं तस्येव साणे अणुरागो जातो । एवं सिग-छगल-वानरादीं वि १० अगारिं अमिस्संति ॥

यत्र एते दोगान्तः सागारिके प्रतिश्रये न वसन्त्यम् ॥ २५४७ ॥ अथ द्वितीयदमाह—

अट्ठाणनिग्गयादी, तिक्खुत्तो मणिउण असईए ।

गीयत्था जयणाए, वसंति तां दव्वसागरिए ॥ २५४८ ॥

अञ्जनिर्गतादयः ‘त्रिष्टुतः’ त्रीन् वारान्त्यां निर्दोषं वसन्ति मार्गयित्वा यदि न लभन्ते १५ ततोऽन्यस्यां वसतः वसन्त्यां गीतार्था यत्तया द्रव्यसागारिकेऽस्तुश्रये वसन्ति ॥ २५४८ ॥

यत्रनामिहा—

जहिं अप्यतरा दोसा, आमरणादीण दूतो य मिगा ।

चिलिमिलि निप्पि जागरणं, गीए सज्झाय-झाणादी ॥ २५४९ ॥

‘यत्र’ रूप-ऽऽमरणादिवत्तरा दोषाः तत्र तिष्ठन्ति । मृगा इव मृगाः—अज्ञानादगीतार्था- २० न्तानामरणादीनां दूरतः कुर्वन्ति । चिलिमिलिञ्चं च रूपार्दानामयान्तगले वसन्ति । ‘निप्पि’ गतौ तत्र जागरणं कर्तव्यम् । मा जेनादिगमरणादिकलमइरेदिनि इत्था । गीतशब्दे च श्रूयमाणे महता शब्देन स्वाध्यायं कुर्वन्ति, व्यनलज्जिस्सन्तो वा ध्यानं व्यापयन्ति, आदिशब्दाद् नृचे नादके वा विधीयमाने तदमिस्सुहं न वलेकन्ते ॥ २५४९ ॥ भावसागारिके द्वितीयदमाह—

अट्ठाणनिग्गयादी, वासे सावयमए व नेणमए ।

२५ आवरिया निविहं वा, वसंति जयणाए गीयत्था ॥ २५५० ॥

अञ्जनिर्गतादयो अनादीनामन्तः शुद्धां वसतिमलममाना बहिरप्युद्यन्तादौ वसन्ति । अथ बहिर्वेष्टाभिमे दोषाः—‘वाय’ चि वयं निरुत्ति, सिंह-ज्यात्रादीनां वा श्वानां मयम्, भेत्ततां वा शरीरेष्विह्मणां मयम् । ततो अनादेरन्तर्भावसागारिके जयन्यमव्यमोच्छ्रमेनाद् ३० प्रजाग्न्यादिपरिगृहीतमेवाहा त्रिदिवेऽपि वसन्ति । तत्र च अनिना वक्तादिमिगवृत्ताः क्रियन्ते । मनुष्य-निर्गन्त्यश्च कटकचिलिमिलिकामयान्तगले दत्त्वा यथा न विडोक्त्यन्ते तयाऽऽवृताः सन्तो गीतार्था यत्तया वसन्ति ॥ २५५० ॥ सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाणं इत्थिसागारिण उवस्सए
वत्थए २६ ॥

कप्पइ निग्गंथाणं पुरिससागारिण उवस्सए
वत्थए २७ ॥

तथा—

नो कप्पइ निग्गंथीणं पुरिससागारिण उवस्सए
वत्थए २८ ॥

कप्पइ निग्गंथीणं इत्थिसागारिण उवस्सए
वत्थए २९ ॥

अस्य सूत्रचतुष्टयस्य सम्बन्धमाह—

अविसिद्धं सागरियं, बुत्तं तं पुण विभागतो इणमो ।

मज्झे पुरिससगारं, आदी अंते य इत्थीसु ॥ २५५१ ॥

पूर्वसूत्रे 'अविसिद्धं' स्त्री-पुरुषविशेषरहितं सागारिकमुक्तम् । अधुना पुनः तदेव सागारिकं
'विभागतः' स्त्री-पुरुषविशेषादस्मिन् सूत्रचतुष्टयेऽभिधीयते । अत्र च मध्यवर्त्तिसूत्रद्वये पुरुषसा-
गारिकमादिसूत्रे अन्त्यसूत्रे च स्त्रीसागारिकमाश्रित्य विधिरभिधीयत इति ॥ २५५१ ॥ 15

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य सूत्रचतुष्टयस्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां स्त्रीसागारिके
उपाश्रये वस्तुम् । कल्पते निर्ग्रन्थानां पुरुषसागारिके उपाश्रये वस्तुम् । नो कल्पते निर्ग्रन्थीनां
पुरुषसागारिके उपाश्रये वस्तुम् । कल्पते निर्ग्रन्थीनां स्त्रीसागारिके उपाश्रये वस्तुमिति सूत्र-
चतुष्टयाक्षरार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरार्थं विभणिपुराह—

इत्थीसागारिण उवस्सयम्मि स च्चेव इत्थिया होइ ।

देवी मणुय तिरिच्छी, स च्चेव पसज्जणा तत्थ ॥ २५५२ ॥

स्त्रीसागारिके उपाश्रये वस्तुं न कल्पते, सा चानन्तरसूत्रे या देवी मानुषी तिरश्ची च प्रति-
पादिता सैवान्नापि द्रष्टव्या । सैव च 'प्रसजना' मिथ्यात्व-शङ्का-भोजिकादिरूपा । तत्र च प्राय-
श्चित्तमपि तदेव मन्तव्यम् ॥ २५५२ ॥ अत्र परः प्राह—

जइ स च्चेव य इत्थी, सोही य पसज्जणा य स च्चेव ।

सुत्तं तु किमारद्धं, चोदग ! सुण कारणं इत्थं ॥ २५५३ ॥

यदि सैव स्त्री सैव 'शोधिः' प्रायश्चित्तं सैव च प्रसजना तर्हि किमर्थमिदं स्त्रीसागारिकसू-
त्रमारब्धम् ? पुनरुक्तदोषदुष्टत्वान्नेदमारब्धं युज्यत इति भावः । सूत्रिराह—नोदक ! कारणम-
त्रास्ति येनेदं सूत्रमारब्धम्, तच्चावहितः 'शृणु' निशमय ॥ २५५३ ॥

पुञ्चमणिं तं पुणरपि, जं भण्णाहं तत्थ कारणं अत्थि ।

पडिसेहोऽणुत्ता कारणं विससोवलंमो वा ॥ २५५४ ॥

तद्यब्धोऽपि यद्यर्थे । पूर्वमणितमपि पुनरपि यद् भण्यते तत्र कारणमस्ति । किम् ?
इत्याह—“पडिसेहो” ति ये पूर्वमनुज्ञां कुर्वता अर्था उक्तास्त एव मूयः प्रतिषेधद्वारेण भण्यन्ते ।
५ “अणुत्ता” ति येऽर्थाः पूर्वं प्रतिषेधं कुर्वता मणिनात्तानेवानुज्ञां कुर्वन् मूयोऽपि दर्शयति ।
तथा ‘कारणं’ निमित्तं तद्दर्शनार्थं मूयोऽपि स एवार्थो मणनीयः । अथवा पूर्वं नामान्येन यः
प्रतिपादितोऽर्थस्तस्यैव विशेषोपलम्भार्थं प्राग् मणितमपि मूयः प्रतिपादनीयम् । एवं प्रागुक्त-
मणने चत्वारि कारणानि सन्तीति ॥ २५५४ ॥ आह यद्येवं ततः प्रस्तुते किमायातम् ? इत्याह—

ओहे सच्चनिसेहो, सरिसाणुत्ता विमागमुत्तेमु ।

10 जयणाहेउं भेदो, तह मज्झत्थादओ वा वि ॥ २५५५ ॥

“नो कप्पइ निमांथाण वा निमांथाण वा सागारिए उवस्सए वत्थए” (सू० २५)
इत्यस्मिन् ऽ ओवमूत्रे सर्वस्यापि सागारिकस्य निषेधः कृतः, इह तु विभागसूत्रेषु सदृशानुज्ञा
क्रियते, यथा—पुरमाणां पुत्थसागारिके क्काणां क्कासागारिके वन्तुं कश्यने । तथा यज्जना
यथा पुत्थेषु क्काणु वा कर्त्तव्या तद्दर्शनहेतोर्विभागसूत्राणां भेदः । मध्यस्यादयो वा क्का-पुत्थाणां
15 भेदा अर्थतो दर्शयिष्यन्ते (गा० २५६२) इति विभागसूत्राणां पृथगारम्भः क्रियते
॥ २५५५ ॥ अथ द्वितीयसूत्रे विशेषोपलम्भं दर्शयन्नाह—

पुरिसमागारिए उवस्समम्मि, चउरो लहुगा य दोस आणादी ।

ते वि य पुरिमा दुविहा, मविकारा निव्विकारा य ॥ २५५६ ॥

“कश्यने निर्यन्थानां पुत्थसागारिके उगश्रये वन्तुम्” (सू० २७) इत्येवं यद्यपि सूत्रेऽनु-
20 ज्ञानं तथाप्यनुत्सर्गतो न कश्यते । यदि वसन्ति ततश्चत्वारो लघुकाः ऽ प्रायश्चित्तम् ऽ आज्ञा-
दयश्च दोषाः । तेऽपि च पुरुषा द्विविधाः—सविकारा निर्विकाराश्च ॥ २५५६ ॥

तत्र सविकारान् व्याख्यानयति—

एवं आमरणविहिं, वन्था-ऽलंकार-मोयणे गंधे ।

आउज नइ नाडग, गीए अ मणोहरं सुणिया ॥ २५५७ ॥

25 “इह ये पुरुषाः ऽ रूपं उद्वर्त्तन-जन-नवदन्तकेशसंस्त्रापनादिना सशरीरं जनयन्ति,
‘आमरणविहिं’ मणि-कनकादिमयानामरणभेदान् ‘वल्हाणि वा’ रत्नानांशुकादीनि परिदधते,
‘अलङ्कारेण वा’ केश-माल्यादिनाऽऽत्मानमलङ्कुर्वन्ति, मोजनं वा महता विस्तरेण मुञ्चते,
चन्दन-कर्पूरादिभिः कोष्ठपुष्पाकादिभिर्वा गन्धैर्गन्धानमालिष्यन्ति वासयन्ति वा, तत-वित्तजादिकं
वा चतुर्विधमातोर्थं वादयन्ति, वृत्तं वा कुर्वन्ति, नाटकं वा नाटयन्ति, मधुरव्यनिना वा गात-
30 मुञ्चन्ति, एते सविकारा उच्यन्ते । एतेषां रत्नादीनि मनोहराणि दृष्ट्वा गातादिशब्दाश्च ‘श्रुत्वा’

१ तु जं एत्थ भण्णं तत्थ ता० ॥ २ “एवञ्चिद्वग्नः पाठः मा० त० दे० नास्ति ॥

३ सुत्रात्तुं मा० त० दे० ॥ ४ “एवञ्चिद्वग्नः पाठः मा० त० दे० नास्ति ॥

६ ‘न्ति, अञ्चक्रान्तावन्ति’ मा० ॥ ७ ‘नि दृष्ट्वा गन्धांश्च मनोहरानात्राय गीता’ मा० ॥

निश्चय भुक्ताऽभुक्तसमुत्था दोषाः ॥ २५५७ ॥ एतेषु तिष्ठतः प्रायश्चित्तमाह—

एकैकस्मि उ ठाणे, चउरो मासा हवन्ति उग्घाया ।

आणाइणो य दोसा, विराहणा संजमाऽऽयाए ॥ २५५८ ॥

एतेषु रूपाऽऽभरणादिषु एकैकस्मिन् स्थाने तिष्ठतश्चत्वारो मासा उद्घाता भवन्ति, लघव इत्यर्थः । आज्ञादयश्च दोषाः, विराधना च संयमे आत्मनि च द्रष्टव्या ॥ २५५८ ॥ 5

एवं ता सविकारे, निव्वीकारे इमे भवे दोसा ।

संसहेण विबुद्धे, अहिगरणं सुत्तपरिहाणी ॥ २५५९ ॥

एवं तावत् सविकारपुरुषेषु दोषा उक्ताः । निर्विकारपुरुषेषु त्वमी दोषा भवेयुः—साधूनां स्वाध्यायसत्केनावश्यिकी-नैषेधिकीसम्बन्धिना वा संशब्देन विबुद्धास्ते पुरुषाः साधुभिः सह 'अधिकरणम्' असङ्खडं कुर्युः । तत्रात्मविराधना सूत्रपरिहाणिश्च भवति ॥ २५५९ ॥ 10

संयमविराधनां त्वियम्—

आउ ज़ोवण वणिए, अगणि कुहुंवी कुकम्म कुम्मरिए ।

तेणे मालागारे, उव्वामग पंथिए जंते ॥ २५६० ॥

साधूनां गृहस्थानां च सम्बन्धिना असङ्खडशब्देन विबुद्धाः स्त्रियः “आउ” त्ति अप्काया-हरणार्थं व्रजन्ति । “जोवण” त्ति रथकारादयः शकटे गवादीन् योजयित्वा कांष्ठोदिहेतोरटवीं 15 गच्छेयुः । वणिजो घृतकुतुपादिकं गृहीत्वा ग्रामान्तरं व्रजन्ति । “अगणि” त्ति लोहकारादय उत्था-याग्निप्रज्वालनादिकर्मणि लगन्ति । कुटुम्बिनो हलादीनि गृहीत्वा क्षेत्राणि गच्छन्ति । ‘कुक-र्माणः’ मत्स्यबन्ध-वागुरिकादयो मत्स्याद्यर्थं गच्छन्ति । कुत्सितः—मारणीयसत्त्वंस्यातीववेदनोत्पा-दकत्वाच्चिन्धो यो मारः—मारणं स विद्यते येषां ते कुमारिकाः—सौकरिका इत्यर्थः तेऽपि स्वक-र्मणि लगन्ति । स्तेनः प्रभातमिति कृत्वा पन्थानं वन्दुं गच्छेत् । मालाकारः करण्डं गृहीत्वाऽऽ- 20 रामं गच्छति । ‘उद्दामकः’ पारदारिकः स दत्तसङ्केत उद्दामिकां गृहीत्वा पलाययेत् । पथिको विबुद्धः पथि प्रवर्तते । यत्रिका विबुद्धाः सन्तो यन्त्राणि बाहयन्ति । यस्मादेते दोषास्तेस्मात् पुरुषेष्वपि न स्थातव्यम् ॥ २५६० ॥ नोदकः प्राह—

एवं सुत्तं अफलं, सुत्तनिवाओ उ अंसइ वसंहीए ।

गीयत्था जयणाए, वसन्ति तो दव्वसांगरिए ॥ २५६१ ॥ 25

यदि ‘एवं’ पुरुषेष्वपि निर्ग्रन्थानां वस्तुं न कल्पते तर्हि सूत्रं “कल्पते पुरुषसागारिके वस्तुम्” (सू० २७) इत्येवंलक्षणमफलं प्राप्नोति । गुरुराह—‘सूत्रनिपातः’ < सूत्रस्यावसरो > विशु-

१. न रात्रौ सुप्ताः सन्तस्ते पुरुषा बुध्येरन्, विबुद्धाश्च सन्तः पट्टकायविराधनां कुर्वन्ति ततोऽधिकरणम् । अथाधिकरणभयात् सूत्रार्थपौरुष्यौ न कुर्वन्ति ततः सूत्रार्थपरिहाणिः ॥ २५५९ ॥ अथाधिकरणपदं व्याचष्टे मा० ॥

२ साधूनां शब्देनागारिणो विबुद्धा अप्काययन्त्राणि योजयन्ति, अथवा “आउ” त्ति अप्कायाहरणार्थं योषितो व्रजन्ति । “जोवण” मा० ॥

३ < १/१ > एतन्मन्त्रगतः पाठः भा० तं० डे० नास्ति ॥

द्धायां वसतावसत्यां मन्तव्यः, तथा च यद्यसागारिका वसतिर्न प्राप्यते ततो गीतार्था यतनया द्रव्यसागारिके वसन्ति, पुरुषसागारिके इत्यर्थः ॥ २५६१ ॥

ते वि य पुरिसा दुविहा, सन्नी अस्सन्निणो य बोधव्वा ।

मज्झत्थाऽऽभरणप्रिया, कंदप्पा काहिया चेव ॥ २५६२ ॥

5 तेऽपि च पुरुषा द्विविधाः—संज्ञिनोऽसंज्ञिनश्च । संज्ञा नाम—देव-गुरु-धर्मतत्त्वानां यथावत् परिज्ञानं सा विद्यते येषां ते संज्ञिनः, श्रावका इत्यर्थः । तद्विपरीता असंज्ञिनः । एते प्रत्येकं चतुर्विधाः—मध्यस्था आभरणप्रिया कान्दर्पिकाः काथिकाश्च ॥ २५६२ ॥ एतानेव व्याचष्टे—

आभरणपिए जाणमु, अलंकरिते उ केसमादीणि ।

सद्धरहसिय-प्पललिया, सरीरकुड्डणो य कंदप्पा ॥ २५६३ ॥

10

अक्खवाइयाउ अक्खवाणगाइँ गीयाइँ छलियकव्वाइँ ।

कहयंता य कहाओ, तिसमुत्था काहिया होंति ॥ २५६४ ॥

एएसिं तिण्हं पी, जे उ विगाराण वाहिरा पुरिसा ।

वेरगगुई निहुया, निसग्गहिरिमं तु मज्झत्था ॥ २५६५ ॥

केशादीनि माख्यादिभिरलङ्कारैरलङ्कुर्वतः पुरुषानाभरणप्रियान् जानीहि । ये तु 'सैरहसित-
15 प्रललिताः' स्वेच्छया परस्परमद्वहासादिना हसन्ति, द्यूतान्दोलनादिना च क्रीडन्ति, ये च 'शरी-
रकुचयः' विविधपिङ्गचेष्टाकारिणः ते कान्दर्पिकाः २५६३ ॥

तथा 'आख्यायिकाः' तरङ्गवती-मलयवतीप्रभृतयः, 'आख्यानकानि' धृत्ताख्यानका-
दीनि, 'गीतानि' श्रुतकादिच्छन्दोनिबद्धानि गीतपदानि, तथा 'छलितकाव्यानि' शृङ्गारकाव्यानि,
'कथाः' वसुदेवचरित-चेतककथादयः, 'त्रिसमुत्थाः' धर्म-कामा-ऽर्थलक्षणपुरुषार्थत्रयवक्तव्य-
20 ताप्रभवाः सङ्कीर्णकथा इत्यर्थः । एतान्याख्यायिकादीनि कथयन्तः काथिका उच्यन्ते, कथया
चरन्तीति व्युत्पत्तेः ॥ २५६४ ॥

'एतेषाम्' आभरणप्रियादीनां त्रयाणामपि सम्बन्धिनो ये विकारास्तेभ्यः 'वाह्याः' बहिर्व-
र्त्तिनो ये पुरुषाः 'वैराग्यरुचयः' केवलवैराग्यश्रद्धालवो न शृङ्गारादिरसप्रियाः 'निभृताः' कर-
चरणेन्द्रियेषु सलीनाः निसर्गेण-स्वभावेनैव ह्रीमन्तः—सलज्जाः ईदृशा मध्यस्था ज्ञातव्याः
25 ॥ २५६५ ॥ पुनरप्यमीषां प्रत्येकं भेदानाह—

एक्केका ते तिविहा, थेरा तह मज्झिमा य तरुणा य ।

एवं सन्नी वारस, वारस अस्सन्निणो होंति ॥ २५६६ ॥

एकैके मध्यस्थादयस्त्रिविधाः—स्थविरास्तथा मध्यमाश्च तरुणाश्च । ततो मध्यस्थादयश्च-
त्वारः स्थविरादिभेदत्रयेण गुण्यन्ते जाता द्वादश भेदाः । एवं 'संज्ञिनः' श्रावकास्ते द्वादशविधाः ।

१ यदि विशुद्धा वस० भा० ॥

२ 'या-भातापिन्नादिगुरुजनेनानिवार्यमाणा मद्वहासादिना हसनशीला द्यूतान्दो-
लनादिक्रीडनशीलाश्च, ये च 'शरीर' भा० ॥

३ 'दिक्कीडया च प्रकर्षेण ललयन्ति, ये कां० ॥ ४ 'वती-वासवदत्तादयः, 'आ' भा० ॥

असंज्ञिनोऽपि द्वादशविधा भवन्ति ॥ २५६६ ॥ एतेष्वेव प्रायश्चित्तमाह—

काहीयातरुणेषुं, चउसु वि चउगुरुग ठायमाणस्स ।

सेसेसुं चउलहुगा, समणाणं पुरिसवग्गम्मि ॥ २५६७ ॥

संज्ञिनामसंज्ञिनां च यः काथिकस्तरुणः एतौ द्वौ भेदौ, ये च वक्ष्यमाणा नपुंसकाः पुरुषने-
पथ्यास्तेषामपि संज्ञिनामसंज्ञिनां चैकैकः काथिकस्तरुणः, एते चत्वारो भेदाः, एतेषु चतुर्षु⁵
तिष्ठतः प्रत्येकं चत्वारो गुरुकाः । शेषेषु भेदेषु तिष्ठतः प्रत्येकं चतुर्लघु । एतत् प्रायश्चित्तं श्रम-
णानां पुरुषवर्गे भणितम् ॥ २५६७ ॥ कारणे पुनस्तिष्ठतां विधिमाह—

सन्नीसु पढमवग्गे, असती अस्सन्निपढमवग्गम्मि ।

तेण परं सन्नीसुं, क्रमेण अस्सन्निसुं चेव ॥ २५६८ ॥

वसतौ निर्दोषायामसत्यां सञ्जिषु यः प्रथमवर्गः—मध्यस्थाः पुरुषास्तत्र तिष्ठन्ति । तत्रापि¹⁰
प्रथमं स्थविरेषु, तेषामभावे मध्यमेषु, तदलाभे तरुणेष्वपि । अथ संज्ञिनां प्रथमवर्गो न प्राप्यते
ततोऽसंज्ञिनामपि प्रथमवर्गे स्थविर-मध्यम-तरुणेषु यथाक्रमं तिष्ठन्ति । ‘ततः परं’ तेषामभावे
द्वितीयादिवर्गेषु क्रमेण तिष्ठन्ति । द्वितीयवर्गो नाम आभरणप्रियाः । तेषु प्रथमं संज्ञिषु स्थविर-
मध्यम-तरुणेषु, तत एतेष्वेवासंज्ञिषु । तदभावे संज्ञिनां तृतीयवर्गे कान्दर्पिकपुरुषेषु, तेषाम-
लाभेऽसंज्ञिनां तृतीयवर्गे स्थविरादिषु यथाक्रमं स्थातव्यम् ॥ २५६८ ॥ 15

एवं एकेकं तिगं, चोच्चत्थक्रमेण होइ नायव्वं ।

मोत्तूण चरिम सन्नी, एमेव नपुंसएहिं पि ॥ २५६९ ॥

एवं मध्यस्थादिषु एकैकस्मिन् पदे त्रिकं ‘विपर्यस्तक्रमेण’ प्रथमं स्थविरेषु ततो मध्यमेषु
ततस्तरुणेषु इत्येवंलक्षणेन < वैपरीत्यविधिना भवति > ज्ञातव्यम्, परं मुक्त्वा चरमं संज्ञि-
नम् । किमुक्तं भवति ?—चरमो भेदः काथिकः, तत्र संज्ञिनि प्रथमतस्त्रिकं न चारयितव्यं²⁰
किन्तु द्विकम्, तद्यथा—यदा तृतीयवर्गो न प्राप्यते तदा चतुर्थवर्गे प्रथमं संज्ञिषु काथिकस्थ-
विरेषु, तदलाभे काथिकमध्यमेषु, तदप्राप्तावसंज्ञिषु काथिकस्थविरेषु, तदभावे काथिकमध्यमेषु
तिष्ठन्ति, अथ तेऽपि न प्राप्यन्ते ततः संज्ञिषु काथिकस्तरुणेषु, तदभावेऽसंज्ञिष्वपि काथिक-
तरुणेषु तिष्ठन्ति, ते चोभयेऽपि प्रज्ञापनीया यथा कथां न कथयन्ति । एवं पुरुषेषु स्थातव्ये
विधिरुक्तः । एवमेव च नपुंसकेष्वपि वक्तव्यः ॥ २५६९ ॥ इदमेव भावयति— 25

एमेव होंति दुविहा, पुरिसनपुंसा वि सन्नि अस्सन्नी ।

मज्झत्थाऽऽभरणपिया, कंदप्पा काहिया चेव ॥ २५७० ॥

पुरुषसागारिकालाभे कदाचिन्नपुंसकसागारिकः प्रतिश्रयो लभ्यते तत्राप्येवमेव भेदाः
कर्त्तव्याः । तत्र नपुंसका द्विधा—स्त्रीनेपथ्यिकाः पुरुषनेपथ्यिकाश्च । ये पुरुषनेपथ्यिकास्ते
द्विधा—प्रतिसेविनोऽप्रतिसेविनश्च । ये तु स्त्रीनेपथ्यिकास्ते नियमात् प्रतिसेविनः । तत्र³⁰

१ °म् । एतदप्राप्तौ चतुर्थवर्गे काथिकपुरुषलक्षणे अनेनैव क्रमेण स्थेयम् ॥ २५६८ ॥
तथा चामुमेव किञ्चिद्विशेषयुक्तमतिदेशमाह—एवं का० ॥

२ < > एतदन्तर्गत पाठः का० पुस्तक एव वर्तते ॥

पुल्यनपुंसका अत्र न केवलं पुल्य दत्तमिच्छन्त्यर्थः संनिनोऽमंदिनश्चेति द्विविधा भवन्ति ।
तस्येऽपि द्वयैकं चतुर्विधाः—मध्यस्या आमरणप्रियाः कान्तप्रियाः काथिकाश्चेति ॥२५७०॥

एकेका ते निविहा, येन तद् मञ्जिमा य नरुगा य ।

एवं सन्ना वारम, वारम अस्मन्निना हौति ॥ २५७१ ॥

४ गङ्गाः 'ते' मध्यस्यादयन्निविदाः—सन्निना मध्यमात्तरगाश्च । एवं संनिनो द्वादश
अमंदिनोऽपि द्वादश भवन्ति ॥ २५७१ ॥ एतेषु प्रायश्चित्तमाह—

जह चैव य पुरिसेसुं, मोही तद् चैव पुरिसेसेसु ।

तेरामिएसु मुविहिय !, पडिसेवग-अपडिसेवीसु ॥ २५७२ ॥

यथैव पुल्लेसु ओविरयगिंता तथैव पुल्लेसेवगिंता त्रिगणिकेसु नपुंसकेषु हे मुविहित !

10 प्रतिमेष्वेकेषु अतिसेवकेषु वा शोधिं जानाहीत्युग्वरः । ना चैयन्—पुल्यनपुंसकानां ये
काथिकास्तदगतेषु चत्वारो गुरुवः, तेषु तेषु चतुष्टुकाः । कारणे पुनरव्यभिर्गतादीनां
वपतरणेन निष्ठतां तथैव पुल्यनपुंसकेष्वपि यत्नाक्रमो यथा पुल्लेसु प्रतिपादितः ॥ २५७२ ॥

जह कारणे पुरिसेसुं, तद् कारणे इतिययासु वि वसेजा ।

अट्टाण-वास-सावयनेणेषु व कारणे वसता ॥ २५७३ ॥

15 यथा कारणे पुल्लेसे पुल्लेसेनपुंसकेषु व वसन्ति तथा कीदृशं वीर्यव्यापि वा नपुंसकेषु कारणे
वसेयुः । किं पुनरन्तरात् ? इत्यह—अज्ज्ञानं प्रतिगृह्यन्ततो निर्गता वा शुद्धामत्यन्तदो-
षदृष्टां वा वसति न लभन्ते तत्र उद्यमाना निष्ठन्ति । अथ वयं पतिनि वहिर्वा श्वपदमयं शरी-
रोगविज्ञेयमयं वा तत्र ईदृशे कारणे कासगरिके तदभावे रीर्यव्यापि वा नपुंसकेषु पूर्वोक्त-
क्रमेण वसन्ति ॥ २५७३ ॥ निष्कारणे तु तत्र तिष्ठतमिदं प्रायश्चित्तम्—

१ 'यु स्थायते तथा 'स्त्राप्त्रपि' स्त्रासागारिकेऽपि कारणे वसेत् । यद्वा यथैव 'पुल्लेसु'
पुल्लेसेषु नपुंसकेषु कारणे वसन्ति तथा स्त्राषु स्त्राविषयापि नपुं न० ॥

२ 'स्त्रा-मार्गा वं प्रति' न० ।

३ नपुंसकेषु स्यात्तत्र्यम् ॥ २५७३ ॥ भाविनं निर्ग्रन्थसूत्रद्वयम् । अथ निर्ग्रन्थसूत्रद्वयं
विभाषयिषुमाह—

एसेव क्रमो नियमा. निर्गन्थीणं पि होइ विचेओ ।

जह तेसि इतिययाओ, तद् तासि पुनो मुणयव्वो ॥

एष एव क्रमो नियमाद् निर्ग्रन्थीणामपि भवति, परं यथा तेषां निर्ग्रन्थीणां स्त्रियो गुरु-
तरदोषस्यानं तथा तासां पुल्लेसो द्वादशव्यः । इह अमणानां स्त्रासागारिके तिष्ठतां प्राक्
प्रायश्चित्तं नोक्तम् अतः सम्प्रति तदाह—कार्हीयानदणीसुं० गाथा न० ।

गणेशं तद्वत् न न० अन्तराविका वसते । नन्वं गथा चूर्णा विशेषचूर्णा बृहद्भाष्ये वा वसन्ते
किन्तु त० संज्ञके लघुभाष्यगुरुद्वये वपेत् इति गथा ।

एतद्भाष्येनैव लघुभाष्यसूत्रे न० संज्ञके कादहं "इति ओहविमते" इति २५८३ गणेशव्यवस्था
गथाः अन्तर्देशं वसन्ते । तदाह—एसेव क्रमो नियमा० (अविका गथा) । कार्हीयानदणीसुं० २५७४ ।
देवदत्तिदृष्टव्यं २५८१ । सर्ग-अस्मद्वत् २५८२ । कार्हीयानदणीसुं० २५८० । जह चैव च
इदं २५७५ । एतेव हौति इदी० २५७६ । एवं एदेव तिगं २५७७ । एसेव क्रमो नियमा० २५७८ ।
कार्हीयानदणीसुं० २५७९ । इति ओहविमते० २५८३ ॥

काहीयातरुणीसुं, चउसु वि मूलं तु ठायमाणाणं ।

सेसासु वि चउगुरुगा, समणाणं इत्थिवग्गम्मि ॥ २५७४ ॥

स्त्रीषु स्त्रीवेषधारिषु वा नपुंसकेषु याश्चतस्रः काथिकतरुण्यस्तासु तिष्ठतां निर्ग्रन्थानां मूलम् । शेषासु संज्ञिनीषु असंज्ञिनीषु वा स्त्रीषु चतुर्गुरुकाः । एवं श्रमणानां स्त्रीवर्गे तिष्ठतां प्रायश्चित्त-मुक्तम् ॥ २५७४ ॥

5

जह चेवँ य इत्थीसुं, सोही तह चेव इत्थिवेसेसु ।

तेरासिएसु सुविहिय !, ते पुण नियमा उ पडिसेवी ॥ २५७५ ॥

यथैव श्रमणानां स्त्रीषु तिष्ठतां शोधिरभिहिता तथैव स्त्रीवेषेषु त्रैराशिकेषु हे सुविहित ! शोधिमवबुध्यस्वेत्युपस्कारः । 'ते पुनः' स्त्रीनपुंसका नियमात् 'प्रतिसेविनः' प्रतिसेवनाकारापण-शीला इति ॥ २५७५ ॥ अथ कारणे तिष्ठतां यतनामाह—

10

एमेव होंति इत्थी, चारस सन्नी तहेव अस्सन्नी ।

सन्नीण पढमवग्गे, असइ असन्नीण पढमम्मि ॥ २५७६ ॥

'एवमेव' पुरुषवत् स्त्रियः स्त्रीवेषधारिणश्च नपुंसका मध्यस्थादिभिः स्थविरादिभिश्च भेदैर्द्वादश संज्ञिन्यो द्वादश चाऽसंज्ञिन्यः प्रत्येकं भवन्ति । तत्र प्रथमं संज्ञिनीनां 'प्रथमवर्गे' मध्यस्थ-स्त्रीलक्षणे तदभावे असंज्ञिनीनां प्रथमवर्गे स्थविरादिकमेण स्थातव्यम् ॥ २५७६ ॥

15

एवं एकेक्क तिगं, वोच्चत्थकमेण होइ नेयव्वं ।

मोत्तूण चरिम सन्नि, एमेव नपुंसएहिं पि ॥ २५७७ ॥

एवम् 'एकैकस्मिन्' आभरणप्रियादौ वर्गे 'त्रिकं' तरुण्यादिभेदत्रयं विपर्यस्तक्रमेण नेत-व्यम्—प्रथमं स्थविरासु, ततो मध्यमासु, ततस्तुरुणीषु, परं मुक्त्वा 'चरमां' काथिकाख्यां संज्ञिनीम् । तत्र हि प्रथमं संज्ञिनीषु स्थविरासु, ततो मध्यमासु, तदलामेऽसंज्ञिनीषु स्थविरा-मध्यमासु, ततः संज्ञिनीषु तरुणीषु, तदग्रासावसंज्ञिनीषु तरुणीषु तिष्ठन्ति । एवमेव स्त्रीवेषधारीषु, नपुंसकेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥ २५७७ ॥

20

५ भावितं निर्ग्रन्थसूत्रद्वयम् । सम्प्रति निर्ग्रन्थीसूत्रद्वयं भावयति—

एसेव कमो नियमा, निग्गंथीणं पि होइ नायव्वो ।

(ग्रन्थाग्रम्—६००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—१८२२० ।)

25

जह तेसि इत्थियाओ, तह तासि पुमा मुणेयव्वा ॥ २५७८ ॥

१ 'सु चतसृष्वपि ति' का० ॥

२ 'शेषास्वपि' मध्यस्था-ऽऽभरणप्रियाप्रभृतिषु संज्ञि० भा० ॥ ३ 'व इत्थियासुं कां० ॥

४ 'ष्ठतामनन्तरोक्तगाथायां मूलचतुर्गुरुकाख्या शो' कां० ॥

५ स्त्रियोऽपि द्वादश संज्ञिन्यो द्वादश चासंज्ञिन्यो भवन्ति । प्रथमं संज्ञिनीनां प्रथमवर्गे मध्यस्थस्त्रीषु, तदं भा० ॥ ६ 'म् । विपर्यस्तक्रमो नाम प्रथं' कां० ॥

७ 'एतच्चित्तगतमवतरणं भा० प्रतावत्र न वर्तते, किन्तु किञ्चिद् रूपान्तरेण २५७३ गाथाटीका-नन्तरं वर्तते । दृश्यतां पत्रं ७२४ टिप्पणी ३ ॥ ८ नेयव्वो ता० ॥

एष एव क्रमो नियमादिर्ग्रन्थानामपि भवति ज्ञातव्यः । परं यथा 'तेषां' निर्ग्रन्थानां स्त्रियो गुरुकतरास्तथा निर्ग्रन्थानामपि पुमानो गुरुकतरा ज्ञानव्याः ॥ २५७८ ॥^१

काहीयातरुणीसुं, चउमु वि चउगुरुग ठायमाणीणं ।

मेसासु वि चउलहुगा, समर्णीणं इत्यिवग्गम्मि ॥ २५७९ ॥

- ८ स्त्रीणां स्त्रीवेषनपुंसकानां च मय्ये काथिकतरुणीषु चतस्रपि तिष्ठन्तीनां चतुर्गुरुकाः । 'शेषान्नापि' मय्यस्यादिषु द्वाविंशतिसङ्ख्याकासु स्त्रीषु द्वाविंशतौ च स्त्रीनपुंसकेषु चतुर्लघुकाः । एव श्रमणीनां स्त्रीवर्गे प्रायश्चित्तं ज्ञातव्यम् ॥ २५८० ॥^२

काहीयातरुणेसु वि, चउमु वि मूलं तु ठायमाणीणं ।

सेसेसु उ चउगुरुगा, समर्णीणं पुरिसवग्गम्मि ॥ २५८० ॥

- १० पुरुषाणां पुरुषनपुंसकानां च सञ्चयसंज्ञिता ये प्रत्येकं चत्वारः काथिकास्तुरुणास्तेषु तिष्ठन्तीनां निर्ग्रन्थानां मूलम् । 'शेषेषु' पुन्येषु पुरुषनपुंसकेषु च प्रत्येकं चत्वारो गुरुकाः । एवं श्रमणीनां पुरुषवर्गे प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् ॥ २५८० ॥ अथापरं प्रायश्चित्तादेशमाह—

थेराइएमु अहवा, पंचग पन्नरस मासलहुओ य ।

छेदो मञ्जत्थादिमु, काहियतरुणेसु चउलहुओ ॥ २५८१ ॥

- १५ सर्त्री-अस्मर्त्रीणं, पुरिम-नपुंसेसु एस साहणं ।

एएसुं चिय थीसुं, गुरुओ समर्णीण विवरीओ ॥ २५८२ ॥

अथवा स्यत्रिगादिषु त्रिषु पदेषु पञ्चकः पञ्चदशको मासलघुकश्च छेदो ज्ञातव्यः । तद्यथा—
मध्यस्थेषु स्यविरेषु तिष्ठन्ति लघुपञ्चकच्छेदः, मध्यस्थेषु मध्यमेषु लघुपञ्चदशकः, मध्यस्थेषु तरुणेषु लघुमासिकच्छेदः । एवमाभरणप्रियेषु कान्दर्पिकेषु च त्रिविधेष्वपि मन्तव्यम् । काथिका
२० अपि ये स्यविरा मध्यमाश्च तेष्वप्येवमेवावसानव्यम् । विशेषचूर्णिकृन् पुनराह—

काहीए सण्णिथेरं पन्नरस राइंदियाणि लहुओ छेदो, मञ्जिमे मासलहुओ छेदो चि ।

ये तु काथिकास्तुरुणास्तेषु चतुर्लघुमासिकच्छेदः ॥ २५८१ ॥

- एवं पुरुषाः पुरुषनपुंसका वा ये सज्जिनो ये चामंजिनस्तेषां समुदितानां येऽष्टचत्वारिंशत्सङ्ख्याका मेदान्तेषु यथोक्तक्रमेण 'एषः' पञ्चकादिकच्छेदः साधूनां भवति । स्त्रीषु स्त्रीनपुंसकेषु च
२५ 'एतेष्वेव' मय्यस्यस्यविरादिभेदेषु साधूनामेव एव च्छेदो गुरुकः कर्तव्यः, तद्यथा—गुरुपञ्चको गुरुपञ्चदशको गुरुमासिको गुणचतुर्मासिकश्चेति । श्रमणीनां पुनरेव एव च्छेदो विपरीतो ज्ञातव्यः, किमुक्तं भवति ?—श्रमणीनां स्त्रीवर्गे तिष्ठन्तीनां लघुपञ्चकादिकच्छेदः, पुरुषवर्गे तु गुरुपञ्चकादिकः । शेष सर्वमपि गान्धर्वाद् द्रष्टव्यम् ॥ २५८२ ॥

॥ सागारिकोपाश्रयप्रकृतं समाप्तम् ॥

१ अथ निर्ग्रन्थानामेव स्त्रीषु तिष्ठन्तीनां प्रायश्चित्तमाह इत्यवतरणं का० ॥

२ अथ श्रमणीनामेव च पुरुषेषु तिष्ठन्तीनां प्रायश्चित्तमाह इत्यवतरणं का० ॥

३ "अहवा धम्मगणिसमासमणान्तेषु सञ्चयं वि पदेसु इमा नोही—थेरादिषु अहवा० गाहादियम् ।" इति विशेषचूर्णी ॥ ४ थेरादिनिष अहवा ता० ॥ ५ अपि प्रायश्चित्तं म० का० ॥

प्र ति व द्ध श य्या प्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निगंथाणं पडिवद्धसेज्जाए वत्थए ३० ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

५

इति ओह-विभागेणं, सेज्जा सागारिका समक्खाया ।

तं चेव य सागरियं, जस्स अदूरे स पडिवद्धो ॥ २५८३ ॥

‘इति’ एवमोर्ध्वेन विभागेन च ‘सागारिका’ सागारिकयुक्ता ‘शय्या’ प्रतिश्रयापरपर्याया समाख्याता । तदेव च सागारिकं यस्योपाश्रयस्य ‘अदूरे’ आसन्ने स प्रतिबद्ध उच्यते । तत्र निर्ग्रन्थानामवस्थानमनेन प्रतिषिध्यते ॥ २५८३ ॥

10

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां ‘प्रतिबद्धशय्यायां’ द्रव्यतो भावतश्च प्रतिबद्धे^२ उपाश्रये वस्तुमिति सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

नामं ठवणा दविए, भावम्मि चउव्विहो उ पडिवद्धो ।

दव्वम्मि पड्विंसो, भावम्मि चउव्विहो भेदो ॥ २५८४ ॥

नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदाच्चतुर्विधः प्रतिबद्धः । तत्र नाम-स्थापने गतार्थे । द्रव्यतः पुनर-15 यम्—‘पृष्ठवंशः’ बलहरणं स यत्रोपाश्रये गृहस्थगृहेण सह सम्बद्धः स द्रव्यप्रतिबद्ध उच्यते । ‘भावे तु’ भावप्रतिबद्धे चिन्त्यमाने चतुर्विधो भेदो भवति ॥ २५८४ ॥ तद्यथा—

पासवण ठाण रूवे, सदे चेव य हवंति चत्तारि ।

दव्वेण य भावेण य, संजोगो होइ चउमंगो ॥ २५८५ ॥

प्रश्रवणे स्थाने रूपे शब्दे चेति चत्वारो भेदा भावप्रतिबद्धे भवन्ति । तत्र यस्मिन् साधूनां^{२०} स्त्रीणां च कायिकीभूमिरिका स प्रश्रवणप्रतिबद्धः । यत्र पुनरेकमेवोपवेशनस्थानं स स्थानप्रतिबद्धः । यत्र तु स्त्रीणां रूपमवलोक्यते स रूपप्रतिबद्धः । यत्र स्थितैर्भाषा-भूषण-रहस्यशब्दाः श्रूयन्ते स शब्दप्रतिबद्धः । अत्र च द्रव्येण च भावेन च संयोगे चतुर्भङ्गी भवति^३ । तद्यथा— द्रव्यतो नामैकः प्रतिबद्धो न भावतः, भावतो नामैकः प्रतिबद्धो न द्रव्यतः, एको द्रव्यतोऽपि भावतोऽपि, एको न द्रव्यतो न भावतः ॥ २५८५ ॥ एवं चतुर्भङ्गां विरचितायां विधिमाह—^{२५}

चउत्थपदं तु विदिन्नं, दव्वे लहुगा य दोस आणादी ।

संसदेण विबुद्धे, अहिकरणं सुत्तपरिहाणी ॥ २५८६ ॥

चतुर्थपदमत्र ‘वितीर्णम्’ अनुज्ञातम्, चतुर्थभङ्गवर्तिनि प्रतिश्रये^४ स्थातव्यमित्यर्थः । द्रव्य-प्रतिबद्धे तिष्ठतां चत्वारो लघुकाः, आज्ञादयश्च दोषाः । साधूनां सम्बन्धिना आवश्यकी-नैषे-

१ °न-ओघसूत्रेण विभागेन च-विभागसूत्रैः ‘सागा° का° ॥

२ °द्धे वक्ष्यमाणलक्षणे उ° का° ॥ ३ °ति । गाथायां पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् । त° का° ॥

४ °ये उभयतोऽप्रतिबद्धे स्था° कां° ॥

विकीप्रभृतिना संशब्देन विबुद्धेषु गृहस्यैष्वधिकरणं भवति । अथाधिकरणभयाविस्त्रास्तृष्णी-
काश्चासते ततः सूत्रार्थपरिहाणिः ॥ २५८६ ॥ अथाधिकरणपदं व्याख्यानयति—

आउ स्रोत्रण वणिण, अगणि कुहुंवा कुकम्म कुम्मरिए ।

तेणे मालागारे, उव्वामग पंथिए जंने ॥ २५८७ ॥

६ अस्या व्याख्या प्राप्तवत् (गा० २५६०) ॥ २५८७ ॥

अथाधिकरणभयान् तृष्णाकांक्षिष्ठान्ति तत एते दोषाः—

आमज्ज निर्माही वा, मज्जाय न करंति मा हु बुज्जिजा ।

तेणासंका लग्गण, संजम आयाए माणादी ॥ २५८८ ॥

मा गृहस्था विबुध्यन्तामिति कृत्वा “आसज्ज” इति शब्दं नोच्चरन्ति मासल्लु । नैषेविकी-
10 भावद्विकी वा न कुर्वन्ति पञ्च गत्रिन्दिवान्ति । स्वाध्यायं सूत्रपौरुषीं न कुर्वन्ति मासल्लु ।
अर्थपौरुषीं न कुर्वन्ति मामगुरु । मृत्रं नाशयन्ति चतुल्लेवु । अर्थं नाशयन्ति चतुगुरु । एतेन
सूत्रपरिहाणिरिति पदं व्याख्यातम् । तथा साधुनाभावद्विकीशब्दं पत्रनिपानशब्दं वा श्रुत्वा ते
गृहस्थाः स्तेनाऽप्यमित्याशङ्क्या साधुना मम युद्धाय लोभ्युः । ततश्च युज्यमानयोः संयमात्ममाज-
नानां विरायनादयो दोषाः । यत एवमतो द्रव्यप्रतिबद्धायां वसतो न स्यात्तत्र्यं । द्वितीयपदे
15 तिष्ठेयुरपि ॥ २५८८ ॥ < कैयम् ? इत्यत्र आह—>

अट्ठाणनिग्गयादी, तिक्खुत्तो मग्गिऊण असईए ।

गीयस्था जयणाए, वसंति तो दव्वपडिबद्धे ॥ २५८९ ॥

अव्वनिर्गतादयः ‘त्रिहृत्तः’ त्रीन् वारान् द्रव्यतो भावतोऽपि चाप्रतिबद्धमुपाश्रयं मार्गयित्वा
यदि न लभन्ते ततो गीतार्थं यत्तनया द्रव्यप्रतिबद्धे उपाश्रये वसन्ति ॥ २५८९ ॥ यत्तनामेवाह—

20

आपुच्छण आवासिय, आसज्ज निर्साहिया य जयणाए ।

वेरत्ती आवासग, जो जाहे चिंथण दुगम्मि ॥ २५९० ॥

यदा कोऽपि साधुः कायिकीमूर्खो गन्तुमिच्छति तदा द्वितीयं साधुमापुच्छय निर्गच्छति,
स च द्वितीयः पृष्ठमात्र एवोत्थाय दण्डकहस्तो द्वारे तिष्ठति यावदसौ प्रत्यागच्छति, एषा
आपुच्छनयतना । आवश्यकीमासाद्यशब्दं नैषेविकीं च यत्तनया यथा गृहस्था न शृण्वन्ति तथा
25 कुर्वन्ति । वैरात्रिकवेलायामपि यः पूर्वसुखिनस्तेन द्वितीयः साधुर्यत्तनया हस्तेन स्पृष्ट्वा प्रतिबोध-
यितव्यः, स च स्पृष्टमात्र एव तृष्णाग्मावन्नोत्तिष्ठति, ततो द्वावपि कालमूर्खौ गत्वा वैरात्रिकं
कालं यत्तनया गृहीतः यथा पार्श्वस्थितोऽपि न शृणोति । आवश्यकं यो यदा यत्र स्थितो विबु-
ध्यते स तदा तत्र स्थित एव करोति, वन्दनकं स्तुतीश्च हृदयेनैव प्रयच्छन्ति, यद्वा यदा ते
गृहस्थाः प्रभाते स्रयमेवोत्थिताः तदाऽऽवश्यकं कुर्वन्ति । “चिंथण दुगम्मि” ति परावर्त्तयतां यत्र

१ त० ड० मो० ले० विनाऽन्यत्र—“अ संयं मा० । “अ तैः समं युज्यमानस्य संयं कां० ॥

२ त० ड० मो० ले० विनाऽन्यत्र—“यना । यत एते दोषा अतो द्र० मा० । “यना, आदिशब्दात्
प्रयचनोद्वादादयोऽनेके दोषाः । यत एवमतो कां० ॥ ३ छेदपि मा० ॥

४ < ५ > एतन्मध्यगतः पाठ कां० प्रतावेव वर्तते ॥ ५ ततोऽसत्यां वसतो गी० कां० ॥

सूत्रेऽर्थे वा रात्रौ शङ्कितं भवति तस्य चिह्नम्-अभिज्ञानकरणम्, यथा अमुकस्मिन्नङ्गे श्रुत-
स्कन्धेऽध्ययने उद्देशके वा इदं शङ्कितमस्तीति, तत् सर्वं दिवा प्रश्नयित्वा निःशङ्कितं कुर्वन्ति
॥ २५९० ॥ तथा—

जैणरहिए उज्जाणे, जयणा भासाएँ किमुय पडिवद्धे ।

ढहुरसरऽणुप्पेहा, न य संघाडेण वेरत्ती ॥ २५९१ ॥

यदि तावज्जनरहितेऽप्युद्याने वसता रात्रौ मापायां यतना 'मा चतुप्पद-पक्षि-सरीसृपादयो
जन्तवो विबुध्यन्ताम्' इति कृत्वा, ततः किं पुनः द्रव्यप्रतिबद्धे प्रतिश्रये ? तत्र सुतरां यतना
कर्त्तव्येति भावः । यस्तु 'ढहुरसरः' बृहता शब्देन भाषणशीलः स वैरात्रिकं स्वाध्यायमनुप्रे-
क्षया करोति, मनसैवेत्यर्थः । येऽपि च साधवो न ढहुरसरास्तेऽपि सङ्घाटकेन न परिवर्त्तयन्ति
किन्तु पृथक् पृथगिति ॥ २५९१ ॥

गतः प्रथमो भङ्गः । अथ द्वितीयभङ्गं भावतः प्रतिबद्धो न द्रव्यत इत्येवंलक्षणं निरूपयति—

भावम्मि उ पडिवद्धे, चउरो गुरुगा य दोस आणादी ।

ते वि य पुरिसा दुविहा, भुत्तमोगी अभुत्ता य ॥ २५९२ ॥

'भावे' भावतः प्रतिबद्धे प्रतिश्रये तिष्ठता चतुर्गुरुकाः आज्ञादयश्च दोषाः । ये पुनस्ते
भावप्रतिबद्धे वसन्ति 'ते पुरुषाः' साधवो द्विविधाः—केचिद् 'भुक्तमोगिनः' ये स्त्रीभोगान्
भुक्त्वा प्रव्रजिताः, केचित्तु 'अभुक्तमोगिनः' कुमारप्रव्रजिताः । एषा पुरातना गाथा ॥२५९२॥

अथास्या एव व्याख्यानमाह—

भावम्मि उ पडिवद्धे, पनरससु पदेसु चउगुरु होंति ।

एकेकाउ पयाओ, हवंति आणाइणो दोसा ॥ २५९३ ॥

भावप्रतिबद्धे चतुर्भिः प्रश्रवणादिभिः पदैः षोडश भङ्गाः कर्त्तव्याः । तद्यथा—प्रश्रवणप्रति- 20
बद्धः स्थानप्रतिबद्धो रूपप्रतिबद्धः शब्दप्रतिबद्धश्च १ प्रश्रवणप्रतिबद्धः स्थानप्रतिबद्धो रूपप्रति-
बद्धो न शब्दप्रतिबद्धः २ इत्यादि । अत्र प्रथमभङ्गादारभ्य पञ्चदशसु 'पदेसु' भङ्गेषु चतुर्गुरुवः
प्रायश्चित्तम् । आदेशान्तरेण वा प्रथमे भङ्गे चत्वारश्चतुर्गुरुवः, चतुर्णामपि पदानां तत्राशुद्धत्वात् ।
द्वितीये भङ्गे त्रयश्चतुर्गुरुवः, त्रयाणां पदानां तत्राशुद्धत्वात् । एवमनया दिशा यत्र भङ्गे यावन्ति
पदान्यविशुद्धानि तत्र तावन्तश्चतुर्गुरुवः । एकैकस्माच्च 'पदाद्' भङ्गकादाज्ञादयो दोषा 25
भवन्ति, यस्तु षोडशो भङ्गः स चतुर्ष्वपि पदेषु शुद्ध इति न तत्र प्रायश्चित्तम् ॥ २५९३ ॥

प्रश्रवणादीनामेवान्योऽन्यं सम्भवमाह—

ठाणे नियमा रुवं, भासासहो य भूसणे भइओ ।

काइय ठाणं नत्थी, सहे रुवे य भय सेसे ॥ २५९४ ॥

यत्र साधूनां स्त्रीणां चैकमेवोपवेशनस्थानं तत्र नियमात् परस्परं रूपमवलोक्यते भाषाशब्दश्च 30

१ विजणम्मि वि उज्जाणे इति विशेषचूर्णौ पाठः ॥

२ 'क्षयैव करोति । येऽपि भा० ॥

३ 'बद्धे उपाश्रये भा० ॥

४ "भावम्मि उ० गाथा पुरातना । अस्या व्याख्या—भावम्मि उ० गाथा ।" इति विशेषचूर्णौ ॥

श्रूयते मृषणशब्दस्तु भाष्यः, नमरणां र्त्वाणां भवति इतगमां न भवतीत्यर्थः । 'कायिकी' प्रथमं तत्र स्थानं नास्ति, लोकजुगुप्सिततया कायिकीन्मातृपुत्रेयनामावात्, भाषा-मृषणशब्द-रूपाणि तु भवन्त्यस्तीति भावः । शब्दे रूपे च 'शेषाणि' प्रथवणादीनि 'भज' विकल्पय । किमुक्तं भवति ?—शब्दे प्रथवण-स्थान-रूपाणि भवन्ति वा न वा, रूपेऽपि प्रथवण-स्थान-शब्दा भवन्ति वा न वेति ॥ २५९२ ॥ एतेनैव दोषानुसर्शयति—

आयपरोभयदोषा, काश्यभूर्मा य इच्छऽणिच्छंतं ।

संका एगमणेगे, वाच्छेद् पदोसतो जं च ॥ २५९५ ॥

यत्र संयतानामविरतिकानां चैका कायिकीमृमिसत्रात्मपरोभयसमुत्था दोषाः । तत्र संयत एवाविरतिकां रदसि दृष्ट्वा यदात्मना क्षुभ्यति एष आत्मसमुत्थो दोषः, यस्तु सा स्त्री तस्मिन् 10 संयते क्षुभ्यति स परसमुत्थः, यस्तु साधुरविरतिकायामविरतिकाऽपि साधौ शोभनुपगच्छति स उभयसमुत्थो दोषः । "इच्छऽणिच्छंतं" चि यदि स्त्रिया प्रार्थितः साधुतां प्रतिभेवितुमिच्छति ततो व्रतमङ्गः, अथ नेच्छति तत्र सा उद्धाहं कुर्यात् । "संका" चि अविरतिका कायिकीमृमा प्रविष्टा पश्चात् संयतमपि तत्र गच्छन्तं दृष्ट्वा क्रोऽपि शङ्कां कुर्यात्—यदेवमम् द्वे अप्यत्र त्वरितं प्रविष्टे तद्धनं नैयुनार्थमिति । तत्र एकस्यानेकेनां वा साधूनां व्यवच्छेदं कुर्यात् । "पदो- 15 सतो जं च" चि तदीयाः पति-देवरादयः प्रद्वेषतो यद् ग्रहणा-ऽऽकर्षणादिकं करिष्यन्ति तन्नि-प्यन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ २५९५ ॥ यत्राविरतिकाणां साधूनां चैकमेवोपवेशनस्थानं तत्र दोषानाह—

दुर्गूढाणं छन्नगदंमणे भुत्तमोगि सहकरणं ।

वेडविव्यमाईसु य, पडिवंयुडुंचयाऽऽसंका ॥ २५९६ ॥

'दुर्गूढाणां' दुष्टावृत्तानां र्त्वाणां यानि च्छन्नाहानि ऋकुचोरप्रमृतीनि तेषां दर्शने मुक्त- 20 मोगिनां < नैष्ठिककरणं अमुक्तमोगिनां > तु कौतुकसुन्ययने । तथा वैक्रियं—वातादिविक्रिया-विद्येनाद् महाप्रमाणं सागारिकम्, अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्धा तत्र विग्रहः प्रक्षिप्यते, सा चाविरतिका तादृशेनाज्ञादानेन प्रतिभेवितपूर्वा, ततः वैक्रियं विकुर्वितं वा आदिग्रहणात् पैत्तिकं वा सागारिकं दृष्ट्वा सा स्त्री तत्र साधौ प्रतिबन्धं कुर्यात्, उडुञ्चक वा कश्चिदगारः कुर्यात्, आगच्छा वा लोकस्थ भवति—एते श्रमगका न सुन्दरा येनैवं महेश्वरिभिः 25 सत्त्वनामते ॥ २५९६ ॥ < सर्वेष्वपि प्रथवणादिस्थानेषु सामान्यत इमे दोषाः—>

वर्मवयस्स अगुत्ती, लज्जानामो य पीडपरिवृष्टी ।

साहृ तवोवणवासो, निवारणं तित्थपरिहाणी ॥ २५९७ ॥

स्त्रीभिः सहैकत्र निष्ठतां साधूनां ब्रह्मचर्यस्य 'अगुत्तिः' भङ्गो जायते, लज्जानाश्रय परस्परं भवति, अर्माङ्गं सन्दर्शनादिना प्रतिभिरिवद्विलपयते, लोकश्चोपहासोक्तिभङ्गा ब्रवीति— 30 अहो ! अर्मा नाश्वस्तपोवनं वमन्ति, निवारणं च राजदयः कुर्वन्ति—मा एतेनां मध्ये कोऽपि

१ 'यते' 'मृषणे' मृषणविषयस्तु शब्दो भा० कं० ॥ २ तु भाष्यानीति मा० म० ॥

३ < > एतद्व्यङ्ग्यः पाठः भा० प्रतावे ॥ ४ < > एतद्विहणः पाठः म० नास्ति ॥

५ अगुत्ती य वमन्त्रेते, लज्जा० मा० ॥ ६ 'स्यागुत्तिः, लज्जा० मा० त० डे० ॥

प्रव्रज्यां गृह्णातु, ततश्च 'तीर्थपरिहाणिः' तीर्थस्य व्यवच्छेदो भवति ॥ २५९७ ॥

रूपप्रतिबद्धे दोषानाह—

चंकम्मियं ठियं मोडियं च विप्पेक्खियं च सविलासं ।

आगारे य बहुविहे, दड्डुं भुत्तेयरे दोसा ॥ २५९८ ॥

'चङ्कमितं' राजहंसीवत् सलीलं पदन्यासः, 'स्थितं' कटीस्तम्भेनोर्द्ध्वस्थानम्, 'मोटितं' गात्र-^५ मोटनम्, विविधम्—अर्द्धाक्षि-कटाक्षादिभिर्भेदैः प्रेक्षितं विप्रेक्षितम्, तच्च 'सविलासं' भ्रूविक्षेप-सहितं विस्मितमुखं वा, एवमादीनाकारान् बहुविधान् दृष्ट्वा मुक्तानाम् 'इतरेषां च' अमुक्तानां स्मृतिकरण-कौतुकादयो दोषाः ॥ २५९८ ॥

अविरतिकानां पुनर्नानादेशीयान् साधून् दृष्ट्वेत्थमध्युपपातो भवेत्—

जल्ल-मलपंकियाण वि, लायन्नसिरी जहेसि देहाणं ।

10

सामन्नम्मि सुरूवा, सयगुणिया आसि गिहवासे ॥ २५९९ ॥

जल्लः—कठिनीभूतः, मलः—पुनरुद्धर्तितः सन्नपगच्छति, जल्लेन मलेन च पङ्क्तिनामप्येषां साधूनां देहेषु अभ्यङ्गोद्धर्तन-स्नानविरहितेष्वपि यथा 'लावण्यश्रीः' कमनीयतालक्ष्मीः श्राम-^{१५} प्येऽपि सुरूपा उपलभ्यते तथा ज्ञायते नूनममीषां गृहवासे शतगुणिता लावण्यलक्ष्मीरासीत् ॥ २५९९ ॥ शब्दप्रतिबद्धे दोषानाह—

गीयाणि य पढियाणि य, हसियाणि य मंजुला य उल्लावा ।

भूषणसहे राहस्सिए अ सोऊण जे दोसा ॥ २६०० ॥

स्त्रीणां सम्बन्धीनि भाषा-शब्द-रूपाणि, यानि गीतानि च पठितानि च हसितानि च, 'मञ्जु-^{२०} लाश्च' माधुर्यादिगुणोपेता उल्लावाः, ये च वल्लय-नूपुरादीनां भूषणानां शब्दाः, ये च रहसि भवा राहसिकाः—पुरुषेण परिभुज्यमानायाः स्त्रियाः स्तनितादयः शब्दा इत्यर्थः, तान् श्रुत्वा ये भुक्ता-ऽभुक्तसमुत्था दोषस्तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तमाचार्यस्तत्र भावप्रतिबद्धे तिष्ठन् प्राप्नोति ॥ २६०० ॥ अथ स्त्रियः साधूनां स्वाध्यायशब्दं श्रुत्वा यच्चिन्तयेयुस्तद् दर्शयति—

गंभीर-महुर-फुड-विसयगाहओ सुस्सरो सरो जह सिं ।

सज्झायस्स मणहरो, गीयस्स णु केरिसो आसी ॥ २६०१ ॥

गम्भीरो नाम—यतः प्रतिशब्द उत्तिष्ठते, मधुरैः—कोमलः, स्फुटः—व्यक्ताक्षरः, विषयग्राहकः—^{२५} अर्थपरिच्छेदपटुः, सुस्वरः—मालत्र-कौशिक्यादिस्वरानुरञ्जितः, एवंविधः स्वरः यथा 'एषां' साधूनां सम्बन्धी स्वाध्यायस्यापि मनोहरः श्रूयते तथा ज्ञायते यदा गृहवासे विश्रुताः सन्तो गीतमेते विहितवन्तस्तदा गीतस्य कीदृशो नाम शब्द आसीत् ? किन्नरध्वनयस्तदानीमभूवन्निति भावः ॥ २६०१ ॥ उक्ताश्चतुर्विधं प्रश्रवणादिप्रतिबद्धेषु दोषाः । अथ "ते पुन पुरिसा दुविहा" (गा० २५९२) इत्यादि पञ्चाङ्गं व्याख्यानयति—

30

१ °यं जंपियं च वि° ता० ॥ २ साधुसम्बन्धिनां देहानामभ्य° का० ॥

३ °रः—हृदयङ्गमः, स्फु° भा० ॥ ४ विशब्दः स्फुटाभिवचःग्राहकोऽर्थग्रहणसमर्थः, रुखेन—अनायासेन स्वर्यते—उच्चार्यते इति सुस्वरः, एवंवि° भा० ॥

पुरिसा य भुक्तभोगी, अभुक्तभोगी य केह निक्खंता ।

कोउहल-सइकरणुब्भवेहिं दोसेहिं कुजा ॥ २६०२ ॥

ते पुनः संयतपुरुषा द्विविधाः—केचिद् मुक्तभोगिनः केचित्त्वमुक्तभोगिनो निष्कान्ताः ।

ते च तत्रोपाश्रये स्मृतिकरण-कौतूहलोद्भवा दोषा ये उत्पद्यन्ते तैरिदं कुर्युः ॥ २६०२ ॥

५ पडिगमणमन्नतिन्थिग, सिद्धी संजइ सलिंग हत्थे य ।

अट्ठाण-वास-सावय-तेणमु व भावपडिवट्ठे ॥ २६०३ ॥

प्रतिगमनं नाम—ते साधवो भूयोऽपि गृहवास गच्छेयुः, यद्वा कश्चित् पार्श्वस्थादिभ्यः समागतः न तेष्वेव व्रजेत्, अन्यतार्थिकेषु वा गच्छेत्, सिद्धपुत्रिकां वा सयतीं वा स्खलिङ्गस्थितः प्रतिसेवेत, हस्तकर्म वा कुर्यात् । यत एते दोषा अतो न भावप्रतिबद्धे स्थानव्यम् । भवेद्वा कारण येन तत्रापि स्यात्तत्र्यं भवति । किं पुनस्तन् ? इत्याह—“अट्ठाण” इत्यादि । अथ्वप्रतिपन्नान्ते साधवः, न चान्यां वसतिं लभन्ते, वर्षं वा निरन्तरं पतति, श्वापदः स्नेना वा ग्रामादेर्वहिन्यद्रवन्ति । एतैः कारणैर्भावप्रतिबद्धेऽप्युपाश्रये तिष्ठन्ति ॥ २६०३ ॥

एतदेव व्याचष्टे—

विहनिग्गया उ जइउं, रुक्खे जोइ पडिवट्ठ उस्सा वा ।

१५ ठायंति अह उ वासं, सावय-तेणादथो भावे ॥ २६०४ ॥

विहम्-अन्वा, तत्रो निर्गनान्तं प्रतिपन्ना वा त्रिकूटः शुद्धाया वमतेरन्वेषणे यत्तत्त्वा यदि न लभन्ते ततो वृक्षस्याथस्ताद्वा ज्योतिर्युताया वा द्रव्यप्रतिबद्धायां वा वमतौ तिष्ठन्ति । “अह उ” चि अथ पुनर्वृक्षस्याधस्तादवदयायो वा वर्षं वा निपतति श्वापद-स्नेनादयो वा तत्रोपद्रवन्ति ततो भावप्रतिबद्धायां वमतौ वमन्ति ॥ २६०४ ॥ तत्र चेयं यतना—

२० भावम्मि ठायमाणा, पढमं ठायंनि रुवपडिवट्ठे ।

तहियं कइग चिलिमिली, तस्सऽसती ठंति पामवणे ॥ २६०५ ॥

भावप्रतिबद्धे उपाश्रये तिष्ठन्तः प्रथमं रूपप्रतिबद्धे तिष्ठन्ति । तत्र चापान्तराले कटकं चिलिमिलिकां वा प्रयच्छन्ति । ‘तस्स’ रूपप्रतिबद्धस्याभावे प्रश्रवणप्रतिबद्धेऽपि तिष्ठन्ति । तत्रापि कायिकीं मात्रकं व्युत्पन्न्यान्वयं परिष्ठापयन्ति ॥ २६०५ ॥

२५ असई य मन्नगस्सा, निसिरणभृमीइ वा वि असईए ।

वंदेण वोळकरणं, तामिं वेळं च वज्जिति ॥ २६०६ ॥

मात्रकस्य ‘असति’ अभावेऽन्यस्या वा कायिकीनिर्जन्मभूमेरभावे ‘वृन्देन’ त्रिचतुःप्रभृति-नाधुसमृद्हेन महना अन्धेन वोळं कुर्वन्तस्तस्यामेव कायिकीभूमौ प्रविशन्ति । ‘तासां च’ अगारीणां कायिकीव्युत्पन्नवर्जं वर्जयन्ति ॥ २६०६ ॥

३० प्रश्रवणप्रतिबद्धस्याभावे अन्धप्रतिबद्धेऽपि तिष्ठन्ति, तत्र—

१. “नादयो प्रा० मा० विना ॥ २. ततो वृक्षप्रतिबद्धायां ज्योतिःप्रतिबद्धायां वा वसन्तौ तिष्ठन्ति । तस्याभावे ग्रामादेर्वहिवृक्षस्याधस्तात् “उस्सा व” चि अत्रावकाशे वा तिष्ठन्ति । अथ तत्र येषां दकं निपतति मा० ॥ ३. “संगभृ” मा० ॥

भूषण-भाषासद्दे, सज्ज्ञाय ज्ञाण निचमुवओगो ।

उवगरणेण सयं वा, पेहण अन्नत्थ वा ठाणे ॥ २६०७ ॥

प्रथमं भूषणशब्दप्रतिबद्धे तदभावे भाषाशब्दप्रतिबद्धेऽपि तिष्ठन्ति । तत्र चोभयत्रापि महता शब्देन समुदिताः सन्तः स्वाध्यायं कुर्वन्ति, ध्यानलब्धिमन्तो वा 'ध्यानं' धर्म-शुक्लभेद-भिन्नं ध्यायन्ति, एतयोरेव स्वाध्याय-ध्यानयोर्नित्यमुपयोगः कर्त्तव्यः । भूषण-भाषाशब्दप्रतिबद्धा-भावे स्थानप्रतिबद्धे तिष्ठन्ति । तत्रोपकरणेन स्वयं वा विप्रकीर्णाः सन्तस्तथा मालयन्ति यथा तासां प्रेरणं भवति, अवकाशो न भवतीति भावः । अन्यत्र वा स्थाने गत्वा दिवसे तिष्ठन्ति ॥ २६०७ ॥ स्थानप्रतिबद्धस्याभावे रहस्यशब्दप्रतिबद्धे तिष्ठन्ति । तत्र तिष्ठता यतना क्रमं च दर्शयति—

परियारसहजयणा, सह वए चेव तिविह तिविहा य ।

19

उद्दाण-पउत्थ-सहीणभोइया जा जस्स वा गुरुगी ॥ २६०८ ॥

पुरुषेण स्त्री परिभुज्यमाना यं शब्दं करोति स परिचारशब्द उच्यते, तत्र 'यतना' स्वाध्यायगुणनादिका कर्त्तव्या । 'सह वए चेव तिविह' ति शब्दतो वयसा च सा स्त्री त्रिविधा, तद्यथा—मन्दशब्दा मध्यमशब्दा तीव्रशब्दा च, वयसा तु स्थविरा मध्यमा तरुणी चेति त्रिविधा । 'तिविहा य' ति पुनरेकैका त्रिविधा—अपद्राणभर्तृका प्रोषितभर्तृका स्वाधीनभोक्तृका चेति^१ । 15 एवं भेदेषु विरचितेषु यतनाक्रम उच्यते—तत्र पूर्वमपद्राणभर्तृकाया स्थविराया मन्दशब्दायां स्थातव्यम्, ततः प्रोषितभर्तृकायां स्थविरायां मन्दशब्दायाम्, तदभावेऽपद्राणभर्तृकायां स्थविरायां मध्यमशब्दायाम्, तदसम्भवे प्रोषितभर्तृकायां स्थविरायां मध्यमशब्दायाम्, तदलाभेऽपद्राणभर्तृकायां स्थविरायां तीव्रशब्दायाम्, तदप्राप्तौ प्रोषितभर्तृकायां स्थविराया तीव्रशब्दायां स्थातव्यम् । एवमेव मध्यमासु तरुणीषु च अपद्राण-प्रोषितभर्तृकासु क्रमो द्रष्टव्यः । ततः स्वाधीनभ-20 र्तृकायामपि प्रथमं स्थविरायां ततो मध्यमायां ततस्तरुण्यां यथाक्रमं मन्द-मध्यम-तीव्रशब्दाया स्थातव्यम् । अथवा "जा जस्स गुरुगी" ति यस्य साधुर्यो मन्दादिकः शब्दो रोचते तेन या युक्ता सा तस्य गुरुरागहेतुत्वाद् गुरुका, तेन च सर्वप्रयत्नेन तया गुरुकस्त्रिया प्रतिबद्धः प्रतिश्रयः परिहर्त्तव्यः ॥ २६०८ ॥ अथवाऽयमपरः क्रम उच्यते—

१ < 1 > एतदन्तर्गत पाठ का० पुस्तक एव ॥

२ "परियार० गाहा पोराणा" इति विशेषचूर्णौ ॥

३ भा० विनाऽन्यत्र—०ति । अथैतासु तिष्ठतामयं क्रमः—पूर्वं का० । ०ति । तत्र पूर्वं त० डे० मो० डे० ॥

४ स्थविरायां स्थातव्यम्, तदसम्भवे प्रोषितभर्तृकायां स्थविरायाम्, तदप्राप्तावपद्राण-प्रोषितभर्तृकयोरेव प्रथममध्यमयोः, ततस्तरुण्योरपि क्रमेण स्थातव्यम् । ततः स्वाधीनभर्तृकायां स्थविरायां मन्दशब्दायाम्, ततस्तस्यामेव मध्यमशब्दायाम्, ततस्तीव्रशब्दायाम्, तदभावे मध्यम-तरुण्योरपि यथाक्रमं मन्द-मध्यम-तीव्रशब्दयोः स्थातव्यम् । अथवा "जा जस्सः भा० विना ॥

उदाण परिद्विविया, पउन्थ कक्षा ममांद्वा चैव ।

थेर्ग मज्झिम तरुणी, निच्चकरी मंदमदा य ॥ २६०९ ॥

कन्याशब्दो वन्यानुलोम्याद् मध्येऽभिहितोऽप्यादौ कर्तव्यः, ततः पूर्वं 'कन्यायाम्' अर्वा-
णान्नियाम्, तदभावेऽपद्राणमर्तृकायाम्, ततः 'मर्तृपरिष्ठापिनायां' दौर्भाग्यान् पतिना परित्य-
ज्जायाम्, तदभावे प्रोषिनमर्तृकायां स्रविगयां स्यात्तव्यम् । तदप्राप्तयेनान्वेव प्रथमं मध्यमागु,
तनस्ररुगां, ततः मयोक्तृका-न्यायानमर्तृका तस्यागमि स्रविगादिकमेण स्येयम् । नवरं मा
तीवशब्दकरी मन्दशब्दा चशब्दाद् मध्यमशब्दा चेति त्रिविधा । तत्र पूर्वं मन्दशब्दायां ततो
मध्यमशब्दायां ततस्तीव्रशब्दायामपि स्थानव्यम् ॥ २६०९ ॥

“सद् वण चैव त्रिविद्” (गा० २६०८) इति व्याख्यानयनि—

19 थेर्ग मज्झिम तरुणी, वण्ण त्रिविहित्थि तत्थ एक्केका ।

निच्चकरी मज्झकरी, मंदकरी चैव मंदणं ॥ २६१० ॥

स्रविग मध्यमा तरुणी चेति वयमा त्रिविधा क्वा । तत्रैकेका त्रिविधा—तीव्रशब्दकरी
मध्यमशब्दकरी मन्दशब्दकरी चेति शब्देन त्रिविधा ॥ २६१० ॥ अथ प्रथमवणप्रतिबद्धादिषु
चतुर्थ्यां या यात्यकृत्ता स्रविस्तरं यन्ता प्रोक्ता तामेव निर्युक्ति-कृदंकेगाथया सङ्गृह्यह—

15 पामवण मत्तण्णं, ठाण्ण अत्तत्थ चिलिमिली रुवे ।

मज्जाण् ज्ञाणं वा, आवरणे मदकण्णं वा ॥ २६११ ॥

कायिकीप्रतिबद्धे प्रतिश्रये प्रश्रवणं मात्रकेण परिष्ठापयितव्यम् । स्थानप्रतिबद्धेऽन्यत्र गत्वा
स्थानव्यम् । रूपप्रतिबद्धे चिलिमिली दानव्या । शब्दप्रतिबद्धे स्वाध्यायो ध्यानं वा ‘आवरणं
वा’ कर्मेयोः स्थानं विधेयम् । तथापि शब्दे श्रूयमाणे ‘शब्दकरणं’ तथा शब्दः कर्तव्यो यथा
20 तयोर्लज्जनयोर्मोहो उपशम्यति ॥ २६११ ॥ अथास्या एव पश्चाद्वै व्याचष्ट—

वेरगाकरं जं वा, वि परिजियं वाहिरं व इअरं वा ।

सो तं गुणह साह, ज्ञाणसलह्ठी उ ज्ञाणज्जा ॥ २६१२ ॥

‘वेरगम्यकरम्’ उत्तराव्ययनादि, यद् वाऽपि ‘परिजितं’ सम्यक्तं परावर्त्यमानमस्त्वलितमा-
गच्छतीति भावः, तच्च ‘अह्मवाहं वा’ प्रज्ञापनादि ‘इतरज्जा’ अह्नप्रविष्टमाचारादि यद् यस्य
25 साधोरागच्छति स तत् सूत्रं तथा गुणयति यथा परिचाराणाशब्दो न श्रूयते । यस्तु ‘ध्यानस-
लब्धिः’ ध्यानलब्धिसम्पन्नः स ध्यानं व्यायति ॥ २६१२ ॥

दोसु वि अलह्ठी कण्णं, टण्ह तह वि सवणं करं सद् ।

जह लज्जियाण मोहो, नामह जणनायकरणं वा ॥ २६१३ ॥

‘द्वयोरपि’ स्वाध्याय-ध्यानयोर्वैः साधुगलब्धिकः स कर्णौ स्थगयति । तथापि शब्दश्रवणे
30 शब्दे तथा कुर्यात् यथा तयोर्लज्जनयोर्मोहो नश्यति, यथा—किमेवं भोः ! न पश्यसि त्वम-
स्मानय स्थितान् यदेवं लज्जनीयानि चेष्टितानि कुरुष्व । यद्येवमप्युक्तो न तिष्ठति ततो जनज्ञातं
कुरुष्व, यथा—पश्यत पश्यत भो इन्द्रदत्त ! यज्जदत्त ! सोमशर्मन् ! अयं विगुप्त इत्यमस्माकं
पुरतोऽज्ञाचारं संवत्तं ॥ २६१३ ॥ गतो द्वितीयमङ्गः । अथ तृतीयमङ्गमाह—

उभयो पडिवद्धाए, भयणा पन्नरसिया उ कायव्वा ।

दव्वे पासवणम्मि य, ठाणे रूवे य सदे य ॥ २६१४ ॥

‘उभयतः’ द्रव्यतो भावतश्च या प्रतिवद्धा वसतिः तस्यां पञ्चदशका ‘भजना’ भङ्गकरचना कर्त्तव्या । तद्यथा—द्रव्यतः प्रतिवद्धा भावे च प्रश्रवण-स्थान-रूप शब्दैः प्रतिवद्धा १ द्रव्यतः प्रतिवद्धा भावतश्च प्रश्रवण स्थान-रूपैः प्रतिवद्धा न शब्देन २ द्रव्यतः प्रतिवद्धा भावतः प्रश्र-वण-स्थान-शब्दैः प्रतिवद्धा न रूपेण ३ द्रव्यतः प्रतिवद्धा भावे च प्रश्रवण-स्थानाभ्यां प्रतिवद्धा न रूप-शब्दाभ्याम् ४ एते चत्वारो भङ्गाः स्थानप्रतिवद्धपदेन लब्धाः । एवं स्थानाप्रतिवद्धपदे-नापि चत्वारो लभ्यन्ते जाता अष्टौ भङ्गाः । एते प्रश्रवणप्रतिवद्धपदेन लब्धाः, एवं प्रश्रवणा-प्रतिवद्धपदेनाप्यष्टौ लभ्यन्ते, जाताः षोडश भङ्गाः ॥ २६१४ ॥

अत्र च षोडशो भङ्गः ‘द्रव्यतः प्रतिवद्धा न पुनः प्रश्रवणादिभिः’ इत्येवंलक्षणो नाधिक्रियते, 10 उभयतः प्रतिवद्धाया अधिकारात्, अत्र च भङ्गे भावतः प्रतिवद्धाया अभावात् । ततो ये आद्याः पञ्चदश भङ्गकास्तेषु तिष्ठतो दोषानाह—

उभयो पडिवद्धाए, ठायंते आणमाइणो दोसा ।

ते चेव पुव्वभणिया, तं चेव य होइ विइयपयं ॥ २६१५ ॥

उभयतः प्रतिवद्धायां वसतौ तिष्ठत आज्ञादयो दोषाः । ये च प्रथमद्वितीयभङ्गयोः पूर्वम-15 धिकरणादय आत्मपरोभयसमुत्थादयश्च दोषा भणितास्त एवात्रापि समुदिता वक्तव्याः । यच्च प्रथमद्वितीयभङ्गयोर्द्वितीयपदमुक्तं तदेवात्रापि ज्ञातव्यम् । गतस्तृतीयो भङ्गः । चतुर्थस्तु भङ्गो न द्रव्यतः प्रतिवद्धा नापि भावत इत्येवंलक्षणः स चोभयथाऽपि निर्दोष इति न काचित् तदीया विचारणा ॥ २६१५ ॥ सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथीणं पडिवद्धसिज्जाए वत्थए ३१ ॥

20

अत्र भाष्यम्—

एसेव कमो नियमा, निग्गंथीणं पि नवरि चउलहुगा ।

मुत्तनिवाओ निदोसे, पडिवद्धे असइ उ सदोसे ॥ २६१६ ॥

‘एष एव क्रमः’ द्रव्यभावोभयतःप्रतिवद्धव्याख्यापरिपाटिरूपो नियमाद् निर्ग्रन्थीनामपि वक्तव्यः । नवरं प्रतिवद्धे तिष्ठन्तीनां तासां चतुर्लघुकाः । नोदकः प्राह—यद्येवं तर्हि सूत्रं 25 निरर्थकम्, < तत्र निर्ग्रन्थीनामवस्थानस्थानुज्ञातत्वात् । > आचार्यः प्राह—सूत्रनिपातो निर्दोषप्रतिवद्धे प्रतिश्रये भवति, प्रायश्चित्तं तु सदोषप्रतिवद्धे द्रष्टव्यम् । अथ निर्दोषप्रतिवद्धो न प्राप्यते ततस्तस्य ‘असति’ अभावे सदोषप्रतिवद्धे स्थातव्यम् ॥ २६१६ ॥

आउज्जोवणमादी, दव्वम्मि तहेव संजईणं पि ।

नाणत्तं पुण इत्थी, नऽच्चासन्ने न दूरे य ॥ २६१७ ॥

30

द्रव्यप्रतिवद्धे सयतीनामप्यपकाय-शकटयोजनादयो दोषास्तथैव भवन्ति, परं तासां सागा-

रिकनिश्चया तिष्ठन्तीना न दोषः । “नाणत्तं पुण इत्थि” त्ति स पुनः प्रतिबद्धः स्त्रीभिरेव वस-
न्तीभिर्जातव्यो न पुरुषैः । एतद् निर्ग्रन्थेभ्यो निर्ग्रन्थीनां नानात्वम् । स च संयतीना प्रतिश्रयः
सागारिकगृहस्य नात्यासन्ने न चातिदूरे भवति ॥ २६१७ ॥ तद्यथा—

अज्जियमार्दा भगिणी, जा यञ्च सगारअभरहियाओ ।

5 विहया वसंति सागारियस्म पासे अदूरम्मि ॥ २६१८ ॥

आर्यिका—पितामही मातामही वा, आदिगच्छाद् जनन्यादिपरिग्रहः, भगिनी प्रतीता, याश्चान्या
अपि भ्रातृजायाप्रभृतयः सागारिकस्य—शय्यातरस्याभ्यर्हिता—पूज्या विधवाः सागारिकगृहस्य
पार्श्वेऽदूरे वसन्ति, तामिर्द्रव्यतः प्रतिबद्धे प्रतिश्रये वसन्त्यमिति ॥ २६१८ ॥ आह च—

एयारिस गेहम्मा, वसंति वड्ढीउ दव्वपडिवड्ढे ।

10 पामवणार्दा य पया, ताहि समं होंति जयणाए ॥ २६१९ ॥

एतादृशे गेहे स्त्रीभिर्द्रव्यतः प्रतिबद्धे व्रतिन्यो वसन्ति । तत्र च स्थिताः प्रश्रवणार्दानि
पदानि ‘यतनया’ वारकग्रहणादिचपया तामिः समं कुर्वन्ति । एतद् निर्दोषं द्रव्यप्रतिबद्धमुच्यते
॥ २६१९ ॥ नोदकः प्राह—यद्यत्राप्यप्यप्य-शक्ययोजनादीन्यविकरणानि भवन्ति ततः
कथं निर्दोषं भवति ? इत्युच्यते—

15 कामं अहिगरणार्दा, दोसा वड्ढीण इत्थियामुं पि ।

ने पुण हवंति सज्जा, अणिम्मियाणं असज्जा उ ॥ २६२० ॥

‘कामम्’ अनुमनमत्साकं यदधिक्रमणादयो दोषा व्रतिनानां ‘स्त्रीप्यपि’ स्त्रीप्रतिबद्धे भवन्ति
परं ते पुनर्दोषाः साध्या, “आपुच्छण आवामिय, आमज निरुहिवा य जयणाए” (गा०
२५९०) इत्यादिगाथोक्तया यतनया तेषां परिहर्तुं शक्यत्वान् । ये तु तासामनिश्चिना नरु-
20 णादिसमुत्था दोषा भवन्ति तेऽनाध्याः, अमाध्यदोषपरिहारेण च साध्यदोषानाद्रियमाणानां
यतनया च तत्परिहारं कुर्वन्तीना न कश्चिद्दोष इति ॥ २६२० ॥

उक्तो द्रव्यप्रतिबद्धे विधिः । अथ भावप्रतिबद्धे विधिमाह—

पासवण-ठाण-रूवा, महो य पुमंसमम्मिया जे उ ।

भावनिवंधो तामिं, दोसा ने तं च विहयपदं ॥ २६२१ ॥

25 ये च प्रश्रवण-स्थान-रूप-शब्दाः ‘पुमांस’ पुरुषमाश्रितस्तैः प्रतिबद्धा वा शय्या तस्या ‘नासा’
सार्धानां ‘भावनिवन्धः’ या भावप्रतिबद्धेति भावः । अत्र च दोषान्त एव पूर्वोक्ताः, द्वितीय-
पदमपि तदेव मन्तव्यम् ॥ २६२१ ॥ यस्तु विशेषस्तमुपदर्शयति—

विहयपय कारणम्मी, भावे महम्मि पूवलियखाओ ।

तनो ठाणे रूवे, काह्य मविकारमहं य ॥ २६२२ ॥

30 द्वितीयपदं ‘कारणे’ अध्वनिर्गमनादौ निर्दोषोपाश्रयस्याप्राप्तौ भावप्रतिबद्धे तिष्ठन्त्यः प्रथमं
पूपलिकाखादस्य—वध्यमाणलक्षणस्य शब्दप्रतिबद्धे तिष्ठन्ति, तन्मन्थैव स्थानप्रतिबद्धे, तनो

१ ‘दोषाया वसनेरप्राप्ता ना० ॥

२ ‘मं “पूवलियखाड” त्ति पूपलिका खादतीति पूपलिकाखादः नस्य पृषं सं० ॥

रूपप्रतिबद्धे, ततः कायिक्या वायुकायस्य वा यो व्युत्सृजतः शब्दो भवति तेन 'सविकारे' सदोषे तस्यैव प्रश्रवणप्रतिबद्धे तिष्ठन्ति ॥ २६२२ ॥ पूपलिकाखादकस्य स्वरूपमाह—

नउई-सयाउगो वा, खट्टामल्लो अजंगमो थेरो ।

अन्नेण उट्टविज्जइ, भोइज्जइ सो य अन्नेण ॥ २६२३ ॥

यः स्थविरो नवतिवार्षिको वा अतायुष्को वा—सम्पन्नशतवर्ष इत्यर्थः, 'खट्टामल्लो नाम' १ प्रबलजराजर्जरितदेहतया यः खट्टाया उत्थातुं न शक्नोति, अत एवासौ 'अजङ्गमः' गमन-क्रियासामर्थ्यविकलः, खट्टाया अपि चान्येन परिचारकादिनोत्थाप्यते अन्येन चासौ 'भोज्यते' भोजनं कार्यते एष पूपलिकाखादकः ॥ २६२३ ॥ अस्यैव व्युत्पत्तिमाह—

पूवलियं खायंतो, चब्बच्चसइ सो परं कुणइ ।

एरिसओ वा सदो, जारिसओ पूवभक्खिस्स ॥ २६२४ ॥

10

पूपलिकां 'खादन्' भक्षयन् दन्तानामभावाद् यस्मादसौ 'परं' केवलं चब्बच्चवाशब्दं करोति तेन पूपलिकाखादकः । यादृशो वा पूपभक्षिणः शब्दो भवति ईदृशो यस्य भाषमाणस्य शब्दः स पूपलिकाखादकः ॥ २६२४ ॥

सो वि य कुडुंतरितो, खाहुत्थूभाउ कुणइ जत्तेणं ।

परिदेवइ किच्छाहि य, अवितर्कतो विगयभावो ॥ २६२५ ॥

15

'सोऽपि च' पूपलिकाखादकः स्थविरः सयतीप्रतिश्रयस्य कुड्यान्तरितो वर्तमानः "खाहु-ट्टूभाउ" चि काशित-निष्ठीवने ते द्वे अपि 'यत्नेन' कष्टेन करोति, कृच्छ्राच्चासौ 'परिदेवते' करणतीति भावः, 'अवितर्कमानः' वितर्कमकुर्वन् 'विगतभावः' निरभिसन्धिहृदयः सुप्त-मत्त-मूर्च्छितादिरिवाव्यक्तचेतनाक इत्यर्थः, ईदृशेन पूपलिकाखादकशब्देन प्रतिबद्धे निर्ग्रन्थीभिः प्रथमं स्थातव्यम् । तदभावे तस्यैव स्थानप्रतिबद्धे, ततो रूपप्रतिबद्धे, ततः प्रश्रवणप्रतिबद्धेऽपि 20 ॥ २६२५ ॥ आह किमत्र पूपलिकाखादकप्रतिबद्धे रागोद्भवो न भवति ? उच्यते—

अवि होज्ज विरागकरो, सदो रूवं च तस्स तदवत्थं ।

ठाणं च कुच्छणिज्जं, किं पुण रागोब्भवो तम्मि ॥ २६२६ ॥

'अपि' इत्यभ्युच्चये, 'तस्य' पूपलिकाखादकस्य स्थविरस्य सम्बन्धी यः काशित-परिदेवना-दिकः शब्दः, यच्च 'तदवत्थं' तस्यामवस्थायां वर्तमानं वली-पलित-खलत्यादिकं रूपम्, यच्च तस्य 25

१ त० डे० मो० ले० विनाऽन्यत्र—ततः कायिकीप्रतिबद्धे, ततस्तस्यैव व्युत्सृजतो यः सवि-कारो वायुकायशब्दो भवति तत्रापि तिष्ठन्ति भा० । ततः कायिकीं व्युत्सृजतः तस्या एव कायिक्या का० । "असति तस्सेव रूपपडिबद्धे, असति तस्सेव पासवणपडिबद्धे, सविकारे ति बोसिरंतो वाउक्कायसइं करेति ॥" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

२ पूपलिका 'खादन्' भक्षयन् शेषभाषणे शक्तिविकलत्वाद् यस्मादसौ 'परं' केवलं चव-च्चवाशब्दं करोति तेन च शब्देन पूपलिकां खादन् ज्ञायते अतः पूपलिकाखादक उच्यते । अथवा यादृशः पूपभक्षिणः शब्दो भवति ईदृशो यस्य स्थविरस्याव्यक्तवर्णविभागः शब्दः स पूपलिकाखादकः ॥ २६२४ ॥ का० ॥

३ "परिदेवति ति कणति" इति चूर्णौ ॥

विष्मृत्-हेन्नाद्यशुचिपङ्क्तिं 'कुत्सनायं' जुगुप्सास्यदं स्थानं तानि प्रसृतं क्रीणां विरागकराम्येव,
 कुतः पुनस्तत्र रागोद्भवो भविष्यति ? । अथ पूषलिकान्तादकप्रतिबद्धं नावाप्यते ततो यथा
 निर्ग्रन्थानां कटकचिलिमिलिकादिका यतना भगिना (गा० २६०५) तथा निर्ग्रन्थानामपि
 द्रष्टव्या ॥ २६२६ ॥ अत्र परः ग्राह—

८ एयारिमम्मि न्वे, सदे वा संजईण जहऽणुणा ।
 समणाण किंनिमित्तं, पडिसेहो एरिसे मणिओ ॥ २६२७ ॥

यदि 'एतादृशे' पूषलिकान्तादकसन्ध्वनि रूपे अज्जे वा संयर्तानामनुज्ञा क्रियते तर्हि
 श्रमणानां किंनिमित्तम् 'इदं' सखिरर्क्षामंश्रिते रुगादिरतिवद्वे प्रतिषेधो भगितः ? तेषामपि
 तत्र वस्तु युक्तमिति भावः ॥ २६२७ ॥ मृगिह—

19 मोहोदएण जह ता, जीवविउत्ते वि इत्थिदेहम्मि ।
 दिट्ठा दोसपविर्त्ता, किं पुण सजिए मवे देहे ॥ २६२८ ॥

यदि तावद् मोहोदयेन जीवविउक्तेऽनं क्रीदेहे पुरमाणां प्रतिषेधन दोषप्रवृत्तिर्दृष्टा तर्हि किं
 पुनः मर्जादे देहे सखिरागः सन्ध्वनि ? तत्र सुतरां भविष्यतीति भावः, अतस्तेषां तत्रापि
 प्रतिषेधः कुतः । निर्ग्रन्थानां तु पूषलिकान्तादकप्रतिबद्धं स्वल्प एव दोषः अनिश्रितानां तु मद्या-
 18 निति तानां तत्र वस्तुमनुज्ञायने ॥ २६२८ ॥

॥ प्रतिबद्धशय्याप्रकृतं समाप्तम् ॥

गा था प ति कु ल म व्य वा स प्र कृ त म्

मूत्रम्—

नो कप्पइ निगंथाणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्जेणं
 20 गंतुं वत्थए ॥ ३२ ॥

अत्र मन्दन्वगाथानाह—

जह चेव य पडिब्वो, निवारिओ सुविहियाण गिहिएमु ।
 तेमिं चिय मज्जेणं, गंतुण न कप्पए जोगो ॥ २६२९ ॥

यथैव पूर्वसूत्रे 'गृहिषु' गृहस्थविषयो द्रव्यतो भावनश्च प्रतिबन्ध- 'सुविहितानां' साधूनां
 21 निवारितमर्थवाचापि 'नयामेव' गृहिणां मध्येन गत्वा यत्र निगम-प्रवेष्टौ क्रियते तत्र वस्तु न
 कल्पन इति निवार्यते । एषः 'योगः' मन्दन्वः ॥ २६२९ ॥

अनेन मन्दन्वेनायादस्यास्य व्याख्या—नो कल्पने निर्ग्रन्थानां गृहपतिकुलस्य मध्यन्मव्येन
 गत्वा यत्र निगम-प्रवेष्टौ क्रियते तत्रोपश्रये वस्तुम् । उपलक्षणमिदम् तेन गृहस्था यत्र संयतो-
 पाश्रयस्य मध्यन्मव्येन निर्गच्छन्ति वा प्रविशन्ति वा तत्रापि न कल्पते वस्तुमिति सूत्रार्थः ॥

१ 'घो निर्ग्रन्थमूत्रे भगि' का० ॥

अथ विस्तरार्थं भाष्यकृत् प्रतिपादयति—

मज्जेण तेसि गंतुं, गिही व गच्छंति तेसि मज्जेणं ।

पविसंत नित्त दोसा, तहियं वसहीएँ भयणा उ ॥ २६३० ॥

‘तेषाम्’ अगारिणां मध्येन गत्वा यत्र प्रविश्यते निर्गम्यते वा, गृहिणो वा ‘तेषां’ संय-
तानां मध्येन यत्र गच्छन्ति तत्र न कल्पते वस्तुम् । कुतः ? इत्याह—‘तत्र’ तादृशे उपाश्रये ५
संयतानां गृहिणां वा प्रविशतां निर्गच्छतां च दोषा भवन्ति, ते चोपरिष्ठादभिधास्यन्ते (गा०
२६४०) । तथा वसतिं प्रविष्टानां संयतानां वसतिविषयाः पूर्वोक्ता दोषास्तत्र भवेयुर्वा न वेत्येवं
भजना कार्या—यदि प्रतिबद्धा वसतिस्तदा प्रतिबद्धशय्यासूत्रोक्ता दोषा भवन्ति, अथ न
प्रतिबद्धा तर्तस्ते न भवन्ति ॥ २६३० ॥ अथ मध्यपदं व्याख्याति—

सम्भावमसम्भावं, मज्झमसम्भावतो उ पासेणं ।

10

निव्वाहिमनिव्वाहिं, ओकमइंतेसु सम्भावं ॥ २६३१ ॥

मध्यं द्विधा—सद्भावमध्यमसद्भावमध्यं च । तत्र सद्भावमध्यं नाम—यत्र गृहपतिगृहस्य पार्श्वेन
गम्यते आगम्यते वा छिण्डिकयेत्यर्थः, “ओकमइंतेसु” ति गृहस्थानाम् ओकः—गृहं संयताः
संयतानां च गृहस्था मध्येन यत्र ‘अतियन्ति’ प्रविशन्ति उपलक्षणत्वाद् निर्गच्छन्ति वा तदेत-
दुभयमपि सद्भावतः—परमार्थतो मध्यं सद्भावमध्यम् । तच्च प्रत्येकं द्विधा—निर्वाहि अनिर्वाहि 15
च । तत्र गृहपतिगृहस्य संयतोपाश्रयस्य च यत्र पृथक् फलिहकं तद् निर्वाहि । यत्र पुनस्त-
योरेकमेव फलिहकं तदनिर्वाहि ॥ २६३१ ॥ अस्य चतुर्विधस्यापि त्रयः प्रकारा भवन्ति, तद्यथा—

सैला य मज्झ छिंडी, निगंथाणं न कप्पए वासो ।

चउरो य अणुग्घाया, तत्थ वि आणाइणो दोसा ॥ २६३२ ॥

शाला १ मध्यं २ छिण्डिका ३ चेति त्रयो भेदाः । एतेषु त्रिष्वपि निर्ग्रन्थानां न कल्पते 20
वासः । अथ वसन्ति ततश्चत्वारोऽनुद्धाता मासा भवन्ति । तत्राप्याज्ञादयो दोषाः ॥ २६३२ ॥

तत्र शालापदं व्याचिख्यासुः प्रथमतो द्वारगाथामाह—

सालाएँ पच्चवाया, वेउन्वियऽवाउडे य अदाए ।

कप्पट्ट भत्त पुढवी, उदगऽगणी वीय अवहन्ने ॥ २६३३ ॥

शालायां तिष्ठतां ‘प्रत्यपायाः’ दोषा वक्तव्याः । तथा वैक्रियेऽपावृते चाज्ञादाने उड्डुञ्चकादयो 25
दोषाः । “अदाए” ति साधुमपावृतं दृष्ट्वा गृहस्था आदर्शो दृष्ट इत्यमङ्गलं मन्यन्ते । कल्पस्थानि
वा तत्र निर्गम-प्रवेशपथे भवेयुः तेषां हस्त-पादाद्युपघातो भवेत् । तथा भक्तं—भोजनं तत्रावप्न-
ष्कणादयो दोषाः । तथा पृथिव्युदकाग्निबीजानां विराधना । “अवहन्ने” ति उदूखलं तत्र
बीजकार्यं कण्डयन्त्यः स्त्रियः शृङ्गारगीतानि गायेयुः तदाकर्णने विश्रोतसिका समुत्पद्यते इति
द्वारगाथासमासार्थः ॥ २६३३ ॥ अथ विस्तरार्थं प्रतिद्वारमभित्सुराह—

30

१ °तस्तद्विषया दोषा न भ° मा० का० ॥

२ “अधुना निर्युक्तिविस्तरः—सम्भाव० गाथा” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

३ साला मज्जे छिंडी ता० ॥

सालाए कम्मकरा, घोडा पेमा य दास गोवाला ।

पेह पवंचुङ्गचय, असदण कलहो य निच्छुमणं ॥ २६३४ ॥

गृहपतेः शालायां ये 'कर्मकराः' मृतकाः, ये च 'घोटाः' चट्टाः, 'प्रेष्याः' प्रेषणयोग्या आज्ञ-
सिकरा इत्यर्थः, 'दासाः' गृहजातकाः क्रीना वा, 'गोपालाः' प्रतीताः । एते शालायां तिष्ठन्तः
शयाना वा 'प्रेक्षा' प्रत्युपेक्षणां कुर्वाणाना साधूनां प्रपञ्च कुर्वन्ति, तथैव प्रत्युपेक्षन्ते इत्यर्थः ।
यद्वा प्रपञ्चो नाम-उपहासवचनम्—अहो ! बहवः प्राणजातीया एतेषु चीवरेषु पतिता
इत्यादि । मृतार्थपरावर्तनादौ वा 'उडुञ्चकाः' उद्धेटकास्तान् कुर्वन्ति, आलापकान् कर्णाघाटकंन
पठित्वा तथैवोच्चन्तीत्यर्थः । तत्र कश्चिदमहनः साधुसैः कर्मकरादिभिः सह कलहं करोति
तत्रास्त्रिमहान्नयो दोषाः । स च गृहपतिसैः कर्मकरादिभिरुत्तेजितः साधून् निष्काशयेत् ।
10 निष्काशितानां च वसत्यर्थं पर्यटनं लोको ब्रूयात्—यादृशममीषां चेष्टितं तादृशेवामीषां फल-
मुपनतमित्यादि ॥ २६३४ ॥ किञ्च—

आवासग सज्जाए, पडिलेहण भुंजणे य भासा य ।

उच्चारं पामवणे, गेलने जे भवे दोसा ॥ २६३५ ॥

आवश्यकं स्वाध्यायं प्रतिलेखना च यदि सागारिकाः पठ्यन्तीति कृत्वा न कुर्वन्ति अवि-
15 धिना वा कुर्वन्ति तदा तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । भोजनं—समुद्देशनं तच्च मण्डल्यां तुम्बकेषु वा
क्रियमाणं दृष्ट्वा सागारिका जुगुप्सां कुर्युः । "भास" चि संयतभाषाः श्रुत्वा सागारिका
गृहीयुः । उच्चारं प्रश्रवणं वा क्रियमाणं दृष्ट्वा प्रपञ्चादिकं कुर्वन्ति । अथ तयोर्निरोधः क्रियते
तत आत्मविराधना । ग्लानो वा कश्चिद् भवेत् स सागारिकेषु पठ्यन्तु महत्या दुःखासिकया
तिष्ठति, ततस्तस्य या परितापना तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । एवमावश्यकानिषु ये यत्र दोषाः
20 सम्भवन्ति ते तत्र वक्तव्या इति दोषः ॥ २६३५ ॥ तथा—

आहारे नीहारे, भासादोसे य चोदणमचोदे ।

किङ्कामु य विकहामु य, वाउलियाणं कओ झाओ ॥ २६३६ ॥

आहारं नीहारं च दोषविभाषा यथाऽनन्तरगाथायाम् । "भासादोसे य" चि दृष्ट्वरमापामि-
र्भाष्यमाणाभिरप्यक्राय-योजन-वणिजादयो दोषाः । "चोदणं" ति यदि साधूनां सामाचारीषु सीदना
25 नोदना क्रियते तदा सागारिकास्तथैव प्रपञ्चं कुर्युः । "अचोए" चि अनोदयता तु सामाचारी-
भक्तो भवेत्, आज्ञा-ऽनवस्थादयश्च दोषाः । तथा ते कर्मकरादयस्तत्र नानाविधाभिः क्रीडाभि
क्रीडन्ति, स्त्रीकथाप्रभृतिकाश्च विविधाः कथाः कथयन्ति, तासु च यथाक्रमं त्रिलोक्यमानासु
श्रूयमाणानां च व्याकुलितानां साधूनां कुतः स्वाध्यायो भविष्यति ? ॥ २६३६ ॥

गतं प्रत्युपायद्वारम् । अथ वैक्रियद्वारमपावृतद्वारं चाह—

30 बंदामि उप्पलज्जं, अकालपरिसडियपेहुणकलावं ।

धम्मं किह णु न काहिद्व, कन्ना जस्सेत्तिया विद्धा ॥ २६३७ ॥

कस्यापि साधोः स्वभावतो विक्रियातो वा सागारिकं त्वचाविरहितं भवेत्, ततस्तदपावृतं
दृष्ट्वा कर्मकरादयः प्रपञ्चेन नुवते—बन्देऽहममुमुत्पलार्थं साधुम्, अकाले—अनवसरे परिशदितः

पेहुणं—पिच्छं तदेव कलापो यस्य स तथा तम् । यद्वा कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरङ्गादानं वेण्टकविद्धम्, ततस्तद् दृष्ट्वा ब्रुवते—कथं नु नामासौ साधुर्धर्मं न करिष्यति यस्येयन्तः कर्णा विद्धाः ? ॥ २६३७ ॥ एवं च तैः प्रपञ्चेनोक्ते सति किं भवति ?—

अहिगरणं तेहि समं, अज्झोवायो य होइ महिलाणं ।

तक्कम्मभाविताणं, कुतूहलं चेव इतरीणं ॥ २६३८ ॥

5

यः कोपनः साधुः स तैः सममधिकरणं करोति, ततश्चास्थिमङ्गादयो दोषाः । तथा या महेलास्तादृशेन विकुर्विताङ्गादानेन यत् कर्म—प्रतिसेवनं तेन भावितास्तासां तस्मिन् साधवध्युप-पातो भवति । इतरासा कुतूहलमुपजायते ॥ २६३८ ॥ अथादर्शद्वारं व्याख्यायते । तान् साधून्पावृतान् प्रतिमास्थितान् दृष्ट्वा कर्मकरादयः प्रपञ्चेन ब्रवीरन्—

अदाइय ने वयणं, वच्चामो राउलं समं वा वि ।

10

गोसे चिय अदाए, पेच्छंताणं सुहं कत्तो ॥ २६३९ ॥

‘आदर्शितम्’ आदर्शदर्शनेन पवित्रीभूतं तावदस्माकं वदनम्, अतो ब्रजामो राजकुलं वा समां वा । यद्वा ते प्रभात एव साधूनां पुतावपावृतौ दृष्ट्वा प्रकुपिताः सन्तो ब्रुवते—अहो ! “गोसे” प्रभात एवादृशौ पश्यतामस्माकमद्य कुतः सुखं भविष्यति ? । एवं तैरुक्ते त एवाधि-करणादयो दोषाः ॥ २६३९ ॥ अथ कल्पस्थद्वारं व्याचष्टे—

15

हत्थाईअक्कमणं, उप्फुसणादी व ओहुए कुञ्जा ।

गेलन्न मरण आसिय, विणास गरिहं दिय निसिं वा ॥ २६४० ॥

तत्रागमन-निर्गमनपथे चेटरूपाणि भवेयुः तेषा साधुभिरागच्छद्भिर्निर्गच्छद्भिश्च हस्त-पादा-द्याक्रमणं भवेत् । अथासौ कल्पस्थः साधुना केनापि ‘अवधुतः’ उल्लङ्घित इत्यर्थः, ततस्तदीया माता तस्याप्कार्येनोत्स्पर्शनम् आदिग्रहणाद् लवणोत्तारणं वा कुर्यात् । यदि वा स कल्पस्थो 20 ग्लानीभवेद्वा भ्रियेत वा तदा तदीया माता-पित्रादयः खजना ब्रवीरन् मन्येरन् वा—तेन श्रम-णकेनास्मदीय एष दारकस्तदानीमुल्लङ्घितः तत इत्थं ग्लानत्वं पञ्चत्वं वा प्राप्तवान् । ततः प्रद्वि-ष्टास्ते “आसिय” ति शालायाः साधूनां निर्घाटनं कुर्युः । “विणास” ति येन साधुना स कल्पस्थ उल्लङ्घितस्तस्य “विनाशं” मारणं कुर्युः, यद्वा ते साधवस्तेन शय्यातरेण निष्काशिताः स्तेन-श्चापदादिभिर्विनाशमाप्नुयुः । “गरिहं” ति लोकतो गर्हामासादयेयुः—किमेते [S] शोभनैः कर्म-25 भिर्निष्काशिताः ? इति । सर्वमप्येतद् निर्घाटनादिकं दिवा वा निशायां वा कुर्युः । यदि दिवा निष्काशयन्ति तदा चतुर्लघु, रात्रौ निष्काशयन्ति चतुर्गुरु ॥ २६४० ॥ अथ भक्तद्वारमाह—

भोत्तव्वदेसकाले, ओसक्कऽहिसक्कणं व ते कुञ्जा ।

दरभुत्ते वऽचियत्तं, आगय णिते य वाघाओ ॥ २६४१ ॥

भोक्तव्यं—भोजनम्, < अविवक्षितकर्मकत्वेन भावे तव्यप्रत्ययस्य समानीतत्वात्, > तस्य 30 देशकाले ‘ते’ गृहस्था अवप्वष्कणमभिप्वष्कणं वा कुर्युः । तत्रावप्वष्कणं नाम—यावन्निर्गच्छन्ति साधवस्तावद् वयं भोजनं कुर्महे, अभिप्वष्कणं—निर्गच्छन्तु तावद् भिक्षार्थं साधवस्ततो

मोक्ष्यामहे । अथ ते 'दरमुक्ताः' अर्द्धमसुद्धिदास्तनः मातृषु गमनाऽऽगमनं लुब्धेषु महद्वर्षी-
तिर्गं कुर्वन्ति । अथाप्रीतिक्रमयाद् मित्राया आगता मित्रां निर्गच्छन्तो वा गृहस्थान् समुद्दि-
शनः प्रतीक्षन्ते ततः समुद्देश-साध्यायार्थानां मित्रायाश्च व्याघातो भवति ॥ २६४१ ॥

अथ पृथिव्युदका-ऽग्नि-वैजा-ऽवहलद्वागणि व्याख्याति—

५ कुड्मादलिपण्डा, पुट्वा दगवारगो य उदित्ता ।

कयविक्रयमवहणे, धनं तद् उक्खल तडे य ॥ २६४२ ॥

कुड्मस्य मृन्या वा लिप्यनार्थं तत्र 'पृथ्वा' मृत्तिका 'दगवारकश्च' पानीयवटः स्थापितो
भवेत् तत्र गच्छनानागच्छता वा पृथिव्यप्लायविगमना । "उदित्ता" ति अग्निकायः शान्कालं
उदीपितो भवेत् तत्रापरिणतादयः प्रतापयुः । < "धनं" ति विमक्तिव्यत्ययाद् > धान्यस्य वा
10 कयविक्रयार्थं तत्र मवहनं भवेत् तस्य सद्बहनादिनिप्यन्नं प्रायश्चित्तम् । तथा तत्रोद्वलं 'तटे'
ग्रन्थान्नप्रदेशे स्थापितं भवेत्, तत्र चाविरनिका वैजकायं कण्डयन्त्यः शृङ्गारगोतानि गायन्ति,
तेषु च श्रूयमाणेषु विश्रोतसिका समुपजायन्ते ॥ २६४३ ॥

एवं ता पमुहम्मी, जा साला कोडुतो अलिंदो वा ।

भूर्माद् व मालम्मि व, ठियाण मालम्मि सविसेमा ॥ २६४३ ॥

15 एवं तावत् 'प्रमुहे' गृहद्वारे वा शाला वा कोष्ठको वा अलिन्दको वा तत्र दोषा
उक्ताः । एते च शाला-कोष्ठका-अलिन्दका मूर्मा वा मालं वा भवेयुः । तत्र मूर्मा तिष्ठतां
दोषा मणिताः । अथ मालोपरिवर्तिषु शालादिषु तिष्ठन्ति तत एव दोषाः सविशेषा
द्रष्टव्याः ॥ २६४३ ॥

तथा च तमेव विशेषं दर्शयति—

20 दुरुद्धंत ओरुमंनं, हिड्डिठियाण अचियत्त रणू य ।

संकाय संकुद्धंतं, पडणा मत्तं य पाणे य ॥ २६४४ ॥

तस्मिन् माने यदा साधुरागेहति वा अवरोहति वा तदा तस्य ये पादरणवत्तरघःस्थितानां
गृहस्थानामुपरि प्रपतद्भिन्नेषां महद्वर्षीतिक्रान्त्यधत्ते । तथा स साधुरागेहनवरोहन् वा अव-
स्थितानां गृहस्थानाम् 'अपावृतां दर्शनार्थं मा गमन्' इति अङ्क्या द्वावप्युक्तं सङ्कोचयन् वलं च
25 संयमयन् प्रपन्त । पतितस्य च पादादिविराजना, मत्तस्य च पानस्य च मूर्मा परिगलना
भवति ॥ २६४४ ॥ गतं शालाद्वारम् । अथ मध्यद्वारमाह—

उव्वरए वलर्माद् व, अंतो अन्नत्थ वा वसंतारणं ।

ते चेव तत्थ दोसा, सविसेसतरा इमे अन्ने ॥ २६४५ ॥

चतुःशालादिगृहस्य यद् 'अन्तः' मध्यं तत्रापवरके वा वलमिकायां वा 'अन्यत्र वा' अवि-
30 शेषिते गृहमध्ये वसतां ये शालाया प्रत्यगायादयो दोषा उक्ताः (गा० २६३३) त एवात्राणि
द्रष्टव्याः, परं सविशेषतराः । ते च विशेषदोषाः 'इमे' अनन्तरमेव वक्ष्यमाणाः ॥ २६४५ ॥

तानेवाह—

अङ्गमणमणाभोगे, ओभासण मज्जणे हिरन्ने य ।

ते चेव तत्थ दोसा, सालाए छिडिमज्जे य ॥ २६४६ ॥

गृहमध्ये तिष्ठतामनाभोगेनान्यस्मिन्नपवरके 'अतिगमनं' प्रवेशो भवेत् । तत्र प्रविष्टस्य चाविरतिका अवभाषणं कुर्यात् । मज्जनं च शय्यातरादिना क्रियमाणं दृष्ट्वा स्मृति-कौतुके जायेते । हिरण्यं-रूप्यं चशब्दाद् भोजनादि च तत्र विप्रकीर्णं भवेत् तत्र मन्दधर्मणः कस्या-^५प्याकाङ्क्षा भवति । एते विशेषदोषाः । शेषास्तु प्रस्तुते मध्यद्वारे वक्ष्यमाणे च छिण्डिकाद्वारे त एव मन्तव्या ये शालाद्वारे पूर्वमुक्ताः ॥ २६४६ ॥ अर्थातिगमनमनाभोगे इति द्वारं व्याचष्टे—

उभयद्वाय विणिग्गाएँ, अइंति सं पइं ति मन्नएऽगारी ।

अणुचियघरप्पवेसे, पडणा-ऽऽवडणे य कुइयादी ॥ २६४७ ॥

कोऽपि संयत उभयं-कायिकी-संज्ञे तद्व्युत्सर्जनार्थं रात्रौ निर्गतः, स च प्रत्यागच्छन् 'आत्मी-^{१०}योऽयमपवरकः' इति मन्यमानोऽपरमपवरकम् 'अतियात्' प्रविशेत्, तत्र चागारी कायिकाद्यर्थ-निर्गतभर्तृका तं संयतमन्धकारनिकरनिरुद्धलोचना स्वं पतिं मन्येत, ततश्च परिष्वजेत्, स च भर्ता प्रविष्टस्तं संयतं तत्र स्थितं मत्वा ग्रहणा-ऽऽकर्षणादीनि कारयेत्, यद्वा तत्क्षणादेव तं तत्रैवापद्रावयेत्, सर्वेषां वा साधूनां निष्काशनं कुर्यात् । 'अनुचिते वा' अज्ञाते गृहे प्रवेशं कुर्वतो रात्रौ स्तम्भादिष्वापतन-प्रपतनादयो दोषाः । यद्वा तस्या अगार्याः पतिस्तत्र न स्वाधीनः,^{१५} स च संयतः प्रविष्टस्तस्याः शयनीयं स्पृष्टवान्, तथा च 'कूजितं' महता शब्देन पूतकृतमित्यर्थः, ततस्तत्र भूयान् लोको मिलितः, तथा च वृत्तान्ते निवेदिते भवति महानुद्धाहः प्रवचनस्य, आदि-शब्दाद् ग्रहणा-ऽऽकर्षणादयो दोषाः ॥ २६४७ ॥ अथावभाषणद्वारमाह—

अट्टिगिमणाट्टिगी वा, उड्डाहं कुणइ सव्वनिच्छुमणं ।

तेणुब्भामे मन्नइ, गिहिआवडिओ व छिक्को वा ॥ २६४८ ॥

२०

यस्या अविरतिकायाः पतिर्न स्वाधीनः सा यदि स्वयम् 'अर्थिका' मैथुनार्थिनी ततस्तं साधु-मवभाषेत—मया सममुपभुङ्क्ष्व भोगानिति । यदीच्छति ततः संयमविराधना, अथ नेच्छति ततः सा उड्डाहं कुर्यात् । अथासौ स्वयं नार्थिका परं सयतः क्षुभितचित्तस्तामवभाषते ततोऽप्येषा प्रवचनोड्डाहं करोति, सर्वेषां वा साधूनां निष्काशनं कुर्यात् । यद्वा अविरतिकस्तदानीमविर-^{२५}तिकया सह तिष्ठति, सयतश्च प्रविश्य तस्य गृहिण उपरिष्ठादापतितो वा हस्तादिना वा तं "छिक्को" ति स्पृष्टवान् ततोऽसौ 'स्तेनोऽयम्, उड्डामको वाऽयम्' इति मन्येते, ततश्च तं साधुं परितापयेद्वा विनाशयेद्वा । अथासौ ज्ञातो यथा 'संयतोऽयम्' ततः शङ्कां कुर्यात्—'किं मन्ये प्रतिसेवनार्थमायातः^२ उत स्वोपाश्रयद्वारमजानानः^३ इत्येवं शङ्कायां चतुर्गुरु, ^४ प्रतिसेवनार्थ-मेवेति ^५ निःशङ्किते मूलम् ॥ २६४८ ॥ अथ मज्जनद्वारमाह—

१ अभिगम° ता० ॥ २ एषा द्वारगाथा । अथैनां विचरीपुरतिग° का० ॥

३ च उभयमपि व्युत्सृज्य प्रत्या° मा० ॥ ४ चाविरतिकाया भर्ता पूर्वमेव कायिक्याद्यर्थं निर्गतो विद्यते, सा चाविरतिका तं संयतमन्ध° मा० ॥

५ °न्यमानस्तं साधुं मा० ॥ ६ <१> एतदन्तर्गतं पाठः मा० त० डे० नास्ति ॥

मज्जनविहिमज्जंतं , दडु सगारं सईकरणमादी ।
 सिज्जारैरीउ अम्ह वि, एरिसया आसि गेहेसु ॥ २६४९ ॥
 तामि कुचोरु-जघणाइदंसणे खिप्पइकमो कीवे ।
 इत्थीनाइ-सुहीण य, अचियत्तं छेदमाईया ॥ २६५० ॥

५ मज्जनविधिर्नाम—ज्ञानयोग्या महती प्रक्रिया तथा मज्जन्तं सागारिकं तत्र चतुःशालादिगृहमध्ये
 दृष्ट्वा मुक्तमोगिनां स्मृतिकरणममुक्तमोगिनां तु कौतुकमुपजायते । अग्न्यातरीरपि तथैव मज्जन्ती-
 र्दृष्ट्वा मुक्तमोगिनामिदृश्योऽस्माकमपि गेहेषु गृहवासे वनतामासन्निति स्मृतिरुत्पद्यते ॥२६४९॥

तथा 'तासा' शय्यातरस्त्रीणां मज्जन्तीनां कुचोरुजघनादिदंर्शने 'स्त्रीवत्स्य' दृष्टिस्त्रीवात्स्यस्य
 'प्रियं' स्त्रीप्रम् 'अतिक्रमः' ब्रह्मव्रतविराधना भवति । ततश्च ये स्त्रीणां ज्ञातव्यः—मातापितृप्रभृतयः
 १० स्वजना ये च सुहृदः—मित्राणि ते महदप्रीतिकं तद्रज्यान्त्यद्रज्यव्यवच्छेदं वा कुर्युः, आदिश-
 च्छ्वाद् ग्रहणा-ऽऽकर्षणादिप्रत्ययनिकुरन् वं राजपुरुषैः कारापयेयुः ॥ २६५० ॥ अपि च—

आसंकितो व वासो, दुक्खं तरुणा य सन्नियत्तं ।

धंतं पि दुब्बलासो, सुब्बमद् वलवाण मज्झम्मि ॥ २६५१ ॥

तत्र स्त्रीप्रभृतिप्रत्यपायाशङ्कया सदैवाशङ्कितो वासो भवति । ये च तरुणास्ते शय्यातरीणां
 १५ मज्जन्तीनामङ्ग-प्रत्यङ्गनिरीक्षणदेदुःखेन 'सन्निवर्त्तयितुम्' उपरमयितुं शक्यन्ते । तथा "धंतं
 पि" चि अत्यन्तमपि दुर्बलः—स्त्रीणवपुश्चो वडवानां मध्ये वर्त्तमानः क्षुभ्यति, एवं तरुणा
 अत्यन्ततपोनिष्ठवपुषोऽपि स्त्रीणां मध्ये तिष्ठन्तः क्षोभमुपगच्छन्तीति ॥ २६५१ ॥

गतं मज्जनद्वारम् । अथ हिरण्यद्वारमाह—

तत्थ उ हिरण्णमाई, समंतथो दडु विप्पकिच्चाई ।

२० लोमा हरेज्ज कोई, अन्नेण हिए व संकेज्जा ॥ २६५२ ॥

'तत्र' चतुःशालादिगृहमध्ये 'हिरण्यं' रूप्यम् आदिशब्दात् सुवर्ण-मणि-मौक्तिकादि सम-
 न्ततो विप्रकीर्णमै—इतस्ततो विक्षिप्तम् आदिशब्दादन्यथा वा मुत्कलं शून्यं च दृष्ट्वा कश्चिद्
 निर्धर्मा लोमादपहरेत्, अपहृत्य चोत्सवनेदिति भावः । अन्येन वा केनचिदपहृते स शय्या-

१ 'यरीसु अम्ह मा० । एतदनुसारं न्व मा० प्रतां टीका, दृश्यता टिप्पणी ३ ॥

२ मज्जनं—ज्ञानं तस्य विधिः—प्रकारः स्वर्णस्रचितज्ञानपीठोपवेशनादिरूपा महती ज्ञान-
 योग्या प्रक्रियेति भावः, तेन मज्जनविधिना मज्जन्तं मा० ॥

३ 'तराखलङ्कृतविभूषितासु दृष्टासु मुक्त' मा० ॥

४ 'दर्शने "कीवे" चि पट्टीसुतस्योरर्थे प्रत्यसेदात् 'ह्रीं' का० ॥

५ तत्र आशङ्कित एव वासो भवति, स्त्रीप्रभृतिप्रत्यपायाशङ्कया सदैव तत्र भयाकुलित-
 दृश्यः स्यात्तच्चमिति भावः । ये च तरुणास्ते यद्यपि तपसा स्त्रीणवपुषस्तथापि तत्र स्त्रीणां
 मध्ये दुःखेन 'सन्निवर्त्तयितुं' तद्रङ्ग-प्रत्यङ्गनिरीक्षणदेरुपरमयितुं शक्यन्ते । अमुमेवार्थे
 प्रतिवस्तूपमया द्रवयति—"धंतं पि" इत्यादि । अत्यं मा० ॥

६ गतं सप्रसक्तं मज्जं मा० ॥ ७ 'र्णादि दृष्ट्वा कश्चि' मा० त० ड० ॥

तरः संयतान् शङ्केत ॥ २६५२ ॥ गतं मध्यद्वारम् । अथ छिण्डिकाद्वारमाह—

छिंडीइ पचवातो, तणपुंज-पलाल-गुम्म-उकुरुडे ।

मिच्छते संकादी, पसञ्जणा जाव चरिमपदं ॥ २६५३ ॥

इह यस्याश्छिण्डिकाया मध्येन गत्वा पुरोहडे प्रविश्यते तस्या द्वारमूले यः प्रतिश्रयः, यद्वा छिण्डिका-पुरोहडं तत्र यस्या वसतेद्वारं तत्र तिष्ठतां प्रत्यपाय उच्यते । तत्र पुरोहडे तृणपुञ्जो वा पलालपुञ्जो वा 'गुल्मा वा' नवमालिका-कोरण्टकप्रभृतयः 'उत्कुरुटा वा' इष्टका-काष्ठादि-राशिरूपा भवेयुः तत्र वक्ष्यमाणा दोषाः । तत्र चोपाश्रये स्थितान् साधून् दृष्ट्वा केचिदभिनव-धर्माणो मिथ्यात्वमुपगच्छेयुः । अथवा 'किं मन्ये मैथुनार्थिन एतेऽत्र स्थिताः ?' एवं शङ्कायाम् आदिशब्दाद् भोजिका-घाटिकादिपरम्परया निवेदने च 'चरिमपदं' पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तस्य प्रसजना प्राभवद् द्रष्टव्या ॥ २६५३ ॥ तृणपुञ्जादिषु दोषानाह—

10

एकतरे पुव्वगते, आउमएँ गभीर गुम्ममादीसु ।

अह तत्थेव उवस्सओ, निरोहऽसज्झाय उड्डाहो ॥ २६५४ ॥

८ "गुम्ममादीसु" ति विभक्तिव्यत्ययाद् ७ गुल्म-तृणपुञ्जादिभिः 'गभीरे' गुपिले तत्र पुरो-हडे सयता-ऽविरतिकयोरेकतरस्मिन् 'पूर्वगते' पूर्वमेव प्रविष्टे पश्चादितरत् प्रविशेत् तत्रात्मोभ-यसमुत्था उपलक्षणत्वात् परसमुत्था वा दोषा भवेयुः । अथ 'तत्रैव' पुरोहडे उपाश्रयस्ततोऽवि-15 रतिकानां निरोधो भवति, साधूनां लज्जया तत्र ताः कायिक्यादिकं कर्तुं न शक्नुवन्तीति भावः । तस्यां च छिण्डिकायामागच्छन्तीषु निर्गच्छन्तीषु वा अविरतिकासु तरुणा दृष्टीः पात-यन्ति, ततश्च तेषां ताभिरपहृतहृदयानां स्वाध्यायहानिर्भवति । यदि 'कर्णाघाटकेन ग्रहीष्यन्त्यमी' इति कृत्वा न पठन्ति ततस्तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । अथ पठन्ति ततो लोकस्तेषां स्वाध्यायशब्दं श्रुत्वा ब्रूयात्—अहो ! स्त्री-पशु-पण्डकविवर्जितं विविक्तवासमासेवन्ते साधवः । एवमसूयया 20 त्रुवाणेषु तेषु प्रवचनस्योड्डाहो भवति ॥ २६५४ ॥ अथवा तत्रैमे दोषा भवेयुः—

छिंडीएँ अवंगुयाए, उब्भामग-तेणगाण अइगमणं ।

वसहीए वोच्छेदो, उवगरणं राउले दोसा ॥ २६५५ ॥

संयतै रात्रौ कायिकीव्युत्सर्जनार्थं 'अपावृतायाम्' उद्धाटितायां छिण्डिकायां कस्याप्युद्भ्राम-कस्य स्तेनस्य वा 'अतिगमनं' प्रवेशो भवेत् । ८ सै च प्रविश्य किञ्चिदपहरेत् अर्गारी वा 25 प्रतिसेवेत तन्निष्पन्नं साधूनां प्रायश्चित्तम् । ९ शय्यातरश्चिन्तयेत्—कुतो घननिश्चिद्रे स्तेनकः प्रविष्टः ? नूनं संयतैश्छिण्डिका रात्रावुद्धाटिता । ततोऽसौ प्रद्विष्टो वसतेर्व्यवच्छेदं कुर्यात् । यद्वा स स्तेनकः संयतानां गृहस्थानां वा 'उपकरणं' वस्त्रादिकमपहरेत् ततः सागारिको राज-कुले निवेदयेत्, यथा—संयतैरुद्धाटितायां छिण्डिकायां स्तेनकः प्रविष्टः । ततश्च ग्रहणा-ऽऽकर्षणादयस्त एव दोषाः ॥ २६५५ ॥ अथवा शय्यातरभ्रूणिका केनचिदुद्भ्रामकेण सह सम्प्र-30

१ ८ ७ एतन्मध्यगतः पाठः कां० प्रतावेव ॥ २ गुल्मादिभिः 'गभी' भा० ॥

३ ८ ७ एतच्चिह्नगतः पाठः तं डे० मो० ले० नास्ति ॥ ४ 'गारिणीं वा तत्रोद्भ्रामयेत् तन्नि-
ष्पन्नं भा० । "पविसितुं किञ्चि हरेज्जा उब्भामेज्ज वा तण्णिप्फण्णं" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

लम्बा, तथा च 'रात्रौ भवता समागन्तव्यम्' इति तस्य सङ्केतः कृतः, स चोद्गामक आयातः, संयनैश्च छिण्डिका स्थगिता, ततः सा द्वितीयदिने तं प्रश्रयति—

किं नागओ सि समणेहिं ढक्कियं दोस क्यरा जं तु ।

एतेहऽवंगुण्ण व, अज पड्डो महरचारी ॥ २६५६ ॥

८ कल्पे किं नागतोऽसि ? । स ग्राह—आगतोऽहं परं किं करोमि ? श्रमणः स्थगितं छिण्डिकाद्वारम् । ततः “दोस क्यरा जं तु” चि कुत्सितं शिष्टजनजुगुप्सितं चरन्तीति कुचराः—उद्गामका उद्गामिका वा, ते यद् ‘द्वेषान्’ प्रद्वेषतः साधूना ग्रान्तापना-ऽभ्याख्यानदानादि करिष्यन्ति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । अथवा ‘एतैः’ श्रमणैः ‘अपावृतेन’ उद्धाटितेन छिण्डिकाद्वारेण ‘स्तरचारी’ स्तेन उद्गामका वा अद्यास्माकं गृहे प्रविष्ट इति कृत्वा सागारिको यद् वसत्यादि-
10 व्यवच्छेदं कुर्यात् तन्निष्पन्नम् ॥ २६५६ ॥ अथवा स्तेनः प्रविष्टः सन्निदं कुर्यात्—

अवहारे चउमंगो, पसंग एएहिं संपदिन्नं तु ।

संजयलक्खेण परं, हरिज्ज तेणा दिय निसिं वा ॥ २६५७ ॥

अपहारे चतुर्भङ्गी । तद्यथा—एके स्तेनाः प्रविष्टाः सन्तः संयतानां हरन्ति न गृहस्थानाम् १ अपरे गृहस्थानां न संयतानाम् २ केचिद् गृहस्थानामपि संयतानामपि ३ केचिन्न गृहस्थानां न संयतानामित्येष चतुर्थो भङ्गः शून्यः । तत्र यत्र संयतानामपहरन्ति तत्रोत्कृष्ट-मध्यम-जघन्योपधि-
15 निष्पन्नम् । यत्र तु गृहस्थानामपहरन्ति तत्र ‘एतैरेव साधुभिश्छिण्डिकामुद्धाटयद्भिरस्मदीयं सुवर्णादि स्तेनेभ्यः सम्प्रदत्तम्’ इति विचिन्त्य ते गृहस्था राजकुले ग्रहणा-ऽऽकर्षणादिप्रसङ्गं कारापयेयुः । तथा ‘अपरे’ केचिद् मायाविनः स्तेनाः ‘संयतलक्ष्येण’ साधुवेषव्याजेन दिवा वा निशायां वा तत्र प्रविश्य कथञ्चित् प्रसत्तानामगारिणां सुवर्णादिकमपहरेयुः । < १ तृतीयभङ्गे तु
20 प्रथमद्वितीयभङ्गोक्ता दोषा द्रष्टव्याः । > यत एते दोषा अतः (ग्रन्थाग्रम्—६५०० । सर्व-ग्रन्थाग्रम्—१८७२०) आलाया वा मध्ये वा छिण्डिकाया वा न स्यातव्यम् । भवेत् कारणं येन तत्रापि तिष्ठेयुः ॥ २६५७ ॥ किं पुनस्तत् ? इत्याह—

अट्ठाणनिग्गयाई, तिक्खुत्तो मग्गिऊण अमईए ।

सालाएँ मज्जेँ छिडी, वसंति जयणाएँ गीयत्था ॥ २६५८ ॥

25 अध्वनिर्गतादयः ‘त्रिकृत्वः’ त्रीन् वारान् शुद्धां वसतिं मार्गयित्वा यदि न लभन्ते ततः प्रथमं आलायां तस्या अलाये चतुःशालादिगृहमध्ये तस्याप्यभावं छिण्डिकाया यतनया गीतार्था वसन्ति ॥ २६५८ ॥ तत्र शालाविषया यतनां तावदाह—

बोलेण ज्ञायकरणं, नहा वि गहिण्णुसट्ठिमार्दिणि ।

वेउच्चि खद्वऽवाउडि, छिड्डा चोले य पडले य ॥ २६५९ ॥

30 यत्र साध्यायं कुर्वतामालापकान् कर्णाघाटयन्ति तत्र ‘बोलेन’ सर्वेऽपि ममुदिताः साध्यायं कुर्वन्ति येन ते व्यक्तं किमप्याजपकपदं न शृणुयुः । अथ तथापि ते तदेकाग्रचित्ततया शृण्वन्तो दक्षत्वाद्दालापकपदानि गृहीयुः तनस्तेषामनुशिष्टिः कर्तव्या—यो भद्राः ! न वर्त्तेत युष्मा-

कमित्थं कर्णाघाटकेनालापकान् ग्रहीतुम्, इत्थं गृह्यतामिहैवोन्मादादयो बहवोऽनर्था भवन्तीति । आदिग्रहणाद् विद्यया मन्त्रेण वा ते तथा वशीक्रियन्ते यथा कर्णाघाटकेन ग्रहणादुपरमन्ते । तथा 'विकुर्विते' विण्टकविद्धे 'खद्धे' महाप्रमाणे 'अपावृते' व्यपगतत्वचि सागारिके सति इयं यतना—पटलकानां चोलपट्टकस्य वा चतुरस्रीकृतस्यैकस्मिन् पुटे छिद्रं कृत्वा सागारिकं गोपायितव्यम् ॥ २६५९ ॥ यत्रादर्शदोषा भवन्ति तत्रेयं यतना—

5

अदागदोससंकी, जा पढमा ताव पाउया णिति ।

उट्टण-निवेसणेसु य, तत्तो पडिं न कुव्वंति ॥ २६६० ॥

आदर्शदोषशङ्किनः सन्तो यावत् प्रथमा पौरुषी तावत् प्रावृता एव निर्गच्छन्ति । उत्थानोपवेशनयोश्च 'ततः' गृहस्थाभिमुखं पृष्ठं न कुर्वन्ति, मा पुतौ दृष्ट्वा तेऽमङ्गलं मन्यन्तामिति कृत्वा ॥ २६६० ॥ यत्र कल्पस्थकदोषाः समुद्देशदोषाश्च भवन्ति तत्रेयं यतना—

10

अवणावितिऽवणिति च, कप्पट्टे परिरयस्स असईए ।

अप्पत्ते सहकाले, वाहि वियट्ठंति निर्गंतुं ॥ २६६१ ॥

परिरयो नाम—मार्गान्तरेण गमनम्, ततश्च यद्यन्यस्य मार्गस्य सम्भवस्ततः कल्पस्थाधिष्ठितं मार्गं विहाय तेन गन्तव्यम् । अथ नास्त्यपरो मार्गस्तर्तः कल्पस्थानि शय्यातरादिभिस्ततो मार्गादपनाययन्ति, 'वयं भिक्षादौ गमिष्यामस्तत एतदपत्यभाण्डं निर्व्यावाधमन्यत्र नयत' इत्येवं भण-15 न्तीति भावः । अथ न तत्र कोऽपि सन्निहितः ततः स्वयमेव यतनया ततो मार्गात् तान्यपनयन्ति । तेषां च गृहस्थानां यदा समुद्देशनवेला तदा साधवोऽप्राप्ते एव भिक्षासत्काले पात्रकाप्युद्गाह्य निर्गत्य च बहिर्गत्वा 'व्यावर्त्तयन्ति' भिक्षावेलां प्रतीक्षन्ते, येनावष्वक्कणादयो दोषाः परिहृता भवन्ति ॥ २६६१ ॥ यत्र संयतानां भुञ्जानानां सागारिकं तत्रेयं यतना—

नीउच्चा उच्चतरी, चिलिमिलि भुंजंत सेसए भयणा ।

20

पुढवी-दगाइएसुं, सारण जयणाएँ कायव्वा ॥ २६६२ ॥

यदि सर्वेऽपि साधवः 'भुञ्जानाः' भक्तार्थिनस्तदा तिस्रश्चिलिमिलिका दातव्याः, तद्यथा—प्रथमा नीचा, द्वितीया तस्याः सकाशादुच्चा, तृतीया तु ततोऽप्युच्चतरा । शेषा नाम—यदि केचिदभक्तार्थिनस्तदा तिस्रणां चिलिमिलिकानां भजना, < कदाचिदेका कदाचिद् द्वे > कदाचित् तिस्रोऽपि दातव्या इति भावः । यत्र च पृथिवी-दका-ऽग्नि-वीजानां सम्भवस्तत्र गृहस्थानां यतनया 25 'सारणा' अनुशिष्टिः कर्त्तव्या, यथा साधूनां पृथिव्युदकाग्निवीजानां विराधना न भवति तथा यतितव्यमिति ॥ २६६२ ॥ यत्र बीजकायं कण्डयन्त्यो गायन्ति तत्रेयं यतना—

जह कुट्टणीउ गायंति विस्सरं साइयाउ मुसलेहिं ।

विलवन्तीसु सकलुणं, हयहियय ! किमाकुलीभवसि ॥ २६६३ ॥

बीजकायं कुट्टयन्तीति कुट्टन्यः—कण्डनकारिण्य इत्यर्थः, तासु गायन्तीषु साधुभिः स्वचे-30 तसि चिन्तनीयम्—यदि नामैताः कुट्टन्यो मुशलैरनवरतमुत्क्षिप्यमाण-निक्षिप्यमाणैः 'सादिताः'

१ °तस्य यः सर्वाभ्यन्तरवर्त्ती पुटस्तत्र च्छिद्रं भा० ॥ २ °तः परिरयस्यासति क° कां० ॥

३ < > एतदन्तर्गतः पाठः भा० कां० पुस्तकयोरेव ॥

खेदिताः सत्यस्तदुःन्वापनोदार्थमित्यं विस्रं रुदन्य इव गायन्ति तर्हि परमार्थतो विलपितम-
वेताः कुर्वन्ति, 'सर्वं गीतं विलपितम्' इति वचनात्; ततः सकलं विलपन्तीष्वेतासु हे
हतहृदय ! किमेवम् 'आकुलीभवसि' विश्रोतसिकामुपगच्छसि ? नैवं भवतो युज्यत इति भावः
॥ २६६३ ॥ गता आलाविषया यतना । अथ मध्यविषयां यतनामाह—

६ मज्जे जग्गंति सया, निति समहा य आउला गत्ति ।
फिडिए य जयण मारणा, एहेहि इयो इमं दारं ॥ २६६४ ॥

यत्र चतुःशालादिगृहमज्ये वसन्ति तत्र वृषमारत्रा 'सदैव' चतुर्ष्वपि यामेष्वित्यर्थः वारकेण
जायति । कायिक्यादियुत्सर्जनार्थं च रात्रौ 'मशब्दाः' काशितादिशब्दं कुर्वन्तः 'आकुलाश्च'
स्वमाणाः 'निर्यन्ति' निर्गच्छन्ति यथा पूर्वोक्ताः शब्दादयो दोषा न स्युः । यश्च रात्रौ
१० 'स्फिटितः' १ माँगात् परित्रष्टो १ भवति तस्य यतनया यथा गृहस्था न त्रिबुध्यन्ते तथा
सारणा कर्त्तव्या, यथा—एहि एहि इत इदं द्वारं वर्त्तते ॥ २६६४ ॥

अविजाणंतो पविट्ठो, मणइ पविट्ठो अजाणमाणो मि ।

एहामि वैए ठविउं, न पवत्तइ अत्थि मे इच्छा ॥ २६६५ ॥

यत्तत्रान्यमपवरकमविजानन् प्रविष्टः स पृष्ठोऽपृष्ठो वा शङ्कापनोदार्थं भणति—'अज्ञानानः'
१५ मार्गमनवबुध्यमानोऽहमत्र प्रविष्टः । यदि अविरतिका तमवभाषते—मया सममुपमुद्भूत मोगान्
अन्यथोद्भाहं करिष्यामीति, ततो वक्तव्यम्—येषां गुरुणां समीपं मया व्रतानि गृहीतानि सन्ति
तेषामेव सन्निधौ स्थापयित्वा एष्यामि, ममापि त्वद्विषया इच्छाऽस्ति परं किं करोमि ? 'न
भवर्त्तते' न बुध्यते (युज्यते) गुरुणां समीपं व्रतान्यस्थापयित्वा एवं कर्तुम् इत्यभिप्रायं ततो
निर्गन्तव्यम् ॥ २६६५ ॥ यत्र मज्जन-हिरण्ये भवतस्तत्रैव यतना—

२० कडओ व त्रिलिमिली वा, मज्जंतिमु थेरगा य तत्तो उ ।

आइन्नहिरन्नेमु य, थेर चिय सिकखगा दूरं ॥ २६६६ ॥

शय्यातरन्नीषु मज्जन्तीषु उपलक्षणत्वात् शय्यातरं वा मज्जति अपान्तराले कटको वा
चिलिमिलिका वा दातव्या, ततश्च तेन पार्श्वेन स्वविराः स्थापयितव्याः । येन च पार्श्वेन हिर-
ण्यार्दान्याकीर्णानि भवन्ति ततः स्वविरा एव कर्त्तव्याः । शिङ्ककस्तु ततो दूरे स्थापनीयाः
२५ ॥ २६६६ ॥ गता मध्यविषया यतना । अथ छिण्डिकाविषयामाह—

दारममुत्तं काउं, निति अहंता ठिया उ छिंडीए ।

काइयजयणा स चिय, वगडामुत्तम्मि जा भणिया ॥ २६६७ ॥

छिण्डिकायां स्थिताः सन्तो द्वारमग्न्यं कृत्वा निर्गच्छन्ति वा प्रविशन्ति वा येन सेनादयो
दोषा न भवन्ति । 'कायिकीयतना तु' मात्रकत्युत्सर्जनादिकं सर्वं द्रष्टव्या वा पूर्वं वगडामूत्रे
३० भणित्वा (गा० २२७२-२२७७) ॥ २६६७ ॥

१ "सर्वं विलपितं गीतं" उत्तरपद्ययने अ० १३ गा० १६ ॥

२ १ १ एतन्मध्यगन्तः शब्दः कां० एव वर्त्तते ॥

३ वर्त्तं उ० ता० ॥ ४ ० त्या आगमिष्यामि आ० ॥

सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथीणं गाहावइकुलस्स मज्झंमज्झेणं गंतुं
वत्थए ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथ भाष्यम्—

एसेवं कमो नियमा, निग्गंथीणं पि नवरि चउलहुगा ।

5

नवरं पुण नाणत्तं, सालाए छिडि मज्झे य ॥ २६६८ ॥

‘एष एव’ निर्ग्रन्थसूत्रोक्तः क्रमो निर्ग्रन्थीनामपि ज्ञातव्यः । नवरं तासां तत्र तिष्ठन्तीनां चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम्, वैक्रिया-ऽप्रावृत्तौ-ऽऽदर्शविषयाश्च दोषा न भवन्ति । शेषं सर्वमपि प्राग्वद् द्रष्टव्यम् । नवरं पुनः ‘नानात्वं’ विशेषः शालायां छिण्डिकायां मध्ये च त्रिष्वपि स्थानेषु वक्तव्यम् ॥ २६६८ ॥ तत्र शालायां तावदाह—

10

सालाए कम्मकरा, उड्डुचय गीयए य ओहसणा ।

घर खामणं च दाणं, बहुसो गमणं च संबंधो ॥ २६६९ ॥

शालायां स्थितानामार्यिकाणां कर्मकरा उड्डुञ्चकान् कुर्युः, यथा—यादृशी इयमार्यिका तादृशी मम इयालिका वा मातुलहुहिता वा विद्यते । गीतेन वा ते कर्मकरादयः प्रपञ्चन्ते, यथा—

वंदासु खंति । पडपंडुरसुद्धदंति !, रच्छाए जंति । तरुणाण मणं हरंति ! ।

15

इत्यादि । उपहसनं वा कश्चित् करोति । ततश्च भिक्षार्थं गृहं गतायास्तस्याः क्षामणम्, दानं च वस्त्र-पात्रादेः, गमनं च बहुशस्तस्याः समीपे करोति । ततश्चैवं ‘सम्बन्धः’ तयोः परस्परं घटनं भवति ॥ २६६९ ॥ अथामून्येवोपहसनादीनि पदानि गाथात्रयेण भावयति—

पाणसमा तुज्झ मया, इमा य सरिसी सरिन्वया तीसे ।

संखे खीरनिसेओ, जुज्झ तत्तेण तत्तं च ॥ २६७० ॥

20

सो तत्थ तीए अन्नाहि वा वि निब्भत्थिओ गओ गेहं ।

खामितो किल सुदिओ, अक्खुन्नइ अग्गहत्थेहिं ॥ २६७१ ॥

पाएसु चेडरूवे, पाडेत्तु भणइ एस मे माता ।

जं इच्छइ तं दिज्झ, तुमं पि साइज्ज जायाइं ॥ २६७२ ॥

तत्र शालादौ काश्चिदुदाररूपां संयतीं दृष्ट्वा कश्चित् पुरुषः स्वसुहृदं विपन्नपत्नीकं सोपहास-25
मिथं ब्रवीति—वयस्य ! या किल तव प्राणसमा पत्नी सा तावन्मृता, अपरा च तथाविधा न विलोक्यते, ‘इयं तु’ संयती ‘तस्याः’ त्वत्पत्न्याः ‘सदृशी’ सदृश्रूपा सदृग्वयाश्च, अतस्तवानया सह सम्बन्धो विधीयमानः शङ्के क्षीरनिषेक इव, तप्तं च लोहमपरेणापि तप्तेन सह संयोज्यमा-
नमिव ‘युज्यते’ सुश्लिष्टीभवति । एवं ब्रुवाणोऽसौ तथा संयत्या अन्याभिर्वा संयतीभिर्गाढं निर्मत्सितः सन् सवयस्योऽपि स्वगेहं गतः । अन्यदा च स तदीयवयस्यः संयतीं भिक्षार्थं 30

१ °व गमो ता० विना ॥ २ °त-सागारिकविप° कां० ॥

३ वा काश्चिदार्यिकामुद्दिश्य मित्रेण समं कश्चित् कां० ॥ ४ पाडेत्तो भण° ता० ॥

स्वगृहमागतां गच्छतया “सुद्वितो” चि सुष्ठु-अतीवाहतः-प्रयत्नपरः किल क्षामयन्निव अग्रहस्तैः
 ‘आक्षुण्णति’ तस्याः पादौ विलिखतीत्यर्थः, चेदरूपाणि च प्राक्तनपद्याः सम्बन्धानि तस्याः
 संयत्याः पादयोः पानयित्वा भणति—एषा “मे” भवतां माता, यत्किमपीयमिच्छति तत् सर्व-
 माहारादिजातमस्यै दातव्यम् । संयतीमपि भणति—एतत् त्वदीयं गृहम्, अमृनि च भवत्याः
 ५ सम्बन्धानि ‘जातानि’ अपत्यानि, अतस्त्वमेतानि ‘सौतयेः’ सङ्गोपायेः । एवमुक्त्वा वत्सा-ऽन्न-पा-
 नादीनि बहुशस्तस्याः प्रयच्छति । ना च लीलमात्रतया तुच्छेनाप्याहारादिना वर्गाक्रियत इत्यतो
 मूयो मृयन्नदीयगृहं गमनागमनं कुर्वत्यास्तस्यास्तेन सह सम्बन्धो भवति । यत् एते दोषा अतो
 न तत्र स्यान्वयम् ॥ २६७० ॥ २६७१ ॥ २६७२ ॥ आह यद्येवं ततः सूत्रमपार्थक्यम्?,
 < तत्र माञ्चीनां वस्तुमनुज्ञातत्वात् । सूरिराह—> नैवम्—

10 सुत्तनिवाओ पासेण गंतु विहयपय कारणञ्जाए ।

सालाएँ मज्झे छिंडी, सागारिय निग्गहसमत्थो ॥ २६७३ ॥

यत्र पार्श्वेन गत्वा निर्गमन-प्रवेष्टौ क्रियेते तत्र निर्गम्यामिद्वितीयपदेऽन्वनिर्गमनादौ कार-
 णजाते वस्तव्यमित्येवमत्र सूत्रनिपातः । तत्र च शालायां वा मध्ये वा छिण्डिकायां वा यदि
 सागारिकः ‘निग्रहसमर्थः’ जितेन्द्रियस्तरुणादीनां वा संयतीरुपसर्गयतां स्वरणनादिना शिक्षा-
 15 करणद्वारा भवति ततस्तत्र स्यात्त्वयम् ॥ २६७३ ॥ एतदेव व्याख्यातुमाह—

पासेण गंतु पासे, व जं तु तहियं न होइ पच्छित्तं ।

मज्जेण व जं गंतुं, पिह उच्चारं घरं गुत्तं ॥ २६७४ ॥

दुञ्जणवज्जा साला, सागारअवत्तभूणगजुया वा ।

एमेव मज्झ छिंडी, निय-सावग-सज्जणगिहे वा ॥ २६७५ ॥

20 यत्र पार्श्वेन गत्वा निर्गम्यते प्रविश्यते वा, < यद् वा गृहं गृहपतिकुलस्य पार्श्वे भवति तत्र
 तिष्ठतां प्रायश्चित्तं न भवति । > यद् वा गृहं गृहपतिकुलस्य मध्येन गत्वा प्रविश्यते तद् यदि
 पृथगुच्चार-कायिकीभूमिकं ‘गुप्तं च’ कुड्य-कपाटादिभिः सुसंवृतं तत्तत्रापि प्रायश्चित्तं न
 भवति । तत्र यदि शालायां स्यात्तत्र स्यात् तदा सा ‘दुर्जनवर्जा’ दुःशीलरहिता यद्वा सागारिकस्य
 सम्बन्धिनो ये अन्यक्ताः—अद्याप्यपरिणतवयसो ब्रूणकाः—बालकालैर्युता या शाला तस्यां
 25 स्यात्त्वयम् । एवमेव चतुःशालादिगृहमध्ये छिण्डिकायां वा यत्र निजकाः—तासामेव संयतीनां
 नालवद्वाः पितृ-भ्रात्रादयः श्रावका वा—माता-पितृसमाना जिनवचनमाविता भवन्ति यानि वा
 सज्जनानां—त्वमावत् एव सुशीलानां यथामद्रकाणां गृहाणि तत्र स्यात्त्वयम् ॥ २६७४ ॥ २६७५ ॥

॥ गाथापनिकुलमध्यवासप्रकृतं समाप्तम् ॥

१ २: श्रितितलन्यस्तमस्तकः क्षामयति, क्षामणाव्याजेन च अग्रं मा० ॥

२ ‘सादयेः’ स्वेदयेः, शिक्षाप्रदानादिना श्रुण्णतां प्रापयेरित्यर्थः । एव० कां० ॥

३ < १ > एतच्चिह्नगतः पाठः कां० एव वृत्ते ॥ ४ < १ > एतच्चिह्नगतः पाठः मा० कां० पुस्तकयोरेव ॥

व्य व श म न प्र कृ त म्

सूत्रम्—

भिक्षू य अहिगरणं कट्टु तं अहिगरणं विओसवित्ता
 विओसवियपाहुडे, इच्छाए परो आढाइज्जा इच्छाए
 परो नो आढाइज्जा, इच्छाए परो अब्भुट्टेज्जा इच्छाए
 परो नो अब्भुट्टेज्जा, इच्छाए परो वंदिज्जा इच्छाए
 परो नो वंदिज्जा, इच्छाए परो संभुंजेज्जा इच्छाए
 परो नो संभुंजेज्जा, इच्छाए परो संवसिज्जा इच्छाए
 परो नो संवसिज्जा, इच्छाए परो उवसमिज्जा
 इच्छाए परो नो उवसमिज्जा । जो उवसमइ तस्स
 अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि
 आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं । से
 किमाहु भंते ! ? उवसमसारं सामन्नं ३४ ॥

5

10

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याशङ्कान्युदासायाह—

एगत्थ कहमकप्पं, कप्पं एगत्थ इच्चऽसइहतो ।

15

पडिसिद्धे व वसंते, निवारण वइक्कमे कलहो ॥ २६७६ ॥

‘एकत्र’ गृहपतिकुलस्य मध्ये कथं निर्ग्रन्थानामकल्प्यम् ? निर्ग्रन्थीनां तु कथम् ‘एकत्र’
 तत्रैव कल्प्यम् ? ‘इति’ एवमश्रद्धतः कलह उपजायते । यद्वा प्रतिषिद्धे प्रतिश्रये वसतः केन-
 चिन्निवारणं कृतम्, ततः प्रतिषिद्धोपाश्रयस्थाता तदीयवचनस्य व्यतिक्रमं—विकुट्टनं करोति
 एवं कलहो भवेत् । उत्पन्ने च कलहे ज्ञागित्येव व्यवशमनं कर्त्तव्यमित्यत्र सूत्रे प्रतिपाद्यत 20
 इति ॥ २६७६ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—‘भिक्षुः’ सामान्यः साधुः, चशब्दस्यानुक्तसमुच्चया-
 र्थत्वादाचार्योपाध्यायावपि गृह्येते, अधिक्रियते—नरकगतिगमनयोग्यतां प्राप्यते आत्मा अनेने-
 त्यधिकरणं कलहः प्राभृतमित्येकोऽर्थः, तत् ‘कृत्वा’ तथाविधद्रव्य-क्षेत्रादिसाचिव्योपबृंहितात्
 कषायमोहनीयोदयाद् द्वितीयसाधुना सह विधाय ततः स्वयमन्योपदेशेन वा परिभाष्य तस्यैहिका- 25
 मुष्मिकापायबहुलतां तद् अधिकरणं विविधम्—अनेकैः प्रकारैः स्वापराधप्रतिपत्तिपुरःसरं मिथ्या-

१ ‘एकत्र’ निर्ग्रन्थपक्षे गृहपतिकुलस्य मध्ये कथमवस्थानमकल्प्यम् ? ‘एकत्र तु’ निर्ग्र-
 न्थीपक्षे कथं तत्रैवावस्थानं कल्प्यम् ? ‘इति’ का० ॥

दुष्कृतप्रदानेनै 'अवशमय्य' उपशमं नीत्वा ततो विशेषेणावसायितम्—अवसानं नीतं प्राप्तं—
 कलहो येन स व्यवसायितप्राभृतः—व्युत्सृष्टकलहो भवेत् । किमुक्तं भवति ?—गुरुसकाशे
 खदुश्चरितमालोच्य तत्प्रदत्तप्रायश्चित्तं च यथावत् प्रतिपद्य भूयस्तदकरणाभ्युत्तिष्ठेत् । आह
 येन सह तदधिकरणमुत्पन्नं स यद्युपशम्यमानोऽपि नोपशम्यति ततः को विधिः ? इत्याह—
 ४ "इच्छाए परो आदाएजा" इत्यादि सूत्रम् । 'इच्छया' यथास्वरूच्या 'परः' अन्यो द्वितीयः
 साधुराद्रियेत इच्छया परो नाद्रियेत, प्रागिव सम्पापणादिभिरादरं कुर्याद्वा न वेति भावः ।
 एवमिच्छया परस्तमभ्युत्तिष्ठेत्, इच्छया परो नाऽभ्युत्तिष्ठेत् । < इच्छया परस्तं साधुं वन्देत्, >
 ' इच्छया परो न वन्देत् । इच्छया परस्तेन साधुना सह 'सम्मुज्जीत' एकमण्डल्यां भोजनं दान-
 ग्रहणसम्भोगं वा कुर्यात्, इच्छया परो न सम्मुज्जीत । इच्छया परस्तेन साधुना सह 'संवसेत्'
 10 सम्—एकीभूयैकत्रोपाश्रये वसेत्, इच्छया परो न संवसेत् । इच्छया पर उपशम्येत, इच्छया
 परो नोपशम्येत । परं यः 'उपशम्यति' कषायतापापगमेन निर्वृतो भवति तस्यास्ति सम्य-
 न्दर्शनादीनामाराधना, यस्तु नोपशम्यति तस्य नास्ति तेषामाराधना । 'तस्मात्' एवं विचिन्त्य
 आत्मनैव 'उपशान्तव्यम्' उपशमः कर्तव्यः । शिष्यः प्राह—“से किमाहुं मंते !” अथ किमत्र
 कारणमाहुः 'भदन्त !' परमकल्याणयोगिन् । तीर्थकरादयः ? । सुरिराह—उपशमसारं श्राम-
 15 ण्यम्, तद्विहीनस्य तस्य निष्फलतयाऽभिधानात् । उक्तञ्च < दैशवैकालिकनिर्युक्तौ >—

सामन्त्रमणुचरंतस्स कसाया जस्स उक्कडा हांति ।

मन्नामि उच्छुपुष्फं, व निष्फळं तस्स सामन्नं ॥ (गा० ३०१)

इति सूत्रार्थः ॥ अर्थं विषमपदानि भाष्यकृद् विवृणोति—

घेप्पंति चसदेणं, गणि आयरिया य भिक्खुणीओ य ।

20 अहवा भिक्खुग्गहणा, गहणं खलु होइ सच्चवेसिं ॥ २६७७ ॥

इह सूत्रे भिक्षुश्चेति यश्चगन्दस्तेन 'गणी' उपाध्यायस्तथा आचार्यो भिक्षुण्यश्च गृह्यन्ते ।
 अथवा 'भिक्षुग्रहणात्' भिक्षुपदोपादानात् सर्वेषामप्याचार्यादीनां ग्रहणं द्रष्टव्यम्, “एकग्रहणे
 तज्जातीयानां सर्वेषां ग्रहणम्” इति वचनात् ॥ २६७७ ॥

खामिय वितोसिय विणासियं च झवियं च हांति एगट्ठा ।

25 पाहुड पहेण पणयण, एगट्ठा ते उं निरयस्स ॥ २६७८ ॥

क्षामितं व्यवशमितं विनाशितं क्षपितमिति चैकार्थानि पदानि भवन्ति । तथा प्रार्भृतं ग्रहे-

१ °न उपशमय्य द्युपशमितप्राभृतो भवेदिति क्रियाध्याहारः । किमुक्तं मा० ॥

२ < एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः मा० पुस्तकान्तरेव वर्तते ॥

३ °हुं मंते !” शेषाद्भो अथशब्दार्थे, किमिति परिग्रहे, अथ कां० ॥

४ °हुः भगवन्तः यदेवमुपशम एव मोक्षमार्गाराधनानियन्धनमुपवर्ण्यते ? । सुरि० मा० ॥

५ < एतन्मध्यगतः पाठः मा० नास्ति ॥ ६ °थ विस्तरार्थं भाष्यकृत् प्रतिपादयति मा० ॥

७ क्षामितमिति वा व्यवशमितमिति वा विनाशितमिति वा क्षपितमिति चैकां मा० ॥

८ °भृतमिति वा ग्रहेणकमिति वा ग्रण० मा० ॥

णकं प्रणयनमिति वा त्रीण्यप्येकार्थानि । तानि तु प्राभृतादीनि 'निरयस्य' नरकस्य मन्तव्यानि, यत एतदधिकरणं नरकस्य-सीमन्तकादेः प्राभृतमिव प्राभृतमुच्यते, एवं ग्रहेणक-प्रणयनपदे अपि भावनीये ॥ २६७८ ॥

इच्छा न जिणादेशो, आढा उण आदरो जहा पुंवि ।

भुंजण वास मणुन्ने, सेस मणुन्ने व इतरे वा ॥ २६७९ ॥

इच्छा नाम न 'जिनादेशः' तीर्थकृतमुपदेशोऽयमिति कृत्वा नादरादीनि पदानि करोति किन्तु स्वच्छन्देन । तथा आढा नाम-आदरस्तं यथा पूर्वमुचितालपादिभिः कृतवांस्तथा कुर्याद्वा न वा । शेषाणि त्वभ्युत्थानादीनि सुगमानीति कृत्वा भाष्यकृता न व्याख्यातानि । अत्र च सम्भोजन-संवासनपदे 'मनोज्ञेषु' साम्भोगिकेषु भवतः । 'शेषाणि तु' आदरा-ऽभ्युत्थान-वन्दनो-पशमनपदानि 'मनोज्ञेषु वा' साम्भोगिकेषु 'इतरेषु वा' असाम्भोगिकेषु भवेयुः ॥ २६७९ ॥ 10

कृता भाष्यकृता विषमपदव्याख्या । अथ निर्युक्तिविस्तरः—

नामं ठवणा दविण्, भावे य चउव्विहं तु अहिगरणं ।

दव्वम्मि जंतमादी, भावे उदओ कसायाणं ॥ २६८० ॥

नामाधिकरणं स्थापनाधिकरणं द्रव्याधिकरणं भावाधिकरणं चेति चतुर्विधमधिकरणम् । तत्र नाम-स्थापने गतार्थे । द्रव्याधिकरणमागमतोऽधिकरणशब्दार्थं प्ररूपयन्ननुपयुक्तो वक्ता । नोआ-15 गमतो जशरीर-भव्यशरीरव्यतिरिक्तं द्रव्याधिकरणं यन्नादिकं द्रष्टव्यम् । यन्नं नाम दलनर्थ-नादि । 'भावे' भावाधिकरणं 'कषायाणां' क्रोधादीनामुदयो विज्ञेयः ॥ २६८० ॥

तत्र द्रव्याधिकरणं व्याख्यानयति—

दव्वम्मि उ अहिगरणं, चउव्विहं होइ आणुपुव्वीए ।

निव्वत्तण निक्खिन्नणे, संजोयण निसिरणे य तहा ॥ २६८१ ॥

'द्रव्ये' द्रव्यविषयमधिकरणं चतुर्विधं भवति 'आनुपूर्व्या' परिपाठ्या, तद्यथा—निर्वर्तना-धिकरणं निक्षेपणाधिकरणं संयोजनाधिकरणं निसर्जनाधिकरणं चेति । तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

जहा वा एगेणायरिण्ण सीसस्स जोगो उवदिट्ठो जहा महिसो भवति । तं च सुतं आय-रियाणं भाइणिज्जेण । सो निद्धम्मो उन्निक्खंतो महिसं उप्पाएउं सोयरियाण हत्थे विक्किणइ । 25 आयरिण्ण सुतं । तत्थ गतो भणेइ—किं एतेणं ? अहं ते रयणजोगं पयच्छामि, दब्बे आह-

१ 'र्थानि' अधिकरणपर्यायनामानि, यत भा० ॥

२ 'च्छन्दसा' । तथा भा० ॥

३ 'युः' ॥ २६७९ ॥ अथाधिकरणपदं व्याचिख्यासुः प्रथमतः तन्निक्षेपमाह—नामं भा० ।

"एष सूत्रार्थः, अधुना निर्युक्तिविस्तरः—नामं ठवणा० गाथा" इति श्रूयौ ।

४ "एष सूत्रार्थः । अधुना सूत्ररूपदर्शकनिर्युक्तिविस्तर उच्यते—नामं ठवणा० गाथा" इति विशेषश्रूयौ ॥

५ "निव्वत्तणाधिकरणं जोणिपराहुडेण एगिदियाणीं सरीराणि निव्वत्तेति" श्रूयौ विशेषश्रूयौ च ॥

राहि । ते अ आहरिया । आयरिएण संजोह्या एगंते निक्खित्ता भणिनो—एत्तिएण कालेण उक्खणिज्जासि, अहं गच्छामि । तेण उक्खत्तो । दिट्ठीविसो सप्पो जातो । सो तेण मारितो । एवं अहिगरणच्छेदो^१ । सो वि सप्पो अंतोमुहुत्तेण मओ त्ति ॥

यद्वा वैक्रिया-ऽऽहारकशरीरे अपि यन्निष्कारणे निर्वर्त्तयति, परशु-कुन्तादीनि वा करोति १ तन्निर्वर्त्तनाधिकरणमुच्यते । निक्षेपणाधिकरणं द्विधा—लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र यद् भक्ष्यग्रहणार्थं गलनामा लोहकण्टकः कूटं वा मृगादीनां ग्रहणाय जालं वा लावकादीनामर्थाय निक्षिप्यते, शतध्यादीनि घरट्टा-ऽरघट्टादीनि वा यन्त्राणि स्थाप्यन्ते तदेतद् लौकिकं निक्षेपणाधिकरणम् । यत्तु लोकोत्तरिकं तत् पट्विधम्—यत्र पात्राद्युपकरणं निक्षिपति तत्र न प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति १ न प्रत्युपेक्षते प्रमार्जयति २ प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति ३; यत्तु प्रत्युपेक्षते 10 प्रमार्जयति च तद् दुष्प्रत्युपेक्षितं दुःप्रमार्जितं ४ दुःप्रत्युपेक्षितं सुप्रमार्जितं ५ सुप्रत्युपेक्षितं दुष्प्रमार्जितं ६ करोति; एवमेते पङ्क्त्या निक्षेपणाधिकरणम् । यस्तु सप्तमो भङ्गः सुप्रत्युपेक्षितं सुप्रमार्जितं करोतीति लक्षणः स नाधिकरणम्, शुद्धत्वात् । यद्वा यद् भक्ष्यं पानकं वाऽपावृतं स्थापयति तन्निक्षेपणाधिकरणम् । संयोजनाधिकरणमपि द्विधा लौकिक-लोकोत्तरिकमेवात् । तत्र लौकिकं रोगाद्युत्पत्तिकारणं विष-गरादिनिष्पत्तिनिवन्धनं वा द्रव्यसंयोजनम् । लोकोत्तरिकं तु 15 भक्षोपधिद्यव्याविषयसंयोजनम् । निसर्जनाधिकरणमपि लौकिकं शर-शक्ति-चक्र-पाषाणादीनां निसर्जनम् । लोकोत्तरिकं तु सहसाकारादिना यत् कण्टक-कर्करादीनां भक्षपानान्तःपतितानां निसर्जनम् ॥ २६८१ ॥ गतं द्रव्याधिकरणम् । अथ भावाधिकरणमाह—

अह-तिरिय-उड्ढकरणे, वंधण निव्वत्तणा य निक्खिण्णं ।

उवसम-खएण उड्ढं, उदएण भवे अहेगरणं ॥ २६८२ ॥

20 इह क्रोधादीनां कषायाणामुदयो भावाधिकरणमित्युक्तम् (गा० २६८०), अतस्तेषामेव 'अवर्त्त्यगूर्द्धकरणे' अधोगतिनयने तिर्यग्गतिनयने ऊर्द्धगतिनयने च स्वरूपं वक्तव्यम् । तथा 'बन्धनं नाम' संयोजनं १ निर्वर्त्तना २ निक्षेपणं ३ चशब्दस्य व्यवहितसम्बन्धस्यात्र योजनाद् निसर्जना ४ चेति चतुर्विधं द्रव्याधिकरणम् । आह अनन्तरप्रतिपादितमिदं किमर्थमिदा-

१ 'दो आयरिएहिं कओ । सो का० ॥

२ तत् चतुर्विधम्—यत्र पात्राद्युपकरणं निक्षिपति तत्र न प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति १ न प्रत्युपेक्षते प्रमार्जयति २ प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति ३; यत्तत् प्रत्युपेक्षते प्रमार्जयति च तद् दुष्प्रत्युपेक्षितं दुष्प्रमार्जितं १ दुष्प्रत्युपेक्षितं सुप्रमार्जितं २ सुप्रत्युपेक्षितं दुष्प्रमार्जितम् ३, एते त्रयो भङ्गा एक एव चतुर्थो विकल्पः । यस्तु सुप्रत्युपेक्षितं सुप्रमार्जितं कृत्वा निक्षिपति स नाधिकरणम्, शुद्धत्वात् । संयोजना^० मा० ॥

३ इतः प्रवृत्ति "कम्मं चिणंति सबसा०" २६८९ गायान्ता गाथा विशेषचूर्णिकृता क्रममेवेन व्याख्याताः सन्ति । तथा च तत्क्रमः—अह-तिरिय-उड्ढकरणे० २६८२ । शुखं लहुयं मीस० २६८५ । जा तेयगं सरीरं० २६८६ । अहवा चायरवोदी० २६८७ । ववहारणं पण्य उ० २६८८ । तिच्चकसाय-समुदया० २६८३ । खीगेहि उ निव्वणं० २६८४ । कम्मं चिणंति सबसा० २६८९ ॥

नीममिधीयते ? उच्यते— यत् प्राग् गाथायां चतुर्विधं द्रव्याधिकरणमुक्तं तद् “द्वयमि जंत-
मादी” (गा० २६८०) इति पदं व्याख्यानयता भाष्यकृता दर्शितम्, इदं तु निर्युक्तिकारः
सङ्ग्रहगाथया द्वयोरपि द्रव्यभावाधिकरणयोः स्वरूपं सूचयतीति ।

अथास्या एव प्रथमपादं पश्चाद्धेन व्याचष्टे—“उवसम” इत्यादि । कपायाणामुपगमेन क्षयेण
चोर्द्ध्वगतिः—स्वर्गा-ऽपवर्गलक्षणाऽवाप्यते । तेपामेव च तीव्रपरिणामानामुदयेन ‘अधःकरणं
भवति’ नरकगतिगमनं भवतीति भावः । उपलक्षणमिदम्, तेन नातितीव्रैः कपायैस्तिर्यग्गतिर्म-
ध्यमैस्तु मनुष्यगतिरवाप्यत इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ २६८२ ॥

अथास्या एव भाष्यकारो व्याख्यानं करोति—

तिव्वकसायसमुदया, गुरुकम्मुदया गती भवे हिट्ठा ।

नाइकिलिड्ड-मिऊहि य, उववज्जइ तिरिय-मणुएसु ॥ २६८३ ॥ 10

तीव्राः—सङ्क्षिप्तपरिणामा ये कपायाः—क्रोधादयस्तेषां सम्बन्धी यः सम्—एकीभावेनोदयस्तेन
जीवा गुरुणां—ज्ञानावरणीयादिकर्मणामुपचय कुर्वन्ति । गुरुकर्मोदयाच्च तेपाम् ‘अधः’ सप्तम-
नरकपृथिव्यादिनरकेषु गतिर्भवति । ये तु कपाया नातिक्लिष्टाः—नातीवाशुभपरिणामास्तैर्नाति-
क्लिष्टाः कर्मोपचयो भवति ततश्च तिर्यक्षूपद्यन्ते । ये तु मृदवः—प्रतनुपरिणामास्तैर्मृदुः कर्मोप-
चयो भवति ततो मनुष्येष्टूपद्यन्ते ॥ २६८३ ॥ 15

खीणेहि उ निव्वाणं, उवसंतेहि उ अणुत्तरसुरेसु ।

जह निग्गहो तह लहू, समुवचओ तेण सेसेसु ॥ २६८४ ॥

‘क्षीणैः’ अभावतां गतैः कपायैर्निर्वाणमासादयति । ‘उपशान्तैः’ विष्कम्भितोदयैः तुगन्दात्
क्षीणोपशान्तैश्चानुत्तरविमानवासिषु सुरेष्टूपद्यते । एवं यथा प्रकृष्टः प्रकृष्टतरः कपायाणां निग्रहः
तथाऽयं जीवः ‘लघुः’ लघुभूतो भवति । अथ न तथाविधः कपायाणां निग्रहः कृतस्ततः कर्मणां 20
समुपचयो भवति, तेन ‘शेषेषु’ अनुत्तरविमानवासिवर्जेषु देवेषूपद्यते । आह गुरुलघुकमगुरुलघुकं
वा द्रव्यं भवति नैकान्तगुरुकं न वा एकान्तलघुकमित्यागमेऽभिधीयते ततः कर्मणां गुरुतया
जीवा अधो गच्छन्ति लघुतया तूर्द्ध्वमिति कथं न विरुध्यते ? उच्यते—इह हि यद् आगमे
गुरुलघुकमगुरुलघुकं वा द्रव्यमुक्तं तन्निश्चयनयमताऽश्रयणेन, इदं तु कर्मणां गुरुत्वं लघुत्वं
च व्यवहारनयमताऽश्रयणाद् उच्यते ॥ २६८४ ॥ तथा चामुमेवार्थं ज्ञापयितुमिदमाह— 25

गुरुयं लहुयं मीसं, पडिसेहो चेव उभयपक्खे वि ।

तत्थ पुण पढमविइया, पया उ सच्चत्थ पडिसिद्धा ॥ २६८५ ॥

गुरुकं १ लघुकं २ ‘मिश्रं’ ३ गुरुलघुकमिति ३ ‘प्रतिपेधश्चैवोभयपक्षेऽपि’ न गुरुकं
नापि ४ लघुकमित्यर्थः ४, एवं व्यवहारतश्चतुर्धा द्रव्यम् । ‘तत्र पुनः’ एतेषां मध्ये ये प्रथम-

१ एतदग्रे त० डे० मो० ले० ग्रन्थाग्रम्—३००० इति वर्तते ॥

२ ५ ७ एतच्चिह्नमध्यगत पाठ भा० का० पुस्तकयोरेव विद्यते ॥

३ इह व्यवहारनयाभिप्रायतश्चतुर्विधं द्रव्यं भवति, तद्यथा—गुरुकं का० ॥

४ ५ ७ एतन्मध्यगतः पाठ भा० का० पुस्तकयोरेव वर्तते ॥

द्वितीये पदे ते 'मवेजानि' निश्चयनयमनाश्रितेषु सूत्रेषु प्रतिषिद्धे । तथाहि स निश्चयनयो
 ब्रवीति—नान्येकान्तेन गुरुत्वमात्रं किमपि वस्तु, परामिप्रायेण गुरुत्वेनाभ्युपगतस्यापि
 लेद्वादेः परप्रयोगादृद्धादिगमनदर्शनात्; एवमेकान्तेन लघुत्वमात्रमपि नास्ति, अतिलवोरपि
 बाप्यादेः कस्ताडनादिना अयोगमनादिदर्शनात्; तन्मादियं वस्तुनः परिभाषा—यत्किमप्यत्र
 ६ जगति वादरं वस्तु तत् सर्वं गुरुलघु, शेष तु सर्वमप्यगुरुलघुकमिति ॥ २६८५ ॥

इदमेवं व्यक्तीकृत्येनाह—

जा तेयगं सर्गं, गुल्लहृ द्रव्याणि कायजोगो य ।

मण-भामा अगुरुलहृ, अरुविद्व्या य सव्वे वि ॥ २६८६ ॥

औदारिकशरीरगदारम्य तैजसशरीरं यावद् यानि द्रव्याणि, यश्च तेषामेव सन्मन्वा 'काय-
 १० योगः' शरीरग्व्यापारः एतन् सर्वं गुरुलघुकमिति निर्देव्यन् । यानि तु मनो-भाषाप्रयोग्याणि,
 उपलक्षणत्वाद् आनयान-कर्मणशयोग्यानि तदयान्तगुल्लवर्तानि च द्रव्याणि, यानि च सर्वा-
 प्यपि धर्मा-उवर्मा-ऽऽकाश-जावाप्तिकायलक्षणान्यरूपद्रव्याणि तदेतत् सर्वमगुरुलघुकमिति
 परिभाष्यन् ॥ २६८६ ॥

अद्व्या वायरवोदां, कलेवरा गुरुलहृ भवे सव्वे ।

१५ सुहुमाणंतपदंमा, अगुल्लहृ जाव परमाणू ॥ २६८७ ॥

'अथवा' इति प्रकाशन्त्यधोतने । वादग बोद्धिः—शरीरं तेषां ते 'वादरबोद्धयः' वादर-
 नानकर्मोदयवर्तिनो जीवा इत्यर्थः, तेषां सन्मन्वानि यानि कडेवराणि, यानि चापराप्यपि
 वादरपरिणामपरिणतानि नृ-मृषरादीनि शक्रचाय-गन्धर्वयुरप्रभृतीनि वा वस्तूनि तानि सर्वा-
 प्यपि गुरुलघुकमिति । यानि तु सूक्ष्मनामकर्मोदयवर्तिनां जन्तूनां शरीराणि, यानि च
 २५ सूक्ष्मपरिणामपरिणतानि अदन्तयादेयिकादीनि परमाणुपुद्गलं यावद् द्रव्याणि तानि सर्वाप्य-
 प्यगुरुलघुनि ॥ २६८७ ॥ ५ वैश्वं निश्चयनयमनम् ५ अथ व्यवहारनयमवमाह—

व्यवहारनयं पण उ, गुरुया लहुया य मीसगा चेव ।

लेहुग पदाव सारुय, एवं जीवाण कम्माई ॥ २६८८ ॥

व्यवहारनयं पुनः 'प्राप्य' अर्हाकृत्य विविधानि द्रव्याणि भवन्ति, तद्यथा—गुरुकाणि
 २० लघुकाणि 'मिश्रकाणि च' गुरुलघुनान्यर्थः । नत्र यानि निर्गृह्यं वा प्रविष्टान्यपि स्वभावादे-
 वायो निपनन्ति तानि गुरुकाणि, यथा—लेष्टमृतीनि । यानि तृद्गतिस्वभावानि तानि लघु-
 कानि, यथा—प्रक्षाल्यकल्मिकदीनि । यानि तु नायोगनिवभावानि न वा ऊर्ध्वगतिस्वभावानि,
 किं तर्हि ? स्वभावादेव निर्गुणनिधर्मकाणि तानि गुरुलघुनि, यथा—'नारुन,' वायुसूत्रमृ-
 तीनि । एवं जीवानां कर्माप्यपि त्रिण भवन्ति—गुरुणि, लघुनि गुरुलघुनि च । तत्र यैरमी

१ 'च निश्चयनयमनं च' क० ।

२ ५ ५ एतन्निगन्तः पठः क० पुनश्च एव वसेत् ॥

३ न० दे० मो० दे० गिनाम्ब—'नि । एवं जीवानां कर्माप्यपि द्रष्टव्यानि, किमुक्तं
 भवन्ति?—यैः कर्मभिरमी जीवाः स्वभावाद्गतिगमनशीला अपि बलादेवायोगनि

जीवा अधोगतिं नीयन्ते तानि गुरुकाणि, यैस्तु त एवोर्द्ध्वगतिं प्राप्यन्ते तानि लघुकाणि, यैः पुनस्तिर्यग्योनिकेषु वा मनुष्येषु वा गतिं कार्यन्ते तानि गुरुलघुकानीति ॥ २६८८ ॥

तदेवं व्यवहारनयाभिप्रायेण समर्थितः कर्मणां गुरुत्व-लघुत्वपरिणामः । अथ परः प्राह—
ननु जीवास्तावत् स्ववशा एव ज्ञानावरणादिकं कर्मोपचिन्वन्ति ततो गतिरपि तेषां स्ववशतया किं न प्रवर्तते ? यदेवं कर्मोदयबलादूर्द्ध्वमधस्तिर्यग् वा नीयन्ते ? उच्यते—

कम्मं चिणंति सवसा, तस्सुदयस्मि उ परव्वसा होंति ।

रुक्खं दुरुहइ सवसो, विगलइ स परव्वसो तत्तो ॥ २६८९ ॥

जीवाः 'स्ववशाः' स्वतन्त्रा एव मिथ्यात्वा-ऽविरत्यादिभिः कर्म 'चिन्वन्ति' वध्नन्तीत्यर्थः, परं 'तस्य' कर्मण उदये ते जीवाः परवशा भवन्ति । दृष्टान्तमाह—यथा कश्चित् पुरुषो वृक्ष-मारोहन् 'स्ववशः' स्वाभिप्रायानुकूल्येनारोहति, स च कुतश्चिद् दुःप्रमादात् ततो विगलन् 10 'परवशः' स्वकाममन्तरेणैव विगलति ॥ २६८९ ॥ आह यद्येवं ततः किं ससारिणो जीवाः सर्वथैव कर्मपरवशा एव ? उच्यते—नायमेकान्तः, यत आह—

कम्मवसा खलु जीवा, जीववसाइं कहिंचि कम्माइं ।

कत्थइ धणिओ बलवं, धारणिओ कत्थइ वलवं ॥ २६९० ॥

कर्मवशाः खलु प्रायेणासी ससारिणो जीवाः, परं 'कुत्रचित्' प्रबलधृति-बलादिसद्भावे कर्मा-15 प्यपि जीववशानि । अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रव्ययति—यथा 'कुत्रचिद्' जनपदादौ 'धनिकः' व्यवहारिको बलवान्, 'कुत्रचित् पुनः' प्रत्यन्तग्रामादौ 'धारणिकः' ऋणधारकोऽपि बलवान् । इयमत्र भावना—यदि जनपदमध्यवर्ती विद्यमानविभवो वा धारणिकस्तदा धनिको बलीयान्, अथ धारणिकः प्रत्यन्तग्रामे वा पहायां वा गत्वा स्थितः न वा तस्य तथाविध किमपि द्रव्यमस्ति ततो धारणिको बलवान् भवति ॥ २६९० ॥ एष दृष्टान्तः । अथार्थोपनयमाह—

धणियसरिसं तु कम्मं, धारणिगसमा उ कम्मिणो होंति ।

संताऽसंतधणा जह, धारणग धिई तणू एवं ॥ २६९१ ॥

इह धनिकसदृशं कर्म, धारणिकसमौनाः 'कर्मिणः' सकर्मका जीवा भवन्ति, सुख-दुःखो-
पभोगादिऋणधारकत्वात् तेषामिति भावः । यथा च 'सद्भनाः' विद्यमानविभवाः 'असद्भनाश्च' 25 अविद्यमानविभवा धारणिका भवन्ति । तत्र च विद्यमानविभवे धारणिके धनिको यदि कार्यं भवति तदा राजकुलबलेन तं धारणिकं धृत्वा स्वल्पं द्रव्यं बलादपि गृह्णाति, स च धारणिक-स्तस्मिन् द्रव्ये दत्ते सति अनृणीभवति । अथासावविद्यमानविभवस्ततस्तेन धनिकेन स वशी-क्रियते, वशीकृतश्च तत्पारतन्त्र्येण वर्तमानो दुस्सहं दासत्वादिमहादुःखोपनिपातमनुभवति ।

नीयन्ते भा० । °नि । व्योमादिरूपमगुरुलघुनामकं तु चतुर्थं द्रव्यं प्रस्तुतेऽनुपयोगित्वाद्वा न विवक्षितमिति । 'एवं' लेष्टादिदृष्टान्तेन जीवानां कर्माण्यपि का० ॥

१ बलिओ ता० ॥

२ °लादिसम्पन्ने दृढप्रहारिप्रभृतिके पुरुषे कर्मा° का० ॥

३ °मास्तु 'क° का० ॥

४ °न्ति, कर्मणः प्रति सुख° का० ॥

५ °दपि दापयति, स च भा० ॥

६ सति आनर्ण्यं प्रतिपद्यते । अथासा° भा० ॥

एवमत्रापि “विद्” चि वृत्तिबलं “तणु” चि शरीरं च बलं विद्यमानविभवताकल्पमवसेयम् । इदमुक्तं भवति—यस्य जीवस्य वज्रकुड्यसमानं विशिष्टं मनःप्रणिधानबलं वज्रर्पमनाराचसंहनन-
लक्षणं च शरीरं बलं भवति स धनिकसदृशं कर्म क्षपयित्वा सुखेनैवानृणीभवति; यस्य तु
वृत्तिबलं शरीरबलं वा न भवति स तेन कर्मणा वर्जाक्रियते, वर्जाकृतश्च तत्परतन्त्रतया
वर्तमानो विविधशरीर-मानसदुःखोपनिपातमनुभवति ॥ २६९१ ॥ आह वृत्ति-संहननबलोपेतो
यत् कर्म क्षपयति तत् क्लिष्टार्णमनुर्दार्णं वा क्षपयति ? इति उच्यते—

सहणोऽसहणो कालं, जह धणिओ एवमेव कम्मं तु ।

उदिया-ऽणुदिए खवणा, होज्ज सिया आउवज्जेसु ॥ २६९२ ॥

धनिको द्विवा—सहिष्णुरसहिष्णुश्च । यः सहिष्णुः स विवक्षितं कालं प्रतीक्षते, इतरस्तु
10 न प्रतीक्षते । एवमेव कर्मापि^१ क्लिष्टिक् स्वकालपूर्वो^२ क्लिष्टिक् पुनस्तामन्तरेणापि स्वविपाकं
दर्शयतीति । एवमुर्दार्णस्यानुर्दार्णस्य वा कर्मणः क्षपणा वृत्ति-संहननबलोपेतस्य भवेत्, “सिय”
चि ‘स्यात्’ कडाचित् कस्याप्येवं भवति न सर्वस्य । यस्तु संहनन-बलविहीनः स नवरमनुर्दार्णं
कर्म देशतः क्षपयेत् न सर्वतः । “आउवज्जेसु” चि आयुःकर्मवर्जानां शेषकर्मणामनुर्दार्णा-
नामपि क्षपणं भवति, आयुषः पुनरुर्दार्णस्यैव क्षपणमिति भावः । तदेवं धनिक-धारणिक-
15 दृष्टान्तेन जीव-कर्मणोरुभयोरपि तुल्यमेव यथायोगं वलीयस्त्वं द्रष्टव्यम् । उक्तञ्च—

हैमाओ ब्रह्मदत्ते भरतनृपजयः सर्वेनाद्यश्च कृष्णे

नीचैर्गोत्रावतारश्चरमजिनपतेर्मल्लिनाथेऽबलात्तन् ।

निर्वगं नारदेऽपि प्रश्नमणरिणैति. सा चिलार्तीसुतोऽपि

इत्थं कर्मा-ऽऽत्मवीर्ये स्फुटमिह जयतां स्पष्टया तुल्यरूपे ॥ ॥ २६९२ ॥

20 उक्तं सप्रपञ्चं भावाधिकरणम् । अयं कथं तदुत्पद्यते ? इत्याद्यङ्कावकाशमवलोक्य तदुत्था-
नकारणानि दर्शयति—

सच्चित्ते अच्चित्ते, मीस वओगय परिहार देसकहा ।

सम्ममणाउट्ठंने, अहिगरणमओ समुप्पज्जे ॥ २६९३ ॥

‘सच्चित्ते’ शैलादौ ‘अच्चित्ते’ बल्ल-पात्रादौ ‘मिश्रके’ समाण्ड-मात्रकोपकरणे शैलादावना-
25 माभ्येऽपरेण गृहमाणे, तथा ‘वचोगतं’ व्यत्यात्रेडिजादि तत्र वा विवीयमाने, परिहारः—स्यापना
तदुपलब्धितानि यानि कुलानि^३ तेषु वा प्रवेशे क्रियमाणे, देशकथायां वा विधायमानायाम्,
एतेषु स्थानेषु प्रतिनोदितो यदि सम्यग् नावर्तते—न प्रतिपद्यते अतोऽविकरणमुत्पद्यते इति
निर्युक्तिगाथासमाप्तार्थः ॥ २६९३ ॥ अथैनामेव विवृणोति—

आमन्वमदेमाणे, गिण्हंत तहेव मग्गमाणे य ।

30 सच्चित्तेतरमीसे, वितहापडिवत्तिओ कलहो ॥ २६९४ ॥

१ °पि तुशब्दस्यापिशब्दार्थत्वाद् क्लिष्टिक् श्रं० ॥

२ आन्व्यं यद् ब्र° ना० श्रं० ॥

३ °णतः स्याच्चिलार्तीसुतोऽपि त० दे० ॥

४ °नि श्राद्धादीनि तेषु श्रं० ॥

५ इति गाथा° ना० ॥

‘आभाव्यं नाम’ शैक्षः शैक्षिका वा कस्याप्याचार्यस्योपतस्थे ५ ‘युष्मदन्तिके’ ७ प्रव्रज्यां गृह्णामि’ इति । तमुपस्थितं मत्वा विपरिणमय्य परः कश्चिदाचार्यो गृह्णाति ततो मौल्यचार्यो ब्रवीति—किमेवं मदीयमाभाव्य गृह्णासि १, पूर्वगृहीतं वा शैक्षादिकं याचितः—मदीयमाभाव्यं किं न प्रयच्छसि २ इति । एवमाभाव्यं सचित्तम् ‘इतरद्’ अचित्तं मिश्रं वा तत्कालं गृह्यमाणं पूर्वगृहीतं वा मार्ग्यमाणमपि यदा वितथप्रतिपत्तितो न ददाति तदा कलहो भवति । वितथ- 5 प्रतिपत्तिर्नाम—परस्याभाव्यमपि शैक्षादिकमनाभाव्यतया प्रतिपद्यते ॥ २६९४ ॥

वचोगतद्वारमाह—

विचामेलण मुत्ते, देसीभासा पवंचणे चेव ।

अन्नम्मि य वत्तव्वे, हीणाहिय अक्खरे चेव ॥ २६९५ ॥

‘सूत्रे’ सूत्रविषया या ‘व्यत्याग्रेडना’ अपरापरोद्देशका-ऽध्ययन-श्रुतस्कन्धेषु घटमानका-10 नामालापक-श्लोकादीनां योजना, यथा—“सव्वजीवा वि इच्छंति, जीविउं न मरिज्जिउं” (दशवै० अ० ६ गा० १०) इत्यत्र इदमप्यालापकपदं घटते “सवे पाणा पियाउया” (आचा० अ० २ उ० ३) इत्यादि । तथाभूत सूत्रं परावर्त्तयन् ‘किमेवं सूत्रं व्यत्याग्रेडयसि १’ इति प्रतिनोदितो यदि न प्रतिपद्यते तदाऽधिकरणं भवति । देशीभाषा नाम—मरु-मालव-महाराष्ट्रादिदेशानां भाषा तामन्यत्र देशान्तरे भाषमाण उपहस्यते, उपहस्यमानश्चासङ्गडं करोति । यद्वा प्रपञ्चनं 15 वचनानुकारेण वा चेष्टानुकारेण वा कोऽपि करोति ततः प्रपञ्चयमानसाधुना सहाधिकरणमुत्पद्यते । अन्यस्मिन् वा वक्तव्ये कोऽप्यन्यद् वक्ति । यद्वा हीनाक्षरमधिकाक्षरं वा पदं वक्ति । तत्र हीनाक्षरम्—भास्कर इति वक्तव्ये भाकर इति वक्ति, अधिकाक्षरम्—सुवर्णमिति वक्तव्ये सुसुवर्णमिति ब्रवीति २ ॥ २६९५ ॥ परिहारिकद्वारमाह—

परिहारियमठवेंते, ठवियमणट्टाए निव्विसंते वा ।

कुच्छियकुले व पविसइ, चोईयऽणाउट्टणे कलहो ॥ २६९६ ॥

गुरु-भलन-बालादीनां यत्र प्रायोग्य लभ्यते तानि कुलानि परिहारिकाण्युच्यन्ते, एकं गीता- २० र्थसङ्घाटकं मुक्त्वा शेषसङ्घाटकानां परिहारमर्हन्तीति व्युत्पत्तेः । तानि यदि न स्थापयति, स्थापितानि वा ‘अनर्थ’ निष्कारणं ‘निर्विशति’ प्रविशतीत्यर्थः, यद्वा ‘परिहारिकाणि नाम’ कुत्सितानि जात्यादिजुगुप्सितानीति भावः, तेषु कुलेषु प्रविशति । एतेषु स्थानेषु नोदितो यदि नावर्त्तते 25 न वा तेषु प्रवेशादुपरमते ततः कलहो भवति ॥ २६९६ ॥ ५ देशैकथाद्वारमाह—

देसकहापरिकहणे, एके एके व देसरागम्मि ।

मा कर देसकहं ति य, चोईय अठियम्मि अहिगरणं ॥ २६९७ ॥

देशकथाया उपलक्षणत्वाद् भक्त-स्त्री-राजकथानां च परिकथनं कुर्वाणो द्वितीयेन साधुना

१ ५ ७ एतदन्तर्गत पाठः का० विना नास्ति ॥ २ ० पदमाचाराङ्गान्तर्गतं घ० का० ॥

३ ० ति । ततोऽन्यैरुपहस्यमानः सोऽप्यसङ्गडं कुर्यादिति ॥ २६९५ ॥ परि० का० ॥

४ चोयणऽणाउ० ता० ॥

५ ७ ५ एतदन्तर्गत पाठः त० डे० मो० ले० नास्ति ॥

६ चोदिणो अठि० ता० ॥

नादिनः—ना देशादिकथां कर्माः, न वर्तते साधनामादृशां कथां कथयितुम् । न ग्राह—
 क्रोऽस्ति त्वं येनैवं नां वारयसि ? । तथापि 'अस्थिते' अनुपरते सत्यविकरणं भवति । यद्वा
 "एकं एकं व देवरागन्मि" इति एकः नाहु सुराष्ट्रां वणेयनि, यथा—रमणीयः सुराष्ट्राविषयः;
 द्वितीयः ग्राह—कृपमङ्कलस्त्वम्, किं जानासि ? दक्षिणापथ एव प्रवानो देशः; एवमेकैक-
 ३ देशगणेणोत्तरप्रत्युत्तरिकां कुर्वाणयोस्तयोर्विकरणं भवति ॥ २६९७ ॥

एवमुत्पत्तेऽविकरणे किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

जो जस्स उ उवसमई, विज्झवणं नस्म तेण कायव्वं ।

जो उ उवेहं कुञ्जा, आवज्झइ मासियं लहुकम् ॥ २६९८ ॥

यः साधुर्यस्य साधोः प्रज्ञापनयोपशान्यति तस्य तेन नाहुना 'विज्याग्नं' श्रोत्राग्निनिर्वापणं
 1० कर्तव्यम् । यः पुनः साधुर्येक्षां कुर्यात् न आपद्यते मासिकं लहुकम् ॥ २६९८ ॥

< इदमेवानुवदन् शेषानपि विशेषान् सहायश्चिजान् दर्शयति— >

लहुओ उ उवेहाए, गुरुओ सो चेव उवहसंतस्स ।

उत्तुयमाणे लहुगा, सहायगत्ते सरिसदोसो ॥ २६९९ ॥

उपेक्षां कुर्वाणस्य लहुको मासः प्रायश्चित्तम् । उपहसतः स एव नासो गुरुकः । अय उत्—
 1५ प्रावक्ष्येन तुवति उत्तुवति—अविकरणं कुर्यात् विशेषत उच्यतेत्यर्थः ततश्चत्वारो लहुकाः ।

अथ कलहं कुर्वतः 'सहायकत्वं' साहाय्यं करोति ततोऽसावविकरणकृत्ता सह सदृशदोष इति
 कृत्वा सदृशं प्रायश्चित्तमापद्यते, चतुर्गुरुकमित्यर्थः ॥ २६९९ ॥ तैश्च चाह—

चउरो चउगुरु अहवा, विसेसिया हांति भिक्खुमाईणं ।

अहवा चउगुल्लादी, हवंति ऊ छेद निड्डवणा ॥ २७०० ॥

2० मिश्र-वृत्तमोहाव्याया-ऽऽचार्याणामविकरणं कुर्वतां प्रत्येकं चतुर्गुरुकम्, ततश्चत्वारश्चतुर्गुरुका
 भवन्ति । अथवा त एव चतुर्गुरुकालयः कालविशेषिणो भवन्ति, तद्यथा—मिश्रोश्चतुर्गुरुकं
 तपसा कालेन च लहुकम्, वृत्तमस्य तदेव कालगुरुकम्, उपाध्यायस्य तपोगुरुकम्, आचार्यस्य
 तपसा कालेन च गुरुकम् । अथवा चतुर्गुरुकाद्वारम्य छेदे निष्ठापना कर्तव्या, तद्यथा—
 मिश्रविकरणं करोति चतुर्गुरुकम्, वृत्तमस्य षड्लहुकम्, उपाध्यायस्य षड्लहुकम्, आचार्यस्या-
 25 विकरणं त्रयोदशं छेद इति । यथा चाविकरणकरणे आदेशत्रयेण प्रायश्चित्तमुक्तं तथा साहा-
 य्यकरणेऽपि द्रष्टव्यम्, समानदोषत्वात् ॥ २७०० ॥ अथोपेक्षाव्याख्यानमाह—

परपत्तिया न किरिया, मोलु परइं च जयसु आयहे ।

अवि य उवेहा वुत्ता, गुणा वि दोसो हवइ एवं ॥ २७०१ ॥

इहाविकरणं कुर्वतो दृष्ट्वा नाभ्यस्त्यमावेन तिष्ठन् अन्येषामप्युपदेशं प्रयच्छति—परप-
 3० त्तया वा 'क्रिया' कर्मवन्त्यः सा अस्माकं न भवति. परकृतस्य कर्मण आत्मनि सङ्गमामावात् ।
 तथा यथेतावविकरणव्याप्यादुपशान्यते ततः परार्थः कृता भवति । तं च परार्थं मुक्त्वा

१. < १५ एतद्विद्वन्मन्त्रः ३३ अं० इत्येव वर्तते ॥ २ अविकरणकारिणि उपेक्षां क्रा० ॥

३ तत्राविकरणकारिणास्त्वावत प्रायश्चित्तमाह अं० ॥ ४ कर्मसुखस्यः ना० तिना ॥

यदि मोक्षार्थिनस्तदा 'आत्मार्थ एव' स्वाध्याय-ध्यानादिके 'यतध्वं' प्रयत्नं कुरुत । अपि चेत्यभ्युच्चये । ओधनिर्युक्तिगालेऽप्युपेक्षा संयमाङ्गतया प्रोक्ता, "उवेहिता सजमो वुत्तो" (पेहेत्ता संजमो वुत्तो, उवेहिता वि सजमो । भा० गा० १७०) इति वचनात् । यद्वा "मैत्री-प्रमोद-कारुण्य-माध्यस्थ्यानि सत्त्व-गुणाधिक-क्लिश्यमाना-ऽविनेयेषु" (तत्त्वा० अ० ७ सू० ६) < इति वचनाद् अविनेयेषु > माध्यस्थ्यापरपर्याया उपेक्षैव प्रोक्ता, ततः सैव साधूनां कर्तुमुचितेति भावः । अत्र सूरिराह—“गुणो वि दोसो हवइ एवं” ति यदिदम-विनेयेषु माध्यस्थ्यमुपदिष्टं तदसयतापेक्षया न पुनः सयतानङ्गीकृत्य; यस्मादसंयतेष्वियमुपेक्षा क्रियमाणा गुणः, संयतेषु तु क्रियमाणा महान् दोषो भवति । उक्तञ्चौघनिर्युक्तावपि—

सजयगिहिचोयणऽचोयणे य वावारओवेहा । (भा० गा० १७१) ॥२७०१॥

अथ “परपत्तिया न किरिय” ति पदं भावयति—

10

जइ परो पडिसेविज्जा, पावियं पडिसेवणं ।

मज्झ मोणं चरंतस्स, के अट्ठे परिहायई ॥ २७०२ ॥

यदि 'परः' आत्मव्यतिरिक्तः 'पापिकाम्' अकुशलकर्मरूपामधिकरणादिकां प्रतिसेवनां प्रति-सेवेत ततो मम मौनमाचरतः को नाम ज्ञानादीनां मध्यादर्थः परिहीयते ? न कोऽपीत्यर्थः ॥ २७०२ ॥ अथ “मोत्तु परडं व जयसु आयट्ठे” इति पदं व्याचष्टे—

15

आयट्ठे उवउत्ता, मा य परड्ढम्मि वावडा होह ।

हंदि परड्ढाउत्ता, आयट्ठविणासगा होंति ॥ २७०३ ॥

आत्मार्थो नाम-ज्ञान-दर्शन-चारित्ररूपं पारमार्थिकं स्वकार्यं तत्रोपयुक्ता भवत, मा च 'परार्थे' परकार्येऽधिकरणोपशमनादौ व्यापृता भवत । हन्दीति हेतूपदर्शने । यस्मात् परार्थयुक्ताः 'आत्मार्थविनाशकाः' स्वाध्याय-ध्यानाद्यात्मकार्यपरिमन्थकारिणो भवन्ति ॥ २७०३ ॥

20

गतमुपेक्षाद्वारम् । अथोपहसनोत्तेजनाद्वारे युगपद् व्याचष्टे—

एसो वि ताव दम्मउ, हसइ व तस्सोमयाए ओहसणा ।

उत्तरदाणं मा ओसराहि अह होइ उज्जुअणा ॥ २७०४ ॥

द्वयोरधिकरणं कुर्वतोरेकस्मिन् सीदति आचार्योऽन्यो वा ब्रवीति—एषोऽपि तावददान्तपूर्वो दम्भ्यतामिदानीमनेन, यदि वा—तस्य 'अवमतायां' पश्चात्करणे इत्यर्थः स्वयमदृष्टहासैरुपहसति, 25 एतदुपहसनमुच्यते । तथा तयोर्मध्याद् यः सीदति तस्य 'उत्तरदानं' अमुकममुकं च ब्रूहि इत्येवं शिक्षापणम्, यद्वा—माऽमुष्मादपसरस्त्वम्, दृढीभूय तथा लग्नं यथा नैतेन पराजी-यसे, अथैषोत्तेजनाऽभिधीयते ॥ २७०४ ॥ अथ सहायकत्वं व्याख्यानयति—

वायाए हत्थेहि व, पाएहि व दंत-लउडमादीहिं ।

जो कुणइ सहायत्तं, समाणदोसं तयं वेति ॥ २७०५ ॥

30

१ < > एतच्चिह्नान्तर्गत. पाठः त० डे० मो० डे० नास्ति ॥

२ गुणो मन्तव्यः, संयतेषु तु क्रियमाणा एषा 'गुणोऽपि' गुणरूपाऽपि महान् का० ॥

३ उपेक्षां कुर्वन्नन्येभ्य उपदेशमित्थं प्रयच्छति—आत्मार्थो नाम का० ॥

युध्येताम्, ततश्च परम्परया राजकुलज्ञाते सज्जाते सति स राजादिस्तेषां साधूनां वन्दनं वा
ग्राम-नगरादेर्निष्काशनं वा कटकमर्दं वा कुर्यात् ॥ २७०७ ॥ किञ्चान्यत्—

तावो भेदो अयसो, हाणी दंसण-चरित्त-नाणाणं ।

साहुपदोसो संसारवहुणो साहिकरणस्स ॥ २७०८ ॥

तापो भेदोऽयसो हानिर्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्याणां तथा साधुप्रद्वेषः संसारवर्द्धनो भवति । एते ह
साधिकरणस्य दोषा भवन्तीति < 'निर्युक्तिगाथा' > समासार्थः ॥ २७०८ ॥

अथैतामेव गाथां विवृणोति—

अइभणिय अभणिए वा, तावो भेदो उ जीव चरणे वा ।

रुवसरिसं न सीलं, जिम्हं च मणे अयस एवं ॥ २७०९ ॥

तापो द्विधा—प्रशस्तोऽप्रशस्तश्च । तत्रातिभणिते सति चिन्तयति—धिग् मां येन तदानीं 10
स साधुर्वहुविधैरसदभ्याख्यानैरभ्याख्यातः इत्थमित्थं चाकुष्टः, एष प्रशस्तस्ताप उच्यते । अथ
अभणितं—न तथाविधं किमपि तस्य सम्मुखं भणितं ततश्चिन्तयति—हा ! मन्दभाग्यो विसर-
णशीलोऽहं यद् मया तदीयं जात्यादिर्मनिकुरुम्बं न प्रकाशितम्, एष अप्रशस्तस्तापो मन्तव्यः ।
तथा 'भेदो नाम' कलहं कृत्वा जीवितभेदं चरणभेदं वा कुर्युः, पश्चात्तापतप्तचेतसो वैहायसादि-
सरणमभ्युपगच्छेयुः उन्निष्क्रमणं वा कुर्युरिति भावः । तथा लोको ब्रूयात्—अहो ! अमीषां 15
श्रमणानां 'रूपसदृश' यादृशं बहिः प्रशान्ताकारं रूपमवलोक्यते तादृशं 'शीलं' मनःप्रणिधानं
नास्ति । यद्वा—किं मन्ये 'जिह्वं' लज्जनीयं किमप्यनेन कृतं येनैवं प्रग्लानवदनो दृश्यते ? ।
एवमादिकमयशः समुच्छलति ॥ २७०९ ॥

अकुट्ट तालिए वा, पक्खापक्खि कलहम्मि गणभेदो ।

एगयर स्यएहिं व, रायादीसिद्धं गहणादी ॥ २७१० ॥

जकार-मकारादिभिर्वचनैराकुष्टे 'ताडिते वा' चपेटा-दण्डादिभिराहते सति^१ 'पक्षापक्षि' पर-
स्परपक्षपरिग्रहेण साधूनां कलहे जाते सति गणभेदो भवति । तथा तयोः पक्षयोर्मध्यादेकत-
रपक्षेण राजकुलं गत्वा 'शिष्टे' कथिते सति 'सूचकैर्वा' राजपुरुषविशेषै राजादीनां ज्ञापिते
ग्रहणा-ऽऽकर्षणादयो दोषा भवन्ति ॥ २७१० ॥

वत्तकलहो वि न पढइ, अवच्छलत्ते य दंसणे हाणी ।

जह कोहाइविवद्दी, तह हाणी होइ चरणे वि ॥ २७११ ॥

'वृत्तकलहोऽपि' कलहकरणोत्तरकालमपि कपायकलुपितः पश्चात्तापतप्तमानसो वा यत्र पठति

१ °त् । एवं च देवतास्थानीयेन तीर्थकरेण निषिद्धामुपेक्षां कुर्वोणेष्वार्च्यप्रभृतिषु
वनखण्डस्थानीयस्य गच्छस्य पद्मसरःस्थानीयस्य च संयमस्य विनाशः सञ्जायते ॥ २७०७ ॥
अथाधिकरणकारिणामेव विशेषदोषान् दर्शयति—तावो कां० ॥

२ °न-चारित्र-ज्ञानानां तथा कां० ॥ ३ ° एतच्चिह्नमध्यगः पाठः कां० एव वर्तते ॥

४ अथ भेदपदं प्रकारान्तरेण विवृणोति इत्यवतरणं कां० ॥ ५ °चनैः शपिते 'ता' मा० ॥

६ °ति द्वितीयसाधौ 'प' कां० ॥ ७ अथ ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणां हानिं व्याख्याति इत्यवतरणं कां० ॥

एषा ज्ञानपरिहाणिः । साधुप्रद्वेषतः साधर्मिकवात्सल्यं विराधितं भवति, अवात्सल्ये च दर्शन-
परिहाणिः । यथा च क्रोधादीनां कषायाणां वृद्धिस्तथा 'चरणेऽपि' चारित्रस्य परिहाणिर्भवति,
विशुद्धसंयमस्थानप्रतिपातेनाविशुद्धसंयमस्थानेषु गमनं भवतीत्यर्थः ॥ २७११ ॥

एतच्च व्यवहारमाश्रित्योक्तम् । निश्चयतस्तु—

६ अकसायं शु चरित्तं, कसायसहितो न संजओ होइ ।

साहृण पदोसेण य, संसारं सो विवहेइ ॥ २७१२ ॥

शुशब्दस्यैवकारार्थत्वाद् 'अकषायमेव' कषायविरहितमेव चारित्रं भगवद्भिः प्रज्ञप्तम् ।
अतो निश्चयनयामिप्रायेण कषायसहितः संयत एव न भवति, चारित्रशून्यत्वात् । तथा
साधूनामुपरि यः प्रद्वेषस्तेनासौ साधिकरणः सन् संसारं वर्द्धयति, दीर्घतरं करोतीति भावः ।
१० यत एते दोषास्त उपेक्षा न विधेया ॥ २७१२ ॥ किं पुनस्तर्हि कर्त्तव्यम् ? इत्याह—

आगाढे अहिगरणे, उवसम अवकहणा य गुरुवयणं ।

उवसमह कुणह ज्ञायं, छड्डणया सागपत्तेहिं ॥ २७१३ ॥

'आगाढे' कर्कशेऽधिकरणे उत्पन्ने सति द्वयोरप्युपशमः कर्त्तव्यः । कथम् ? इत्याह—कल-
हायमानयोस्तयोः पार्श्वस्थितैः साधुभिः 'अपकर्षणम्' अपसारणं कर्त्तव्यम् । गुरुमिश्रोपशमना-
१५ धर्मिदं वचनमभिधातव्यम्—आर्याः ! उपशम्यतोपशम्यत, २ गाथायामनुक्तमपि द्विर्वचनं
प्रक्रमाद् दृश्यम्, ३ अनुपशान्तानां कुतः संयमः ? कुतो वा स्वाध्यायः ?, तस्मादुपशमं कृत्वा
स्वाध्यायं कुरुत, किमेवं द्रमकवत् कनकरसस्य शाकपत्रैः 'छर्दनां' परित्यागं कुरुथ ? ॥ २७१३ ॥

कः पुनरयं द्रमकः ? उच्यते—

जहा एगो परिबायगो दमगपुरिसं चिन्तासोगसागरावगाढं पासत्ति, पुच्छति य—किमेवं
२० चिन्तापरो ? । तेण से सन्भावो कहितो 'दारिद्र्यामिमूतो मि' ति । तेण भणितं—इस्सरं तुमं
करेमि, जतो नेमि ततो गच्छाहि, जं च भणामि तं सघं कायबं । ताहे ते संवलं घेत्तुं पवय-
निगुंजं पविट्ठा । परिबायगेण य भणितो—एस कणगरसो सीत-वाता-ऽऽतव-परिस्समं अगणि-
न्तेहिं तिसा-खुवावेयणं सहंतेहिं वंमचारीहिं अचित्तकंद-मूल-पत्त-पुप्फ-फलाहारीहिं समीपत्त-
पुडण्हिं भावतो अलस्समाणेहिं घेत्तवो, एस से उवचारो । तेण दमगेण सो कणगरसो उव-
२५ चारेण गहितो^१, तुंवयं भरितं । ततो निगता । तेण परिबायगेण भणितं—सुरुट्ठेण वि तुमे
एस सागपत्तेण न छड्डियवो । ततो सो परिबायगो गच्छंतो तं दमगपुरिसं पुणो पुणो
भणइ—मम पमावेण ईसरो भविस्ससि । सो य पुणो पुणो भन्नमाणो रुट्ठो भणति—जं
तुज्ज पसाण्ण ईसरत्तणं तेण मे न कज्जं । तं कणगरसं सागपत्तेण छड्डेति । ताहे परिबाय-
गेण भन्नति—हा हा दुरात्मन् ! किमेयं तुमे कयं ? ।

३० जं अज्जियं समीखल्लएहिं तव-नियम-वंभमइएहिं ।

तं दाणि पच्छ नाहिसि, छड्डितो सागपत्तेहिं ॥ २७१४ ॥

१ २८ ३ एतन्मध्यगत. पाठः कां० एव वर्तते ॥

२ ०तो, कडुयदुद्धियं भरि० मा० ॥

यदर्जितं शमीसम्बन्धिभिः खल्लकैः—पत्रपुटैस्तपो-नियम-ब्रह्मयुक्तैः तदिदानीं शाकपत्रैः परित्यजन् 'पश्चात्' परित्यागकालादूर्ध्वं परित्यजमानो ज्ञास्यसि, यथा—दुग्धं मया कृतं यच्चिरसञ्चितः कनकरसः शाकपत्रैरुत्सिच्य परित्यक्तः । एवं परिव्राजकेण द्रमक उपालब्धः । अथाचार्यस्तावधिकरणकारिणानुपालभते—आर्याः । यच्चारित्रं कनकरसस्थानीयं तपो-नियम-ब्रह्मचर्यमयैः शमीखल्लकैरर्जितं परीषहोपसर्गादिश्रममगणयद्विश्विरात् कथं कथमपि मीलितं तदिदानीं 5 शाकपत्रसदृशैः कषायैः परित्यजन्तः पश्चात् परित्यजमानाः स्वयमेव ज्ञास्यथ । यथा—हा ! बहुकालोपार्जितेन संयमकनकरसेन तुम्बकस्थानीयं खजीवं बहुपूर्णं कृत्वा पश्चात् कलहायमानैः शाकवृक्षपत्रस्थानीयैः कषायैरुत्सिच्योत्सिच्यायमात्मा रिक्तीकृतः, शिरस्तुण्डमुण्डनादिश्च प्रव्रज्याप्रयासो मुधैव विहित इति ॥ २७१४ ॥ आह कथमेकमुहूर्त्तमाविनाऽपि क्रोधादिना चिरसञ्चितं चारित्रं क्षयमुपनीयते ? उच्यते—

10

जं अज्जियं चरित्तं, देसूणाए वि पुव्वकोडीए ।

तं पि कसाइयमेत्तो, नासेइ नरो मुहुत्तेण ॥ २७१५ ॥

यदर्जितं चारित्रं 'देशोनयाऽपि' अष्टवर्षन्यूनयाऽपि पूर्वकोट्या तदपि, आस्तामल्पतरकालोपार्जितमित्यपिशब्दार्थः, 'कषायितमात्रः' उदीर्णमात्रक्रोधादिकषाय इत्यर्थः 'नाशयति' हारयति 'नरः' पुरुषः 'मुहूर्त्तेन' अन्तर्मुहूर्त्तेनेति भावः । यथा प्रभूतकालसञ्चितोऽपि महान् तृणराशिः 15 सकृद्वज्ज्वालितेनाप्यग्निना सकलोऽपि भस्मसाद् भवति, एवं क्रोधानलेनापि सकृदुदीरितेन चिरसञ्चितं चारित्रमपि भस्मीभवतीति हृदयम् ॥ २७१५ ॥ एवमाचार्येण सामान्यतस्तयोरनुशिष्टिर्दातव्या, न त्वेकमेव कञ्चन विशेष्य भणनीयम् । यत आह—

आयरिय एगु न भणे, अह एगु निवारि मासियं लहुगं ।

राग-दोसविमुक्को, सीयघरसमो उ आयरिओ ॥ २७१६ ॥

20

आचार्यो नैकमधिकरणकारिणं 'भणति' अनुशास्ति । अथाचार्य एकमेव 'निवारयति' अनुशास्ति न द्वितीयं ततो मासिकं लघुकमापद्यते, असामाचारीनिष्पन्नमिति भावः । तस्मादाचार्यो राग-द्वेषविमुक्तः शीतगृहसमो भवेत् । शीतगृहं नाम—वर्द्धकिरलनिर्मितं चक्रवर्तिगृहम्, तच्च वर्षासु निवातप्रवातं शीतकाले सोष्मं ग्रीष्मकाले शीतलम् । यथा च तच्चक्रवर्तिनः सर्वर्तुक्षमं तथा द्रमकादेरपि प्राकृतपुरुषस्य तत् सर्वर्तुक्षममेव भवति, एवमाचार्यैरपि निर्विशेषैर्भवितव्यम् 25 ॥ २७१६ ॥ अथ विशेषं करोति तत इमे दोषाः—

वारेइ एस एयं, ममं न वारेइ पक्खरागेणं ।

बाहिरभावं गाढतरगं च मं पेक्खसी एक्कं ॥ २७१७ ॥

एष आचार्यः 'आत्मीयोऽयम्' इति बुद्ध्या अमुं वारयति, मां तु परबुद्ध्या पश्यन्न वारयति, एवं पक्षरागेण क्रियमाणेन अननुशिष्यमाणः साधुर्बाह्यभावं गच्छति । यद्वा सोऽननुशिष्यमाणो 30 गाढतरमधिकरणं कुर्यात् । अथवा तमाचार्यं परिस्फुटमेव ब्रूयात्—त्वं मामेवैकं बाह्यतया

१ °स्वमयैः तदुपचारसंयुक्तैरित्यर्थः तदिदा° कां० ॥

२-३ °नुशास्यमां भा० ॥

प्रेक्षसे । ततश्चात्मानमुद्ब्रूय यदि मारयति तत्र आचार्यस्य पाराश्रिकम् । अर्थोन्निष्क्रामति ततो मूलम् । तस्माद् द्वावप्यनुशासनीयौ ॥ २७१७ ॥

अनुशिष्टौ च बन्धुपशान्तौ ततः सुन्दरम् । अर्थेकं उपशान्तौ न द्वितीयः, तेन चोपशान्तेन गत्वा स स्वापराधप्रतिपत्तिपुग्स्सरं क्षामितः परमसौ नोपशाम्यति । आह कथमेतदसौ जानाति ऽयथाऽयं नोपशान्तः ? उच्यते—यदा बन्धमानौऽपि न बन्दनकं प्रतीच्छति, यदि वाऽवमरबाधिकोऽसौ ततस्तं र्बाधिकं न बन्दते, आद्रियमाणोऽपि वा नाद्रियते । एवं तमनुपशान्तमुपलक्ष्य ततोऽयौ किं करोति ? इत्याह—

उवसेतोऽणुवसंतं, तु पांसियां विनवेद् आयरियं ।

तस्स उ पण्णवणट्ठा, निक्खेवो परं इमो होइ ॥ २७१८ ॥

10 उपशान्तः साधुरनुपशान्तमपरं दृष्ट्वाऽऽचार्यं विज्ञपयति—क्षमाश्रमणोः ! उपशान्तोऽहम् परमेय ज्येष्ठायोऽमुको वा नोपशाम्यति । तत्र आचार्यास्तस्य प्रज्ञापनार्थं परनिक्षेपं कुर्वन्ति । न च परनिक्षेपः ‘अयं’ वक्ष्यमाणो भवति ॥ २७१८ ॥ तमेवाह—

नामं ठवणा दविण्, खेत्ते काले तदन्नमन्ने अ ।

आएसं कम बहु पहाण भावओ उ परो होइ ॥ २७१९ ॥

15 नामपरः स्थापनापरो द्रव्यपरः क्षेत्रपरः कालपरः । एते च द्रव्यपरादयः प्रत्येकं द्विधा, तद्यथा—“तदन्नमन्ने अ” चि तद्द्रव्यान्वोऽन्यद्रव्यान्यश्च, तद्द्रव्यपरोऽन्यद्रव्यपरश्चैत्यर्थः । एवं तत्क्षेत्रपरोऽन्यक्षेत्रपरश्च, तत्कालपरोऽन्यकालपरश्च । तथाऽऽदेशपरः क्रमपरो बहुपरः प्रबानपरो भावपरश्चेति दशधा मूलभेदापेक्षया परनिक्षेपो भवतीति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २७१९ ॥

अथास्या एवं भाष्यंकारो व्याख्यां कर्तुं कामो नाम-स्थापने क्षुण्णत्वादनाहत्य जशरीर-मव्य-
20 शरीरव्यतिरिक्तं द्रव्यपरं तावदाह—

परमाणुपुद्गलो खलु, तद्वच्चपरो भवे अणुस्तेव ।

अन्नद्वच्चपरो खलु, दुपएसियमाइणो तस्स ॥ २७२० ॥

द्रव्यपरो द्विधा, तद्यथा—तद्द्रव्यपरोऽन्यद्रव्यपरश्च । तत्र ‘अणोः’ परमाणु- (ग्रन्थाग्रम्-
७००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—१९२२०) पुद्गलस्यापरः परमाणुपुद्गलः परतया चिन्त्यमानस्तद्द्रव्य-
25 परो भवति । ‘तस्यैव’ परमाणुपुद्गलस्य द्विप्रदेशिकादयः स्कन्धाः परतया चिन्त्यमाना अन्यद्रव्यपरा भवन्ति ॥ २७२० ॥

एमेव य खंधाण वि, तद्वच्चपरा उ तुल्लसंधाया ।

जे इ अतुल्लपएसो, अणू य तस्स अन्नद्वच्चपरा ॥ २७२१ ॥

‘एवमेव च’ परमाणुपुद्गलवद् व्यणुकप्रमृतीनां स्कन्धानामपि ये ‘तुल्यसङ्घाताः’ परस्परं समा-
30 नप्रदेशसङ्ख्याकाः स्कन्धास्ते तद्द्रव्यपराः, ये पुनः ‘अतुल्यप्रदेशाः’ विसदृशप्रदेशसङ्ख्याकाः स्कन्धाः ‘अणवश्च’ एकाणुकास्ते सर्वेऽप्यन्यद्रव्यपरा भवन्ति । तद्यथा—व्यणुकस्कन्धो व्यणुकस्कन्धस्यैव तद्द्रव्यपरः, व्यणुकादयस्तु स्कन्धाः परमाणवश्च तस्यान्यद्रव्यपराः; एवं व्यणुकादयो-

१ तत्र परमाणुपुद्गलः खल्वपरस्य ‘अणोरेव’ परमाणुपुद्गलस्यैव परतया को० ॥

ऽप्यनन्ताणुकपर्यन्ताः स्कन्धाः परस्परं तुल्यप्रदेशसङ्ख्याकास्तद्द्रव्यपराः, विसदृशप्रदेशसङ्ख्या-
कास्त्वन्यद्रव्यपरा मन्तव्याः, यावत् सर्वोक्तद्व्यणुको महास्कन्धः ॥ २७२१ ॥

अथ क्षेत्र-कालपरो प्रतिपादयति—

एगपएसोगाढादि खेत्तं एमेव जा असंखेज्जा ।

एगसमयाइठिणो, कालम्मि वि जा असंखेज्जा ॥ २७२२ ॥

‘क्षेत्रे’ क्षेत्रविषयेऽपि परद्वारे चिन्त्यमाने ‘एवमेव’ तत्क्षेत्रपरा-ऽन्यक्षेत्रपरमेदेन पुद्गल एक-
प्रदेशावगाढादयोऽसङ्ख्येयप्रदेशावगाढं यावद् द्रष्टव्याः । तद्यथा—एकप्रदेशावगाढः परमाणुः
स्कन्धो वा एकप्रदेशावगाढस्य तत्क्षेत्रपरः, द्वित्रिप्रदेशावगाढादयः पुनस्तस्यान्यक्षेत्रपराः; तथा
‘द्विप्रदेशावगाढः स्कन्धो’ द्विप्रदेशावगाढस्य स्कन्धस्य तत्क्षेत्रपरः, एकस्यादिप्रदेशावगाढास्तु
तस्यान्यक्षेत्रपराः; एवं विस्तरेण सर्वोऽवगाहना द्रष्टव्या । कालेऽप्येकसमयादिस्थितयः पुद्गला 10
यावदसङ्ख्येयसमयस्थितयस्तावत् तत्कालपरा-ऽन्यकालपरमेदाद्वक्तव्याः—तत्रैकसमयस्थितिकानां
पुद्गलानामेकसमयस्थितिकास्तत्कालपराः, द्वित्र्यादिसमयस्थितिकाः पुनरन्यकालपराः; एवं यावद-
सङ्ख्येयोत्सर्पिण्यवसर्पिणीगतासङ्ख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानां तावत्सङ्ख्याकसमयस्थितिका एव
तत्कालपराः, शेषास्त्वेकसमयस्थितिकादयः सर्वेऽप्यन्यकालपरा अवसातव्याः ॥ २७२२ ॥

अथादेशपरं व्याचष्टे—

भोअण-पेसणमादीसु एगखित्तद्वियं तु जं पच्छा ।

आदिसइ भुंज कुणसु व, आएसपरो हवइ एस ॥ २७२३ ॥

भोजनं—प्रतीतं प्रेषणं—व्यापारणं तदादिषु कार्येषु कञ्चन पुरुषमेकस्मिन् क्षेत्रे स्थितमपि
‘पश्चात्’ पर्यन्ते आदिशति—यथा ‘मुहक्ष्व’ भोजनं विधेहि, ‘कुरु वा’ कृष्यादिकर्म विधेहि,
एवं आदेशपरो भवति, आदेशः—आज्ञपनं तदाश्रित्य परः—पश्चात् आदेशपर इति व्युत्पत्तेः 20
॥ २७२३ ॥ अथ क्रमपरमाह—

दन्वाइ कमो चउहा, दन्वे परमाणुमाइ जाऽणंतं ।

एगुत्तरबुद्धीए, विवद्वियाणं परो होइ ॥ २७२४ ॥

क्रमः परिपाटीरित्येकोऽर्थः, तमाश्रित्य परः क्रमपरः । स चतुर्द्धो—द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव-
मेदात् । तत्र ‘द्रव्ये’ द्रव्यतः परमाणुमादौ कृत्वा अनन्तप्रदेशिकस्कन्धं यावदेकोत्तरप्रदेशवृद्ध्या 28
वर्धितानां पुद्गलद्रव्याणां यो यदपेक्षया परः स तस्माद् द्रव्यक्रमपरो भवति, तद्यथा—परमाणु-
पुद्गलाद् द्विप्रदेशिकस्कन्धः, द्विप्रदेशिकस्कन्धात् त्रिप्रदेशिकस्कन्धः, एवं यावदसङ्ख्येयप्रदेशिक-
स्कन्धादनन्तप्रदेशिकस्कन्धो द्रव्यक्रमपरः । क्षेत्रक्रमपरोऽप्येवमेव; नवरमेकप्रदेशावगाढाद्
द्विप्रदेशावगाढः, द्विप्रदेशावगाढात् त्रिप्रदेशावगाढः, एवं यावत् सङ्ख्येयप्रदेशावगाढादसङ्ख्येय-
प्रदेशावगाढः क्षेत्रक्रमपरः । कालक्रमपरस्त्वेवम्—एकसमयस्थितिकाद् द्विसमयस्थितिकः, 30
द्विसमयस्थितिकात् त्रिसमयस्थितिकः, एवं यावत् सङ्ख्येयसमयस्थितिकादसङ्ख्येयसमयस्थितिकः

कालक्रमपरः । भावक्रमपरः पुनरेवम्—एकगुणकालकाद् द्विगुणकालकः, द्विगुणकालकात् त्रिगुणकालकः, एवं यावदसद्व्येयगुणकालकादनन्तगुणकालको भावक्रमपरः । एवं नील-लोहित-हारिद्र-शुक्लरूपेषु शेषेष्वपि चतुर्षु वर्णेषु, सुरभि-दुरभिलक्षणं च गन्धद्वये, तिक्त-कटु-कषया-ऽम्ल-मधुरात्मके च रसपञ्चके, गुरु-लघु-मृदु-कठिन-स्निग्ध-रूक्ष-शीतोष्णलक्षणे च स्पर्शाष्टके ऽप्यथाक्रमं भावक्रमपरता भावनीया ॥ २७२४ ॥ अथ बहुपरं भावयति—

जीवा १ पुग्गल २ समया ३, दन्व ४ पएसा य ५ पज्जवा ६ चेव ।

धोवा १ णंता २ णंता ३, विसेसमहिया ४ दुवेऽणंता ५-६ ॥ २७२५ ॥

इह पूर्वार्द्धे-पश्चार्द्धेपदानां यथाक्रमं योजना कार्या । तद्यथा—‘जीवाः’ संसारि-मुक्तमेदमिन्नास्ते सर्वस्त्रोकाः, जीवेभ्यः पुद्गल अनन्तगुणाः, पुद्गलेभ्यः समया अनन्तगुणाः, समयेभ्यो 10 द्रव्याणि विशेषाधिकानि, द्रव्येभ्यः प्रदेशा अनन्तगुणाः, प्रदेशेभ्यः पर्याया अनन्तगुणाः ।

उक्तञ्च व्याख्याप्रब्रम्हा—

एएसि णं भंते । जीवाणं पोगगलणं अद्वासमयाणं सब्बदव्वाणं सब्बपएसाणं सब्बपज्जवाण य कयरे कत्तरेहिंते अप्पा वा बहुया वा तुळा वा विसेसाहिया वा ! गोयमा ! सब्बथोवा जीवा, पोगगल अणंतगुणा, अद्वासमया अणंतगुणा, सब्बदव्वा विसेसाहिया, सब्बपएसा अणंतगुणा, 15 सब्बपज्जवा अणंतगुणा (श० २५ उ० ३ सू० ७३३) ।

अत्रामीषामित्यमल्पबहुत्वे हेतुभावेना भगवतीटीकायां बृद्धैरुपदर्शिताऽऽस्ते, अतस्तदर्थिना सैवावलोकनीया ॥ २७२५ ॥ अथ प्रधानपरमाह—

दन्वे सच्चिमादी, सच्चित्तदुपएसु होइ तित्थयरो ।

सीहो चउपएसुं, अपयपहाणा बहुविहा उ ॥ २७२६ ॥

20 प्रधान एव परः प्रधानपरः, स च द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च । तत्र ‘द्रव्ये’ द्रव्यतस्त्रिधा सच्चिदादि, आदिशब्दाद् मिश्रोऽचित्तश्च । तत्र सच्चित्तप्रधानस्त्रिधा—द्विपद-चतुष्पदा-ऽपद-मेदात् । तत्र द्विपदेषु तीर्थकरः प्रधानो भवति, चतुष्पदेषु सिंहः प्रधानो भवति, अपदेषु बहुविधाः सुदर्शनाभिधानजम्बूवृक्षप्रभृतयः पनसादयो वा प्रधानाः । अचित्तः प्रधानपरोऽनेकधा, तद्यथा—धातुषु सुवर्णम्, वस्त्रेषु चीनांशुकम्, गन्धद्रव्येषु गोशार्पचन्दनमित्यादि । 25 मिश्रप्रधानपराणि तु सुवर्णकटकाद्यलङ्कृतविग्रहाणि तीर्थकरादिद्रव्याण्येव द्रष्टव्यानि ॥ २७२६ ॥

भावप्रधानपरमाह—

वण्ण-रस-गंध-फासेसु उत्तमा जे उ भू-दग-वणेसु ।

मणि-खीरोदगमादी, पुण्फ-फलादी य रुक्खेसु ॥ २७२७ ॥

“वण्ण-रस-गंध-फासेसु” चि तृतीयार्थे सप्तमी, ततो वर्णेन रसेन गन्धेन स्पर्शेन वा 3) ४ वर्णादिलक्षणेर्भावैरित्यर्थः । ये ‘भू-दक-वनेषु’ पृथिवीकाया-ऽष्पाय-वनस्पतिकायेषु उत्तमास्ते भावप्रधानपराः । तानेव पश्चार्द्धेनोदाहरति—“मणि-खीरोदग” इत्यादि । पृथिवीकायेषु

पद्मराग-वज्र-वैद्युर्वादिमणयः प्रधानाः, अप्कायेषु क्षीरोदकादिपानीयानि 'वृक्षेषु' वनस्पतिषु पुष्प-फलादीनि प्रधानानि ॥ २७२७ ॥

गतः प्रधानपरः । अथ भावपरो व्याख्यायते—भावः—क्षायोपशमिकादिस्तदपेक्षया परः—भावान्तरवर्ती भावपरः । स च इहौदयिकभाववर्ती गृह्यते । तथा चाह—

आढणमब्धुट्टाणं, वंदण संभुंजणा य संवासो ।

5

एयाइं जो कुणई, आराहण अकुंणओ नत्थि ॥ २७२८ ॥

अकसायं निब्बाणं, सन्वेहि वि जिणवरोहिं पन्नत्तं ।

सो लब्भइ भावपरो, जो उवसंते अणुवसंतो ॥ २७२९ ॥

आदरो अभ्युत्थानं वन्दनं सम्भोजनं संवासश्चेत्येतानि पदानि य उपशान्तो भूत्वा करोति तस्याराधना अस्ति, यस्त्वेतानि न करोति तस्याराधना नास्ति । एतेन “जो उवसमइ तस्स 10 अत्थि आराहणा” इत्यादिकः सूत्रावयवो व्याख्यातः । अथ किमर्थमादरादिपदानामकरणे आराधना नास्ति ? इत्याह—‘अकषायं’ कषायाभावसम्भवि ‘निर्वाणं’ सकलकर्मक्षयलक्षणं सर्वैरपि जिनवरैः प्रज्ञप्तम् । अतो यः कश्चिदुपशान्तेऽपि साधवनुपशान्त आदरादिपदानामकरणेन सकषायः स भावपरो लभ्यते, औदयिकभाववर्तित्वात् ॥ २७२८ ॥ २७२९ ॥

अथाचार्यस्तमुपशान्तसाधुं प्रज्ञापयन् प्रस्तुतयोजनां कुर्वन्नाह—

15

सो वट्टइ ओदइए, भावे तं पुण खओवसमियम्मि ।

जह सो तुह भावपरो, एमेव य संजम-तवाणं ॥ २७३० ॥

भो भद्र ! ‘सः’ द्वितीयः साधुरद्याप्यौदयिके भावे वर्तते, त्वं पुनः क्षायोपशमिके भावे वर्तसे । अतो यथाऽसौ ‘तव’ त्वदपेक्षया भावपरस्तथा संयम-तपोभ्यामप्ययं परः—पृथग्भूत इति । अतस्त्वया न काचित् तदीया चिन्ता विधेया ॥ २७३० ॥

20

द्वितीयपदे कुर्यादप्यधिकरणम्, यत आह—

खेत्तादऽकोविओ वा, अनलविगिंचट्टया व जाणं पि ।

अहिगरणं तु करेत्ता, करेज्ज सन्वाणि वि पयाणि ॥ २७३१ ॥

क्षिप्तचित्तः आदिशब्दाद् हसचित्तो यक्षाविष्टो वा अनात्मवशत्वादधिकरणं कुर्यात् । ‘अको-विदो वा’ अद्याप्यपरिणतजिनवचनः शैक्षः सोऽप्यज्ञत्वादधिकरणं विदध्यात् । यद्वा ‘जान-25 न्नापि’ गीतार्थोऽपीत्यर्थः अनलस्य—प्रव्रज्याया अयोग्यस्य नपुंसकादेः कारणे दीक्षितस्य तत्कारणपरिसमाप्तौ विवेचनार्थ—परिष्ठापनाय तेन सहाधिकरणं करोति, कृत्वा चाधिकरणं सर्वाण्यप्यनादरादीनि पदानि कुर्यात् ॥ २७३१ ॥

॥ व्यवशमनप्रकृतं समाप्तम् ॥

१ °रः । अत्र जानेनैवाधिकारः, शेषास्तु शिष्यमतिविकाशनार्थं प्ररूपिताः । स च भावपरः इहौदयिक° भा० ॥

२ °ते, अतः स्वेच्छयाऽऽदरादीनि पदानि कुर्याद्वा न वेति । त्वं कां० ॥

पाउसो सावणो भद्दवओ अ, वासारत्तो अस्सोओ कत्तियओ अ त्ति ।

५१ विशेषचूर्णिकृत् पुनराह—

पाउसो आसाढो सावणो अ, वासारत्तो भद्दवओ अस्सोओ अ त्ति । १०

तत्र यदि प्रावृषि ग्रामानुग्रामं चरन्ति तदा चतुर्गुरुकाः, वर्षासु विचरतश्चतुर्लघुकाः, 'त एव' चत्वारो लघुकाः पूर्णे वर्षारित्रे 'अनिर्यतः' अनिर्गच्छतः प्रायश्चित्तम् ॥ २७३४ ॥ 5

तत्र प्रावृषि विहरतैस्तावद् दोषानाह—

वासावासविहारे, चउरो मासा हवंतऽणुग्घाया ।

आणाइणो य दोसा, विराहणा संजमाऽऽयाए ॥ २७३५ ॥

इह वर्षावासः श्रावणो भाद्रपदश्चाभिधीयते, तत्र विहारं कुर्वतश्चत्वारो मासाः 'अनु-
द्धाताः' गुरुवः प्रायश्चित्तं भवति, आज्ञादयश्च दोषाः, विराधना च सयमात्मविषया ॥ २७३५ ॥ 10

तामेव भावयति—

छक्कायाण विराहण, आवडणं विसम-खाणु-कंटेसु ।

बुब्भण अभिहण रुक्खोल्ल, सावय तेणे गिलाणे य ॥ २७३६ ॥

वर्षासु विहरतः पट्कायानां विराधना । तथा 'आपतनं' वर्षे निपतति वर्षाकल्पादितीमन-
भयाद् वृक्षादेरधस्तिष्ठतस्तदीयशाखादिना शिरस्यभिघातो भवेत्, यद्वा 'आपतनं' कर्दमपि-
च्छिले पथि स्खलनम् । विषमे वा भूप्रदेशे निपतेत् । 'स्थाणुः' कीलकः सः ५१ कर्दमे जले
वाऽदृश्यमानः १० पादयोरारस्फलेत् । कण्टकैर्वा पादतले विध्येत् । उदकवाहेन वा गिरिनद्या
वा 'वाहनम्' उत्क्षिप्यान्यत्र नयनं भवेत् । तथा गिरिनदीतटिकया मार्गे गच्छतोऽभिघातो
भवेत् । "रुक्खोल्ल" त्ति यच्चाद्र्दीकरणभयाद् वृक्षमालीयते, स च वृक्षः प्रबलवातप्रेरिततया
पतेत् तत्रात्म-संयमविराधना । तथा यस्य वृक्षस्याधस्तिष्ठति तस्योपरि चित्रकादिकः श्वापद-
आरूढो भवेत् तेनानागाढमागाढं वा परिताप्येत । "तेणे" त्ति अवहमानेषु मार्गेषु द्विविधाः
स्तेना विश्वस्ताः सञ्चरेयुः, तैरुपधेर्वा तस्य वा साधोरपहारः क्रियेत, अकाले वा परिभ्रमन्
स्तेनक इति शङ्क्येत । "गिलाणे" त्ति तीमितेनोपधिना प्रान्नियमाणेन भक्तेऽजीर्यमाणे ग्लानो
भवेत् । एवमापतनादिष्वात्मविराधना संयमविराधना वा या यत्र सम्भवति सा तत्र योजनीया
॥ २७३६ ॥ अथ पट्कायविराधनां व्याख्यानयति— 25

अक्खुब्बेसु पहेसुं, पुढवी उदगं च होइ दुहओ वि ।

उल्लपयावण अगणी, इहरा पणगो हरिय कुंथू ॥ २७३७ ॥

अक्षुण्णाः—अमर्दिताः पन्थानः प्रावृषि भवन्ति, तेषु विहरन् पृथ्वीकाय विराधयति । तथा
'द्विविधमपि' भौमा-ऽन्तरिक्षमेवाद् द्विप्रकारमप्युदकं तदा सम्भवति ततोऽप्युदकाय विराधना ।
वर्षेण आर्द्राभूतमुपधिं यद्यग्निना प्रतापयति तदाऽग्निराधना । यत्राग्निस्तत्र वायुरवश्यं भवतीति 30

१ ५१ एतन्मध्यगतः पाठः का० एव वर्तते ॥

२ ० तस्तस्य दोषा० भा० का० विना ॥

३ ० लनम्, फिलसनकमित्यर्थः । "विसमे"ति विप० का० । "आवडणं फेडमण अफिडितं
वा" इति चूर्णो ॥

४ ५१ एतच्चिह्नगतः पाठः का० एव वर्तते ॥

वायुविराधनाऽपि । 'इतरथा' यद्युपाधिं न प्रनापयति तदा पनकः सम्मूर्च्छति, तत्संसक्तं चोपाधिं प्रावृण्वतः परिदधतः प्रत्युपेक्षमाणस्य वाऽनन्तकायसङ्घट्टनादिनिष्यन्नं प्रायश्चित्तम् ; 'हरितानि वा' दूर्वादीनि तदानीमचिरोद्भूतानि निरन्तराणि च भवेयुः ततो वनस्पतिविराधना । अग्रत्युपेक्षमाणं उपधां कुन्थुप्रमृत्नयो जन्तवः सम्मूर्च्छन्ति, मार्गे गच्छतामिन्द्रगोप-
५ शिशुनाग-कुत्तिकादयन्नसप्राणिनो बहवो भवन्ति ततन्त्रसकायविराधना । एवं षण्णामपि कायानां विराधना यतः प्रावृषि विहरतां भवति अतो न विहर्तव्यम् । द्वितीयपदे विहरदपि ॥ २७३७ ॥ कथम् ? इत्याह—

असिवे ओमोयरिए, रायहुड्डे भए व गेलन्ने ।

आवाहाईएमु व, पंचमु ठाणेमु रीइजा ॥ २७३८ ॥

10 'अश्विने' अश्विवृद्धीतेषु प्रमृतेषु कुन्थेषु असंस्तरन्नन्यत्र गच्छेत् । परपञ्चतो वा अवमौदये सज्जाते सति असंस्तरन गच्छेत् । राजद्विष्टे विराधनामयाद् गच्छति । 'भये वा' बोधिक-स्तेनयमुत्थे 'यद्यमी मां द्रक्ष्यन्ति ततोऽपहरिष्यन्ति' इति मत्वा गच्छति । ग्लानो वा कश्चिदन्यत्र मज्जातन्त्रस्य प्रतिचरणार्थं गच्छति । आवाधादिषु वा पञ्चसु स्थानेषूपनेषु प्रावृष्यपि 'रीयेन' ग्रामान्तरं गच्छेत् ॥ २७३८ ॥ तान्येवावाधादीनि स्थानानि दर्शयति—

15 आवाहे व भये वा, दुष्मिक्खे वाह वा दओहंसि ।

पच्चहणे व परेहिं, पंचहिं ठाणेहिं रीइजा ॥ २७३९ ॥

आवाधं नाम—मानसी पीडा, भयं—स्तेनादिसमुत्थम्, दुर्मिशं—प्रतीतम्, एतेषु समुत्पन्नेषु, अथवा 'दकौवे' पानीयप्रवाहेण प्रतिश्रये ग्रामे वा व्यूढं सति, 'परेवा' प्रत्यर्नाकैर्दण्डिकादिभिः 'प्रन्यथने' परिभवे ताडने वा त्रिर्वायमाने, एतेषु पञ्चसु स्थानेषु प्रावृष्यपि रीयेत ॥ २७३९ ॥

20 एतं तु पाउसस्मी, मणियं वासासु नवरि चउलहुगा ।

ते चेव तत्थ दोसा, विइयपदं तं चिमं वडन्नं ॥ २७४० ॥

'एतद्' अनन्तरोक्तं प्रायश्चित्तं दोषजालं द्वितीयपदं च प्रावृषिं मणितम् । अथ 'वर्षासु' वर्षारत्रेऽश्विन-कार्तिकरूपे चरति ततश्चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम् । 'त एव च' तत्र विहरतः षट्कायविराधनादयो दोषाः, तदेव च द्वितीयपदम् । इदं वा 'अन्यद्' अपरं द्वितीयपदमभि-
25 धीयते ॥ २७४० ॥

असिवे ओमोयरिए, रायहुड्डे भए व गेलन्ने ।

नाणादित्तिगस्सऽट्ठा, वीसुंभण पेसणेणं वा ॥ २७४१ ॥

अश्विनेऽवमौदये राजद्विष्टे भये वा ग्लानकारणे वा समुत्पन्ने वर्षासु ग्रामान्तरं गच्छेत्, एतावन् प्रागुक्तमेव द्वितीयपदम् । अथेदमपरमुच्यते—ज्ञानादित्रयस्यार्थयान्यत्र वर्षासु गच्छेत् ।
30 तत्रापूर्वेः कोऽपि श्रुतस्कन्धोऽन्यस्याचार्यस्य विद्यते, स च भक्तं प्रत्यास्यातुकामो वर्तते, स च श्रुतस्कन्धन्नन आचार्योदगृह्यमाणो व्यवच्छिद्यते, अतस्तदध्ययनार्थं वर्षास्वपि गच्छेत् । एवं

१ < १ एतन्मन्त्रगतः षष्ठः भा० त० दे० नान्ति ॥

२ च्छेदिनि भावः ॥ भा० ॥

३ 'यि आचण-भाद्रपदरूपायां विहरतां भणि' कां० ॥ ४ 'र्यान्न गृह्यते ततो व्यव' भा० ॥

दर्शनप्रभावकशास्त्राणामप्यध्ययनार्थं गच्छेत् । चारित्रार्थं नाम—तत्र क्षेत्रे स्त्रीसमुत्थदोषैरेवणादो-
पैर्वा चारित्रं न शुद्ध्यतीति तन्निमित्तमन्यत्र वर्षासु गच्छेत् । “वीसुंभण” ति ‘विष्कम्भनं’
मरणम्, तत्र यस्याचार्यस्य ते शिष्याः स आचार्यो मरणधर्ममुपगतः, तस्मिंश्च गच्छेत्पर
आचार्यो न विद्यते, अतस्ते वर्षास्वपि अन्यं गणमुपसम्पत्तुं गच्छेयुः । अथवा “वीसुंभण” ति
‘विष्कम्भनं नाम’ कश्चिदुत्तमार्थं प्रतिपत्तुकामस्तस्य विगोधिकरणार्थं गच्छेत् । “पेसणेणं व” ५
ति कश्चिदाचार्येणान्यतरस्मिन् औत्पत्तिके कारणे वर्षास्वपि प्रेषितो भवेत्, स च तस्मिन् कारणे
समापिते भूयोऽपि गुरुणां समीपे समागच्छेत् ॥ २७४१ ॥ अथवेदं द्वितीयपदम्—

आऊ तेऊ वाऊ, दुब्बल संकामिए अ ओमाणे ।

पाणाइ सप्प कुंथू, उट्टण तह थंडिलस्सऽसती ॥ २७४२ ॥

अप्कायेन वसतिः स्थाविता भवेत् स्थण्डिलानि वा व्यूढानि, अग्निकायेन वा प्रतिश्रयो 10
ग्रामो वा दग्धः, “वाऊ” इति वातेन वा तत्र वसतिर्भगा, “दुब्बल” ति वर्षेण तीम्यमाना
वसतिः ‘दुर्बला’ पतितुकामा सज्जाता, “सकामिए य” ति स ग्रामो धिग्जातीयादेः कस्यापि
प्रत्यनीकस्य सङ्क्रामितः—दत्त इत्यर्थः, अथवा “सकामिए य” ति तानि श्राद्धकुलान्यन्यत्र ग्रामे
सङ्क्रामितानि, “ओमाणे” ति इन्द्रमहादिषु बहवः पाण्डुराङ्गप्रभृतय आगतास्तैरवमानं सज्जा-
तम्, ‘पाणादिभिर्वा’ मर्कटकोद्देहिकादिभिर्वसतिः संसक्ता भवेत्, सर्पो वा वसतौ समागत्य 15
स्थितः, अनुद्धरिनामकैर्वा कुन्थुजीर्वैवसतिः संसक्ता समजायत, ग्रामो वा सकलोऽपि ‘उत्थित’
उद्वसीभूतः, ‘स्थण्डिलस्य वा’ विचारभूमिलक्षणस्य हरितकायादिभिरभावः समजनि, एवमा-
दिकस्तत्र व्याघातो भवेत् ॥ २७४२ ॥ अत एव ते साधवः प्रागेवासुं विधिं विदधति—

मूलगंगामे तिन्नि उ, पडिवसभेसुं पि तिन्नि वसहीओ ।

ठायंता पेहिति उ, वियार-वाघायमाइट्ठा ॥ २७४३ ॥

20

मूलग्रामो नाम—यत्र साधवः स्थिताः सन्ति तस्मिन् तिस्रो वसतीः प्रत्युपेक्षन्ते । प्रतिवृषभ-
ग्रामा नाम—येषु भिक्षार्चयया गम्यते तेष्वपि प्रत्येकं तिस्रो वसतीस्तिष्ठन्त एव प्रत्युपेक्षन्ते ।
किमर्थम् ? इत्याह—मूलग्रामे यदि विचारभूमेर्वसतेर्वा व्याघातो भवति ततस्तेषु प्रतिवृषभग्रा-
मेषु तिष्ठन्ति ॥ २७४३ ॥ तत्रापकायादिव्याघाते समुत्पन्ने यतनामाह—

उदगा-ऽगणि-वायाइसु, अन्नस्सऽसतीइ थंभणुद्वणे ।

25

संकामियम्मि भयणा, उट्टण थंडिल्ल अन्नत्थ ॥ २७४४ ॥

उदकेन वा अग्निना वा वातेन वा आदिशब्दात् त्रसप्राणादिजन्तुससक्त्या वा व्याघाते
समुत्पन्नेऽन्यस्यां वसतौ तिष्ठन्ति । अथ नास्त्यन्या वसतिस्तत उदका-ऽग्नि-वातान् स्तम्भनी-

१ °वनमुच्यते, तच्च जीवाच्छरीरस्य पृथग्भवनम्, तत्र प्रत्यासन्नीभूते सति कश्चिदुत्त°
का० ॥ २ द्वितीयपदमाह इत्यवतरण भा० ॥ ३ तानि निश्चाकुलान्य° भा० का० । “अथवा
‘सकामिते य’ ति णीमाधराणि अण्णम्मि गामे सकृताणि ।” इति चूर्णौ ॥

४ वा’ प्राशुकविचा° का० ॥

५ °न वर्षावासे तिष्ठन्तः प्रथमत एव तिस्रो का० ॥

६ °अ प्रथमतः ‘प्रेक्षन्ते’ प्रत्यु° का० ॥

विद्यया स्तभ्नन्ति । यत्र च सर्पः समागत्य तिष्ठति तत्र तस्य सर्पस्य 'अपद्रावणं' विद्ययाऽन्यत्र नयनं कुर्वन्ति । यत्र च ग्रामस्वामी कुलानि वा अन्यानि सङ्क्रान्तानि तत्र भजना कर्त्तव्या— यदि स ग्रामस्वामी कुलानि वा भद्रकाणि ततस्तत्रैव तिष्ठन्ति, अथ प्रान्तानि ततोऽन्यत्र गच्छन्ति । अथासौ ग्राम उत्थितः स्थण्डिलानां वा व्याघातः समजायत ततोऽन्यत्र ग्रामे गच्छन्ति ॥ २७४४ ॥ अवमान-दुर्वलशय्ययोर्यतनामाह—

इदमहादी व समागतेषु परउत्थिणसु य जयन्ति ।

पडिवसमेसु सखित्ते, दुव्वलसेज्जाए देसूणं ॥ २७४५ ॥

इन्द्रमहोत्सवादौ वा बहुषु परतीर्थिकेषु समागतेषु स्वक्षेत्रे ये प्रतिवृषमग्रामास्तेषु अन्तरप-
ल्लिकासु च भिक्षाग्रहणाय यतन्ते । अथ तेष्वपि न सस्तरन्ति ततोऽन्यत्र गच्छन्ति । 'दुर्वल-
शय्यायां' वर्षेण तीम्यमानतया वसतौ दुर्वलायां सज्जातायां स्थूणां दद्यात् ॥ २७४५ ॥

अथ वसतिप्रमार्जने विधिमाह—

दोन्नि उ पमज्जणाओ, उडुम्मि वासासु तइय मज्झण्हे ।

वसहिं बहुसो पमज्जेण, अइसंघट्टेऽन्नहिं गच्छे ॥ २७४६ ॥

वसतेरष्टसु ऋतुवद्धमासेषु द्वे प्रामार्जने कर्त्तव्ये, तद्यथा—पूर्वाह्णेऽपराह्णे च । वर्षासु पुनस्तृ-
तीया प्रमार्जना मध्याह्ने विधेया । अथ कुन्थुप्रभृतिभिन्नसप्राणैः संसक्ता वसतिस्ततः ऋतुवद्धे
वर्षावासे च यथोक्तप्रमाणादतिरिक्तमपि बहुशः प्रमार्जनं कुर्यात् । अथ बहुशः प्रमार्जने त्रस-
प्राणानामतीव सद्बुद्धो भवति^१ अतिवहवो वा त्रसास्ततोऽन्यत्र ग्रामे गच्छेयुः ॥ २७४६ ॥

गच्छता च मार्गे यतनामाह—

उत्तण ससावयाणि य, गंभीराणि य जलाणि वर्ज्जेता ।

तलियरहिया दिवसओ, अब्भासतरे वए खेत्ते ॥ २७४७ ॥

'उत्तृणानि नाम' ऊर्ध्वीभूतानि तृणानि दीर्घाणीति यावत् तानि यत्र मार्गे भवन्ति, 'सश्वा-
पदानि च' सिंह-व्याघ्रादिश्वपदोपेतानि यत्र तृणानि भवन्ति, 'गम्भीराणि च' अस्ताघानि
जलानि यत्र भवन्ति, तान् मार्गान् वर्ज्यन्तः 'तलिकारहिताः' अनुपानत्का दिवसतो गच्छन्ति
न रात्रौ । यच्चाभ्यासतरम्—अतिप्रत्यासन्नं क्षेत्रं तत्र व्रजन्ति ॥ २७४७ ॥

२७ सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हेमंत-गिम्हासु

चारए ३६ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

१ 'स्वक्षेत्रे' सक्रोशयोजनप्रमाणे ये प्रति^० का^० ॥

२ °जह, अइ° ता^० ॥

३ एतदग्रे ग्रन्थाग्रम्—३५०० इति सो० ले० ॥

४ पचमादौ कारणे वर्षास्वप्यन्यं ग्रामं गच्छतां मार्गे का^० ॥

५ उद्-ऊर्ध्वीभूतानि दीर्घाणीति यावद् यानि तृणानि तानि उत्तृणानि उच्यन्ते, तानि च
यत्र मार्गे भवन्ति तेन न गच्छन्ति । 'सश्वा' मा^० ॥

दुस्संचर बहुपाणादि काउ वासासु जं न विहरिंसु ।

तस्स उ विवज्जयम्मी, चरंति अह सुत्तसंबंधो ॥ २७४८ ॥

वर्षासु कर्दमाकुलतया दुःसञ्चरं बहुप्राणं-हरितादिसङ्कुलं वा मेदिनीतलं भवतीति कृत्वा यत् तदानीं न विहृतवन्तः, तत एव 'तस्य' वर्षावासस्य 'विपर्यये' ऋतुवद्धे काले सुसञ्चरम-ल्पप्राणजातीयं वा मत्वा 'चरन्ति' ग्रामानुग्रामं विहरन्ति । 'अथ' एष पूर्वसूत्रेण सहास्यः सूत्रस्य सम्बन्ध इति ॥ २७४८ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा हेमन्त-ग्रीष्म-योरष्टसु ऋतुवद्धमासेषु 'चरितुं' ग्रामानुग्रामं पर्यटितुमिति सूत्रार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तरः—

पुण्णे अनिग्गमं लहुगा, दोसा ते चेव उग्गमादीया ।

10

दुब्बल-खमग-गिलाणा, गोरस उवहिं पडिच्छंति ॥ २७४९ ॥

यदि पूर्णे वर्षावासे ततः क्षेत्रान्न निर्गच्छन्ति ततश्चत्वारो लघुकाः । त एव चोद्गमाशुद्धि-स्त्रीसमुत्थादयो दोषा ये मासकल्पप्रकृते (गा० २०२७) दर्शिताः । अपरे चामी दोषाः— "दुब्बल" इत्यादि । ये साधव आचाम्लेन 'दुर्बलाः' कृशीभूतशरीरास्ते 'कदा वर्षावासः पूरि-ष्यते ?" इत्येवं निर्गमनं प्रतीक्षमाणा यत् परितापनादिकमवाप्नुवन्ति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ।¹⁵ क्षपका वा विकृष्टतपोनिष्ठसवपुषो निर्गमनं प्रतीक्षन्ते; ग्लानो वा अधुनोत्थितो दुःखं तत्र तिष्ठति, चतुर्मासादूर्द्ध्वमप्यवस्थानेन क्षेत्रस्य चमडिततया तथाविधपथ्याद्यभावात्; गोरसधातुको वा कश्चित् सिन्धुदेशीयः प्रव्रजितः सोऽपि गोरसाभावान्न तत्र स्थातुं शक्नोति; उपधिर्वा पूर्वगृहीतः परिक्षीणोऽतस्तमभिनवमुत्पादयितुं साधवो निर्गमनं प्रतीक्षन्ते; ततस्तेन विना यत् परिताप्यन्ते तन्निष्पन्नमनिर्गच्छतां प्रायश्चित्तम् ॥ २७४९ ॥

20

अथ निर्गच्छन्ति ततः किं भवति ? इत्याह—

एए न होंति दोसा, बहिया सुलभं च भिक्ख उवही य ।

भवसिद्धिया उ वाणा, विइयपय गिलाणमादीसु ॥ २७५० ॥

२ वर्षावासे पूर्णे > निर्गच्छताम् 'एते' अनन्तरोक्ता दोषा न भवन्ति । 'बहिश्च' बहिर्ग्रामेषु विहरतां भैक्षं सुलभं भवति, तेन च दुर्बल-क्षपकादीनामाप्यायना स्यात् । उपधिश्च बहिः²⁵ प्राप्यते । भवसिद्धिकाश्च सत्त्वा बोधमासादयन्ति । केचिद्वा तदानीमाचार्याणां दर्शनमभिल-षन्ति तेषां सर्वविरत्यादिप्रतिपत्तिः । आज्ञा च भगवतां तीर्थकृतां कृता भवति । यत एव-मतो > वर्षावासानन्तरं > निर्गन्तव्यम् । द्वितीयपदे ग्लानादिषु कारणेषु न निर्गच्छन्ति, आदिशब्दादवमौदर्यादिपरिग्रहः । अत्र च यतना यथा मासकल्पप्रकृते "चउभाग तिभागऽद्धे,

१ °णजातीयसङ्कुं भा० ॥

२ °णः, बहिश्च तेषु दिवसेषु सुलभोऽसौ पश्चाद् दुर्लभो भवति, ततस्तेन विना भा० । "उवधी वा पुव्वगहितो परिकखीणो, बहिता य वेहिं दिवसेहिं सुलभो पच्छा दुर्लभो, ज तेण विणा पाविहिंति तण्णिप्फण ॥" इति चूर्णो ॥

३-४ > एतन्मध्यगतः पाठः का० एष वर्तते ॥

जयंतऽनिच्छे अलंमे वा ।' (गा० २०२८) इत्यादिना दर्शिता तथैव द्रष्टव्या ॥ २७५० ॥

तम्हा उ विहरियव्वं, विहिणा जे मासकल्पिया गामा ।

छडेइ वंदणादी, तइ लहुगा मग्गणा पत्था ॥ २७५१ ॥

यदि श्लानादिकारणं न स्यात् ततोऽवश्यं विधिना मासकल्पप्रकृतोक्तेन (गा० १४८०)
५ये मासकल्पप्रायोग्या ग्रामास्तेषु विहर्त्तव्यम् । अथ मासकल्पप्रायोग्याणि क्षेत्राणि 'चैत्यवन्दना-
दिभिः' वक्ष्यमाणैः कारणैः छेदयति तदा यावन्ति क्षेत्राणि परित्यज्य गच्छति तावन्ति चतुर्लघु-
कानि । "मग्गणा पत्था" चि द्वितीयपदं मासकल्पप्रायोग्यक्षेत्राणामपि परित्यागे ये गुणास्तेषां
'मार्गणा' अन्वेषणा 'पत्था' हिता ॥ २७५१ ॥ अथ वन्दनादीन्येव कारणानि प्रतिपादयति—

आयरिय साहु वंदण, चेइय नीयल्लए तहा सन्नी ।

10 गमणं च देसदंसण, बह्गामु य एवमाईणि ॥ २७५२ ॥

आचार्याणां साधूनां चैत्यानां वा वन्दनार्थं गच्छति । 'निजका.' संज्ञातकाः 'संज्ञिन.'
श्रावकास्तेषामुभयेषामपि दर्शनार्थं देशदर्शनार्थं वा गमनं करोति । ब्रजिकासु वा 'क्षीरादिकं
लप्स्येऽहम्' इति कृत्वा गच्छति । एवमादीनि कारणानि मासकल्पयोग्यक्षेत्रं परित्यजन्नवल-
म्बते ॥ २७५२ ॥ अथानून्येव व्याख्यानयति—

15 अपुव्व विवित्त बहुसुया य परियारवं च आयरिया ।

परियारवज्ज साहु, चेइय पुव्वा अभिनवा वा ॥ २७५३ ॥

गाहिस्सामि व नीए, सण्णी वा भिक्खुमाइ बुग्गाहे ।

बहुगुण अपुव्व देसो, बह्गाइसु खीरमादीणि ॥ २७५४ ॥

'अपूर्वाः' अदृष्टपूर्वाः 'विवित्ताः' निरतिचारचारित्राः 'बहुश्रुता नाम' युगप्रधानागमा
20 विचित्रश्रुता वा 'परिवारवन्तश्च' बहुसाधुसमूहपरिवृताः, एवंविध आचार्या अमुकत्र नग-
रादौ तिष्ठन्ति तानहं वन्दिष्ये । साधवोऽप्येवंत्रिवगुणोपेता एव, नवरं परिवारवर्जास्ते भवन्ति ।
चैत्यानि 'पूर्वाणि वा' चिरन्तनानि जीवन्तस्यामिप्रतिमादीनि 'अभिनवानि वा' तत्कालकृतानि,
'एतानि ममादृष्टपूर्वाणि' इति बुद्ध्या तेषां वन्दनाय गच्छति ॥ २७५३ ॥

तथा 'निजकान् वा' संज्ञातकान् 'ग्राहयिष्यामि' बोधयिष्यामीत्यर्थः, 'संज्ञिनो वा' श्राव-
25 कान् 'भिक्कुकादिः' तच्चन्निक-परिव्राजकादिपरपाषण्डी व्युद्गाहयति तेषां स्थिरीकरणार्थम्,
देशो वा 'बहुगुणः' सुलभमैश्वर्यादिगुणोपेतोऽपूर्वैश्च वर्तते, ब्रजिकायां-गोकुले आदिशब्दात्
प्रचुरद्रव्यपतिग्रामादिषु वा क्षीर-दधि-शृता-श्वगाहिमादीनि लभ्यन्ते, एवमादिभिः कारणैर्मास-
कल्पप्रायोग्याणि क्षेत्राणि परित्यजति ॥ २७५४ ॥ अत्र दोषान् दर्शयति—

अद्धाणे उव्वाता, भिक्खोवहि साण तेण पडिणीए ।

30 ओमाण अमोज घरे, थंडिल असतीइ जे जत्थ ॥ २७५५ ॥

ते साधवोऽञ्चनि व्रजन्तः 'उद्धाताः' परिश्रान्ताः सन्तश्चिन्तयन्ति—अत्र ग्रामे गुरवः

स्थास्यन्ति । आचार्याश्च तं ग्रामं व्यतीत्याग्रतो गताः, ततस्ते छिन्नायामाशायां व्रजन्तो यदना-
गाढमागाढं वा परिताप्यन्ते तन्निष्पन्नं सूरीणां प्रायश्चित्तम् । भैक्षं वा तत्र स्फिटितायां वेलायां
न प्राप्येत, अत्यन्तपरिश्रान्ता वा मार्ग एवोपधिं परित्यजेयुः । अकाले च पर्यटतां श्वान उपद्रवं
कुर्युः, स्तेना वा तेषामुपधिं तानेव वाऽपहरेयुः, प्रत्यनीको वा तदानीं विजनं मत्वा हन्याद्वा
मारयेद्वा, अवमानं वा स्वपक्षतः परपक्षतो वा भवेत्, 'अमोज्यगृहेषु वा' रजकादिसम्बन्धिषु
भिक्षां गृहीयुः तत्रैव वा तिष्ठेयुः, ततश्च प्रवचनविराधना । स्थण्डिलानि वा तत्र न भवेयुः,
तेषामभावे सयमात्मविराधना । एवं ये यत्र दोषाः सम्भवन्ति ते तत्र योजयितव्याः ॥२७५५॥

अथ द्वितीयपदमाह—

विइयपए असिवाई, उवहिस्स उ कारणा व लेवो वा ।

बहुगुणतरं व गच्छे, आयरियाई व आगाढे ॥ २७५६ ॥

10

द्वितीयपदेऽशिवादीनि कारणानि विज्ञाय व्यतिव्रजेयुरपि । तत्र यदपान्तराले क्षेत्रं तदशि-
वगृहीतम्, आदिशब्दादवमौदर्य-राजद्विष्टादिदोषयुक्तं स्वाध्यायो वा तत्र न शुद्ध्यतीत्यादिपरि-
ग्रहः । उपधिः—वस्त्र पात्रादिरूपस्तत्र न लभ्यते, पुरोवर्तिनि तु ग्रामादौ लभ्यते, अतस्तस्य
कारणात् । लेपो वा अग्रतोवर्तिनि ग्रामे लभ्यते न तत्र । गच्छस्य वा बहुगुणतरं तत् क्षेत्रम्,
श्वान-प्रत्यनीकाद्यभावाद् भिक्षात्रयवेलासद्भावाच्च । आचार्यादीनां वा प्रायोग्यं तत्र विद्यते; यद्वा 15
“आयरियाई व” ति सम्यक्तवं ग्रहीतुकामाः केचिदाचार्याणां दर्शनं काङ्क्षन्ति; आदिशब्दात्
परप्रवादी वा कश्चिदुद्धोषणां कारयेत्, यथा—शून्याः परप्रवादा इत्यादि; ते चाचार्या वाद-
लब्धिसम्पन्नाः अतस्तन्निग्रहार्थं गच्छेयुः । “आगाढे” ति आगाढयोगवाहिनां वा प्रायोग्यमर्वागुं
न प्राप्यते, परस्मिन् ग्रामे तु प्राप्यते । यद्वा आगाढ सप्तधा, तद्यथा—द्रव्यागाढं क्षेत्रागाढं
कालागाढं भावागाढं पुरुषागाढं चिकित्सागाढं सहायागाढम् । तत्र द्रव्यागाढमेषणीयं द्रव्यं तत्र 20
न लभ्यते । क्षेत्रागाढं नाम तदतीव खलु(खुल)क्षेत्रम्, स्वरूपभैक्षदायकमित्यर्थः । कालागाढं
तत् क्षेत्रं न ऋतुक्षमम् । भावागाढं ग्लानादिप्रायोग्यं तत्र न लभ्यते । पुरुषागाढमाचार्यादि-
पुरुषाणां तदकारकम् । चिकित्सागाढं वैद्यास्तत्र न प्राप्यन्ते । सहायागाढं सहायास्तत्र न
सन्तीति ॥ २७५६ ॥

एएहिं कारणेहिं, एक्क-दुगंतर तिगंतरं वा वि ।

25

संकममाणो खेत्तं, पुट्ठो वि जओ नऽइक्कमइ ॥ २७५७ ॥

‘एतैः’ अशिवादिभिः कारणैरेकं वा द्वे त्रीणि वा अपान्तरालक्षेत्राण्यतिक्रम्यापरं क्षेत्रं सङ्गा-
मन् पूर्वोक्तैर्दोषैः स्पृष्टोऽपि न दोषवान् भवति । ‘यतः’ यस्मात् तीर्थकराज्ञामसौ नातिक्रामति,
यद्वा ‘यतो नाम’ यतनायुक्तः ॥ २७५७ ॥

१ ग्रामं मासकल्पयाग्यमपि व्यती° मा० ॥

२ °हः, अतस्तं ग्रामं व्यतीत्याग्रतनं गच्छेयुः । यद्वा उप° का० ॥

३ °मादौ सुलभतरः । लेपो मा० ॥

अथ विस्तारार्थं भाष्यकृदाह—

वेरं जत्थ उ रज्जे, वेरं जायं व वेररज्जं वा ।

जं च विरज्जइ रज्जं, रज्जेणं विगयरायं वा ॥ २७६० ॥

यत्र राज्ये पूर्वपुरुषपरम्परागतं वैरं तद् वैराज्यमुच्यते, नैरुक्ती शब्दनिष्पत्तिः । यद्वा न पूर्वपुरुषपरम्परागतं परं सम्प्रति ययो राज्ययोर्वैरं 'जातम्' उत्पन्नं तद् वैराज्यम् । अथवा पर-^५ कीयग्राम-नगरदाहादीनि कुर्वन् यत्र राजादिः वैरे-विरोधे रज्यते तादृशं डमरं वैराज्यमुच्यते । यदि वा यद् राज्यममात्यादिप्रधानपुरुषसमूहस्य "रज्जेणं" ति विवक्षितेन राज्ञा सह 'विरज्यते' विरक्तीभवति तद् वैराज्यम् । इष्टरूपनिष्पत्तिः सर्वत्रापि निरुक्तिवशात् । यद्वा विगतः-मृतः प्रोषितो वा राजा यत्र तद् विगतराजकम्-अराजकमित्यर्थः, तदेव वैराज्यम् । यत्र तु द्वयोरपि राज्ञो राज्ये परस्परं गमनागमनं विरुद्धं तद् विरुद्धराज्यमुच्यते ॥ २७६० ॥

10

अथ सद्यःप्रभृतीनि शेषपदानि व्याचष्टे—

सज्जग्गहणा तीयं, अणागयं चेव वारियं वेरं ।

पन्नवग पडुच्च गयं, होज्जाऽऽगमणं व उभयं वा ॥ २७६१ ॥

सद्यः-वर्त्तमानकालभावि यद् वैरं तत्र गमनादिकं न कल्पते, एवं सद्योग्रहणादतीतमनागतं च वैरं निवारितं भवति, यत्र वैरं पूर्वोत्पन्नमस्ति यत्र वा भविष्यत्तया सम्भाव्यमानं^{१५} तत्रापि क्षेत्रे गमनादीनि न कर्त्तव्यानीति भावः । तथा प्रज्ञापकं प्रतीत्य 'गतं' गमनमागमनम् 'उभयं वा' गमनागमनमत्र भवति । तत्र यत्र प्रज्ञापकस्तिष्ठति ततो यदन्यत्र गम्यते तद् गमनम्, अन्यतः स्थानात् प्रज्ञापकसम्मुखं यदागम्यते तदागमनम्, गत्वा प्रत्यागमने विधीयमाने गमनागमनम् ॥ २७६१ ॥ अथ वैरशब्दस्य निक्षेपमाह—

नामं ठवणा दविण, खेत्ते काले य भाववेरे य ।

20

तं महिस-वसभ-वग्घा-सीहा नरएसु सिज्झणया ॥ २७६२ ॥

नामवैरं स्थापनावैरं द्रव्यवैरं क्षेत्रवैरं कालवैरं भाववैरं चेति षड्विधं वैरम् । तत्र नाम-स्थापनावैरे सुगमे । द्रव्यवैरं तु यद् द्रव्यनिमित्तं गोत्रजादीनां वैरमुत्पद्यते । क्षेत्रवैरं यस्मिन् क्षेत्रे यस्य वा क्षेत्रस्य हेतोर्वैरमुत्पद्यते । कालवैरं तु यस्मिन् काले वैरमुत्पद्यते, यावन्तं वा कालं वैरं वर्त्तते । भाववैरं तु पश्चाद्धेनाह—"तं महिस" इत्यादि । 'तद्' इति भाववैरं "महिप-वृषभ"^{२५} इत्यादिना तु दृष्टान्तसूचा । स चायम्—

एगत्थ गामे गावीओ चोरेहि गहियाओ । तओ जो गामस्स महयरगो सो कुढेण निग्गओ ।
'अम्मियाओ गावीओ । जुद्धं सपल्लगं । चोराहिवो सेणावई महत्तरेण सह संपल्लगो । ते
रुहज्झाणोवगया एकमेकं वहेउं मया पढमपुढवीए नारगा उववन्ना । तओ उव्वट्ठा ते दो

१ °च्यते, पृषोदरादित्वाद् वैरशब्दसम्बन्धिनो रकारस्य लोपः । यद्वा न भा० ॥
२ °म् । "वेररज्जं व" ति अथवा का० ॥ ३ अथवा यः परेषां नृपतीनां ग्राम-नगरदाहा-
दीनि करोति, स खलु वैरोत्पादने, रज्यत इति कृत्वा यत् तादृशं डमरं तद् वैरा० भा० ॥
४ एवं सूत्रे सद्योग्रहणादतीतमनागतं च वैरमुपलक्षणत्वाद् निवा० का० ॥

वि'महिषा जाया । अन्नमन्नं पासित्ता आमुरत्ता ज्जुज्जिउं मया दुच्चं पुढविं गया । तथो उव्वट्ठित्ता वसमा जाया । तेणेव वेरेणं अन्नमन्नं मारित्ता पुणो दुच्चं पुढविं गया । तथो उव्वट्ठित्ता दो वि वग्घा जाया । तत्थ वि अन्नोन्नं वहित्ता मया तच्चं पुढविं गया । ततो उव्वट्ठित्ता दो वि सीहा उव्वत्ता । तत्थ वि एकमेकं वहित्ता मया चउत्थपुढवीए नारगा उव्वत्ता । ततो उव्वट्ठा दो वि मणुण्णु उव्वत्ता । तत्थ जिणसासणं पवत्ता, सिद्धा य ॥

एतद् भाववरं मन्तव्यम् । अत्र चानेनैवाधिकार इति ॥ २७६२ ॥

वैराज्यग्रहणादेतेऽप्यर्थाः सूचिता भवन्तीति दर्शयति—

अणराए जुवराए, तत्तो वेरज्जे अ वेरजे ।

एत्तो एक्किक्कम्मि उ, चाउम्मामा भवे गुरुगा ॥ २७६३ ॥

- 10 अराजके यौवराज्ये ततश्च वैराज्ये द्वैराज्ये चेति चतुर्णां भेदानामेकैकस्मिन् भेदे^३ गच्छत-
स्त्पः-कालविशेषिताश्चतुर्मासा गुरुका भवेयुः । तत्र प्रथमे द्वाभ्यामपि तपः-कालाभ्यां लघवः,
द्वितीये कालगुरवः, तृतीये तपोगुरवः, चतुर्थे द्वाभ्यामपि गुरवः ॥ २७६३ ॥

अराजकादीनामेव चतुर्णां व्याख्यानमाह—

अणरायं निवमरणे, जुवराया जाव दोच्च णऽमिसित्तो ।

- 15 वेरज्जं तु परवलं, दाहयकलहो उ वेरज्जं ॥ २७६४ ॥

नृपस्य-प्राक्तनस्य राज्ञो मरणे सज्जाते सति यावदद्यापि राजा युवराजश्चैतौ द्वावपि नामि-
पिक्तौ तावदराजकं मण्यते । प्रार्चननृपतिना यो यौवराज्येऽभिपिक्त आसीत् तेनाविष्टितं
राज्यम् परमनेन यावन्नाद्यापि द्वितीयो युवराजोऽभिपिक्तः तावद् यौवराज्यमुच्यते । यत्र तु
'परवलं' परचक्रमागत्य विद्वरं करोति तद् वैराज्यम् । यत्र तु द्वयोर्दायकयोः-सगोत्रयोरेकरा-
20 ज्यामिलापिणोः स्वसकटकमन्त्रिविष्टयोः परस्परं कलहः-विग्रहस्तद् द्वैराज्यमुच्यते ॥ २७६४ ॥

व्याख्यातं वैराज्यम् । अथ विरुद्धराज्यं व्याख्यानयति—

अविरुद्धा वाणियगा, गमणा-ऽऽगमणं च होह अविरुद्धं ।

निस्संचार विरुद्धे, न कप्पए वंघणाईया ॥ २७६५ ॥

१ वि महिसज्जेसु महिसवसहा उव्वत्ता, जूहाहिवा इत्यर्थः । तत्थ वि अन्नमन्नं
पासित्ता आमुरुट्ठा जुद्धं संपलग्गा अन्नोन्नं वहित्ता मया दोच्चपुढवीए नारगा उव्वत्ता ।
तथो उव्वट्ठित्ता दो वि वग्घा जाया मा० ।

“तत्थ चोरसेणावग्घा समं हताहति मया पढमपुढवीं गया । तथो उव्वट्ठिता महिसा वसमा य जाया,
संघं ति मणियं होह । अन्नमन्नं पासित्ता पुढमउवेगाणुव्वेणं अदेव रोत्तो समुपपन्नो । हताहति मया दोच्चपुढवीं
गता । तथो उव्वट्ठिता वग्घा जाया ।” इति विशेषचूर्णो ॥

२ एतन्मध्यगतः पाठः मा० नान्वि ॥ ३ ०दे विहारं कुर्वत आचार्यादेस्तपः० कां० ॥

४ परमसौ यावन्नाद्यापि द्वितीयं युवराजमभिपिञ्चति तावद् यौवराज्यमुच्यते । यत्तु
'परवलेन' परचक्रेणागत्य समन्ततो विलोपितं तद् वैराज्यम् । यत्र तु द्वं मा० ॥

५ अथ वैराज्ये यादृशे कल्पते यादृशे च न कल्पते तदेतद् दर्शयति मा० । “एतं वेरज्जं
निर्युक्ताशुक्लम् । विरुद्धराज्यमविरुद्धराज्यमपेक्ष्य भवति तेन तदुच्यते—अविरुद्धा० ।” इति चूर्णो ॥

यत्र वैराज्ये वाणिजकाः परस्परं गच्छन्तोऽविरुद्धास्तत्र साधूनामपि गमनागमनं विरुद्धं न भवति, कल्पते तत्र गन्तुमिति भावः । यत्र तु वणिजां शेषजनपदस्य च निस्सञ्चारं कृतं-गमनागमननिषेधो विहितस्तद् वैराज्यं विरुद्धमुच्यते, तस्मिन् विरुद्धराज्ये गमनादिकं न कल्पते । कुतः ? इत्याह—“बंधणार्इय” चि नृपतिविहिताः बन्धनादयो दोषास्तत्र भवन्तीति ॥२७६५॥

तत् पुनर्गमनागमनं कैथं भवति ? इत्याह—

अत्ताण चोर मेया, वग्गुर सोणिय पलाइणो पहिया ।

पडिचरगा य सहाया, गमणागमणम्मि नायव्वा ॥ २७६६ ॥

५ ईह विरुद्धराज्ये गच्छतामनेके प्रकाराः—तत्र ७ “अत्ताण” ति संयता आत्मनैव
चौरादिसहायविरहिता गच्छन्ति, एष चूर्ण्यभिप्रायः; निशीथचूर्ण्यभिप्रायस्तु—“अत्ताण” ति
अत्राणा नाम—स्कन्धन्यस्तलगुडद्वितीया ये देशान्तरं गच्छन्ति कार्पटिका वा ८ तैः सह १०
साधवोऽपि गच्छन्तीति प्रथमः प्रकारः, एवमुत्तरत्रापि भावना कार्या ७ १ । तथा ‘चौराः’
गवादिहारिणः २, ‘भेदा नाम’ गृहीतचापा दिवा रात्रौ च जीवहिंसापरा म्लेच्छविशेषाः ३,
‘वागुरिकाः’ पाशप्रयोगेण मृगघातकाः ४, ‘शौनिकाः’ शुनिकाद्वितीया लुब्धकाः ५, ‘पलायिनो
नाम’ ये भटादयो राज्ञः पृच्छां विना सकुटुम्बाः प्रणश्य राज्यान्तरं गच्छन्ति ६, ‘पथिकाः’
नानाविधनगर-ग्राम-देशपरिभ्रमणकारिणः ७, ‘प्रतिचरका नाम’ ये परराष्ट्रस्वरूपं प्रच्छन्नचारि-
१५ तया गवेययन्ति, हेरिका इत्यर्थः ८ । एते आत्मादयोऽत्राणादयो वाऽष्टौ भेदा भवन्ति ।
केपाश्चिदाचार्याणां वागुरिकाः शौनिकाश्च द्वयेऽप्येक एव भेदस्तन्मतेनाष्टमा अहिमरका
भवन्ति । अहिः—सर्पस्तद्वदकृतेऽप्यपकारे परं मारयन्तीत्यहिमरकाः । एते सहायाः साधूनां
वैराज्यगमनागमने ज्ञातव्याः ॥ २७६६ ॥ एतेष्वेव भङ्गोपदर्शनायाह—

अत्ताणमाइएसुं, दिय पह दिठ्ठे य अट्ठिया भयणा ।

एत्तो एगयरेणं, गमणागमणम्मि आणाई ॥ २७६७ ॥

आत्मादिभेदेषु अत्राणादिषु वा सहायेष्वेकैकस्मिन् दिवा-पथ-दृष्टपदैः सप्रतिपक्षैरष्टिका
भजना भवति, अष्टावष्टौ भङ्गा भवन्तीत्यर्थः । तथाहि—आत्मना सहायविरहिता दिवा मार्गेण
राजपुरुषैर्दृष्टा गच्छन्ति १ आत्मना दिवा मार्गेण राजपुरुषैर्दृष्टाः २ आत्मना दिवा उन्मार्गेण
राजपुरुषैर्दृष्टाः ३ आत्मना दिवा उन्मार्गेण राजपुरुषैर्दृष्टाः ४ आत्मना रात्रौ मार्गेण दृष्टाः ५ ३५

१ °त्र शेषस्यापि जनपदस्य गमनागमनमविरुद्धम्, तत्र साधूनां कल्पते गन्तुमिति
 वाक्यशेषः । यत्र तु भा० ॥ २ °त इति भावः तद् विरु० भा० ॥ ३ कतिभिः प्रकारैर्भव०
 का० ॥ ४-५ '८' एतन्मध्यगतः पाठः भा० त० हे० नास्ति ॥ ६ °च्छामन्तरेण पुत्र दार-धन-
 समेता राज्या० भा० ॥ ७ °राष्ट्रीयग्राम-नगर-सेनादीनां प्रच्छन्नचारितया स्वरूपं गवे० भा० ॥
 ८ °काः, "पृषोदरादयः" (सि० ३-२-१५५) इति रूपनिष्पत्तिः, घातका इत्यर्थः । एते
 का० ॥ ९ "अत्तणा दिवा पंथेण अदिट्ठो १, अत्तणा दिवा पंथेण दिट्ठो २, अत्तणा दिवा उप्पंथेण अदिट्ठो
 ३, अत्तणा दिवा उप्पंथेण दिट्ठो ण्क, अत्तणा राओ पंथेण अदिट्ठो र्त्त, अत्तणा राओ पंथेण दिट्ठो म्मा,
 अत्तणा राओ उप्पंथेण अदिट्ठो म्मा, अत्तणा राओ उप्पंथेण दिट्ठो हा । " इति चूर्णो विशेषचूर्णो ख ॥

आत्मना रात्रौ मार्गेणादृष्टाः ६ आत्मना रात्रौ उन्मार्गेण दृष्टाः ७ आत्मना रात्रावुन्मार्गेणादृष्टा गच्छन्ति ८ । एवं चैरादिभिः द्वितीयव्याख्यानापेक्षया त्वत्राणादिभिः प्रतिचरकान्तैः सहायैरपि सार्द्धं गच्छतां प्रत्येकमष्टौ भङ्गाः कर्तव्याः । “एत्तो एग” इत्यादि पश्चाद्धर्म—एतेषामष्टानां भेदानां प्रत्येकमष्टविधाना मध्यादेकतरेणापि प्रकारेण यो गमनागमनं करोति तस्याऽऽज्ञा-ऽनव-
५ स्थादयो दोषा भवन्ति ॥ २७६७ ॥ प्रायश्चित्तं चेदम्—

अत्ताणमाइएसुं, दिय-पह-दिडेसु चउलहू हांति ।

राओ अपह अदिडे, चउगुरुगाऽइकमे मूलं ॥ २७६८ ॥

आत्मादिष्वत्राणादिषु वा पदेषु ये दिवाविषयाः प्रथमे चत्वारो भङ्गास्तेषु पथ-दृष्टपदाभ्यां सप्रतिपक्षाभ्यामुपलक्षितेषु तपः-कालविशेषिताश्चत्वारो लघुकाः । ये तु रात्रिविषयाः पाश्चात्या-
10 श्वत्वारो भङ्गास्तेषु अपथा-ऽदृष्टपदाभ्यां सप्रतिपक्षाभ्यामुपलक्षितेषु तपः-कालविशेषिताश्चत्वारो गुरुकाः । यतो राज्यात् प्रधावितस्तस्य ‘अतिक्रमे’ अतिलङ्घने कृते सति मूलम् ॥ २७६८ ॥

अथ सर्वभङ्गपरिमाणज्ञापनार्थमाह—

अत्ताणमाइयाणं, अड्डण्हऽड्डहि पएहिं भइयाणं ।

चउसट्टिए पयाणं, विराहणा होइमा दुविहा ॥ २७६९ ॥

15 आत्मादीनामत्राणार्थानां वा अष्टानां पदानामष्टभिः ‘पदैः’ भङ्गैः प्रत्येकं ‘भक्तानां’ गुणितानां चतुःषष्टिसङ्ख्यानि भङ्गकपदानि भवन्ति । चतुःषष्टश्च पदानामन्यतरेण गच्छत इयं ‘द्विविधा’ संयमा-ऽऽत्मलज्जणा विराधना भवति ॥ २७६९ ॥ तामेवाह—

लक्काय गहणकहण, पंथं भित्तूण चेव अइगमणं ।

मुचम्मि य अइगमणे, विराहणा दुण्ह वग्गाणं ॥ २७७० ॥

20 अपथे—अगच्छोपहतपृथिव्यां गच्छन् पृथिवीकायम्, नद्यादिसन्तरणेऽवस्थायसम्भवे वाऽ-
प्यायम्, दवानलसम्भवे सार्थिकप्रज्वालिताग्निप्रतापने वा तेजःकायम्, “यत्राग्निस्तत्र निय-
माद् वायुर्भवति” इति कृत्वा वायुकायम्, हरितादिमर्दने प्रलम्बासेवने वा वनस्पतिम्, पृथिव्यु-
दकवनस्पतिसमाश्रितत्रसानां परितापनादौ त्रसकायम्, एवं षट् कायान् विराधयति इति संयम-
विराधना । तथा राजपुरुषा ग्रहणाकर्षणादिकं विदध्युरित्यात्मविराधना । अथ ते साधवः
25 ‘पन्थानं’ मार्गं भित्तूतोत्पथेन परजनपदे ‘अतिगमनं’ प्रवेशं कुर्वन्ति ततो गाढतरेऽपराधे
लग्नन्ति । ‘अन्ये वा’ स्थानपालविरहिते मार्गेऽतिगमने विधीयमाने ‘द्वयोरपि वर्गयोः’
संयतानां सहायानां च विराधना भवतीति ॥ २७७० ॥

अथ षट्कायविराधनायां तावत् प्रायश्चित्तमाह—

लक्काय चउसु लहुगा, परिच लहुगा य गुरुग साहारे ।

30 संघट्टण परितावण, लहु गुरुगऽइवायणे मूलं ॥ २७७१ ॥

अस्या व्याख्या प्राप्तवत् (गा० ४६१) ॥ २७७१ ॥ अथ ग्रहणाकर्षणापदं व्याचष्टे—

१ “नां भङ्गानां प्रत्येकमष्टविधानां सर्वसङ्ख्याया चतुःषष्टिसङ्ख्यानां भेदानां मध्या” कां० ॥

२ अथात्मविराधनां विभावयिषुर्ग्रहणाकर्षणाद्वारं व्या० मा० ॥

संजय-गिहि-तदुभयभद्रया य तह तदुभयस्स वि य पंता ।

चउभंगो गोम्मिएहिं, संजयभदा विसज्जेति ॥ २७७२ ॥

गौलिमका नाम—ये राज्ञः पुरुषाः स्थानकं वद्ध्वा पन्थानं रक्षयन्ति तेषु चतुर्भङ्गी—संयत-
भद्रका गृहस्थप्रान्ताः १, गृहिणां भद्रकाः संयतप्रान्ताः २, संयतभद्रका अपि गृहस्थभद्रका
अपि ३, न संयतभद्रका न गृहस्थभद्रकाः किन्तु तदुभयस्यापि प्रान्ताः ४ । अत्र ये संयतभद्रका ५
गौलिमकाः प्रथमतृतीयभङ्गवर्तिन इत्यर्थः ते साधून् गच्छतो विसर्जयन्ति न निरुन्धते ॥ २७७२ ॥

संजयभद्गमुक्के, वीया घेतुं गिही वि गिण्हंति ।

जे पुण संजयपंता, गिण्हंति जई गिही मुत्तुं ॥ २७७३ ॥

संयतभद्रकैर्मुक्तानपि साधून् 'द्वितीयाः' द्वितीयभङ्गवर्तिनः स्थानपालकास्ते संयतप्रान्तत्वाद्
गृह्णन्ति, गृहीत्वा च ते 'गृहिणोऽपि' प्रथमस्थानपालकान् गृह्णन्ति, 'कस्माद् भवद्विरमी संयता 10
मुक्ताः ?' इति कृत्वा । यद्वा ते साधवो गृहस्थसहिता गच्छन्तः संयतभद्रकैर्मुक्ताः, गृहस्था अपि
तैः 'अमीषां साधूनामेते सहायाः' इत्यभिप्रायेण मुक्ताः, परं ये द्वितीयभङ्गवर्तिनः स्थानपालकास्ते
संयतप्रान्ततया संयतान् गृहीत्वा गृहस्थानपि गृह्णन्ति, यस्माद् 'अमीभिः समं यूय गच्छतेत्यतो
यूयमप्यपराधिनः' इति कृत्वा । ये पुनः संयतप्रान्ताः, पुनः शब्दो विशेषणे, किं विशिनष्टि ? ये
गौलिमकाः सयतानामेवातीव प्रद्विष्टास्ते गृहिणो मुक्त्वा यतीन् गृह्णन्ति, गृहीत्वा च बन्धना-15
दिकं कुर्युः ॥ २७७३ ॥

पढम-तइयमुक्काणं, रज्जे दिट्ठाण दोण्ह वि विणासो ।

पररज्जपवेसेवं, जओ वि णिंती तहिं पेवं ॥ २७७४ ॥

प्रथमतृतीयभङ्गयोः संयतभद्रकैर्मुक्ताः सन्तः साधवः परराज्ये प्रविष्टा दृष्टाश्च राजपुरुषैः,
ततः पृष्टाः—किमुत्पथेनायाताः ? उत पथा ? । यदि साधवो भणन्ति 'उत्पथेन' ततः 20
उन्मार्गगामित्वात् 'चारिका एते' इति कृत्वा ग्रहणाकर्पणादिकं प्राप्नुवन्ति । अथ ब्रुवते 'पथा
वयमागताः' ततो द्वयोरपि वर्गयोर्विनाशो भवति, संयतानां स्थानपालकानां चेति भावः । एवं
परराज्यप्रवेशे दोषा अभिहिताः । यतोऽपि राज्याद् निर्गच्छन्ति तत्राप्येत एव दोषा भवन्ति
॥ २७७४ ॥ अथ "पंथं भित्तूण" (गा० २७७०) इत्यादिपदं व्याख्यानयति—

रक्खिज्जइ वा पंथो, जइ तं भित्तूण जणवयमइंति ।

25

गाढतरं अवराहो, सुत्ते सुत्ते व दोण्हं पि ॥ २७७५ ॥

अथ चौर-हेरिकादिभयात् पन्था रक्ष्यते, न वा कस्यापि गमनागमनं कर्तुं स्थानपालकाः
प्रयच्छन्ति, ततस्तं पन्थानं भित्त्वा यद्युत्पथेन परनृपतेर्जनपदम् 'अतियन्ति' प्रविशन्ति ततो
गाढतरमपराधो भवति, महान् दोषस्तेषां लगतीति भावः । अत्र साधूनामेव दोषो न स्थानपा-
लकानाम् । अथ स्थानपालकाः सुप्ता भवन्ति शून्यं वा तत् स्थानकं वर्तते, स्थानपालकानाम्-30

१ °नकचद्धाः प° मो० ले० ॥

२ °ङ्गी भवति, गाथायां पुंस्त्वं प्राकृतत्वात्, तद्यथा—संय° कां० ॥

३ °अपि, एते तदुभयभद्रका उच्यन्ते ३, तथा न सं° कां० ॥ ४ पदत्रयं व्या° भा० कां० ॥

न्यत्र कुत्रापि गमनात्, तत्र यदि साधवो गच्छन्ति तदा 'द्वयोरपि वर्गयोः' स्थानपालकानां संयतानां चेत्यर्थः ग्रहणाकर्षणादयो दोषा भवन्ति ॥ २७७५ ॥ तानेव संप्रायश्चित्तान् दर्शयति—

गेष्ण्णे गुरुणा छम्मास कहणे छेओ होइ ववहारे ।

पच्छाकडे य मूलं, उड्डहण विस्संगे नवमं ॥ २७७६ ॥

६ उदावण निच्चिसए, एगमणेगे पओस पारंची ।

अणवड्डप्पो दोसु य, दोसु य पारंचिओ होइ ॥ २७७७ ॥

गाथाद्वयस्यापि व्याख्या प्राप्तव (गा० ९०४-५) ॥ २७७६ ॥ २७७७ ॥

एवमात्मनैवासहायानामत्राणसहायानां वा गच्छतां दोषा अभिहिताः । अथ चौरादिसहाय-
युक्तानां दोषानतिदिशन्नाह—

१० एमेव सेसएहि वि, चोराईहि समगं तु वचंते ।

सविसेसयरा दोसा, पत्थारो जाव मंसणया ॥ २७७८ ॥

एवमेव चौर-प्रतिचरकादिसहायैः शेषैरपि समकं व्रजतां दोषास्त एव ग्रहणाकर्षणादयो वक्ष्याः, परं सविशेषतराः । तथाहि—तेषां साधूनां दोषेण यदन्येषामपि तद्वर्च्छायाणां पर-
गच्छीयानां वा कुलस्य वा गणस्य वा सङ्घस्य वा ग्रहणाकर्षणादिकम् एष प्रस्तार उच्यते ।

१५ स वा भवेद् जीवितस्य वा चरणस्य वा व्रजनं स्यात् । यावच्छब्दोपादानात् शरीरविकर्तनमेवा
द्रष्टव्याः ॥ २७७८ ॥ सविशेषदोषदर्शनार्थमाह—

तेणड्डम्मि पसज्जण, निस्संकिँ मूल अहिमरं चरिमं ।

जइ ताव होंति भइय, दोसा ते तं चिमं चउन्नं ॥ २७७९ ॥

स्तेनादिभिः सह गच्छन् सैन्यार्थं प्रसज्जनं करोति, सैन्यादिकं करोति कारयति अनुमन्यते
२० वा इत्यर्थः । तथा यदि 'स्तेनोऽयम्' इति शङ्क्यते तदा चत्वारो गुत्ताः । निःशङ्किते मूलम् ।
'अहिमरोऽयम्' इति निःशङ्किते 'चरिमं' पाराश्रिकम् । अपि च यदि तावन् ते स्थानपालका भद्रका
भवन्ति तथानि वैराग्यं सङ्ग्रामतः साधून् दृष्ट्वा चिन्तयन्ति—एतेऽपि यदादृष्टानि कुर्वन्ति तर्हि
न किमप्यमीषां मध्ये शोभनम्, तीर्थकरेण वा किं न प्रतिषिद्धं वैराग्यसङ्क्रमणम् ? इत्यादि ।
एवं च तेऽपि प्रार्त्तामिवन्ति । अथवा यदि ते स्थानपाला भद्रका भवन्ति तदा तैर्विसर्जितानां
२५ परराष्ट्रं प्रविष्टानां त एव दोषाः, तदेव च चतुर्गुल्कादिकं प्रायश्चित्तम्, इदं चान्यत् प्रायश्चि-
त्तावहं दोषनालम् ॥ २७७९ ॥ < तदेव दर्शयति— >

आयरिय उवज्झाया, कुल गण संघो य चेइयाई च ।

सव्वे वि परिचत्ता, वेरंजं संक्रमणं ॥ २७८० ॥

'आचार्याः' अर्थदातारः 'उपाध्यायः' सूत्रप्रदाः 'कुलं' नागेन्द्रादि 'गणः' परस्परसापे-
३० क्षनेककुलसमुदायः 'सङ्घः' गणसमुदायः 'चैत्यानि' मगवद्विजानि जिनभवनानि वा । एते
आचार्यादयः सर्वेऽपि वैराग्यं सङ्ग्रामता परित्यक्ताः ॥ २७८० ॥ एतदेव भावयति—

किं आगय त्थं ते वित्ति संति णे इत्थ आयरियमादी ।

उग्धाएमो रुक्खे, मा एतु फलत्थिणो सउणा ॥ २७८१ ॥

‘ते’ साधवो राजपुरुषैः पृच्छयन्ते—किमर्थं यूयमिहागताः स्थ ? । साधवो ब्रुवन्ते—‘सन्ति’ विद्यन्ते “जे” अस्माकमिहाचार्यादयः अतो वयमागताः । ततो राजपुरुषा दृष्टान्तं वदन्ति—यस्मात् फलार्थिनः ‘शकुनाः’ पक्षिणो वृक्षानागच्छन्ति तस्मात् तानेव वृक्षानुद्धातयामः, मा फलार्थिनः शकुना आगच्छन्तु । एतेन दृष्टान्तसामर्थ्येन तानेवाचार्यादीनुद्धातयामो येन तदर्थमिह ५ कोऽपि नागच्छति ॥ २७८१ ॥ यत एते दोषा अतः—

एयारिसे विहारो, न कप्पई समणसुविहियाणं तु ।

दो सीमेऽइकमई, जिणसीमं रायसीमं च ॥ २७८२ ॥

एतादृशे वैराज्ये विरुद्धराज्ये विहारः श्रमणानां सुविहितानां न कल्पते । यस्तु करोति स द्वे सीमानावतिक्रामति, तद्यथा—‘जिनसीमानं’ ‘न कल्पते वैराज्यसङ्क्रमणं कर्तुम्’ इति लक्षणां 10 ‘राजसीमानं च’ ‘न कर्त्तव्यो मदीयराज्यात् परराज्ये गमागमः’ इति रूपां ॥ २७८२ ॥ किञ्च—

वधं वहं च घोरं, आवञ्जइ एरिसे विहरमाणो ।

तम्हा उ विवज्जेज्जा, वेरज्ज-विरुद्धसंकमणं ॥ २७८३ ॥

‘वधं’ निगडादिनियन्त्रणं ‘वधं च’ कशाघातादिकं ‘घोरं’ भयानकमीदृशे विहरमाणो यत आपद्यते तस्माद् वैराज्य-विरुद्धराज्यसङ्क्रमणं विवर्जयेत् ॥ २७८३ ॥ अथ द्वितीयपदमाह— 15

दंसण नाणे माता, भत्तविसोही गिलाणमायरिए ।

अधिकरण वाद राय कुलसंगते कप्पई गंतुं ॥ २७८४ ॥

दर्शनार्थं ज्ञानार्थं वैराज्यसङ्क्रमणमपि कुर्यात् । “माय” ति मातापितरौ कस्यापि प्रव्रजितु-कामौ शोकेन म्रियेते तयोः समाधानार्थं गच्छेत् । “भत्तविसोहि” ति कश्चित् साधुर्मत्तं प्रत्याख्यातुकामः स विशोधिम्—आलोचनां दातुकामो गीतार्थस्य पार्श्वे गच्छेत्, अजङ्गमस्य वा 20 तस्य पार्श्वे गीतार्था गच्छन्ति । “गिलाण” ति ग्लानस्य वा प्रतिचरणार्थं प्रायोग्यौषधहेतवे वा गच्छेत् । “आयरिय” ति आचार्यसमीपे आचार्याणामादेशेन वा गच्छति । “अधिकरण” ति कस्यापि साधोः केनापि गृहिणा सहाधिकरणमुत्पन्नम्, स च गृही नोपशाम्यति, ततः प्रज्ञापनालब्धिमान् तस्योपशमनाय गच्छति । “वाद” ति अन्यराज्ये परप्रवादी कश्चिदुत्थितः तस्य निग्रहार्थं वादलब्धिसम्पन्नेन गन्तव्यम् । “राय” ति राजा वा कश्चित् परराष्ट्रीयः साधूनाम्- 25 परि प्रद्विष्टस्तस्योपशमनार्थं सलब्धिकेन गन्तव्यम् । “कुलसंगय” ति उपलक्षणत्वात् कुल-गण-सङ्घसङ्गतं किमपि कार्यमुत्पन्नं कुलादिविषयमित्यर्थः । अथवा “रायकुलसंगत” ति एकमेव

१ °मः, येन ते फलार्थिनः शकुना नागच्छन्ति । एतेन भा० ॥

२ °था—जिनसीमानं राजसीमानं च । तत्र जिनसीमा नाम—‘न कल्पते वैराज्यसङ्क्रमणं कर्तुम्’ इति लक्षणा भगवतामाह्वा, राजसीमा तु—‘न कर्त्तव्यो मदीयराज्यात् परराज्ये गमागमः’ इति रूपा, उमे अपि सीमानावेवमतिक्रामतीति ॥ २७८२ ॥ कां० ॥

३ °आयरियो ति सो भत्तं पञ्चकखाड्यकामो तस्य निजवणद्वाए गच्छेज्जा । अधिकरणं वा कुल-गण-सपाणं समुपपन्नं तस्य उवसमणद्वा गच्छेज्ज ।” इति विशेषचूर्णौ ॥

पदम्, राजकुलेन सह सङ्गतं-सम्बद्धं केनापि साधुना अधिकरणं कृतं तदुपशमनाय गच्छति ।
एवमादिषु कार्येषु वैराज्येऽपि गन्तुं कल्पते ॥ २७८४ ॥

- अथ दर्शन-ज्ञानपदद्वयं भाष्यकृद् व्याख्यानयति—

मुक्त-ऽस्थ-तदुभयविसारयम्मि पडिवन्न उत्तिमद्वम्मि ।

५ एतारिमम्मि कप्पह, वेरज्ज-विरुद्धसंक्रमणं ॥ २७८५ ॥

दर्शनप्रभावकशास्त्राणामाचारादिश्रुतज्ञानस्य वा सम्बन्धि यदन्यत्राविद्यमानं सूत्रार्थतदुभयं
तत्र विचारदः कश्चिदाचार्यः स चोत्तमार्थमनग्नं प्रतिपन्नः । यस्मिंश्च क्षेत्रेऽसौ स्थितस्तत्र
अपान्तराले वा वैराज्यं वर्तते, 'तौ च सूत्रार्थौ मा व्यवच्छेदं प्रापताम्' इति कृत्वा एतादृशे
कारणे वैराज्य-विरुद्धे सङ्क्रमणं कर्तुं कल्पते ॥ २७८५ ॥

10 अथ येन विधिना तत्र गन्तव्यं तमभिधित्युराह—

आपुच्छिय आरक्खिय-सेट्ठि-सेणावर्द्ध-अमच्च-रार्द्धं ।

अद्दगमणे निग्गमणे, एस विही होइ नायव्वो ॥ २७८६ ॥

आपृच्छयारक्षिकं ततः श्रेष्ठिनं ततः सेनापतिं ततोऽमात्यं ततो राजानमप्यापृच्छय निर्ग-
न्तव्यं प्रवेष्टव्यं वा । एष विधिः^३ 'अतिगमने' परराज्यप्रवेशे 'निर्गमने च' पूर्वस्माद् राज्याद्
15 निर्गमने च ज्ञातव्यो भवति ॥ २७८६ ॥ अमुमेवार्थं प्रकटयन्नाह—

आरक्खितो विसज्जइ, अहव भणिज्जा स पुच्छइ तु सेट्ठि ।

जाव निव्वो ता नेयं, मुद्दा पुरिसो व दूतेणं ॥ २७८७ ॥

वैराज्य-विरुद्धं गच्छता प्रथमत एवारक्षिकः प्रष्टव्यः । यद्यसौ विसर्जयति ततो लष्टम् ।

अथासौ भणेत्—नाहं जानामि, 'श्रेष्ठिनं' श्रीदेवताऽध्यासितशिरोवेष्टनविमृषितोत्तमाङ्गं पृच्छत ।

20 ततः श्रेष्ठी प्रष्टव्यः, एवं यावद् 'नृपः' राजा तावद् 'नेय' नेतव्यं वक्तव्यमित्यर्थः । तच्चैवम्—

श्रेष्ठी पृष्टो यदि विसर्जयति ततः सुन्दरम्, अथासौ ब्रूयात्—अहं न जानामि, सेनापतिं

प्रश्नयत । ततः सेनापतिः प्रश्नितो यद्यनुजानीते ततः शोभनम्, अथासौ ब्रूयात्—अमात्यं

पृच्छत । ततोऽसावमात्यः पृष्टो यदि विसर्जयति ततो लष्टम्, अथ ब्रूयात्—राजानं पृच्छत ।

ततो राजाऽपि प्रष्टव्यः । एते च राजादयो यदि विसर्जयन्ति तदा मुद्रापट्टकं दूतपुरुषं वा

25 मार्गयितव्याः, येन 'राजादिना विसर्जिता एते' इति स्थानपालकाः प्रत्ययतः पथमवतार-

यन्ति; यो वा दूतस्तत्र राज्ये व्रजति तेन सार्द्धं गच्छन्ति ॥ २७८७ ॥ एवं तावद् यतो

राज्यान्निर्गच्छन्ति तत्र विधिरुक्तः । अथ यत्र राज्ये गन्तुकामास्तत्र प्रविशतां विधिमाह—

जत्थ वि य गंतुकामा, तत्थ वि कारिति तेसि नायं तु ।

आरक्खियाइ ते वि य, तेणेव क्रमेण पुच्छंति ॥ २७८८ ॥

30 यत्रापि राज्ये गन्तुकामास्तत्रापि ये साववो वर्तन्ते तेषां लेखप्रेषणेन सन्देशकप्रेषणेन वा

प्रागेव ज्ञातं कुर्वन्ति, यथा—वयमितो राज्यात् तत्रागन्तुकामाः, अतो भवद्विस्तत्रारक्षिकादयः

१ 'राज्य-विरुद्धराज्येऽपि कौ० ॥

२ 'ज्ञानलक्षणमाद्यं पदं का० ॥

३ 'धिरतिगमने निर्गमने च ज्ञातव्यो ना० त० डे० ॥

प्रष्टव्याः । ततस्तेऽपि 'तेनैव' पूर्वोक्तेन क्रमेण आरक्षिकादीन् पृच्छन्ति । यदा तैरनुज्ञातं भवति तदा तान् साधून् ज्ञापयन्ति—आरक्षिकादिभिरत्रानुज्ञातमस्ति, भवद्विरत्रागन्तव्यम् ॥ २७८८ ॥

एष निर्गमने प्रवेशे च विधिरुक्तः । अथ "आयरिय" ति पदं विशेषतो भावयन्नाह—

राईण दोण्ह भंडण, आयरिए आसियावणं होइ ।

कयकरणे करणं वा, निवेद जयणाएँ संकमणं ॥ २७८९ ॥

5

द्वयो राज्ञोः परस्परं 'भण्डनं' कलहो वर्तते, तत्रैकस्य राज्ञः कोऽप्याचार्योऽतीव पूजा-सत्कार-स्थानम्, ततश्च द्वितीयो नृपतिस्तत् परिज्ञायाऽऽत्मीयदक्षपुरुषैः "आसिआवणं" ति तस्याचार्य-स्यापहरणं कारयति 'अस्मिन् हि गृहीते स प्रतिपन्थिपार्थिवो गृहीत एव भवति' इति । अत्र च यः 'कृतकरणः' धनुर्वेदादौ गृहवासे कृतपरिश्रमस्तस्य तत्र करणं भवति, तेनाचार्यापहारिणा सह युद्धं कर्तुमुपतिष्ठत इत्यर्थः । अथ नास्ति कोऽपि कृतकरणस्ततो यस्य राज्ञः सकाशादपह- 10 तस्तस्य निवेदनं कृत्वा यतनया शेषसाधवः सङ्क्रमणं कुर्वन्ति ॥ २७८९ ॥

इदमेव स्फुटतरमाह—(ग्रन्थाग्रम्-७५०० । सर्वग्रन्थाग्रम्-१९७२०)

अब्भरहियस्स हरणे, उज्जाणाईठियस्स गुरुणो उ ।

उच्चट्टणासमत्थे, दूरगए वा वि सवि वोळं ॥ २७९० ॥

पेसवियम्मि अदेत्ते, रत्ता जइ वि उ विसज्जिया सिस्सा ।

15

गुरुणो निवेइयम्मि, हारितगराइणो पुण्वि ॥ २७९१ ॥

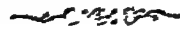
'अभ्यर्हितस्य' राजमान्यस्य 'गुरोः' आचार्यस्योद्यान-समा-प्रपादिषु स्थितस्य हरणं भवति । यदि च कोऽपि युद्धकरणेन विद्याप्रयोगेण वा तस्योद्धर्तनायाः—चालनायाः समर्थो भवति ततः स तं निवार्याचार्यं प्रत्याहरति । अथ नास्त्युद्धर्तनासमर्थः ततः क्षणमात्रं साधवस्तूष्णीका आसते । यदा आचार्यापहारी दूरं गतो भवति तदा "सवि" ति सर्वेऽपि साधवो वोळं कुर्वन्ति—अस्माकमा- 20 चार्यो हतो हतः, धावत धावत लोकाः । इति । आसन्नस्थिते तु वोळं न कुर्वन्ति 'भा भूत् परस्परं बहुजनक्षयकारी युद्धविप्लवः' इति । ततश्च राजा साधुभिरभिधातव्यः—अनाथा वयमाचार्यैर्विना, अत आचार्या यथाऽन्नागच्छन्ति तथा कुरुत । एवमुक्तोऽसौ द्वितीयस्य राज्ञो दूतं विसर्जयति—शीघ्रमाचार्यः प्रेषणीय इति । यदि तेन प्रस्थापितस्ततो लष्टम् । अथासौ दूते प्रेषितेऽप्याचार्यं न ददाति—न विसर्जयतीत्यर्थः ततः साधवो द्वे त्रीणि वा दिनानि राजानं दृष्ट्वा ब्रुवते—अस्मान् 25 विसर्जयत येन गुरूणामुपकण्ठं गच्छामः, कीदृशा वयं गुरुविरहिता अत्र तिष्ठन्तः? स्वाध्यायादिकं वाऽत्र न किमपि निर्वहतीत्यादि । एवमुक्ते यद्यपि ते शिष्या राज्ञा विसर्जितास्तथापि गुरूणां सन्देशकप्रेषणेन निवेदयन्ति—वयमागच्छन्तः स्मः । ततो गुरवः "हारितगराइणो पुण्वि" ति अपहर्तुराज्ञः पूर्वमेव निवेदयन्ति—अहं शिष्यान्प्यानयामि, अतः स्थानपालानामादेर्गं प्रयच्छत येन ते तान्न गृहन्ति । एवं निवेदिते सति यतनया सङ्क्रमणं कुर्वन्ति ॥ २७९० ॥ २७९१ ॥ 30

॥ वैराज्यविरुद्धराज्यप्रकृतं समाप्तम् ॥

१ अथाचार्यद्वारं विशे° भा० ॥

२ °त्यर्थः । वाशब्दादन्यो वा विद्याप्रयोगेण तं निवारयति । अथ नास्ति का० ॥

अ व ग्र ह प्र कृ त म्

सूत्रम्—

निर्गतं च णं गाहावद्कुलं पिण्डवायपडियाए अणु-
प्यविट्टं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंवल्लेण वा
पाय-पुंछणेण वा उवनिमंतिजा, कप्पइ से सागार-
कइ गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चं पि उग्गहं
अणुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्ताए ३८ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

अविकृष्टे भिक्खुगतं, कोइ निमंतेज वत्थमाईहिं ।

10 काण्ण विरुद्धचारी, विगिंचितो वा वि गेण्डेजा ॥ २७९२ ॥

‘अविकृष्टे’ विरुद्धगज्यविगिहिने ग्रामादौ ‘मिक्षागनं’ मिक्षायां प्रविष्टं मातुं कश्चिदुपासका-
दियेष्वादिभिर्निमन्त्रयेत्, यद्वा ‘कारणे’ दर्शन-ज्ञानादौ विरुद्धगज्यचारी स्तेनादिभिः ‘विविक्तः’
मुषितः सन् वज्राणि गृहीयान्, अतो वज्रग्रहणविधिः प्रतिपाद्यते ॥ २७९२ ॥

अइया लेइयनेण्णं, निवर्त्ताम अइच्छिए इमं मणितं ।

15 दोच्चमणणुचवेउं, उन्नरियं वन्थमोगादी ॥ २७९३ ॥

अथवा नृपसमानमतिक्रम्य विरुद्धगज्यमङ्गमणे लौकिकस्त्रैस्तैश्च, इदमन्तरसूत्रे मणितम् ।
अत्र तु सूत्रे द्वितीयं वारमवग्रहमाचार्यसमीपेऽननुज्ञाप्य यदा वज्रपरिमोगम् आदिशब्दाद् वाग्यं
वा करोति तदा लोकोत्तरिक्तस्त्रैस्तैश्च मवर्त्तानि प्रतिपाद्यते ॥ २७९३ ॥

पमिः सम्बन्धेरायादन्त्यास्य व्याख्या—‘निग्रेन्थं’ पूर्वाक्तशब्दार्थं चशब्दोऽर्थान्तरोपन्यासे

20 “ण”मिति वाक्यालङ्कारं गृह्यस्य पतिः—स्वामी गृहपतिस्तस्यै कुलं—गृहं ‘पिण्डवायपनिजया’
पिण्डः—ओदनादिभ्यस्तस्य पातः—पात्रे प्रवेशस्तन्पतिजया—तस्यत्ययमनुप्रविष्टं ‘कश्चिद्’ उपासका-
दिवेक्षेण वा प्रतिग्रहणं वा कम्बलेन वा पात्र-प्रोच्छन्नं वा उपनिमन्त्रयेत् । वल्लं मौत्रिकमिह
गृह्यते, पतिग्रहः—पात्रकम्, कम्बलम्—और्णिकः कल्पः, पात्रशब्देन तु पात्रवन्ध-पात्रकेशरिका-
प्रसृत्तिकः पात्रनिर्यागः, प्रोच्छन्नशब्देन तु ग्त्रोहरणमुच्यते, आइ च चूर्णिकृत्—

25 पायनाह्णेणं पायमंडयं गहियं, पुंछणं रयहरणं नि ।

१. ‘रुष्टे’ पूर्वसूत्रनिषिद्धविरुद्धं का० ॥

२. ‘नादौ’ वाऽऽलम्बने सञ्जाते सति विरुद्धं का० ॥

३. अथ द्वितीयां का० विना ॥

४. ‘ओ’ वाक्यान्तं मा० ॥

५. सू० ३० को० ३० विनाऽन्यत्र—‘स्य यत् कुलं—गृहं तत् पिण्ड’ मा० । ‘स्य यत् कुलं—
गृहं गृहपतिकुलं तत् ‘पिण्ड’ का० । “गाहावति गावा गृहमित्येतेऽर्थे. तस्य गृहस्य पतिः गृहपति-
तस्य कुलं गृहमित्येतेऽर्थे.” इति चूर्णां ॥

५ ततश्च पात्रं च प्रोच्छन्नं चेति पात्र-प्रोच्छन्नम्, समाहारद्वन्द्वः, ७ एतैः उप-सामीप्ये आगत्य निमग्नयेत् । उपनिमग्नितस्य च “से” तस्य निर्ग्रन्थस्य ‘साकारकृतं’ ‘आचार्यसत्कमेतद् वस्त्रं न मम, अतो यस्यै ते दास्यन्ति अन्यस्यै वा मह्यं वा आत्मना वा परिभोक्ष्यन्ते तस्यैतद् भविष्यति’ इत्येवं सविकल्पवचनव्यवस्थापितं सद् गृहीत्वा तत् आचार्यपादमूले तद् वस्त्रं स्थापयित्वा यदि ते तस्यैव साधोः प्रयच्छन्ति तदा ‘द्वितीयमप्यवग्रहम्’ एकस्तावद् गृहस्थादवग्रहोऽऽनुज्ञापितो द्वितीयं पुनराचार्यपादमूलादवग्रहमनुज्ञाप्य धारणा-परिभोगरूपं द्विविधमपि परिहारं तस्य वस्त्रस्य ‘परिहर्तुं’ धातूनामनेकार्थत्वाद् आचरितुं कल्पते इति सूत्रसङ्ख्येपार्थः ॥

अथ विस्तरार्थं विभणिपुराह—

दुविहं च होइ वत्थं, जायणवत्थं निमंतणाए य ।

निमंतणवत्थं ठप्पं, जायणवत्थं तु वोच्छामि ॥ २७९४ ॥

10

द्विविधं च भवति वस्त्रम्—याच्ञावस्त्रं निमग्नणावस्त्रं च । तत्र निमग्नणावस्त्रं ‘स्थाप्यं’ पश्चादभिधास्यते इत्यर्थः । याच्ञावस्त्रं पुनः साम्प्रतमेव वक्ष्यामि ॥ २७९४ ॥

यथाप्रतिज्ञातमेव निर्वाहयति—

नामं ठवणावत्थं, दव्ववत्थं च भाववत्थं च ।

एसो खलु वत्थस्सा, निक्खेवो चउव्विहो होइ ॥ (गा० ६०२)

15

इत्यादिकाः

एवं तु गविट्ठेसुं, आयरिया दंति जस्स जं नत्थि ।

समभागेसु कएसु व, जहराइणिया भवे वीओ ॥ (गा० ६४८)

इति पर्यन्ताः षट्चत्वारिंशद् गाथा यथा पीठिकायां वस्त्रकल्पिकद्वारे (पत्र १७४) तथैवात्र द्रष्टव्याः ॥ उपसंहरन्नाह—

20

एयं जायणवत्थं, भणियं एत्तो निमंतणं वोच्छं ।

पुच्छादुगपरिसुद्धं, पुणरवि पुच्छेज्जिमा मेरा ॥ २७९५ ॥

एतद् याच्ञावस्त्रं भणितम् । इत् ऊर्ध्वं निमग्नणावस्त्रं वक्ष्यामि । तच्च यदा ‘कस्यैतद् वस्त्रम् ? किं वा नित्यनिवसनीयादिकमिदमासीत् ?’ इति पृच्छाद्वयेन परिशुद्धं भवति तदा ‘पुनरपि’ तृतीयया पृच्छया पृच्छेत् । तत्र च ‘इयं’ वक्ष्यमाणा ‘मर्यादा’ सामाचारी ॥ २७९५ ॥ तामेवाह— २१

१ ५ ७ एतच्चिह्नगत पाठः भा० का० एव वर्तते ॥ २ “परिहरित्ते एति आयरित्ते ॥ एष सूत्रार्थः । अधुना निर्युक्तिविस्तरः—“दुविधं च० गाथाद्वयं” इति चूर्णौ ॥

३ ‘याच्ञावस्त्रं तु’ याच्ञा-प्रार्थना तथा प्राप्तं यद् वस्त्रं तद् याच्ञावस्त्रम्, शाकपार्थि-वादित्वाद् मध्यमपदलोपी समासः, तत् पुनः साम्प्र० का० ॥ ४ इत् आरभ्य—एवं का० ॥

५ ‘द्वारे व्याख्यातास्तदवस्था एवात्रापि तथैव द्रष्टव्याः का० ॥

६ तदपि यदा ‘पृच्छाद्वयपरिशुद्धं’ ‘कस्यैतद् वस्त्रम् ? किं वा नित्यनिवसनीयादिकमिदमासीत् ?’ इति द्वाभ्यां निर्दोषमिति निश्चितं तदा ‘पुनरपि’ गा० ॥

७ ‘या ‘किमर्थं ददासि ?’ इति लक्षणया पृच्छेत् का० ॥

विउसग्ग जोग संघाडएण भोइयकुले तिविह पुच्छा ।

कस्स इमं किं व इमं, कस्स व कज्जे लहुग आणा ॥ २७९६ ॥

‘व्युत्सर्गां नाम’ उपयोगसम्बन्धी कायोत्सर्गस्तं कृत्वा, ‘यस्य च योगः’ इति भणित्वा, सङ्घा-
टकेन मिश्रार्थं निर्गतः । ततो भोगिककुले उपलक्षणत्वादन्यत्रापि यथाप्रधाने कुले प्रविष्टः
५ कयाचिदीश्वरया महता सम्प्रमेण भक्त-पानेन प्रतिलाभ्य वस्त्रेण निमन्त्रितः, तत्र त्रिविधा पृच्छा
प्रयोक्तव्या । तद्यथा—‘कस्य सत्कर्मिदं वस्त्रम्? किं वा इदमासीत्?’ अनेन पृच्छाद्वयेन
परिशुद्धं यदा भवति तदा प्रष्टव्यम्—कस्य वा कार्यस्य हेतोः प्रयच्छसि? इति । यद्येवं न
पृच्छति ततश्चत्वारो लघवः आज्ञादयश्च दोषाः ॥ २७९६ ॥ अथ विशेषदोषानभिधित्पुराह—

मिच्छत्त सोच संका, विराहणा भोइए तहिं गए वा ।

१० चलथं व विटलं वा, वेण्टल दाणं च ववहारो ॥ २७९७ ॥

भोगिन्या दीयमानं वस्त्रं यदि ‘केन कार्येण प्रयच्छसि?’ इति न पृच्छयते तदा भोगिको
मिथ्यात्वं गच्छेत् । अथासौ देशान्तरं गतस्तत आगतस्य महत्तरादिमुखाच्छ्रुत्वा शङ्का भवति ।
भोगिके तत्र स्थिते ‘गते वा’ देशान्तरप्राप्ते पश्चादायाते सति ‘विराधना’ वक्ष्यमाणा भवति ।
सा चाविरतिका ‘चतुर्थं वा’ मैथुनमवभाषेत ‘वेण्टलं वा’ वशीकरणादिप्रयोगं पृच्छेत् ततश्च
१५ वक्तव्यम्—वेण्टलमहं न जानामि, उपलक्षणत्वात् चतुर्थं च प्रतिसेवितुं न कल्पते । ततो
यदि सा वस्त्रं याचते तदा दानं कर्त्तव्यम्, सूर्योऽपि तद् वस्त्रं तस्या एव समर्पणीयमिति
भावः । अथ तद् वस्त्रं छिन्नं वा प्राघुणकादीनां दत्तं वा भवेत् सा च तदेव वस्त्रं मार्गयेत् तदा
राजकुलं गत्वा व्यवहारः कर्त्तव्य इति द्वारागाथासमासार्थः ॥ २७९७ ॥ अथैनामेव विवरीपुराह—

वत्थम्मि नीणियम्मि, किं दलसि अपुच्छिज्जण जह् गेण्हे ।

२० अन्नस्स भोगगस्स व, संका घडिया णु किं पुत्ति ॥ २७९८ ॥

वस्त्रे भोगिन्या निष्काशिते सति यदि ‘किं’ किमर्थं ददासि? इत्यपृष्ट्वैव गृह्णाति तदा
‘भोक्तुः’ तदीयस्यैव भर्तुः ‘अन्यस्य वा’ श्वशुर-देवरादेः शङ्का भवेत् । नुरिति वितर्के, किं
मन्ये एतौ परस्परं पूर्वमेव घटितौ यदेवं तूष्णीकौ दान-ग्रहणे कुरुतः? अथवा किमेवा मैथु-
नार्थिनी भृत्वा वस्त्रमस्मै प्रयच्छति? उत वेण्टलार्थिनी? इति ॥ २७९८ ॥

२५ मिच्छत्तं गच्छेज्जा, दिज्जत्तं दद्दु भोयओ तीसे ।

चोच्छेद पओसं वा, एगमणेगाण सो कुज्जा ॥ २७९९ ॥

तद् वस्त्रं दीयमानं दृष्ट्वा तस्याः सम्बन्धी ‘भोजकः’ भर्ता मिथ्यात्वं गच्छेत्, यथा—
निस्तारं प्रवचनममीषामित्यादि । प्रतिपन्नमिथ्यात्वश्च तस्य वैकस्य साधोरनेकेषां वा साधूनां तद्व-
न्यान्यद्रव्यव्यवच्छेदं कुर्यात् प्रद्वेषं वा गच्छेत् ॥ २७९९ ॥

१ °५ अ भो° ता० विना ॥ २ ‘सङ्घाटकः’ साधुयुगमलक्षणो मिश्रार्थं नि° कां० ॥

३ °दम्? कस्य वा कार्यस्य अर्थाय प्रयच्छसि? । तत्राप्यपृच्छाद्वयपरिशुद्धं यदा भवति
तदा प्रष्टव्यम्—केन कार्येण प्रयच्छसि? भा० ॥

४ °म्—न कल्पते मैथुनं प्रतिसेवितुम्, वेण्टलं वा अहं न जानामि । ततो यदि भा० ॥

५ गतं मिथ्यात्वद्वारम् । अथ 'श्रुत्वा शङ्का'द्वारं विराधनाद्वारं चाह—

एमेव पउत्थे भोइयम्मि तुसिणीयदाण-गहणे तु ।

महत्तरगादीकहिए, एगतर पतोस वोच्छेदो ॥ २८०० ॥

मेहुणसंकमसंके, गुरुगा मूलं च वेंटले लहुगा ।

संकमसंके गुरुगा, सविसेसतरा पउत्थम्मि ॥ २८०१ ॥

5

एवमेव 'प्रोषिते' देशान्तरगतेऽपि भोगिके दोषा वक्तव्याः । तथाहि—तेन भोगिकेन देशान्तरं गच्छता ये महत्तरकाः स्थापितास्तैः आदिशब्दाद् महत्तरिकया व्यक्षरिकया कर्मकरेण वा तयोरविरतिका-संयतयोस्तूष्णीकदान-ग्रहणं दृष्ट्वा भोगिकस्य भूयः समागतस्य कथितम् । ततश्च सः 'एकतरस्य' संयतस्याविरतिकाया वा उपरि प्रद्वेपं गच्छेत्, प्रद्विष्टश्चाविरतिकां संयतं वा हन्याद् निष्कागयेद्वा बध्नीयाद्वा निरुन्ध्याद्वा विमानयेद्वा, व्यवच्छेदं वैकस्यानेकेषां वा कुर्यात् । 10 अत्र च मैथुनशङ्कायां चत्वारो गुरुकाः, निःशङ्किते मूलम् । वेण्टलशङ्कायां चत्वारो लघुकाः, निःशङ्किते चत्वारो गुरवः । सविशेषतराश्च दोषाः प्रोषिते भोगिके^१ भवन्ति, ते च यथास्थानं प्रागेवोक्ताः (गा० २७९९) ॥ २८०० ॥ २८०१ ॥^२

एवं ता गेण्हंते, गहिए दोसा पुणो इमे होंति ।

घरगयमुवस्सए वा, ओभासइ पुच्छए वा वि ॥ २८०२ ॥

16

एवं तावद् वस्त्रं गृह्यतो दोषा उक्ताः, गृहीते पुनर्वसे 'एते' वक्ष्यमाणा दोषा भवन्ति— तस्मिन् गृहे यदा स एव साधुरन्यस्मिन् दिवसे गतो भवति सा वा अविरतिका तस्य साधोरुपाश्रये आगता भवति तदा मैथुनमवभाषते—त्वं ममोद्भ्रामको भव । वेण्टलं वा सा पृच्छति—

१ ५ ७ एतन्मध्यगतः पाठः त० डे० मो० ले० नास्ति ॥

२ ०श्च तच्छ्रुत्वा भोगिको मैथुनविषयां वेण्टलविषयां वा शङ्कां कुर्यात् । अत एव संः 'एक' कां० ॥ ३ ०के वक्तव्याः, ते भा० ॥

४ इतोऽग्रे भा० विनाऽन्यत्र—

मिच्छत्तं गच्छिज्जा, दिज्जंतं ददु भोयथो तीसे ।

वोच्छेय पओसं वा, एगमणेगाण सो कुज्जा ॥

तद् वस्त्रं दीयमानं दृष्ट्वा तस्याः सम्बन्धी 'भोजकः' भर्ता मिथ्यात्वं गच्छेत्, यथा— निस्सारं प्रवचनममीषाम् इत्यादि । प्रतिपन्नमिथ्यात्वश्च तस्य वा एकस्य साधोरनेकेषां वा साधूनां तद्व्या-ऽन्यद्व्यवच्छेदं कुर्यात् प्रद्वेपं वा गच्छेत् ॥ एवं ता० गाथा त० डे० मो० ले० ।

अथ चतुर्थावभाषण-वेण्टलपृच्छाद्वारे विवृणोति—एवं ता० गाथा का० ।

"गिस्सकिए मिच्छत्तं तं सस्य व्याख्या—मिच्छत्तं गच्छेज्जा० गाथा कंठा ॥" इति चूर्णौ ।

मिच्छत्तं गच्छिज्जा० गाथा त० डे० मो० ले० चूर्णौ च व्याख्यासहिता पुनरावर्तिता वर्तते, भा० कां० विशेषचूर्णौ बृहद्भाष्ये च सर्वथा नास्ति, २८०१ गाथाव्याख्यान्ते "ते च यथास्थानं प्रागेवोक्ता" इति टीकाकृतुस्तददर्शनेन नेय गाथाऽत्र टीकाकर्तुरभिमतोति वय मन्थामह इति नेयं गाथा तदीया न मूल क्षादना ॥

कथय किमपि तादृशं वर्णाकरणं येन योगिको मे वर्णमवति ॥ २८०२ ॥ इदमेव स्पष्टयति—

पुच्छाहीणं गहियं, आगमणं पुच्छणा निमित्तस्स ।

छिन्नं पि द्दु दायव्वं, ववहारो लम्भए तत्थ ॥ २८०३ ॥

ग्रहणकाले 'किन कार्येण मे प्रयच्छसि ?' इत्येवं पृच्छया हीनं वल्लं गृहीतम् । गृहीते च
 ८ तस्याः संयतप्रतिश्रये आगमनम्, आगता च सा 'पुत्रो मे भविता ? न वा ?' इत्यादिकं
 निमित्तं पृच्छति, येन वाऽहं भोगिकस्यामिरुचिता भवामि तत् किमप्युपदिश । ततः साधुना
 वक्तव्यम्—न कल्पते मैथुनं प्रतिसेवितुं साधूनाम्, वेण्टलं निमित्तं वा नाहं जानामि । एव-
 मुक्तं यदि सा वल्लं मूयोऽपि मार्गयेत् ततः प्रतिदातव्यम् । अथ तेन वल्लेण च्छित्त्वा पात्रव-
 न्वादिकं किमप्यपरं कृतं तत्तच्छिन्नमपि तदेव दातव्यम् । अथ व्यवहारद्वारं व्याख्यायते—
 10 तत्र यदि सा छिन्नं न गृह्णाति, ब्रवीति च—मम सकलमेव प्रयच्छ । ततो राजकुलं गत्वा
 व्यवहारे प्रारब्धे कारणिका अभिवातव्याः, यथा—केनचिद् बृक्षस्वामिना बृक्षो विक्रीतः, कथि-
 केण च मूल्यं दत्त्वा छित्त्वा च स्वगृहं नीतः, ततः स विक्रयिकः पश्चात्तापितो भगति—
 प्रतिगृहाण मूल्यम्, प्रत्यर्पय मदीयं बृक्षम्; कथिकः प्राह—मया स बृक्षश्छित्त्वा पृथक्काष्ठानि
 कृतः, अतः कथं तमेव बृक्षमखण्डमहं ते समर्पयामि ?; एवं विवडमानौ तौ राजकुलमुपस्थितौ,
 15 ततः कथयत कारणिकाः ! किं स कथिको गुप्तामिर्वृक्षं दाप्यते ? अथ दाप्यते ततः काष्ठा-
 न्येव, न पूर्वावस्थं बृक्षमिति व्यवहारो लभ्यते ॥ २८०३ ॥^३

पाहुणएणऽण्णेण च, नीयं व हियं व होइ दद्दुं वा ।

तहियं अणुसद्दाई, अन्नं वा दद्दुं मौत्तुणं ॥ २८०४ ॥

अथ वल्लं प्राधुणकेनान्येन वा साधुनाऽन्यत्र नीतं मैत्रेत् सेनेन वा हतं प्रदीपनेन वा दग्धं
 20 तत्र चानुशिष्टादिकं कर्तव्यम् । अनुशिष्टिर्नाम—सद्भावकथनपुरःसरं प्रज्ञापना । तथाऽप्यनुपर-
 तायां धर्मकथा कर्तव्या, विद्यया मन्त्रेण वा निराकरणीया । तदभावेऽन्यद् वल्लं तस्या दात-
 व्यम्, परं दग्धं वल्लं मुत्त्वा, दग्धे हनं वा न किञ्चिद् दीयत इति भावः । यदि सा राजकु-
 लमुपस्थिते तत्तत्प्रापि व्यवहारो लभ्यते, "दत्त्वा दानमनीश्वरः" इति ॥ २८०४ ॥

अथ दानकाले साधुना पृष्टम्—किं निमित्तं ददासि ? तत्र सा तूष्णिका स्थिता, बहिश्च-
 25 ष्ठ्या न तथाविधः कोऽपि भाव उपदर्शितः, परं ग्रहणानन्तरं काचिदुपाश्रयमागत्य वेण्टलं
 पृच्छति चतुर्थमवमापते वा तत्राभिवातव्यम्—

न वि जाणामो निमित्तं, न य पे कप्पइ पउंजिउं गिहिणो ।

परदारदोसकहणं, तं मम माया य भणिणी य ॥ २८०५ ॥

वयं निमित्तं न जानीमः, न च "णे" अस्माकं जानतामपि गृहिणः पुरतो निमित्तं प्रयोक्तुं

१ °ति, उपलक्षणमिदम्, तेन चतुर्थमवमापते वर्णाकरणं वा पृच्छति—येनाहं भो° कां । °

२ भो० ले० विनाऽन्यत्र—°म् । एतेन दानद्वारमपि विवृतम् । अथ व्यव° कां । °म् । अथ
 सा छिन्नं मा० न० दे० ॥ ३ एतद्वये अत्रैव प्रकारान्तरमाह इत्यवतरणं का० ॥

४ भवति हतं वा सेनेन प्रदीपनकेन वा का० ॥ ५ °हिणां पु° कां० विना ॥

कल्पते, तपः-संयमादिक्षतिप्रसङ्गात् । या च चतुर्थमवर्भाषते तस्याः परदारदोषकथनं क्रियते, यथा— परपुरुष-परदारप्रसक्तयोः स्त्री-पुंसयोरिहैव भवे दण्डन-मुण्डन-तर्जन-ताडनादयः, परभवे तु नरकगतौ गतानां तसायःपुत्तलिकालिङ्गनादयः, तत उद्धृत्तानां तिर्यग्मनुष्यभग्नहणेषु भूयो भूयो नपुंसकत्व-दौर्भाग्यप्रभृतयो बहवः प्रत्यपायाः । अपि च त्वं मम माता वा भगिनी वा वर्त्तसे अतः कृतमनया वर्त्तयेति ॥ २८०५ ॥ वस्त्रदानस्यैव कारणान्तरमाह—

एकस्स व एकस्स व, कजे दिज्जंत गिण्हई जो उ ।

ते चेव तस्स दोसा, वालम्मि य भावसंवंधो ॥ २८०६ ॥

‘एकस्य वा’ पूर्वसम्बन्धस्य ‘एकस्य वा’ पश्चात्सम्बन्धस्य कार्ये दीयमानं वस्त्रं यः साधुर्गृह्णाति तस्य ‘त एव’ प्राशुक्ताः शङ्कादयो दोषाः । ‘वाले च’ वालविषयो भावसम्बन्धो वक्ष्यमाणो भवतीति समासार्थः ॥ २८०६ ॥ अथैनामेव गाथां विवृणोति—

अहवण पुट्ठा पुण्वेण पच्छवंधेण वा सरिसमाह ।

संकाइया उ तत्थ वि, कडगा य बहू महिलियाणं ॥ २८०७ ॥

अथवा सा दात्री पृष्टा सती ‘पूर्वसम्बन्धेन’ यादृशो मम आता तादृश एव त्वं वर्त्तसे, ‘पश्चात्सम्बन्धेन तु’ श्वशुरस्य देवरस्य भर्तुर्वा सदृशस्त्वं विलोक्यसे अतोऽहं भवते वत्सं प्रयच्छामीत्याह, एवमन्यतरेण सम्बन्धकार्येण दीयमानं यदि गृह्णाति तदा त एव शङ्कादयो दोषाः । 15 यदि च तस्या अविरतिकाया वालमपत्यं किमपि विद्यते तदा स साधुस्तया आवृभावेन प्रतिपन्नः सन् चिन्तयति—इदं मे भागिन्यम्; अथ भर्तृतया प्रतिपन्नस्ततश्चिन्तयति—इदं मे पुत्रभाण्डम्, एवमादिको भावसम्बन्धो भवति, ततश्च प्रतिगमनादयो दोषाः । किञ्च महेलिकानां बहूनि ‘कृतकानि’ कैतवानि भवन्ति, तेन देवरादिग्रहणोपायेन सम्बन्धमानीय चारित्रात् परिभ्रंशयन्तीति भावः ॥ २८०७ ॥ यत एवमतः—

एयद्दोसविमुक्कं, वत्थग्गहणं तु होइ कायव्वं ।

खमउ त्ति दुव्वलो त्ति य, धम्मो त्ति य होति निदोसं ॥ २८०८ ॥

एतैः—अनन्तरोक्तैर्दोषैर्विमुक्तं वस्त्रग्रहणं साधुना कर्त्तव्यं भवति । कथम्? इत्याह— ‘खमउ त्ति’ इत्यादि । यदि सा दात्री पृष्टा सती ब्रूयात्—‘क्षपकः’ तपस्वी त्वम्, अथवा दुर्वलोऽसि क्षपकतया स्वभावेन वा ततस्ते प्रयच्छामि, यद्वा ‘तपस्विने दीयमाने धर्मो भवति’ इति 25 कृत्वा ददामीति, एवं ब्रुवति दायके तद् वस्त्रं लभ्यमानं निर्दोषं भवति ॥ २८०८ ॥ किञ्च—

आरंभनियत्ताणं, अकिणंताणं अकारयित्ताणं ।

धम्मट्ठा दायव्वं, गिहीहि धम्मो कयमणाणं ॥ २८०९ ॥

आरम्भः—पट्कायोपमर्दः तस्मान्निवृत्तानां तथा ‘अक्रीणतां’ वस्त्रादिक्रयमकुर्वीणानाम् ‘अकारयतां’ आरम्भ-क्रयकरणे परमव्यापारयतामेवंविधानां ‘धर्मो’ श्रुत-चारित्र्यमेदमिने कृतमनसां 30

१ तत्थ दो° ता° ॥ २ °ति निर्युक्तिगाथासमा° का° ॥

३ सती पूर्वसम्बन्धेन वा पश्चात्सम्बन्धेन वा यदि ‘सदृशं’ सम्बन्धितं तं साधुम् ‘आह’ वृत्ते । तत्र पूर्वसम्बन्धेन यथा—यादृशो का° ॥ ४ °न पत्यादिग्रहणो° भा° ॥

साधूर्ना गृहिभिः सर्वारम्भप्रवृत्तैः 'धर्मार्थं' कुशलानुबन्धिपुण्योपार्जनार्थं वस्त्र-पात्रादिकं यथा-
योम्यं दातव्यम् इति बुद्ध्या य उपासकादिर्वस्त्रेणोपनिमन्त्रयति तस्य ग्रहीतव्यमिति प्रक्रमः
॥ २८०९ ॥ तदेवं वस्त्रमुत्पन्नं यावद् गुरुणां समीपे न गम्यते तावत् कस्यावग्रहे भवति ?
इति लक्ष्यते—

८ संघादए पविट्टे, रायणिए तह य ओमरायणिए ।

जं लब्धम् पाओग्गं, रायणिए उग्गहो होइ ॥ २८१० ॥

उपयोगकायोत्सर्गं कृत्वा मिक्षार्थं सङ्घाटकः प्रविष्टः, तत्रैको रात्रिको द्वितीयोऽवमरात्रिकः ।
तत्र च यत् प्रायोग्यं सङ्घाटकेन लभ्यते तद् यावदाचार्यपादमूलं न गम्यते तावत् सर्वं 'रात्रि-
कस्य' ज्येष्ठार्यस्यावग्रहो भवति, ज्येष्ठार्यस्तस्य त्नामीति भावः ॥ २८१० ॥ अथ यदुक्तम्—
10 "कप्यद् से सागारकडं गहाय दोच्चं पि उग्गहं अणुन्नविचा परिहारं परिहरिचए" (उ० १
सू० ३८) तदेतद् यथा केचिदाचार्यदर्शयाः त्वच्छन्दबुद्ध्या व्याचक्षते तथा प्रतिपादयति—

दोच्चं पि उग्गहो त्ति य, केह गिहत्थेसु दोच्चमिच्छंति ।

साग ! गुरुणो नयामो, अणिच्छे पच्चाहरिस्सामो ॥ २८११ ॥

'द्वितीयमपि वारमवग्रहोऽनुज्ञापयितव्यः' इति सूत्रे यदुक्तं तत् केचिदाचार्या गृहस्यविषयं
15 द्वितीयमवग्रहमिच्छन्ति । कथम् ? इत्याह—“साग” इत्यादि । यः श्रावको वस्त्रं ददाति स
वक्तव्यः—हे श्रावक ! वयमेतद् वस्त्रं गृहीत्वा गुरुणां समीपे तावन्नयामः, यदाचार्या एतद्
ग्रहीन्त्यन्ति ततो भूयोऽप्यागम्य भवतः समीपे द्वितीयं वारमवग्रहमनुज्ञापयिष्याम इति, अथा-
चार्या वस्त्रं न ग्रहीष्यन्ति ततस्तेषां वस्त्रस्यानिच्छायां भवत एवेदं प्रत्याहरिष्यामः ॥ २८११ ॥

◁ अमुमेव पक्षं परः समर्थयन्नाह—▷

20 इह्रा परिट्ठवणिआ, तस्स व पच्चप्पिणंति अहिगरणं ।

गिहिगहणे अहिगरणं, सो वा दट्ठुण वोच्छेदं ॥ २८१२ ॥

'इतरथा' यद्येवं न विधीयते ततो दर्शितमपि वस्त्रं यदाऽऽचार्या न गृहीयुस्तदा पारिष्ठाप-
निकादोषैः । अथ न परिष्ठापयन्ति ततोऽप्रातिहारिकं गृहीत्वा भूयस्तस्यैव गृहस्यस्य प्रत्यर्पयतां
परिसौग-धावनादिकमविकरणमुपजायते । अथ तत् परिष्ठापितं वस्त्रं कोऽपि गृही गृह्णाति
25 ततोऽप्यविकरणमेव । 'स वा' दाता तद् वस्त्रं परिष्ठापितं श्रुत्वा अन्यगृहस्यगृहीतं वा दृष्ट्वा
तद्वदन्यत्रान्यत्रवच्छेदमेकस्यानेकेषां वा साधूनां कुर्यात् ॥ २८१२ ॥

अथ सूरिः परोक्तं दूषयन्नाह—

चोयग ! गुरुपडिसिद्धे, तहिं पउत्थे धरिंत दिन्नं तु ।

धरणुज्जणें अहिगरणं, गेण्हंज सयं व पडिणीयं ॥ २८१३ ॥

30 हे नोडक ! एवं क्रियमाणे त एव त्वदुक्ता दोषा भवन्ति । तथाहि—तद् वस्त्रमानीय
गुरुणामर्पितम्, तेन चाचार्याणां न प्रयोजनं ततस्तैः प्रतिषिद्धम्, तच्च वस्त्रं यावत् तस्य दाय-

१. < > एतच्चिह्नगतं पाठः मा० त० डे० नास्ति ॥ २. 'दोपो' भवति । 'वा' इति अथवा चेन्न
परि० कां० ॥ ३. एतदपि ग्रन्थाग्रम्—४००० इति मा० विना ॥

कस्य प्रत्यर्प्यते तावदसौ ग्रामान्तरं प्रोषितः, प्रोषिते च तस्मिन् यदि तद् वस्त्रं धारयति—परिभुङ्क्ते इत्यर्थः तदा अदत्तादानम् । अथ तस्य सत्क भणित्वा धारयति तदाऽधिकरणम् । अथात्मार्थितं कृत्वा धारयति तथाप्यधिकरणम्, अतिरिक्तोपकरणस्यापरिभोग्यतया अधिकरणत्वात् । अथ तद् वस्त्रमुज्जति—परिष्ठापयतीत्यर्थः तथापि गृहीगृहीतेऽधिकरणं परिष्ठापनादोपाश्च । अथवा प्रतिनीतं तद् वस्त्रं 'स्वयमेव' आत्मना गृहीयाद्, न प्रतिदद्यादिति भावः । तस्मादेव त्वदुक्तोऽ द्वितीयावग्रहो न भवति, किन्तु गृहस्थहस्ताद् वस्त्रं गृहीत्वा गुरुमूलमागम्य तेषां समर्प्य यदि ते तस्यैव प्रयच्छन्ति तदा यत् ते भूयोऽप्यवग्रहमनुज्ञाप्यन्ते एष द्वितीयावग्रहः ॥ २८१३ ॥

सूत्रम्—

निग्गंथं च णं वहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं
वा निक्खंतं समाणं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा
कंवलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ
से सागारकडं गहाय आयरियपायमूले ठवित्ता दोच्चं
पि उग्गहमणुन्नवेत्ता परिहारं परिहरित्तए ३९ ॥

10

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथ भाष्यम्—

वहिया व निग्गयाणं, जायणवत्थं तहेव जयणाए ।

15

निमंतणवत्थं तहेव, सुद्धमसुद्धं च खमगादी ॥ २८१४ ॥

'वंहिः' विचारभूमौ वा विहारभूमौ वा निर्गताना याच्नावस्त्रं तथैव यतनया ग्रंहीतुं कल्पते यथा भिक्षाचर्यायामुक्तम् (गा० २७९४) । निमन्त्रणावस्त्रमपि तथैव शुद्धमशुद्धं च वक्तव्यम् (गा० २७९५ आदि) । शुद्धं नाम—यत् क्षपक इति वा धर्म इति वा कृत्वा दीयते । अशुद्धं—यत् चतुर्थ-वेण्टलादिकार्येण दीयते ॥ २८१४ ॥

20

सूत्रम्—

निग्गंथिं च णं गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणु-
प्पविट्ठं केइ वत्थेण वा पडिग्गहेण वा कंवलेण वा
पायपुंछणेण वा उवनिमंतेज्जा, कप्पइ से सागारकडं
गहाय पवत्तिणिपायमूले ठवित्ता दोच्चं पि उग्गहम-
णुण्णवित्ता परिहारं परिहरित्तए ४० ॥

25

तथा—

निग्गंथिं च णं वहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं

१ 'वंहिः' विचारभूमौ-संज्ञाभुवि विहारभूमौ वा-स्वाध्यायभूमिकायां निर्गतानां भा०
विना ॥

२ ग्रहीतव्यं यथा भा० ॥

वा निष्कलंतिं समाणिं केद्व वत्येण वा पडिगहेण वा
कंवलेण वा पायपुंछणेण वा उवनिमंतेजा, कप्पइ
से सागारकडं गहाय पवित्तिणिपायमूले ठवेत्ता दोच्चं
पि उगहमणुणवित्ता परिहारं परिहरित्तए ४१ ॥

५ अन्त्यं सुवद्वयत्तापि व्याख्या प्राप्नुवन् ॥ अथ भाष्यविस्तरः—

निर्गन्धिवन्धराहणे, चउरो मासा हयंतऽणुग्धाया ।

मिच्छत्ते संकाई, पमज्जणा जाव चरिमपदं ॥ २८१५ ॥

निर्ग्रन्थानां गृहसंस्थो वल्लग्रहणं कुर्वन्तानां चत्वारो मासा अनुद्धाताः प्रायश्चित्तम् । ताश्च
वल्गं गृहन्तादृष्ट्वा कश्चिदमिनवश्राद्धो मिथ्यात्वं गच्छेत्—अहो ! निर्ग्रन्थोऽपि मादिं गृहन्तीति ।
१० अथवा शङ्कां कुर्यात्—किं मन्ये धर्मार्थं दत्तमियं गृह्णाति ? उत मादिनिमित्तम् ? । एवं शङ्कायां
चतुर्गुरु । निःशङ्किने मूलम् । प्रसजना नाम—भोजिका-घाटिकादिप्रसङ्गपरम्परा, तत्र 'चरमपदं'
पागत्रिकं यावत् प्रायश्चित्तम् ॥ २८१५ ॥ इदमेव भावयन्—

पुरिमंहितो वत्थं, गिण्हंतिं दिस्म मंकरादीया ।

ओमासणा चउत्थे, पडिसिद्धे करेज उड्डाहं ॥ २८१६ ॥

१५ पुरुषेभ्यः सकाशाद् वल्गं गृहन्तीं निर्ग्रन्थां दृष्ट्वा शङ्कादयो दोषाः । शङ्का नाम—किमेषा
मादिं गृह्णाति ? । एवं शङ्कायां चतुर्गुरु, भोजिकायाः कथिते षड्लघु, घाटिकस्य कथने
षड्गुरु, ज्ञातीनां कथने च्छेदः, आगक्षिकेण श्रुते मूलम्, श्रेष्ठि-सार्थवाह-पुरोहितैः श्रुतेऽनव-
स्थाप्यम्, अमात्य-नृपतिभ्यां श्रुते पारात्रिकम् । स वा गृहस्यो वल्गाणि दत्त्वा चतुर्थविषया-
मवमापणां कुर्यात्, तथा च प्रतिषिद्धे उड्डाहं कुर्यात्—एषा मर्दायां मादिं गृह्णात्वा मम्यति
२० मदुक्तं न करोतीति ॥ २८१६ ॥ किञ्चान्वयन्—

लोमेअ आभिओगे, विराहणा पड्डएण दिहुंतो ।

दायच्च गणहरेणं, तं पि परिच्छित्तु जयणाए ॥ २८१७ ॥

“लोमेय” चि येन वा तेन वा वल्गादिना स्त्री मुखेनैव प्रलोम्यते । “आभिओगे” चि
कोऽप्युदारवर्गरां संयतीं दृष्ट्वा तस्या वर्णाकरणार्थमभियोगं कुर्यात् । तजश्चारित्रविगवना । अत्र
२५ च पट्टकेन दृष्टान्तः । यत्र एवमतः संयतीनां गणधरेण वल्गाणि दातव्यानि । ‘तदपि’ वल्गदानं
मम दिवसानि ‘पर्गइय’ पर्गझां कृत्वा ‘यतनया’ वक्ष्यमाणलक्षणया कर्तव्यमिति सङ्ग्रहगाथा-
ममानार्थः ॥ २८१७ ॥ अथ विस्तरार्थमाह—

पगई पेलवसत्ता, लोभिज्जइ जेण तेण वा इत्थी ।

अवि य हु मोहो दिप्पइ, सदरं तासिं सरीरेमु ॥ २८१८ ॥

२० ‘प्रकृत्या’ सभावेनैव स्त्री प्रायः ‘पेलवसत्ता’ तुच्छघृतिवला ततो येन वा तेन वा

१ °ह । आदिशब्दाद् मादिनिमित्तमेव गृह्णातीति निःशङ्किने का० ॥

२ ‘पट्टकेन’ वक्ष्यमाणलक्षणेन दृ० का० ॥

वस्त्रादिना लोभ्यते । अपि च ताः स्वभावेनैव बहुमोहा भवन्ति अतस्तासां पुरुषैः सह संलापं कुर्वतीनां दानं च गृह्यतीनां 'स्वैरं' स्वेच्छया शरीरेषु मोहो दीप्यते । अभियोग वा तस्या विद्याभिमन्त्रितवस्त्रप्रदानव्याजेन कुर्यात्, अभियोगिता च सती चारित्र्यं विराधयेत् ॥ २८१८ ॥

तथा चात्र पट्टकट्टणान्तमाह—

वियरग समीचारामे, ससरक्खे पुप्फदाण पट्ट कया ।

८

निसि वेल् दारपिट्ठण, पुच्छा गामेण निच्छुभणं ॥ २८१९ ॥

एगत्थ गामे कूविया, सा य आरामसमीवे । ततो य इत्थिजणो पाणियं वहड । तम्मि आरामे एगो ससरक्खो । सो कूवियातडे उरालं अविरइयं दट्ठुं तीए विज्जाभिमंतियाणि पुप्फाणि देइ । तीए धरं गतु नीसापट्टए ताणि ठवियाणि । ततो ते पुप्फा पट्टगं आविसिडं अट्ठुरत्त-वेलाए धरदारं पिट्ठेति । ततो अगारो निग्गओ पेच्छइ पट्टगं सपुप्फग । तेण अगारी 10 पुच्छिता । तीए सवभावो कहिओ । तेण वि गामस्स कहियं । गामेण सो ससरक्खो निच्छूढो ॥

अथाक्षरगमनिका—'विदरकः' कृपिका, सा चारामस्य समीपे । ततः सरजस्कः कृपिका-तटे काञ्चिदविरतिकां दृष्ट्वा विद्याभिमन्त्रितपुष्पदानं करोति । तथा च गृहे गत्वा तानि पट्टके कृतानि । ततो 'निग्गि' रात्रौ 'वेलायाम्' अर्द्धरात्रे गृहद्वारस्य पिट्टनं तैः कृतम् । ततस्तेन तस्याः पृच्छा कृता । सद्भावे च कथिते ग्रामस्य कथयित्वा तेन निष्काशनं सरजस्कस्य कृतम् । 15 यत एते दोषा अतो निर्ग्रन्थीभिरात्मना गृहस्थेभ्यो वस्त्राणि न ग्रहीतव्यानि, किन्तु गणधरेण तासां दातव्यानि ॥ २८१९ ॥ कः पुनरत्र विधिः ? इति अत आह—

सत्त दिवसे ठवेत्ता, थेरपरिच्छाऽपरिच्छणे गुरुगा ।

देइ गणी गणिणीए, गुरुगा सय दाण अट्ठणे ॥ २८२० ॥

संयतीप्रायोग्यमुपधिसुत्पाद्य सप्त दिवसान् स्थापयति—परिवासयति । ततः स्थापयित्वा कल्पं 20 च कृत्वा स्वचिरो धर्मश्रद्धावान् प्राचार्यते । यदि नास्ति कोऽपि विकारः सुन्दरम् । एवं परीक्षा कर्तव्या । यद्यपरीक्ष्य प्रयच्छति ततश्चत्वारो गुरवः । एवं परीक्षिते 'गणी' गणधरः 'गणिन्याः' प्रवर्तिन्याः वस्त्राणि प्रयच्छति । साऽपि गणिनी संयतीनां यथाक्रमं ददाति । अथाचार्य आत्मना प्रयच्छति ततश्चतुर्गुरुकम् । काचिद् गन्धधर्मा वृथान्—एतस्याः सुन्दरतरं वचं न मम, तन्नमियमस्यामीष्टा । एव स्वयं दाने विधीयमाने आचार्यस्यास्थाने स्थापनं भवति । 25 यत एवमेतो नात्मना दातव्यं किन्तु प्रवर्तिन्या तासां दापयितव्यम् ॥ २८२० ॥ नोदकः प्राह—यद्येवं तर्हि सूत्रं निरर्थकम्, तत्र निर्ग्रन्थ्या वस्त्रग्रहणस्यानुज्ञातत्वात् । आचार्यः प्राह—

असइ समणाण चोयग ! जाइयै-निमंतणचन्थ तह चैव ।

जायंति थेरि असई, विमिस्सिया मोत्तिमे ठाणे ॥ २८२१ ॥

हे नोदक ! सूत्रं निरर्थकं न भवति, किन्तु श्रमणानामगति यदा स्वविग निर्ग्रन्थ्यो वस्त्राणि 30

१ 'गणी' आचार्यः सः 'गणिन्याः' प्रवर्तिन्याः प्रयच्छति । साऽपि गणिनी पूर्वोक्तं विधिना ददाति । अथा° भा० ॥

२ °मतः प्रवर्तिन्या तासां दातव्यम् न० ६० नो० ३० ॥

३ °य-नेमंतचन्थ ता० ॥

गृह्णन्ति तद्विषयमेतत् सूत्रम् । तत्र याच्यायन्त्रे निम्बगणवत्त्वे च तथैव सर्वोऽपि विविद्रष्टव्यः । ताश्च प्रथमतः स्यविरा एव केवला याचन्ते । तासामसति तरुणोविमिश्रिताः स्यविराः, परमे-
तानि स्थानानि मुक्त्वा ॥ २८२१ ॥ तान्येव दर्शयति—

कावालि ए य भिक्खु, मुद्वादी कुञ्चि ए अ वेसिन्थी ।

5 वाणियग तरुण संसट्ठ मेहुणे मोइए चेव ॥ २८२२ ॥

माता पिया य भगिणी, भाउग संबंधिए य तह सन्नी ।

भावितकुलेसु गहणं, असई पडिलोम जयणाए ॥ २८२३ ॥

‘कापालिकः’ अस्त्रिसरजस्काः, ‘भिक्कु’ सौगतः, ‘शुचिवादी’ दक्षसौकारिकः, ‘कुञ्चिक’
कूर्चन्धरः, वेद्यान्वी वाणिजकाश्च प्रतीताः, ‘तरुणः’ युवा, ‘संसट्ठः’ पूर्वपरिचित उन्नामकः,
10 ‘मेहुनः’ मातुलपुत्रः, ‘मोक्ता’ भर्ता, माता पिता भगिनी भ्राता एते चत्वारोऽपि प्रसिद्धाः,
‘मन्वन्धी’ सामान्यतः सजातिकः, ‘संजी’ श्रावकः । एतान् कापालिकादीन् मुक्त्वा यानि
भावितानि—यथाप्रधानानि मध्यस्थानि कुलानि तेषु संयतीभिर्वत्प्रहणं कर्त्तव्यम् । अथ भावि-
तकुलानि न प्राप्यन्ते तत्तत्स्थेयमभावे ‘प्रतिलोमं’ प्रतीपक्रमेण प्रतिषिद्धस्थानेष्वेव यतनया यथा
वक्ष्यमाणा दोषा न भवन्ति तथा गृहीशुरिति सङ्ग्रहगाथाद्वयसमासार्थः ॥ २८२२ ॥ २८२३ ॥

15 अथैतदेव प्रतिपदं भावयति—

अड्डी विज्जा कुच्छित, भिक्खु निरुद्धा उ लज्जएऽण्णात्थ ।

एव दगमोय कुच्चिग, मुद्ग ति य वंभचारित्ता ॥ २८२४ ॥

“अड्डी” ति अस्त्रिसरजस्काः, ते विद्यया मन्त्रेण वा संयतीनां बलदानन्याजेनाभियोगं कुर्युः,
अपि च ते ‘कुत्सिताः’ जुगुप्सिता भवन्ति । ये तु ‘भिक्कुकाः’ सौगतास्ते प्रायो निरुद्धवस्तयः
20 ‘अन्यत्र च’ व्यञ्जरिकादिषु गच्छन्तो लज्जन्ते, गाथायां प्राकृतत्वादेकवचननिर्देशः । एवं
‘दक्षसौकारिकाः’ परिव्राजकाः ‘कुञ्चिकाश्च’ कूर्चन्धरा वक्तव्याः, ते चोभयेऽप्येवं मन्यन्ते—
मृताः श्रमण्यो ब्रह्मचारित्वादप्रमवाः, अप्रमवत्ताश्च ‘शुचयः’ पवित्रा एता इति ॥ २८२४ ॥

अन्नठवणट्ठ जुन्ना, अभिओगे जा व रुविणी गणिया ।

मोद्दग चौरिय दिन्नं, दट्ठुं समणीसु उड्ढाहो ॥ २८२५ ॥

25 या र्जाणी गणिका सा न्नयं विवपयितुमसमर्था रूपवतीं सयतीं दृष्ट्वा ‘अन्यस्यापनार्थम्’
अपरगणिकास्यापनार्थमभियोगयेत् । या वा रूपवती गणिका साऽप्येवमेवामियोगं कुर्यात् ।
तथा यो मातुलपुत्रस्तेन स्वभोजिकाया बलं चौरिकया संयत्याः दत्तम्, तच्च तया प्रावृतं दृष्ट्वा
सा भोगिनी बहुजनमध्ये उड्ढाहं कुर्यात्—एषा मे गृहमङ्गं करोति ॥ २८२५ ॥

देसिय वाणिय लोभा, सइ दिन्नेण उ चिरं पि होहिचि ।

20 तरुण्णमामग भोयग, संका आतोभयसमुत्था ॥ २८२६ ॥

‘देशिकः’ देशान्तरायातो वाणिजश्चिन्तयति—‘सङ्गट्ठ’ एकवारं ‘दत्तं’ दानेन समेयं

१ ंक्षीयादिति त० ड० नो० डे० ॥

२ ंन आत्मीयाया भोगिन्याश्चौरिकया बलं दत्तम्, तच्च श्रमण्या प्रावृतं मा० ॥

चिरमपि भविष्यति इति विचिन्त्य लोभाद् भूयांसि वस्त्राणि दत्त्वा प्रलोभयेत् । यस्तु तरुणः स विकारबहुल उत्कटमोहश्च भवति, संसृष्टः पूर्वोच्चारकः, 'भोक्ता' प्राक्तनो भर्त्ता, एतेषां हस्ता-
दादीयमाने वस्त्रे शङ्कादय आत्मोभयसमुत्थाश्च दोषा भवन्ति ॥ २८२६ ॥

दाहामो णं कस्सइ, नियया सो होहिई सहाओ णे ।

सन्नी वि संजयाणं, दाहिइ इति विप्परीणामे ॥ २८२७ ॥

मातृ-पितृप्रभृतयः 'निजकाः' स्वजनाश्चिन्तयन्ति—य[स्य क]स्याप्येना वयं दास्यामः सः अस्माकं सहायो भविष्यति; यस्तु 'संज्ञी' श्रावकः सोऽपि—एषा मे धर्मसहाया भविष्यति, अन्यच्च सयतानामेषा विपुलं भक्तपानं मदीये गृहे वर्त्तमाना दास्यति; 'इति' एवं चिन्तयित्वा विपरि-
णामयेत्, विपरिणाम्य चोन्निष्क्रमणं कारयेत् । यत एवमत एतानि स्थानानि वर्जयित्वा यानि भावितकुलानि तेषु ग्रहीतव्यम् । भावितकुलानामभावे प्रतिपिद्धस्थानेष्वेव पश्चानुपूर्व्यां गृही-10
यात्—प्रथमं यः समोगिनीकः श्रावकस्तस्य सकाशाद् ग्रहीतव्यम्, तस्याभावेऽभोगिनीकश्रा-
वकहस्तादपि, एवं प्रतीपक्रमेण तावद् वक्तव्यं यावद् भिक्षुकाणामभावे कापालिकानां सका-
शादपि यतनया वस्त्रग्रहणं कर्त्तव्यम् ॥ २८२७ ॥ यतनामेवाह—

मग्गंति थेरियाओ, लद्धं पि य थेरियाउ गेण्हंति ।

आगार दड्डु तरुणीण व देंते तं न गिण्हंति ॥ २८२८ ॥

याः स्थविरा धर्मश्रद्धालवो गीतार्थाश्च ता वस्त्राणि मार्गयन्ति । लब्धमपि च वस्त्रं दाय-
कसकाशात् स्थविरा एव गृह्णन्ति । अथासौ दाता काणाक्षिप्रभृतीनाकारान् करोति, स्थविरया
वा हस्ते प्रसारिते भणति—तव न ददामि, एतस्यास्तरुण्याः प्रयच्छामीति । एवमाकारान्
दृष्ट्वा तरुणीनां वा ददतं दायकं विज्ञाय तद् वस्त्रं न गृह्णन्ति ॥ २८२८ ॥

एवमादिदोषविप्रमुक्तं वस्त्रमुत्पाद्य वसतिं प्राप्तानामय विधिः—

सत्त दिवसे ठवित्ता, कप्पे कते थेरिया परिच्छंति ।

सुद्धस्स होइ धरणा, असुद्ध छेतुं परिट्ठवणा ॥ २८२९ ॥

सप्त दिवसान् वस्त्रं स्थापयन्ति । यद्यस्थापयित्वा परिभुज्यते तदा चत्वारो गुरव आज्ञादयश्च
दोषाः । यत एवं ततः स्थापयित्वा कल्प-प्रक्षालनं कुर्वन्ति । कृते च कल्पे स्थविरास्तद् वस्त्रं
प्रावृत्य परीक्षन्ते । यदि शुद्धं ततस्तस्य धारणम्, अथ 'अशुद्धम्' अशुद्धभावोत्पादकं तद् वस्त्रं 25
ततस्तत् छित्त्वा परिष्ठापनं कर्त्तव्यम् ॥ २८२९ ॥ अथ वस्त्रोत्पादनविनिर्गन्तानां निर्गन्थानां
निर्गन्थानां च सागान्यतो लाभ-ऽलाभादिनिमित्तपरिज्ञानोपायमाह—

जं पुण पढमं वत्थं, चउकोणा तस्स होंति लाभाय ।

वित्तिरिच्छंता मज्झे, य गरहिया चउगुरू आणा ॥ २८३० ॥

यत् पुनः प्रथमं वस्त्रं लभ्यते तस्य ये चत्वारो कोणकान्ते वक्ष्यमाणाञ्जन-सञ्जनलेपादि-30
चिह्नोपलक्षिता लाभाय भवन्ति, उपलक्षणमिदम्, तेन यौ अञ्जलमध्यमागौ तावपि लाभाय

१ ये तु मातृ-पितृप्रभृतयो 'निजकाः' स्वजनास्ते चिन्तयन्ति—“णं” इति णनां संयतीं
कस्यापि वयं दास्यामः, सः “जे” अस्माकं कः ॥

जं किञ्चि होइ वत्थं, पमाणवं सम रुइं थिरं निद्रं ।

परदोसे निरुवहतं, तारिसगं खु भवे धन्नं ॥ २८३५

यत्किञ्चिद् वस्त्रं 'प्रमाणवत्' सूत्रोक्तप्रमाणोपेतं 'समं नाम' नान्यत्र स्थूलमन्यत्र श्लक्ष्णं 'रुचि नाम' रुचिकारकं 'स्थिरं' दृढं 'स्निग्धं' सतेजः, एभिः पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशद् भङ्गा भवन्ति, एषं प्रथमो भङ्गो गृहीतः । तथा परदोषाः—आसुर-राक्षसभागेष्वज्जन-स्वज्जनप्रभृत-^५ यस्तैः 'निरुपहतं' वर्जितम्, यद्वा परः—दायकस्तस्य ये दोषाः क्रीत-कृतादयस्तैर्विवर्जितं तादृशं वस्त्रम्, खुरवधारणे, तादृशमेव 'धन्यं' ज्ञानादिधनप्रापकलक्षणोपेतमित्यर्थः ॥ २८३५ ॥

॥ अवग्रहप्रकृतं समाप्तम् ॥

रा त्रि भ क्त प्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निगंथाण वा निगंथीण वा राओ वा
वियाले वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं
वा पडिगाहित्तए ४२ ॥

अस्य सम्बन्धं घटयन्नाह—

वयअहिगारे पगए, राईभत्तवयपालणा इणमो ।

सुत्तं उदाहु थेरा, मा पीला होज सन्वेसिं ॥ २८३६ ॥

पूर्वसूत्रे द्वितीयावग्रहानुज्ञामन्तरेण वस्त्रं न परिभोक्तव्यमिति तृतीयव्रतस्याधिकारः प्रकृतः । तस्मिंश्च प्रकृते रात्रिभक्तव्रतपालनार्थमिदं सूत्रं 'स्थविराः' श्रीभद्रबाहुस्वामिन उदाहृतवन्तः । कुतः ? इत्याह—मा तस्मिन् पष्ठव्रते भग्ने 'सर्वेषामपि' महाव्रतानां 'पीडा' विराधना भवेदिति कृत्वा ॥ २८३६ ॥ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

अहवा पिंडो भणिओ, न याचि तस्स भणिओ ग्रहणकालो ।

तस्स ग्रहणं सपाए, वारेइ अणंतरे सुत्ते ॥ २८३७ ॥

अथवा "निगर्थं च ण गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए" (उ० सू० ३८-४१) इत्यादिषु सूत्रेषु पिंडो भणितः । न च तस्य पिण्डस्य अपिशब्दाद् चन्दादेर्वा ग्रहणकालो भणितः 'कदा गृह्यते ? कदा च न ?' इति, अतः पूर्वसूत्रेभ्यो यदनन्तरमिदमेव सूत्रं तत्र 'तस्य' ^{२३} पिण्डस्य ग्रहण 'क्षपाया' रात्रौ निवारयतीति ॥ २८३७ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा विकाले वा 'अशनं वा' ओदनादि 'पानं वा' आयामादि 'स्वादिमं वा' फलादि 'स्वादिमं वा' शुण्ट्यादि प्रतिग्रहीतुमिति सूत्राधरार्थः ॥ अथ भाष्यविल्लरः—

१ 'ए नचमो भ० त० दे० नो० दे० । "एण पण्णो भग्गो गहिती" इति चूर्णो ॥

रातो व वियाले वा, संज्जा राई उ केसिह विकालो ।

चउरो य अणुग्वाया, चोदगपडिवाय आणादी ॥ २८३८ ॥

“गत्रौ वा विकाले वा” इति यदुक्तं सूत्रे तत्र सन्ध्या रात्रिरुच्यते, राजते-शोभते इति निरुक्ति-
वशात् । शेषा सर्वाऽपि रजनी विगतः सन्ध्याकालोऽत्रेति कृत्वा विकाल उच्यते । केषाञ्चि-
६ द्वाचार्याणां दिवसलक्षणकालविगमान् सन्ध्या विकालः, शेषा तु रात्रिः, रज्जन्ति (रजन्ति)
सैन-पारदारिकोदयोऽत्रेति कृत्वा । एतयो रात्रि-विकालयोः सूत्रोक्तं चतुर्विधमाहारं गृह्यतो
सुज्जानत्वं च चत्वारोऽनुद्धाता भासाः प्रायश्चित्तम् । नोदकः प्रेरयति—किमिति रात्रिमोजनं
परिद्वियते ? उच्यते—बहुदोषदर्शनात् । पुनरपि परः ग्राह—युष्माकं द्वाचत्वारिंशदोषपरि-
शुद्धः पिण्डः परिसृज्यते इति समयस्थितिः, तेषु च द्वाचत्वारिंशदोषेषु रात्रिमोजनं न कापि
१० प्रतिषिद्धम्, अप्रतिषिद्धत्वाच्चावश्यमेव निर्दोषमिति मे मतिः । अस्य नोदकवचनस्य प्रतिवातं—
प्रतिषेधमाचार्यः करोति—नोदक ! भवत एवं वृषाणस्याज्ञामहादयो दोषाः, तथाहि—यत्
त्वया प्रतिपादितं ‘रात्रिमोजनप्रतिषेधः काप्यस्माभिर्न दृष्टः’ इत्यादि तदेतदज्ञानप्रलयितमिव
लक्ष्यते ॥ २८३८ ॥ यतः—

जइ वि य न प्यडिसिद्धं, वायलीसाएँ राहमत्तं तु ।

१५ छट्टे महव्वयस्मी, पडिसेहो तस्स नणु वुत्तो ॥ २८३९ ॥

यद्यपि च द्वाचत्वारिंशति दोषेषु रात्रिमक्षं न प्रतिषिद्धं तथापि षष्ठं महाव्रते षड्जीवनि-
कायां ननु तस्य प्रतिषेध उक्त एव । तथा च सूत्रम्—

अहावरे छट्टे मत्ते ! वप्प राहमोयणायो वेरमणं । (दञ्जवै० अ० ४) इत्यादि ।

॥ २८३९ ॥ अपि च—

२० जइ ता दिया न कप्पइ, तमं ति काऊण कोड्डयाईसु ।

किं पुणं तमस्मईए, कप्पिस्मइ मव्वरीए उ ॥ २८४० ॥

यदि तावत् ‘तमः’ अन्वकारमिति कृत्वा नीचद्वारकोष्ठकादिषु दिवाऽपि मक्षपानं ग्रहीतुं
न कल्पते,

“नीयद्वारं तमसं, कोष्ठं परिव्रज्य ।” (दञ्जवै० अ० ५ उ० १ गा० २०)

२५ इति वचनात्; ततः किं पुनः ‘तमस्तथा’ बहलतन-पटलकलित्वायां ‘अवर्ग्य’ रात्रौ कल्पि-
ष्यते ? नैवेति भावः ॥ २८४० ॥ यत्रोक्तम्—‘रात्रिमक्षं दोषा न सन्ति’ इति तदप्यपरि-
मात्रितमापितम्, यतः साक्षादेवमां दोषास्तत्रोपलभ्यन्ते—

मिच्छत्तस्मी भिक्खु, विराहणा होइ संजमायाए ।

पक्खलण खाणु कंठग, विसम दरी वाल साणे य ॥ २८४१ ॥

२७ गोणे य तेणमादी, उन्मामग एवमाइ आयाए ।

१ °न्ध्या, येन राजते-शोभते ततो निर्युक्त्या रात्रिरुच्यते । शेषा सर्वाऽपि रजनी
विकालः । केषाञ्चिद्व्याचार्याणां दिवसविगमात् सन्ध्या विकाल इत्युच्यते, शेषा तु सर्वाऽपि
रात्रिरिति । एतयो रात्रि भा० ॥

२ °ते ! महव्वए भा० ॥

संजमविराहणाए, उक्ताया पाणवहमादी ॥ २८४२ ॥

भगवता प्रतिपिद्धं रात्रिभोजनं कुर्वता आज्ञामङ्गः कृतो भवति । तं दृष्ट्वाऽन्येऽपि रात्रिभक्ते प्रवर्तन्ते इत्यनवस्थाऽपि स्यात् । मिथ्यात्वे तु मिश्रदृष्टान्तो वक्तव्यः—

२८४१—जहा—कालोदाई नाम भिक्खुगो रयणीए एगस्स माहणस्स गिहं भिक्खट्ठा पविट्ठो । तओ माहणी तस्स भिक्खानिमित्त जाव मज्जे पविमइ ताव अंधयारवहल्लयाए अग्गओऽखीलओ न दिट्ठो । तत्थावडियाए तीसे खीलएण कुच्छी फाडिओ । सा य गुविणी आसि । गन्धो फुरफुरंतो पडिओ मओ य । सा वि य मया । तं दहुं लोणेण भणियं—अदिट्ठधम्माणो एए त्ति ॥

एवं साधुरपि रात्रौ भिक्षामटन् भगवत्यसर्वज्ञत्वशङ्कामुत्पादयति । तथा २८४२ विराधना द्विविधा—सयमे आत्मनि च । तत्रात्मविराधना भाव्यते—रात्रौ मार्गमपश्यतः प्रस्खलनं भवति, १० स्थाणु-कण्टकाभ्यां वा पादयोः परिताप्येत, विषमं—निम्नोन्नतं दरी—गर्त्ता तयोर्वा प्रपतेत्, व्यालः—सर्पस्तेन वा दश्येत, श्वानो वा रात्रावुपद्रवं कुर्यात् ॥ २८४१ ॥

‘गौः’ बलीवर्दस्तेन अभिहन्येत, स्तेना आदिशब्दादारक्षिकादयो वा तमकाले पर्यटन्तं गृहीयुः । यद्वा स एव साधुरकाले पर्यटन् स्तेन आदिशब्दाचारिको वा अभिमरो वा उच्चा-मको वा आरक्षिकपुरुषैः शङ्क्येत, ततश्च प्रान्तापनादयो दोषाः । एवमादयो दोषा आत्मविरा-१५ धनाविषया भवन्ति । सयमविराधनायां तु पट् काया निशि तमस्यदृश्यमानाः स्फुटमेव विरा-ध्यन्ते, अथवा प्राणवधादयो दोषा रात्रौ पिण्डं गवेपयतो भवन्ति ॥ २८४२ ॥

तानेव भावयति—

पाणवह पाणग्रहणे, कप्पट्ठोद्वाणए अ संका उ ।

भणिओ न ठाइ ठाणे, मोसम्मि उ संकणा साणे ॥ २८४३ ॥

२०

२८४३—दिवा बीजससक्तोदकाद्रादीनि सुप्रत्युपेक्षतया मुखेनैव साधुः परिहर्तुमीष्टे, रात्रौ तु दुःप्रत्युपेक्षतया तेषां परिहारः कर्तुं न शक्यते, अतः प्राणिग्रहणे प्राणवधो भवति । कल्पस्थाने चापद्राणेऽगारिणो वक्ष्यमाणनीत्या शङ्का भवेत्—नूनमेतेनापद्रावित इति । तथा कोऽपि साधु-रगारिणा भणितः—रात्रौ मा मदीय गृहमायासीरिति । ततः ‘श्वानस्ते गृहमायास्यन्ति’ इति प्रतिज्ञा कृत्वा गतः, परमसौ ‘स्थाने’ स्ववचने न तिष्ठति ततश्च मृषावादमसौ ब्रूत इति शङ्का २५ गृहस्थस्य स्यात् । एतदुत्तरत्र भावयिष्यते ॥ २८४३ ॥

१ २८४१ एतन्निमित्तं तर्जनीं पाठ भा० नास्ति ॥

२ ०त, यद्वा मकोऽटकादिनाऽपि दृष्टः सर्पं शङ्कते ततः शङ्काविषं समुत्पन्नति, ध्वा० भा० ।

३ ०अथ ते च ध्व-वन्धादिकं निदध्यु । एव० वा० ॥

४ इह दिवा असंप्राणिसंसक्तादीनि वा० । “पाणिबधो पाणिग्रहणे भाति, कथं? उद्वादीन-संगतं, पाणा नियतिता मतिं । दिवा एतां वज्जेतो, रात्रौ तेषां कथं नरे ? ॥” चूर्णी विशेषचूर्णी न ॥

५ ‘प्राणिग्रहणे’ असंप्राणिसंसक्तादीनामादाने ‘प्राणवधः’ प्रथममहावतविराधनाल-क्षणो भवति वा० ॥

अथ कल्पस्यकेऽपद्राणे यथा शङ्का भवति तदेतदुपदर्शयति—

हंतुं सवित्तिणिमुयं, पडिवरई काउमऽगदरम्मि ।

समणेण णोद्धियम्मि, पवेदण जणस्स आसंका ॥ २८४४ ॥

काचिद्विरतिका रजन्यां सपक्षांमुतं हत्वा ततस्तनग्रद्वारे कृत्वा कपाटस्य पृष्ठतलमवष्टभ्य
१ 'प्रतिचरति' प्रतिजाग्रती तिष्ठति । अमणश्च तदानीं मिश्रार्थमायातः तेन कपाटं प्रेरितम्, स
च दारकः सहस्रैव भूमौ पतितः । ततस्तथा प्रवेदनं कृतं पूढ्वतमित्यर्थः, यथा—आः ! कष्टं
सयतेन दारको व्यापादित इति । ततश्च जनस्याशङ्का भवति—किं मन्ये सत्यमेवेदम् ? इति ।
तत्र ग्रहणाकर्षणादयो दोषाः ॥ २८४४ ॥ अथ सृषावादं विराघनामाशङ्कां चाह—

मा निसि मोकं एज्जसु, भणाइ एहिंति ते गिहं सुणगा ।

10 पुणरितं सहिपई, भणाइ सुणओ सि किं जातो ॥ २८४५ ॥

एवं चिय मे रत्तिं, कुसणं दिज्जाहि तं च सुणएण ।

खइयं ति य भणमाणे, भणाइ जाणामि ते सुणए ॥ २८४६ ॥

काचिद्विरतिका कस्यापि साधोरुपगान्ता, सा तस्य रात्रावप्यागतस्य भक्त-पानं प्रयच्छति,
तद् दृष्ट्वा तदीयेन भर्त्रा स साबुरमिहितः—मा 'निजि' रात्रौ मदीयम् 'ओकः' गृहमायासीः ।
15 ततः साधुर्मणति—एष्यन्ति त्वदीयं गृहं शुनका इति । ततः स साधुर्निहादण्डदोषेणाकृष्य-
माणः पुनस्तदीयं गृहमागतवान् । तं पुनरायान्तं स श्राद्धिकापतिर्मणति—किमेवं त्वं श्वा नो
जातः ? । एवं सृषावाददोषमापद्यते । अथवा एवमेव केनचिदगारिणा साधुर्निशि समागच्छन्
प्रतिषिद्धः 'श्वानस्ते गृहमागमिष्यन्ति' इति प्रतिज्ञां कृतवान् । अन्यदा च तेनाविरतिकेन
दिवा सुज्जानेन महिला भणिता—मन्निमित्तमद्य कुसणं स्थापयेः, पश्चाच्च मम रात्रौ सुज्जानस्य
20 'दद्याः' परिवेषयेः । ततस्तथा स्थापितम् । तच्च शुनकेन मञ्जितम् । रात्रौ च सा भणिता—
परिवेषय मम तत् कुसणम् । तथा मणितं—शुनकेन मञ्जितम् । < एवं भणन्त्यां तस्यां
गाथायां पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् > स प्राह—जानाम्यहं 'ते' त्वदीयान् शुनकान् । एवं
सृषावादविषया शङ्का भवेत् ॥ २८४५ ॥ २८४६ ॥

अथ तृतीयचतुर्थत्रयोर्विराघनामाशङ्कां च प्रतिपादयति—

25 सयमेव कोइ लुट्ठो, अवहरती तं पडुच्च कम्मकरी ।

वाणिगिणी मेहुत्तं, बहुसो व चिरं व संका या ॥ २८४७ ॥

कश्चिद्वृत्त्यो मिश्रार्थं प्रविष्टो रजन्यामाकीर्णविप्रकीर्णं बल-हिरण्यादि दृष्ट्वा स्वयमेवापहरेत् ।
अथवा तं संयतं प्रतीत्य कर्मकरी काचिदपहरेत्, 'संयतेन हृतं भविष्यतीति गृहपतिप्रभृतय-
श्चिन्तयिष्यन्ति' इति बुद्ध्या सा सुवर्णादिकं चोरयेदिति भावः । तथा काचिद् वाणिजिका

१ 'वं भवान् श्वा मा० । "विरतको भवति—तुमं सा नो जातो?" इति चूर्णीं विशेषचूर्णीं च ॥

२ < > एतन्मध्यगतः पाठः मा० त० दे० नास्ति ॥

३ 'म्यहं तद् मानुषं येन शुनकेन भूत्वा भक्षितम् । एवं मा० । "सो भणइ—जाणामि तं
मानुषस्यं जेग खइयं" इति विशेषचूर्णीं ॥

प्रोषितभर्तृका मैथुनमवभाषेत, तद्वचनाभ्युपगमे चतुर्थव्रतविराधना । तथा आहारनिमित्तं बहुयः प्रवेश-निर्गमौ कुर्वाणश्चिरं चालाप-संलापादिभिस्तिष्ठन् मैथुनप्रतिसेवायां जनैः शङ्क्येत ॥२८४७॥

अथ पञ्चमव्रतविषये विराधना-शङ्के दर्शयति—

अणभोगेण भएण च, पडिणीओम्मीस भत्तपाणं तु ।

दिज्जा हिरन्नामादी, आवज्जण संकणा दिट्ठे ॥ २८४८ ॥

5

कश्चिदनाभोगेन भक्त-पानोन्मिश्रितं हिरण्यादि दद्याद् भयेन वा । यथा—कयाचिद् व्यक्षरि-
कया हिरण्यादिकमपहृतम्, सा च तं न शक्नोति सङ्गोपयितुं वा प्रत्यर्पयितुं वा, ततः सयतस्य
भक्षेण समं दद्यात् । प्रत्यनीकतया वा दद्यात्, यथा काष्ठश्रेष्ठिसाधोर्वज्जानामिकया प्राक्तन-
भार्यया इति । एवं च हिरण्यादिके गृहीते सति कश्चित् तत्रैव < मूर्च्छां कुर्यात्, > मूर्च्छया
चैकान्ते सङ्गोप्य धारयतः परिग्रहदोषस्यापत्तिर्भवति । तथा तत् सुवर्णादिकं भक्तपानसम्मिश्रं 10
दीयमानं दत्तं वा प्रतिग्रहे जाज्वल्यमानं कश्चित् पश्येत्, दृष्टे च तस्य शङ्का जायेत—किं
मन्येऽयं जानानो लुब्धतया गृह्णाति ? उताजानानः प्रमादात् ? इत्यादि । यत एते दोषा अतो
रात्रौ न पर्यटितव्यम् ॥ २८४८ ॥ अथ रात्रिभक्तमेव भेदतः परूपयन्नाह—

तं पि य चउच्चिहं राइभोयणं चोलपट्टमइरेगे ।

परियावन्न विगिचण, दर गुलिया रुक्ख सुन्नघरे ॥ २८४९ ॥

15

तदपि च रात्रिभोजनं चतुर्विधम्, तद्यथा—दिवा गृहीतं दिवा भुक्तं १ दिवा गृहीतं रात्रौ
भुक्तं २ रात्रौ गृहीतं दिवा भुक्तं ३ रात्रौ गृहीतं रात्रौ भुक्तं च ४ इति । एतेषु चतुर्विधेषु
भक्षेणैव यथाक्रमं तपःकाललघु १ कालगुरु २ तपोगुरुको ३ भयगुरुकरूपाश्चत्वारो गुरवः । तत्र
प्रथमभक्षो भाव्यते—“चोलपट्ट” चि कस्यापि संयतस्य संज्ञातकानां सङ्गडिरुपस्थिता, स च
तस्मिन् दिवसे प्रातरेवाभक्तार्थं प्रत्याख्यातवान्, ततः ‘मा मामेतेऽभक्तार्थिन न ज्ञास्यन्ति’ इति 20
कृत्वा पात्रकैरनुद्वाहितैश्चोलपट्टकसहितो गतः संज्ञातकगृहं पृष्टश्च—किं भवद्भिर्भाजनानि नानी-
तानि ?; ततस्तेनान्येन वा साधुना भणितम्—अद्याभक्तार्थिक इति; ततस्ते संज्ञातकाः ‘कल्ये
वयं दास्यामः’ इति कृत्वा यत् तदर्थं स्थापयन्ति द्वितीयदिने च यद्यसौ तद् गृहीत्वा भुङ्क्ते तदा
प्रथमभक्षो भवति । “अइरेगे” चि सङ्गड्यामन्यत्र वा कचिदतिरिक्तमवगाहिमादि लब्धम्,
तच्च ‘पर्यापन्नं’ परिष्ठापनायोग्यतां प्राप्तम्, ततस्तस्य ‘विगिचणं’ परिष्ठापनं तदर्थं निर्गतः, 25
तच्चोत्कृष्टमविनारि द्रव्यं मत्वा द्वितीयदिने समुद्देशनार्थं दर-गुलिका-वृक्ष-शून्यगृहे स्थापयति ।
दरः—विलम्, गुलिका नाम-पिट्टकं वुसपुज्जो वा, वृक्षशब्देन वृक्षकोटरमुच्यते, यद्वा “गुलिया
रुक्ख” चि गुलिकाः—पिण्डकास्तान् कृत्वा वृक्षकोटरे स्थापयति, शून्यगृहं—प्रतीतम् । एतेषु
स्थापयित्वा द्वितीयदिवसे भुजानस्य प्रथमभक्षो भवतीति निर्युक्तिगाथासमाप्तार्थः ॥ २८४९ ॥

१ < > एतन्नाभ्युपगतः पाठः त० डे० मो० ले० नास्ति । “पडिणीयताए जया कट्टुएउ । उन्तो न
तारयेव हन्मेजा, एवं परिगहे आवज्जण” इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥

२ एषु तपः-कालविशेषिताश्चत्वारो गुरवः । तत्र भा० ॥

३ विकण्टकं मो० ले० ॥ ४ ‘ति गाथा’ भा० त० डे० ॥

अथ भाष्यकार एतेनां व्याख्यानयति—

स्वमणं मोहतिगिच्छा, पच्छित्तमजीरमाण स्वमयां वा ।

गच्छद् मचोल्पद्वो, पुच्छ दृवणं पदममंगो ॥ २८५० ॥

एकेन साधुना क्षपणं कृतं उपवास इत्यर्थः, तच्च मोहचिकित्सायै वा प्रायश्चित्तविशुद्धिहे-
तुर्नोवा अर्जयमाणमक्षपरिणतिनिमित्तं वा, 'क्षपको वा' एकान्तरितादिक्षपणकर्त्ताऽसौ; तद्दिने च
तस्य संज्ञार्त्तकानां सङ्गडिम्यस्थिता, तैश्च साधवो मिश्राग्रहणार्थमामन्त्रिताः, क्षपकसाधुश्चानुद्वा-
हितपात्रकः 'सचोल्पद्वः' चोल्पद्वकद्वितीयो 'मामेतेऽत्र स्थितममक्तार्थिनं न ज्ञास्यन्ति, अजाना-
नाश्च न मदर्थं संविभागं स्थापयिष्यन्ति' इति बुद्ध्या प्रस्थितः, आचार्यार्न् प्रतिव्रवीति च—ते
स्वमावत एवातिशयान्ता मां विना न पर्याप्तं प्रज्ञास्यन्ति, न वा अवगाहिमादीन्युल्लुपद्रव्याणि
10 दौकयिष्यन्ति, ततोऽहं गच्छामीति । स च तत्र गतः सन्ननुद्वाहितपात्रको दृष्ट्वा तैः पृष्टः—
किमद्योपवर्मा ज्येष्ठार्यः? इति । स ग्राह—आमम् । तत्तदर्थमवगाहिमादिसंविभागमभिमता
अस्मि ते स्थापयन्ति 'कल्ये पारणकदिवसे ठास्यामः' इति कृत्वा । यद्यपि ते न स्थापयन्ति
नथापि क्षपकस्य चत्वारो गुरुकाः, सावतल्लेन सन्निविस्थापनायाः कारितत्वात् । द्वितीयदिवसे
च नद् गृहीत्वा मुञ्चानस्य प्रथममङ्गो भवति ॥ २८५० ॥ अथातिरिक्तादिप्रदानि व्याचष्टे—

15 कारणगद्दिलञ्चरियं, आवलियविहीणं पुच्छिल्लण गओ ।

भोक्खं मुण् दराइसु, ठवेइ सामिग्गहऽन्नो वा ॥ २८५१ ॥

इह साधूनां मिश्रामटठां कच्चिदुत्कर्तः प्रभूतमक्तस्य लाभोऽभवत्, सङ्गड्यां वा प्रचुरभव-
गाहिमादि लब्धम्, अनुपचितक्षेत्रे वा गुरु-ग्लानादीनां प्रायोग्यग्रहणाय सर्वैरपि सङ्घाटकैर्मात्र-
काणि व्यापारितानि, पञ्चमादिभिः कारणैः प्रायोग्यद्रव्यमतिरिक्तं गृहीतं तच्चोद्धरितम् । तत्
20 आवलिका[सू.]—आचार्यिका-ऽमक्तार्थिकादिपरिमादिरूपां विधिना—प्रत्याख्याननिर्धुक्त्यादि-
शान्त्रप्रसिद्धेन प्रकारेण 'पृश्ना' निमज्ज्य तथाप्यतिरिक्तं परिष्ठापनाय गत एकान्तमनापातं बहुप्राशुकं
स्यण्डिलम् । तत्र च प्राप्त उल्लुप्याविनाशिद्रव्यलोभेन "मुण्" ति 'श्वः' कल्ये मोक्ष्येऽहमिति
चिन्तयित्वा दरे आदिशब्दाद् गुलिका-वृक्षकोटर-शून्यगृहेषु स्थापयति । स च सामिग्रहो वा
स्याद् 'अन्यो वा' अनमिग्रहः । सामिग्रहो नाम—'यत् किञ्चिदाहारोपकरणादिकं परिष्ठापनायोग्यं
25 भवति तन् सर्वं मया परिष्ठापयितव्यम्' इत्येवं प्रतिपन्नामिग्रहः, तद्विपरीतोऽनमिग्रह इति
॥ २८५१ ॥ अथैतेषु स्थापयतः प्रायश्चित्तमाह—

विल्ले मूलं गुम्मा वा, अणत्ते गुरु लहुग सेस जं चऽन्नं ।

थेरीय उ निक्खिज्जे, पाहुण-साणाइखइए वा ॥ २८५२ ॥

आरोवणा उ तस्सा, वंघस्स परुवणा य कायव्वा ।

30 कुल नामऽड्डिगमाउं, मंसाऽजिबं न जाऽऽउड्डो ॥ २८५३ ॥

विल्ले स्थापयतो मूलं गुरुका वा—यदि वसिमे विल्ले स्थापयति तदा मूलम्, उद्धसे चत्वारो
गुरवः । अनन्तवनस्पतिकोटरं स्थापयतश्चतुर्गुरवः । 'शेषेषु' प्रत्येकवनस्पतिकोटर-गुलिका-शून्य-
गृहेषु स्थापयतश्चतुर्लघवः, यच्च 'अन्यद्' आत्म-संयमविराधनादिकम्प्राप्यते तन्निष्पन्नं प्राय-

श्चित्तम् । अथ स्थविरागृहे स्थापयति ततस्तत्र निक्षिप्ते चत्वारो लघवः । अथ तथा तत् प्राघु-
णकाय दत्तं स्वयमेव वा प्राघुणकेन मुक्तं श्वान-गवादिभिर्वा मक्षितं तदा 'तस्य' स्थापकस्यारोपणा
कर्त्तव्या, चतुर्लघुकादिकं यथायोग्यं प्रायश्चित्तं दातव्यमिति भावः । तत्र च प्राघुणकादिना
मुक्ते कियन्तं कालं यावत् कर्मबन्धो भवति ? इत्याशङ्कायां बन्धस्य-प्ररूपणा कर्त्तव्या । सा
चेयम्—“कुल” इत्यादि । केचिदाचार्यदेशीयाः ब्रुवते—यावत् तस्य प्राघुणकस्य सप्तमः 5
कुलवंशः तावदनुसमं तस्य स्थापकस्य साधोः कर्मबन्धो मन्तव्यः । अपरे प्राहुः—यावत् तस्य
नाम-गोत्रं नाद्यापि प्रक्षीणम् । अन्ये भणन्ति—यावत् तस्यास्थीनि ध्रियन्ते । इतरे ब्रुवते—
यावदसावायुर्धारयति । तदपरे कथयन्ति—यावत् तस्य तत्पत्ययो मांसोपचयो ध्रियते । अन्ये
प्रतिपादयन्ति—यावत् तस्य तद् भक्तमद्यापि न जीर्णम् । आचार्यः प्राह—एते सर्वेऽप्यना-
देशाः, सिद्धान्तसद्भावः पुनरयम्—यावदसौ स्थापकसाधुरद्यापि तस्मात् स्थानाद् 'नावृत्तः' 10
नालोचनाप्रदानादिना प्रतिक्रान्तः तावत् तस्य कर्मबन्धो न व्यवच्छिद्यते ॥ २८५२ ॥ २८५३ ॥

गतः प्रथमो भङ्गः । अथ शेषभङ्गत्रया भावयति—

संखडिगमणे वीओ, वीयारगयस्स तइयओ होइ ।

सन्नायगमण चरिमो, तस्स इमे वन्निया भेदा ॥ २८५४ ॥

- अपराहे या सङ्खडी तस्यां गमने 'दिवा गृहीतं रात्रौ मुक्तम्' इति द्वितीयभङ्गो भवति । 15
अनुद्गते सूर्ये वह्निर्विचारभूमौ गतस्य बलिना निमग्नितस्य 'रात्रौ गृहीतं दिवा मुक्तम्' इति
तृतीयो भङ्गः । संज्ञातककुलगमने संज्ञातकानामेव वचनेनात्मीयलौल्येन वा रात्रौ गृहीत्वा
रात्रावेव मुञ्जानस्य 'चरमः' चतुर्थो भङ्गः । तस्य च चतुर्थभङ्गस्य 'इमे' वक्ष्यमाणाः
प्रायश्चित्तभेदा वर्णिता इति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २८५४ ॥

अथैनामेव गाथां व्याख्यानयति—

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उकोसलंभें विइओ उ ।

अग्गिगिट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसु तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम—कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत्—

गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उत्सरे चि ।

विशेषचूर्णिकारः पुनराह—

“गिरिजन्नो मत्तवालसंखडी भन्नइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ चि । [गिरिकं(ज)न्न चि 25
भूमिटाहो चि भणितं होइ ।]

तदादिषु सङ्खडिषु < वा शब्दादन्यत्र वा कापि > सूर्ये ध्रियमाणे उत्कृष्टम्—अवगाहिमादि
द्रव्यं लब्ध्वा यावत् प्रतिश्रयमागच्छति तावदस्तमुपगतो रविः ततो रात्रौ मुक्त इति द्वितीयो

१ 'नावृत्ते' ना० भा० ॥ २ 'क्रामति ताव' भा० । “गऽऽवृष्टं न पश्चिमति” इति चूर्णो ॥

३ इमे भेदा भवन्ति । ते चाग्रतो वक्ष्यन्ते ॥ २८५४ ॥ अथैनामेव गाथां-विचरुणोति—
गिरि० भा० ॥ ४ गिरिनतिजज्ञातीसु च ता० ॥ ५ गिरिकन्ना मत्त० इति विशेषचूर्णिमते ॥

६ < > एतन्नापगतः पाठ भा० त० दे० नास्ति ॥

भङ्गः । तथा दक्षिणापथे कुडवार्द्धमात्रया भूमितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्त-
कालेऽङ्गणोदयवेलायां अग्निष्टिकायां पञ्च घृतीजङ्घाय दीयते, तं गृहीत्वा सुज्जानस्य तृतीयो
भङ्गः । आदो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारमूर्धौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थी अनुदत्ते सूर्ये
निमज्जयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमज्जयेयुः, व्रजिकायां वाऽनुदत्ते सूर्ये उच्चलि-
५ त्तुकामाः साधुं प्रतिश्रमयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा सुज्जानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५५ ॥

अथ चतुर्थमङ्गं व्याख्यानयति—

छन्दिय-सयंगयाणं व, सन्नायगसंखर्डाद् वीमरणं ।

दिवसे गते संमरणं, खामण कलं न इप्हिं ति ॥ २८५६ ॥

कथांश्चित् साधूनां संज्ञातकृद्दे सङ्खडित्यस्यिता, तत्र ते छन्दिताः—निमज्जिताः सूर्यं वा—
10 अनिमज्जिता गताः । ततः संज्ञातकाले संयता अग्निहिताः—अथ सूर्यं मा मित्रां पर्यटन, वयमेव
पर्यसिं प्रदास्यामं इति । ते च संयता भोजनकाले परिवेषणादिकृत्यव्यग्राणां तेषां विसरणपथ-
मुपागमन् । ततो यदा लोकस्य यद् दातव्यं तद् दत्तम्, यच्च कर्त्तव्यं तत् कृतम्, ततः क्षणिकी-
भूतैर्नैर्दिवसे 'गते' व्यतीति सति संयतानां संमरणं कृतम् । ततस्तै रात्रौ प्राञ्जलिपुटाः पादयोः
पतित्वा श्रमणां कुर्वन्ति—परिवेषणव्यग्रैरसौमिर्युयं न संस्मृताः, क्षमन्मसदपराधम्, गृहीत्व-
15 मसदनुग्रहाय भक्तपानमिति । संयता ब्रुवन्ते—कस्यं ब्रहीप्यामः, नेदानीं रात्राविति ॥ २८५६ ॥

गृहस्थाः प्रश्नयन्ति—किं कारणम् ? । संयताः प्रतिब्रुवन्त—

संसत्ताद् न मुज्जद्, नणु जौण्हा अवि य दो वि उप्पिणाद् ।

काले अब्भ रए वा, मणिर्दायुद्धिचए वेति ॥ २८५७ ॥

(ग्रन्थाग्रम्—८००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—२०२२०) रात्रौ भक्तगानं कीटिकादिभिः संसक्त-
20 संसक्तं वेति न शुद्ध्यति, आदिशब्दाद् सूर्यमस्तदर्थं मिश्रमाणयन्तो मार्गे कीटिकादिजन्तूना-
माक्रमणं कुर्य तच्च सूर्यं वयं च न पश्यामः । तदा च चन्द्रज्योत्स्ना वर्तते ततस्तै गृहस्था
ब्रुवन्ते—नन्विमदीदृशी ज्योत्स्ना या दिवसमग्निं विशेषयति, अपि च 'द्वे अग्नि' कूर-कुसणे
भक्त-पानके वा उप्पो, नास्ति संसक्तिदोष इति । अथै 'कालः' कृष्णोऽसौ पक्षो वर्तते, शुक्लपक्षे
वा अग्रच्छन्नो रजश्छन्नो वा चन्द्रो भवेत्, ततस्तै गृहस्थाः 'विनि' चि ब्रुवन्ते—अस्माकं
30 मगिरत्नमग्निं तेन दिवसोऽपि विशिष्यते, प्रदीपां वा उर्ध्वाम वा—ज्योतिः पूर्वकृतं विद्यते तेन
परिस्फुटः प्रकाशो भवति । एवमुक्ते यदि गृह्णन्ति मुज्जते वा तत इदं नैसंस्थितं प्रायश्चित्तम्
॥ २८५७ ॥ < तदेव दर्शयति— >

१ स शुद्ध-वृत्तान्मित्रोऽङ्गणोदयवेलायां घृतीजङ्घाय दीयते, एषोऽग्निष्टिकाग्राहण
वच्यते, तं गृही मा० ॥

२ त० दे० सो० ले० विनाऽन्यत्र—मः, मात्रकस्य चोन्नेषण-निक्षेपणादि न शुद्ध्यतीत्यादि ।
तद्वा मा० । मः इत्यादिदोषपरिग्रहः । तदा वा० ॥

३ अथै "कालः" चि स कृष्णः पक्षो वर्तते, ज्योत्स्नापक्षे मा० ॥

४ भविता मा० वा० ॥

५ < > एतन्मध्यगतः पाठः वा० एव वर्तते ॥

जोष्हा-मणी-पदीवा, उद्दिष्ट जहन्नगाईं ठाणाई ।

चउगुरुगा छगुरुगा, छेओ मूलं जहण्णम्मि ॥ २८५८ ॥

ज्योत्स्नाया उद्योते भुज्जानस्य चत्वारो गुरवः, मणिप्रकाशे पञ्चुरवः, प्रदीपप्रकाशे छेदः, उद्दीप्तोद्योते मूलम् । < १ अमूनि प्रायश्चित्तानि ज्योत्स्नादिपदोपलक्षितानि यथाक्रममधोऽधः स्थापनीयानि । > एतानि जघन्यानि स्थानानि । किमुक्तं भवति?—प्रसङ्गमन्तरेण जघन्यतोऽप्येतानि ऽ प्रायश्चित्तानि द्रष्टव्यानि ॥२८५८॥ अथ प्रसङ्गतो यत् प्रायश्चित्तं भवति तद् विमणिपुराह—

भोत्तूण य आगमणं, गुरुहिं वसभेहि कुल गणे संघे ।

आरोपण कायन्वा, विइया य अभिक्खगहणेणं ॥ २८५९ ॥

रात्रौ ज्योत्स्नाप्रकाशादिषु भुक्त्वा गुरुणां समीपे तेपामागमनम् । आगतैश्चालोचनापरिणतैरन्यथा वा गुरुणां कथितम् । ततो गुरुभिरुक्तम्—दुष्टं कृतं भवद्भिर्नृनिशाभक्तमासेवितम् । 10 इत्युक्ते यदि सम्यगावृत्ताः—‘मिथ्यादुष्कृतम्, न भूय एवं करिष्यामः’ इति ततश्चतुर्गुरवः । अथ नावृत्ताः किन्तु गुरुवचनातिक्रमं कुर्वन्ति—‘को नाम दोषो यदि ज्योत्स्नाप्रकाशे दिवससङ्काशे भुक्तम्?’ इति ततः पञ्चुरकाः । वृषभैरभिहिताः—‘आर्याः ! किमेवं गुरुणा वचनमतिक्रामथ?’ यदि (इति) वृषभवचने सम्यगावृत्तास्ततः पञ्चुरका एव, अथ वृषभवचनातिक्रमं कुर्वन्ति ततश्छेदः । एवं कुलेन कुलस्थविरैर्वा प्रतिनोदितानां सम्यगावृत्तानां छेद एव, अनावृत्तानां मूलम् । 15 गणेन गणस्थविरैर्वा नोदिता यद्यावृत्तास्ततो मूलमेव, अथ नावृत्तास्ततोऽनवस्थाप्यम् । सद्येन सङ्गस्थविरैर्वा नोदिताः ‘किमिति गणं गणस्थविरान् वा अतिक्रामथ?’ इत्युक्ते यद्यावर्चन्ते ततोऽनवस्थाप्यमेव, अनावर्त्तमानानां पाराञ्चिकम् । एषा च ‘आरोपणा’ प्रायश्चित्तवृद्धिर्गुरुवृषभादिवचनातिक्रमनिष्पन्ना प्रागुक्तजघन्यप्रायश्चित्तस्थानेभ्यो दक्षिणतः कर्त्तव्या । द्वितीया तु रात्रिभक्तस्यैव यद् अमीक्षणग्रहणं—पुनःपुनरासेवा तन्निष्पन्नौ वामपार्श्वतः कर्त्तव्या । तद्यथा—एकं वारं 20 ज्योत्स्नाप्रकाशे भुज्जतश्चत्वारो गुरवः, द्वितीयं वारं पञ्चुरवः, तृतीयं वारं छेदः, चतुर्थं वारं मूलम्, पञ्चमं वारमनवस्थाप्यम्, षष्ठं वारं भुज्जानस्य पाराञ्चिकम्, एषा ज्योत्स्नाप्रकाशे प्रायश्चित्तवृद्धिरुक्ता । एवं मणिप्रकाशेऽपि, नवरं गुरुभिः प्रतिनोदिता यद्यावृत्तास्ततः पञ्चुरकम्, अथ गुरुवचनमतिक्रामन्ति ततश्छेदः; एवं वृषभवचनातिक्रमे मूलम्, कुलस्थविरातिक्रमेऽनवस्थाप्यम्, गणस्थविर-सङ्गस्थविरातिक्रमे पाराञ्चिकम्, अमीक्षणसेवायां तु पञ्चभिर्वारैः पाराञ्चि- 25 कम् । एवं प्रदीपेऽपि दक्षिणतो वामतश्चाप्यारोपणा, नवरमाचार्यातिक्रमे मूलम्, वृषभातिक्रमेऽनवस्थाप्यम्, कुल-गण-सङ्गस्थविरातिक्रमे पाराञ्चिकम्, अमीक्षणसेवायां तु चतुर्भिर्वारैः पाराञ्चिकम् । एवमुद्दीप्तप्रकाशेऽपि, नवरमाचार्यातिक्रमेऽनवस्थाप्यम्, वृषभ-कुल-गण-सङ्गस्थविराणां चतुर्णामप्यतिक्रमे पाराञ्चिकम्, अमीक्षणसेवायां तु त्रिभिर्वारैः पाराञ्चिकम्, एषा प्रथमा नौरवसातव्या । द्वितीयादेयोऽपि वक्ष्यमाणा एवमेव स्थाप्याः ॥ २८५९ ॥

30

१ < १ > एतन्मध्यगतः पाठः भा० नास्ति ॥ २ ०ति? इत्याह—“जहन्नम्मि” स्ति पञ्चम्यर्थे सप्तमी, ततः प्रस० कं० ॥ ३ ०त्ता तेभ्य एव जघन्यप्रायश्चित्तस्थानेभ्यो वाम० कं० ॥

४ ०व्यस्तु पुरतोऽभिधास्यन्ते ॥ २८५९ ॥ अथ शिष्यः पृच्छति—कुल-गण० भा० ॥

श्रियः प्राह—कुलगाण-सङ्ख्यविरवचनमतिक्रानतां यद् गुल्लरं प्रायश्चित्तमुक्तं तदत्र किं कारणम् ? अत्रोच्यते—एते त्रयोऽपि सविता आचार्यादपि गरीयांसो नन्तव्याः, प्रनागपुरा-
तया स्थापितत्वात् । कथं पुनरेते प्रनागपुरायाः ? उच्यते—

तिहिं थेरहिं कयं जं, सङ्काणे तं तिगं न बोलेह ।

४- हेडिछा वि उवरिमे, उवरिमथेरा उ भइयन्वा ॥ २८६० ॥

‘त्रिभिः’ कुलगाण-सङ्ख्यविरैः यद् आमवध्यवहारादिविषयं कार्यं कृतं तद् कार्यं तस्याने-
‘त्रिकं’ कुलगाण-सङ्ख्यलक्षणं ‘न बोलेयति’ न व्यतिक्रमतीत्यर्थः । किमुक्तं भवति ?—कुलस-
विरेण कृतं कुरुं नातिक्रानति, गणस्यविरेण कृतं गगो नातिक्रानति, सङ्ख्यस्यविरेण कृतं सङ्ख्यो
नातिक्रानति । “हेडिछा वि उवरिमे” ति ‘अव्युत्तनाः’ कुलस्यविरासेऽप्युपरितनैः—गणस्य-
१० विरैः सङ्ख्यस्यविरैश्च कृतं नातिक्रानति, तथा गणस्यविराः सङ्ख्यस्यविरैर्म्योऽव्युत्तनात्ततो यद्
सङ्ख्यस्यविरैः कृतं तद् गणस्यविरा नातिक्रानति । उपरितनस्तु सविताः ‘नक्षत्राः’ विष्णु-
यित्रव्याः । कथम् ? इति चेद् उच्यते—कुलस्यविरैररक्षद्विष्टैर्यत् कृतं तद् गणस्यविराः
सङ्ख्यस्यविराश्च नान्यथा कुर्वन्ति, अगणनोक्तविविक्तविरैररक्षद्विष्टैः कृतं तदत्र प्रनागयन्ति ।
एवं गणस्यविरैरपि यदरक्षद्विष्टैः कृतं तद् सङ्ख्यस्यविरा नातिक्रानति, अथ रक्षद्विष्टैः कृतं ततो
१२ न प्रनागयन्ति । अत एतेषु गुल्लरं प्रायश्चित्तम् ॥ २८६० ॥

अथ द्वितीयवृत्तीयचतुर्थनौदर्शनार्थमाह—

चंडुजोवे को दोसो, अप्पप्पाणे य फालुए दब्बे ।

मिक्खु वसमाऽऽयरिए, गच्छम्मि य अड्ड संवाडा ॥ २८६१ ॥

ज्योत्स्नाप्रकारो सुज्जा सनागत्य गुल्लानालोचयन्ति ततो मिश्रुभिः प्रतिनोदिता यदि
२० सन्यगवर्तन्ते तदश्चतुर्गुल्लोत्तरं । अथ ब्रुवते—‘चन्द्रोद्योते को नम दोषः ? को वा अल्प-
मेऽवगाहिनादौ प्राशुके द्रव्ये ?’ एवं मगतां षड्बुधः । ततो वृत्तैरभिगमयन्ते—‘कार्या ! न
मिश्रुगानतिक्रमं कुर्वन् यथावर्तन्ते ततः षड्बुध एव, अथ वृत्तानतिक्रानति ततः षड्-
त्ता । तत आचार्यनिहिता यथावृत्ततः प्रहुरका एव, अनावृत्तानां द्वेदः । “गच्छन्ति
यं” ति कुलगाण-सङ्का इह गच्छत्युद्देशोच्यन्ते, ततः कुलेन मगिता यदि सन्यगुपरतास्तनश्चेद्
२२ एव, अथ नोपरन्ते ततो मूलम् । गणनाप्यनिहिता यथावृत्ततः मूलम्, अथ नावृत्तततोऽ-
नवस्याप्यम् । ततः सङ्ख्याननिहिता यथावर्तन्ते ततोऽनवस्याप्यम्, अथ नोपरन्ते ततः परा-
श्रितम् । एषा प्रायश्चित्तवृद्धिर्दक्षिणतः कर्तव्या । अनादिसंवायाद्—द्वितीयं वारं ज्योत्स्ना-
प्रकारो सुज्जातस्य षड्बुधम्, तृतीयं वारं षड्बुधम्, चतुर्थं द्वेदः, पञ्चमं मूलम्, षष्ठमनव-
स्याप्यम्, सप्तमं वारं पराश्रितम्, एषा प्रायश्चित्तवृद्धिर्वर्ततः स्थापयितव्या । एवं नजिप्रदी-

१ ‘ति । अथवा “वचिचं” ति पाठः, तावन्मात्रमेव कार्यं कुलादयो व्यवहसन्ति याव-
न्मात्रं कुलस्यविषयमिति कृतं नोपरिष्ठाद् व्यवहारं संबर्धयन्ति । “हेडि” सू० ॥

२ ‘व’, रात्रिमन्त्रप्रतिसेवनानिष्पन्नमिति भावः । अथ सं० ॥

३ ‘वृद्धिस्तथैव प्रागुक्तजवन्यप्रायश्चित्तस्यानेभ्यो दर्शितं’ सं० ॥

पोद्दीप्तप्रकाशेष्वपि भिक्षु-वृषभाद्यतिक्रमनिष्पन्ना दक्षिणतोऽभीक्ष्णसेवानिष्पन्ना तु वामतो यथा-
क्रमं प्रायश्चित्तवृद्धिः स्थापनीया । एषा द्वितीया नौरभिधीयते । तृतीयाऽपि नौरिवमेव कर्त्तव्या,
नवरं तस्यां ज्योत्स्नादिप्रकाशेषु भुक्त्वा न कस्याप्याचार्यादेः कथयन्ति किन्तु भिक्षुप्रभृतयस्तेषां
परस्परं संलापं श्रुत्वाऽन्यस्य वा श्रावकादेर्मुखादाकर्ण्य तान् प्रतिनोदयन्ति, शेषं सर्वमपि
द्वितीयनौवद् द्रष्टव्यम् । चतुर्थी पुनरियम्—भिक्षूणामतिक्रमे चतुर्गुरु, वृषभाणामति- 5
क्रमे पङ्कज, आचार्याणामतिक्रमे पङ्कुरु, गच्छस्य साधुसमूहरूपस्यातिक्रमे छेदः, कुलस्या-
तिक्रमे मूलम्, गणस्यातिक्रमेऽनवस्थाप्यम्, सङ्घस्यातिक्रमे पाराञ्चिकम्, एषा दक्षिणतः
प्रायश्चित्तवृद्धिः । द्वितीया त्वभीक्ष्णसेवानिष्पन्ना चतुर्गुरुकादारभ्य सप्तभिर्वारैः पाराञ्चिकं यावद्
वामतः स्थापनीया, एवं ज्योत्स्नायामुक्तम् । मणि-प्रदीपोद्दीप्तेष्वपि यथाक्रमं पङ्कज-पङ्कुरु-
च्छेदानादौ कृत्वा पाराञ्चिकान्ता दक्षिणतो वामतश्चैवमेव प्रायश्चित्तवृद्धिर्द्रष्टव्या, एषा चतुर्थी 10
नौरुच्यते । “अट्ट संघाड” चि एकैकस्यां च नावि द्वे द्वे प्रायश्चित्तलते भवतः, तद्यथा—दक्षि-
णपार्श्ववर्त्तिनी वामपार्श्ववर्त्तिनी च; ततश्चतसृषु नौषु सर्वसङ्ख्याऽष्टौ लता लभ्यन्ते, ताश्चाष्टौ
सङ्घाटका मन्तव्याः । यत आह चूर्णिकृत—

“अट्ट संघाड” चि जो जोण्हा-मणि-पदीबुद्धिसेषु मूलपच्छित्तपत्थारो तस्स इतो वि चत्तारि
पच्छित्तलयाओ इतो वि चत्तारि, सन्वेते अट्ट संघाडगा । संघाड चि वा लय चि वा पगारो 15
चि वा एगट्ठं चि ।

॥ २८६१ ॥

अथ ज्योत्स्नादिविवक्षारहितं सामान्यतः प्रायश्चित्तमाह—

सन्नायग आगमणे, संखाडि राओ अ भोयणे मूलं ।

विइए अणवट्ठप्पो, तइयम्मि य होइ पारंची ॥ २८६२ ॥

सज्ञातककुले आगमनं कृत्वा सङ्घव्या वा गत्वा रात्रौ यदि भुङ्क्ते तदा मूलव्रतविराधनानि- 20
प्पन्नं मूलं नाम प्रायश्चित्तम्, द्वितीयं वारं रात्रौ भुञ्जानस्यानवस्थाप्यम्, तृतीयं वारं पाराञ्चि-
कम् । अथवा भिक्षो रात्रौ भुञ्जानस्य मूलम्, द्वितीय.—उपाध्यायस्तस्यानवस्थाप्यम्, तृतीयः—
आचार्यस्तस्य रात्रौ भुञ्जानस्य पाराञ्चिकम् ॥ २८६२ ॥

अथ यदुक्तम् ‘अल्पप्राणे प्राशुकद्रव्ये को दोषः ?’ इति तदेतत् परिहरन्नाह—

जइ वि य फासुगदव्वं, कुंभू-पणगाइ तह वि दुप्पस्सा ।

25

पच्चक्खनाणिणो वि हु, राईभत्तं परिहरंति ॥ २८६३ ॥

यद्यपि तत् प्राशुकद्रव्यमवगाहिमादि तथापि ‘कुन्धु-पनकादयः’ आगन्तुक-तदुद्भवा जन्तवो
रात्रौ दुर्दर्शा भवन्ति । किञ्च येऽपि तावत् ‘प्रत्यक्षजानिनः’ केवलप्रभृतयस्ते यद्यपि ज्ञाना-
लोकेन तदुद्भवा-ऽऽगन्तुकसत्त्वविरहितं भक्तपानं पश्यन्ति तथापि ‘हु’ निश्चित रात्रिभक्तं परि-
हरन्ति, मूलगुणविराधना मा भूदिति कृत्वा ॥ २८६३ ॥

30

१ °त प्रकारान्तरन. प्राय° वा० ॥

२ वारं रात्रौ भुञ्जान. पाराञ्चिको भवति । अथवा वा० ॥

३ °यं पदमाचार्यत्वलक्षणं तत्र वर्त्तमानो रात्रौ भुञ्जानः पाराञ्चिको भवति ॥ वा० ॥

अथ यदुक्तम् 'चन्द्र-प्रदीपादिप्रकाशे को दोषः ?' इति तत्र परिहारमाह—

जह वि य पिपीलियाई, दीसंति पईव-जोइउजोए ।

तह वि खलु अणाइन्नं, मूलवयविराहणा जेणं ॥ २८६४ ॥

यद्यपि प्रदीप-ज्योतिषोः उपलक्षणत्वान् चन्द्रस्य चोद्योते पिपीलिकादयो जन्तवो दृश्यन्ते
६ तथापि 'खलु' निश्चयेन अनार्वाणमिदं रात्रिमक्तम् । कुनः ? इत्याह—'मूलव्रतानां' प्राणाति-
पातविरमणादीनां महाव्रतानां प्रागुक्तनीत्या विराधना येन रात्रिमक्ते भवति अतो रात्रौ न
मोक्तव्यम् ॥ २८६४ ॥ अथ 'गच्छम्मि य' ति पदं व्याचष्टे—

गच्छगहणेण गच्छो, भणाइ अहवा कुलाइओ गच्छो ।

गच्छगहणे व काए, गहणं पुण गच्छवासीणं ॥ २८६५ ॥

10 गच्छग्रहणेन 'गच्छ.' साधुसमूहरूपो रात्रिमक्तप्रतिसेवकान् 'भणति' नोदयतीति मन्तव्यम्,
यथा चतुर्थ्यां नावि चतुर्थे पदे । अथवा गच्छग्रहणेन 'कुलादिकः' कुल-गण-सङ्घरूपो गच्छो
नोदयतीति मन्तव्यम्, यथा सर्वासपि नौपु । यद्वा गच्छग्रहणे कृते गच्छवासिनां ग्रहणं
विज्ञेयम्, तेषामेवेदं प्रायश्चित्तनिकुरुष्व न जिनकल्पिकादीनाम् ॥ २८६५ ॥ इह पूर्वं भाष्य-
कारेण प्रथमा नौः परिस्पष्टमुपदर्शिता न द्वितीयादयः, अतो यथाक्रमं तासां व्याख्यानमाह—

15 विद्यादेसे भिक्खु, भणंति दुहु भें कयं ति बोलेंति ।

छल्लहु वसभे छग्गुरु, छेदो मूलाइ जा चरिमं ॥ २८६६ ॥

'द्वितीयादेशो नाम' द्वितीयनौसंस्थितः प्रायश्चित्तप्रकारः, तत्र तथैव रात्रौ सुत्वा गुरुणां
निवेदिते भिक्षवो भणन्ति—दुष्टु 'भे' भवद्भिः कृतमिति । तच्च वचनं यदि ते 'बोलयन्ति'
न प्रतिपद्यन्ते तदा पङ्क्त्युक्तम्, वृषभवचनातिक्रमे पङ्क्त्युक्तम्, आचार्याणामतिक्रमे च्छेदः,
20 कुलस्वविरस्याप्रमाणीकरणं मूलम्, गणस्वविरस्याप्रमाणनेऽनवस्थाप्यम्, सङ्घस्वविरस्यातिक्रमणे
पाराञ्चिकम् । एवं मणिप्रकाशादिष्वपि मन्तव्यम्, नवरं मणिप्रकाशे पङ्क्त्युक्तात् प्रदीपप्रकाशे
छेदाद् उद्दीप्ते मूलादारब्धव्यम् । अर्माङ्गसेवायां तु सप्तमिवरैः पाराञ्चिकम् । भावना तु प्रागेव
कृतेति ॥ २८६६ ॥ तृतीया भाष्यते—

तइयादेसे भोत्तूण आगया नेव कस्सइ कहिति ।

25 तेसऽन्नतो व सोच्चा, खिसंतऽह भिक्खुणो ते उ ॥ २८६७ ॥

'तृतीयादेशो' तृतीयायां नावि तथैव सुत्वा समागताः सन्तो नैव कस्यापि कथयन्ति ।
नवरं भिक्षवस्तेषां परस्परं संलपं श्रुत्वा, तैर्वाऽन्यस्य कस्यापि श्रावकादेः कथितं ततो वा

१ पईवमाइउजोए भा० । एतदनुसारेणैव भा० टीका । दृश्यता टिप्पणी ३ ॥

२ मूलगुणविराहणा भा० । एतदनुसारेणैव भा० टीका । दृश्यता टिप्पणी ४ ॥

३ प्रदीपाद्युद्योते पिपीलि° भा० ॥

४ 'मूलगुणानां' प्राणा° भा० ॥

५ °म्, पुनः'गच्छो गच्छवासिनामेव रात्रिमक्तप्रतिसेवनासम्भव इति विशेषणार्थः,
ततश्च तेषामेव° का० ॥

६ कृतेति न भूयो भाष्यते ॥ २८६६ ॥ तइया° भा० कां० ॥

श्रुत्वा भिक्षवस्तान् 'अथ' श्रवणानन्तरं 'स्विसंति' खरण्टयन्तीत्यर्थः ॥ २८६७ ॥

खरण्टिताश्च यद्यतिक्रामन्ति तत इयं प्रायश्चित्तवृद्धिः—

भिक्षुणो अतिक्रमंते, छल्लहुगा वसमं होंति छगुरुगा ।

गुरु-कुल-गण-संघाइक्कमे य छेदाइ जा चरिमं ॥ २८६८ ॥

भिक्षूनतिक्रामति पट्लघुकाः, वृषभाणामतिक्रमे पङ्गुरुकाः, गुरुणामतिक्रमे छेदः कुल-गणस्यातिक्रमे मूलम्, गणस्यातिक्रमेऽनवस्थाप्यम्, सङ्घस्यातिक्रमे पाराञ्चिकम् ॥ २८६८ ॥

अथ चतुर्थी नावमुपदर्शयति—

भिक्षू वसभाऽऽयरिए, वयणं गच्छस्स कुल गणे संघे ।

गुरुगादऽइक्कमंते, जा सपद चउत्थ आदेसो ॥ २८६९ ॥

५ ज्यौत्स्नाप्रकाशादिषु भुक्त्वा गुरुणामालोचिते भिक्षुभिर्नोदिता यद्यावृत्तास्ततश्चतुर्गुरुकाः । १० अथ ८ भिक्षूणां वचनमतिक्रामन्ति ततोऽपि चतुर्गुरु, वृषभाणां वचनमतिक्रामतः पट्लघुकाः, आचार्यानतिक्रामतः पङ्गुरुकाः, गच्छममन्यमानस्य छेदः, कुलमप्रमाणीकुर्वतो मूलम्, गणमप्रमाणयतोऽनवस्थाप्यम्, सङ्घं व्यतिक्रामतः 'स्वपदं' पाराञ्चिकम् । अभीक्ष्णसेवायामपि प्रथमे द्वितीये च वारे चतुर्गुरुकम्, तृतीयादिष्वष्टमान्तेषु वारेषु पट्लघुकादि पाराञ्चिकान्तम् । एषः 'चतुर्थ आदेशः' चतुर्थी नौः इत्यर्थः ॥ २८६९ ॥

15

अथ पूर्वोक्तानेव प्रायश्चित्तवृद्धिहेतून् सन्दर्शयति—

पेच्छह उ अणायारं, रत्ति भुत्तुं न कस्मइ कहंति ।

एवं एकेकनिवेयणेण बुद्धी उ पच्छित्ते ॥ २८७० ॥

'पश्यतामभीषामनाचारं यदेवं रात्रौ भुक्त्वा न कस्यापि कथयन्ति' एवं भिक्षुभिः खरण्टिता यदि नावर्त्तन्ते ततो भिक्षवो वृषभाणां कथयन्ति, वृषभा गुरुणाम्, गुरवोऽपि कुलस्येत्यादि । १० एवमेकैकस्य-वृषभादेर्निवेदनेन प्रायश्चित्तस्य वृद्धिर्भवति ॥ २८७० ॥

को दोसो को दोसो, त्ति भणंते लग्गई विइयठाणं ।

अहवा अभिक्खगहणे, अहवा वत्थुस्स अइयारो ॥ २८७१ ॥

१ त० डे० नो० रे० विनाऽन्यत्र—'धूणामतिक्रमे पट्' भा० । 'धून् शिक्षां प्रयच्छ-तोऽतिक्रमे पट्' का० ॥

२ अथ भा० पुस्तके—अथ यथा भिक्षवस्तान् खरण्टयन्ति तथा प्रतिपादयन्ति खरणीं पेच्छह उ अणायारं इति २८७० गाथा व्याख्याताऽस्मि । तदनन्तरं अथ चतुर्थी नावमुपदर्शयति इत्यादीर्थे भिक्षू वसभाऽऽयरिए इति २८६९ गाथा व्याख्याताऽस्मि ॥

३ ५ ८ एतच्छिस्तान्तर्गत पाठ भा० नास्ति ।

४ 'मतश्चतवारो गुरुकाः, वृषभानतिक्रामतः पट्' भा० ॥ ५ 'चार्याणां वचनमनि' का० ॥

६ 'मपि चतुर्गुरुकादारब्धप्रमष्टभिर्वारं स्वपदम् । एषः भा० ॥ ७ 'न संगृह्य सन्द' भा० ॥

८ 'लस्य, कुलमपि गणस्य, गणोऽपि सङ्घस्य निवेदयति । एवमे' भा० ॥

९ अइयारा भा० । एतदनुसारं भा० ई.ण । रऽना पं ८१४ टिप्पणी ३ ॥

चन्द्रोद्योतादिषु को द्योपः ? को द्योपः ? इत्युत्तरप्रदानेन द्वितीयं प्रायश्चित्तस्थानं 'लगाति' प्राप्नोति । अथवा 'असीक्षणग्रहणे' पुनःपुनरावेवायाम्, अथवा 'वस्तुनैः' आचार्योपाध्यायादिरूपस्य यः 'अतिचारः' रात्रिमक्तलक्षणस्तस्मात् प्रायश्चित्तवृद्धिर्भवति । यत् एवं प्रायश्चित्तजालम् अतो न कल्पते चतुर्विधमपि गत्रिमक्तम् । कारणसद्भावे पुनः कल्पते ॥ २८७१ ॥

६ तान्येव कारणानि दर्शयन्ति—

विद्वयपयं गेलत्वे, पदमे विद् ए य अणहियासम्मि ।

फिद्द्वि चंदरावेज्झं, ममाहिमरणं व अट्ठाणे ॥ २८७२ ॥

‘द्वितीयपदं नाम’ ‘दिवा गृहीतं दिवा भुक्तम्’ इत्यादिचतुर्भेदाप्रतिसेवनात्मकं तद्वागादे न्यानत्वे आसेवितव्यम् । प्रथमद्वितीयपरीपहातुरतायां वा, “अणहियासम्मि” त्ति असहिष्णु-
10 तायां वा, चन्द्रकवेधं नामानशनं तदसमाधिमुपगतस्य ‘स्फिद्रति’ न निर्वहतीति भावः, अतस्तस्य यथा समाधिमरणं भवति तथा चतुर्भेदाऽपि यतितव्यम् । अध्वनि वा चतुर्थ्यपि भक्षेपु ग्रहणं कर्त्तव्यमिति द्वारगाथासमासार्थः ॥ २८७२ ॥

अथैतामेव विवरीयुर्लान्तवद्भारं व्याख्यायति—

पद्दिणमलम्भमाणे, विसोहि समदच्छिउं पदम भंगो ।

दुल्लभ दिवसंते वा, अहि-बल्लरुयाइमुं विद्दो ॥ २८७३ ॥

एमेव तद्वयभंगो, आइ तमो अंतए पगासो उ ।

दुद्दो वि अप्पगासो, एमेव य अंतिमो भंगो ॥ २८७४ ॥

यदा न्यानस्य प्रतिदिनं विशुद्धं भक्तपानं न लभ्यते तदा पञ्चकपरिहाण्या ये विशोधिको-
व्यादयो दोषास्तेषु प्रतिदिवसं ग्रहीतव्यम्, यावच्चतुर्लघुकाः प्रायश्चित्तम्; यदा तदपि समति-
20 कान्तस्तदा प्रथममङ्गो भवति, गत्रां परिवात्य दिवा दातव्यमित्यर्थः । तथा ‘दुर्लभं’ न्यानप्रायो-
न्यमशनादि द्रव्यं तच्च गृहीत्वा यावत् प्रतिश्रयमागच्छति तावदस्तमुपगतः सविता अतो
दिवा गृहीत्वा रात्रौ न्यानस्य दातव्यम्; अथवा कश्चिद् दिवमान्ते ‘अहिना’ सर्पेण खाद्येत,
शूलरुग् वा कस्यापि तदानीमुद्धावेत, आदिग्रहणाद् विष-विमूचिकादिप्रागाहंषु समुत्पन्नेषु सर्प-
दङ्काशुपशमनलब्धप्रत्ययमगदाद्यौषधमानीय यावद् दीयते तावदस्त्वं गतो रत्रिः अतो रात्रावपि
25 दातव्यम्, एष द्वितीयो भङ्गः । एवमेव तृतीयो भङ्गो वक्तव्यः, यानि प्रथम-द्वितीयमङ्गयोः

१ अग्नि चन्द्रो° त० ह० ॥

२ ‘उत्तरोत्तरं भणन् द्विती° वा ॥

३ ‘नः’ मिश्र-वृषभादेः ‘अतिचाराद्’ अतिक्रमणाद् उत्तरोत्तरप्रायश्चित्तवृद्धिर्भवति । यत् पतावत् प्रायश्चित्तजालमुपदर्शकं अतो न मा० ॥

४ ‘शोधिकोद्यो दो° मा० का० विना । “विसोहि त्ति विसोहिकोदी” इति चूर्णो° ॥

५ ‘त्ति, दिवा गृहीत्वा दिवा भुङ्क्ते’ इत्यर्थः मा० । “जता प्रतिदिवसं न लभ्यते तदा ‘विसोहि’ त्ति विसोहिकोदी पणगातो आरब्ध जात्र चटलहुगा जत्य पच्छित्तं तं प्रतिदिवसं गण्हति; जात्रे चटलहुगं बोर्जणो तांघे पदमभंगणं दिवा चेतुं दिवा भुञ्जति, परिवासितमित्यर्थः ।” इति चूर्णो° विशेषचूर्णो° च ॥

६ आदिशब्दाद् विष° मा० ॥

कारणानि तानि तृतीयभङ्गेऽपि भवन्तीति भावः । अत्र च भङ्गे आदौ 'तमः' अन्यकारं रात्रिपदमित्यर्थः, अन्ते च 'प्रकाशः' दिवापदम् । 'अन्तिमः' चतुर्थो भङ्गः सोऽपि 'एवमेव' अहिदष्टादावागाढकारणे प्रतिसेवितव्यः, नवरमसौ द्विधाऽप्यप्रकाशो मन्तव्य इति ॥ २८७२ ॥
॥ २८७४ ॥ गतं ग्लानद्वारम् । अथ प्रथम-द्वितीया-ऽसहिष्णुपदानि व्याचष्टे—

पढमविद्याउरस्सा, असहुस्स हवेज्ज अहव जुअलस्स ।

८

कालम्मि दुरहियासे, भंगचउक्केण गहणं तु ॥ २८७५ ॥

प्रथमः—क्षुधापरीपहो द्वितीयः—पिपासापरीपहस्ताभ्यामातुरस्य, 'असहिष्णोर्वा' स्थूलभद्र-स्वामिलघुभ्रातृश्रीयककल्पस्य, युगलं—वाल-वृद्धरूपं तस्य वा असहिष्णोः, काले वा 'दुरधि-सहे' अवमौर्दर्यलक्षणे भङ्गचतुष्केणापि ग्रहणं कर्तव्यम् ॥ २८७५ ॥

एमेव उत्तिमट्ठे, चंदगवेज्जसरिसे भवे भंगा ।

10

उभयपगासो पढमो, आदी अंते य सव्वतमो ॥ २८७६ ॥

चन्द्रको नाम—चक्राष्टकोपरिवर्तिन्याः पुत्तलिकाया वामाक्षिगोलकः तस्य वेधः—ताडनं तत्स-दृशे—तद्वद् दुराराधे 'उत्तमार्थे' अनशने प्रतिपन्ने सति यदि कदाचिदसमाधिरुपपद्यते तदा 'मा नमस्कारं नाराधयिष्यति, असमाधिमृत्युना वा मा म्रियताम्' इति कृत्वा चत्वारोऽपि भङ्गाः प्रयोक्तव्या भवेयुः । तत्र च प्रथमो भङ्ग उभयप्रकाशः, द्वितीयो भङ्ग आदौ प्रकाशवान् अन्ते 15 तमस्वान्, तृतीयो अन्ते प्रकाशवान् आदौ तमस्वान्, चतुर्थो भङ्गः 'सर्वतमः' उभयथाऽपि तमोयुक्तः, रात्रौ गृहीत्वा रात्रावेव भोगभावादिति ॥ २८७६ ॥

अथाध्वद्वारं सविस्तरं व्याचिख्यामुराह—

अद्धाणम्मि व होज्जा, भंगा चउरो उ तं न कप्पह उ ।

दुविहा उ होंति उ दरा, पोट्टे तह धन्नभाणे य ॥ २८७७ ॥

20

अध्वनि वा वर्त्तमानाना चत्वारोऽपि भङ्गा भवेयुः, पर 'तद्' अध्वगमनं कर्तुमूर्द्धदरे साधूनां न कल्पते । ते च दरा द्विविधाः, तद्यथा—पोट्टदरा धान्यभाजनदराश्च । तत्र पोट्टम्—उदरं तद्रूपा दराः पोट्टदराः, धान्यभाजनानि—कटपल्यादयस्तान्येव दरा धान्यभाजनदराः । ते दरा ऊर्द्धं यत्र पूर्यन्ते तदूर्द्धदरमुच्यते ॥ २८७७ ॥

२ अमुमेवार्थं सविशेषं भणन् प्रायश्चित्तं च दर्शयन्नाह—

25

उद्धरे सुमिक्खे, अद्धाणपवज्जणं तु दप्पेण ।

लहुगा पुण सुट्ठपए, जं वा आवज्जई जत्थ ॥ २८७८ ॥

ऊर्द्धदरम्—अनन्तरोक्तं सुमिक्षं—सुलभमैक्षम् । अत्र चत्वारो भङ्गाः—ऊर्द्धदरमपि सुमि-क्षमपि १ ऊर्द्धदरमसुमिक्षं २ सुमिक्षं नोर्द्धदरं ३ नोर्द्धदरं न सुमिक्षम् ४ । अत्र द्वितीय-

१ 'आदौ' आद्ये ग्रहणाख्यपदे 'तमः' कं० ॥ २ 'अन्ते च' भुक्तलक्षणे पदे 'प्र०' कं० ॥

३ 'द्विधाऽप्यप्रकाशः' ग्रहण भोगयोरुभयोरपि रात्रिपदयुक्तो मन्त० कं० ॥

४ 'काशो भवति, ग्रहण-भोगपदयोरुभयोरपि दिवापदयुक्त इति भावः, एवं द्विती० कं० ॥

५ 'तम्' मध्वानं गन्तुमूर्द्धदरे न कं० भा० ॥ ६ '२' एतच्चिद्वारान्वतरणं कं० एव वर्तते ॥

चतुर्थमङ्गयोरध्वगमनं कर्त्तव्यम् । अथ प्रथमतृतीयमङ्गयोरध्वप्रतिपत्तिं दर्पतः करोति तदा शुद्धपदेऽपि चत्वारो लघुकाः । यद् वा यत्र संयमविगथनादिकमापद्यते तत्रिप्पन्नं तत्र प्रायश्चित्तं द्रष्टव्यम् ॥ २८७८ ॥ प्रथमतृतीयमङ्गयोग्येतैः कारणैर्गन्तुं कल्पत इति दर्शयति—

नाण्ड दंसण्डा, चरित्डा एवमाह गंतव्यं ।

४ उवगरणपुत्रपडिलेहिण सत्थेण गंतव्यं ॥ २८७९ ॥

ज्ञानार्थं दर्शनार्थं चारित्रार्थमेवमादिभिः कारणैर्गन्तव्यम् । गच्छद्भिश्च तलिकादिकमुपकरणं गृहीतव्यम् । पूर्वप्रत्युपेक्षितेन च सार्थेन सह गन्तव्यमिति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २८७९ ॥

अथैनामेव व्याख्यानयति—

सगुरु कुल सदेसे वा, नाणे गहिए सई य सामत्थे ।

10 वच्च उ अन्नदेसे, दंसणजुत्ताइअत्थो वा ॥ २८८० ॥

ज्ञानम्—आचारादिश्रुतं तद् यावत् स्वगुरुणां समीपे मूत्रनोऽर्थतश्च विद्यते तावति सम्पूर्णेऽपि गृहीते, < यद्यपरस्यापि श्रुतस्य ग्रहणं सामर्थ्यमस्ति > ततः स्वदेशे यदात्मीयं कुलं तत्र, तदभावं परकुले वा गत्वा शेषश्रुतग्रहणं कर्त्तव्यम् । अथ नास्ति स्वदेशे तथाविधः कोऽपि बहुश्रुत आचार्यस्तनोऽन्यदेशं गच्छति । तत्रापि ये आमन्नतग एकवाचनाकाश्चाचार्यास्तेषां समीपेऽपि तत्राश्रित्यमात्रं श्रुतं गृह्णाति । यदा च परिपूर्णमपि विवक्षितयुगसम्पत्तिं श्रुतं गृहीत तदा यद्यात्मनः प्रतिमादिकं सामर्थ्यमस्ति ततः “दंसणजुत्ताइअत्थो च” इति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः आदिशब्दात् सम्म(न्म)ति-तत्त्वार्थप्रमूर्तानि च शब्दाणि तदर्थ-तत्त्वयो-जनः प्रमाणशालकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥ २८८० ॥ अथ चारित्रार्थमिति द्वारमाह—

पडिकुड्ड दंस कारण गया उ तदुवरमि निति चरण्डा ।

20 असिवाइ व भविस्सइ, भृए व वयंति परदेसं ॥ २८८१ ॥

सिन्धुदेशप्रसृतिको योऽसंयमविषयः स भगवता ‘प्रतिकुष्ट’ न तत्र विहर्त्तव्यम् । परं तं प्रतिपिद्वदेशमशिवदिभिः कारणैर्गताः ततो यदा तेषां कारणानाम् ‘उपरम’ परिसमाप्तिर्भवति तदा चारित्रार्थं ततोऽसंयमविषयाद् निर्गच्छन्ति, निर्गत्य च संयमविषयं गच्छन्ति । यदा तत्र क्षेत्रे वसतां निमित्तबलेन ज्ञातम्, यथा—अशिवदिक्कमत्र भविष्यति, अथवा ‘भून्म्’ उत्त-
25 नमत्राशिवदि, अतः परदेशं व्रजन्ति । एवमादिभिः कारणैर्गन्तव्यं गन्तव्यतया निश्चित्य गच्छो-
पग्रहकर्मिदमुपकरणं गृह्णाति ॥ २८८१ ॥ < किं पुनस्तत् ? इति अत्र आह—>

चम्माइलोहगहणं, नंदीमाणे य धम्मकरणे य ।

परत्थियउवकरणे, गुलियाओ खोलमाईणि ॥ २८८२ ॥

चर्मशब्देन चर्ममयं तलिकाद्युपकरणं गृह्यते, आदिशब्दात् सिक्कादिपरिग्रहः । लोहग्रह-

१ एतदग्रे त० डे० सो० ले० प्रतिष्ठु ग्रन्थाग्रम्-४१०० इति वर्तते ॥

२ < १ > एतन्मध्यगतः पाठः मा० त० डे० नास्ति ॥

३ < १ > एतन्मध्यगतमवतरणं कां० एव वर्तते ॥

४ अल्लन्दरेषु इति चर्ममकरण इति इत्यतः । एवमग्रेऽपि बोद्धव्यम् ॥

णेन पिप्पलकादिलोहमयोपकरणानां च ग्रहणमध्वानं गच्छता कर्त्तव्यम् । नन्दीभाजनं धर्मकर-
कश्च तथा 'परतीर्थिकोपकरण' वक्ष्यमाणरूप तथा 'गुलिका नाम' तुवरवृक्षचूर्णगुटिकाः खोलाः—
गोरसभावितानि पोतानि । एवमादीन्युपकरणानि ग्रहीतव्यानीति^१ द्वारगाथासमासार्थः ॥२८८२॥

अथास्या एवाद्यपदं व्याचिख्यासुः प्रतिद्वारगाथामाह—

तलिय पुडग वज्झे या, कोसग कत्ती य सिकए काए ।

६

पिप्पलग सूइ आरिय, नखवच्चणि सत्थकोसे य ॥ २८८३ ॥

तलिकाः—उपानहः, पुटकाः—खल्लकानि, वर्धः—प्रतीतः, कोशकः—नखभङ्गरक्षार्थं यत्राङ्गुल्यः
प्रक्षिप्यन्ते, कृत्तिः—चर्म, सिककं—प्रतीतम्, कायो नाम—कापोतिका, पिप्पलकः सूची आरिका
च प्रतीताः, नखार्चनी—नखहरणिका, 'शस्त्रकोशः' शिरावेधादिशस्त्रसमुदाय इति प्रतिद्वारगा-
थासङ्केपार्थः ॥ २८८३ ॥ अथैनमेव गाथां प्रतिपदं विवृणोति—

१०

तलियाउ रत्तिगमणे, कंढुप्पहतेण सावए असहू ।

पुडगा विवचि सीए, वज्झो पुण छिन्नसंघट्ठा ॥ २८८४ ॥

तलिकाः—क्रमणिकास्ताश्च रात्रौ गमने कण्टकरक्षणार्थं पादेषु बध्यन्ते । सार्धवशाद्वा पन्थानं
मुक्त्योत्पन्नेन गच्छतां स्तेन-श्वापदभयेन वा त्वरितं गम्यमाने दिवाऽपि बध्यन्ते । 'असहिष्णुः'
सुकुमारपादः स कण्टकसंरक्षणार्थं क्रमणिकाः पादयोर्वध्नाति । ताश्च प्रथममेकतलिकाः, तदप्राप्तौ १५
यावच्चतुस्तलिका अपि गृह्यन्ते । 'पुटकानि' खल्लकानि तानि शीतेन पादयोः 'विवर्चिकासु'
विपादिकासु स्फटन्तीषु बध्यन्ते । 'वर्धः' पुनस्तलिकादीना छिन्नाना—घुटितानां सन्धानं—सह-
इत तदर्थं गृह्यते ॥ २८८४ ॥

कोसग नहरक्खट्ठा, हिमा-ऽहि-कंटाइसू उ खपुसादी ।

कत्ती वि विकरणट्ठा, विवित्त पुडवाइरक्खट्ठा ॥ २८८५ ॥

२०

“कोसग” ति अङ्गुलीकोशको नखभङ्गरक्षार्थं गृह्यते, तत्र पादयोरङ्गुल्योऽङ्गुष्ठकश्च प्रक्षि-
प्यन्ते । तथा हिमं—शीतम् अहि-कण्टकौ—प्रतीतौ तदादिप्रत्यपायरक्षणार्थं खपुमा आदिशब्दाद-
र्द्धजट्टिका-जट्टिकादयश्च गृह्यन्ते । 'कृत्तिः' चर्म तत् प्रलम्बादिविकरणार्थं गृह्यते, मा धूल्या
लोलीभावमनुभूय मलिनानि भूवन्निति कृत्वा । तथा “विवित्त” ति ते साधवः कदापि स्तेनैः
'विविक्ताः' मुपिता भवेयुस्ततो वन्माभावे कृत्तिं प्रावृणन्ति । यत्र वा पृथिवीकायो भवति तत्र २५
कृत्तिं प्रस्तीर्य समुद्दिशन्ति, एवं पृथिवीकायरक्षा । आदिशब्दात् प्रतिलोमे वनदवे तृणरहित-
प्रदेशाभावे कृत्तिं प्रस्तीर्य तिष्ठन्तीति कृत्वा तेज-कायरक्षाऽपि कृता स्यात् ॥ २८८५ ॥

गतं चर्मद्वारम् । अथादिग्रहणलब्धे सिकक-कापोतिके व्याख्यानयति—

तहिं सिकएहिं हिंडति, जत्थ विवित्ता य पल्लिगमणं चा ।

१ प्रत्यन्तरेषु एषित् चर्मकरक इति वर्तते । एवमपि शक्यम् ॥

२ °ति गाथाद्वयसमा° त० ट० नो० ट० ॥

३ °सार्थः । एतानि चर्ममयादीन्युपकरणानि ग्रहीतव्यानि ॥ २८८२ ॥ अध्यास्या क० ॥

४ °रक्षणार्थमपि कृत्तिर्गृह्यते ॥ २८८५ ॥ क० ॥

चर्यया ब्रजिकादिषु नयन्ति । तथा प्राशुकमप्राशुकं वा 'द्रवं' पानकं 'करकेण' धर्मकरकेण गालयन्ति ॥ २८९० ॥ परतीर्थिकोपकरणमाह—

परउत्थियउवगरणं, खेत्ते काले य जं तु अविरुद्धं ।

तं रयणि-पलंवड्डा, पडिणीएँ दिया व कोट्टादी ॥ २८९१ ॥

परयूथिकाः—तच्चन्निकादयस्तेषां सम्बन्धि यद् उपकरणं यत्र क्षेत्रे काले वा 'अविरुद्धम्' 5 अर्चितं तद् रजन्यां भक्त-पानग्रहणार्थं प्रलम्बानयनार्थं वा कर्तव्यम् । यत्र वा प्रत्यनीका भवन्ति तत्र परतीर्थिकवेपच्छन्ना गच्छन्ति भक्तपानं वोत्पादयन्ति । म्लेच्छकोट्ट वा गताः परतीर्थिक-वेपेण दिवा पुद्गलादिकं गृह्णन्ति । आदिशब्दात् प्रत्यन्तकोट्टादिपरिग्रहः ॥ २८९१ ॥

अथ गुलिका-खोलद्वारे व्याख्यानयति—

गोरसभाविय पोत्ते, पुव्वकय दवस्सऽसंभवे धोवे ।

10

असईय उ गुलिय मिए, मुत्ते नवरंगदइयादी ॥ २८९२ ॥

गोरसभावितानि 'पोतानि' वस्त्राणि खोलानि भण्यन्ते । तेषु पूर्वकृतपञ्चानं प्रविष्टानां यदा प्राशुकद्रवस्यासम्भवस्तदा तानि पोतानि 'धावेयुः' प्रक्षालयेयुः । अगीतार्थप्रत्ययोत्पादनार्थं च आलोच्यते—गोकुलादिदं संसृष्टपानकमानीतम् । अथ न सन्ति गोलानि ततो गुलिका—
तुवरवृक्षचूर्णगुटिकास्तद्भावनया पानकं प्राशुकीकृत्य 'मृगा' अगीतार्थान्तेषां चित्तरक्षणार्थं 'शून्ये' 15 ग्रामे प्रतिसार्थिकादीनां नवरङ्गदृष्टिकादेरिदं गृहीतम्' इत्यालोचयन्ति ।

विशेषचूर्णीं तु गुलिका-खोलपदे इत्थं व्याख्याते—जत्थ पव्वकोट्टादण्णु पंडरंगादी पुज्जन्ति संजयाण ते पडिणीया होज्ज तत्थ 'गुलिय' चि वक्कलाणि धेप्पन्ति । 'गोल' चि सीसगोला, तीए सिरं धेद्वियधं जहा न नज्जइ लोयहय सीस, सीससरक्कणट्टाण वा ॥ २८९२ ॥

अथैषामुपकरणानां ग्रहणं न करोति ततः—

20

एकैकस्मि य ठाणे, चउरो मासा हवंतऽणुग्धाया ।

आणाइणो य दोसा, विराहणा संजमाऽऽयाए ॥ २८९३ ॥

'एकैकस्मिन् स्थाने' एकैकस्योपकरणस्याग्रहणे इत्यर्थः चत्वारो मासाः 'अनुद्धाताः' गुरवो भवन्ति, आजादयश्च दोषाः, विराधना च सयमा-ऽऽत्मविषया ॥ २८९३ ॥

अमुमेवार्थं स्पष्टतरमाह—

25

१ °न्ति । अथवा "गुलिया गोल" चि अन्यथा व्याख्यायते—यत्र पयंतकोट्टादी पाण्डुराङ्गाः पूज्यन्ते ते च संयतानां प्रत्यनीकाः तत्र गुलिका नाम-वदकृतानि ना। परिधातव्याः, येन पाण्डुराङ्गवेशो भवति । खोला नाम-शीर्षधेष्टनं तथा शीर्षं धेष्टयिनञ्च यथा न ज्ञायते लोचदंतं शीर्षमिति, शीर्षरक्षणार्थं वा गोला प्राप्या । न धेष्टनं न्यमनीपि कानि-जृम्भितम्, यत आह विशेषचूर्णिणम्—पव्वकोट्टादण्णु पंडरंगादी पुज्जन्ति, संजयाण ते पडिणीया होज्जा, तेण दिया नि 'गुलिय' चि वक्कलाणि धेप्पन्ति, 'गोल' चि सीसगोला, जहा न नज्जइ लोयहयं सीसं, सीससरक्कणट्टाण वा ॥ २८९२ ॥ अथामीया° भा० ॥

२ अथामीया° भा० ॥ ३ °वार्थं निगुंक्तिगाधोक्तं भाष्यकारः स्पष्ट° भा० ॥

अगुह्ये निनामओ, पत्ता सत्यस्स मडणेण ॥ २८९४ ॥

पुत्रप्राप्तिं लक्ष्मणस्य नाम्ना लक्ष्मणेन संवत्सरविशेषादिद्रोषरक्षणार्थं ग्रहणं कर्तव्यम् । अथ
न गृह्णति ततः श्लोकं उक्त्वा गुरुः । गन्धुषकरपद्मम् । अथ पूर्वप्रत्युपेक्षितेन सार्धेन
उत्पन्नकर्मणि कल्पति—“अनुकूलं” इत्यादि । अनुकूलं चन्द्रकूलं ताराकूलं वा यदा सूर्याणां
भवति तदा “निर्गन्धक” प्रकृतं त्रिवेने । निर्गन्धश्चोग्रश्चाद् वायुः सार्धं न प्राप्नुवन्ति ताव-
कान्तैव कुतः गृह्णति । सार्धं प्रकृत्य मार्गमत्केन कुतः गच्छन्ति ॥ २८२४ ॥

अप्यत्रापि निमित्तं, यत्ता सत्यम्नि निद्रि परिस्राजो ।

सुदं चि यत्त्रियाणं, अद्वाणं मिक्खपडिसेहो ॥ २८९५ ॥

सार्थप्रदानं 'निमित्तं' बहुलग्रहं भवति । प्राप्तानां तु यः सार्थस्य बहुलः स संयत-
नयति भवति । सार्थं च प्राप्ताः सन्तस्त्रिः परिक्रयः कुर्वन्ति, तद्यथा—सिद्धपर्यदं द्वादशपर्यदं
सुगमरुदं । तथा सार्थः 'शुद्धः' निर्जोष इति कृत्वा प्रस्थितः परं यदा 'अज्वलि' अथवा प्राप्ता
भवन्ति तदा केऽपि प्रवर्तमाने भिन्नाः अनिवारं कुर्यादिति < 'निर्युक्तिगायासमासार्थः'
15॥ २८६५ ॥ अथ ह्यन्तेव विवर्तयुः न्यमस्तव्याप्यानं सुगमत्वादनान्न्य > सिद्धार्थानां
पर्यदां व्युत्पत्तिमाह—

कडजाणि संहारिस्सा, नीयत्य थिरा च वसमपरिस्सा उ ।

सुतकडमर्गायत्या, मिगपरिमा होइ नायच्चा ॥ २८९६ ॥

कृत्ययोगिनो नम-गातार्यः परं न तथै समर्थस्ते सिद्धिर्प्राप्यन्ते, ये तु गातार्य अपरं
 ४३ च 'स्त्रिगः' इत्यन्तस्ते वृत्तमार्गः, ये तु 'वृत्तमार्गः' सूत्रेऽर्वादिनः परमगातार्यस्ते वृत्तमार्गमिति
 कृत्यमिति ॥ २८६ ॥

अथ "सुखं हि जगदग्रं" नि पदं व्याख्यातम्—सखुमिः प्रथमत एव सार्थाविपनि-
नमिवाच्यः—अथ दुःखमिति सगं वदामो यद्यस्य सुखदन्तसुखद्वय । एवमुक्ते यद्यस्य वस्तुप-
गच्छति ततः सुखः सार्थ इति मत्वा नसिनाः परमवर्षाप्रदानां कोऽप्येवं कुर्यात्—

२५ सिद्ध्यन्त्यग मुष्के वा, एवं वृत्तं पि निच्छुम्भद् पतिः ।

मनं वा पडिसेहद, निह्दुगुमहाइ तन्य दसा ॥ २८९७ ॥

यथा 'मिच्छादः' सुखं शब्दं कुरुष्वति वा शिरसि स्थितं निःशब्दं पीडां न कुर्वन्ति,
 एवं यथार्थं मनः कर्मात् सगं न कुर्वन् । एवमुक्त्वाऽपि कश्चिन् 'प्रान्तः' मिथ्य, सत्त्वादिस्त्वा-
 मन्त्रे मय्यद् निष्कृष्टं इति—ना यथामलमिः सख्यमागच्छतेति; मत्तमानं वा प्रतिषेधयति—
 ३३ मन्त्रार्थं कोऽपि विचित्रं दृष्टव्यः, तत्र 'त्रयाणां' मय्य-मय्यवहा-ऽऽयत्तिकानामनुविश्या-
 दिह इयं ध्वनः कर्तव्या ॥ २८३७ ॥ तमेवाह—

अगुमर्द्धा वम्मच्छा, विज्ज निमित्तं पसुत्तकणं वा ।

परउत्थिगा व वसभा, सयं व थेरी व चउभंगो ॥ २८९८ ॥

यद् इहलोकापायप्रदर्शनं क्रियते साऽनुशिष्टिरुच्यते, यत् पुनरिह परत्र च सप्रपञ्चं कर्म-
विपाकोपदर्शनं सा धर्मकथा, तयाऽनुशिष्टा धर्मकथया वा सार्थः सार्थवाह आयत्तिका वा
उपशमयितव्याः, विद्यया मन्त्रेण वा ते वर्गीकर्तव्याः, निमित्तेन वा आवर्त्तनीयाः । यो वा
साधुः प्रभुः—सहस्रयोधी बलवान् स सार्थवाहं बद्धा स्वयमेव सार्थमधिष्ठाय प्रभुत्वं करोति । 5
एषा निष्काशने यतना । भिक्षाप्रतिषेधे पुनरियम्—सर्वथा भिक्षाया अलाभे वृषभाः परयू-
थिका भूत्वा भक्तपानमुत्पादयन्ति, सार्थवाहं वा प्रजापयन्ति । यदि च सर्वेऽपि गीतार्था-
स्ततः 'स्वयं वा' खलिङ्गेनैव रात्रिभक्तविषयया चतुर्भङ्ग्या यतन्ते । अथागीतार्थमिश्रास्ततः
स्वविराया गृहे निक्षिपन्ति ॥ २८९८ ॥ अमुमेवान्त्यपाठं व्याख्यानयति—

पडिसेह अलंभे वा, गीयत्येसु सयमेव चउभंगो ।

10

थेरिसगासं तु मिए, पेसे तत्तो व आणीयं ॥ २८९९ ॥

सार्थाधिपतिना भक्तपानस्य प्रतिषेधः कृतः, यद्वा न कृतः प्रतिषेधः परं ज्ञेयैः सार्थः
सर्वोऽपि विलुलितः अतो भक्तपानं न लभ्यते, ततो यदि सर्वेऽपि गीतार्थास्तदा 'स्वयमेव' पर-
लिङ्गमन्तरेण रात्रिभक्तचतुर्भङ्गी यतनया प्रतिसेवितव्या । गाथाया पुस्त्य प्राकृतत्वात् । अथा-
गीतार्थमिश्रास्ततो यदि तत्र सार्थं भद्रिका स्वविरा विद्यते तदा तस्याः समीपे निक्षिपन्ति । 15
ततः स्वविरायाः सकाशं मृगान् श्रेष्ठ्य तेषां पार्श्वोदानाययेत्, 'ततो वा' स्वविराममीपादानीत-
मित्यगीतार्थानां पुरतो भणन्ति ॥ २८९९ ॥ अथवा—

कुओं एयं पल्लीओ, सहु थेरि पडिसत्थिगाओ वा ।

नायम्मि य पन्नवणा, न हु असरीरो भवइ धम्मो ॥ २९०० ॥

वृषभैः स्वविरासमीपादानीते सति यदि ते मृगाः प्रश्नयेयुः—कुन एतदानीतम् ? ततो 20
वक्तव्यम्—पह्याः सकाशादिदमानीतम्, दानादिश्राद्धैर्वा दत्तम्, स्वविराया वा त्रितीर्णम्,
प्रतिसार्थिकाद् वा लब्धम् । एवमपि यदि तैर्मृगैर्जातं भवति ततस्तेषां प्रजापना कर्त्तव्या—
भो भद्राः । नास्ति 'अशरीरः' शरीरविरहितो धर्मः अत इदं शरीरं नर्वप्रयत्नेन रक्षणीयम्,
५ उक्तम्—

शरीरं धर्मसंयुक्तं, रक्षणीयं प्रयत्नः ।

23

शरीराच्छ्रवते धर्मः, पर्वतात् सलिलं यथा ॥

अतः प्रतिसेवध्वमिदम्, पश्चाद्विदं चान्यच्च प्रायश्चित्तेन विनोदयिष्याम इति ॥ २९०० ॥

अथ पूर्वोक्तानां तिसृणामपि पर्पटा गमनविधिमाह—

१ 'न्ति । 'स्वयं वा' खलिङ्गेनैव रात्रिं भक्तमुत्पादयन्ति यदि सर्वेऽपि गीतार्थाः । अथा-
गीतार्थमिश्रास्ततः स्वविराया गृहे निक्षिपन्ति । एवं चतुर्भङ्ग्याऽपि यतन्ते ॥ २८९८ ॥ भा० ॥

२ 'दा "गीयत्येसु" त्ति विभक्तिव्यत्ययाद् गीतार्थः नय' गी० ॥

३ 'विरामूलाह्वाऽऽनीतम्, प्र० भा० ॥ ४ 'ति यथा—सविधिप्रापिनसिति, नन' वा० ॥

५ ५ ५ एतन्मध्यगतः पाठः वा० प्रत्येकं वर्णने ॥

पुरतो व्रजति मिगा, मज्जे वसमा उ मग्गओ सीहा ।

पिट्ठो वममऽचेसि, पडियाऽसहुरक्खगा दोण्हं ॥ २९०१ ॥

अध्वनि गच्छता पुरतः 'मृगाः' अर्गीतार्था मध्ये 'वृषमाः' नमर्थ-गीतार्थाः 'मार्गतः' पृष्ठतः 'सिंहाः' र्गीतार्था व्रजन्ति । अन्येषामाचार्याणां मतेन—पृष्ठतो वृषमा व्रजन्ति । किं ५ कान्गम् ? इति अत आह—'दृगना' मृग-सिंहानां बाल-वृद्धानां वा ये 'पतिताः' परिश्रान्ता ये च 'असहिष्णवः' क्षुधा-पिपासापरीपहाम्यां पीडितास्तेषां रक्षका वृषमाः पृष्ठतः स्थिता व्रजन्ति ॥ २९०१ ॥ अथवा—

पुरतो य पासतो पिट्ठतो य वसमा हवन्ति अट्ठाणे ।

गणवइपासे वसमा, मिग्गमज्जे नियम वसमेगो ॥ २९०२ ॥

10 अध्वनि व्रजतां वृषमाः पुरतः पार्श्वतः पृष्ठतश्च व्रजन्ति । तथा गणपतिः—आचार्यस्तस्य पार्श्वे नियमादेव वृषमा भवन्ति । मृगाणां च मध्ये नियमादेको वृषमो भवति ॥ २९०२ ॥

ते च वृषमाः किं कुर्वन्ति ? इत्याह—

वसमा सीहेसु मिगेसु चैव थामावहारविजडा उ ।

जो जत्थ होइ असह, तस्स तह उवग्गह कुणंति ॥ २९०३ ॥

15 वृषमाः 'स्यामापहारविमुक्ताः' अनिगूहितबल-वीर्याः सन्तो मृगेषु सिंहेषु वा यो यत्र येषां मध्ये असहिष्णुर्भवति तस्य तयोपग्रहं कुर्वन्ति ॥ २९०३ ॥ कथम् ? इत्याह—

भत्ते पाणे विस्सामणे य उवगरण-देहवहणे य ।

थामावहारविजडा, तिन्नि वि उवगिण्हए वसमा ॥ २९०४ ॥

मृगाणां सिंहानां वृषमाणां च मध्ये यः क्षुधार्त्तो भवति तस्य भक्तं प्रयच्छन्ति, पिपासितस्य 20 पानकं ददति, परिश्रान्तस्य विश्रामणां कुर्वन्ति । य उपकरणं देहं वा बोद्धुं न शक्नोति तस्य तयोर्वहनं कुर्वन्ति । एवं स्यामापहारविमुक्ता वृषमाः 'त्रीनपि' मृग-सिंह-वृषमानुगृह्णन्ति ॥ २९०४ ॥

जो सो उवगरणगणो, पविमंताणं अणागयं भणिथो ।

सट्ठाणे सट्ठाणे, तस्सुवओगो इहं कमसो ॥ २९०५ ॥

अध्वनि प्रविशतां योऽसौ तलिकादिरूपकरणगणोऽनागतं ग्रहीतव्यो भणितः तस्येह तत्स्थाने 25 तत्स्थाने अचक्षुर्विषयगमनाद्रावुपस्थितं 'क्रमशः' क्रमेणोपयोगः कर्तव्यः, येन यदा प्रयोजनं भवति तन् तदा तत्र प्रयोक्तव्यमिति भावः ॥ २९०५ ॥

अथाध्वनि गच्छतामेव भक्तपानालाभे विविमाह—

अमई य गम्ममाणे, पडिसन्थे तेण-मुन्नगामे वा ।

१ सिगा य मज्जम्मि वसमाणं भा० ता० । एतदनुसरणैव भा० टीका । दृश्यतां टिप्पणी १ ॥

२ 'न्ति । ये तु मृगास्ते वृषमाणां मध्ये भवन्ति ॥ २९०२ ॥ वसमा भा० ॥

३ मध्ये पुरतः पार्श्वतः पृष्ठतश्चासहि' का० ॥

४ एवं भक्तपानादिविषयं वैयावृत्यं स्यामा० का० ॥

५ 'अ' एतन्मध्यगतः पाठः भा० त० दे० नास्ति ॥

रुक्खाईण पलोयण, अमई नंदी दुविह दर्व्व ॥ २९०६ ॥

तत्राध्वनि गम्यमाने भक्तपानस्य 'असति' अलभे प्रतिसार्थे वा स्नेनपत्यां वा शून्यग्रामे वा भक्तपानादि गवेपयन्ति, वृक्षादीनां वा प्रलम्बादिनिमित्तं प्रलोकनं कर्त्तव्यम् । सर्वथा वा सस्तरणस्यासति द्विविधं—परीक्षानन्तादिमेदाद् द्विप्रकारं यद् द्रव्य तेन यथा 'नन्दिः' तपः-सयमयोगानां स्फातिर्भवति तथा विधेयमिति' निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ २९०६ ॥ ७

अथैनामेव विवरीपुराह—

भक्तेण च पाणेण च, निमंतएऽणुग्माए च अत्थमिए ।

आइचो उदिय त्ति य, गहणं गीयत्थसंविग्गे ॥ २९०७ ॥

अध्वानं गच्छतां यदि कोऽपि प्रतिसार्थो मिलितः, तत्र च केचिद् दानरुचयो भक्तेन वा पानेन वा रात्रावनुद्गते वाऽस्तमिते वा सूर्यं निमग्नयेयुः ततो यदि सर्वेऽपि गीतार्थात्मिना गृह्णन्ति; 10 अथागीतार्थमिश्रास्ततो गीतार्था ब्रुवते—गच्छत यूयम्, वयमुदित एवादित्ये भक्तपानं गृहीत्वा पश्चादागमिष्याम इति । ततः प्रस्थितेषु मृगेषु गीतार्थास्तत्क्षणमेव गृहीत्वा सार्धमनुगच्छन्ति । स्थिते सार्धे मृगाणां शृण्वतामालोचयन्ति—आदित्य उदित इति मत्वा वयं गहणं कृत्वा समा-गताः । एवंविधां यतनां गीतार्थः संविमः करोति ॥ २९०७ ॥

८ अथ किमर्थं गीतार्थसंविमग्रहणम् ! इत्याह—

15

गीयत्थग्गहणेणं, सामाए गिण्हाए भवे गीओ ।

संविग्गग्गहणेणं, तं गेण्हंतो वि संविग्गो ॥ २९०८ ॥

गीतार्थग्रहणेनेदमावेदितम्—यो गीतार्थो भवति स एव 'श्यामायां' रात्रौ गृह्णाति नागी-तार्थः । संविमग्रहणेन तु तद् रात्रिमक्तं गृह्णन्त्यसौ संविम एव, यथोक्तयतनाकारित्वेन मोक्षा-मिलाप्येव गन्तव्य इत्युक्तं भवति ॥ २९०८ ॥ 20

गतं प्रतिसार्धद्वारम् । अथ स्नेनपत्नीद्वारम्—तस्यां च पिथितं सम्भवति तत्रायं विधिः—

वेइंदियमाईणं, संथरणे चउलह उ सविसेमा ।

ते चेव असंथरणे, विविरीय सभाव माहारे ॥ २९०९ ॥

यदि 'संस्तरणे' ८ इत्तरभक्तपाननिर्वाहे सति ९ हीन्द्रियादीनां पुद्गलं गृह्णन्ति तत्रा चतुर्ल-घवः 'सविशेषाः' तपः-कालविशेषिता । तस्या—हीन्द्रियपुद्गलं गृह्णाति चत्वारो लघवन्मपमा 25 कालेन च लघुकाः, हीन्द्रियपुद्गले त एव कालेन गुरुकाः तपसा लघुकाः, चतुरिन्द्रियपुद्गले तपोगुरुकाः काललघुकाः, पञ्चेन्द्रियपुद्गले द्वाभ्यामपि तपः-जानाभ्यां गुरुकाः । अदानंनारणं भवति ततो यदि हीन्द्रियादिक्रमगुह्यत्वं 'विपरिणतम्' उरक्रमेण गृह्णाति ततस्त एव चत्वारो लघवः । अथापवादस्याप्यपराद उच्यते—हीन्द्रियादीनां पुद्गलमधिकतरंन्द्रियपुद्गलान्तरागच्छन् ततो यद् समावेनेव साधारणं तद् गृह्णन्ति ॥ २९०९ ॥ 30

लन्य विसंसं जाणन्ति तस्य लिंगेण चउलहृ पिसिए ।

अन्नाएण उ गहणं, सन्त्यम्मि वि होइ एसेव ॥ २९१० ॥

यत्र ग्रामे विशेषं जानन्ति यथा 'साधवः पिसितं न मुञ्चते' तत्र यदि खल्लिङ्गेन पिसितं गृह्णन्ति तदा चतुर्लववः । अतोऽज्ञातेनैव तत्र ग्रहणं कार्यम्, परलिङ्गेनेत्यर्थः । तेनपश्यादी-
५ नाममात्रे सार्थेऽपि पुद्गलग्रहणे एष एव क्रमो विज्ञेयः ॥ २९१० ॥ अथ शून्यग्रामद्वारमाह—

अट्टाणासंयरणे, मुत्ते दच्चम्मि कप्पई गहणं ।

लहुओ लहुया गुरगा, जहन्ने मज्झिमृक्कोसे ॥ २९११ ॥

अध्वप्रतिपन्नानामसंस्तरणे जाते शून्यग्रामे < तं सार्थमायान्तं दृष्ट्वा 'चौरसेना समाग-
च्छति' इति शङ्कयोद्वसिते ग्रामे जवन्यमव्यमोत्कृष्टमेदमिदस्य 'द्रव्यस्य' आहारादेर्ग्रहणं कर्तुं
१० कल्पते । < अत्रै "द्वन्मि" ति पष्ठमर्थे समुदा । < अथ संस्तरणे गृह्णाति तत्र इदमोक्तः
प्रायश्चित्तम्—जवन्ये मासलहु. मव्यमे चत्वारो लववः, उत्कृष्टे चत्वारो गुरवः ॥ २९११ ॥

आह जवन्यमव्यमोत्कृष्टान्येव वयं न जानामः अतो निरुप्यग्रामे तत्स्वरूपम्, उच्यते—

उक्कोसं विगईओ, मज्झिमगं होइ कूरमाईणि ।

दोर्साणाह जहन्ने, गिण्हंने आयरियमार्दा ॥ २९१२ ॥

१५ उत्कृष्टं द्रव्यं 'विहृतयः' ढक्कि-कुव-वृत्तादयः, मव्यमं द्रव्यं कूर-कुमणादीनि, जवन्यं द्रव्यं
दोषाभादि । एतानि गृह्णन्नाचार्यादीनानाज्ञादयो दोषाः ॥ २९१२ ॥

अथ पुरुगविभागेन प्रायश्चित्तमाह—

अट्टाणे संयरणे, मुत्ते गामम्मि लो उ गिण्हंजा ।

छेदादी आरोवण, नायव्वा जाव मासलहृ ॥ २९१३ ॥

२० अव्यनि संस्तरणे शून्यग्रामे विहृत्यादि द्रव्यं यो गृहीयात् तस्य छेदमार्दा कृत्वा नामल-
घुकं यावदारोपणं ज्ञातव्यम् ॥ २९१३ ॥ इदमेवै स्फुटतरमाह—

छेदो छगुरु छलहृ, चउगुरु चउलहृ य गुरु लहृ मासो ।

आयरिय वसम मिक्खु, उक्कोसे मज्झिम जहन्ने ॥ २९१४ ॥

आचार्यस्य विहृत्यादिस्तुत्कृष्टद्रव्यं शून्यग्रामेऽन्तर्दृष्टं गृह्णतश्चेदः, अन्तरेवाहृष्टं गृह्णतः
२५ षड्रुकाः, बहिर्दृष्टे षड्रुकाः, बहिर्दृष्टे षड्रुकाः, 'मव्यमम्' आदनादिद्रव्यमन्तर्दृष्टं गृह्णतः
षड्रुकाः, अहृष्टे षड्रुकाः, बहिर्दृष्टे षड्रुकाः, अहृष्टे चतुर्गुरवः, जवन्यं दोगादादिकमन्त-
र्दृष्टं गृह्णतः षड्रुकाः, अहृष्टे चतुर्गुरवः, बहिर्दृष्टे चतुर्गुरवः, अहृष्टे चतुर्लघुकाः एवमाचार्य-
स्योक्तम् । वृषमस्नानयैव चारुमिष्य षड्रुकादारब्धं मासगुरुके, मिदोस्तु षड्रुकादारब्धं
मासलघुके तिष्ठति । यत्र एवमत्रः संस्तरणे न ग्रहीतव्यम् ॥ २९१४ ॥

१ "इदमेवै स्फुटतरमाह—अट्टाणसंयरणे० गाहा" इति विशेषचूर्णो ॥

२ < > उद्विहणद. पाठः मा० नास्ति ॥ ३ < > एवविहणद. पाठः मा० त० डे० नास्ति ॥

४ 'याः, लघुमासादिकं जानन्तरगाथोक्तं यथाक्रमे प्रायश्चित्तम् ॥ २९१२ ॥ कं० ॥

५ नैयव्वा कं० निना ॥ ६ 'णा कर्त्तव्या मा० ॥ ७ 'व स्पष्टतरं मा० त० डे० ॥

असंस्तरणे गृहतां यतनामाह—

विलओलए व जायइ, अहवा कडवाले अणुन्नवए ।

इयरेण व सत्थभया, अन्नभया वुद्धिने कोट्टे ॥ २९१५ ॥

“विलओलए” चि देशीपदत्वाद लुण्टाकाः, यैः स ग्रामो मुषित इत्यर्थः, तान् वा तत्र शून्यग्रामे विकृत्यादिद्रव्यं याचते । अथवा कटपालकाः—ये तत्र वृद्धादयोऽजज्ञमा गृहपालकाः स्थिता न नष्टास्ताननुज्ञापयेत् । “इयरेण व” चि खलिङ्गेनालभ्यमाने ‘इतरेण’ परलिङ्गेनापि गृहन्ति । तथा कोट्ट नाम—यदटव्यां चतुर्वर्णजनपदमिश्र भिल्लदुर्गं वसति तस्मिन्नपि सार्धगयाद्वा ‘अन्यभयाद्वा’ परचक्रागमादिलक्षणाद् ‘उत्थिते’ उद्धृसीभूते सति जघन्यादिद्रव्यस्य ग्रहणं कल्पते ॥ २९१५ ॥ तत्रेयं यतना—

उद्धसेस चाहिं, अंतो वी पंत गिण्हमदिट्ठं ।

10

चाहिं अंत तओ दिट्ठं, एवं मज्जे तहुकोसे ॥ २९१६ ॥

“उद्धसे” ति देशीवचनत्वाद् मुषितं तस्य यत् शेषं—लुण्टाकैर्मुक्त्वा ग्रामादेर्वहिः परित्यक्तं तद् जघन्यमष्टयं प्रथमतो गृहन्ति, तस्यासति ग्रामादेरन्तः प्रान्तमेवादष्टम्, तदभावे ग्रामादेर्वहिः प्रान्तं दष्टम्, ततो ग्रामादेरन्तरपि प्रान्तं दष्टं गृहन्ति । तदभावे मध्यमगण्येवमेव चारणीयम् । तदप्राप्तावुक्तदष्टमप्यनयैव चारणिकया ग्रहीतव्यम् ॥ २९१६ ॥

16

अथवा किमनेन जघन्यादिविकल्पप्रदर्शनेन ?—

तुल्लम्मि अदत्तम्मी, तं गिण्हसु जेण आपइं तरसि ।

तुल्लो तत्थ अवाओ, तुच्छवलं वज्जए तेणं ॥ २९१७ ॥

जघन्यमध्यगोक्तदृष्टेर्षु ‘तुल्ये’ समानेऽदत्तद्रोपे सति ‘तद्’ विकृत्यादिकं द्रव्यं गृह्णाण येन ‘आपदम्’ असंस्तरणलक्षणां ‘तरसि’ पारं प्रापयसि, यतस्तुल्य एव तत्र सयमात्मविराचनात्सोऽ- 20 पायः तेन हेतुना ‘तुच्छवल’ दोषान्नादिद्रव्यं वर्जयेत् ॥ २९१७ ॥

गतं शून्यग्रामद्वारम् । अथ “रुक्सादेण पलोयण” चि (गा० २९०६) पदं व्याख्यानयति—

फागुम जोणिपरित्ते, एगट्ठि अवद्ध भिन्नऽभिन्ने य ।

वद्धट्ठिणं वि एवं, एमेव य होइ वहुवीण ॥ २९१८ ॥

‘प्राशुकम्’ अचिचीभूतम्, परीक्षा योनिरस्ति परीक्षयोनिक्, गाथाया प्राकृतत्वाद् 25

१ °द् लुण्टाका उच्यन्ते, लुण्टाका नाम-र्थः ५० ॥ २ °प्राप्य गृह्णाति । “इय” भा० ॥ ३ °न्ति । यद्वा स ग्रामं कथं शून्यो जानः? इत्याह—“इयरेण” नि इतरग्राम-चारभयं तेन तथा महानः सार्धस्य भयाद्वा ‘अन्यभयाद्वा’ परचक्रागमादिलक्षणादुत्थिते ग्रामे, “कोट्टे” चि यदटवीमध्ये भिः पुदिन्त्र-चतुर्वर्ण-जनपदमिश्रं दुर्गं वसति तान् कोट्ट-मुच्यते, तस्मिन्नपि शून्ये जघन्यादिद्रव्यस्य ग्रहणं कल्पते भा० ॥

४ °पं तदुद्धसेषम्, लुण्टाकाणां मुष्णानां यदप्रादिकमुत्तरितमित्यर्थः, तद् जघ ५० ॥

५ तुच्छफलं भा० ॥ ६ °पु तुल्य एव तापदृष्टाशान्तोपः, अनन्तुल्येऽदत्तं भा० ॥

७ °रूपो प्रदणार्थेणादिको ताडपाय भा० ॥ ८ तुच्छफलं भा० ॥

व्यन्यासेन पूर्वापरनिपातः, 'एकास्तिकम्' एकर्वाजम्, 'अवद्यास्तिकं नाम' अद्याप्यवद्वर्वाजम् अनियन्त्रमन्यर्थः, 'मित्रं' विदारितम्, एतेन प्रथमो मङ्गः सूचितः, "अमित्रे य" चि 'अमि-
त्रम्' अविवारितम्, अनेन द्विर्वायो मङ्ग उपातः । उच्चारणविधिः पुनरेवम्—प्राशुकं परीतयो-
निकमेकास्तिकमवद्यास्तिकं मित्रम् १. प्राशुकं परीतयोनिकमेकास्तिकमवद्यास्तिकममित्रम् २,
५ एवं वद्यास्तिकेऽपि द्वौ मङ्गौ वक्तव्यौ ४ । एते एकास्तिके चत्वारो मङ्गा लब्धाः, बहुर्वानेऽप्ये-
वमेव चत्वारो लभ्यन्ते, जात्रा अष्टौ मङ्गाः । एते परीतयोनियपदमनुव्रता लब्धाः, एवमेवानन्त-
योनियपदेनान्यष्टौ मङ्गाः प्राप्यन्ते, जात्रा षोडश मङ्गाः । एते प्राशुकपदेन लब्धाः, एवमेवा-
प्राशुकपदेनानि षोडशाप्यन्ते, सर्वसङ्ख्या जात्रा द्वात्रिंशद् मङ्गाः । एते च वृक्षस्यावत्तात्
पतितं प्रलम्भसिद्धित्वं ननु लब्धाः ॥ २९१८ ॥

10

एमेव होइ उवर्णि, एगड्डिय तद् य होइ बहुर्वाए ।

साधारणं ममावा, आदीएँ बहुगुणं जं च ॥ २९१९ ॥

एवमेव वृक्षस्योपर्यसि^१ एकास्तिकपदे तथैव बहुर्वाजपदे उपलक्ष्यतात् प्राशुकादिशेषपदेषु
च द्वात्रिंशद् मङ्गाः कर्तव्याः । अत्र च यो यः पूर्वं मङ्गकः स स प्रधानभासेवितव्यः । सर्वथा
वाऽप्यन्तात् पतिजानां प्रलम्भानामप्राप्तौ वृक्षोपर्यवर्त्तिप्रलम्भविषया अपि द्वात्रिंशद् मङ्गका यथा-
१५ क्रममेवासेवितव्याः । अथापवादस्वाप्यपवाद उच्यते—'समावात्' प्रकृत्यैव 'साधारणं'
शरीरोपष्टम्भकारकं द्रव्यमेकास्तिकमनेकास्तिकं वा वद्यास्तिकमवद्यास्तिकं वा परीतमनन्तं वा तद्
उत्क्रमेणापि 'आदत्ते' गृह्णाति, 'यद्' यन्तात् तस्यापदस्यायां तदेव 'बहुगुणं' संयमादीनां
वृक्षकारकमिति ॥ २९१९ ॥ अथ द्वाग्गाथा (२९०६)ऽन्तर्गतं नन्दिपदं व्याख्यानयति—

नंदंति जेण तव-संजमेनु नेव य दर चि त्विजंति ।

२०

जायंति न दीणा वा, नंदि अतो समयतो मन्ना ॥ २९२० ॥

४. अञ्जनि वर्जनानाः सायको ५ येन द्रव्येणाम्बवहनेन तपः-संयमयोः 'नन्दन्ति' समा-

१ 'रणस्समा' मा० । एददुसरेणैव मा० दीक्षा । इदृशां विपरीतं ३ ॥

२ 'पि द्वात्रिंशद् मङ्गाः कर्तव्याः । कथम्? इत्याह—“एगड्डिय तद् य होइ बहुर्वाए”
चि उपलक्षणमिदं प्राशुकादीनां शेषपदानाम् । अत्र च यो यः मा० ॥

३ त० हे० मो० हे० विनऽन्यत्र—'ते'—“साधारणं” इत्यादि । साधारणः-शरीरोपष्टम्भ-
कारि यः समावस्तस्यात् । यच्चैतिशब्दः प्रकारान्तरोपन्यासे स्वगतानेकमेदसूचने वा,
यद् द्रव्यमेकास्तिकमनेकास्तिकं वा वद्यास्तिकमवद्यास्तिकं वा परीतमनन्तं वा यस्या-
मवस्थायां [यत्] साधारणममावाद् 'बहुगुणं' संयमादीनां वृक्षकारकं तदा तदेव
'आदत्ते' गृह्णाति न क्रमाक्रमविचारणं विव्रयति ॥ २९१९ ॥ अथ मा० ।

'ते'—तादृशेष्वनि बह्वनानां 'समावात्' प्रकृत्यैव 'साधारणं' शरीरोपष्टम्भकारि
'जं च' चि यदेव द्रव्यमेकास्तिकं हे० ।

“साधारणसम्भ वि अन्तो समं पडं वेण सहस्रं सङ्गमवह सो नं गेवइ” विशेषचूर्णौ ॥

४ अथ निर्मुक्तिगाथा^५ दा० १

५ ५ ५ एददन्तर्गतः पाठः मा० त० हे० नास्ति ॥

धिसमृद्धिमनुभवन्ति तद् नन्दिः । यद्वा येन द्रव्येणोपमुक्तेन नैव “दर” चि द्रुतं ‘क्षीयन्ते’ न कृगीभवन्तीत्यर्थः तद् नन्दिः । अथवा येनोपमुक्तेन न दीना जायन्ते तदपि निरुक्तिवशाद् नन्दिः । अत्र पाठान्तरम्—“जायति नदिया व” चि नन्धा-ज्ञान-दर्शन-चारित्रात्मिकया समृद्ध्या युक्ताः साधवो यतस्तेन द्रव्येण जायन्ते अतस्तस्य नन्दिरिति ‘समयतः संज्ञा’ आगमतः परिभाषा ॥ २९२० ॥ तच्च द्रव्यं द्विविधम्, तद्यथा—

परिनिष्ठिय जीवजडं, जलयं थलयं अचित्तमियरं च ।

परित्तेतरं च दुविहं, पाणगजयणं अतो वोच्छं ॥ २९२१ ॥

द्विधा द्रव्यम्—परिनिष्ठितं जीवविप्रमुक्तं च । परिनिष्ठितं नाम—यत् परार्थमचिचीकृतम् । जीवविप्रमुक्तं तु—साध्वर्थमचिचीकृतम्, आधाकर्गेति हृदयम् । आह च चूर्णिकृत्—

परिनिष्ठियं ति जं परकडमचित्तं, जीवजडं ति आहाकम्मं ।

यद्वा द्विविधं द्रव्यम्—जलजं स्थलज चेति । अथवा अचित्तेतरमेदाद् द्विधा । तत्राचित्तं ताम—यद् न परार्थमचिचीकृतं नापि संयतार्थं केवलमायुःक्षयेणाचिचीभूतम् ।

५ तैथा चाह चूर्णिकृत्—अचित्तं ति जं नावि परट्टाए अचिचीभूयं, नावि संजयट्टाए, केवलं आउक्खएणं अचित्तं ति ५ ।

यत् पुनरायुर्धारयति तत् सचित्तम् । अथवा ‘परीतं’ प्रत्येकम् ‘इतरद्’ अनन्तमिति वा 15 द्विविधम् । ५ एवमादिकं द्विविधं द्रव्यमसस्तरणे ग्रहीतव्यम् । ५ तदेवमुक्ता तावदाहारयतना । अथ पानकयतनामत ऊर्ध्वं वक्ष्ये ॥ २९२१ ॥ यथाप्रतिज्ञातमेव निर्वाहयति—

तुवरे फले अ पत्ते, रुक्ख-सिला-तुप्प-महणाईसु ।

पासंदणे पवाए, आयवतत्ते वहे अवहे ॥ २९२२ ॥

अध्वनि वर्त्तमानैः काञ्जिकादिप्राशुकपानकाप्राप्तावीदृशानि पानकानि ग्रहीतव्यानि । 20 तद्यथा—तुवरफलानि—हरितकीप्रभृतीनि तुवरपत्राणि—पलाशपत्रादीनि तैः परिणामितं ५ पानकं प्रथमतो ग्राह्यम् । ५ तथा “रुक्खे” चि वृक्षकोटरे कटुरुफल-पत्रादिपरिणामितम्, एवंविधस्याभावे “सिल” चि सिलाजतुभावितम्, तदभावे “तुप्प” चि मृतरु-रुटेवर-वशा-घृतादिभिः परिणामितम्, तदप्राप्तौ “महणाईसु” चि हस्त्यादिमर्दनेनाक्रान्तम्, आदिशब्दो हस्त्यादीनानेवानेकभेदसूचकः, तदभावे प्रसन्दनं—निर्दारणं तत्पानकम्, ५ ततः प्रपातोदकम्, ५ प्रपातो 25 नाम—यत्र पर्वतात् पानीय निपतति, यथा उज्जयन्तादिगिरौ, तदभावे आनपेन यन् तप्तं तत् प्रथमम् ‘अवहं’ अवहमानक पश्चात् तदेव ‘वहं’ वट्मानकं ग्राह्यम् । ५ गाथायां च नानुलोभ्याद् वहपदस्य पूर्वं पाठ ५ इति ॥ २९२२ ॥ अथ “महणाईसु” चि पद व्याचष्टे—

१ यतो जायन्तेऽतः संस्तरणस्य नन्दिरिति ‘समयसंज्ञा’ आगमपरिभाषा, यथा यथा संस्तरणं भयति तथा तथा विधेयमिति भावः ॥ २९२० ॥ अथ द्विविधं द्रव्यं व्याचष्टे— परि० भा० ॥ २ ५ क्षपणाउचिची० नो० दे० ॥ ३ ५ ५ एवमादिका पाठः भा० पा० विना नास्ति ॥

४-५ ५ ५ एतन्नामगतः पाठः भा० उ० दे० नास्ति ॥

६-७ ५ ५ एतन्नामगतः पाठः भा० ए० ए० नास्ति ॥

जङ्घे खगो महिसे, गोणे गवयं य सूर्यर मिने य ।

उप्परिवाडी गहणे, चाउम्मामा भवे लहुगा ॥ २९२३ ॥

‘जङ्घः’ हस्ती, खगो नाम—एकशृङ्ग आटव्यतिर्यग्विशेषः, ‘गो-महिषौ’ प्रसिद्धौ, ‘गवयः’ गवाङ्गुतिराटव्यजावविशेषः, ‘सूर्यर-सृगौ’ प्रसिद्धौ । एतैर्जङ्घादिभिर्मर्दनेन परिणामितं पानकं दृश्याक्रममध्वनिं गृहीतव्यम् । अथ ‘उत्तरिपात्र्या’ यथोक्तक्रममुद्ध्वयं ग्रहणं करोति ततश्चत्वारो मामा लघुका भवेयुः ॥ २९२३ ॥

सूत्रम्—

नऽन्नत्थ एगेणं पुढवपडिलेहिणं सेज्जा-संथारणं ४३ ॥

“न कल्पते रात्रौ वा विकाले वा” (सूत्रं ४२) इति योऽयं प्रतिषेधः स एकस्मात् 10 पूर्वप्रत्युपेक्षितान् शय्या-संस्मारकादन्यत्र । इहान्यत्रशब्दः परिवर्जनार्थः, यथा—

अन्यत्र द्रोण-मीप्पाम्भ्यां, सर्वे योधाः पराङ्मुखाः ।

द्रोण-मीप्पौ वर्जयित्वेत्यर्थः । ततश्चैकं शय्या-संस्मारकं विहायापरं किमपि रात्रौ गृहीतुं न कल्पत इति सूत्रसङ्केपार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तारः—

रात्रौ सिज्जा-संथारगहणे, चउरो मामा हवन्ति उग्घाया ।

15 आणाङ्णो य दोसा, विराहणा संजमाऽऽयाए ॥ २९२४ ॥

शेरनेऽस्यामिति शय्या-वसतिः, सैव संस्मारकः शय्यासंस्मारकः; यद्वा शय्या-वसतिरेव, संस्मारको द्विधा—परिशाटी अपरिशाटी चेति, ततः शय्योपलक्षितः संस्मारकः शय्या-संस्मारकः, 1- शय्या च संस्मारकश्चेत्यर्थः । 1- तस्य च यद्यपि सूत्रे रात्रौ ग्रहणमनुज्ञातं तथाप्युत्सर्गतो न कल्पते । यदि गृह्णाति ततश्चत्वारो मासा उद्धाताः प्रायश्चित्तम्, आज्ञादयश्च 20 दोषाः, विराधना च संयमात्मविषया ॥ २९२४ ॥ तामेव भावयति—

छक्कायाण विराहण, पासवणुच्चारमेव संथारे ।

पक्खलण खाणु कंटग, विसम दरी वाल गोणे य ॥ २९२५ ॥

रात्रावप्रत्युपेक्षितायां भृमानुच्चारं प्रश्रवणं वा व्युत्पन्नजतः ‘षट्कायानां’ पृथिव्यादीनां विराधना । अथैतद्दोषमयात्र व्युत्पन्नजतिं तन आत्मविराधना । यत्र वा व्युत्पन्नजतिं तत्र विलाभिर्गत्य 25 दीर्घजातीयेन भक्ष्येत, एवमप्यात्मविराधना । “संथारे” चि अप्रत्युपेक्षिताया भूमौ संस्मारकं प्रक्षिपतः ‘एवमेव’ षट्कायविराधना, विलादावात्मविराधनाऽपि । तथा ‘स्याणुः’ कीलकस्तत्र प्रस्तव्यं भवेत्, कण्टकवा विध्येत, ‘विषमे’ निम्नोन्नतं ‘दरीयु’ वा विलेपु प्रस्तवलेत् प्रपतेद्वा, ‘व्यालाः’ सर्पास्तैर्दश्येत, ‘गैः’ बलीवर्त्तनाभिघातो भवेत् ॥ २९२५ ॥ किञ्च—

एरुहदए साणे, गोम्मिय आरक्खिउ तेणगा दुविहा ।

30 एए हवन्ति दोमा, वेसित्थि-नपुंसणसुं वा ॥ २९२६ ॥

१ ५ १ एतदन्तर्गतः पाठः कां० एव वर्तते ॥

२ ‘म’, चतुर्लघव इत्यर्थः । आद्यां कां० ॥

३ एवमुत्सर्जनेऽप्यात्मं मा० ॥

“परं डइए साणे” चि हडकयितः श्वा तेन खायेत । ‘गौलिमैकैः’ बद्धस्नानकै रक्षपात्रैः
‘आरक्षकैर्वा’ चौरग्रहैर्गृयेत । स्तेनका द्विविधाः—शरीरस्तेना उपधिस्तेनाश्च, तैरुपधिरपत्रियेत
साधवो वा ह्रियेरन् । एते दोषा रात्रौ शय्या-संस्तरकग्रहणे भवन्ति । तथा ‘वेद्यान्ती-नपुंसकेषु
वा’ वेद्यापाटके नपुंसकपाटके वा स्थितानां रात्रौ परिवर्त्यतां स्वाध्यायशब्दं श्रुत्वा लोकः
प्रवचनावर्णवादं कुर्यात्—अहो ! साधवस्तपोवनमासेवन्ते । यत एते दोषा अतो न रात्रौ
शय्या-संस्तरको गृहीतव्य इति ॥ २९२६ ॥ आह यथेवं ततः—

सुत्तं निरर्थकं कारणियं, इणमो अद्धाणनिग्गया साह ।

मरुगाण कोट्टगम्मी, पुब्बदिट्ठमि संज्झाए ॥ २९२७ ॥

सूत्रं निरर्थकं प्राप्नोति । सूरिराह—न भवति सूत्रं निरर्थकं किन्तु कारणिकम् । किं
पुनस्तत् कारणम् ? इत्याह—‘इदम्’ अनन्तरगेवोच्यमानम्—अध्वनिर्गता, केचन साधवोऽग्त- 10
मनवेलायां ग्रामं प्राप्ताः, तत्र तैर्मरुकाणा ‘कोष्ठक’ अध्ययनापवरको दृष्टः परं तदीयः स्वामी
तत्र सन्निहितो न विद्यते, ततस्ते साधवस्त मरुककोष्ठकमुच्चार-प्रश्रवणभूमिकाश्च प्रत्युपेक्ष्य
स्वामिनम्—अध्यापकं समागतं याचन्ते; याचयित्वा च तत्र कोष्ठके पूर्वदृष्टे सन्ध्यायां गृहमाणे
सूत्रनिपातो द्रष्टव्यः ॥ २९२७ ॥ एवं सन्ध्यालक्षणां रात्रिमशोऽत्युक्तम्, न केवलं सन्ध्यायां
किन्तु विकालेऽपि शय्या-संस्तरकस्यागीभिः कारणैर्गृहणं कल्पते—

15

दूरे व अन्नगामो, उच्चाया तेण सावय नदी वा ।

दुल्लभ नसहि ग्रामे, रुक्खाइठियाण समुदाणं ॥ २९२८ ॥

यतो ग्रामात् प्रसिताः ततो यत्र गन्तुमीप्सितं सोऽन्यग्रामो दूरे, अथवा ‘उच्चाताः’ परिधा-
न्तास्ततो विश्राम्यन्तः समायाताः, स्तेन-श्चापदभयाद्वा सार्धमन्तरेणागन्तु न शक्यते स च
सार्धक्षिरेण लब्धः, नदी वा प्रवृद्धा; एतैः कारणैर्यस्मिन् ग्रामे प्रसितानामग्रामा अपान्तराल- 20
ग्रामे भिक्षावेलायां प्राप्ताः, तत्र च वसति. दुर्लभा, अतो मार्गयद्भिरपि तत्क्षणं न लब्ध, ततो
पृष्ठादिमूले बहिः शित्वा सर्वेऽपि ‘समुदानं’ भिक्षं हिण्डितवन्तः ॥ २९२८ ॥

तैश्च हिण्डमानैरगृयां वसतीनामेकतरा दृष्टा भवति—

कम्मर-णंत-दारग-कलाय-सग भुज्जमाणि दिव दिट्ठा ।

तेषु गएसु विसंते, जहिं दिट्ठा उभयभोमाई ॥ २९२९ ॥

25

कर्माराः—लोहकारालोपां शाला कर्मरशाला, नन्दरानि—वन्तानि तानि यत्र न्युगन्ते
सा नन्तकशाला, दारका.—वालकान्ते यत्र दिवगत. पठन्ति सा दारकशाला स्तेनशालेत्यर्थः,
कलादाः—सुवर्णपारालोपा शाला कलादशाला, नगा—बहुजनीरंशमन्तानम् । यत्र नगाशब्दः
शालापर्यायोऽनः प्रत्येकमभिनम्यष्यते—कर्मरगग नन्तकगग इत्यादि । एतावन्मेषनग दिव
भुज्यमाना दृष्टा. ततो व्यतीनायां नन्त्यानां ‘तेषु’ लोहकगदिषु गनेषु ताननुज्ञाय नर 30

कर्मारशालादौ प्रविशन्ति । तत्रापि यत्र दिवस एव (ग्रन्थाग्रम्—८५०० । सर्वग्रन्था-
ग्रम्—२०७२०) 'उभयमृमिके' उच्चार-प्रश्रवणमृमिकालक्षणे आदिशब्दात् कालमृमिश्च यत्र
'दृष्टाः' प्रत्युपेक्षिता भवन्ति तत्र रजन्यामपि गन्तुं कल्प्यते, अत्र च सूत्रनिपातः ॥ २९२९ ॥

एवमापवादिके सूत्रे भूयोऽप्यर्थतो द्वितीयपदमुच्यते—पूर्वमप्रत्युपेक्षितास्यपि सस्तरकोच्चार-
प्रश्रवणमृमिषु तिष्ठन्ति । कथम् ? इत्याह—

मज्जे व देउलाई, बाहिं व टियाण होइ अहमणं ।

मावय मक्कोडग तेण चाल मसयाऽयगर साणं ॥ २९३० ॥

'मज्जे वा' ग्रामादंर्गम्यभागे यद् देवकुलम् आदिग्रहणात् कोष्ठकशाला वा तत्र दिवसतो
विधिना स्थिताः, अथवा ग्रामादेः 'बाहिः' देवकुलादौ सकलमपि दिवसं स्थिताः, ततो लोक-
10 स्त्र स्थितान् दृष्ट्वा ब्रूयात्—“मावय” इत्यादि, अत्र देवकुलादौ रात्रौ श्वापदः—सिंह-व्या-
घ्रादिस्तद्वयं भवति अतो नात्र भवतां वस्तु युज्यते; अथवा—मर्कोटका अत्र रात्रावुत्तिष्ठन्ते,
स्तेना वा द्विविधा अत्र रजन्यामभिपतन्ति, व्यालो वा नर्पः म न्वावति, मशका वा निशाया-
मत्रामिद्रवन्ति, अजगरो वाऽत्र गत्रां गिलति, श्वानां वा समागत्य दशति; एतैर्व्याघातकारणै
रात्रावन्यस्यां वसतां 'अतिगमनं' प्रवेशो भवति ॥ २९३० ॥ इदमेव स्फुटनरमाह—

15 दिवसद्विया वि रत्तिं, दोसे मक्कोडगाइए नाउं ।

अंतो वयंति अन्नं, वसहिं बहिया व अंतो उ ॥ २९३१ ॥

देवकुलादौ दिवसतः स्थिता अपि रात्रौ मर्कोटकादीन् दोषान् ज्ञात्वा यदि 'अन्तः'
ग्रामाभ्यन्तरे स्थितास्ततो ग्रामान्तर्वर्तिनीमेवान्यां वसन्ति व्रजन्ति, तदप्राप्तौ बाहिरिकायां
गच्छन्ति । अथ दिवसतो बहिर्देवकुलादिषु स्थिताः ततस्तत्रापि रात्रौ पूर्वोक्तान् दोषान् मत्वा
20 'बाहिः' बाहिरिकाया अन्तः समागच्छन्ति ॥ २९३१ ॥

अथोक्तमेवार्थमन्याचार्यपरिपात्रा प्रतिपादयति—

पुव्वड्डिए व रत्तिं, दइण जणो भणाइ मा एत्थं ।

निवसइ इत्थं सावय-त्तकरमाइ उ अहिलिंति ॥ २९३२ ॥

देवकुलादौ पूर्वस्थितान् माधून् रात्रौ दृष्ट्वा जनो भणति, यथा—माऽत्र निवसत, यतोऽत्र
25 रात्रौ श्वापद-तस्करादयः 'अभिलीयन्ते' समागच्छन्ति ॥ २९३२ ॥

इत्थी नपुंसओ वा, खंधारो आगतो ति अहमणं ।

गामाणुगामि एहि वि, हांज विगालो इमहिं तु ॥ २९३३ ॥

लोको ब्रूयात्—अत्र देवकुलादौ रात्रौ स्त्री वा नपुंसको वा समागत्योपसर्गं करोति,
स्कन्धावारो वा आगतः, एवमादिभिः कारणैर्बाहिरिकायाः मकाद्यादन्तः 'अतिगमनं' प्रवेशं कुर्युः
30 ग्रामाभ्यन्तराद्वा बहिर्गच्छत्युः । एवं तावदध्वनिर्गनानां यतनोक्ता । अथ विहरतां प्रतिपाद्यते—
'गामाणुगामि' इत्यादि, ये मासकव्यविविना ग्रामानुग्रामं विहरन्ति तेषामपि 'एभिः' वक्ष्य-

१ 'व्यते । एवंविधे पूर्वग्रत्युपेक्षिते शय्या-संस्तरके सन्ध्यासमये तिष्ठतां प्रस्तुत-
सूत्रनिपातो द्रष्टव्यः ॥ २९२९ ॥ अ० ॥

माणैः कारणैर्विकालो भवेत् ॥ २९३३ ॥ तान्येवाह—

वितिगिद्ध तेण यावय, फिडिय गिलाणे व दुच्चल नई वा ।

पडिणीय सेह मत्थे, न उ पत्ता पढमविइयार्ह ॥ २९३४ ॥

यत्र क्षेत्रे मासकल्पः कृतमन्माद् यमन्यं ग्रामं प्रसिधत्ता. सः 'व्यतिकृष्ट.' दूरदेशवर्ती, स्नेना वा द्विविधाः श्वापदा वा पथि वर्चन्ते तद्गयात् चिरलब्धमार्गेण सह आगताः, 'स्फिटिता वा' ५ सार्थात् परिश्रमस्ततो यावन्मार्गमवतीर्णान्तावदुत्तरं समजनि, यद्वा साधुः कोऽपि स्फिटितः स यावदन्वेपितस्तावच्चिरीभूतम्, ग्लानो वा साधुरधुनोस्थितः शनैः शनैः समागच्छति, दुर्बलो वा स्वभावेनैव कश्चित् सोऽपि न शीघ्रं गन्तुं शक्नोति, नदी वा पूर्णा यावदवरिच्यते तावन् प्रतीक्षमाणाः स्थिताः, यद्वा नदी यावन् परिरयगगनेन परिह्रियते तावद् विलम्बो लम्बः, प्रत्यनीकैर्वा पन्थाः समन्ततो रुद्धः ततो यावदपरेण मार्गेणागम्यते तावदुत्तरं जानन्, शैथो वा कश्चिद्-10 तन्नः स पथि प्रतीक्षितः, अथवा तस्य दिवा व्रजनः सागारिकं मार्गं वा शनैः शनैरागच्छति, यद्वा तं सार्थं प्रतीक्षमाणानां विकालः सजातः । पतैः कारणैः प्रथमद्वितीयपौरुष्योः आदिग्रहणात् तृतीयचतुर्थ्योरपि पौरुष्योः 'न तु' नैव प्राप्ता भवेयुः, अर्थादापन्नं विकाले रात्रौ प्राप्ताः, ततश्च तदानीं प्राप्तैस्तैर्विधिना ग्रामे प्रवेष्टव्य नाविधिना ॥ २९३४ ॥ यत आह—

अइगमणे अविहीए, चउगुरुगा पुब्बवन्निया दोगा ।

16

आणाइणो विराहण, नायव्वा संजमाऽऽयाए ॥ २९३५ ॥

ययविधिना 'अतिगमन' प्रवेशं कुर्वन्ति ततश्चत्वारो गुरुकाः 'पूर्ववर्णिताश्च' पदकायविराधना-२ प्रैस्खलन-प्रपतना-३ दयो दोगा अत्रावनानद्याः, आज्ञादयश्च दोपाः, विराधना च संयमात्तविषया ज्ञातव्या, यत एवमतो विधिना प्रवेष्टव्यम् ॥ २९३५ ॥

कः पुनर्विधिः ? इति अत आह—

20

मच्चे वा गीयत्था, मीसा वा अजयणाए चउगुरुगा ।

आणाइणो विराहण, पुब्बि पविसेन्ति गीयत्था ॥ २९३६ ॥

ते साधवः यदि गर्वेऽपि गीतार्थान्नन. सर्व एव प्रविशन्ति । अथ मिश्रान्ननो यदि 'अय-तनया' २ वैध्यमाणयतनामकृत्वा ३ प्रविशन्ति तदा चतुर्गुरुकाः, आज्ञादयो दोपाः, विराधना च संयमा-ऽऽत्मविषया । का पुनर्थनना ? इति अत आह—'पूर्व' प्रथमं नावद् गीतार्थाः ३ प्रविशन्ति, पश्चादगीतार्था इति सद्भरगाथागोष्ठेनाथे ॥ २९३६ ॥ अर्थेनानेन विदुमोति—

जह मच्चे गीयत्था, मच्चे पविसेन्ति ते वमहिमेव ।

विहि अविहीए पवेमो, मिम्मे अविहीइ गुरुगा उ ॥ २९३७ ॥

यदि ते साधवः सर्वे गीतार्थान्नन गर्वेऽपि ते न्नगम्येन वमनि प्रविशन्ति । अथार्थावार्थ-मिधाम्ने ततो हिंसा प्रवेशः—विधिना नविधिना च । ययविधिना प्रविशन्ति ततश्चतुर्गुरुकाः ॥ २९३७ ॥

विल पुंछणेण दृक्कण, मनेण व जा पमायं तु ॥ २९४२ ॥

अथ प्रदीपो न प्राप्यते ततः प्रदीपस्यानति गोपालरुद्धुकं परिचाय तेन स्वगरीरं सुस्वगिर्न कृत्वा दारुण्टकेन वर्गानि प्रमात्रयन्ति । यानि च तत्र विद्यन्ति तेषां पादप्रोच्छन्नेन “दृक्कणं” नि स्वगर्भं कुर्वन्ति, मन्त्रेण वा तान्यभिमन्त्रयन्ति यावन् प्रभानं सज्जातम् । प्रभाते तु पाद-प्रोच्छन्नादिकमपनयन्ति ॥ २९४२ ॥

६

५ एवं सर्वेषां गीतार्थानां विधिरुक्तः । अथ गीतार्थमिश्राणां तमेवातिदिशन्ति—

एमेव य भूमितिए, हरियाई खाणु-कंट-विलमाई ।

दोनदुगवज्जणट्टा, पेहिय इयरे पवेमंति ॥ २९४३ ॥

यथा सर्वेषां गीतार्थानां विधिरुक्तस्तथा अगीतार्थमिश्राणामप्येवमेव ज्ञानव्यः । नवरं तान-गीतार्थान् बहिः स्थापयित्वा गीतार्थाः प्रविश्य ५ वर्गानि गृहीत्वा तत्र ५ ‘भूमित्रिके’ संज्ञा-10 कायिकी-कालभूमिलक्षणे हरि-वीजार्दान् जन्तून् स्थाणु-कण्टक-विन्दार्दाश्च प्रत्ययायान् ‘दोषद्वय-वर्जनार्थं’ सयमा-ऽऽत्मविराधनालक्षणदोषद्वयपरिहाराय प्रत्युपेक्ष्य ततः ‘इतरान्’ मृगान् वसतिं प्रवेशयन्ति ॥ २९४३ ॥

ठाणामई य बाहिं, तेणगदोच्चा व मवें पविमंति ।

गुरुगा उ अजयणाए, विपरिणामाइ ते चेव ॥ २९४४ ॥

15

यदि बहिः स्थानं नास्ति यत्र मृगाः स्थाप्यन्ते “तेणगदोच्चा व” चि स्तेनकमयं वा बहि-वर्त्तते ततः मये एव प्रविशन्ति । प्रविष्टाश्च यद्ययतनां कुर्वन्ति ततश्चतुर्गुणाः, त एव च विपरिणामा-ऽप्रत्ययादयो दोषाः ॥ २९४४ ॥

अथ यतनामेव वयं न जानीम इति प्रश्नावकाशमाशङ्कन तत्स्वरूपमाह—

अविगीयविमिस्माणं, जयण इमा तन्थ अंधकारम्मि ।

20

आणणऽणामोणेणं, अणागयं कोइ वारेइ ॥ २९४५ ॥

अर्गातार्थमिश्राणां ‘तत्र’ वसतावन्यकारे इयं यतना—“आणणऽणामोणेणं” ति यथा ते मृगा नामो गयन्ति—न जानते तथा प्रदीपस्यान्यव्यपदेशेनानयनं विधेयम् । अथ गृहस्थोऽन्य-व्यपदेशेनोक्तोऽपि दीपं गृहीत्वा नागच्छति ततस्ममनागतं गृहमपि गत्वा प्रज्ञापयन्ति यथा दीपमानयति । तथा तं चार्नायमानं यदि कश्चिद् वारयति ततस्तस्य शिक्षा प्रदातव्या । 25 विशेषचूर्णां तु—“अन्नाणणे कोइ वारेइ” चि पाठः, अन्येन-गृहस्थेनाग्रेरानयने विधीय-माने यदि कोऽप्यगीतार्थो वारयति ततस्तस्य नोदना कर्त्तव्या ॥ २९४५ ॥ इदमेव भावयति—

अम्हेहि अमणिओ अप्पणो णु आओ णु अम्ह अट्टाए ।

१ ‘एतानि तानि पादप्रोच्छन्नेन स्वगयन्ति, मन्त्रेण भा० ॥

२ ५ ५ एतदन्तर्गतं पाठः भा० नास्ति ॥

३ ५ ५ एतदन्तर्गतं पाठः का० एव वर्त्तते ॥

४ ‘सर्वेऽपि’ गीतार्था मृगाश्च सम्भूय प्रवि० का० ॥

५ ‘आणामपि’ ‘तत्रैव’ वसतां रजन्यां तिष्ठतामन्ध’ का० ॥

६ नायाति भा० ॥

७ तामेव दर्शयति का० ॥

आणेइ इहं जोइं, अयगोलं मा निवारेह ॥ २९४६ ॥

यदा गृही दक्षतया स्वयमेव ज्योतिरानयति तं च कोऽप्यगीतार्थो वारयति तदा स वक्तव्यः—अस्माभिरभणितः स्वयोगेन यद्येष गृहस्थ आत्मनोऽर्थ 'नुः' इति संगये उताहो नु अस्मदर्थ 'इह' अस्मिन् स्थाने ज्योतिरानयति ततः किमस्माकमेतदीयया चिन्तया ? । अतः एनमयोगोलकल्पं मा निवारयतेति ॥ २९४६ ॥

गिहिणं भणंति पुरओ, अइतमसमिणं न पस्सिमो किंचि ।

आणंति जइ अबुत्ता, तहेव जयणा निवारंते ॥ २९४७ ॥

अथ ते गृहस्थाः स्वयं नानयन्ति ततो गीतार्था अन्यव्यपदेशेन तेषां गृहिणां पुरतो भणन्ति—'अतिर्तमः' अतीवान्धकारमिदम्, न पश्यामो वयं किञ्चिदपीति । यद्येवम् 'अनुक्ताः' 10 साक्षादभणिताः सन्तो ज्योतिरानयन्ति ततः सुन्दरमेव । यश्च तत्र निवारयति तस्य 'यतना' तथैव नोदना कार्या ॥ २९४७ ॥

अथ ते गृहस्था अन्यव्यपदेशेनोक्तं नावबुध्यन्ते ततः किं कर्त्तव्यम् ? इत्याह—

गंतूण य पन्नवणा, आणण तह चेव पुव्वभणियं तु ।

भणण अदायण असई, पच्छायण मल्लगाईसु ॥ २९४८ ॥

15 गीतार्थैर्गत्वा च गव्वादगत्वाऽपि तत्र स्थितैर्गृहिणां प्रज्ञापना विधेया, यथा—न पश्यामो वयमत्र बिलादिकं स्थाणु-कण्टकादिकं वा, अत उद्योतो यथा भवति तथा कुरुत । एवं परि-स्फुटमभिहिताः सन्तस्ते प्रदीपस्यानयनं कुर्वन्ति । यश्चागीतार्थो निवारयति तस्य 'तथैव' नोदनायाम् "अयगोलं मा निवारेह" (गा० २९४६) इत्यादिकं पूर्वभणितमेव द्रष्टव्यम् । "भणण" चि गृहिषु 'प्रदीपमानय' इति प्रज्ञाप्यमानेषु यो ब्रवीति 'किमेवं सावद्यप्रवृत्तिं कार- 20 यसि ?' इति तस्याग्रे मिथ्यादुष्कृतभणनं कर्त्तव्यम् । "असई" चि अथ गृहस्थः प्रदीपमानेतुं नेच्छति ततः "अदायण पच्छायण मल्लगाईसु" चि मृगाणामदर्शनाय मल्लकादिभिः प्रच्छाद्य प्रदीपः स्वयमानेतव्यः ॥ २९४८ ॥ अथेदमेवोत्तरार्द्धं विवरीपुराह—

गिहि जोइं मगंतो, मिगपुरओ भणइ चोइओ इणमो ।

णाभोगेण मउत्तं, मिच्छाकारं भणामि अहं ॥ २९४९ ॥

25 गृहिणां समीपे 'ज्योतिः' प्रदीपं 'मृगपुरतः' मृगाणां शृण्वता मार्गयन् यदि केनचिन्नो-दितः—किमेवं सावद्यं कारयसि ? इति; ततोऽसौ गीतार्थ इत्थं भणति—अनाभोगेन मयेद-मुक्तम्, अतोऽहं मिथ्याकारं भणामि, मिथ्यादुष्कृतं प्रयच्छामीत्यर्थः ॥ २९४९ ॥

एमेव जइ परोक्खं, जाणंति मिगा जहेइणा भणिओ ।

तत्थ वि चोइजंतो, सहसाऽणाभोगओ भणइ ॥ २९५० ॥

30 एवमेव यदि मृगाणां परोक्षं गृहे गत्वा गृहस्थो भणितः तदाऽपि यदि ते मृगाः कथमपि जानन्ति, यथा—एतेन साधुना गृहस्थः 'भणितः' प्रदीपानयनाय प्रेरितः; तत्राप्यपरेण नोद्यमानः सन् भणति—सहसाकारेणानाभोगतो वा मयेदमुक्तम्, मिथ्या मे दुष्कृतमिति ॥ २९५० ॥

गिहिगम्मि अणिच्छंते, सयमेवाणेह आवरित्ताणं ।

जत्थ दुगाई दीवा, तत्तो मा पच्छकम्मं तु ॥ २९५१ ॥

अथ गृही प्रदीपमानेतुं नेच्छति ततः स्वयमेव मल्लकसम्पुटेन वा कर्परेण वा कल्पेन वा प्रदीपमावृत्यानयति । तत्रापि यत्र गृहे 'द्विकादयः' द्वित्रिप्रभृतयः दीपाः ततो गृहादानयति । कुतः ? इत्याह—“मा पच्छकम्मं तु” ति यत्रैक एव दीपो भवति तत्रापरप्रदीपकरणलक्षणं ऽ पश्चात्कर्म मा भूदिति कृत्वा ततः प्रदीपो नानेतव्यः ॥ २९५१ ॥ ततश्च—

उज्जोविय आयरिओ, किमिदं अहं मि जीवियद्वीओ ।

आयरिए पच्चवणा, नट्टो य मओ य पव्वइओ ॥ २९५२ ॥

उद्योतिते प्रतिश्रये सति आचार्यो भणति—हन्त ! किमिदं भवता कृतम् ? । स प्राह— क्षमाश्रमणाः ! अहमद्यापि जीवितार्थं अतो विलादिपरिज्ञानार्थं मयेत्थं कृतम् । तत आचार्यो 10 मातृस्थानेन तस्य प्रज्ञापना करोति—हन्त ! मृत एव त्वम्, कुतो भवतो जीवितम् ? यत एवं कुर्वन् प्रव्रजितः 'नष्टश्च' सन्मार्गपरिभ्रष्टो 'मृतश्च' संयमजीवितविरहितो भवतीति ॥ २९५२ ॥

५ अथ पूर्वोक्तमेवार्थं विशेषयन्नाह—▷

तस्सेव य मग्गेणं, वारणलक्खेण निति वसभा उ ।

भूमितियम्मि उ दिट्ठे, पच्चप्पिय मो इमा मेरा ॥ २९५३ ॥

15

'तस्यैव' ज्योतिरानेतुः साधोः 'मार्गेण' पृष्ठतः 'वारणालक्ष्येण' निवारणव्याजेन वृषभा निर्गच्छन्ति । ततः 'भूमित्रिके' उच्चार-प्रश्रवण कालभूमिलक्षणे दृष्टे सति प्रदीपे प्रत्यर्पिते "मो" इति निपातः पादपूरणे इयं 'मर्यादा' सामाचारी ॥ २९५३ ॥ ५ तौमेवाह—▷

खरंणटण वेँटिय भायण, गहिए निक्खिवण वाहि पडिलेहा ।

वसभेहि गहियचिच्चा, इयरें पसाइंति कल्लाणं ॥ २९५४ ॥

20

येन प्रदीपानयनायाविरतकः प्रेरितो येन वा प्रदीप आनीतः तस्य गुरुभिः खरणटना कर्तव्या । ततोऽसौ वेण्टिकां भाजनानि च गृहीत्वा "निक्खिवण" ति बहिः स्थाप्यते, निर्गच्छास्माकं गच्छाद् न त्वया कार्यमिति । ततोऽसौ कैतवनिष्काशितो बहिःस्थितैः प्रतिलेखयति प्रति- क्रमणं च विदधाति । ततो वृषभैर्गृहीतचिच्चाः 'इतरे' मृगा गुरुं 'प्रसादयन्ति' प्रसन्नं कुर्वन्ति । ततो गुरवस्तं भूयोऽप्यानाय्य पञ्चकल्याणकं प्रायश्चित्तं प्रयच्छन्ति ॥ २९५४ ॥

25

अथ कथं वृषभा मृगाणां चित्तग्रहणं कुर्वन्ति ? इत्याह—

तुम्ह य अम्ह य अट्ठा, एसमकासी न केवलं सभया ।

खामेसु गुरुं पविसउ, बहुसुन्दरकारओ अम्हं ॥ २९५५ ॥

आर्याः ! युष्माकमस्माकं च सर्पादिप्रत्यपायरक्षणार्थमेष एवमकार्षीत्, न केवलं स्वभयादेव, अत आगच्छत येन सर्वेऽपि 'गुरुं' क्षमाश्रमणं क्षमयामः, प्रविशतु 'बहुसुन्दरकारकः' प्रत्यपाय- 30 रक्षकतया बहुकल्याणकरोऽस्माकं भूयः प्रतिश्रयम् । एवमुक्ता मृगा वृषभैः सह समागत्य गुरुं

१ ५ एतदन्तर्गतः पाठ आ० त० डे० नास्ति ॥ २ ५ एतन्मध्यगतमवतरण का० एव वर्तते ॥

३ ० तः प्रत्युपेक्षते प्रतिक्रमणं भा० ॥

प्रसादयन्ति ततो गुरुवः शान्त्यमाणा हुन्ते—आर्याः ! व्ययमपि निर्द्वर्माणः सज्जाताः ? ॥ २९५५ ॥

यतः—

अन्ने वि विद्वेहिह, अलमज्ञो ! अहव तुभ्य मरिममि ।

नेमि पि ह्यह वलियं, अकञ्जमेयं न य तुदंति ॥ २९५६ ॥

४ एष एवं कुर्वन्त्यानामि सावद् 'विद्रावयिष्यति' विनाशयिष्यति अत आर्याः ! 'अलं' पर्याप्तमन्नाक्रमेतेन । सावदो हुन्ते—अन्नाश्रमणाः ! न सूय एवं करिष्यति, एकवारमग्रावं क्षमयन्तु मगवन्तः । गुरुवो मगन्ति—यदेवं ततोऽहं युनाकं मर्षयामि, परमेष्ठस्य पञ्चकल्याणकं प्रायश्चित्तं प्रदीयन्ते । एवमुक्ते 'तिस्रामि' अर्गाचार्याणां 'वलिकम्' अन्यथै हृदये भवति, यथा—मृतनकार्यमेतदिति । न च पश्चाद् ज्येति-सर्कलगतौ नोद्यमानस्तुदन्ति, यन्निनोदनया न व्ययस्तुसादयन्तीत्यर्थः ॥ २९५६ ॥

एसो विद्वा उ अंतो, वाहि निरुद्धे इमो विद्वा होइ ।

सावय तेणय पडिणीय देवयाए विद्वा टाणं ॥ २९५७ ॥

एष विविः 'अन्तः' शान्त्यन्तरे यन्निश्चिन्तामुक्तः । अथ बहिर्निष्ठतां विविरुच्यते—
५ वैशाख्यतिपत्त्यां सावदो विकृते तं शानं प्रणाः, परं द्वागानि तत्र स्थितानि, ततो ५
१५ 'निरुद्धे' सगित्तरे शानादौ विकृते वा तत्रादौः प्रवेष्टं न ज्यते इत्यादिकारणसम्भवे बहिः-
स्थितानां यदि शान्त्यमयं ज्ञेयकर्मयं प्रत्यर्त्ताकर्मयं वा भवति तदा वक्ष्यमाणो विविः कर्त्तव्यो भवति, यावद् देवताया आश्रमार्थं विविना 'स्थानं' कथेत्यग्रेत्यनं अन्येन कर्त्तव्यमिति ॥ २९५७ ॥ यतनामेवाह—

भूमिवर देउले वा, सहियावरणे व रहियआवरणे ।

२० रहिए विजा अचित्त मीम भविन गुरु आणा ॥ २९५८ ॥

बहिर्निष्ठतां यदि श्रमप्राप्तिसंयं तदा भूमिगृहे देवकुले वा आवरणं—कण्टं तेन सहिते तिष्ठति । गायत्र्यां प्राकृतत्वाद् व्यस्यसेन पूर्वान्निगतः । अथ सकण्टं न प्राप्यते तत्र आवरणरहितेऽपि तिष्ठति, ५ तत्र विद्यया द्वारं मगयन्ति, ५ दिष्टां वा विद्याभ्योगेण वन्यं विदवति यथा शान्त्यद्वयो न प्रविशन्ति । विद्यया अभावे अचित्तकण्टिकाभिः, तदप्राप्तौ मिथकण्टिकाभिः, तदभावे अचित्तकण्टिकानि सगयन्ति । तदभावे "गुरु आणा" चि गुरुवो मगवन्तीमादां नहयन्ति, यथा—आचार्यादीनां मारणान्तिके उत्तराग्रे उपस्थिते सति यः समर्थो भवति तेन यथाज्ञान्यै लक्षितारणे पराकर्त्तव्यमिति निर्युक्तिगाथापनासार्थः ॥ २९५८ ॥ अथैतन्मेव विवरासुगृह—

सकवाडम्मि उ पुचिं, नस्सज्जइ आपइंति उ कवाडं ।

३० विजाए कंठियाहि व, अचित्त-चिचाहि वि ठयंति ॥ २९५९ ॥

पूर्वं सकण्टं भूमिगृहे देवकुले वा स्थाप्यम् । कस्यासति अकण्टे तिष्ठन्तः कण्टमन्यत

१ ५ ५ इतिहस्त सः पञ्च अं० एव वर्तते ॥

३ ५ ५ इतिहस्तः पञ्च सः अं० वर्तते ॥

२ भाषा यतना कर्त्तव्या, यावद् मा० ॥

४ 'वि सद्ब्रह्माद्या' न० ॥

आनयन्ति । अथ नास्ति कपाटं ततो विद्यया द्वारं स्थगयन्ति । तदभावे कण्टिकाभिः प्रथमम-
चित्ताभिः ततो मिश्राभिः ततः सचित्ताभिरपि स्थगयन्ति ॥ २९५९ ॥

एएसिं असईए, पागार वई व रुक्ख नीसाए ।

परिखेव विज्ज अच्चित्त मीस सच्चित्त गुरु आणा ॥ २९६० ॥

‘एतेषां’ भूमिगृहादीनामसति प्राकारं वा वृत्तिं वा वृक्षं वा ‘निश्राय’ निश्रां कृत्वा तिष्ठन्ति । १५
तत्रापि विद्यया परिक्षेपं कुर्वन्ति । तदभावे कण्टिकाभिर्यथाक्रममचित्त-मिश्र-सचित्ताभिः परि-
क्षिपन्ति । गुरवश्चाज्ञाप्ररूपणां वक्ष्यमाणां कुर्वन्ति ॥ २९६० ॥

गिरि-नई-तलागमाई, एमेवागम ठएंति विज्जाई ।

एग दुगे तिदिसिं वा, ठएंति असईए सच्चित्तो ॥ २९६१ ॥

गिरिं वा नदी वा तडागं वा आदिग्रहणाद् गर्त्तादिकं वा निश्रां कृत्वा तिष्ठन्ति । तेषां च १०
यत्रैक एव प्रवेशस्तत्र प्रथमतस्तिष्ठन्ति, तदभावे यत्र द्वयोर्दिशोः प्रवेशः, तदप्राप्तौ यत्र तिसृषु
दिक्षु प्रवेशस्तत्रापि तिष्ठन्ति । तेषां च ‘आगमं’ प्रवेशमुखम् ‘एवमेव’ विद्यादिभिः स्थगयन्ति ।
“असईय सच्चित्तो” त्रिं प्राकारादिनिश्राया एकप्रवेशादीनां वा गिरिप्रभृतीनामप्राप्तावाकाशो
वसन्तः सर्वतो विद्याप्रयोगेण स्थगयन्ति दिशां वा वर्धं कुर्वन्ति । विद्याया अभावे कण्टिकाभिः
सर्वतो वृत्तिं कुर्वन्ति । तदभावे गुरव आज्ञाप्ररूपणां कुर्वन्ति ॥ २९६१ ॥ १५

केन विधिना ? इति चेद् उच्यते—

नाउमगीयं बलिणं, अविजाणंता व तेसि बलसारं ।

घोरे भयम्मि थेरा, भणंति अविगीयथेज्जत्थं ॥ २९६२ ॥

ज्ञात्वा कमप्यगीतार्थं ‘बलिणं’ समर्थम्, यद्वा अविजानन्तः ‘तेषां’ स्वसाधूनां ‘बलसारं’
पराक्रममाहात्म्यम्, कस्य कीदृशः पराक्रमो विद्यते इत्येवमजानन्त इत्यर्थः, ‘घोरे’ रौद्रे श्वापदा- २०
दिभ्ये ‘स्थविराः’ आचार्याः ‘अविगीतस्थैर्यार्थम्’ अगीतार्थस्थिरीकरणार्थं भणन्ति ॥ २९६२ ॥

कथम् ? इत्याह—

आयरिए गच्छम्मि य, कुल गण संघे य चेइय विणासे ।

आलोइयपडिकंतो, सुद्धो जं निज्जरा विउला ॥ २९६३ ॥

षष्ठीसप्तम्योरर्थं प्रत्यभेदाद् आचार्यस्य वा गच्छस्य वा कुलस्य वा गणस्य वा सङ्घस्य वा २५
चैत्यस्य वा विनाशो उपस्थिते सति सहस्रयोधिप्रभृतिना स्ववीर्यमहापयता तथा पराक्रमणीयं यथा
तेषामाचार्यादीनां विनाशो नोपजायते । स च तथा पराक्रममाणो यद्यपराधमापन्नस्तथाप्यालो-
चितप्रतिक्रान्तः शुद्धः, गुरुसमक्षमालोच्य मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेणैवासौ शुद्ध इति भावः ।
कुतः ? इत्याह—‘यद्’ यस्मात् कारणाद् ‘विपुला’ महती ‘निर्जरा’ कर्मक्षयलक्षणा तस्य भवति,
पुष्टालम्बनमवलम्ब्य भगवदाज्ञया प्रवर्त्तमानत्वादिति ॥ २९६३ ॥ ३०

सोऊण थ पन्नवणं, कयकरणस्सा गयाइणो गहणं ।

सीहाई चेव तिगं, तवबलिए देवयट्ठाणं ॥ २९६४ ॥

एवंविधां प्रज्ञापनां श्रुत्वा यः कृतकरणः—सद्व्ययविप्रसृतिकस्तस्य गदाया आदिशब्दाद्
लघुस्य वा ग्रहणं भवति । गृहीत्वा च गदादिक्रमम् गुह्यं ब्रवीति—मगवन् ! दोस्तां विश्वस्ताः
सर्वेऽपि भाववः, अहं सिद्धार्थानां निजागणां करिष्यामि । ततः सुमाः साववः । स पुनरेकाकी
गदाहस्तः प्रतिजाग्रदवतिष्ठते । तस्य च प्रतिजाग्रतः मिहत्रिकं समागच्छेत्, आदिशब्दाद्
४ व्याघ्रादिपरिग्रहः । तत्र च बृहत्तमस्यदायः—

सो साह गयाहृत्यो पडियरमागो चिह्द । नवं सीहो आगतो । तेण ईसि ति आहतो
नाहदूरं गंतुं मओ । अओ सीहो आगतो । सो चित्तेह—सो चेव पुणो आगतो । तओ गाह-
तरं आहृत्यो । सो नम्पनो पढमस्य आरओ मओ । अओ वि सीहो आगतो । सो चित्तेह—
तह्यं पि वारं सो चेव पुणो आगतो । ताहं विहृत्यओ वलिययरं आहृत्यो । नस्संतो वायस्स
10 आरओ मओ । तओ वोल्लिया खेमेण रयणि नि ॥

ईदृशस्य कृतकरणस्याभावे यः 'तपोबालिकः' विद्वष्टतपमा बर्लयान् क्षपकः स देवताया
आकम्पननिमित्तं 'स्यान्' कायोत्सर्गं करोति । एतदग्रतो भावयित्यतः ॥ २९६४ ॥ अथ तेन
कृतकरणसाधुना ग्रामातिक्रमनिक्रमणवैलयां यथा गुरुसमक्षमालोचितं तथा प्रतिपादयति—

इंन म्मि पुरा सीहं, खुड्डयाह द्याणि मंदथामो मि ।

15 तिन्नाऽऽवाए सीहो, रत्ति पदथो मया न मओ ॥ २९६५ ॥

क्षमाश्रमणाः ! 'पुरा' पूर्वमहं प्रवच्छरीरतया खुड्डामात्रेणैव सिंहं हन्ताऽस्मि, इदानीं तु
मन्दस्यामाऽस्मि ततः 'तिन्नाऽऽवाए' ति विमक्तिव्यत्ययात् 'त्रिन्वाशतेषु' आगमनेषु गदावा-
तेन सिंहो रात्रौ मया ग्रहतः परं 'न मृतः' नापद्राणः । एवमालोच्य मिथ्याहुष्यन् दत्तवान् ।
एतावतैव चासौ शुद्धः, अदुष्टारणामत्वात् ॥ २९६५ ॥

20 निनेहिं तिचि सीहो, आसन्ने नाहदूर दूरं य ।

निगयजीहा दिहा, स चावि पुट्ठो इमं मणह ॥ २९६६ ॥

प्रभाते निर्गम्य पन्थानं गच्छद्भिः ते त्रयः सिंहो निर्गतजिह्वा दृष्टाः । तत्रैक आसन्ने, द्वितीयो
नातिदूरे, तृतीयस्तु दूरं । स च आचार्यः पृष्टः—आर्य ! किमेवं सिंहत्रयं विपन्नमवलोक्यते ? ।
ततः स इदं मणति ॥ २९६६ ॥

25 मा मरिहिह ति गाहं, न आहृत्यो नेण पढमओ दूरं ।

गाहतरं विह्य तहृत्यो, न य मे नायं जहऽन्नओ ॥ २९६७ ॥

मगवन् ! यदा प्रथमः सिंह आयातस्तदा मया 'मा मरिष्यति' इति कृत्वा गाहं नाहनस्ते-
नासौ दूरं गत्वा विरक्तः । द्वितीयस्तु 'स एत्रायं मृयाऽध्यायानः' इति बुद्ध्या गाहतरमाहतः तेनासौ
नासन्ने नातिदूरे । तृतीयस्तु द्वितीयादपि गाहतरमाहतत्वेनासौ ग्रन्थासन्न एव भूमाने गत्वा
30 मृतः । न च मया ज्ञातम्, यथा—अयमन्यान्यः सिंहः समागतो न स एवेति ॥ २९६७ ॥

ईदृशस्य कृतकरणस्याभावे देवतायाः कायोत्सर्गः कर्तव्यः, स च केन क्रियन्तं वा कालं
यावत् ? इति अत्रोच्यते—

खमओ व देवयाए, उस्सग्ग करेइ जाव आउट्ठा ।

रक्खामि जा पभायं, सुवंतु जइणो सुव्रीसत्था ॥ २९६८ ॥

क्षपको वा देवताया आकम्पननिमित्तं कायोत्सर्गं करोति यावदसौ 'आवृत्ता' आराधिता सती ब्रूते—भगवन् ! पारय कायोत्सर्गम्, यावत् प्रभातं तावदहं श्वापदाद्युपसर्गं रक्षामि, स्वपन्तु यतयः सुविश्वस्ता इति ॥ २९६८ ॥

5

॥ रात्रिभक्तप्रकृतं समाप्तम् ॥

व ख प्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा रातो वा
वियाले वा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंवलं वा पायपुंछणं
वा पडिगाहित्तए ४४ ॥

10

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

जह सेज्जाऽणाहारो, वत्थादेमेव मा अइपसंगा ।

दियदिट्ठवत्थगहणं, कुज्जा उ निसिं अतो सुत्तं ॥ २९६९ ॥

यथा शय्या—वसतिः अनाहार इति कृत्वा रात्रौ ग्रहीतुं कल्पते, एवमेव वस्त्रादिकमपि 15 कल्पिष्यते इत्यतिप्रसङ्गाद् दिवादृष्टस्य वस्त्रस्य 'निशि' रात्रौ ग्रहणं मा कुर्यादित्यत इदं सूत्र-मारभ्यत इति ॥ २९६९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा रात्रौ वा विकाले वा वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्छनं वा प्रतिग्रहीतुमिति सूत्राक्षरगमनिका ॥

अथ भाष्यविस्तरः—

20

रातो वत्थग्गहणे, चउरो मासा ह्वंति उग्घाया ।

आणाइणो य दोसा, आवज्जण संकणा जाव ॥ २९७० ॥

रात्रौ वस्त्रग्रहणे चत्वारो मासा उद्धाताः प्रायश्चित्तं आज्ञादयश्च दोषाः । तथा यथा रात्रौ भक्तग्रहणे मिथ्यात्व-पट्कायविराधनादयो दोषा उक्ताः यावत् पञ्चस्यपि प्राणातिपातादिष्वापत्ति-स्तद्विषया च शङ्का एतत् सर्वमपि दोषजालं रात्रौ वस्त्रग्रहणेऽपि तथैव वक्तव्यम् ॥ २९७० ॥ 25

२ यतश्चैवमतो न ग्रहीतव्यं रात्रौ वस्त्रम्, कारणे तु गृहीयादपीति दर्शयति—

विइयं विहे विविच्चा, पडिसत्थाई समिच्च रयणीए ।

ते य पए चिय सत्था, चलिहिंतुभए व इको वा ॥ २९७१ ॥

१ २ ३ एतदन्तर्गतः पाठः भा० त० डे० नास्ति ॥ २ विइयस्मि विह विविच्चा भा० ता० । एतदनुसारेणैव भा० टीका । दृश्यतां पत्र ८४० टिप्पणी १ ॥

द्वितीयपदमत्रोच्यते—‘विहे’ अथानि ‘विविक्ताः’ मुषिताः सन्तः प्रतिसार्थादिकं ‘समेत्य’
 प्राप्य रजन्यामपि वल्ग्व-प्रतिग्रहादिकं गृह्णन्ति । तत्रापि कथम् ? इत्याह—तावुमावपि सार्थो ‘प्रणे’
 प्रातरेवानुद्धते सूर्यं चलिष्यतः, ‘एको वा’ अन्यतरः सार्थप्रतिसार्थयोर्मध्ये चलिष्यतीति मत्वा
 रात्रावपि ग्रहणं कुर्वन्ति । अत एव चोत्सर्गपदेऽध्वा गन्तुमेव न कल्पते यत्रैते दोषा उत्पद्यन्ते
 ५॥ २९७१ ॥ तथा चाह—

उद्दहरे सुमिक्ष्वे, अद्वाणपवज्जणं तु दप्पेण ।

लहुगा पुण मुद्धपदं, जं वा आवज्जई जत्थ ॥ २९७२ ॥

५ इयं रात्रिमक्तसूत्रे १ व्याख्यातार्था (गा० २८७८) ॥ २९७२ ॥ द्वितीयपदमाह—

नाणङ्क दंसणङ्का, चरिचङ्का एवमाह गंतव्वं ।

10 उवगरण पुव्वपडिलेहिण सत्थेण गंतव्वं ॥ २९७३ ॥

इयमपि गतार्था (गा० २८७९) ॥ २९७३ ॥

सत्थे विविचमाणे, असंजए संजए तदुमए य ।

मगंतो जयण दाणं, छिन्नं पि हु कप्पई धेतुं ॥ २९७४ ॥

ज्ञानाद्यर्थमध्वानं प्रतिपन्नानामपान्तराले चतुर्विधाः सेना भवेयुः—एके असंयतप्रान्ताः १
 15 अन्ये संयतप्रान्ताः २ अपरे तदुमयप्रान्ताः ३ अन्ये तदुमयभद्रकाः ४ । तत्रासंयतप्रान्तैः
 सेनैः सार्थं ‘विविच्यमाने’ मुन्यमाणेऽत एव साधूनां पार्श्वाद् वल्गाणि मार्गयति यतनया दानं
 कर्तव्यम् । प्रत्यर्पणमात्रं च छिन्नमपि तदेव वल्गं ग्रहीतुं कल्पते नान्यदिति सङ्ग्रहाद्या-
 समासार्थः ॥ २९७४ ॥ अथैनामेव विवरीपुराह—

संजयभदा गिहिभद्दगा य पंतोमए उभयभदा ।

20 तेणा होंति चउद्धा, विगिचणा दोसु तू जइणं ॥ २९७५ ॥

एकं सेनाः संयतभद्रका परं गृहस्यप्रान्ताः, अपरे गृहस्यभद्रकाः परं संयतप्रान्ताः, अन्ये
 उभयेषामपि प्रान्ताः, अपरे उभयेषामपि भद्रकाः, एवं सेनाश्चतुर्विधा भवन्ति । अत्र च
 द्वितीयतृतीययोर्द्वयोर्मङ्गयोर्यतानां ‘विवेचनं’ वल्ग्वेभ्यः पृथक्करणं भवति ॥ २९७५ ॥

अथ यत्र संयता न विविक्ताः ५ गृहस्यास्तु विविक्ता ६ तत्र विविमाह—

25 जइ देतुज्जाइया जाइया व न वि देति लहुग गुरुगा य ।

सागार दाण गमणं, गहणं तस्सेव नऽच्चस्स ॥ २९७६ ॥

साधवो यद्ययाचिताः सन्तो वल्गाणि गृहिणां प्रयच्छन्ति तदा चुनूर्लघु । अथ याचिताः
 मन्तो न प्रयच्छन्ति तदा चत्वारो गुरवः । अतः ‘साकारं’ प्रातिहारिकं मणित्वा प्रयच्छन्ति,
 यथा—भवद्भिः प्रत्यर्पणीयमिदमन्ताकं यद्यत्रान्वर्तमाना गृहं वा गता अन्यद् वल्गं लभ्यते ।

१ ‘पदे ‘विहे’ मा० ॥ २ < १ एतदन्तर्गतः पाठः कं० एव वर्तते ॥

३ काः ४ । यत्र च गृहस्या विविक्तास्तत्र तेषां वल्गाणि मार्गयतां यतनया मा० ॥

४ ‘ति निर्युक्तिगाथा’ कं० ॥ ५ एके गृहं तं हे० सो० हे० ॥

६ < १ एतदन्तर्गतः पाठः मा० कं० एव वर्तते ॥ ७ ‘व वत्थस्स मा० कं० विना ॥

‘गमनं नाम’ येषां गृहस्थानां तद् वस्त्रं प्रदत्तं ते यद्यन्येन पथा गच्छन्ति ततः साधुभिरपि तेनैव पथा गन्तव्यम्; यद्यन्येन व्रजन्ति ततश्चतुर्लघु । यदा तेऽध्वनो निर्गता भवन्ति तदा छिन्नस्यापि तस्यैव वस्त्रस्य ग्रहणं कर्तव्यं नान्यस्य ॥ २९७६ ॥

ततः पुनर्वस्त्रं कीदृशं दातव्यम् ? इत्याह—

दण्डपडिहारवज्रं, चोल-पडल-पत्तवंधवज्रं च ।

5

परिजुष्णाणं दाणं, उद्धाह-पओसपरिहरणा ॥ २९७७ ॥

महती जीर्णकम्बलिका दण्डपरिहार उच्यते, तद्वर्जम्, चोलपट्ट-पडलक-पात्रवन्धवर्जं च यानि शेषाणि परिजीर्णवस्त्राणि तेषामुद्धाह-प्रद्वेपपरिहरणार्थं दानं कर्तव्यम् । उद्धाहो नाम—अहो ! अमीषामनुकम्पा ये विविक्तानामप्यस्माकं चीवराणि न प्रयच्छन्ति, प्रद्वेपो नाम—अप्रीतिकम्; तद्वशाच्च प्रान्तापनादयो दोषास्तत्परिहरणार्थं दातव्यम् ॥ २९७७ ॥

10

अथ “छिन्नं पि” त्ति (गा० २९७४) योऽयमपिशब्दस्तत्सूचितमिदमपरमाह—

धोयस्स व रत्तस्स व, अन्नस्स वऽगिण्हणम्मि चउलहुगा ।

तं चेव घेतु धोउं, परिभुंजे जुण्णमुज्जेज्जा ॥ २९७८ ॥

यदि तैर्गृहस्थैस्तद् वस्त्रं धौतं वा रक्तं वा तथापि तस्यैव ग्रहणं कर्तव्यम् । अथासाधु-प्रायोग्यं कृतमिति मत्वा न गृह्णन्ति अन्यस्य वा ग्रहणं कुर्वन्ति तदा चतुर्लघवः । अतस्तदेव वस्त्रं गृहीत्वा क्षारादिना धौत्वा च साधुप्रायोग्यं कृत्वा परिभुञ्जते । अथातीव जीर्णं ततः ‘उज्जेयुः’ परिष्ठापयेयुरित्यर्थः ॥ २९७८ ॥

गतः प्रथमो भङ्गः । अथ ‘गृहस्थभद्रकाः संयतप्रान्ताः’ इति द्वितीयो भङ्गो भाव्यते तत्र भूयश्चतुर्भङ्गी—संयत्यो विविक्ता न संयताः १ संयता विविक्ता न संयत्यः २ संयत्योऽपि विविक्ताः संयता अपि विविक्ताः ३ न संयत्यो नापि संयता विविक्ताः ४ । अत्र विधिम-20 भिधित्युराह—

सट्ठाणे अणुकंपा, संजय पडिहारिए निसिद्धे य ।

असईअ तदुभए वा, जयणा पडिसत्थमाईसु ॥ २९७९ ॥

यत्र संयता गृहिणश्च विविक्ता न संयत्यः तत्र संयतीनां स्वस्थानं साधवः तत्रानुकम्पा कर्तव्या, साधूनां वस्त्रं दातव्यमित्यर्थः, साधुभिरपि तत् प्रातिहारिकं ग्राह्यम् । यत्र संयत्यो गृहस्थाश्च मुपिता न संयताः तत्र साधूनां संयत्यः स्वस्थानं तासां वस्त्रदानेनानुकम्पा कर्तव्या, तच्च ‘निसिद्धं’ निदेजं दातव्यं न प्रातिहारिकम् । “असईय” त्ति अथात्मनोऽप्यधिकमुपकरणं नास्ति ततः प्रातिहारिकमपि तासां दातव्यम् । तथा तदुभयं—साधुसाध्वीवर्गः तस्य विविक्तस्य वस्त्राभावे प्रतिसार्थीदिपु ‘यतना’ वस्त्रान्वेषणविषया कर्तव्येति सङ्ग्रहगाथासमासार्थः ॥ २९७९ ॥

अथैनामेव विवृणोति—

30

न विविक्ता जत्थ मुणी, समणी य गिही य जत्थ उद्धा ।

१ तदेव ग्रहीतव्यम् । अथा० भा० ॥ २ साधु-साध्वीजनैः स्तेनविविक्तैः सङ्ग्रिः स्वस्थानेऽनुकम्पा कर्तव्या । तत्र यत्र संयता कां० ॥ ३ निर्युक्तिगाथा० का० ॥

सङ्घाणऽणुकं तर्हि, ममणुन्नियमसु वि तदेव ॥ २९८० ॥

यत्र सुनयो न विविक्ताः श्रमयश्च गृहिणश्च यत्र “उद्देह” चि सुषिजः तत्र ‘सस्याने’ संय-
तावर्गेऽणुकम् वर्तय्या । ताश्च संयज्यो द्विविधाः—संविमा असंविमाश्च । यदि सन्ति ततः
सर्वसामानि दातव्यानि । अथ न सन्ति तद्वन्ति दद्यान् ततः संविमसंयर्तानां देयानि । ता
ऽपि द्विविधाः—समनोज्ञाः—साम्भोगिन्य इतराश्च—असाम्भोगिन्यः । यदि पूर्यन्ते ततो
द्वयोरपि वर्गयोस्तथैव दातव्यानि । अथ न पूर्यन्ते ततः सस्याने दातव्यानि, समनोज्ञानामित्यर्थः ।
५ अत्रिच्छाद् वा धृतिदुर्बलताः संविमा असंविमा वा सविगन्तव्यो वा भवन्तु नियमान्
तामां दातव्यम् ॥ २९८० ॥

यत्र साधवो विविक्तान्त्रेयं यदना—

10 लिखाडु मिकुत्त साए, गिण्हर्ता पाडिहारियमिमंसु ।
अमणुन्नियमगिर्हामुं, जं लद्धं तन्नियं दिति ॥ २९८१ ॥

निष्कर्षं तावदवश्यं रजोहरण-सुखवर्षिके अर्थावश्यं, मिश्रार्थं तु पात्रगन्ध-पटलकादि,
शीतजापार्थं तु प्रावरणादि, एतन् सर्वमपि प्रातिहारिकमेतेषु गृह्णन्ति । तद्यथा—अमनोज्ञाः—
असाम्भोगिकाः इतर-पार्थस्यादयः गृहिणः—यर्तानां, ५ एतेषु यदि प्राप्यते ततः सुन्दरमेव, ५
11 अथैतेषु न प्राप्यते ततः संयर्तानामपि हस्तात् प्रातिहारिकं ग्राह्यम् । ततो ५ अञ्जोर्त्तानिः ५
यत् चोत्पद्यते यदा लब्धं भवति तदा ‘तन्निमं’ तन्मद्वयं प्रातिहारिकम् ५ असाम्भोगिका-
दीनां ५ ‘ददति’ प्रत्यययन्ति । इह द्वितीयमङ्गं व्याख्यायमानं प्रथम-तृतीय-चतुर्थमङ्गा अपि
लेशतः स्पष्टा अवगन्तव्याः ॥ २९८१ ॥ गतो द्वितीयमङ्गः । अथ तृतीयमङ्गं व्याख्यानयति—

उद्देहं व तदुमए, सपक्ख परपक्ख तदुमयं होइ ।

20 अइवा वि समण समर्णा, समणुन्नियमरेसु एमेव ॥ २९८२ ॥

तदुमयं वा ‘उद्देह’ सुषितं सत्यवमेव यदना दातव्या । अथ तदुमयमिति किमुच्यते ?
इत्याह—५ नैगङ्गः परण्डश्चेति तदुमयं भवति, ५ लण्डः—संयताः परपङ्गः—गृहस्थाः ।
अथवा तदुमयं नाम श्रमजाः श्रमयश्च । यत्र तदुमयं समनोज्ञाः ‘इतरं’ अमनोज्ञाश्च ।
५ अत्रिच्छाद् व्यवहितमन्त्रादत्र योजिताद् ५ यदि वा संविमा असंविमाश्चेति तदुमयम्
25 ॥ २९८२ ॥ तत्र सुषिते सति विविमाह—

अमणुन्नतर गिहि-संजईनु अमइ पडिसत्थ-यह्णीसु ।

तिण्हऽट्ठाए गइणं, परिहारिय एतरं चेव ॥ २९८३ ॥

१ ‘घाः—“समणुन्न” चि समनोज्ञया-परस्परसङ्गया सामाचार्या वर्तन्त इति सम-
नोज्ञाः—कां० ॥ २ ५ एतदन्तर्गतः पाठः म० नास्ति ॥ ३-४-५ ५ एतदन्तर्गतः पाठः कां० एव
वर्तते ॥ ६ एतदन्तर्गतः पाठः तं० डे० मं० डे० नास्ति ॥ ७ ५ एतदन्तर्गतः पाठः कां० एव वर्तते ॥

८ ‘सु’ एतेष्वपि सुषितेषु ‘एवमेव’ अनन्तरौको विधिद्वयः ॥ २९८२ ॥ यस्तु विशेष-
यस्तमुपदर्शयति—अमणुन्नं कां० ॥ १ समणुन्नं नां विशेषचूर्णां च । इत्यत्रां पत्र ८४३
दिग्गता १ । तं० डे० कां० मं० डे० अत्रिच्छा चूर्णां बृहद्भाष्ये च अमणुन्नं इति वर्तते ॥

अमनोज्ञाः—असाम्भोगिकाः इतरे—पार्श्वस्थादयः, गृहिणः संयत्यश्च प्रतीताः, एतेषु विविक्तनया वस्त्राभावे प्रतिसार्थे वा पह्यां वा पञ्चकपरिहाण्या वस्त्रं मार्गयितव्यम् । संयतीनां तु नास्ति पञ्चकपरिहाणिः, यदैव लभ्यते तदैव गृहीत्वा गात्राच्छादनं ताभिः कर्तव्यम् । तच्च वस्त्रं 'त्रयाणा' लिङ्ग-भिक्षा-शीतत्राणानामर्थाय प्रातिहारिकं वा 'इतरद् वा' निस्पृष्टं ग्राह्यम् ॥ २९८३ ॥

एवं तु दिया गहणं, अहवा रत्ति मिलेज्ज पडिसत्थो ।

5

गीएसु रत्ति गहणं, मीसेसु इमा तहिं जयणा ॥ २९८४ ॥

एवं दिवा ग्रहणमभिहितम् । अथ रात्रौ प्रतिसार्थो मिलेत् तत्र च यदि सर्वेऽपि गीतार्थास्ततो रात्रावेव गृह्णन्ति । अथागीतार्थमिश्रास्ततस्तेषु मिश्रेष्वियं यतना ॥ २९८४ ॥ तामेवाह—

वत्थेण व पाएण व, निमंतएऽणुग्गए व अत्थमिए ।

आइच्चो उदिउ त्ति य, गहणं गीयत्थसंविग्गे ॥ २९८५ ॥

10

प्रतिसार्थे कश्चिद् दानश्राद्धादिरनुद्गते वाऽस्तमिते वा सूर्ये वस्त्रेण वा पात्रेण वा निमज्जयेत्, तत्र च यदि सार्थो रात्रावेव चलितुकामस्तदा गीतार्था गुरुन् भणन्ति—यूयं व्रजत, वयमुदिते आदित्ये गृहीत्वा समागमिष्यामः । ततो रजन्यामेव गृहीत्वा सार्थस्य पृष्ठतो नातिदूरासन्ने समागच्छन्ति । स्थिते च सार्थे गुरुणामालोचयन्ति—उदिते सूर्ये वस्त्रग्रहणं कृत्वा समायाताः । एवं गीतार्थाः संविमा गृह्णन्ति ॥ २९८५ ॥

15

अथ प्रतिसार्थे पह्यां वा न लभ्येत न वा प्रतिसार्थादिकं दृश्येत ततः किम् ? इत्याह—

खंडे पत्ते तह दब्भचीवरे तह य हत्थपिहणं तु ।

अद्धाणविवित्ताणं, आगाढं सेसऽणागाढं ॥ २९८६ ॥

चर्मखण्डानि संयतीनां विविक्ताना परिधानाय दातव्यानि । तदभावे शाकादिपत्राणि । तदप्राप्तौ दर्भैश्चीवरं घनं ग्रथित्वा समर्पयन्ति । सर्वथा परिधानाभावे हस्तेनापि गुह्यदेशस्य 20 पिधानं ताभिः कर्तव्यम् । एवमध्वनि विविक्तानामागाढं कारणं मन्तव्यम् । शेषं तु सर्वमप्युपकरणाभावेऽनागाढम् ॥ २९८६ ॥

असईय निग्गया खुड्डगाइ पेसंति चउसु वग्गेसु ।

अप्पाहिंति वऽगारं, साहुं व वियारमाइगयं ॥ २९८७ ॥

प्रतिसार्थपह्यादौ वस्त्राणाम् 'असति' अप्राप्तौ अध्वनो निर्गता उद्यानं प्राप्ताः सन्तः 'क्षुल्लकादि' 25 क्षुल्लकं क्षुल्लिकां वा विवक्षितं ग्रामं नगरं वा चत्वारः—संयत-सयती-श्रावक-श्राविकालक्षणा ये वर्गास्तेषु—तेषा समीपे प्रेषयन्ति; यद्वा साम्भोगिकाः सयता एको वर्गः, अन्यसाम्भोगिका इति द्वितीयः, साम्भोगिकाः संयत्य इति तृतीयः, अन्यसाम्भोगिका इति चतुर्थः, एतेषां वा समीपे

१ समनोज्ञा.—साम्भो० भा० । “समणुजा असमणुजा वि अविवित्ता णत्थि, सजईओ वि णत्थि, ताहे पडिसत्थपल्लीसु मणिगयव्वं ।” इति विशेषचूर्णो ॥

२ ०काः तेषु तथा इतरेषु—पार्श्वस्थादिषु गृहिषु संयतीषु वा तदुभयविवि० कां० ॥

३ ततो मा सार्थात् स्फिटामेति द्वेतो रजन्या० का० ॥ ४ कार्यम् । एवं मो० के० ॥

५ “आदिग्गहणेणं थेरं थेरिं वा पेसवेंति” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥

प्रेषयन्ति । अथ नास्ति क्षुब्धः क्षुब्धः वा ततो यत्नतो ग्रामाद् नगगद्वा 'अगारः' गृहस्यः
समायानः यो वा माधुर्विचामृम्यादावागतन्तं "अप्याहिति" सन्दिशन्ति, यथा—साधु-सार्ध-
प्रसूतानां साम्मोगिकसंयतादीनां वा भवता कथयितव्यम्—साधवः साध्यश्च बहिर्ग्राह्याने
स्थिताः सन्ति, ते चाञ्चति सेनैर्विक्ताः, अन्तेषां योग्यानि चावराणि प्रेषणीयानि । अत्र
८ चायं विधिः—संयतैः संयतानां वल्गाणि दातव्यानि, संयतानां तु संयतीमिः । अथ तत्र
संयताः संयतौ वा न सन्ति नदा श्रावकाः श्राविका वा प्रयच्छन्ति ॥ २९८७ ॥

यत्र तु संयत्यः संयतानां संयता वा संयतीनां प्रयच्छन्ति तत्र विधिमाह—

सुद्धा श्रेणणऽप्यं, आलोनिनर्गं ठवितु पविसन्ति ।

ते वि य धेतुमहगया, समणुन्नजटं जयनेवं ॥ २९८८ ॥

- 10 क्षुब्धिका उद्यानं गत्वा स्रविग्माधूनां वल्गापर्ययन्ति; अथ न सन्ति क्षुब्धिकाः ततः 'द्विराः'
मध्यमान्तरस्थो वा गत्वा स्रविराणामालोके स्थापयित्वा मृयोऽपि ग्रामं प्रविशन्ति । यत्र संयतैः
संयतीनां दातव्यं तत्र क्षुब्धिकाः स्रविग्माधूनां नामपर्ययन्ति; क्षुब्धकामावे दोषा अपि साधवः
स्रविराया आलोके स्थापयन्ति । 'तेऽपि च' संयताः संयतीदृशानि वल्गाणि गृहीत्वा प्रावृत्य
नगम् 'अनिगताः' प्रविष्टाः सन्त आत्मयोग्यमुपकरणमुत्पाद्य संयतीमत्कवल्गाणि प्रत्यर्पयन्ति ।
15 एवं समनोज्ञेषु विविक्षकः । "नमणुन्नजटं जयनेवं" नि यत्र समनोज्ञाः—साम्मोगिका न
भवन्ति तत्र 'एवं' वक्ष्यमाननीत्या यत्नने ॥ २९८८ ॥

अद्याणनिगयाई, संविग्गा सन्नि द्विविह अस्मरणी ।

संजट एसणमाई, अमंविग्गा दोणि वी वग्गा ॥ २९८९ ॥

- अञ्जनो निर्गता यत्र ग्रामादौ प्राप्तास्तत्रमे संयतुः—'संविग्गाः' उच्यतविहारिणः, ते चेहा-
२० न्यसाम्मोगिका गृह्यन्ते । 'संज्ञिनः' श्रावकान्ते द्विविधाः—संविममाविता अमंविममाविताश्च ।
असंज्ञिनोऽपि द्विविधाः—अभिग्रहिका-आभिग्रहिकमिथ्यादष्टिमेदात् । "संजट" चि अननो-
जमयन्यः । असंविग्गा अपि द्वौ वर्गौ, तद्यथा—साधुवर्गः सार्धवर्गश्च । अत्र विविरुच्यते—
"एसणमाई" चि संज्ञिनमृतिषु शुद्धं वस्त्रमप्राप्तुवन्तः पञ्चकपनिहाणिक्रमेणैषणादोषेषु यत्नन्त
इति ॥ २९८९ ॥ अथैतदेव सविस्तरं व्याख्यानयति—

- 25 संविग्गेतरमाविय, सर्त्ता मिच्छा उ गादऽणागाटं ।

अमंविग्गा मिगाहरणं, अभिग्गाहमिच्छेसु विस हीला ॥ २९९० ॥

- संज्ञिनो द्विविधाः—संविममाविता इतरमाविताश्च । मिथ्यादष्टयोऽपि द्विविधाः—आगादा
अनगादाश्च । तत्र प्रथमं संविममावितेषु संज्ञिषु, तदप्राप्तावनागादमिथ्यादष्टिषु शुद्धं वस्त्रम-
न्वेषणीयम् । असंविममाविनेनागादमिथ्यादष्टिषु च न गृह्यन्ति, कुतः ? इत्याह—अमंविम-
३० माविनाः 'सृगहरणं' लुब्धकदष्टान्तं (गा० १६०७) चेत्तसि प्रणिवाय साधुनामकल्यं

१ यत्ननामेवाह इत्यन्तरं कं० ॥ २ अथचनिर्गताः आदिशब्दाद् वसिमे वर्तमाना उप-
घेरमावे वक्ष्यमाणां यत्नानां कुर्वन्ति । तत्र ते साधवोऽञ्जनो निर्गता कं० ॥ ३ 'न्ते, साम्मो-
गिकेषु विवेरुक्त्यात् । 'संज्ञिनः' कं० ॥ ४ अथैनामेव निर्युक्तिगाथां सवि' कं० ॥

प्रयच्छन्ति । ये त्वामिग्रहिकमिथ्यादृष्टयस्ते साधुदर्शनप्रद्वेषतो विषं प्रयुञ्जीरन् हीलं वा कुर्युः—
अहो ! अदत्तदाना अमी वराका इत्थं क्लिश्यन्तीत्यादि ॥ २९९० ॥

अथानागाढमिथ्यादृष्टिषु शुद्धं न प्राप्यते ततः किं विधेयम् ? इत्याह—

असंविग्गभाविण्यसुं, आगाढेसुं जयति पणगादी ।

उवएसो संघाडग, पुव्वग्गहिं व अन्नेसु ॥ २९९१ ॥

5

असंविग्गभावितेषु यद् उद्गमादिदोषविशुद्धं वस्त्रं तद् ग्रहीतव्यम् । तदभावे आगाढ-
मिथ्यादृष्टिष्वपि यथात्म-प्रवचनोपघातो न स्यात् । अथ तेष्वपि शुद्धं न प्राप्यते ततः सविग्ग-
भावितादिष्वेव पञ्चकादिपरिहाण्या तावद् यतन्ते यावद् भिन्नमास प्राप्ता भवन्ति । ततो अन्य-
साम्भोगिकैर्येषु कुलेषूपदेशो दत्तः तेषु याचितव्यम् । तथाप्यप्राप्तौ तेषां सङ्घाटकेन । एवमप्य-
लामे तेषामेव यत् पूर्वगृहीतं वस्त्रादि तद् ग्रहीतव्यम् ॥ २९९१ ॥

10

अमुमेवार्थं सविशेषज्ञापनाय पुनरप्याह—

उवएसो संघाडग, तेसिं अद्वाए पुव्वग्गहिं तु ।

अभिनव पुराण सुद्धं, उत्तर मूले सयं वा वि ॥ २९९२ ॥

अन्यसाम्भोगिकोपदेशेन प्रथमतः पर्यटन्ति । ततस्तदीयसङ्घाटकेन । तथाप्यप्राप्तौ तेषाम-
र्थयान्यसाम्भोगिकाः पर्यटन्ति । तथापि यदि न लभ्यते ततस्तेषामेव यत् पूर्वगृहीतं वस्त्रं तद् 15
ग्रहीतव्यम् । तच्चाभिनवं वा स्यात् पुराणं वा, पूर्वमभिनवं पश्चात् पुराणमपि गृह्यते । तदपि
यद्युत्तरगुण-मूलगुणशुद्धं तत् उपादेयं नान्यथा । अथ सर्वथाऽपि न प्राप्यते ततो यः कृत-
करणो भवति तेन स्वयमेव व्यूतव्यम् । एतच्च यथावसरमुत्तरत्र भावयिष्यते ॥ २९९२ ॥

तदेवमन्यसाम्भोगिकानामपि पूर्वगृहीतं यदा न प्राप्यते तदा मासलघुकादारभ्य तावद्
यतन्ते यावत् चतुर्लघुकं प्राप्ताः । ततः किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

20

उवएसो संघाडग, पुव्वग्गहिं व निइयमाईणं ।

अभिनव पुराण सुद्धं, पुव्वमभुत्तं ततो भुत्तं ॥ २९९३ ॥

चतुर्लघुप्राप्ताः सन्तो नित्यवासि-पार्श्वस्थादीनामुपदेशेन वस्त्रमुत्पादयन्ति । तदभावे तेषामेव
सङ्घाटकेन । तथाऽप्यलामे यत् तेषां पूर्वगृहीतं मूलोत्तरगुणशुद्धमभिनवमपरिभुक्तं तत् प्रथमतो
ग्रहीतव्यम्, ततः परिभुक्तमपि । तदप्राप्तौ पुराणमपि मूलोत्तरगुणशुद्धमपरिभुक्तम्, ततः परि- 25
भुक्तमपि ग्राह्यम् । इह निशीथचूर्ण्यभिप्रायेणास्यैव कल्पस्थ विशेषचूर्ण्यभिप्रायेण चान्यसा-
म्भोगिकान् यावन्नास्ति पञ्चकपरिहाणिः किन्तु तत् ऊर्द्धं पञ्चकपरिहाण्या यतित्वा यदा मास-
लघुप्राप्ताः तदा पार्श्वस्थादीनामुपदेशादिना गृह्णन्तीति द्वयोरपि चूर्ण्योरभिप्रायः; परमेतच्चूर्णि-
कृता भिन्नमासप्राप्ता अन्यसाम्भोगिकानां चतुर्लघुप्राप्ताश्च पार्श्वस्थादीनामुपदेशादिना वस्त्र-
ग्रहणे यतन्त इति प्रतिपादितम्; अतस्तदनुरोधेनास्माभिरपि तथैव व्याख्यातमित्यवगन्तव्यम् 30
॥ २९९३ ॥ अथोक्तमप्यर्थं विशेषज्ञापनार्थं भूयोऽप्याह—

१ °म्भोगिकैरुपदिष्टेषु कुलेषु मार्गयितव्यम् । भा० ॥ २ °वार्थं विधिशेष° त० डे० ॥

३ °पदेशो येषु कुलेषु जातस्तेषु प्रथ° का० ॥

कृतयोगी नाम-यो गृहवासे कर्त्तनं वयनं वा कृतवान् । स गच्छस्य वस्त्राभावे एको वा नालवद्भसंयतीसहितो वा विजने भूभागे कर्त्तनं वयनं च कृत्वा 'उभयपक्षस्य' सयत-संयतीलक्षणस्य प्रायोग्यमुपकरणं < निष्पादयति । ततः संयताः संयत्यश्च यथायोगमुपकरणं > परिमुञ्जते ॥ २९९७ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

अगीत्यथेसु विगिंचे, जहलामं सुलभउवहिखेत्तेसु ।

5

पच्छित्तं च वहन्ति, अलंभे तं चेव धारेंति ॥ २९९८ ॥

यद्यगीतार्थमिश्रास्ततः सुलभोपधिक्षेत्रेषु गताः सन्तः 'यथालभं' यद् यद् वस्त्रं लभन्ते तत्तत्सदृशमपरं व्यूतवस्त्रं 'विविचन्ति' परिष्ठापयन्तीत्यर्थः, अगीतार्थप्रत्ययनिमित्तं च यथालघु प्रायश्चित्तं वहन्ति । अथापरं न लभ्यते ततः 'तदेव' स्वयंव्यूतं वस्त्रं धारयन्ति । अथ सर्वेऽपि गीतार्थास्ततोऽपरस्य लाभे प्राक्तनं परित्यजन्ति वा न वा, न कोऽपि नियमः ॥ २९९८ ॥ 10

अथ "अद्धाननिगयार्ह" (गा० २९८९) इत्यत्र योऽयमादिशब्दस्तस्य फलमुपदर्शयन्नाह—

एमेव य वसिमम्मि वि, झामिय ओम हिय बूढ परिजुन्ने ।

पुव्वुड्डिए व सत्थे, समइच्छंता व ते वा वि ॥ २९९९ ॥

न केवलमध्वनि विविक्तानामेष विधिः, किन्तु ग्रामादौ वसिमेऽपि वसतां यत्रोपधिर-¹⁵ भिकायेन 'ध्यामितः' दग्धः, अवमौदर्ये वा विक्रीतः, चौरैर्वा हृतः, वर्षासु वा पानीयपूरेण व्यूढः, 'परिजीर्णो वा' पुराणतया दुर्बलीभूतो विवक्षितं कार्यं कर्तुमसमर्थः, तत्रापि 'एवमेव' अनन्तरोक्तो विधिर्मन्तव्यः । अत्र चापरो विशेष उपदर्श्यते—यत्र ग्रामे साधवः स्थिताः सन्ति तत्र सार्थः कश्चित् प्राप्तः, स चादित्योदयात् पूर्वमेवोत्थितः—उच्चलितुमारब्धो वर्त्तते, यत्र च गतस्य तस्य रविरुदेष्यति तत्र गच्छतामपान्तराले स्तेनभयम्, "समइच्छता व ते वा वि"²⁰ चि 'ते वा' साधवो दग्धं हताद्युपधयः समतिक्रामन्तः—गच्छन्तः तं सार्थं रात्रौ प्राप्ताः, अतो रात्रावेव तत्र वस्त्रादिकं यतनया गृह्णन्ति ॥ २९९९ ॥ अथेदमेवोत्तरार्द्धं व्याचष्टे—

सो वि य नत्तं पत्तो, नत्तं चिय चलिउमिच्छइ भयं च ।

ते वा नत्तं पत्ता, गिण्हिज्ज पए चलिउकामा ॥ ३००० ॥

'सोऽपि च' सार्थः 'नक्त' रात्रौ तत्र ग्रामे प्राप्ताः, नक्तमेव च ततश्चलितुमिच्छति, अपा-²⁵ न्तराले च स्तेनादिभयम्; 'ते वा' साधवो दग्धाद्युपधयः तं सार्थं 'नक्तं' रात्रौ प्राप्ताः, 'प्रगे' प्रभातेऽनुद्गत एव सूर्येऽग्रतश्चलितुकामाः, अतो रात्रावेव यथोक्तनीत्या वस्त्रादि गृह्णीयुः ॥ ३००० ॥

॥ वस्त्रप्रकृतं समाप्तम् ॥

हरियाहडियाप्रकृतम्

सूत्रम्—

नञ्जतथ एगाए हरियाहडियाए । <सा वि य परि-
भुत्ता वा धोया वा रत्ता वा यद्वा वा सद्वा वा संप-
धूमिया वा ॥ ४५ ॥

अथ सम्बन्धमाह—

सुत्तपेव य जोगो, हरियाहडि कप्पए निमिं वेतुं ।

हरिआय य आहडिया, द्वा हरिएसु वाऽऽहडु ॥ ३००१ ॥

‘सुत्तपेव’ सूत्रस्य ‘योगः’ सम्बन्धेऽस्ति । अतन्तरसूत्रे गत्रौ वक्त्रादिकं ग्रहीतुं न कल्पते
10 इत्युक्तम् । अत्र तु य हनहनिक्का सा ‘निमि’ गत्रौ ग्रहीतुं कल्पते इति प्रतिपद्यते ।

अनेन सम्बन्धेनायास्मात्त आख्या—“न कल्पते गत्रौ वक्त्रं ग्रहीतुम्” इति प्रतिषेधः अ-
न्यत्रैकस्या हनहनिक्काया हानिहनिक्काया वा । तत्र पूर्वं हनं पञ्चाग्रहदम्—अर्थात् वक्त्रं हनह-
नम्, तदेव हनहनिक्का, कार्ये कल्प्यते, “अनिवर्त्तन्ते स्वार्थकल्पयणः प्रकृति-लिङ्ग-वचनानि”
इति वचनाद् अत्र नूतितः कालिकनिर्देशः । एवं हारितेषु—वनसन्निवाहं हारिताहं वक्त्रं,
15 तदेव हानिहनिक्का । < साऽदि च हनहनिक्का ‘परिमुक्ता’ परिग्रहनादौ व्यापारिता, ‘बौत्ता’
अकार्येन प्रकृतिता, ‘रत्ता’ त्रिविधवर्गैस्तरङ्गिता, ‘यद्वा’ बहुकालिना वद्विता, ‘सद्वा’ सुकृ-
न्तादिता, ‘संपधूमिया’ वृक्षज्येष्ठा सप्ततः प्रकर्षेण धूमिता । वादव्याः सर्वेऽपि विकल्पार्थाः ।
एवंविधोऽपि सा लोकरचया, न पुनरुपयोग्य इति कृत्वा परिहर्त्येति सूत्रार्थः ॥ >

अथ माध्यम्—“हरिआय य” इत्यादि पञ्चाहरे । सैनैः पूर्वं हन्ता पञ्चाद् यद् वक्त्रा-
20 हन्तम्—अर्थात् तदेव हनहनिक्कस्युच्यते । यद्वा हन्ता हारितेषु ग्रहिना या सा हरिताहनिक्का
॥ ३००१ ॥ सा पुनः कथं भवति ? इत्यह—

अद्यापमणद्वारेण, व विविचार्ण तु होज आहडिया ।

अविहे वसंति खेमं, विहं न गच्छे सइ गुणेषु ॥ ३००२ ॥

अञ्जति अञ्जति वा ‘विविक्तता’ सुविज्ञां हनहनिक्का सम्भवति । तत्र ‘अविहे’ अ-
25 ञ्जति नामकल्लेन विहरन्तः ‘खेमं’ निरयद्वरे प्रकृतां वसन्ति । अतः ‘सत्सु’ विद्यमानेषु
ज्ञानादिगुणेषु ‘विहन्’ अञ्जनं ‘न गच्छे’ नादुःखविशेषः ॥ ३००२ ॥ तस्या चाह—

१-३ एतद्विहन्तस्यैव सूत्रार्थः सङ्गतिः सा । अतएव वदते, किन्तु “पुद्गलं वाङ्मयम्” इति
३०२८ गणवृत्तान्तरं सूत्रम् इत्यन्तर्गते पञ्चमसूत्रेण सङ्गतिश्चेति वदते । इदं सर्वं पृथ ८५४ द्विज्या १।
चूर्णां विशेषचूर्णां बृहद्भाष्ये तु लोके सङ्गते सूत्रं कल्पितं वर्तते ॥ २ न्यः क्रियते । अतः मा० ॥
४ अत्रैव प्रायश्चित्तं द्वितीयपदं च दर्शयन्नाह आचरणं क० ॥

उद्दरे सुभिक्षे, अद्वाणपवज्जणं तु दप्पेणं ।

लहुगा पुण सुद्धपए, जं वा आवज्जई जत्थ ॥ ३००३ ॥

नाणद्ध दंसणद्धा, चरित्तद्धा एवमाइ गंतव्वं ।

उवगरण पुव्वपडिलेहिण सत्थेण गंतव्वं ॥ ३००४ ॥

गाथाद्वयमपि प्राग् (गा० २८७८-७९) व्याख्यातम् ॥ ३००३ ॥ ३००४ ॥ ८

तत्राध्वनि प्रविशतां विधिमाह—

अद्वाण पविसमाणा, गुरुं पवादिति ते गता पुरतो ।

अह तत्थ न वादेंती, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ३००५ ॥

अध्वानं प्रविशन्तः प्रथममेव 'गुरुम्' आचार्यं प्रवादयन्ति, गुरोः प्रवादमुत्थापयन्तीत्यर्थः ।
यथा—'ते' अस्माकमाचार्याः 'पुरतः' पूर्वमेवान्येन सार्थेन सह गताः अत एव वयं त्वरामहे, 10
कथं नाम तेषां समीपं क्षिप्रमेव प्राप्नुयाम ? । अथ तत्राध्वनि प्रविशन्त एव न प्रवादयन्ति
ततश्चतुर्मासा गुरुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ ३००५ ॥

गुरुसारक्खणहेउं, तम्हा थेरो उ गणधरो होइ ।

विहरइ य गणाहिबई, अद्वाणे भिक्खुभावेणं ॥ ३००६ ॥

तस्माद् गुरुणा संरक्षणहेतोर्यः 'स्थविरः' वयोवृद्धः स गणधरो भवति, गणधराकारधारकः 15
क्रियत इत्यर्थः । यस्तु गणाधिपतिः सः 'अध्वनि' मार्गे स्वयं 'भिक्षुभावेन' सामान्यसाधुवेषेण
विहरति ॥ ३००६ ॥ कुतः ? इति चेद् उच्यते—कदाचिदध्वनि साधवः स्तेनकैर्विविक्ताः
क्रियेरन् ततस्ते स्तेनकाश्चिन्तयेयुः—

हयनायगा न काहिति उत्तरं राउले गणे वा वि ।

अम्हं आहिपइस्स व, नायग-मिच्चाइएहिं वा ॥ ३००७ ॥ 20

हतो नायकः—आचार्यो येषां ते हतनायकास्तथाभूताः सन्त एते व्रतिनो राजकुले वा गणे
वा गत्वा न किमपि 'उत्तरम्' उपकरणापहाररावात्मकं करिष्यन्ति, अस्वामिकतया निराशीभू-
तत्वात् । तथाऽस्माकं योऽधिपतिः तस्य वा तदीया वा ये ज्ञातकाः—स्वजना यानि च तदीयानि
मित्राणि तदादीनां—तत्प्रभृतीनामन्तिके गतास्तैः पृष्ठाः सन्तो न किमप्युत्तरं प्रदास्यन्ति, आचा-
र्यस्यैव तत्प्रदानप्रगल्भत्वादिति भावः । तस्मादाचार्यमेवापद्रावयाम इति विचिन्त्य तथैव कुर्युः । 25
ततो यथोक्तनीत्या गुरवः प्रवादयितव्याः ॥ ३००७ ॥ ते च स्तेनाश्चतुर्विधाः—

संजयपंता य तहा, गिहिभद्दा चेव साहुभद्दा य ।

तदुभयभद्दा पंता, संजयभद्देसु आहडिया ॥ ३००८ ॥

एके संयतप्रान्ता गृहस्थभद्रकाः १ अन्ये साधूना भद्रका गृहस्थप्रान्ताः २ अपरे तदुभय-
भद्रकाः ३ अपरे तदुभयप्रान्ताः ४ । अत्र ये संयतभद्रकास्तेषु हताहृतिका भवेत्, हत्वाऽपि 30
ते भूयो वस्त्रमर्पयेयुरित्यर्थः ॥ ३००८ ॥ < इदमेव स्पष्टयति—>

सत्थे विविच्चमाणे, आहिपई भद्दो व पंतो वा ।

भदो ददृण निवारणं व गहियं व पेसेइ ॥ ३००९ ॥

सार्थं स्तेनैः 'विविच्यमाने' सुप्यमाणे साधवोऽपि विविच्येरन् । तत्र च यः 'अधिपतिः' चौरसेनाधिपतिः स साधूनां भद्रको वा स्यान् प्रान्तो वा । यदि भद्रकस्तदा साधून् विविच्यमानान् दृष्ट्वा निवारणं करोति, 'मैतेषां वल्लाण्यपहरत' इति । अथ नासां तत्र सन्निहितस्ततः स्तेनैर्गृहीतं सदुपकरणं भूयोऽपि प्रेषयति ॥ ३००९ ॥ अमुमेव गाथाऽवयवं व्याचष्टे—

नीयं ददृण बहिं, छिन्नदसं सिन्वणीहि वा नाउं ।

पेसे उवाळभित्ताण तकरे भदो अहिवो ॥ ३०१० ॥

स चौरसेनाधिपतिः साधूनामुपधिं 'नीनम्' उपदौकितं दृष्ट्वा छिन्नदशाकत्वेन साधुसम्बन्धिनीभिः सीवनीभिः सीविनत्वेन वा 'साधूनां सत्कमेतद् वन्नम्' इति ज्ञात्वा तान् तस्करानुपालभते—
10 आः पापाः । विनष्टाः स्य यूयं यदेवं महात्मनां साधूनां वल्लाण्यपह्ननानीत्यादि । एवमुपालभ्य भूयोऽपि तत्सोपधेः साधूनामर्पणार्थं तानेव तस्करान् साधूनामन्तिके प्रेषयति ॥ ३०१० ॥

वीसत्थमप्पिणंते, भएण छड्ठिनु केइ वचंति ।

बहिया पासवण उवस्सए व दिट्ठम्मि जा जयणा ॥ ३०११ ॥

स्तेना द्विविधाः—आक्रान्तिका अनाक्रान्तिकाश्च । तत्र ये आक्रान्तिकास्ते कुतोऽपि न विभ्यति, अन एव ते चौरसेनापतिना वल्लप्रत्यर्पणार्थं प्रेषिताः सन्तः 'विश्वस्ताः' निर्भया दिवसत एव आनीय वल्लं सयतानामर्पयन्ति । अनाक्रान्तिकास्तु भयेन 'मा केनाप्यारक्षकादिना ग्रहीप्यामहे' इति परिमात्र्य रात्रावान्नायापाश्रयाद् बहिः प्रश्रवणमूमावुयाश्रयमध्ये वा वल्लं छर्दयित्वा 'व्रजन्ति' पलायन्ते । तस्मिन् वल्ले दृष्टे सति या वक्ष्यमाणा यतना सा करणीया ॥ ३०११ ॥ नामैवाह—

20

गीयमगीया अविगीयपच्चयट्ठा करिंति वीसुं तु ।

जइ संजई वि तहियं, विगिचिया तासि वि तहेव ॥ ३०१२ ॥

यदि सर्वेऽपि गीतार्थास्तत्सदुपकरणं मौलोपकरणेन सह मीलयित्वा यथास्वरुचि तं परिसुञ्जते । अथ ते केचिद् गीतार्थाः केचिच्चागीतार्थाः ततो गीतार्था अविगीतप्रत्ययार्थं हनाहतिकोपकरणं 'विप्पक्' पृथक् स्थापयन्ति । ते ह्यगीतार्था एवं चिन्तयेयुः—एष स्तेनप्रत्यार्पित उपधि-
25 स्तावदुपहतः, उपहतेन च सह मिश्रित इतरोऽप्युपहत एव, अतस्तेषां प्रत्ययार्थं हनाहतिकोपकरणं पृथक् स्थापयन्ति । अथ संयत्योऽपि विविक्ताः ततस्तासामप्युपकरणं तथैव पृथक् कुर्वन्ति ॥ ३०१२ ॥

जो वि य तेसिं उवही, अहागडप्पो य सपरिकम्मो य ।

तं पि य करिंति वीसुं, मा अविगीयाइ मंडेखा ॥ ३०१३ ॥

30 योऽपि च 'तेषां' साधूनां यथाकृतोऽन्यपरिकर्मा सपरिकर्मा चोपधित्तमपि विप्पक् परस्परं

१ 'हीट्ठा तत्समीपमुपनीतं सदु भूयो' आ० ॥ २ 'द्वि "छिन्नदसं" ति हेतौ द्वितीया, भावप्रधानश्च निर्देशः, ततोऽयमर्थः—छिन्न° कां ॥

३ 'या उ मं' ता० आ० । आ० प्रनावेनानुसारेण टीका । इत्यनां पत्र ८५१ टिप्पणी १ ॥

कुर्वन्ति । कुतः ? इत्याह—मा 'अविगीतादयः' अगीतार्थादयः परस्परं 'भण्डेयुः' कलहं कुर्युः, यथा—किमिति त्वया मदीयो यथाकृतोपधिः सपरिकर्मणा सह मीलितः ? इत्यादि ॥३०१३॥

एवं तावद् भद्रकसेनापतौ विधिरभिहितः । अथ प्रान्तविषयं विधिमाह—

(ग्रन्थाग्रम्—९००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—२१२२० ।)

पंतोवहिम्मि लुद्धो, आयरिए इच्छए विवादेउं ।

5

कयकरणे करणं वा, आगाढेँ किसो सयं भणइ ॥ ३०१४ ॥

प्रान्तश्चौरसेनापतिः 'उपधौ' उपकरणे लुब्धः सन् आचार्यान् व्यापादयितुमिच्छति । ततो यस्तत्र 'कृतकरणः' धर्मकथालब्धिमान् धनुर्वेदादिकृताभ्यासो वा स तत्र करणं करोति, धर्म-कथादिना स्वभुजबलप्रकटनेन वा तमुपशमयतीत्यर्थः । अथवा ईदृशे आगाढे कार्ये यः 'कृशः' दुर्बलदेहः सः 'स्वयम्' आत्मनैवात्मानमाचार्यं भणति ॥३०१४॥ एनामेवँ गाथां भावयति—¹⁰

को तुब्भं आयरितो, एवं परिपुच्छियम्मि अद्वाणे ।

जो कहयइ आयरियं, लग्गइ गुरुए चउम्मासे ॥ ३०१५ ॥

प्रान्तः सेनापतिः पृच्छति—को युष्माकं मध्ये आचार्यः ? । एवमध्वनि गच्छतां परिपृष्टे सति यः कश्चिदाचार्यं निर्द्धार्य कथयति सः 'लगति' प्राप्नोति चतुरो मासान् गुरुकानिति ॥ ३०१५ ॥ किं तर्हि वक्तव्यम् ? इत्याह—¹⁵

सत्थेणऽन्नेण गया, एहिंति व मग्गतो गुरु अम्हं ।

सत्थिल्लए व पुच्छह, हयं पलायं व साहिंति ॥ ३०१६ ॥

येऽस्माकं गुरवस्तेऽन्येन सार्थेन सह प्रागेव गताः, 'मार्गतो वा' पृष्ठतस्ते एष्यन्ति, यदि वा न प्रतीतिर्भवतां ततः सार्थिकान् पृच्छत, यद्वा 'हतोऽसावस्माकमाचार्यः' पलायितो वा, वयं साम्प्रतमनाथा वर्त्तामहे' एवं कथयन्ति ॥ ३०१६ ॥ < अत्रैव प्रकारान्तरमाह—²⁰

जो वा दुब्बलदेहो, जुंगियदेहो अँसब्भक्को वा ।

गुरु किल एसि अहं, न य मि पग्गम्भो गुरुगुणेहिं ॥ ३०१७ ॥

अथवा यो दुर्बलदेहो यो वा 'जुङ्गितदेहः' विकलाङ्गः यो वा 'अँसब्भवाक्यः' असमञ्जस-प्रलापी स सेनापतिं प्रति वक्ति—अहं किलैतेषां सर्वेषामपि गुरुः परं 'न च' नैवास्म्यहं 'प्रगल्भः' सम्पूर्णः 'गुरुगुणैः' शरीरसम्पदादिभिः ॥ ३०१७ ॥²⁵

वाहीणं व अभिभूतो, खंज कुणी काणओ वँ हं जातो ।

मा मे बाहह सीसे, जं इच्छह तं कुणह मज्झं ॥ ३०१८ ॥

'व्याधिना वा' रोगेणाहमतीवाभिभूतः तथा 'खञ्जः' पादविकलः 'कुणिः' पाणिविकलः

१ 'ताः' अगीतार्थाः परं भा० ॥ २ मदीयमनुपहतमुपकरणमुपहतेन सह मीलितम्, यथाकृतं वा सपरिकर्मणा सह ? इत्यादि भा० ॥ ३ एतदेव भा० भा० ॥ ४ 'व निर्युक्तिगा' का० ॥ ५ < > एतदन्तर्गतमवतरणं कां० एव वर्त्तते ॥ ६ असच्चवक्को त० डे० मो० ले० । टीकाऽप्यत्रै-तदनुसारेणैव । दृश्यता टिप्पणी ७ ॥ ७ 'असत्यवाक्यः' त० डे० मो० ले० ॥ ८ अहमेवैतेषां भा० ॥ ९ 'ण सि यऽभि' ता० ॥ १० न मी जातो भा० कां० ॥
बृ० १०८

‘काणः’ चक्षुर्विकलः ईदृशो वाऽहं जातोऽसि, अतो मा मदीयान् शिष्यान् बाधध्वम्, यद् मारणादिकं कर्तुमिच्छथ तद् ममैव कुरुध्वम् ॥ ३०१८ ॥ यतः—

इह्रा वि मरिउमिच्छं, संतिं सिस्साण देहं मं हणह ।

मयमारगतणमिणं, जं कीरहं मुंचहं सुते मे ॥ ३०१९ ॥

५ इतरथाऽपि तावदहं कर्तुमिच्छामि अतो मदीयशिष्याणां जान्तिं प्रयच्छत, मां पुनः यथा-स्वरुचि ‘हन्’ विनाशयत; यतो यदिदं मम मारणं भवद्भिः क्रियते तद् मृतस्यैव मारकत्वं भवति, अतो मुञ्चत मदीयान् ‘सुतान्’ शिष्यान् ॥ ३०१९ ॥ अपि च—

एयं पि नाव जाणह, रिसिबज्झा जह न मुंदरी होइ ।

इह य परत्थं य लोए, मुंचंतऽणुलोमिया एवं ॥ ३०२० ॥

10 भो भद्राः ! एतदपि तावद् यूयं जानीथ, यथा—ऋषिद्वया विर्वायमाना इह च परत्र च लोके मुन्दरा न भवति । एवम् ‘अनुश्रमिताः’ प्रजापिताः सन्तस्ते तत्कराः साधून् मुञ्चन्ति ॥ ३०२० ॥ अथैवमपि न मुच्येरन् ततः किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

धम्मकहा जुणोहि व, मंत निमित्तेण वा वि विजाए ।

नित्थारेइ वलेण व, अप्पाणं चेव गच्छं च ॥ ३०२१ ॥

15 यो धर्मकथालङ्घिमान् स धर्मकथया तं सेनापतिमुपशमयति, चूर्णैर्वा मन्त्रेण वा निमित्तेन वा विधया वा समावर्तयेत् । यो वा वनुर्वेदानैः कृतपरिश्रमः स मुजवलेन तं सेनापतिं निर्जित्यात्मानं गच्छं च निस्तारयति ॥ ३०२१ ॥ अथैषामेकमपि न विद्यते ततः—

वीसज्जिया व तेणं, पंथं फिडिया व हिंदमाणा वा ।

गंतूण तेणपहिं, धम्मकहाईहिं पन्नवणा ॥ ३०२२ ॥

20 ‘तेन’ प्रान्तेन सेनापतिनोपविमपद्भ्यः साधवः ‘विसर्जिताः’ मुक्ता इत्यर्थः, मुक्ताश्च यद्युपधिं न गवेषयन्ति ततश्चतुर्लघुकाः । ततः सेनपत्नीं गत्वा गवेषयितव्य उपधिः । गच्छतां चापान्तराले यदि कोऽपि प्रश्नयेत्—कुतो भवन्त इहागताः ? ततो वक्तव्यम्—‘पथः’ मार्गात् परिब्रष्टाः ‘हिण्डमाना वा’ विहारक्रमेण विहरन् एव वयमिह सम्याप्ताः । ततश्च सेनपत्नीं गत्वा धर्मकथादिभिः सेनापतेः प्रज्ञापना कर्तव्या ॥ ३०२२ ॥ अथेदमेव भावयति—

25 भदमभदं अहिवं, नाउं भदं विसंति तं पहिं ।

फिडिया मु त्ति य पंथं, मणंति पुट्ठा कहिं पहिं ॥ ३०२३ ॥

सेनपत्नीं गच्छद्भिः प्रथमत एवैतद् ज्ञातव्यम्—किमत्र सेनापतिर्यद्रकोऽमद्रको वा ? यदि मद्रकस्तत्तत्तां पत्नीं प्रविशन्ति । अथामद्रकस्ततः ‘मा प्रान्तापना-ऽपद्रावणादीनि कार्याद्’ इति कृत्वा न तत्र गन्तव्यम् । अथ गच्छन्ति ततश्चत्वारो गुरवः । अथ कोऽप्युपशमनायोत्सहते 30 तत्तत्तां गृहीत्वा गन्तव्यम् । गच्छन्तश्च ‘कुतः किमर्थं भवन्त इहायाताः ? कुत्र वा व्रजिष्यथ ?’ इति पृष्टा भणन्ति—ययः ‘स्फिटिताः’ परिब्रष्टा वयमिह पट्टयामाहारान्वेषणं कुर्महे ॥ ३०२३ ॥

मुसियं चि पुच्छमाणं, को पुच्छइ किं व अम्ह मुसियव्वं ।

अहिवं मणंति पुत्तिं, अणिच्छे सन्नायगार्दाहिं ॥ ३०२४ ॥

‘किं मुषिता यूयम्?’ इति पृच्छन्तं ब्रुवते—को नामास्मान् पृच्छति? किं वा निर्ग्रन्थानामस्माकं मुषितव्यम्? इति । ततश्च स्तेनपल्लीं गत्वा यस्तत्र सेनाया अधिपस्तं ‘पूर्व’ प्रथमतः ‘भणन्ति’ धर्मकथादिना प्रज्ञापयन्ति । प्रज्ञापितश्च यद्यावत्तस्ततो वक्तव्यम्—अस्माकमुपधिं प्रयच्छेति । यदि प्रयच्छति ततः सुन्दरम् । अथ नेच्छति प्रदातुं ततो ये तस्य संज्ञातकाः—स्वजनाः आदिशब्दाद् मित्रादयश्च ते तथैव धर्मकथादिना प्रज्ञापयितव्याः । ततस्तद्वारेण स ५ सेनापतिरुपशमयितव्यः ॥ ३०२४ ॥

उवसंतो सेणावइ, उवगरणं देइ वा दवावेइ ।

गीयत्थेहि य गहणं, वीसुं वीसुं च से करणं ॥ ३०२५ ॥

उपशान्तः सन् सेनापतिः स्वयमेवोपकरणं ददाति, स्वमानुषैर्वा दापयति, ततो यदि ते सर्वेऽपि गीतार्थास्तत उपकरणं मिश्रयन्ति वा न वा । अथागीतार्थमिश्रास्ततो गीतार्थैस्तस्योपकरणस्य ग्रहणं कर्त्तव्यम् । यच्च सयत-संयतीनामुपकरणं तद् ‘विष्वग् विष्वक्’ पृथक् पृथक् विधेयम् ॥ ३०२५ ॥ अथ सेनापतिर्ब्रूयात्—

सत्थो बहू विवित्तो, गिण्हह जं जत्थ पेच्छह अडंता ।

इहइं पडिपल्लीसु य, रूसेह विइज्जओ हं मे ॥ ३०२६ ॥

सार्थोऽस्मन्मानुषैः ‘बहुः’ प्रभूतो विविक्तः अतो न ज्ञायते कस्य कुत्र वस्त्रादिकमस्ति १५ इति, ततो गृहीत यूयं स्वकीयमुपकरणं यद् यत्र पर्यटन्तः पश्यथ । ततः साधुभिर्वक्तव्यम्—यद्येवं ततः स्वमानुषमस्माभिः सह विसर्जयत । ततस्तदीयमानुषेण सह गच्छन्ति । तच्च ब्रूते—‘इह’ अस्यामेव पल्ल्यां प्रतिपल्लीषु वा यद् यद् भवतामुपकरणं तत् तद् “रूसेह” त्ति देशीवचनत्वाद् गवेषयत, अहं भवतां द्वितीयोऽस्मीति । ततो यद् यत्र पश्यन्ति तत् तत्र सेनानुशिष्यादिभिः प्रज्ञाप्य गृह्णन्ति ॥ ३०२६ ॥

20

अम्हं ताव न जातो, जह एएसिं पि पावइ न हत्थं ।

तह कुणिमो मोसमिणं, छुभंति पावा अह इमेसु ॥ ३०२७ ॥

अस्माकं तावदयं ‘मोषः’ मुषितवस्त्रादिलक्षणो न जातः, अतो यथैतेषामपि हस्तं न प्राप्नोति तथा वयमेनं मोषं कुर्महे इति विचिन्त्य केचित् ‘पापाः’ स्तेनकाः ‘अथ’ इति चिन्तानन्तरमेतेषु प्रक्षिपन्ति ॥ ३०२७ ॥ तद्यथा—

25

पुढवी आउक्काए, अगड-वणस्सइ-तसेसु साहरई ।

सुत्तत्थजाणएणं, अप्पावहुयं तु नायव्वं ॥ ३०२८ ॥

पृथिवीकाये वा अप्काये वा अगडे वा—गर्तायामित्यर्थः वनस्पतिषु वा त्रसेषु वा ‘सहरन्ति’ निक्षिपन्तीति यावत्, गाथायामेकवचननिर्देशः प्राकृतत्वात्, एतेषु निक्षिप्तममीषां ग्रहीतुं न कल्पत इति बुद्ध्या । अत्र च ‘सूत्रार्थज्ञेन’ गीतार्थेन ‘पृथिव्यादिनिक्षिप्ते तत्रोपकरणे गृह- 30 माणे स्वल्पतरमेवाधिकरणम्, अगृह्यमाणे तु बहुतरमसयतपरिभोगा-ऽप्कायप्रक्षालनादिकम्’ [इति] एवमल्पवहुत्वं ज्ञातव्यम्, ज्ञात्वा च ग्रहीतव्यं तद् वस्त्रम् । अथ न गृह्णाति ततश्चतु-

१ ‘व्यम्’? येन मुषिता यूयमिति प्रश्नस्यावकाशो भवेदिति । ततश्च भा० ॥

लघुकाः, अनवस्था चैवं भवति, मृत्योऽपि हत्वा ते वा अन्ये वा एवमेव पृथिव्यादिषु निक्षिप-
न्तीति भावः ॥ ३०२८ ॥^१ अथ “सा वि य परिमुक्ता वा” इत्यादि सूत्रावयवं विवृणोति—

हरियाहडिया मुविहित !, पंचवन्ना वि कर्पई घेतुं ।

परिशुचमपरिशुक्ता, अप्पावहुगं वियाणिक्ता ॥ ३०२९ ॥

- 5 हे मुविहित ! हनाहृतिका यद्यपि तैः सेनकैः पञ्चवर्णा कृता तथापि ग्रहीतुं कल्पते । तथा
परिमुक्ता अपरिमुक्ता वा, उपलक्षणत्वाद् घोता वृष्टा मृष्टा सम्प्रवृत्तिना वा भवतु परं तथाप्य-
स्यबहुत्वं विज्ञाय स्वीकर्तव्यं, न परिहर्तव्यम् ॥ ३०२९ ॥ < अत्रैव विशेषमाह— >

आधत्ते विर्काए, परिशुक्ते तस्स चैव गहणं तु ।

अन्नस्स गिण्हणं तस्स चैव जयणाएँ हिंडंति ॥ ३०३० ॥

- 10 सेनकैस्तद् वस्त्रं ‘आधत्ते’ ग्रहणके मुक्तं भवेद् विर्कातं वा परिमुक्तं वा तत्तस्मै वृत्तुः—
वयमन्यद् वस्त्रं प्रयच्छाम इति । ततो वक्तव्यम्—तदेवास्माकं प्रयच्छत नान्येन केनापि
प्रयोजनमिति मणित्वा तदेव ग्रहीतव्यम् । यदि न लभ्यते ततोऽनवस्थाप्रसङ्गनिवारणार्थमन्य-
स्यापि ग्रहणं कुर्वन्ति । तच्च यदि संस्तरति ततः परिग्राहयितव्यम्, असंस्तरणे तु परिमोक्त-
व्यम् । तथा ‘तस्यैव’ सेनापतेर्मानुषैः सह वस्त्रान्वेषणाय यतनया ‘हिण्डन्ते’ पर्यटन्ति ॥ ३०३० ॥

- 15 इदमेव भावयति—

अन्नं च देह उवहिं, सो वि य नातो तहेव अन्नातो ।

मुदस्स होइ गहणं, अमुद्धि घेतुं परिडुवणा ॥ ३०३१ ॥

- अथासौ सेनापतिः ‘अन्यन्’ अन्यसाधुसन्तन्त्रितमुपधिं ददाति ततः ‘सोऽपि च’ उपधि
‘ज्ञातो वा स्यात्’ संविज्ञा-ऽसंविज्ञमन्वन्विनयोपलक्षितः ‘अज्ञातो वा’ तद्विपरीतः । तत्र यः
20 शुद्धः—विविधरिक्तमितो यथोक्तप्रमाणोपेतश्च स संविज्ञमन्वन्वी तं गृहीत्वा तेषामेव संविज्ञाना-
नर्पयन्ति । अथ ते देशान्तरं गतास्ततो यदि संस्तरति ततः परिग्राहयन्ति । अथ न संस्तरति
ततः परिमुञ्जते । यः पुनः ‘अशुद्धः’ एतद्विपरीतः सोऽसंविज्ञाना सन्वन्वी तमप्यनवस्था-
ऽधिकरणपरिहरणार्थं गृहीत्वा पश्चात् परिग्राहयन्ति ॥ ३०३१ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

तं सिञ्चणीहि नाडं, पमाण हीणाहियं विरंगं वा ।

- 25 इतरोवहिं पि गिण्हइ, मा अहिगारणं पसंगो वा ॥ ३०३२ ॥

‘तद्’ उपकरणमविर्विज्ञानिकाभिः संवितं प्रमाणतश्च हीनाविकं तथा ‘विरङ्गं’ विचित्र-
वर्णैरक्तम् एवंविधं दृष्ट्वा ज्ञातव्यम्, यथा—एष इतरेषाम्—असंविज्ञानालुपधिः, तनपि ज्ञात्वा
गृह्णात्येव । कुतः ? इत्याह—मा तस्मिन्गृह्यमाणेऽधिकरणमन्यतपरिमोगादिना ‘प्रसङ्गो वा’
मृत्योऽप्युपकरणहरणलक्षणो भवत्विति कृत्वा ॥ ३०३२ ॥

१ एतदनन्तरं भा० त्रयो सूत्रम् इत्यवतीर्ष्य पञ्चवन्नारिहृतसुशान्तं. < > एतच्चिह्नान्तर्वर्ती सूत्रांशः
तद्वृत्तिश्चात्र वर्तते । इत्यन्तं पत्र ८४८ टिप्पणी १-३ । तदनन्तरम् अथ भाष्यम् इत्यवतीर्ष्य “हरिया-
हडिया” इति ३०२९ गद्या व्यहङ्गादन्ति ॥ २ < > एतच्चिह्नगदमवतरणं कं० एव वर्तते ॥

३ ण्धी तस्य च ग्रहणं भवति, गृहीत्वा च तं तेषामेव अ० ॥

अन्नस्स च पल्लीए, जयणा गमणं तु गहणं तह चेव ।

गामाणुगामियम्मि य, गहिए गहणे य जं भणियं ॥ ३०३३ ॥

अथान्यस्य सेनापतेः पट्यां हतोपकरणस्यार्द्धं नीतं भवेत् ततस्तत्रापि यतनया गमनं ग्रहणं च 'तथैव' अनुशिष्टि-धर्मकथादिना विधेयम् । एवमध्वनि विविक्तानां विधिरुक्तः । २५ अथानध्वनि तमेवातिदिशति—“गामाणुगामि” इत्यादि, २६ ग्रामानुग्रामिकेऽपि विहारे मासकल्प-५ विधिं कुर्वन्तो यदा विविक्ता भवन्ति तदा 'गृहीते' स्वहस्तचटिते "गहणे" चि गृह्यमाणे चोपकरणे उपधिपृथक्करणादिकं धर्मकथादिकं च यत् पूर्वं भणितं तदेवात्रापि द्रष्टव्यम् ॥ ३०३३ ॥

इदमेव व्याचिख्यासुराह—

तत्थेव आणवावेइ तं तु पेसेइ वा जहिं भद्दो ।

सत्थेण कप्पियारं, व देइ जो णं तहिं नेइ ॥ ३०३४ ॥

10

यद्युपकरणमन्यस्यां पट्यां नीतं तदा यदि मूलपल्लीपतिर्भद्रकस्तत उपकरणं 'तत्रैव' आत्मनो मूले तत्पल्लीवास्तव्यमानुषैरानाययति । अथवा 'तम्' इत्यात्मीयमनुष्यं तत्र प्रेषयति यत्रासावन्यस्य सेनापतेः पट्यामुपधिवर्त्तते । अथासौ न समर्थः स्वसमीपे आनाययितुं ततः सार्थेन सह तस्या पट्यां गन्तव्यम् । अथ सार्थो न प्राप्यते ततो मूलपल्लीपतिर्मानुषं मार्गयितव्यः । स च 'कल्पितारं' मार्गदर्शयितारं स्वमनुष्यं ददाति यः 'तत्र' पट्यां "ण"मिति तान् साधून् १५ नयति ॥ ३०३४ ॥

अणुसद्धाई तत्थ वि, काउ सपल्लि इतरीसु वा धेतुं ।

सत्थेणेव जणवयं, उर्विति अह भद्दए जयणा ॥ ३०३५ ॥

'तत्रापि' पट्यामनुशिष्टि-धर्मकथादिप्रयोगं कृत्वा गृहीत्वा च स्वकीयमुपकरणजातम्, यदि ततः सार्थो न लभ्यते ततस्तेनैव मनुष्येण सह स्वपट्यामागच्छन्ति, मूलपट्यामित्यर्थः । तत्र २० चागत्य सार्थेन सह जनपदमुपयान्ति । अथ तस्याः पट्याः सकाशादितरासां जनपदप्रत्यन्तपल्लीनां सार्थो लभ्यते तासु चोपकरणं नीतं भवेत् ततस्तदर्थे तत्र गत्वा तच्च गृहीत्वा तत एव सार्थेन सार्द्धं जनपदमुपयान्ति । 'अथ' एषा भद्रकेऽन्यपल्लीपतौ यतना भणिता ॥ ३०३५ ॥

२५ अथ प्रान्तविषयां तमेवाह—

फड्डगपइए पंते, भणंति सेणावइं तहिं पंते ।

25

उत्तरउत्तर माडंविआइ जा पच्छिमो राया ॥ ३०३६ ॥

इह मूलपल्लीं मुक्त्वा या अन्याः पट्यस्तासामधिपतयो मूलपल्लीपतिवशवर्त्तिनः स्पर्द्धकपतय उच्यन्ते । तेषामेकतरेण साधवो विविक्ताः, स च प्रकृत्यैव प्रान्तः, ततस्तस्मिन् प्रान्ते बहु-शोऽपि मार्गिते उपकरणमग्रयच्छति मूलसेनापतिं 'भणन्ति' धर्मकथादिना प्रज्ञापयन्ति, स च प्रज्ञापितः सन् दापयति । अथ सोऽपि प्रान्तः ततो यः कोऽपि माडम्बिकः—छिन्नमडम्बाधि-३० पतिः स प्रज्ञाप्यते । तत उत्तरोत्तरं तावन्नेतव्यं यावद् 'अपश्चिमः' सर्वान्तिमो राजा, तमपि

१ २५ एतन्मध्यगतः पाठः भा० त० डे० नास्ति ॥ २ एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याचि० का० ॥

३ २५ एतन्मध्यवर्त्यवतरणं भा० त० डे० नास्ति ॥

प्रज्ञाप्योपकरणं ग्रहीतव्यमिति भावः । अथ प्रमादाद्युपहनौ न मार्गयति न वा धौत्र-रक्षादिक-
मसंयतप्रायोग्यमिति कृत्वा गृहानि ततश्चतुर्लघवः ॥ ३०३६ ॥

वसिमे वि विविनाणं, एमेव य वीमुकरणमादीया ।

वोसिरणे चउलद्गुगा, जं अद्गिरणं च हाणा जा ॥ ३०३७ ॥

४ न केवलमध्वनि विविक्तानां किन्तु 'वसिमेऽपि' जनपदे विविक्तानामुपकरणविष्वङ्गणा-
दीनि कार्याण्येवमेव मन्तव्यानि । यस्तु स्तोपकरणं व्युन्मृजति, 'को नामात्मानमायासयिष्यति ?'
इति कृत्वा न गवेषयतीति भावः, तस्य चत्वारो लघवः । यच्च 'अधिकरणम्' अप्कायप्रश्नाल-
नादिकं वा च तेनोपकरणेन विना सूत्रार्थयोः संयमयोगानां वा परिशृण्विन्मन्त्रिष्वन्नमपि प्राय-
श्चित्तम् । यत्त एवमतः सर्वप्रयत्नेन गवेषणीयम् ॥ ३०३७ ॥

10 ॥ हरियाद्द्विद्याप्रकृतं समाप्तम् ॥

अ ध्व प्र कृ त म्

—४४४४—

सूत्रम्—

नो कप्पद् निगंथाण वा निगंथीण वा राओ वा
वियाले वा अन्धाणगमणं एत्तए ४६ ॥

15 अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

हरियाद्द्विद्याद्वाए, होल विहंमादयं न वारंमो ।

जं पुण रत्तिं गमणं, तद्दद् अन्नद् वा मुत्तं ॥ ३०३८ ॥

विहे—अध्वनि गच्छतां हवाहृतिकार्थम् 'एवमादिकं' पट्टीगमनप्रभृतिकं मन्त्रं न वयं तद्
वारयामः । यत् पुना रात्रावध्वनिं गमनं 'तदर्थं' हवाहृतिकानिमित्तम् अथवा 'अन्यार्थम्'
20 अन्येषां—ज्ञानादिकारणानामर्थार्थं तत्र सूत्रमवतर्गति, तद् न कल्प्यत इति भावः ॥ ३०३८ ॥

अहवा तत्थ अवाया, वच्चंते होल रत्तिचारिस्म ।

जद् ता विहं पि रत्तिं, वारंतऽविहं किमंग पुणो ॥ ३०३९ ॥

अथवा 'तत्र' अध्वनि व्रजतां यो रात्रिचारी—रात्रौ गमनशीलस्तस्य भयमा-ऽऽत्म-अवचन-
विषया बहवः प्रत्यपाया भवेयुरिति रात्रौ गमनं वार्यते । यदि च 'विहमपि' अध्वानमपि रात्रौ
20 गन्तुं वारयति ततः किमन्न पुनः 'अविहम्' अनध्वानम् ? जनपदे सुतरा रात्रौ गन्तुं वारयति
इति भावः ॥ ३०३९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पने निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थानां वा रात्रौ वा
विक्रान्ते वाऽध्वगमनं 'पुनः' गन्तुमिति सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यवित्तरः—

१ 'य, तन्निषेधार्थं प्रस्तुतसूत्रमारभ्यत इति ॥ ३०३८ ॥ अमुमेव सम्बन्धं प्रकारान्तरे-
णाह—अहवा० गाथा का० ॥

२ 'तत्र' हवाहृतिकासूत्रोक्ते अथवा का० ॥

इहरा वि ता न कप्पइ, अद्धाणं किं तु राइविसयम्मि ।

अत्थावत्ती संसइ, कप्पइ कज्जे दिया नूणं ॥ ३०४० ॥

इतरथाऽपि तावन्न कल्पतेऽध्वानं गन्तुं 'किन्तु' किं पुना रात्रिविषये? तत्र सुतरां न कल्पते । यतश्च सूत्रं रात्रिविषयं प्रतिषेधं विधत्ते अतः 'अर्थापत्तिः' सामर्थ्यगम्यता सैव 'शंसति' कथयति—नूनं ज्ञायते दिवा 'कार्ये' ज्ञानादौ समुत्पन्नेऽध्वानमपि गन्तुं कल्पते ॥ ३०४० ॥ अथाध्वानमेव भेदतः प्ररूपयन्नाह—

अद्धाणं पि य दुविहं, पंथो मग्गो य होइ नायव्वो ।

पंथम्मि नत्थि किंची, मग्गो सग्गामो गुरु आणा ॥ ३०४१ ॥

५ "अद्धाणं" ति नपुंसकनिर्देशः प्राकृतत्वात्, ततो ७ अध्वा द्विविधः, तद्यथा—पन्था मार्गश्च । पन्था नाम—यत्र ग्राम-नगर-पल्ली-व्रजिकानां 'किञ्चिद्' एकतरमपि नास्ति । यत्र पुन-10 ग्रामानुग्रामपरम्परया वसिमं भवति स सग्रामो मार्ग उच्यते । द्वयोरपि रात्रौ गच्छतश्चत्वारो गुरुकाः; दिवा तु पथि चतुर्गुरवः, मार्गे चतुर्लघवः, आज्ञादयश्च दोषाः ॥ ३०४१ ॥

तं पुण गम्मिज्ज दिवा, रत्तिं वा पंथ गमण मग्गे वा ।

रत्तिं आएसदुगं, दोसु वि गुरुगा य आणादी ॥ ३०४२ ॥

स पुनरध्वा दिवा गम्येत रात्रौ वा, तच्चोभयमपि गमनं पथि वा मार्गे वा स्यात् । तत्र 15 रात्रिशब्दे आदेशद्वयम् । केचिदाचार्या ब्रुवते—सन्ध्या यतो राजते—शोभते तेन निरुक्तिशैल्या रात्रिरुच्यते, यस्तु सन्ध्याया अपगमः स विकालः । अन्ये तु ब्रुवते—यतः सन्ध्याया अपगमे चौर-पारदारिकादयो रमन्ते ततोऽसौ रात्रिरिति परिभाष्यते, सन्ध्यायां तु यत एते विरमन्ति ततः सा विकालः । पन्थानं वा मार्गं वा यदि रात्रौ विकाले वा गच्छति तदा द्वयोरपि चत्वारो गुरवः आज्ञादयश्च दोषाः । इयमन्याचार्यपरिपाठ्या गाथा ततो न पौनरुक्त्यम् 20 ॥ ३०४२ ॥ तत्र मार्गे तावद् दोषानुपदिदर्शयिषुराह—

मिच्छते उड्डाहो, विराहणा होइ संजमा-ऽऽयाए ।

रीयाइ संजमम्मी, छक्काय अचक्खुविसयम्मि ॥ ३०४३ ॥

रात्रौ मार्गे गच्छतः साधून् दृष्ट्वा कश्चिदभिनवधर्मा मिथ्यात्वं गच्छेत् । उड्डाहो वा प्रवच-नस्य भवति । विराधना वा सयमा-ऽऽत्मविषया भवेत् । तत्र संयमविराधनायामीर्यासमिति-25 प्रभृतिकाः समितीर्न शोधयति, रात्रौ वाऽचक्षुर्विषये षट्काया विराध्यन्ते । एष द्वारगाथासङ्के-पार्थः ॥ ३०४३ ॥ साम्प्रतमेनामेव सविस्तरं विवृणोति—

किं मण्णे निसि गमणं, जतीण सोहिंति वा क्हं इरियं ।

जइवेसेण व तेणा, अडंति गहणाइ उड्डाहो ॥ ३०४४ ॥

अमीषां परलोककार्योद्यतानां यतीनां किमर्थं 'निशि' रात्रौ गमनम्? किं मन्ये दुष्टचित्ता 30 अमी? कथं वा रात्रावटन्तोऽमी ईर्या शोधयन्ति? यथा चैतदसत्यं तथा सर्वमप्यमीषामस-त्यमिति मिथ्यात्वं स्थिरीकृतमुत्पादितं वा भवति । तथा 'यतिवेषेण नूनममी स्तेनाः पर्यटन्ति'

इति कृत्वा ग्रहणाऽऽकर्षणादिषु पदेषु विर्ययमानेषु महान् प्रवचनस्रोद्वाहो भवेत् ॥ ३०४४ ॥

मंजमविराहणाए, महच्चया तन्त्र पदम शुकाया ।

विहए अनेण तेणं, नहए अदिचं तु कंदार्ह ॥ ३०४५ ॥

मंजमविराहना द्विविधा—मूलगुणविषया उत्तरगुणविषया च । 'तत्र' मूलगुणविषयायां ४ मद्वात्रजानि विगच्छन्ते । तत्र प्रथमे मद्वात्रने राजावच्छुर्विषयनया 'पदकायाः' पृथिव्यादयो विनाशमश्नुवन्ते, द्वितीये रजन्यामन्तेनमसि स्तेनमिति भाषेत्, तृतीये कन्दमूलादिकम् 'अदत्तं' नामिना अविर्वीर्यं गृहीयान् ॥ ३०४५ ॥ अथवा—

दियदिचे वि मचित्ते, जिणनेचं किमुय मच्चरीविसए ।

जेमिं व ते सर्गग, अविदिच्चा नेहिं जीवेहिं ॥ ३०४६ ॥

10 यद्यपि कन्दादिकं नामिना दत्तं गृह्यते तथापि मचित्तमिति कृत्वा 'जिने' तीर्थकरैर्नानु-
ज्ञानमिति दिवाज्जि नैन्यं भवति किं पुनः शर्वरी—रात्रिन्तद्विषये—तद्गोचरे गृह्यतः ? । येषां वा
जीवानां नानि कन्दादीनि शरीराणि तैरविर्तीर्णानि गृह्यन्मूर्तयवतमङ्गो भवति ॥ ३०४६ ॥

पंचमे अणसुणार्दा, छंडे कथो व पदम विहया वा ।

भग्गवउ त्ति य जानो, अपरिणतो मेहृणं पि वए ॥ ३०४७ ॥

15 पञ्चमे मद्वात्रते^१ अनेपणीयम्, आदिशब्दादार्काणविकीर्णं हिरण्यादिकं च गृह्यतः परिग्रहो
भवति । 'पण्डे' राजिमक्तवते ~ "कथो व" त्ति विमत्तिव्यत्ययाद् ~ अध्वकल्पं सुज्जीत,
"पदम वाया व" त्ति प्रथम-द्वितीयपरीपशानुरो वा रजन्यां सुज्जीत वा पिवेद्वा, एवं पण्डवन-
विराहना । ततश्च 'भग्गवतोऽहम्' इति बुद्ध्या मथुनमसि 'वजेत्' मेवेत्, यद्वा योऽद्याप्यपरि-
णतः न मर्थं व्रजति सति कायिक्यादिनिमित्तमपमृतः सन् काश्चिद्विग्निकामप्यपसृतां विलो-
20 क्याल्यमागारिकं प्रतिमेवेत् ॥ ३०४७ ॥

भाविता मूलगुणविराहना । अथोत्तरगुणविराहनां भावयति—

गीयादऽसोहि रत्तिं, मामाए उच्चसदवाहणं ।

न य आदाणुस्मग्गे, मोहए कायाह टाणाह ॥ ३०४८ ॥

राजादीर्यादीनां ममितीनाम् 'अशोधिः' शोधिर्न भवति । तत्राचक्षुर्विषयत्वेनेर्यासमितिम्,
25 पथो विप्रणष्टानां साधूनामुच्चशब्देन व्याहृणं कुर्वन् साधाममितिम्, उपलक्षणत्वादुदकारादि-
कल्पशब्देनैर्यासमितिम्, तथाऽप्यनुपेक्षिते भूमाने "टाणाह" त्ति स्थान-निषदनादीनि कुर्वन्ना-
दाननिशेषसमितिम्, अस्त्रिष्टिहे "आयाह" त्ति कायिक्यादि व्युत्पन्नत् उत्सर्गसमितिं च न
शोध्यति ॥ ३०४८ ॥ एषा सर्वा मंजमविराहना । अथात्मविराहनामुपदर्शयति—

वान्हे तेणं नह सावए य विममे य खाणु कंटे य ।

४० अकम्हामयं आयममुत्थं, रत्तिं मग्गे भवे दोमा ॥ ३०४९ ॥

१ राजा गच्छतां मंजमविराहना द्विविधा भवति, तद्यथा—मूलं कां० ॥

२ तीर्णं 'सान्धकारतया केनाऽपि न दृश्येऽहम्' इति बुद्ध्या गृहीतं कां० ॥

३ ते सान्धकारतया अने कां० ॥

४ एतादृशगतः पाठः मा० त० दे० नास्ति ॥

५ मयं अहेउसमु तां । "अकम्हामयं अहेउत्तं" इति चूर्णां विनाशचूर्णां च ॥

रात्रौ मार्गे गच्छत एते दोषाः—‘व्यालेन’ सर्पादिना दश्येत, स्तेनैरुपकरणं संयतो वा ह्रियेत, सिंहादिभिर्वा श्वापदैरुपद्रूयेत, ‘विषमे वा’ निम्नोन्नते प्रपतेत्, स्थाणुना वा कण्टकैर्वा विध्येत, अथवा ‘आत्मसमुत्थं’ स्तेनादिवाह्यहेतुविरहेण स्वचित्तकल्पनोत्प्रेक्षितमकस्माद्भयं रात्रौ मार्गे गच्छतो भवेत् ॥ ३०४९ ॥ अथात्रैव द्वितीयपदमाह—

कप्पइ गिलाणगट्ठा, रत्तिं मग्गो तहेव संझाए ।

५

पंथो य पुव्वदिट्ठो, आरक्खिअओ पुव्वमणिओ य ॥ ३०५० ॥

अथ ग्लानः—रोगार्तः स एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं नेतव्यः, यद्वा ग्लानः कश्चिदपरत्र ग्रामादौ सञ्जातः तदर्थं तत्र गन्तव्यम्, एव ग्लानार्थं रात्रौ वा सन्ध्यायां वा मार्गं गन्तुं कल्पते । येन च पथा गन्तव्यं स पूर्वमेव—अर्वाग्दिने दृष्टः—प्रत्युपेक्षितो यथा भवति तथा कर्तव्यम् । आरक्षिकश्च पूर्वमेव भणितो <१> विधेयः, > यथा—वयं ग्लानकारणेन रात्रौ गमिष्यामः, भव-10 द्विर्न किमपि च्छलं ग्रहीतव्यम् । एवमुक्ते तेनानुज्ञाते सति गच्छन्ति ॥ ३०५० ॥

गतं मार्गद्वारम् । अथ पथिद्वारमाह—

दुविहो य होइ पंथो, छिन्नद्वाणंतरं अछिन्नं च ।

छिन्नम्मि नत्थि किंवी, अछिन्न पल्लीहिं वइगाहिं ॥ ३०५१ ॥

द्विविधश्च भवति पन्थाः, तद्यथा—छिन्नाध्वान्तरमच्छिन्नाध्वान्तरं च । छिन्नं—ग्रामादिर-15 हितमध्वलक्षणं यदन्तरम्—अपान्तरालं तत् छिन्नाध्वान्तरम्, तद्विपरीतमच्छिन्नाध्वान्तरम् । तत्र च्छिन्ने पथि ग्राम-नगर-पल्ली-व्रजिकानां किञ्चिदेकतरमपि नास्ति, सर्वथैव शून्यत्वात् । यः पुनरच्छिन्नः पन्थाः स पल्लीभिर्व्रजिकाभिर्वा युक्तो भवति ॥ ३०५१ ॥

छिन्नेण अछिन्नेण व, रत्तिं गुरुगा य दिवसतो लहुगा ।

उद्दरे पवज्जण, सुद्धपदे सेवती जं च ॥ ३०५२ ॥

20

अनन्तरोक्तेन च्छिन्नेनाच्छिन्नेन वा पथा व्रजतो रात्रौ चतुर्गुरुकैः, दिवा गच्छतश्चतुर्लघुकाः । अत एव यत्रोर्ध्वदराः पूर्यन्ते तत्र यद्यध्वान प्रतिपद्यन्ते तदा शुद्धपदेऽप्येतत् प्रायश्चित्तम्, यच्चाकल्पनीयादिकं किमपि सेवते तन्निष्पन्नं पृथक् प्रायश्चित्तमापद्यते ॥ ३०५२ ॥

इदमेव स्फुटतरमाह—

उद्दरे सुभिक्षे, खेमे निरुवइवे सुहविहारे ।

25

जइ पडिवज्जति पंथं, दप्पेण परं न अन्नेण ॥ ३०५३ ॥

‘ऊर्ध्वदरे’ अनन्तरोक्ते ‘सुभिक्षे’ सुखमभैक्षे ‘क्षेमे’ स्तेन-परचक्रादिभयरहिते ‘निरुपद्रवे’ अग्निवाद्युपद्रववार्जिते ‘सुखविहारे’ सुखेनैव मासकल्पविधिना विहर्तुं शक्ये, एवंविधे जनपदे सति यदि पन्थानं छिन्नमच्छिन्नं वा प्रतिपद्यते । कथम् ? इत्याह—‘परं’ केवलं ‘दर्पेण’ देश-दर्शनादिनिमित्तं न ‘अन्येन’ ज्ञानादिना पुष्टालम्बनेन ॥ ३०५३ ॥ ततः किं भवति ? इत्याह— 30

आणा न कप्पइ त्ति य, अणवत्थ पसंगताए गणणासो ।

१ इतोऽग्रे ग्रन्थाग्रं ५५०० इति भा० विना ॥ २ <१> एतन्मध्यगतः पाठ का० एव वर्तते ॥

३ °काः प्रायश्चित्तम्, दिवसतो गच्छ° का० ॥

४ °व स्पष्टतर° भा० ॥

चम्मकरग सत्थादी, दुल्लिग कप्पे अ चिलिमिणिअग्रहणे ।

तस विपरिणमुड्डाहो, कंदाइवधो य कुच्छा य ॥ ३०५८ ॥

इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासङ्ख्येन योजना कार्या । तद्यथा—चर्मकरकं यदि न गृह्णन्ति ततः ‘त्रसानां’ पूतरकादीनां विराधना भवति । शस्त्रकोशस्य आदिशब्दाद् गुलिका-खोलादीनामग्रहणे कण्टकादिशल्यविद्धानां शैक्षादीनां च विपरिणामो भवति । ‘दुल्लिग’^१ चि^२ लिङ्गद्वयं—गृहिलिङ्गं अन्यपाषण्डिकलिङ्गं च, तयोरुपकरणेऽगृह्यमाणे खलिङ्गेनैव रात्रौ भक्तग्रहणे पिशितादिग्रहणे वा उड्डाहः स्यात् । अध्वकल्पं विना कन्दमूलादीनां वधो भवति । चिलिमि-लिकाया अग्रहणे मण्डल्या भुञ्जानान् विलोक्य जनः ‘कुत्सां’ जुगुप्सां कुर्यात् ॥ ३०५८ ॥

अप्परिणामगमरणं, अइपरिणामा य होंति नित्थका ।

निग्गय गहणे चोइय, भणंति तइया कहं कप्पे ॥ ३०५९ ॥

10

तत्राध्वनि गच्छतामेषणीयालाभे पञ्चकादियतनयाऽनेषणीयमपि गृह्यते, तच्चापरिणामको न गृह्णाति, अगृह्णानस्य च तस्य मरणं भवेत् । ये पुनरतिपरिणामकास्तेऽकल्पनीयग्रहणं दृष्ट्वा ‘नित्थकाः’ निर्लज्जा भवन्ति, ततश्चाध्वनो निर्गताः सन्तोऽकल्प्यग्रहणं कुर्वाणा गीतार्थैः प्रति-नोदिताः—‘आर्याः ! मा गृहीध्वमकल्प्यम्’ ततस्ते ब्रुवते—तदाऽध्वनि वर्त्तमानाना ‘कथ-मकल्प्यत ?’ कथं कल्पनीयमासीत् ? ॥ ३०५९ ॥

15

तेणभयोदककजे, रत्तिं सिग्घगति दूरगमणे य ।

वहणावहणे दोसा, बालादी सल्लचिद्धे य ॥ ३०६० ॥

स्तेनभये दण्डकचिलिमिलिकां विना, उदककार्ये चर्मकरकं गुलिकां खोलकानि वा विना यत् प्राप्नुवन्ति < तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । > रात्रौ सार्थवशेन शीघ्रगतौ दूरगमने वोपस्थिते तलिकाभिर्विना बाल-वृद्धादयः प्रपतन्ति तान् यदि कापोतिकया वहन्ति तदा स्वयं परिताप्यन्ते,^{२०} अथ कापोतिकाया अभावान्न वहन्ति ततस्ते परिताप्यन्ते । शल्यविद्धाः शस्त्रकोशकेन विना शल्येऽनुद्ध्रियमाणे यत् परितापनादिकं प्राप्नुवन्ति तन्निष्पन्नम् ॥ ३०६० ॥

यत एवमतो निष्कारणेऽध्वा न प्रतिपत्तव्यः । कारणे तु प्रतिपद्यमानानामयं क्रमः—

विइयपय गम्ममाणे, मग्गे असतीय पंथे जतणाए ।

परिपुच्छिऊण गमणं, अछिण्णे पल्लीहिं वइगाहिं ॥ ३०६१ ॥

25

द्वितीयपदे अध्वनि गम्यमाने प्रथमं मार्गेण, मार्गस्यासति पथाऽपि^३ यतनया गन्तव्यम् । तत्र च जन परिपृच्छ्य यः पल्लीभिर्ब्रजिकाभिर्वा अच्छिन्नः पन्थास्तेन गमनं विधेयम् । तद-भावे छिन्नेनापि ॥ ३०६१ ॥ अथ यैः कारणैर्गन्तुं कल्पते तानि दर्शयति—

असिवे ओमोदरिए, रायहुट्टे भये व आगाढे ।

गेलन्न उत्तिमट्टे, णाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३०६२ ॥

30

१ ‘अध्वकल्पं’ वक्ष्यमाणलक्षणं विना का० ॥

२ < > एतन्मध्यगतः पाठः का० एव वर्त्तते ॥

३ °पदे वक्ष्यमाणैः कारणैः अध्व° का० ॥ ४ °पि वक्ष्यमाणलक्षणया यत° का० ॥

आगाढशब्दः प्रत्येकप्रसिद्धयते—आगाढेऽग्निवेऽवमौदये राजद्विष्टे बोधिक-स्तेनादि-
भये वा; यद्वा आगाढं नाम—ज्ञेय-सागारिकादिकमन्यतरकारणम्, तथा ग्लान उत्तमार्थप्रति-
पन्नो वा कचिद् देशान्तरे श्रुतोऽपान्तराले च तत्र छिन्नः पन्था अतस्तत्प्रतिचरणार्थं गन्तव्यम्,
उत्तमार्थं वा प्रतिपितुः सविन्नगार्तार्थसमापे छिन्नेनापि पथा गच्छति । ‘ज्ञानम्’ आचारादि
५ ‘दर्शनं’ दर्शनविशुद्धिकारकाणि शास्त्राणि तदर्थमध्वानं गच्छेत् । चारित्रार्थं नाम—यत्र देशे
स्त्रीदोषा गणनादोषा वा भवन्ति तं परित्यज्य देशान्तरं गन्तव्यम् ॥ ३०६२ ॥

एगहिं कारणेहिं, आगाढेहिं तु गम्भमाणेहिं ।

उवगरण पुव्वपडिलेहिण सत्थेण गंतव्वं ॥ ३०६३ ॥

‘एतैः’ अग्निवादिभिः कारणैरागाढैरेव ‘गम्भमानैः’ प्राप्त्रमाणैरुपकरणमन्वप्रायोगैश्च गृहीत्वा
10 पूर्व—गमनात् प्राक् प्रत्युपेक्षितः—सम्यक् शुद्धाशुद्धतया निरूपितो यः सार्थज्ञेन सह गन्तव्यम्
॥ ३०६३ ॥ अथैवमेव स्पष्टयति—

अग्निवे अगम्भमाणे, गुरुणा नियमा विराहणा दुविहा ।

तम्हा खलु गंतव्वं, विहिणा जो वन्निओ हिट्ठा ॥ ३०६४ ॥

अग्निवे समुत्पन्ने सति यदि न गम्यते नतश्चत्वारो गुरवः । तत्र च तिष्ठतां नियमाद्
15 ‘द्विविधा’ सयमा-ऽऽत्मनोः अथवाऽऽत्मनः परस्य चेति विरागना । यत एवं तस्मात् ‘खलु’
निश्चितं त्रिविधा गन्तव्यम् । कः पुनर्विधिः ? इत्याह—यः ‘अथस्ताद्’ ओघनिर्युक्तौ—
“सवच्छरवारसम्पण, होही असिबं ति ते तओ निंति ।” (भा० गा० १५) इत्यादिगाथाभि-
वर्णितः । शेषाप्यप्यवमौदर्यादीनि पदानि यथैवाघनिर्युक्तौ तथैव वक्तव्यानीति ॥ ३०६४ ॥

उवगरण पुव्वमणियं, अप्पडिलेहिं चउगुरु आणा ।

20 ओमाण पंत सत्थिय, अतियत्तिय अप्पपत्थयणो ॥ ३०६५ ॥

उपकरणं ‘पूर्वमणितं’ < रात्रि मत्तमृश्रोक्तं नन्दीभाजन- > चर्मकरकादिकं तदगृहानस्य
चतुर्गुरुका । सार्थं वा यदि न प्रत्युपेक्षन्ते तदापि चतुर्गुरवः आज्ञादयश्च दोषाः । तथा सार्थः
कदाचिदवमानेन स्वपक्ष-परपक्षकृतेनानीचोद्वेजिनो भवेत्, यद्वा सार्थिकाः ‘आतिवात्रिका
वा’ सार्थचिन्तकाः प्रान्ता भवेयुः, ‘अल्पपथ्यदनो वा’ स्वल्पशम्बलः स सार्थः ॥ ३०६५ ॥

25 अन एतदोषपरिहारार्थं सार्थः प्रत्युपेक्षितव्यः । कथं पुनः ? इति अत्रोच्यते—

राग-दोसविमुक्तो, सत्थं पडिलेहें सो उ पंचविहो ।

भंडी बहिलग भरवह, ओदरिया कप्पडिय सत्थो ॥ ३०६६ ॥

‘राग-द्वेषविमुक्तो नाम’ यस्य गन्तव्ये न रागो न वा द्वेषः स सार्थं प्रत्युपेक्षते । स च सार्थः
पञ्चविधः, तद्यथा—मण्टी—गत्री तदुपलक्षितः प्रथमः सार्थः । बहिलकाः—करमी-वेसर-बलीवर्द-
30 प्रमृतयः तदुपलक्षितो द्वितीयः । मारवहः—पोट्टलिकावाहकास्तेषां सार्थः तृतीयः । औद-

१. ‘वे आगाढेऽवमौदये आगाढे राजद्विष्टे आगाढे बोधिक-स्तेनादिभये वा छिन्नेनापि
पथा गन्तव्यम् । यद्वा आगाढं नाम का० ॥ २. ‘यं नन्दीभाजनादिकं प्रागुक्तनीत्या
गृही’ का० ॥ ३. ‘४’ एतदन्तर्गतः पाठः भा० त० ड० नास्ति ॥ ४. सार्थारक्षकाः का० ॥

रिका नाम—यत्र गताः तत्र रूपकादिकं प्रक्षिप्य समुद्दिशन्ति, समुद्देशनानन्तरं भूयोऽप्यग्रतो गच्छन्ति, एष चतुर्थः । कार्पटिकाः—भिक्षाचरास्ते भिक्षां अमन्तो व्रजन्ति तेषां सार्थः पञ्चमः ॥ ३०६६ ॥ अथैनामेव गाथां विवृणोति—

गन्तव्यदेशरागी, असत्थ सत्थं पि कुणति जे दोसा ।

इअरो सत्थमसत्थं, करेइ अच्छंति जे दोसा ॥ ३०६७ ॥

5

यो गन्तव्ये देशे रागी स सार्थप्रत्युपेक्षकः कृतोऽसार्थमपि सार्थं करोति, ततः कुसार्थेन गच्छतां ये दोषास्तानापद्यन्ते, < तैन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं सूरयः प्राप्नुवन्तीति भावः । > 'इतरो नाम' गन्तव्यदेशद्वेषवान् स सार्थमप्यसार्थं करोति, ततस्तत्राग्निवादिषु सन्तिष्ठमानानां ये दोषास्तान् प्राप्नुवन्ति । < तस्माद् राग-द्वेषविमुक्तः सार्थप्रत्युपेक्षकः सूरिभिः प्रस्थापनीयः ॥ ३०६७ ॥

अथ सार्थपञ्चकेऽपि गमनक्रमं गुणागुणविभागं च दर्शयति—>

10

उत्परिवाडी गुरुगा, तिसु कंजियमादिसंभवो होजा ।

परिवहणं दोसु भवे, बालादी सल्ल गेलन्ने ॥ ३०६८ ॥

'उत्परिपाद्या' यथोक्तक्रममुल्लङ्घ्य यदि सार्थेन सह गच्छन्ति तदा चतुर्गुरुकाः । किमुक्तं भवति ?—भण्डीसार्थं विद्यमाने यदि बहिलकसार्थेन गच्छन्ति तदा चतुर्गुरुकाः, अथ भण्डी-सार्थो न प्राप्यते ततो बहिलकसार्थेनापि गन्तव्यम्, तत्र विद्यमाने भार्वहसार्थेन गच्छन्ति 15 तदापि चतुर्गुरुवः, एवं भार्वहादिसार्थेष्वपि भावनीयम् । अत्र चाद्येषु 'त्रिषु' भण्डी-बहिलक-भार्वहसार्थेषु काञ्चिकादिपानकानां सम्भवो भवेत्, 'द्वयोस्तु' भण्डी-बहिलकसार्थयोर्बालानाम् आदिशब्दाद् वृद्धानां दुर्बलानां गत्यविद्धानां ग्लानानां च परिवहनं भवेत् ॥ ३०६८ ॥

किं पुनः सार्थं प्रत्युपेक्षणीयम् ? इत्याह—

सत्थं च सत्थवाहं, सत्थविहाणं च आदियत्तं च ।

20

दव्वं खेत्तं कालं, भावोमाणं च पडिलेहे ॥ ३०६९ ॥

सार्थं सार्थवाहं सार्थविधानम् आतियान्निकं द्रव्यं क्षेत्रं कालं भावम् अवमानं च प्रत्युपेक्षेत इति द्वारगाथासङ्क्षेपार्थः ॥ ३०६९ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

सत्थि त्ति पंच भेया, सत्थाहा अट्ट आइयत्तीया ।

सत्थस्स विहाणं पुण, गणिमाई चउव्विहं होइ ॥ ३०७० ॥

25

सार्थं इति पदेन भण्डीसार्थादयः पूर्वोक्ताः पञ्च भेदा गृहीताः । सार्थवाहाः पुनरष्टौ, आतियान्निका अप्यष्टौ, उभयेऽप्युत्तरत्र वक्ष्यन्ते । सार्थविधानं पुनर्गणिमादिभेदाच्चतुर्विधं भवति ।

१ °व निर्युक्तिगाथां का० ॥ २ रागो भा० । एतदनुसारेणैव भा० दीक्षा । दृश्यता टिप्पणी ३ ॥
३ यस्य गन्तव्ये देशे रागः स सार्थं भा० ॥ ४-५ < > एतन्मध्यगत पाठः भा० त०
६ °रवाहं का० विना ॥ ७ °रवाहं का० ॥ ८ °रवाहं मो० ले० ॥

९ °कायामोष्णोदकादि° का० ॥ १० कथं पुनः सार्थः प्रत्युपेक्षणीयः ? भा० ॥ ११ °ताः,
ते च विधिना प्रतिलेखनीयाः । तथा सार्थवा° का० ॥ १२ 'आतियान्निकाश्च' सार्थरक्षकाः
तेऽप्यष्टौ, उभयेषामपि भेदा वक्ष्यमाणलक्षणाः प्रतिलेखनीयाः । सार्थविधानं का० ॥

तत्र गणिमं—यदंकाद्यादिमध्यया गणयित्वा दीयते, यथा—हरीतकी-पृगंकादि । धरिमं—
यत् तुल्यां वृत्ता दीयते, यथा—चण्ड-शर्करादि । मेयं—यत् पलादिना सेतिकादिना वा
मायते, यथा—वृत्रादिकं तन्दुलादिकं वा । पारिच्छेयं नाम—यच्चक्षुषा परीक्ष्यते, यथा—
वज्र-नल-मोक्तिकादि । एतच्चतुर्विधमपि द्रव्यं मर्द्दामार्थादिषु प्रत्युपेक्षणीयम् । तथा द्रव्य-क्षेत्र-
६ काल-मावेरपि सार्थः प्रत्युपेक्षणीयः ॥ ३०७० ॥ तत्र द्रव्यतः प्रत्युपेक्षणां तावदाह—

अणुरंगाई जाणे, गुंठाई बाहणे अणुणवणा ।

धम्मू नि वा मईय व, बालादि अणिच्छे पडिहुट्टा ॥ ३०७१ ॥

अणुरङ्गा नाम—शैलिकान्तदादीनि यानानि गवेषणीयानि, आदिशब्दान् शकटादिपरिश्रुः ।
बाहणानि ‘गुण्टादीनि’ गुण्टा नाम—शेटको महिषो वा, आदिशब्दान् कर्म-वृषमादिपरि-
10 श्रुः । एतेषां यानानां बाहणानां चतुर्ज्ञापना कर्तव्या, यथा—अस्माकं कौर्षा वाजो वृद्धो
दुर्वजो न्यूनः शल्यविद्धो वा गन्तुं न शक्यन् स युष्मामिरनुरङ्गादौ वा ८ तुङ्गादौ वा ८
आरोहयितव्यः । यदि ‘एवम्, धर्मः’ इति वृत्ताऽनुजानन्ति ततः सुन्दरम् । अथ नानुजानन्ति
ततः ‘भृत्या’ मूष्येतापि यथाऽऽरोहयन्ति तथा प्रज्ञायितव्याः । अथ मूष्येतापि बाह्यादीनामा-
रोहणं नेच्छन्ति ततः ‘प्रतिहृष्टाः’ प्रतिषिद्धाः, तैः सह न गन्तव्यमित्यर्थः ॥ ३०७१ ॥

15 अपि च—

दंतिक्-गोर-निह-गुल-सण्णिएमादिमंडमरिएमु ।

अंतरवाधातम्मि व, तं दिनिहरा उ किं देंति ॥ ३०७२ ॥

मौदक-मण्डका-श्लोकवर्त्यादिकं यद् बहुविधं दन्तवाद्यकं तद् दन्तिकम्, “गोर” त्रि
गोबृमाः, ‘निह-गुलै’ प्रतीतौ, ‘सर्पिः’ वृत्तम्, एवमादीनां मध्यमाण्डानां यत्र शकटानि
20 मृत्तानि प्राप्यन्ते न मार्थं द्रव्यतः शुद्धः । यत् एवमादिमाण्डमृतेषु शकटादिषु मत्सु यद्यपि
अन्तरा-अपान्तगले व्याघातः—वर्षा-नदीपूर्गादिकं उत्पद्यते तथापि ‘तद्’ दन्तिकादिकं ते
सार्थिकाः स्वयमपि मृशयन्ति सावृतामपि च प्रयच्छन्ति । ‘इतरथा’ तेषामभावे किं ददति १,
न किमर्थमित्यर्थः ॥ ३०७२ ॥ व्याघातकारणान्येव दर्शयति—

वासेण नदीपूरेण वा वि तेणमय हत्थि रोषे य ।

25 स्वामे व जन्थ गम्मनि, असिचं वेमादि वाधाता ॥ ३०७३ ॥

मार्थस्य गच्छतोऽपान्तगले आर्गादवर्षेण वा नदीपूरेण वा बहुतर्गद्वसान् व्याघात उप-
स्थितः, अग्रतो वा स्नेनानां मयसुतकम्, दुष्टहस्तिना वा मार्गो निरुद्धः, ‘यत्र वा’ नगरादौ
‘गम्यते’ गन्तुमिष्यते तत्र रोषको वा राज्यक्षोभो वा अशिवं वा उत्पद्यते, एवमादयो गमनस्य
व्याघाता भवन्ति । तेष्वस्त्रिनेषु यद्यपान्तगले सार्थः सन्निवेशं कृत्वा तिष्ठन्ति तथापि दन्तिका-
30 दिरुद्विविधत्वाच्चद्रव्यमृत्तानु गर्भाषु सुखैरेव साधवः संस्तरन्ति । अतस्तेन सह गन्तव्यम्
॥ ३०७३ ॥ न पुनरीदृशेन—

१ ‘मदस्यादिपरि’ मा० ॥ २ ‘एतदन्तर्गतः पाठः मा० कं० एव वर्तते ॥ ३ ‘न्तिकादि’ मा०
कं० ॥ ४ ‘गाढं वर्षे’ पतितुमारब्धम्, चतुर्मासवाहिनी वा नदी पूरेण समायाता, अग्रं मा० ॥

कुङ्कुमं अगुरुं पत्तं, चोयं कस्तूरिया य हिङ्गुं च ।

संखग-लोणभरितेण, न तेण सत्थेण गंतव्वं ॥ ३०७४ ॥

कुङ्कुमं अगुरुः तगरपत्रं “चोयं” ति त्वक् कस्तूरिका हिङ्गुरेवमादिकमखाद्यद्रव्यं यत्र भवति, यश्च शङ्खेन लवणेन वा भृतः—पूर्णः, तत्रान्तरा व्याघाते समुत्पन्ने निष्ठितशम्बलाः सार्थिकाः किं प्रयच्छन्तु ? यत एवमतः ‘तेन’ तादृशेन सार्थेन सह न गन्तव्यम् ॥ ३०७४ ॥ ५

गता द्रव्यतः प्रत्युपेक्षणा । अथ क्षेत्र-काल-भावस्तामाह—

खेत्ते जं बालादी, अपरिस्संता वयंति अद्वाणं ।

काले जो पुव्वण्हे, भावे सपक्खादणोमाणं ॥ ३०७५ ॥

यावन्मात्रमध्वानं बाल-वृद्धादयोऽपरिश्चान्ताः ‘व्रजन्ति’ गन्तुं शक्नुवन्ति तावन्मात्रं यदि सार्थो व्रजति तदा स सार्थः ‘क्षेत्रे’ क्षेत्रतः शुद्धः । तथा यः सूर्योदयवेलायां प्रस्थितः पूर्वाह्ने तिष्ठति 10 स कालतः शुद्धः । यत्र तु स्वपक्ष-परपक्षमिक्षाचरैरनवमानं स भावतः शुद्धः ॥ ३०७५ ॥

एक्किं सो दुविहो, सुद्धो ओमाणपेत्थितो चेव ।

मिच्छत्तपरिग्गहितो, गमणाऽऽदियणे य ठाणे अ ॥ ३०७६ ॥

भण्डीसार्थ-बहिलकसार्थयोर्मध्यादेकैको द्विविधः—शुद्धोऽशुद्धश्च । शुद्धो नाम—यो नावमानप्रेरितः, अवमानप्रेरितोऽशुद्धः । तथा सार्थवाह आदियात्रिको वा यो वा तत्र प्रधानः स यदि 15 मिथ्यादृष्टिस्तदा स सार्थो मिथ्यात्वपरिगृहीत इति कृत्वा नानुगन्तव्यः । “गमणाऽऽदियणे य ठाणे य” ति गमने यः सार्थः मृदुगतिः अच्छिन्नेन वा पथा व्रजति, आदनं—भोजनं तद्वे-लाया यस्तिष्ठति, ‘स्थाने च’ स्थण्डिले यो निवेशं करोति ईदृशः शुद्धः ॥ ३०७६ ॥

अथ स्वपक्ष-परपक्षावमानं व्याख्यानयति—

समणा समणि सपक्खो, परपक्खो लिङ्गिणो गिहत्था य ।

20

आया-संजमदोसा, असईय सपक्खवज्जेण ॥ ३०७७ ॥

स्वपक्षः श्रमणाः श्रमण्यश्च द्रष्टव्याः । परपक्षो लिङ्गिनो गृहस्थाश्च । इह लिङ्गिनोऽन्यती-र्थिका द्रष्टव्याः । ईदृशेन मिक्षाचरवर्गेणाकीर्णे पर्याप्तमलभमानानामात्म-संयमदोषा भवन्ति । तत्रात्मदोषाः परितापनादिना, संयमदोषास्तु कन्टादिग्रहणेनेति । अथानवमानं सर्वथैव न प्राप्यते ततोऽनवमानस्यासति ‘स्वपक्षवर्जेन’ स्वपक्षावमानं वर्जयित्वा यत्र परपक्षावमानं भवति 25 तेन गन्तव्यम् । तत्र जनो मिक्षाग्रहणे विशेषं जानाति—इमे श्रमणाः, एते तु तच्चक्रिकादय इति ॥ ३०७७ ॥

“गमणाऽऽदियणे य ठाणे य” ति पदत्रयं व्याचष्टे—

१ °म तगर पत्तं तां ॥ २ यत्र कुङ्कुमा-ऽगुरु-तगरपत्र त्वक्-कस्तूरिका-हिङ्गवादि-कमखाद्यं भा० ॥ ३ °वन्तीति भावः, ताव° भा० ॥

४ सार्थः क्षेत्रशुद्धः का० विना ॥ ५ तु ‘स्वपक्षाद्यनवमानं’ स्वपक्ष° कां० ॥

६ शुद्धो मन्तव्यः ॥ ३०७९ ॥ अथावमानप्रत्युपेक्षणां भावयति—एक्किं कां० ॥

७ °सार्थादीनामेकैकः सार्थां द्विवि° भा० । “एक्किं ति मंडिगो बहिलगो य, एस दुविहो वि सुद्धो असुद्धो य” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ ८ °नुमन्तव्यः भा० सो० हे० ॥

गमणं जो जुत्तराती, बड्गा-पल्लीहिं वा अछिण्णेणं ।
 थंडिहं तत्थ भवे, भिक्खग्गहणे य वसही य ॥ ३०७८ ॥
 आदियणे भोत्तूणं, ण चलति अवरण्हे तेण गंतव्वं ।
 तेण परं भयणा ऊ, ठाणे थंडिह्ठाई उ ॥ ३०७९ ॥

८ गमनशुद्धो नाम यः सार्थः 'युक्तगतिः' मन्दगमनः, न गौत्रं गच्छतीत्यर्थः; यो वा ब्रजिका-पल्लीभिरच्छिन्नः पन्थास्तेन गच्छति, यनस्तत्राच्छिन्ने पथि स्यण्डिलं भवति, ब्रजिकादौ च सुखेनैव भिक्षाग्रहणं वसतिश्च प्राप्यते ॥ ३०७८ ॥

आदनं—भोजनं तद्वेलायां यस्तिष्ठति, मुक्त्वा चापराहे न चलति तेन सह गन्तव्यम् ।
 'तेण परं भयणा उ' ति प्राकृतत्वात् पञ्चम्यर्थे तृतीया, 'ततः परं' भोजनादनन्तरमपराहे
 १० यश्चलति तत्र भजनौ कर्तव्या—यदि सर्वेऽपि साधवः समर्थालवर्णा गन्तुं ततः शुद्धः अथ
 न शक्नुवन्ति ततोऽशुद्ध इति । स्थानं नाम—गमनादुपरन्य निवेशं कृत्वा कचिन् प्रवेशेऽव-
 स्थानम्, तत्र यः स्यण्डिलस्यायी स शुद्धः, अस्यण्डिले तिष्ठन्नशुद्ध इति ॥ ३०७९ ॥ अथ
 यदुक्तम् 'अष्टौ मार्थवाहा आदियात्रिकाश्च' (गा० ३०७०) इति तदेतद् व्याख्यानयति—
 पुराण सावग सम्मदिद्धि अहामद् दाणंसहे य ।

१५ अणमिग्गाहिं मिच्छे, अभिग्गहे अण्णतित्थी य ॥ ३०८० ॥
 'पुराणः' पश्चात्कृतः १ 'श्रावकः' प्रतिपत्ताणुव्रतः २ 'सम्यग्दृष्टिः' अविरतसम्यग्दर्शनी
 ३ 'यथामद्रकः' सामान्यतः साधुदर्शनपत्रपाती ४ 'दानश्राद्धः' प्रकृत्यैव दानरुचिमान् ५ अन-
 भिमृहीतमिथ्यादृष्टिः ६ अभिमृहीतमिथ्यादृष्टिः ७ अन्यतीर्थिकः ८ एते त्रयोऽपि प्रतीताः ।
 एवमष्टौ सार्थाधिपतयः । आदियात्रिका अप्येवमेवाष्टौ भवन्ति ॥ ३०८० ॥

२० नाम्प्रतमञ्चानं प्रतीत्य भक्तानुपदर्शयति—

सत्थपणए य सुद्धे, य पंछिओ कालऽकालगम-भोगी ।

कालमकालद्धाई, सत्थाहऽद्धाऽऽदियत्तीया ॥ ३०८१ ॥

सार्थपञ्चके मण्डीसार्थो बहिलकसार्थश्चावमाने शुद्धो वा स्यात् प्रेरितो वा, य शुद्धस्तेन
 गन्तव्यम् । तथा कालगामिनोऽकालगामिनो वा कालभोजिनोऽकालभोजिनो वा कालनिवेशि-
 २५ नोऽकालनिवेशिनो वा स्यण्डिलस्यायिनोऽस्यण्डिलस्यायिनो वा ते पञ्चापि सार्था भवेयुः । तथा
 अष्टौ सार्थवाहा अष्टौ चाऽऽदियात्रिकाः ॥ ३०८१ ॥

< एमिः पंदे. कियन्तो भक्ता उचिष्ठन्ते ? इत्याह—>

एतेसिं तु पयाणं, मयणाएँ सयाई एकपन्नं तु ।

वीसं च गमा नेया, एत्तो य सयग्गसो जयणा ॥ ३०८२ ॥

१ 'च्छति स गमनशुद्धो मन्तव्यः, यतः' कां० ॥ २ 'ति स भोजनशुद्धः' कां० ॥ ३ भो-
 ले० विनाऽन्यत्र—'ना कार्यो—यदि मा० तं दे० । 'ना कार्यो, तुशब्दः पादपूरणे, यदि कां० ॥

४ 'अन्नं शुद्धमन्वेष्ट्यम्, कथम् ? इत्याह—'अप्रेरितं' सपक्ष-परपक्षाभ्यामनुद्धेजितम्,
 तथा काल' मा० ॥ ५ < > एतन्नच्यग्नमवनेरणं ना० नांति ॥

एतेषां पदानां संयोगेन 'भजनायां' भङ्गरचनायां विधीयमानायामेकपञ्चाशत्सङ्ख्यानि शतानि विंशतिश्च 'गमाः' भङ्गका ज्ञेयाः । "एतो य सयगसो जयण" ति आर्पत्वाद् 'एषु' सार्थेषु शुद्धा-ऽशुद्धेषु सार्थवाहा-ऽऽदियात्रिकेषु च भद्रक-प्रान्तेषु अल्पबहुत्वचिन्तायां 'शताग्रशः' शतसङ्ख्यभेदा यतना भवति ॥ ३०८२ ॥ अमुमेवार्थं भाष्यकारः प्रकटयन्नाह—

कालुङ्गाई कालनिवेशी, ठाणुङ्गाती य कालभोजी य ।

उगगतऽणत्थमि थंडिल, मज्झण्ह धरंत सूरं य ॥ ३०८३ ॥

इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासङ्ख्यं योजना, तद्यथा—कालोत्थायी नाम स सार्थो य उद्गते सूर्ये उत्तिष्ठते, चलतीत्यर्थः । कालनिवेशी योऽनस्तमिते रवौ प्रथमायां वा पौरुष्यां निवेशं कृत्वा तिष्ठति । स्थानस्थायी यः स्थण्डिले व्रजिकादौ तिष्ठति । कालभोजी यो मध्याह्ने सूर्ये वा ध्रियमाणे भुङ्क्ते ॥ ३०८३ ॥

10

एतेसिं तु पयाणं, भयणा सोलसविहा उ कायन्वा ।

सत्थपणएण गुणिया, असिती भंगा तु णायन्वा ॥ ३०८४ ॥

'एतेषां' चतुर्णां पदानां षोडशविधां भजना कर्त्तव्या, तद्यथा—कालोत्थायी कालनिवेशी स्थानस्थायी कालभोजी १ कालोत्थायी कालनिवेशी स्थानस्थायी अकालभोजी २ कालोत्थायी कालनिवेशी अस्थानस्थायी कालभोजी ३ कालोत्थायी कालनिवेशी अस्थानस्थायी अकालभोजी ४ । एवमकालनिवेशिपदेनापि चत्वारो भङ्गा अवाप्यन्ते, लब्धा अष्टौ भङ्गाः । एतेऽकालोत्थायिपदेनाप्यष्टौ प्राप्यन्ते, जाताः षोडश भङ्गाः । एते च सार्थपञ्चकेऽपि प्राप्यन्त इति पञ्चभिर्गुण्यन्ते, गुणिताश्चाशीतिर्भङ्गका भवन्ति ॥ ३०८४ ॥

सत्थाह अट्टगुणिया, असीति चत्ताल छस्सता होंति ।

ते आइयत्तिगुणिया, सत एकावण्ण वीसहिया ॥ ३०८५ ॥

20

पूर्वलब्धा अशीतिर्भङ्गकाः प्रतिसार्थवाहं प्राप्यन्ते इति कृत्वा अशीतिरष्टभिः सार्थवाहैर्गुणिताः षट् शतानि चत्वारिंशानि भवन्ति । एतानि चाष्टभिरादियात्रिकैर्गुण्यन्ते जातानि भङ्गकानामेकपञ्चाशच्छतानि विंशत्यधिकानि । एषामन्यतरस्मिन् सार्थे यथायोगमल्पबहुत्वं परिभाव्य यत्र बहुतरा गुणा भवन्ति तमभिरोच्य गुरुपादमूलमागत्य सार्थप्रत्युपेक्षका आलोचयन्ति ॥ ३०८५ ॥ अथ सार्थवाहस्यानुज्ञापनायां विधिमाह—

25

दोण्ह वि चियत्त गमणं, एगस्सऽचियत्त होति भयणा उ ।

अप्पत्ताण णिमित्तं, पत्ते सत्थम्मि परिसाओ ॥ ३०८६ ॥

यत्रैकः सार्थवाहस्तत्र तमनुज्ञापयन्ति, ये वा प्रधानपुरुषास्तेऽनुज्ञापयितव्याः । अथ द्वौ सार्थाधिपती ततो द्वावप्यनुज्ञापयितव्यौ, यदिं प्रीतिकं ततो गमनं कर्त्तव्यम् । अथैकस्याप्रीतिकम्

१ 'विंशतिश्च' विंशत्यधिकानि 'गमाः' का० ॥ २ 'ध्याहवेलायां' सूर्ये वा 'ध्रियमाणे' अनस्तमयमाने भु० का० ॥ ३ 'धा' षोडशभङ्गप्रमाणा भज० का० ॥ ४ 'जी' ४ । एते कालनिवेशिपदेन लब्धाः, एवमका० का० ॥ ५ एते कालोत्थायिपदेन लब्धाः, अकालो० भा० का० ॥ ६ 'अकेन गुण्यं' मा०-त० डे० ॥ ७ 'दि' द्वयोरपि प्री० का० ॥

< अर्पस्य प्रीतिकं > ततो भजना भवति, यत्तयोः प्रेरकः प्रमाणमृतत्तस्य प्रीतिके गन्तव्यम्
 < अर्प्रीतिके न गन्तव्यम् > । सार्थं चाप्राप्तानां 'निमित्तं' शङ्कनप्रवृत्तिं भवति । सार्थं प्राप्ताः
 पुनः सार्थस्यैव शङ्कनेन गच्छन्ति । सार्थप्राप्ताश्च तिष्ठः परिषदः कुर्वन्ति, तद्यथा—पुरतो
 मृगपरिषदं मध्ये सिंहपरिषदं पृष्ठतो वृषभपरिषदम् ॥ ३०८६ ॥

५ अथ "दोष्टं वि" चि पदं विवृणोति—

दोष्टं वि समागता सतिथिगो य जस्स व वसेण वच्चति तु ।

अणणुण्णविने गुत्ता, एमेव य एगतरपेत्ते ॥ ३०८७ ॥

सार्थवाद् आदियात्रिकश्च द्वावि मिळितौ समागतौ समक्रमनुज्ञापयन्ति । अथवा 'सार्थिकः'
 सार्थो विद्यते यस्येति व्युत्पत्त्या सार्थवाद् एक एवानुज्ञाप्यते । यस्य वा वदने सार्थो व्रजति
 १० सोऽनुज्ञाप्यः । अयाननुज्ञापिते सार्थवाद्वाद्यौ व्रजन्ति तदा चत्वारो गुरुकाः । अथ द्वौ सार्था-
 वैकत्र मिलितौ स्याताम्, तत्र च द्वौ सार्थाविपत्तौ, द्वावप्यनुज्ञापयितव्यौ । अथैकमनुज्ञापयन्ति
 तत्र 'एवमेव' चतुर्गुरुकाः । अथैकतरः प्रान्तः तत्रश्चिन्तनीयम्—न प्रेरको वा < स्याद् अप्रेरको
 वा > । यदि प्रेरकस्ततो न गन्तव्यम् । अथ गच्छन्ति ततः 'एवमेव' चतुर्गुरुकाः ॥ ३०८७ ॥

कथं तर्हि गन्तव्यम् ? इत्याह—

१५ जो होइ पेल्लो तं, मणंति तुह बाहुछायसंगहिया ।

वचामऽणुगहो चि य, गमणं इहरा उ गुरु आणा ॥ ३०८८ ॥

यत्तत्र 'प्रेरकः' प्रमाणमृतो भवति तं वर्णयामयित्वा भणन्ति—यद्यनुजानीत ततो वयं
 युष्मामिः समं युष्मद्बाहुच्छायासङ्गृहीता व्रजामः । एवमुक्ते यद्यसौ ब्रूयात्—मगवन् ! अनुप्र-
 होऽयं मे, अहं सर्वमपि मगवन्नुदन्तमुद्रहामीति; एवमनुजाते गमनं विधेयम् । 'इतरया'
 २० यद्यसौ तून्गीकन्तिष्ठति व्रवीति वा 'मा समागच्छत' इति ततो यदि गच्छन्ति ततश्चत्वारो
 गुरुव आज्ञादयश्च दोषाः ॥ ३०८८ ॥

यदि सार्थवाहस्यापरस्य वा प्रेरकस्याप्रीतिके गम्यते तत्र एते दोषाः—

पडिमेहण णिच्छुमणं, उवकरणं बालमादि वा हारे ।

अतिवत्त गुम्मिपहि व, उडुंमंते ण वारेति ॥ ३०८९ ॥

२५ स सार्थवाहदिः प्रान्तैः सन्नर्त्तमव्यप्राप्तानां साधूनां मक्तनानप्रतिपेवं सार्थाद्वा निष्काशनं
 विद्व्यात्, उपकरणं वा बालदानं वा अन्येन सेनादिना 'हारयेन्' अपहरणं कारयेदित्यर्थः,
 'आदियात्रिकं' सार्थारक्षकैः 'गौहिमैर्वा' स्थानरक्षणैः 'उद्धमानान्' मुख्यमाणान् साधून्
 'न वारयति' उदासीन आने इत्यर्थः ॥ ३०८९ ॥ यत एवं ततः किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

१ एतच्चिह्नगतः पाठः मा० कं० एव वर्तते ॥ २ < > एतदन्तर्गतः पाठः मा० एव वर्तते ॥
 ३ चाद्यान्यप्रा० कं० ॥ ४ 'द्वौ' सार्थवाहाऽऽदियात्रिकौ 'समागतौ' मिलितौ समकं
 मा० ॥ ५ 'सार्थिकं' सार्थो विद्यते यस्येति व्युत्पत्त्या सार्थवाहमेकमेवानुज्ञापयन्ति ।
 यस्य वा मा० ॥ ६ 'हः' स एकं कं० ॥ ७ < > एतदन्तर्गतः पाठः मा० कं० एव वर्तते ॥
 ८ जो वा वि पेल्लो दा० ॥ ९ उडुंमंते दा० ॥ १० 'न्तः' महात् दे० ॥

भद्गवयणे गमणं, भिक्खे भत्तट्टणाएँ वसधीए ।

थंडिल्ल असति मत्तग, वसभा य पदेस वोसिरणं ॥ ३०९० ॥

सार्थवाहादिर्भद्रको ब्रूयात्—यद् यूयमादिशत तदहं सर्वमपि सम्पादयिष्यामि, सिद्धार्थक-
वत् चम्पकपुष्पवद्वा शिरसि स्थिता अपि मे भारं न कुरुथ । एवं वचने भणिते सति गमनं
कर्त्तव्यम् । गच्छद्विश्वाध्वनि भैक्षविषया भक्तार्थना—समुद्देशनं तद्विषया वसतिविषया च यतनाऽ
कर्त्तव्या । संज्ञां कायिकीं वा < स्थण्डिले व्युत्सृजेयुः । > स्थण्डिलस्यासति मात्रके व्युत्सृज्य
तावद् वहन्ति यावत् स्थण्डिलं प्राप्नुवन्ति, एवं वृषभा यतन्ते, यद्वा वृषभाः पुरतो गत्वा
यत्र स्थण्डिलं तत्र प्रथमत एव तिष्ठन्ति । अथ सर्वथैव स्थण्डिलं न प्राप्यते ततो धर्मा-धर्मा-
ऽऽकाशास्तिकायप्रदेशेष्वपि व्युत्सृजन्ति ॥ ३०९० ॥ अमुमेवार्थमतिदेशद्वारेणाह—

पुव्वं भणिया जयणा, भिक्खे भत्तट्ट वसहि थंडिल्ले ।

10

सौ चेव य होति इहं, णाणत्तं णवरि कप्पम्मि ॥ ३०९१ ॥

भिक्षा-भक्तार्थ-वसति-स्थण्डिलविषया यतना या 'पूर्वम्' अधस्तनसूत्रेषु ओघनिर्युक्तौ वा
भणिता सैवहाध्वनि वर्त्तमानानां मन्तव्या, स्थानाशून्यार्थं तु किञ्चिदत्रापि वक्ष्यते । तत्र भैक्ष-
द्वारे 'नवरं' केवलमिह 'कल्पे' अध्वकल्पविषयं नानात्वम् ॥ ३०९१ ॥ तदेवाह—

अग्गहणे कप्पस्स उ, गुरुगा दुविधा विराहणा णियमा ।

15

पुरिसऽद्धाणं सत्थं, णालं वा वी ण गिण्हिज्जा ॥ ३०९२ ॥

छिन्नेऽच्छिन्ने वा पथि यद्यध्वकल्पं न गृह्णन्ति तदा चतुर्गुरवः, 'द्विविधा च' आत्म-संयममेवाद्
विराधना < नियमाद् मन्तव्या > । तत्रात्मविराधना भक्ताद्यलाभे क्षुधार्त्तस्य परितापनादिना,
संयमविराधना तु क्षुधार्त्तः सन्नध्वकल्पं विना कन्दादिग्रहणं कुर्यात् । अतो ग्रहीतव्योऽध्व-
कल्पः । एभिः कारणैर्न गृहीयादपि—यदि पुरुषाः सर्वेऽपि सहनन-धृतिवल्बन्तः, अध्वाऽप्ये-
कदैवसिको < द्विदैवसिको > वा, सार्थेऽपि प्रभूतभैक्षमवाप्यते तदपि ध्रुवलाभम्, < सार्थश्च
भद्रकः कालभोजी कालस्थायी च > । एवमादीनि कारणानि ज्ञात्वा च्छिन्नपथे < ऽर्ध्यध्व-
कल्पं > न गृहीयात् ॥ ३०९२ ॥ स पुनरध्वकल्पः कीदृशो ग्रहीतव्यः ? इत्युच्यते—

सक्क-घत-गुलमीसां, अगंठिमा खज्जूरा व तम्मीसा ।

सत्तू पिण्णागो वा, घत-गुलमिस्सो खरेणं वा ॥ ३०९३ ॥

25

शंकरया घृतेन च मिश्राणि 'अग्रन्थिमानी' कदलीफलानि < खण्डाखण्डीकृतानि > गृह्यन्ते ।

१ < > एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः भा० कां० एव वर्त्तते ॥ २ एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्यातु-
माह इत्यवतरणं कां० ॥ ३ स चेव भा० ॥ ४ भैक्षविषया भक्तार्थ-वसति-स्थण्डिलविषया
च यतना कां० ॥ ५ < > एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः कां० एव वर्त्तते ॥ ६ < > एतन्मध्यगतः
पाठः भा० कां० एव वर्त्तते । "अद्धाणं जइ एगदेवसियं दुदेवसियं वा" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥
७ < > एतदन्तर्गतः पाठः भा० नास्ति । "भद्गो य सत्थो कालभोई कालट्टाई य" इति चूर्णौ विशेष-
चूर्णौ च ॥ < > ८ एतदन्तर्वर्त्ती पाठः भा० त० डे० नास्ति ॥ ९ साऽगंठिम खज्जूरा व ता० ॥
१० अध्वानं प्रविशद्भिः शर्कं कां० ॥ ११ "अगंठिया णाम मरहट्टविसए फलाणि—'कयलस्स

अथ चर्करा न प्राप्यते ततो गुडेन घृतेन च मिश्रितानि । तेषाममात्रे सर्जराणि घृत-
गुडमिश्राणि । तदप्राप्तां सक्तुकान् घृत-गुडमिश्रान् । तदलमे पिण्याक्रोऽपि < घृत-गुडमिश्रो
ग्रहीतव्यः । अथ > घृतं न प्राप्यते ततः खरसंज्ञकेन तैलेन मिश्रितः पिण्याक्रः ॥ ३०९३ ॥

एतेषां ग्रहणे गुणमुदगयति—

८

थोवा वि हणाति सुहं, न य तण्ड करंति एते खजंता ।

मुक्त्रोदणं वऽलंमे, समितिम दंतिक चुण्णं वा ॥ ३०९४ ॥

‘एतानि’ अग्रन्थिमादांनि लाघमानानि स्तोत्रान्यपि क्षुवं भन्ति, न चैतानि मुक्तानि सन्ति
तृयां कुर्वन्ति, अत ईदृगोऽञ्जकल्यो गृह्यते । ईदृगस्यालोभे ‘शुक्रौदनः’ शुक्रदूरः, तदलमे
‘समितिमाः’ शुक्रमण्डकाः, तदप्राप्तां ‘दन्तिक्चूर्णेः’ तन्दुललोहः, यद्वा दन्तिक्—तन्दुलचूर्णः,
10 चूर्णं तु—मोदकादिस्नायकचूरिः; एतन् सर्वमपि घृत-गुडेन मिश्रयित्वा स्थापनीयम् । यदि शुद्धं
मक्तं लभन्ते ततो नाञ्जकल्यं मुञ्जते, यावन्मात्रेण वा न्यूनं शुद्धं लभन्ते तावन्मात्रमञ्जकल्यात्
परिसुञ्जते, अनुपस्थापितेभ्यो वा प्रयच्छन्ति ॥ ३०९४ ॥

< अञ्जानं प्रविशद्विरपरमपि यद् ग्रहीतव्यं तद् उदगयति—>

तिविद्वाऽऽमयमेसजे, वणमेसजे य सपिप-महु-पट्टे ।

15

मुद्राऽसति त्रिपरिरए, जा कम्मं पाउमद्वाणं ॥ ३०९५ ॥

त्रिविधाः—त्रिप्रकारा वातज रिक्तज-रुन्मजमेदाद् ये आभ्या—रोगाल्लेषां यानि भैषज्यानि,
यानि च व्रगस्य भैषज्यानि सर्पिमिश्राणि मधुमिश्राणि वा व्रणेषु दत्त्वा पट्टैर्वध्यन्ते तानि गृह्णन्ति ।
सर्वमेत्येतदञ्जकल्यादिकं प्रथमतः शुद्धम् तदमात्रं शुद्धमपि ‘त्रिपरिरययत्तनया’ पञ्चकपरिद्वाभ्या
ग्रहीतव्यं यावद्वायकमेति । प्रमाणातः पुनरप्यत्र स्तोत्रं वा बह्वं वा ज्ञात्वा तदनुसारेणाञ्जक-
20 ल्योऽपि ग्रहीतव्यः ॥ ३०९५ ॥ एवं यदा सर्वमप्युत्पादितं भवति तदा किं विधेयम् ? इत्याह—

अद्वान पविसमाणो, जाणगर्नासाए गाहए गच्छं ।

अह तस्य न गाहिजा, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ३०९६ ॥

अञ्जानं प्रविशन् मुरिः प्रथम एव जल-गात्रार्थेन निश्चया—तं पुरस्कृत्य गच्छमञ्जकल्यं
ग्राहयति । अथ ‘तत्र’ अञ्जप्रवेशे गच्छं न ग्राहयति तत्रश्चतुर्मासा गुरुका भवेयुः । अतो

कथं ततो, पट्टिको ए— (उज्जिन्) इति बहुव्रीहिः । तर्हि कथं विद्वान्दिक्यति” इति विशेष-
चूर्णौ । “अगंदिमं हि कथं गतिं विद्वान्दिक्यति” इति चूर्णौ ॥

१३ < एतदन्तर्गतं पट्टं मा० नास्ति ॥

१ अं० मो० डे० विद्वान्—रा यदि न मा० । रया न ता० ट० डे० ॥

२ < एतद्विद्वान्गर्तः पाठः मा० अं० एव वर्तते ॥

३ “योवा वि० गात्रं कदा । निष्ठागस्त्य दन्ते कृतं मुद्रितव्यं । तदन्ते ‘समितिम’ मंडोत्रियाशो ।
तदन्ते ‘दन्तिक्’ इति अशोकवर्णादि । तदन्ते मोदकचूर्णादि कृतं वरुणदेहं नीतिवन्ति ।” इति चूर्णौ ॥

४ ‘म्’ । ततोऽञ्जानं बहमाना यदि अं० ॥ ५ < एतदन्तर्गतमन्तरं अं० एव वर्तते ॥

६ ‘ज्यानि, यद् व्रणमद्वायं घृत-मधु. यश्च व्रणवन्त्रार्थः जीवरपट्टः । सर्वम् मा० ॥

गीतार्थं पुरस्कृत्यागीतार्थप्रत्ययनिमित्तमन्तराऽन्तरा ज्ञानिचिदर्थपदानि परित्यजन् स्मरेर्गच्छन्ध्व-
कल्पं ग्राहयेत् ॥ ३०९६ ॥ < एवंविधेन विधिना निर्गतानामय विधिः—>

सस्य सरमेदादो, लिङविओणं च काऽ जीयत्था ।

स्वरकन्मिया व होडं, करेति पुत्ति उरुवण्णे ॥ ३०९७ ॥

यत्र सस्यं तत्र वृषभाः स्वरमेव-वर्णमेवकारिणीभिर्गुलीकाभिरन्याह्वनं स्वरं वर्णं च कृत्वा
गच्छन्ति । अथवा यथा 'एते संयताः' इति न ज्ञायते तथा लिङविओणं कृत्वा गीतार्था
गच्छन्ति । स्वरकन्मिका वा सन्नद्धपरिकरा यथासम्भवं गृहीतायुधा भूत्वा वृषभाः 'उभयदशे'
साधु-साध्वीलक्षणे 'गुप्तिं' गधा कुर्वन्ति ॥ ३०९७ ॥ किञ्च—

जे पुत्ति उरुवण्णा, राहिया अद्दाण पवेत्तमाणेहिं ।

जं जं जोग्गं जत्थ उ, अद्दाणे तस्स परिभोगो ॥ ३०९८ ॥

10

यानि पूर्व धर्मकरकादीन्पुष्करणानि अध्वानं प्रवेष्टुं हितानि तेषां मध्ये यद् यस्मिन्
काले योग्य तस्य तदा अध्वानि परिभोगः कर्तव्यः ॥ ३०९८ ॥

< अथाध्वकल्पमोर्गे विधिमाह—>

कुल्लोदणो समितेमा, कंजुसिणोदेहि उण्हिय भुंजे ।

मूलत्तरे दिभासा, जतिजणं निगगते विवेगो ॥ ३०९९ ॥

15

"कंजुसिणोदेहि" ति इह च लाटदेशेऽवश्रावण काञ्चिकं भण्यते । यदाह सूणिह—

अवसावण लाडाणं कंजियं भण्णइ ति ।

ततोऽवश्रावणेनोष्णोदकेन वा शुष्कौदनं शुष्कसमितिमोश्च 'उष्णयित्वा' मृदुभवनार्थमुष्णी-
कृत्य मुञ्जीत । "जह्जणं निगगं विवेगो" ति एवमादिकया यतनया यतित्वा यदा अध्वनौ
निर्गतास्तदा तमध्वकल्पमशुक्तं शुक्तोद्धरितं वा विविचन्ति, परिष्ठापयन्तीत्यर्थः । "मूलत्तरे
विभास" ति < मूलोत्तरगुणविषया विभाषा कर्तव्या । तद्यथा—> शिष्यः पृच्छति—यो
अध्वकल्प आधाकर्मिकः परिवासितश्च स तावदाधाकर्मिकत्वेनोत्तरगुणोपघातो परिवासितत्वेन
तु नूलगुणोपघातो ततः किमेष शुज्यताम् ? उत प्रतिदिनं लभ्यमानमाधाकर्म ? अत्रोच्यते—
अध्वकल्पो शुज्यतां नाधाकर्म ॥ ३०९९ ॥ ननु दौषद्वयदुष्टोऽसौ ? स्मरिराह—

कामं कस्सं तु सो कप्पो, गिरिं च परिवसितो ।

25

तहा वि खलु सो रेओ, ण थ करणं दिणे दिणे ॥ ३१०० ॥

'कामम्' अंनुमतम्—यदसावध्वकल्प एकं तावदाधाकर्म अपरं च 'निधि' राज्ञौ परिवो-

१ < > एतदन्तर्गतमवतरणं भा० नास्ति ॥ २ नोमाध्वनि सहागानानां विधिं वर्णयति
का० ॥ ३ चर्मकरका० गो० ले० ॥ ४ < > एतन्मध्यगतमातृगणं का० एव वर्णते ॥ ५ < > एत-
दन्तर्गतं पाठः भा० नास्ति ॥ ६ अत्र केचिदाचार्यदेहीयाः प्रत्युत्तरमग्नि—आधाकारं गोधा-
व्यम्, न पुनराधाकर्मिकं परिवासितोऽध्वकल्पः, यतो दोषद्वयदुष्टोऽसौ, ततः प्रा-
मेकदोषदुष्टमाधाकर्मं परिहृत्यासौ शुज्यते ? ॥ ३०९९ ॥ स्मरिराह भा० ॥ ७ अवधारित-
मस्माभिः—यद् का० ॥

सितः, तथापि 'मृत्' निश्चितं 'म एव' अध्वकल्पः श्रेयान्, न चावाकर्म दिने दिने लभ्य-
मानं वरम् ॥ ३१०० ॥ कुतः ? इति चेद् उच्यते—

आधाकम्माऽसतिं घातां, सई पुच्वहते नि य ।

(ग्रन्थाग्रम्—९५०० । सर्वग्रन्थाग्रम्—२१७२०)

५ जे उ ते कम्ममिच्छन्ति, निगिण्णा ते न भे मत्ता ॥ ३१०१ ॥

यदावाकर्म दिने दिने लभ्यते तत्र 'असङ्कट्' अनेकवारं जीवोपघातः, अध्वकल्पे तु
यदावाकर्म तत्र 'नङ्कट्' एकमेव वारं जीवोपघातः, पूर्वद्विताश्च ते जीवा न दिने दिने हन्यन्ते,
अतोऽध्वकल्प एव वरं नावाकर्म । ये पुनः 'ते' अविदितप्रवचनरहस्यां अध्वकल्पं मूलोत्तर-
गुणोपघातिनं मत्वा न मुञ्जते, आवाकर्म तु केवलोत्तरगुणोपघातकमिति मत्वा दिने दिने
१० भोक्तुमिच्छन्ति, तेऽत्यन्तनिर्वृणाः सत्त्वेण, अत एव न ते मम सम्मता इति ॥ ३१०१ ॥

५ मैत्रेयान् एव विशेषं दर्शयति—

कालुड्ढाईमादिसु, मंगेसु जतन्ति विनियमंगादी ।

लिङ्गविवेगोक्तं, चुडलीए मग्गतो अमए ॥ ३१०२ ॥

कालोत्थायिप्रसृतिर्षु मङ्गेषु द्वितीयमङ्गमादौ कृत्वा यतन्ते । तथाहि—कालोत्थायी काल-
१५ निवेष्टा स्नानस्नार्या कालमोर्जा इत्यत्र प्रथममङ्गे नास्ति यतना, सर्वथाऽपि शुद्धत्वात् ; द्विती-
यादिषु तु सम्भवति । तत्र द्वितीयमङ्गे अकालमोर्जाति कृत्वा खलिङ्गविवेकं विधाय रात्रौ
परलिङ्गेन गृह्णन्ति । तृतीयचतुर्थमङ्गयोरस्नानस्नार्याति कृत्वा यद् गयादिमिराकान्तं स्नानं तत्र
तिष्ठन्ति । पञ्चमादिषु चतुर्षु मङ्गेष्वकालनिवेष्टाति कृत्वा कालिकायां तिष्ठन्तश्चुडलिकया
संसारकभृन्त्यादिषु विद्यादिषु गन्धेष्वपि । नवमादिषु षोडशान्तेष्वप्यसु मङ्गेषु अकालोत्थार्याति
२० कृत्वा रात्रौ गन्तव्ये उपस्थिते 'मार्गतः' पृष्ठनः स्थिता गच्छन्ति । क सति ? इत्याह—'अमये'
यदि पृष्ठतो गच्छतां सेनादिमये न भवेत् । मत्कार्थनं तु यः सार्थोऽकालस्नार्या तत्र निर्भये
पुरतो गत्वा तथा समुद्दिशन्ति यथा समुद्दिष्ट सार्थस्तत्र प्राप्नोति, वसतिं च मध्ये गृह्णन्ति
॥ ३१०२ ॥ तथा—

सावय अण्णङ्कडं, अड्डा मुक्खे मय जोइ जतणाए ।

२५ तेषां वयणचङ्गरं, तत्तो व अवाउडा हांति ॥ ३१०३ ॥

श्वापदमयेऽन्यैः—सार्थिकैरात्मार्थं यो वृत्तिपरिक्षेपः कृतस्तत्र तिष्ठन्ति । तदभावे "अट्ट" चि
साधुतामर्थाय कृते वृत्तिपरिक्षेपे तिष्ठन्ति । तदभावे "मुक्खे सय" चि शुष्ककण्टिकाभिः
स्वयमेव वृत्तिपरिक्षेपं कुर्वन्ति । "जोइ जतणाए" चि यदि श्वापदमये ज्योतिषा—अग्निना कार्यं
ततः परकृतमग्निं सेवन्ते । अथ ते तं सेवितुं न प्रयच्छन्ति ततः परकृतमेवाग्निं गृहीत्वा
३० प्राशुकदारुभिः प्रज्वालयन्ति । यत्र तु स्नानमय तत्र तथा 'वचनचटकरं' वागाडम्बरं कुर्वन्ति

१ 'स्या आचार्यदर्शनाया अच्य' का ॥ २ '५' एतद्वन्द्वन्तमवतरणं भा० नास्ति ॥

३ 'पु पृथोक्तमङ्गं' का० ॥ ४ 'वति । तामेव दर्शयति—'लिङ्गविवेग' इत्यादि, तत्र का० ॥

५ 'न भक्तपानं गृ' का० ॥ ६ 'कडे, सुखे सयमेव जोइ ता० ॥

यथा ते स्तेना भयादेव शीघ्रं नश्यन्ति । अथवा यतः—यस्या दिशस्ते समागच्छन्ति तदभि-
मुखीभूय अप्रावृता भवन्ति ॥ ३१०३ ॥

५ एवंविधं विधिं कुर्वाणा अध्वनो निस्तरन्ति । अथायं व्याघातो भवेत्—

सावय-तेणपरद्धे, सत्थे फिडिया ततो जति हवेज्जा ।

अंतिमवड्ढा विटिय, णियड्ढणय गोउलं कहणा ॥ ३१०४ ॥ ६

महाटव्यां सिंहादिभिः श्वापदैः स्तेनैर्वा सार्थः प्रारब्धः सन् दिशोदिशि विप्रणष्टः, साध-
वोऽप्येकां दिशं गृहीत्वा विप्रणष्टाः 'ततः' सार्थात् स्फिटिता यदि भवेयुः, ततो दिग्भागमजा-
नन्तो वनदेवतायाः कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, सा च व्रजिका विकुर्वति, अन्तिमायां च व्रजिकाया-
मुपकरणविण्टिकां विस्मारयति, तस्या ग्रहणार्थं साधूनां निवर्तनम्, यावत् तत्रागताः तावद्
गोकुलं न पश्यन्ति, ततो गुरुणां समीपे कथनम्, यथा—नास्ति सा व्रजिकेति ॥ ३१०४ ॥ १०

इदमेव स्पष्टयति—

अद्धाणम्मि महंते, वडुंतो अंतरा तु अडवीए ।

सत्थो तेणपरद्धो, जो जत्तो सो ततो नट्टो ॥ ३१०५ ॥

संजयजणो य सच्चो, कंची सत्थिछयं अलभमाणो ।

पंथं अजाणमाणो, पविसेज्ज महाडविं भीमं ॥ ३१०६ ॥ १६

अध्वनि महति वर्तमानः सार्थः सर्वोऽप्यन्तरा महाटव्यां स्तेनैः प्रारब्धः, ततश्च यो यत्र
वर्तते स तत एव 'नष्टः' पलायितः ॥ ३१०५ ॥

संयतजनश्च सर्वः कञ्चिदपि सार्थिकमलभमानः पन्थानं चाजानन् भीमां महाटवीं प्रविशेत्
॥ ३१०६ ॥ ततः किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—

सच्चत्थामेण ततो, वि सच्चकज्जुजया पुरिससीहा ।

वसभा गणीपुरोगा, गच्छं धारिंति जतणाए ॥ ३१०७ ॥ २०

ततः 'सर्वस्थान्ना' सर्वादरेण वृषभाः 'सर्वकार्योद्यताः' सकलगच्छकार्यैकबद्धकक्षाः 'पुरुष-
सिंहाः' सातिशयपराक्रमतया पुरुषाणां मध्ये सिंहकल्पाः 'गणिपुरोगाः' आचार्यपुरस्सरा ईदृश्यां
विषमदशायां प्रपतन्तं गच्छं यतनया धारयन्ति ॥ ३१०७ ॥ तामेवाह—

जइ तत्थ दिसामूढो, हवेज्ज गच्छो सवाल-वुड्डो उ ।

वणदेवयाए ताहे, णियमपगंपं तह करंति ॥ ३१०८ ॥ २५

यदि 'तत्र' अटव्यां सवाल-वृद्धोऽपि गच्छो दिङ्मूढो भवेत् ततो नियमेन—निश्चयेन प्रकम्पः—
देवताया आकम्पो यस्मादिति नियमप्रकम्पः—कायोत्सर्गस्तं वनदेवताया आकम्पनार्थं तथा कुर्वन्ति
यथा सा आकम्पिता सती दिग्भागं वा पन्थानं वा कथयति ॥ ३१०८ ॥ यतः—

१ ५ एतदन्तर्वर्त्यवतरणं भा० नास्ति ॥ २ विधिं विदधाना अध्व० का० ॥

३ ० त् । कीदृशः? इति अत आह—अद्धाणम्मि का० । नास्त्यस्या प्रती "सावयतेणपरद्धे०"
३१०४ गाथा तदीका च । चूर्णिकृता विशेषचूर्णिकृता वृद्धाङ्गाप्यकृता चापि नेय गाथाऽङ्गीकृता दृश्यते ॥

४ अथवा का० ॥

सम्मदिष्टी देवा, वेद्यावचं कर्णेति माह्वणं ।

गोकुलविउच्चणाण, आमाय पंगपरा मुद्धा ॥ ३१०९ ॥

ये मय्यदृष्टयो देवान्ने माधूनां 'वेद्यावृत्त्यं' भक्तानोपष्टम्भादिना द्रव्यापदाद्युद्धरणात्मकं कुर्वन्तीति स्थितिः । ततः मय्यदृष्टिदेवता काचिद् गोकुलं विकुर्वन्ति । माधूनां तद्दर्शनेना-
पश्चात् । ततस्तथा देवतया माधवो गोकुलपरम्परया तावद् नीना यावजनपदं प्रामाः । तथा
एवं नीता अपि ते 'मुद्धाः' निर्दोषाः ॥ ३१०९ ॥ अमुमेवायं सविशेषमाह—

माधव-तणपरदे, मन्थे फिडिया नथो जद हविजा ।

अनिसवहगा विटिय, नियडुणय गौडलं कहणा ॥ ३११० ॥

आपदेः स्तनैश्च प्रारब्धे नष्टे च साथं 'तनः' मथीन् स्फिटिना यदि भवेद्युः तनः कायोत्सर्गण
10 देवनामाकम्पयेत् । आरुप्यता च काचिन् पन्थानं कथ्येत्, काचिद् ब्रजिकाः परम्परया
विकुर्वन्ति जनपदं प्रापयेत् । अन्तिमायां च ब्रजिकायामुपकरणविण्टिकामुपार्थं [वा] विस्मारयेत् ।
तदर्थं साधूनां निवर्तना । यावन् नवागतामावद् गोकुलं न पश्यन्ति । ततो गुरुणां समीपे
कथनम्, यथा—नास्ति मा ब्रजिकेति । गुरुमिश्च ज्ञानम्, यथा—एतन् सर्वं देवताकृत-
मिति ॥ ३११० ॥

16 मंडी-बहिलग-भरवाहिगेमु एमा तु वणिण्या जतणा ।

ओदरिय विचित्तमु य, जयण इमा तन्थ णातच्चा ॥ ३१११ ॥

मण्डी-बहिलक-भारवाहिसार्थेषु 'एमा' अनन्तरोक्ता यतना वर्णिता । अथोदरिकेषु 'विचि-
त्तेषु च' कार्पटिकेष्वियं यतना ज्ञानव्या ॥ ३१११ ॥ तामेवाह—

ओदरिपन्थयणाऽसह, पन्थयणं तेमि कन्द-मूल-फल्गा ।

20 अग्राहणम्मि य रज्जु, वल्लिन्ति गहणं च जयणाण ॥ ३११२ ॥

आगादे राजद्विष्टादिकार्यं ओदरिकादिभिः सह मय्यमाने 'पन्थयनस्य' शम्बलस्याऽभावे
यदि 'तेषाम्' ओदरिकादीनां कन्द-मूल-फल्गान्याहारो भवेत् ततः साधूनामपि तमेवाहारं स्वयं
प्रयच्छन्ति । ये च तत्रापरिणतान् कन्दादि न गृह्णन्ति । अग्रहणे च ते मार्थिका अपरिणतानां
सीपणार्थं रज्ज्वैक्यन्ति, ततो यतनया ग्रहणं कुर्वन्ति ॥ ३११२ ॥ इदमेव स्पष्टयति—

28 कंदाद् अञ्जंते, अपरिणाण सन्थिमाण कहयंति ।

पुच्छा वेधामे पृण, दुक्खिवहगा राइडं पुरतो ॥ ३११३ ॥

अपरिणते कन्दादिकममुत्राने वृषमाः सार्थिकानां कथयन्ति—एतान् तथा मापयत

१ प्रामाः । तत्र चापश्चिमे गोकुले तथा साधूनामुपकरणविण्टिका विस्मारिता ।
तदर्थं च प्रतिनिवृत्ता यावद् गोकुलं न पश्यन्ति । ततो विण्टिकां गृहीत्वा प्रत्यागत्य
गुरुणामन्तिके यथावदालोचयन्ति । ततो ज्ञातं गुरुभिः, यथा—एतन् सर्वं देवता-
कृतमिति । अथ च 'मुद्धाः' निर्दोषाः, न प्रार्थश्चित्तमाज इति ॥ ३१०९ ॥ मंडी-बहिलगं
भा० । नास्त्रस्यां प्रती "माधव-तणपरदे" ३११० गाथा तद्विषय ॥

२ 'पाः, अशङ्क्यात् ॥ ३१०९ ॥ अमुं कां ॥ ३ 'मिरपि सह भा० का० ॥

यथा खादन्ति । ततस्ते सार्थिका रज्जुवलनं कुर्वन्ति । ततो गीतार्थाः कृतसङ्केताः पृच्छन्ति—
कथयत, किमेतामी रज्जुभिः प्रयोजनम् ? । सार्थिका भणन्ति—वयमेकनावारूढाः, अतो योऽ-
स्माकं कन्दादीनि न भक्षयति तं वयमेताभिर्विहायसि लम्बयामः, 'इतरथा' तस्य बुभुक्षार्त्तस्य
पुरतः खादितुं 'दुःखं' दुष्करम्, न वयं भक्षयितुं शक्नुम इति भावः ॥ ३११३ ॥

इहरा वि मरति एसो, अम्हे खायामो सो वि तु भएण ।

5

कन्दादि कज्जगहणे, इमा उ जतणा तहिं होति ॥ ३११४ ॥

कन्दादीन्यभक्षयन्नितरथाऽप्यस्यामटव्यामवश्यमेव म्रियते अतो विहायसि लम्बनेन तं मार-
यित्वा सुखेनैव वयं भक्षयामः इत्युक्ते 'सोऽपि' अपरिणतो भयेन कन्दादिभक्षणं करोति ।
एवमादिषु कार्येषु कन्दादिग्रहणे प्राप्ते इयं यतना भवति ॥ ३११४ ॥ तामेवाह—

फासुग जोणिपरित्ते, एगड्डिगऽबद्ध भिन्नऽभिण्णे अ ।

10

बद्धड्डिए वि एवं, एमेव य होइ बहुवीए ॥ ३११५ ॥

एमेव होइ उवरिं, एगड्डिय तह य होइ बहुवीए ।

साहारणस्सभावा, आईए बहुगुणं जं च ॥ ३११६ ॥

द्वे अपि^१ (गा० २९१८-१९) व्याख्यातार्थे ॥ ३११५ ॥ ३११६ ॥ पानकयतनामाह—

तुवरे फले य पत्ते, रुक्ख-सिला-तुप्प-महणादीसु ।

15

पासंदणे पवाते, आतवतत्ते वहे अवहे ॥ ३११७ ॥

एषाऽपि^२ (गा० २९२२) गतार्था ॥ ३११७ ॥ गता अशिवविषया यतना । अथावमौ-
दर्यविषयां यतनामाह—

ओमे एसणसोहिं, पजहति परितावितो दिग्गिच्छाए ।

अलभंते वि य मरणे, असमाही तित्थवोच्छेदो ॥ ३११८ ॥

20

अवमौदरिकं विज्ञायानागतमेव द्वादशभिर्वर्षैः निर्गन्तव्यम् । अथ न निर्गच्छन्ति ततश्चतुर्गुरु
आज्ञादयश्च दोषाः । तत्र च तिष्ठन् 'दिग्गिच्छया' क्षुधा परितापितः सन्नेषणाशुद्धिं प्रजहाति,
अथवा भक्त-पानमलभमानो मरणमाप्नोति । < असमाधिना च म्रियमाणो देवदुर्गतिं दुर्लभवो-
धिकत्वं च प्राप्नोति । > एवं चान्याऽन्यसाधुषु म्रियमाणेषु तीर्थस्य व्यवच्छेदो भवति ॥ ३११८ ॥

यत एवमतः—

25

ओमोदरियागमणे, मग्गे असती य पंथे जयणाए ।

परिपुच्छिळण गमणं, चउव्विहं रायदुड्डं च ॥ ३११९ ॥

अवमौदरिकायां गमने प्राप्ते पूर्वं मार्गेण गन्तव्यम् । मार्गस्याभावे पथाऽपि 'किं छिन्नो-
ऽच्छिन्नो वाऽयं पन्थाः^३' इति परिपुच्छ्य 'यतनया' अशिवद्वारोक्तया गमनं विधेयम् । अथ

१ 'मेव क्रिय' भा० का० विना ॥ २ 'पि गाथे रात्रिभक्तसूत्रप्रस्तावे व्या' का० ॥

३ अथ पान' का० ॥ ४ 'पि रात्रिभक्तसूत्रप्रस्ताव एव गता' का० ॥

५ 'प्रजहाति' परित्यजति, अनेषणीयमपि गृह्णातीति भावः । अथवा का० ॥

६ < > एतदन्तर्गत पाठः भा० का० एव वर्तते ॥

राजद्विष्टद्वारम्—तच्च निर्विषयादिभिर्विध्यमाणभेदैश्चतुर्विधम् ॥ ३११९ ॥

तत्र स राजा कथं ग्रहेषमापन्नः ? इत्याद्यद्वावकाशमवलोक्येदमाह—

आरोहघरिसणाए, अन्मरहितसेहदिक्खणाए वा ।

अहिमर अणिहुदरिसण, चुन्नाहणया अणायारं ॥ ३१२० ॥

६ अवरोधः—अन्तःपुरं तस्य लिङ्गस्थेन केनाप्याघर्षणा कृता, राज्ञो वाऽभ्यर्हितः—गौरविको गजा-ऽमात्यादिपुत्रः शैक्षो दीक्षितो भवेत्, साधुवेषेण वा केचिदभिमराः प्रविष्टाः, अनिष्टं वा साधुदर्शनं स्वयमेव पुरोहितप्रभृतिभिर्वा व्युद्वाहितो मन्यते, संयतो वा कयाचिदविरतिकया सममनाचारं प्रतिसेवमानो दृष्टः । एवमादिभिः कारणैः प्रद्विष्ट इत्यं चतुर्विधं दण्डं प्रयुज्जीत ॥ ३१२० ॥

10 निव्विस्सउ चि य पढमो, वित्तिओ मा देह भत्त-याणं से ।

तत्तितो उवक्खणहरो, जीय चरित्तस्स वा भेतो ॥ ३१२१ ॥

प्रथमो गजदण्डो निर्विषयाऽऽज्ञापनलक्षणः । द्वितीयो मा भक्त्यानमनीषां प्रयच्छतेत्येवं-
लक्षणः । तृतीयः पुनरुपकरणहरः । चतुर्थो जीवितस्य चारित्रस्य वा भेदः कर्तव्यः ॥ ३१२१ ॥

एवंविधे चतुर्विधे राजद्विष्टे आज्ञानिर्गमं कुर्वाणानां प्रायश्चित्तमाह—

15 गुन्ना आणालोवे, वलियतरं कुप्पे पढमए दोसो ।

गिण्हंत-देनदोसा, वित्ति-य-तिए चरिमं दुविह भेतो ॥ ३१२२ ॥

येन राजा निर्विषया आज्ञासाक्षात्तद्विज्ञानं विधाय तिष्ठतां चत्वारो गुरुकाः । अन्यचाज्ञा-
तिक्रमे राजा 'वलिकतरं' गाढतरं कुप्यति, एष प्रथमभेदो दोषोऽभिहितः । द्वितीयतृतीय-
भेदयोरेव गजा ग्राम-नगरादिषु भक्त-यानप्रकरणं वा चारितं तत्र ये साधवो गृह्णन्ति ये च गृह-
20 स्थानेषां प्रयच्छन्ति तेषामुभयेषामपि दोषाः—ग्रहणा-ऽऽकर्षणादयो भवन्ति । चरमः—चतुर्थो
भेदः—तत्र द्विविधो भेदो—भवति, जीवितभेदश्चारात्रिभेदश्चेत्यर्थः ॥ ३१२२ ॥

अथ निर्विषयाज्ञप्तानां गमनविधिमाह—

सच्छंदेण य गमणं, भिक्खे भत्तड्डणे य वसहीए ।

दारं व टितो रुंमति, एगइ टितो व आणावे ॥ ३१२३ ॥

25 यत्र राज्ञा भणिताः—सच्छन्दं गच्छन्तु भवन्तः, नाहं गच्छतां कमपि निरोधं कुर्वे; तत्र
भिक्षु भक्तार्थेन वसत्रिविषयां च सामाचार्यं न परित्यापयन्ति । अथ 'द्वारं' ग्रामादिप्रवेशमुखे
स्थितो राजपुरुषवर्गः साधून् भिक्षागतान् निरुद्धि 'एकत्र वा' समा-देवकुलादौ स्थितः साधून्
भोक्तुमात्रप्रसंगे आनाययन्ति ततो वक्ष्यमाणं यतनां कुर्वन्तीति निर्युक्तिगाथासमामार्थः
॥ ३१२३ ॥ साम्प्रतमिदमेव व्यक्तीकृतमाह—

30 सच्छंदेण उ गमणं, सयं व सत्येण वा वि पुच्चुत्तं ।

१. १. एतन्मन्यतः पाठः भा० कं० एव भवति ॥ २. द्वा सच्छन्देन गमनमनुज्ञातम्,
किमुक्तं भवति?—यत्र निर्विषयाज्ञप्ते नृपतिना भणिताः कां० ॥ ३. भिक्षुविषयां भक्ता-
र्थेन—भोजनं तद्विषयां वसं कां० ॥ ४. न भिक्षामानम् सा० ॥ ५. सद्गृहायां सा० ॥

तत्पुग्गमादिसुद्धं, असंथरे वा पणगहाणी ॥ ३१२४ ॥

यत्र राज्ञा स्वच्छन्देन गमनमनुज्ञातं तत्र स्वयं वा सार्थेन वा सहिता गच्छन्तः 'पूर्वोक्तम्' इहैवाशिवद्वारे (गा० ३१०५-१०) ओषनिर्द्युक्तौ वा भणितं भैक्ष-षट्काययतनादिकं कर्त्तव्यम् । नवरं तत्र स्वच्छन्दगमने उद्गमादिशुद्धं भक्तपानं ग्राह्यम् । असंस्तरणे पञ्चकपरिहाण्या गृह्णन्ति । अथ राजा 'मा अत्रैव जनपदे क्वचित् प्रदेशे निलीय स्थास्यन्ति' इति बुद्ध्या पुरुषान् सहायान् प्रयच्छति, ततस्ते पुरुषा भणन्ति—यूयं ग्रामं प्रविश्य तत्र भिक्षामटित्वा भुत्वा च प्रत्यागच्छत, वयमिहैव ग्रामद्वारे स्थिताः प्रतीक्षामहे; ततस्ते तत्र स्थिता यो यथा साधुः समागच्छति तं तथा निरुन्धते यावता सर्वेऽपि मिलिताः । अथवा ते राजपुरुषाः सभायां देवकुले वा स्थिता ब्रुवते—यूयं भिक्षामटित्वा गृहीत्वा चेह समागच्छत, अस्माकं समीपे समुद्दिशतेति ॥ ३१२४ ॥ ततश्च—

10

तिहेगयरे गमणे, एसणमादीसु होति जतियव्वं ।

भत्तद्वण थंडिल्ले, असती वसहीए जं जत्थ ॥ ३१२५ ॥

त्रैयाणां प्रकाराणामेकतरस्मिन् गमने एषणायाम् आदिशब्दादुद्गमोत्पादनयोश्च यतितव्यम् । भक्तार्थनं तु द्वयोराद्यगमनयोर्मण्डल्यादिविधिनैव कुर्वन्ति, तृतीये तु गमने राजपुरुषसमीपे भुञ्जानानां न मण्डल्यादिनियमः । स्थण्डिलसामाचारी तु त्रिष्वपि न हापयन्ति, राजपुरुषसमी- 15 पस्थिता वा कुरुकुचां कुर्वन्ति । यदि ते ब्रवीरन्—'अस्मत्समीपे वस्तव्यम्' ततो वसतावसत्यां यद् यत्राल्पदोषतरं कार्यं तत् तत्र कर्त्तव्यम् ॥ ३१२५ ॥ अथ प्रकारत्रयमेव व्यक्तीकुर्वन्नाह—

सच्छंदओ य एकं, वितियं अण्णत्थ भोत्तिहं एह ।

ततिए भिक्खं घेतुं, इह भुंजह तीसु वी जतणा ॥ ३१२६ ॥

एकं स्वच्छन्दतो गमनम्, द्वितीयं पुनरन्यत्र भुक्त्वेह समागच्छत, तृतीयं भिक्षां गृहीत्वा 20 इह समागत्य भोजनं कुरुत, एषु त्रिष्वपि भैक्षादियतना कर्त्तव्या ॥ ३१२६ ॥

५ अत्रैव विशेषं दर्शयति—

सविइजए व मुंचति, आणावेत्तुं व चोल्लए देति ।

अम्हुग्गमाइसुद्धं, अणुसद्धि अणिच्छे जं अंतं ॥ ३१२७ ॥

वाशब्दाः प्रकारान्तरोपन्यासे । कश्चिदतिप्रान्तः सद्वितीयान् साधून् मुञ्चति । किमुक्तं 25 भवति ?—साधूनां भिक्षामटतां राजपुरुषान् पृष्ठतः स्थितान् हिण्डापयति, ते च यद्युत्सुकायमाना अनेषणीयं ग्राहयन्ति; यदि वा स राजपुरुष एकत्र स्थाने साधून् निरुध्य 'चोल्लकं' भोजनमानाय ददाति, यथा—सर्वेऽप्येतदाहारयत, ततोऽसौ वक्तव्यः—अस्माकमुद्गमादि-

१ °तं भैक्षविषयमध्वकल्पग्रहणादिकं षट्काययतनादिकं वा सर्वमपि विधिं कुर्वन्ति । नवरं का० ॥ २ °म् । अथ शुद्धं न लभ्यते ततः 'वा' इति अथवा असं का० ॥

३ अनन्तरोक्तादीनां स्वच्छन्दगमनादीनां त्रयाणां मो० ले० का० ॥

४ 'यतितव्यं' पञ्चकपरिहाण्या यतना कर्त्तव्या भवति । भक्ता का० ॥

५ ५ एतदन्तर्गतमवतरणं का० एव वर्त्तते ॥ ६ °न् द्वितीयान् पृष्ठं भा० का० ॥

कृताभ्यासः सहस्रयोधी वा स करणं करोति, तं राजानं बद्धा शास्तीत्यर्थः । विद्याबलेन वा वैक्रियलब्धिसम्पन्नो वा विष्णुकुमारादिरिव तस्य शिक्षां करोति । “असह” चि यदा कृतकर-
णादयो न प्राप्यन्ते तदाऽध्वानं गच्छद्भिः ‘नन्दिः’ प्रमोदो येन द्रव्येण गृहीतेन स्यात् तद्
द्विविधमपि ग्रहीतव्यम् । तद्यथा—प्राशुकमप्राशुकं वा, परीक्षमनन्तं वा, परिवासितमपरिवा-
सितं वा, एषणीयमनेषणीयं वेति ॥ ३१३१ ॥

5

गतं भक्त-पानप्रतिषेधद्वारम् । अथोपकरणहरद्वारं व्याख्यानयति—

तद्विषयं वि होति जतणा, वत्थे पादे अलम्भमाणम्मि ।

उच्छुद्ध विप्पहण्णे, एसणमादीसु जतितव्वं ॥ ३१३२ ॥

‘तृतीयं राजद्विष्टं नाम’ यत्र राज्ञा प्रतिषिद्धम्—‘माऽमीषां वस्त्रं पात्रं वा कोऽपि दद्याद्
अपहर्त्तव्यं वा; तत्र वस्त्रे वा पात्रे वा अलम्भ्यमाने यतना कर्त्तव्या । कथम् ? इत्याह—देवकु-
लादिषु कार्पटिकैर्यद् वस्त्रादिकम् ‘उच्छुद्धं’ परित्यक्तं यच्च ‘विप्रकीर्णम्’ उत्कुरुटिकादिस्थापितं
तद् गृह्णन्ति । एषणादिदोषेषु वा यतितव्यम्, < वस्त्रग्रहणे पञ्चकपरिहाण्या यतना कर्त्त-
व्येति > ॥ ३१३२ ॥

हियसेसगाण असती, तण अगणी सिक्कगा व वागा वा ।

पेहुण-चम्मगगहणं, भत्तं तु पलास पाणिसु वा ॥ ३१३३ ॥

15

राज्ञा साधूनामुपकरणानि हृतानि, ततः तच्छेषाणां—तदुद्धरितानामैभावः संवृत्तः, किञ्चि-
दप्यवशिष्यमाणं नास्तीति भावः । ततः शीताभिभूताः सन्तस्तृणानि गृह्णन्ति अग्निं वा सेवन्ते ।
पात्रकवन्धाभावे < सिक्ककानि, प्रावरणाभावे तु > शणादिवल्कानि गृह्णन्ति । “पेहुणं” ति
मयूराङ्गमयी पिच्छिका रजोहरणस्थाने कर्त्तव्या । चर्मणो वा प्रस्तरण-प्रावरणार्थं ग्रहणं कार्यम् ।
भक्तं तु पलाशपत्रादिषु, तेषामभावे पाणिष्वपि गृहीयाद्वा मुञ्जीत वा ॥ ३१३३ ॥

20

असई य लिंगकरणं, पण्णवणट्टा सयं व गहणट्टा ।

आगाढे कारणम्मि, जहेव हंसादिणं गहणं ॥ ३१३४ ॥

यदि राजा खलिङ्गेनोपशाम्यमानोऽपि नोपशाम्यति, उपकरणं वा खलिङ्गेन मृग्यमाणं न
लभ्यते, ततः परलिङ्गं कुर्वन्ति । किमर्थम् ? इत्याह—प्रज्ञापनार्थं स्वयं वा ग्रहणार्थम् ।
किमुक्तं भवति ?—बौद्धादिना राज्ञोऽनुमतेन परलिङ्गेन स्थिताः स्वसमय-परसमयवेदिनो वृषभा
युक्तियुक्तैर्वचोभिस्तं राजानं प्रज्ञापयन्ति, तेन वा परलिङ्गेन स्थिता उपकरणं स्वयमेवोत्पादयन्ति ।
ईदृशे आगाढे कारणे यथैव हंसतैलादीनां ग्रहणं तथा वस्त्र-पात्रादेरप्यवस्थापन-तालोद्धाटनादि-
प्रयोगैः कर्त्तव्यमिति ॥ ३१३४ ॥ गतमुपकरणहरद्वारम् । अथ जीवित-चारित्र्यमेदद्वारं भावयति—

दुविहम्मि भेरवम्मि, विज्ज णिमित्ते य चुण्ण देवी य ।

सेट्ठिम्मि अमच्चम्मि य, एसणमादीसु जतितव्वं ॥ ३१३५ ॥

30

१ वाऽमीषां वस्त्र-पात्रादिकमिति; तत्र का० ॥ २ < > एतदन्तर्गतः पाठः का० एव वर्तते ॥

३ ‘मसत्ता संवृत्ता, किं’ का० ॥ ४ ‘न्ते’ । तथा सिक्ककानि वा वल्कानि वा गृहीयुः ।
तत्र पात्रकं का० ॥ ५ < > एतदन्तर्गतः पाठः ता० भा० का० एव वर्तते ॥

‘द्विविधे’ जीवित-कारिण्यस्योपगतत्वे नैरवे समुत्पन्ने तं राजानं विधया निमित्तेन वा चूर्णैर्वा वर्ज्यकुर्यात्, यै वा देवा तस्य राज्ञ इष्टा सा विद्यामिरावर्त्यते । एवमप्यनुपशान्तौ श्रेष्ठिनमनात्वं वा उपलब्धत्वात् पाषण्डिगणं वा प्रज्ञापयन्ति, तत्तत्तद्द्वारेणोपशनयन्ति । अथवा यच्च नृपतिरुपशनयन्ति तच्च श्रेष्ठिनोऽनात्यस्त वा अवग्रहे तिष्ठन्ति । एषणादिषु च प्राग्-
४ देव यतितव्यम् ॥ ३१३५ ॥

आगाढे अणालिंगं, कालक्षेत्रो व होति गमणं वा ।

कयकरणे करणं वा, पच्छादण थावरार्दासु ॥ ३१३६ ॥

आगाढे राजद्विष्टेऽन्यलिङ्गं विधायजायमानैस्तत्रैव कालक्षेपः कर्तव्यः विषयान्तरगमनं वा कर्तव्यम् । यो वा कृतकरणः स करणं करोति, < विष्णुकुमारादिरिव नृपतेः शिङ्गां १० करोतीत्यर्थः । > अथ तद्वि नान्ति ततः स्थावरा-वृक्ष-तेषां गहनेषु < औदिसन्धात् > पञ्चसरःनृपतिषु वा आत्मानं प्रच्छाद्य दिवा निलीना आसते रात्रौ च व्रजन्ति ॥ ३१३६ ॥

गत्वं राजद्विष्टारम् । कथं मयादिद्वाराणि सुगमदाह—

बोहिय-मिच्छादिभ्यः, एमेव य गम्ममाण जतणाए ।

दोण्डुड्डा व गिलाणे, पाणादुड्डा व गम्मते ॥ ३१३७ ॥

१५ बोधिकाः—मालवत्तेनाः, लेच्छा-पारसकादर्थैः, तदादीनां मये समुपसिते < शीघ्रं देहन्तरं > गन्तव्यम् । तत्र च गम्यमाने ‘एवमेव’ अथिवादिद्वारवद् भेदादिकं यत्नया कर्तव्यम् । आगाढं तु किञ्चिदौत्सर्गिकं कार्यम्, यथा संज्ञातकैः सन्दिष्टम्—इदं कुलं प्रव-
च्यमानमुपगच्छति यदि यूयनागच्छथ, अथ न गमिष्यथ ततो विगिरिप्लवति अन्यस्मिन् वा क्लृप्तने प्रव्रजिष्यति; इदं च आगाढं गन्तव्यम् । क्लृप्तने वा द्वयोरर्थाय गम्यते, वैद्यस्यौषधं नां २३ च हेतोरित्यर्थः । उत्तमार्थे तु निर्योग्यार्थे प्रतिवर्त्तते गच्छेत् । उत्तमार्थे प्रतिवित्तुर्वा विद्यो-
विश्रणार्थं गन्तव्यं तेषां गच्छेत् । ज्ञान-दर्शन-कारिण्यार्थं वा गन्तव्यम् । एतैः कारणैर्गम्यमाने पूर्व मार्गेन पश्चादच्छिद्येन च्छिद्येन वा पृथग् इति गन्तव्यम् ॥ ३१३७ ॥ अत्र यत्नानाह—

एगापन्नं च सता, वीमं चऽष्टाणिगमा जेया ।

एत्तो एक्केकम्मि य, सतगसो होइ जतणाओ ॥ ३१३८ ॥

२० सार्धपञ्चकेन कालेत्थयिष्यन्तिमिश्चतुर्भिः पदैरथमिः सार्धवाहैरथमिश्चादियत्रिकैरेक-
वच्छन्ति विद्वत्पिकिनि अज्जनिर्गमन्तरा भवन्ति । एते च प्राक् समग्रं साविताः (गा० ३०८२-८५) । एतेषु मङ्गलैर्मङ्गलैस्त्रिंशद्भिर्वादिभ्योऽप्युज्जति गच्छतं कृताग्रदः प्रत्युत्कर्षात् यज्जना भवन्ति ॥ ३१३८ ॥

॥ अध्वप्रकृतं समाप्तम् ॥

१ ‘द्विविधं यत्ति वा व दत्तं नृदेवं कृत्वा सा विज दद्वि कच्छिद्वि, पच्छ सा तं कच्छेति रयं ।’
इति चूर्णौ विधेयचूर्णौ च ॥ ३-३ < > एतदन्तरं पत्रः मो० ले० कां० एव वर्तते ॥
४ ‘यः तेषां मये न० १ ५, < > एतदन्तरं पत्रः मो० ले० कां० एव वर्तते ॥

सं ख डि प्र कृ त म्

सूत्रम्—

संखडिं वा संखडिपडियाए इत्तए ४७ ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

दुविहाऽवाता उ विहे, बुत्ता ते होज संखडीए तु ।

तत्थ दिया वि न कप्पति, किमु रातिं एस संवंधो ॥ ३१३९ ॥

‘विहे’ अध्वनि गच्छतां संयमा-ऽऽत्मविराघनामेदाद् द्विविधाः प्रत्यपाया उक्ताः । सङ्ख-
ड्यामपि गच्छतां त एव प्रत्यपाया भवेयुः । अतस्तत्र दिवाऽपि गन्तुं न कल्पते किमुत रात्रौ ?
एष सम्बन्धः ॥ ३१३९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“संखडिं वा” इति वाशब्दाद् “न कल्पते” 10
इत्यादिपदान्यनुवर्त्तनीयानि । तद्यथा—न केवलमध्वानं रात्रौ वा विकाले वा गन्तुं न कल्पते,
किन्तु सङ्खडिमपि रात्रौ वा विकाले वा सङ्खडिप्रतिज्ञया ‘एतुं’ गन्तुं न कल्पते । एष सूत्रसङ्घे-
पार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरार्थं विभणिपुराह—

संखडिज्जंति जहिं, आऊणि जियाण संखडी स खलु ।

तप्पडिताए णं कप्पति, अण्णत्थ गते सिया गमणं ॥ ३१४० ॥ 15

सम्—इति सामस्येन खण्ड्यन्ते—त्रोट्यन्ते ‘जीवानां’ वनस्पतिप्रभृतीनामार्युषि प्राचुर्येण ‘यत्र’
प्रकरणविशेषे सा खलु सङ्खडिरित्युच्यते, “खरेभ्य इः” (सि० हे० औ० सू० ६०६)
इत्यौणादिक इप्रत्ययः, शृपोदरादित्वादनुस्वारलोपः, तां सङ्खडिं ‘तत्प्रतिज्ञया’ ‘सङ्खडिमहं गमि-
ष्यामि’ इत्येवंलक्षणया गन्तुं न कल्पते । एवं ब्रुवता सूत्रेणेदं सूचितम्—“अन्यार्थम्” अपरका-
र्यनिमित्तं सङ्खडिग्रामं गतस्य सङ्खड्यामपि गमनं स्यादिति ॥ ३१४० ॥ 20

अथान्नैव प्रायश्चित्तमाह—

राओ व दिवसतो वा, संखडिगमणे हवंतऽणुग्घाया ।

संखडि एगमणेगा, दिवसेहिं तहेव पुरिसेहिं ॥ ३१४१ ॥

रात्रौ वा दिवसतो वा सङ्खड्यां—“सङ्खडिग्राममुद्दिश्य” गमने चत्वारोऽनुद्धाताः प्राय-
श्चित्तम् । सा च सङ्खडी दिवसैः पुरुषैश्चैका अनेका च भवति ॥ ३१४१ ॥ इदमेव स्पष्टयति— 25

एगो एगदिवसियं, एगोऽणेगाहियं च कुआहि ।

णेगा व एगदिवसिं, णेगा व अणेगदिवसं तु ॥ ३१४२ ॥

एकपुरुष एकद्वैवसिकीं सङ्खडी कुर्यात्, एकः ‘अनेकाहिकाम्’ अनेकद्वैवसिकीम्, अनेके
पुरुषाः सम्भूयैकद्वैवसिकीम्, अनेके पुरुषा अनेकद्वैवसिकीं सङ्खडीं कुर्वन्ति ॥ ३१४२ ॥

१ ण गम्मति ता० ॥ २ तां संखडिज्जंति जहिं आऊणि जियाण संखडिं इति लेखक-
प्रमादप्रविष्टः पाठः भा० का० विना सर्वास्वपि प्रतिपु वर्त्तते ॥ ३ < > एतदन्तर्गतः पाठः सो० ले०
का० एव वर्त्तते ॥ ४ < > एतन्मध्यगतः पाठः का० एव वर्त्तते ॥

‘एकस्य’ आचार्यादेः ‘अनेकेषां वा’ बहूनां ‘छन्देन’ अभिप्रायेण ‘ते’ सङ्खड्या उपरि
प्रधाविताः सन्तो वृत्तामवृत्तां वा सङ्खड्यं श्रुत्वा यदि निवर्त्तन्ते ततश्चतुर्गुरुका भवन्ति ॥ ३१४७ ॥
इदमेव भावयति—

वेलाए दिवसेहिँ व, वत्तमवत्तं निसम्म पच्चेंति ।

होहिइ अमुगं दिवसं, सा पुण अण्णम्मि पक्खम्मि ॥ ३१४८ ॥ 5

‘वेलाया दिवसैर्वा’ प्रतिनियता सङ्खड्यं श्रुत्वा प्रस्थिताः, गच्छद्भिश्चापान्तराले श्रुतम्,
यथा—सा सङ्खड्यी ‘वृत्ता’ समासा ‘अवृत्ता वा’ अन्यस्यां वेलायामन्यस्मिन् दिवसे भाविनी;
एवं वृत्तामवृत्तां वा ‘निश्चय’ श्रुत्वा ‘प्रत्यायान्ति’ प्रतिनिवर्त्तन्ते । < तत्र वेलामङ्गीकृत्य >
यथा कैश्चिदपि साधुभिः श्रुतम्—अद्यामुकगृहे पूर्वाह्णवेलायां सङ्खड्यी भविष्यति; ततस्ते पात्रा-
ण्युद्वाह्य तस्यां गन्तुं प्रस्थिताः, अपान्तराले च तैः श्रुतम्, यथा—अतिक्रान्ता सा सङ्खड्यी । 10
< एवमपराह्णवेलाभाविनीं सङ्खड्यी श्रुत्वा > प्रस्थिताः, अपान्तराले चाकर्णितम्, यथा—
नाद्यापि तत्र वेला; एवं श्रुत्वा प्रतिनिवर्त्तन्ते । दिवसमधिकृत्य पुनरित्यम्—“होहिइ” इत्यादि
पश्चार्द्धम् । कचिद् ग्रामे स्थितैः श्रुतम्—अमुकग्रामे ‘अमुकदिवसे’ पञ्चमीप्रभृतिके सङ्खड्यिर्भ-
विष्यति; इत्याकर्ण्य ते तं ग्रामं प्रस्थिताः, तत्र च गच्छद्भिरन्तरा श्रुतम्, यथा—वृत्ता सा
सङ्खड्यी भविष्यति वा । कथम् ? इत्याह—“सा पुण अण्णम्मि पक्खम्मि” चि यस्यां पञ्चम्यां 15
भाविनी सङ्खड्यी साधुभिः श्रुता सा पुनः ‘अन्यस्मिन्’ अतीतेऽनागते वा पक्षे भूता वा भविष्यति
वा, न तत्पक्षवर्तिनीति भावः ॥ ३१४८ ॥ अथ सङ्खड्यी कथं कुत्र वा भवति ? इत्युच्यते—

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवण्डा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ सङ्खड्यविषये दृष्टान्तोऽयम्—

20

तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकौष्टा-
हिकामहिमा करोति । तत्रोत्कृष्टावगाहिमादिद्रव्यस्यादानं—ग्रहणं तदर्थं कोऽपि लुब्धो गन्तु-
मिच्छति । ततः स गुरुणां विज्ञपनां सङ्खड्यिगमनार्थं करोति । आचार्या वारयन्ति । तथापि यदि
गमनं करोति ततस्तस्य प्रायश्चित्तं दोषाश्च वक्तव्या इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ३१४९ ॥

अथैनामेव विवृणोति—

25

सेलपुरेँ इसितलागम्मि होति अट्टाहिया महामहिमा ।

कोडल्लमेँठ पभासे, अब्बुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्दनाऽष्टाहिकामहा-
महिमा भवति । तथा कुण्डल्लमेण्ठनाम्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान्

१ वेलायां दिवसे वा प्रतिनियते प्रवर्त्तिष्यमाणां सङ्ख० भा० ॥ २ < > एतदन्तर्गत पाठ
का० एव वर्त्तते ॥ ३ < > एतदन्तर्गत पाठ भा० का० एव वर्त्तते ॥ ४ ‘दिधान्यस्या’ ता० भा०
का० विना ॥ ५ ‘दानार्थं कोऽपि भा० ॥ ६ ता० भा० का० विनाऽन्यत्र—‘लमेत पभा’ मो०
ले० । ‘लमेत पभा’ त० डे० ॥ ७ ‘लमेतनाम्नो भा० का० विना । “अहवा कोडल्लमेँठे को-
वृ० ११२

लोकः सङ्घडिं करोति । प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्घडिः क्रियते । 'प्राची-
नवाहः' सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगमिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा
यथाविभवं शरदि सङ्घडिं करोति ॥ ३१५० ॥

एवमादिषु सङ्घडीषु कोऽप्युक्तदृष्टव्यलुब्धो गुरुन् सङ्घडिगमनार्थं विज्ञपयति । गुरवो
४ ब्रुवते—आर्य ! न कल्पते सङ्घडिं गन्तुम्, ततोऽसौ मायया ब्रवीति—

अस्थि य मे पुच्छदिङ्का, चिरदिङ्का ते अवस्स दङ्कुवा ।

मायागमणे गुरुगो, तहेव गामाणुगामम्मि ॥ ३१५१ ॥

सन्ति मे तत्र ग्रामे 'पूर्वदृष्टाः' पूर्वपरिचिताः सुहृदादयः, ते च 'चिरदृष्टाः' प्रमृतकाल-
स्तेषां मिलितानामभवदिति भावः, अत इदानीमवश्यं द्रष्टव्यास्ते मया । एवं मायया गुरुना-
१० पृच्छ्य यदि गच्छति तदा गुरुको मासः । ग्रामानुग्रामेऽपि विहरतां सङ्घडिं श्रुत्वा गच्छतां
तथैव मासगुरुकम् ॥ ३१५१ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

गामाणुगामियं वा, रीयंता सोल संखडिं तुरियं ।

छहेति व सति काले, गामं तेसिं पि दोसा उ ॥ ३१५२ ॥

ग्रामानुग्रामिकं वा 'रीयमाणाः' विहरन्तः कापि ग्रामे सङ्घडिं श्रुत्वा ये त्वरितं गच्छन्ति;
१५ सति वा भिक्षाकाले तं ग्रामं परित्यजन्ति, परित्यज्य च सङ्घडिग्रामं गच्छन्ति, तेषामपि
'दोषाः' वक्ष्यमाणा भवन्ति ॥ ३१५२ ॥

गंतुमणा अन्नदिस्सि, अन्नदिसि वयंति संखडिणिमिच्च ।

मूलगामे व अहं, पडिवसमं गच्छति तदङ्का ॥ ३१५३ ॥

भिक्षाचर्यायामन्यत्वां दिशि गन्तुमनसः सङ्घडिं श्रुत्वा तन्निमित्तमन्यत्वां दिशि व्रजन्ति ।
२० मूलग्रामे वा अहं सङ्घडिमाकर्ष्य प्रतिवृषमग्रामे 'तदर्थं' सङ्घडिहेतोर्गच्छति ॥ ३१५३ ॥
—एतेषु सर्वेष्वपि गमनप्रकारेषु दोषानुपदिदर्शयिषुराह—

एगाहि अणेगाहिं, दिया व रातो व गंतु पडिसिद्धं ।

आणादिणो य दोसा, विराहणा पंथि पचे य ॥ ३१५४ ॥

एकाहिकीमनेकाहिकीं वा तां सङ्घडीं गन्तुं दिवा रात्रौ वा प्रतिषिद्धां यदि गच्छति तत
२५ आज्ञादयो दोषाः, विराघना च संयमा-ऽऽत्मविषया पथि वर्त्तमानानां तत्र प्राप्तानां च भवति
॥ ३१५४ ॥ तत्र पथि वर्त्तमानानां तावद् दोषानभिधित्युराह—

मिच्छत्ते उड्ढाहो, विराहणा होति संजमाऽऽयाए ।

रीयादि संजमम्मि य, छक्काय अचक्खुविसयम्मि ॥ ३१५५ ॥

सङ्घडिं गच्छतः साधून् दृष्ट्वा यथामद्रकादयो मिथ्यात्वे स्थिरतरीमवेयुः, उड्ढाहो वा भवेत् ।

दलमेहो वागमंतरो । देवद्वेणी भक्त्यच्छाहर्णीए, तदय यात्राए बहुजणो संखडि करेइ । पभासे
अच्छुए च पच्चए जत्ताए सत्तडी कीरति । पायीणवाहो सरस्सतीए, तन्य आणंदपुरगा जघाविमवेणं
ववति सरए ।” इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥

१ 'माणलक्षणा मिथ्यात्वप्रसृतयो भव' कां० ॥

तथा संयमाऽऽत्मविराधना भवति । तत्र संयमविराधना <1 भाव्यते—‘मा सङ्गडिदिवसो व्यतिक्रामतु’ इति कृत्वा > रात्रौ गच्छन् ईर्यादिसमितीर्न शोधयति । अचक्षुर्विषये च गच्छतां षट्कायविराधना । आत्मविराधना तु पुरस्ताद् वक्ष्यते ॥ ३१५५ ॥

अथ मिथ्यात्वोद्वाहद्वारे व्याचष्टे—

जीहादोसनियत्ता, वयंति लूहेहि तज्जिया भोजे ।

5

थिरकरणं मिच्छते, तप्पक्खियखोभणा चेव ॥ ३१५६ ॥

लौको ब्रूयात्—अहो ! अमी श्रमणाः ‘जिह्वादोषनिवृत्ताः’ रसगृद्धिरहिता अपि ‘रूक्षैः’ वल्ल-चणकादिभिराहारैस्तर्जिताः सन्तः सम्प्रति ‘भोज्यार्थ’ सङ्गडिहेतोर्गच्छन्ति इत्युद्वाहो भवेत् । तथा यथैतदमीषामसत्यं तथा अन्यदपि मिथ्या प्रलपितमिति मिथ्यात्वे स्थिरीकरणं भवति । ये च तत्पाक्षिकाः—साधुपक्षबहुमानिनः श्रावकास्तेषां क्षोभना—मिथ्यादृष्टिभिः सम्यक्तवाचालना 10 भवति ॥ ३१५६ ॥ अथाऽऽत्मविराधनामाह—

वाले तेणे तह सावते य विसमे य खाणु कंटे य ।

अकम्हाभयं आतसमुत्थं, रत्तेमादी भवे दोसा ॥ ३१५७ ॥

रात्रौ सङ्गडिगमने ‘व्यालः’ सर्पस्तेन दश्येत, स्तेनैरुपकरणमपह्रियेत, ‘श्वापदैः’ सिंहादिभिरुपद्रूयेत, ‘विषमे च’ निम्नोन्नते प्रपतेत्, स्थाणुना वा कण्टकेन वा विध्येत, अकस्माद्भयं 15 चात्मसमुत्थं भवति । रात्रावेवमादयो दोषा भवेयुः ॥ ३१५७ ॥

एवं तावत् पथि गच्छतां दोषा अभिहिताः । अथ तत्र प्राप्तानामाह—

वसहीए जे दोसा, परउत्थियतज्जणा य बिलधम्मो ।

आतोञ्ज-गीतसदे, इत्थीसदे य सविकारे ॥ ३१५८ ॥

वसतेः सम्बन्धिनो ये आधाकर्मादयो दोषास्तेषु लगन्ति । परतीर्थिकाश्च तत्र गतानां तर्जनां 20 कुर्वन्ति । ‘बिलधर्मो नाम’ एकस्यामेव वसतौ गृहस्थैः समं संवत्स्र्यैकत्रावस्थानम्, तत्रासङ्गडं स्यात् । तत्र च सङ्गड्यामातोद्य-गीतशब्दाद्यान् स्त्रीशब्दांश्च सविकारान् श्रुत्वा चशब्दादविर-तिका अलङ्कृता दृष्टा स्मृतिकरणादयो दोषा इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ३१५८ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आहाकम्मियमादी, मंडवमादीसु होति अणुमण्णा ।

25

रुक्खे अब्भावासे, उवरिं दोसे परूवेस्सं ॥ ३१५९ ॥

सङ्गडीकर्त्ता दानश्राद्धो यथाभद्रको वा साधूनां निमित्तमाधाकर्मिकान् मण्डपान् कारयेत्, आदिशब्दाद् यावन्तिकादिपरिग्रहः । तेषु मण्डपेषु आदिशब्दात् षट्कुटीप्रभृतिषु च <1 तिष्ठतामनुमतिदोषः प्राप्नोति । अथैतद्दोषभयाच्च तत्र तिष्ठन्ति ततोऽन्यत्र वसतिमलभमाना वृक्ष > मूलेऽश्रावकाशे वा वसन्ति । तत्र च वसतां ये दोषास्तानुपरिष्ठादस्मिन्नेव सूत्रे प्ररूपयि- 30

१ <1 > एतदन्तर्गतः पाठः सो० ले० का० एव वर्त्तते ॥

२ सङ्गडिं व्रजतः साधून् दृष्ट्वा लोको का० ॥ ३ <1 > एतदन्तर्गतः पाठः भा० का० एव वर्त्तते ॥

४ ०तां साधूनाम् “अणुमन्न” च अनुमति० का० ॥

प्यामि ॥ ३१५९ ॥ परतीर्थिकमर्जनाद्वारमाह—

इन्द्रियमुण्डं मा किञ्चिद्देह मा गे डहेज्ज सावेणं ।

पेहा-सोयादासु य, अनंत्तुडं हेउयादो य ॥ ३१६० ॥

ये तत्र सङ्खड्डीं शुत्वा शाक्य-भौत-भागवतादयः परतीर्थिकाः समायातास्ते साधून् तर्जयन्त
५ इत्थं ब्रुवते—इन्द्रियमुण्डा अमी सङ्खड्डीप्राप्ताः श्रमणाः, 'मा किञ्चिदमून् ब्रूत' न किमप्यमीषां
सन्मुखं विरूपकं भाषणीयम्, मा "गे" शुभान् अमी तपस्विन आकृष्टाः सन्तः श्रापेन दहेयुः ।
एवं तर्जनामसहमाना अगारिणतार्तः सदासङ्खड्ढं कुर्युः । तथा प्रेक्षा-प्रत्युपेक्षणा तां कुर्वतो दृष्ट्वा
शौचं वा स्वरूपकृष्टादिना पानकेन विवायमानं दृष्ट्वा आदिशब्दान् संयतभाषया भाषमाणान्
शुत्वा परतीर्थिका उड्भ्रकान् कुर्यन्ति, तत्र तथैवासङ्खड्ढं भवेत् । हेतुना वा ते परतीर्थिका
10 वादं मार्गयेयुः । यदि दीयते तत्तत्प्रेषणान्तरमो वा पराजये यथाक्रमं प्रदेयगमन-प्रवचनलवण-
दयो दोषाः । अथ न दीयते तन्तं लोकसमजमवर्णवादं कुर्युः—बडरगिरःशि(शि)त्तरा एते न
किमपि जानन्तीत्यादि ॥ ३१६० ॥ विच्छर्नद्वारमाह—

भिगारेण ण दिण्णा, ण य तुज्झं पेतिगी समा एसा ।

अतिबहुओ आवासो, गहितो णु तुए कलहो एवं ॥ ३१६१ ॥

15 आचारणे समानौ पिण्डाभूय सावत्रो गृहस्थाश्च यदेकत्रावतिष्ठन्ते स विलवर्मः । तेन वसतां
साधुभिः प्रभूतेऽवकाशे मालिते सति गृहस्था ब्रुवन्ते—मो श्रमण ! एषा समा तुभ्यं न मृज्जा-
रण दत्ता, उदकेन न कल्पितेति भावः; न च त्वयं 'पैतृकी' पितृरत्नरागता, अत किं
नाम अतिबहुकोऽवकाशस्तनया गृहीतः ? एवं कलहो भवति ॥ ३१६१ ॥

तस्य य अतिव पेत्तो, संविट्ठो वा छिवेज्ज इत्थीओ ।

20 इच्छमणिच्छे दोसा, भुत्तमभुत्ते य फासादी ॥ ३१६२ ॥

'तत्र च' समानौ कोऽपि साधुगतिगच्छन् निर्गच्छन् वा समुपविष्टो वा स्त्रीः स्पृशन् तत्र
आत्मपरोमयसमुत्था दोषाः । तत्र च यदि तामविरक्तिकां प्रतिसेवितुमिच्छति तदा संयमविग-
चना । अथ नेच्छति ततः सा उड्ढाहं कुर्यात् । स्त्रीणां च स्पर्शादिषु तथा आतोष-नातशब्दान्
कीसम्बन्धिनश्च हसित-कृजितादिशब्दान् शुत्वा मुक्ता-ऽमुक्तसमुत्था दोषाः ॥ ३१६२ ॥

25 मूयोऽपि दोषदर्शनायमाह—

आवासग सज्जाए, पडिलेहण भुंजणे य भासाए ।

वीयारे नेलण्णे, जा जहिं आरोवणा भणिया ॥ ३१६३ ॥

आवश्यक १ साध्याय २ प्रत्युपेक्षणायां ३ भोजने ४ च मातृयां ५ विचारे ६ ग्लानत्वे
च ७ या यत्रारोपणा भणित्वा ना तत्र ज्ञातव्येति द्वारमाथासमासार्थः ॥ ३१६३ ॥

30 साम्यज्मेनामेव प्रतिपदं विवृणोति—

आवासगं तस्य करेति दोसा, सज्जाय एमेव य पेहणम्मि ।

उड्ढं वारंतेमवारणे य, आरोवणा ताणि अकुच्चओ जा ॥ ३१६४ ॥

१ स्पर्शन-दर्शनादिषु मा० ॥

‘तत्र’ सभादौ गृहस्थैः सह वसन्तो यद्यावश्यकं स्वाध्यायं वा कुर्वन्ति तदा ते कर्णाघाटके-
नागमयन्ति उड्डुञ्चकान् वा कुर्वन्ति, एवमादयो दोषाः । प्रत्युपेक्षणायामपि ‘एवमेव’ उड्डुञ्चकान्
कुर्वन्ति । यदि वार्यन्ते तदा साधुभिः सहासङ्गुडं कुर्युः । अथ न वार्यन्ते ततो भगवत्प्रवचनस्य
भक्तिः कृता न स्यात् । अथैतद्दोषभयादावश्यकदीनि न कुर्वन्ति ततस्तान्यकुर्वतो या काचिदा-
रोपणा सा द्रष्टव्या । तद्यथा—कायोत्सर्गं न करोति, वन्दनकं न ददाति, स्तुतिप्रदानं न
करोति, सूत्रपौरुषीं न करोति, सर्वेष्वपि मासलघु । अर्थपौरुषीं न करोति मासगुरु । जघन्यमु-
पधि न प्रत्युपेक्षते रात्रिन्दिवपञ्चकम् । मध्यमं न प्रत्युपेक्षते मासलघु । उत्कृष्टं न प्रत्युपेक्षते
चतुर्लघु ॥ ३१६४ ॥ व्याख्यातमावश्यक-स्वाध्याय-प्रत्युपेक्षणालक्षणं द्वारत्रयम् । अथ भोजन-
भाषाद्वारे विवृणोति—

जं मंडलिं भंजई तत्थ मासो, गौरत्थिभासासु य एवमेव ।

10

चत्तारि मासा खलु मंडलीए, उड्डाहो मासासमि ए वि एवं ॥ ३१६५ ॥

भोजनं कुर्वन् सागारिकमिति मत्वा यद् मण्डलीं भनक्ति तत्र मासलघु । अंगारस्थभाषासु
च भाष्यमाणासु ‘एवमेव’ मासलघु । अथैतत्प्रायश्चित्तभयाद् मण्डल्यां समुद्दिशन्ति तदा
चत्वारो मासा लघवः, ‘उड्डाहश्च’ प्रवचनोपघातो मण्डल्यां समुद्देशने भवति । एवं भाषासमि-
तेऽपि मन्तव्यम्, संयतभाषया भाषमाणस्य चत्वारो लघुमासा भवन्तीति भावः ॥ ३१६५ ॥ 15

◁ अथ विचारद्वारं विवृणोति— ▷

थोवे घणे गंधजुते अभावे, दवस्स वीयारगताण दोसा ।

आवायसंलोगगया य दोसा, करंतऽकुव्वं परितावणादी ॥ ३१६६ ॥

विचारभूमौ गतानां ‘स्तोके’ खल्वे ‘घने’ कलुषे ‘गन्धयुते’ दुर्गन्धिनि द्रवेऽभावे वा सर्व-
थैव द्रवस्य ‘दोषाः’ अवर्णवाद-भक्तपानप्रतिषेधादयो भवन्ति । तथा पुरुषादीनामापाते संलोके 20
वा संज्ञां कायिकीं वा कुर्वन्ति तदा तद्गता दोषा यथा पीठिकायां विचारकल्पिकद्वारे (गा०
४३०-३७) उक्तास्तथा द्रष्टव्याः । अथैतद्दोषभयात् कायिकीं वा संज्ञा वा न करोति किन्तु
धारयति तदा परितापना-महादुःख-मूर्च्छादयो दोषाः ॥ ३१६६ ॥

◁ अथ ग्लानद्वारं व्याख्याति— ▷

गिलाणतो तत्थऽतिभुंजणेण, उच्चारमादीण व सण्णिरोधा ।

25

अगुत्तसिज्जासु व सण्णिवासा, उड्डाह कुव्वंतिमकुव्वतो य ॥ ३१६७ ॥

‘तत्र’ सङ्खड्यामुत्कृष्टद्रव्यलोभादतिमात्रभोजनेन यद्वा सागारिकाकीर्णतया तत्रोच्चारादीनां
सन्निरोधाद् ग्लानो भवेत् । अथवा अगुप्ताः—असंवृता याः शय्याः—वसतयस्तासु सन्निवासाद्

१ °न्ति, ततस्तैः समं कलहे भोजनमेदादयो दोषाः का० ॥ २ तथा इत्येतावदेवावतरणं
कां विना ॥ ३ गिहत्थभासा° भा० । एतदनुसारेणैव भा० टीका । दृश्यता टिप्पणी ४ ॥

४ गृहस्थभाषा° भा० ॥ ५ ◁ ▷ एतदन्तर्गतमवतरणं का० एव वर्तते ॥ ६ ता० त० डे०
विनाऽन्यत्र—अथ पुरु° भा० । तथा स्थण्डिले सागारिकसमाकुलतया पुरु° मो० ले० का० ॥

७ ◁ ▷ एतदन्तर्गतमवतरणं कां० एव वर्तते ॥

ग्यानचक्षुपजायते, प्रतिश्रयार्थात्ततया भक्तस्यार्जयमाणत्वात् । न च ग्यानो यदि तत्रोच्चार-
प्रश्रवणादि करोति तदा भागारिका उद्वाहं कुर्युः । अयं न करोति ततः परितारनादयो दोषाः
॥ ३१६७ ॥ अर्थतद्दोषमयाद् ग्रामाद् बहिर्वसन्ति ततः को दोषः स्यात् ? इति प्रभावकाग्र-
भासद्वयम्—

६ बहिया य स्तुम्भसूत्रे, छकाया साण-नेण-पडिणीए ।-

समुम्भत्त विउच्चण, वाइण जाणे मर्ताकरणं ॥ ३१६८ ॥

ग्रामादेर्बहिर्वसन्ते आकाशे वा पृथिवीकायः सचित्ररजःप्रसृतिकः, अप्कायः बृहत्काणि-
कादिः, तेजःकायो विद्युदादिः, वायुकायो मद्यावातादिः, वनस्पतिकायो विवक्षितवृक्षस्तु-
प्य-स्तुआदिः, वनकायो वृक्षनिश्चितान्द्रियादिरूपः सम्भवति; एते षट्कायास्तत्र तिष्ठतां विरा-
१० व्यन्ते । अयं वृत्ते च तत्र शक्तो भाजनमपहरन्, सेना वा उपद्रवंयुः, प्रत्यर्त्ताको वा विजने
नत्वा हन्त्याद्वा मारयेद्वा । तथा 'भक्ताः' मदिरामदमाविताः 'उन्मत्ताः' मन्मथेन्मादयुक्ता विद्य
इत्यर्थः ते 'विद्युर्वेगां' मृषणादिमिरलङ्करणं विधाय तत्रगच्छन्ति, 'वाहनानि' हस्त्यश्वादीनि
'यानानि' शिबिका-न्यादीनि, तानि दृष्ट्वा मुक्तमोगिनां स्मृतिकरणममुक्तमोगिनां तु कैतुकमु-
पजायत इति निर्युक्तिगाथाप्रमासायः ॥ ३१६८ ॥ अयं नामैव < भाव्यकरो > विवृणोति—
१५ मा होज अंता इति दोमजालं, नां जानि दूरं बहि स्तुम्भसूत्रे ।

अमुज्जमाणे नहियं तु काया, अवाउने नेण सुणा य पेणे ॥ ३१६९ ॥

'अन्तः' ग्रामान्तरं समादां वमतान् 'इति' अनन्तरोक्तं दोमजालं मा मृदित्यमिसन्धाय
'ततः' ग्रामाद् बहिर्दूरं बृहत्सूत्रे याति । तत्र च 'अमुज्जमाणे' अव्याप्तिप्रमाणे प्रदेशे पूर्वोक्तनीत्या
पडति काया विराज्यन्ते । अगवृत्ते च तत्र सेनाः शनश्चनेके उपद्रवं विदधति ॥ ३१६९ ॥

२० उम्भत्तगा तत्थ विचित्रवेसा, पडंति चित्ताऽमिणया बहूणि ।

कीलंति मत्ता य अमत्तगा य, तत्थित्थि-पुंमा मुतलंकिता य ॥ ३१७० ॥

'तत्र' उच्यते 'उन्मत्ताः' विद्याः 'विचित्रवेणा' विविधवक्त्रादिनेपथ्यधारिणः 'चित्तामिणयः'
नानाप्रकाशवत्तत्त्वमिणया बहूनि शृङ्गारकाव्यानि पटन्ति । तथा मत्ता अमत्ता य तत्र स्त्री-मुखाः
सुपु-वक्त्रा-ऽऽमरै-रलङ्कृताः सन्तः कीलन्ति ॥ ३१७० ॥

२५ आसे रंहे गोरहणे य चित्ते, तन्थामिरुद्धा डगणे य केह ।

विचित्ररुवा पुरिसा ललंता, हरंति चित्तापऽविकोविताणं ॥ ३१७१ ॥

'तत्र' उच्यते केचित् पुरुष अथवा अने रथान् तदन्ये 'गोरथकान्' कल्होडकान् केचित्
'चित्ति' नानाप्रकाराणि शुष्यदीनि यानानि 'डगणानि च' यानविशेषरुपाप्यविरुद्धाः सन्तो
विचित्ररुपाः पुरुषाः श्रेष्ठपुत्रादयः 'ललन्तः' कीलन्तो 'अविकोविदानाम्' अर्गजार्थानां चित्तानि
३० हरन्ति । तद्वच्च मुक्त-ऽमुक्तसमुत्था दोषाः ॥ ३१७१ ॥

सामिदिसंदसणवावडण, विप्यस्यता तेसि परंति" मौक्खे ।

१ इति सङ्ग्रहागाथा म० ॥ २ < > एतदन्तर्गतः पठः कां एव वस्ते ॥

३ 'मूलं तां' ॥ ४ 'त्ते' वसतिदोषप्रसृतिकं दोषं कां ॥ ५ 'नि रिद्धी तां' ॥

तत्थोतपोतस्मि समंततेणं, भिक्खा-वियारादिसु दुप्पयारं ॥ ३१७२ ॥

समृद्ध्याः—वस्त्रा-ऽऽभरणादिरूपायाः सम्—इति सामस्त्येन यद् दर्शनम्—अवलोकनं तत्र व्यापृतेन—‘इदं पश्यामि, इदं वा पश्यामि’ इति व्याक्षिप्तचेतसा, तथा ‘तेषां परेषां’ श्रेष्ठिप्रभृतीनां यान-वाहनादीनि ‘मुख्यानि’ प्रधानानि विविधम्—अनेकप्रकारं पश्यता सूत्रार्थयोः परिमन्थः कृतः स्यादिति शेषः । तत्र च स्त्री-पुरुषैः समन्ततः ‘उअपोते’ ५ देशीपदत्वाद् ७-आकीर्णे भिक्षायां विचारभूमौ आदिशब्दाद् विहारभूम्यादौ च दुप्पचारं भवति । यत एते दोषा अतः सङ्गृह्यां न गन्तव्यम् ॥ ३१७२ ॥ अथ परः प्राह—

दोसेहिं एत्तिएहिं, अगेण्हंता चेव लग्गिमो अम्हे ।

गेण्हामु य भुंजामु य, ण य दोस जहा तहा सुणसु ॥ ३१७३ ॥

सङ्गडिगमने यावन्त एते भवद्विदोषा उक्ता एतावद्विर्यं सङ्गडिभक्तमगृह्णाना एव लगामः, 10 ततो न कार्यमस्माकं ग्रामादिमध्याध्यासनेन । सूरिराह—वयं सङ्गडिभक्तं गृहीमो वा भुञ्जामहे वा न च ‘दोषाः’ पूर्वोक्ता यथा भवन्ति तथाऽभिधीयमानं शृणु । इयं पुरातना गाथा ॥ ३१७३ ॥

अथैनामेव व्याख्यानयति—

अपरिगगहिय अभुत्ते, जति दोसा एत्तिया पमज्जंती ।

इत्थं गते सुविहिया, वसंतु रणणे अणाहारा ॥ ३१७४ ॥

15

परः प्राह—अपरिगृहीतेऽभुक्तेऽपि च सङ्गडिभक्ते यद्येतावन्तो दोषाः पथि गच्छतां ग्रामा-
देर्मध्ये बहिश्च तिष्ठतां भवन्ति, ततः ‘इत्थम्’ एवं ‘गते’ स्थिते सम्प्रति सुविहिता अनाहाराः
सन्तोऽरण्ये वसन्तु ॥ ३१७४ ॥ गुरुराह—

होहिंति न वा दोसा, ते जाण जिणो ण चेव छउमत्थो ।

पाणियसद्देण उवाहणाउ णाविब्भलो मुयति ॥ ३१७५ ॥

20

हे नोदक ! नायं नियमो यत् सङ्गडिं गच्छतामवश्यमनन्तरोक्ता दोषा भवन्ति, कारणे
यतनया गच्छतस्तेषामसम्भवात्; ततः ‘ते दोषा भविष्यन्ति वा न वा’ इत्येवं जिणो जानाति
नैव छद्मस्थो भवादृशः । अतो यदुक्तं भवता—“इत्थं गते सुविहिता अरण्ये गत्वा वसन्तु”
(गा० ३१७४) तदेतदज्ञानविजृम्भितम्, यतः पानीयशब्देनोपानहौ न ‘अविहलः’ अमूर्खो
मुञ्चति, यो मूर्खो भवति स एव मुञ्चतीति भावः; एवं भवानपि सङ्गडिगमनमात्रे दोषोपप्रदर्शनं 25
श्रुत्वा यदेवं ग्रामादीन् परित्यज्यारण्यवासमभ्युपगच्छति तद् नूनमबुधचक्रवर्तीति हृदयम्
॥ ३१७५ ॥ अपि च—

दोसे चेव विमग्गह, गुणदेसित्तेण णिच्चमुञ्जुत्ता ।

ण हु होति सप्पलोद्धी, जीविउकामस्स सेयाए ॥ ३१७६ ॥

हे नोदक ! ५ यद्यपि कारणे वक्ष्यमाणयतनया सङ्गडिगमने प्रत्युत बहवो गुणा भवन्ति 30
तथापि ७ गुणद्वेषित्वेन यूयं नित्यमुद्युक्ताः सन्तो गुणान्वेषणबुद्ध्या दोषानेव विमार्गयथ न

१ च मत्तोन्मत्तादिभिः स्त्री० भा० ॥ २ ५ एतच्चिह्नगत पाठः भा० नास्ति ॥

३ ५ एतदन्तर्गतः पाठः मो० ले० कां० एव वर्तते ॥

गुणान्; भवन्ति चेदद्या अपि केचिदस्मिन् जगति ये दोषानेव केवलान् पश्यन्ति न गुणानि-
ब्रह्म । उच्यते—

गुणांचये मयसि सुप्रभूते, दोषेषु यत्रः सुमहान् स्वकृतात् ।

क्रमेणैवः कल्पितं प्रविश्य, निर्गलनं कण्टकजालमेव ॥

८ यतः 'न हि' नैव 'सर्वलुब्धः' सर्वग्राहकत्वं जीवितुकामस्य पुनस्तु श्रेयसे भवति, किन्तु
प्रत्युत मग्नाय; एवं भवतोऽपि सर्वमगुणान्तेष्वगच्छ्या अग्न्यवमतं तत्र श्रेयसे सम्पद्यते,
प्रत्युतादागमावेनान्व्यानादिपरिणामसम्भवात् कन्द-मूत्र-स्रादिमज्जाया तस्यैव संयमस्योपकारं
जनयति ॥ ३१७६ ॥ आह यद्येवं ततो निरुप्यतां कथमत्र दोषा भवन्ति? कथं वा न
भवन्ति? इति उच्यते—

10 मग्नाणि उर्वेच गमणे, इति दोषा दृष्यन्ते य जहि गंतुं ।

क्रम गृहण संज्ञेण या, न ह्येति दोषा अदर्शयेण ॥ ३१७७ ॥

मग्नेऽत्र प्रतिवचनम्—यदि 'उपेच' आहुडिभ्या मज्जायां गच्छति, 'दर्पेण' गुरु-
न्यानादिकाग्न्याभावेन यत्र गत्वा गृह्णाति भुङ्क्ते वा तत्रानन्तरात्ता दोषा मन्यन्ते । अथ 'क्रमेण'
गृहपरिगत्या मज्जादिगृहं प्रातः ततस्तत्र गृह्यं भोजनं वा कृत्वागस्त न दोषा भवन्ति । 'अद-
15 र्शयेण वा' पुष्टाल्पतेन मज्जादिप्रतिज्ञयाऽपि गच्छतो न दोषा भवन्ति ॥ ३१७७ ॥

इदमेव भावयति—

पडिगेहियं च खेचं, पथं गामे व मिक्खवेज्जाए ।

गामाणुगामियम्मि य, जहिं पायोग्गं तहिं लमते ॥ ३१७८ ॥

मासकस्यस्य वर्षासस्य वा योगे क्षेत्रं प्रत्युगंक्षितम्, तत्र च गन्तुं प्रसिद्धानां 'पथि' मार्गे
20 वर्तमानानां यद्वा नस्मिन्नेव ग्रामे प्रातानां मज्जादिभ्यस्तथा, उभयत्रापि यदि मिश्रवेज्यां मत्त-
मानं प्राच्यते तदा कल्पते गन्तुम् । ग्रामादुत्पत्तिकेऽन्यनियतविहारे विहरतां यत्र मिश्रवेज्यां
प्राच्यते प्राच्यते तत्र ग्रहीतुं लभते नान्येति ॥ ३१७८ ॥ अथैतामेवं गायं व्याचष्टे—

वामाविद्धारखेचं, वचनाज्जंनरा जहिं भोजं ।

अचट्टिनाण तहिं, मिक्खमईनाण कण्णला ॥ ३१७९ ॥

25 वामाविद्धारं नाम—वर्षादासप्तत्यारोग्यं क्षेत्रं वचनात् 'अन्तरा' पथि यत्र 'योग्यं' सहजं
भवति । अहं च चूर्णिकृतम्—

भोजं ति वा मंन्दि ति वा एगइ ।

'तत्र' ग्रामादौ 'आल्लक्ष्यितानां' स्वार्थमवस्थितानां न तु मज्जादिनिमित्तं गृहपरिगत्या च
मिश्रमदतां सहजं गत्वा मत्त-यनं ग्रहीतुं कल्पते ॥ ३१७९ ॥ कुतः? इति चेद् उच्यते—

30 नन्थि पवचणदोसो, परिवाडापदिन सो ण याऽऽहणा ।

परसंमई अविंलंविं च गेहंति अणिमग्गा ॥ ३१८० ॥

नास्ति तत्र सङ्ख्यां गमने प्रवर्तनादोषः, 'परिपाद्यापतितं' प्राप्तवसरं यतस्तत्र भक्त-पानं गृह्णाति, न तदेवैकं गृहमुद्दिश्य गत्वेति । "मो" इति पादपूरणे । न च सा सङ्ख्या 'आकीर्णा' जनाकुला, 'परसंसृष्टं च' गृहस्थादिपरिवेषणनिमित्तं हस्तौ वा मात्रकं वा संसृष्टम्, अविलम्बितं च तत्रानिषण्णाः सन्तो गृह्णन्ति, भिक्षावेलायां गमनात् तत्क्षणादेव भक्त-पानं लभन्ते, न पुनरुपविष्टाः प्रतीक्षन्ते इति भावः ॥ ३१८० ॥ किञ्च—

संतऽन्ने वऽवराधा, कज्जम्मि जतो ण दोसवं जेसु ।

जो पुण जतणारहितो, गुणो वि दोसायते तस्स ॥ ३१८१ ॥

'सन्ति' विद्यन्ते 'अन्येऽपि' अनेषणीयग्रहणादयोऽपराधा येषु 'कार्ये' ज्ञानादौ 'यतः' प्रयत्नं कुर्वन् प्रतिसेवमानोऽपि न दोषवान् भवति, यः पुनर्यतनारहितः प्रवर्तते तस्य गुणोऽपि 'दोषायते' दोष इव मन्तव्य इत्यर्थः ॥ ३१८१ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

असदस्सऽप्यडिकारे, अत्थे जततो ण कोइ अवराधो ।

सप्यडिकारे अजतो, दप्पेण व दोसु वी दोसो ॥ ३१८२ ॥

'अशठस्य' राग-द्वेषरहितस्य 'अप्रतिकारे' प्रतिसेवनां विना नास्त्यन्यो यस्य प्रतिकार इत्येवंलक्षणे 'अर्थे' सङ्ख्यादिगमनादौ 'यतमानस्य' यतनां कुर्वतो न कोऽप्यपराधो भवति । यस्तु 'सप्रतिकारे' परिहर्तुं शक्येऽर्थे 'अयतः' न यतनां करोति दर्पेण वा प्रतिसेवते तस्य 'द्वयोरपि' 15 अयतना-दर्पयोर्दोषो भवति, कर्मबन्ध इत्यर्थः ॥ ३१८२ ॥ यत एवमतः—

निदोसा आदिण्णा, दोसवती संखडी अणाइण्णा ।

मुत्तमणाइण्णाते, तस्स विहाणा इमे होंति ॥ ३१८३ ॥

'निर्दोषा' वक्ष्यमाणदोषरहिता सङ्ख्या 'आचीर्णा' साधूनां गन्तुं कल्पनीया । या तु दोषवती सा अनाचीर्णा । तत्र सूत्रमनाचीर्णायामवतरति, न तत्र सङ्ख्यादिप्रतिज्ञया रात्रौ वा विकाले वा 20 गन्तव्यम् । 'तस्याश्च' अनाचीर्णायाम्भूनि 'विधानानि' भेदा भवन्ति ॥ ३१८३ ॥ तानेवाह—

जावंतिया पगणिया, सक्खित्ताऽखित्त बाहिराऽऽइण्णा ।

अविसुद्धपंथगमणा, सपच्चवाता य भेदाय ॥ ३१८४ ॥

'यावन्तो भिक्षाचरा आगमिष्यन्ति तावतां दातव्यम्' इत्यभिप्रायेण यस्यां दीयते सा यावन्तिका । 'दश शाक्या दश परिव्राजका दश श्वेतपदाः' एवमादिगणनया यत्र दीयते सा प्रग-25 णित्ता । "सक्खेत्ते"ति सक्रोशयोजनक्षेत्राभ्यन्तरवर्तिनी । "अक्खेत्ते"ति सचित्तपृथिव्यादावक्षेत्रे-अस्थण्डिले स्थिता । "बाहिर" चि सक्रोशयोजनक्षेत्रबहिर्वर्तिनी । "आकीर्णा नाम" चरक-परिव्राजकादिभिराकुला । अविशुद्धेन-पृथिव्यप्कायादिसंसक्तेन पथा गमनं यस्यां साऽविशुद्धपथगमना । तथा यत्र स्तेन-श्वापदौदयो दर्शनीदिविषयाश्च प्रत्यपाया भवन्ति सा सप्रत्य-

१ °नादौ पुष्टालम्बने 'यतः' का० ॥ २ °एतदन्तर्गतः पाठः कां० एव वर्तते ॥ ३ °स्स अपडि° ता० ॥ ४ °ता, प्रकर्षेण-वक्ष्यमाणलक्षणजाति-नामविशेषनिर्द्धारणेन पापण्डिनां गणनं-गणना यस्यां सा प्रगणितेति व्युत्पत्तेः । "सक्खे" कां० ॥ ५ °दादिकृता दर्शन-ब्रह्म-वतादिविराधनालक्षणाश्च प्रत्य° कां० ॥ ६ °नापायादयश्च प्रत्य° भा० ॥

प्रथमः । मा व जीविमन्दस्य वरुमन्दस्य वा भवेदिति द्वाग्यायसनासयः ॥ ३१८४ ॥

अथैतत्प्रश्नं प्रणिहन् विदुः—

आचंडाला पद्मा, त्रिनिया पासंडलानि-गामेहि ।

यक्तेने जा सन्नामं, अक्किचं पुट्टिमाइसु ॥ ३१८५ ॥

3 'प्रथमा' यादन्तिका सा 'अचण्डाला' यादन्तः केचन तटिका-कार्पटिकादयो मिश्रवर्ग
यादन्तपरिचयश्चाण्डालायादन्तं कुल्यमेति लक्षणम् । 'द्वितीया' श्रान्तिका प्रकरणे पयगिन्तो
लभ्या नाम्ना वा गणयित्वा वयं दीयते । तत्र जनिं प्रतीय गणना यथा—द्वय सैत्रा द्वय
कागवता द्वय क्षेत्रवरा इत्यादि । नम प्रतीय गणना यथा—शुक्रः क्षेत्रयोः शुक्रश्च रक्त-
पुत्र इत्यादि । तद्वैतसङ्ख्येयं नाम अथ प्रयोगोक्तवैतसङ्ख्येयान्तरे भवति । अद्वैतसङ्ख्येयं तु या
10 यच्चित्तद्विगोचनप्रतिपत्त्यादिपदन्तरं पश्यन् वा प्रतिष्ठिता ॥ ३१८५ ॥

पुनस्तु वाच्यः अयमिदमह—

जावन्तिगापे लङ्गा, चरुगुण पार्श्वे लङ्गा सञ्चये ।

मौल्य-मन्त्रि-ज्योति-परंपरे काव्यपञ्चितं ॥ ३१८६ ॥

[illegible]

॥ अथ यज्ञोपवीतनविधिर्निर्णयमिति ॥ मङ्गलं प्रायश्चित्तमाह—॥

२३ वादि बुद्धि अद्वैतोपपन्न, शुद्धगार्हा भवति सवे मपदं ।

चक्रादी आह्वाना, चक्रगुरु ह्य्याह्वयंगो य ॥ ३१८७ ॥

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

काण्डः विदुः पदा, माय-नंगा पदं अवाया उ ।

दम्भण-सम्भवा-ज्जा, निर्विवा पुन होति पत्तम् ॥ ३१८८ ॥

॥ दयनवादे लक्ष्म्या, मेमावादिषु चरुगुरु इति ।

जीविष्य-चरितमेता, विम-चरितार्थाहि शुद्धा उ ॥ ३१८९ ॥

३. 'या' । तथा "येदं च" द्वितीया ३० R

इति निरुपनिषाद् द्वां ॥

३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

‘कायैः’ पृथिव्यादिभिरविशुद्धः पन्थाः—मार्गो यस्याः सङ्खडैः सा तथा, अस्यां च कायनिष्पन्नं प्रायश्चित्तम् । प्रत्यपायाश्च द्विविधाः—पथि वर्त्तमानस्य तत्र प्राप्तस्य च । तत्र पथि वर्त्तमानस्य श्वापद-स्तेन-कण्टकादयः । तत्र प्राप्तस्य तु त्रिविधाः प्रत्यपाया भवन्ति—दर्शन-ब्रह्मव्रता-ऽऽत्मा-पायभेदात् । तत्र सङ्खडिं गतस्य चरक-शाक्यादिभिर्व्युद्धाहणा दर्शनापायः । चरिका-तापसीप्र-भृतिभिरन्याभिर्वा मत्तप्रमत्ताभिः स्त्रीभिर्ब्रह्मव्रतापायः । आत्मापायस्तु पूर्वोक्त एव हस्तभङ्गादिकः । १५ एवंविधापायसहिता सप्रत्यपाया ॥ ३१८८ ॥

अत्र च दर्शनापाये चतुर्लघुकाः । शेषेषु-स्तेन-श्वापदादिषु ब्रह्मव्रता-ऽऽत्मविषयेषु प्रत्यपा-येषु चतुर्गुरवो भवन्ति । तथा सौगतोपासकादिः सङ्खडिकर्त्ता विषं वा गरं वा प्रदद्यात्, एवं जीवितभेदः । चरिकादिभिश्चारित्रभेदः । एतयोर्जीवित-चारित्रभेदयोः प्रत्येकं चतुर्गुरवः । एषां यावन्तिकादिदोषदुष्टा सङ्खडिरनाचीर्णा । एतद्विपरीता आचीर्णेति ॥ ३१८९ ॥ 10

द्वितीये पदे एतैः कारणैः सङ्खडिमपि गच्छेत्—

कम्पइ गिलाणगड्ढा, संखडिगमणं दिया व रातो वा ।

दब्बम्मि लब्भमाणे, गुरुउवदेसो चि वत्तव्वं ॥ ३१९० ॥

ग्लानार्थं सङ्खडिगमनं दिवा रात्रौ वा कल्पते । तत्र च द्रव्ये ग्लानप्रायोग्ये लभ्यमाने याव-न्मात्रं ग्लानस्योपयुज्यते तावति प्रमाणप्राप्ते सति प्रतिषेधयन्ति । यद्यसौ दाता ब्रूयात्—किमिति 15 न गृहीय ? ततः ‘वक्तव्यं’ भणनीयम्—गुरुः—वैद्यस्तस्योपदेशोऽयम्—यदेतावतः प्रमाणादूर्ध्वं ग्लानस्य पथ्यादिकं न दातव्यम् ॥ ३१९० ॥ इदमेव भावयति—

पुण्वि ता सक्खेत्ते, असंखडी संखडीसु वी जतति ।

पडिवसभमलब्भंते, ता वच्चति संखडी जत्थ ॥ ३१९१ ॥

ग्लानस्य प्रायोग्यं पूर्वं तावत् ‘स्वक्षेत्रे’ स्वग्रामेऽसङ्खड्यां गवेपयितव्यम् । यद्यसङ्खड्यां न 20 प्राप्यते ततः स्वग्राम एव याः सङ्खड्यस्तासु < ग्लानप्रायोग्यग्रहणाय > यतते । तदभावे (ग्रन्थाग्रम्—१०००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—२२२२०) प्रतिवृषभग्रामेष्वपि प्रथममसङ्खड्या ततः सङ्खड्यामपि । अथ तत्रापि न लभ्यते ततो यत्र ग्रामादौ सङ्खडी भवति तत्र व्रजन्ति ॥ ३१९१ ॥

ताश्च सङ्खडयो द्विधा—सम्यग्दर्शनभावितातीर्थविषया मिथ्यादर्शनभावितातीर्थविषयाश्च । तत्र प्रथममाद्यासु गन्तव्यम्, यत आह— 25

उज्जेत णायसंडे, सिद्धसिलादीण चेव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविणसु, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धशिलायामेवमादिषु सम्यक्तत्वाभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—सङ्खडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

एतेसिं असईए, इतरीउ वयंति तत्थिमा जतणा ।

30

१ अथ ग्लानार्थं सङ्खडिगमने विधिं दर्शयति इत्येवंप्रकारमवतरण का० ॥

२ एनामेव निर्युक्तिगाथां भाष्यकारो भावः कां० ॥

३ °म् । अथासङ्ख° भा० ॥

४ < > एतदन्तर्गतः पाठः मो० डे० कां० एव वर्तते ॥

पुट्टो अतिक्रमिस्सं, कुणति व अण्णावदेसं तु ॥ ३१९३ ॥

‘एतेषां’ सम्यक्त्वभावितानामभावे ‘इतरा अपि’ मिथ्यात्वमाविततीर्थविषयाः सङ्गडीर्न-
जन्ति । तत्र च गच्छत इयं यतना—यदि केनापि पृच्छयते ‘किं सङ्गडीं गमिष्यथ ?’ इति ।
ततः पृष्टः सन्नेवं ब्रूयात्—अतिक्रमिष्याम्यहं सङ्गडीम्, अग्रतो गमिष्यामीत्यर्थः; अथवा
५ अन्यापदेशं करोति, अन्यत् किमपि प्रतिवचनं ब्रूत इति भावः ॥ ३१९३ ॥

तदियं पुष्पं गंतुं, अप्पोवासासु ठाति वसहीसु ।

जे य अविपक्कदोसा, ण णेति ते तत्थ अगिलाणे ॥ ३१९४ ॥

‘तत्र’ सङ्गडिग्रामे पूर्वमेव गत्वा या अल्पावकाशा वसतयस्तासु तिष्ठन्ति । < गौथायां “ठाह”
ति एकवचननिर्देशः प्राकृतत्वात्, एवमन्यत्रापि वचनव्यत्ययो यथायोगं द्रष्टव्य इति । >
10 विस्तीर्णावकाशान् पुनः स्थितानां गृहस्थादिभिः पश्चादागतैः सह त एवासङ्गडादयो दोषाः ।
ये च तत्र ‘अविपक्कदोषाः’ इन्द्रिय-कषायान् निग्रहीतुमसमर्था अविक्रोविदा वा साधवः,

आह च चूर्णिकृत्—

अविपक्कदोसा नाम जे असमत्था निगिण्हिउं ईदिय-कसाए अविक्रोविया वा ।

ते तत्रालङ्कृतस्त्रीदर्शनादिसमुत्थदोषपरिजिहीर्षया ‘अग्लाने’ ग्लानकार्याभावे न निर्गच्छन्ति
15 ॥ ३१९४ ॥ अथ ग्लानस्य प्रायोग्यग्रहणे विधिमाह—

विणा उ ओमासित-संथवेहिं, जं लब्भती तत्थ उ जोग्गदब्बं ।

गिलाणश्चतुच्चरियं तगं तु, न भुंजमाणा वि अतिक्रमंति ॥ ३१९५ ॥

अवभाषणमवभाषितं—याचनमित्यर्थः, संस्तवनं संस्तवः—दातुर्गुणविकल्पनं तेन सहात्मनः
सम्बन्धविकल्पनं वा, ताम्यां विनाऽपि ‘तत्र’ सङ्गड्यां यत् प्रायोग्यद्रव्यं लभ्यते तत् प्रथमतो
20 ग्लानस्य दातव्यम् । ततो ग्लानेन तन्मव्याद् यद् मुक्तं तत् उद्धरितं भुञ्जाना अपि साधवः
‘नातिक्रामन्ति’ न भगवद्भजां विलुम्पन्ति ॥ ३१९५ ॥

ओमासियं जं तु गिलाणगड्ढा, तं माणपत्तं तु णिवारयंति ।

तुब्भे व अण्णे व जया तु वेति, भुंजेत्य तो कप्पति णऽण्णहा त् ॥ ३१९६ ॥

‘यत्तु’ यत् पुनः प्रायोग्यद्रव्यं ग्लानार्थमवभाषितं तद् यदा ‘मानप्राप्तं’ वैद्योपदिष्टपथ्यमा-
25 त्राप्राप्तं भवति तदा ‘निवारयन्ति’ पर्याप्तमायुष्मन् । एतावता अतः परं ग्लानस्य नोपयोद्ध्यते ।
एवमुक्ते यदा ते गृहस्था एवं ब्रुवते—‘यूयं वा अन्ये वा साधवो मुञ्जीष्वम्’ तदा ग्लानप्रायो-
ग्यप्रमाणादधिकमपि ग्रहीतुं कल्पते नान्यथा । त्रुः पादपूरणे ॥ ३१९६ ॥ इदमेव स्फुटतरमाह—

दिणे दिणे दाहिसि थोव थोवं, दीहा रुया तेण ण गिण्हिमोऽप्पे ।

ण हावयिस्सामो गिलाणगस्सा, तुब्भे व ता गिण्हह गिण्हणेवं ॥ ३१९७ ॥

30 मो. श्रावक ! ग्लानस्य ‘दीर्घा’ चिरकालस्यायिनी ‘रुग्’ रोगः समस्ति, अतो दिने दिने स्तोकं
स्तोकमिदं ग्लानयोग्यं द्रव्यं दास्यसि, तेन कारणेन वयमिदं न गृहीमः । ततो यदि ते गृहस्था
ब्रुवते—वयं प्रतिदिनं ग्लानस्य प्रायोग्यं न हापयिष्यामः, यूयमपि च तावत् प्रसादं कृत्वा

गृहीत । एवमुक्ते प्रमाणप्राप्तादधिकस्यापि ग्रहणं कर्तव्यम् ॥ ३१९७ ॥ एवं तावत् साधूनां प्रवेशे लभ्यमाने विधिरुक्तः । अथ यत्र साधवः प्रवेशं न लभन्ते तद्विषयं विधिमाह—

न वि लब्धमई पवेसो, साधूणं लब्धमैत्थ अज्जाणं ।

वावारण परिकिरणा, पडिच्छणा चेव अज्जाणं ॥ ३१९८ ॥

यत्रान्तःपुरादौ 'नापि' नैव साधूनां प्रवेशो लभ्यते किन्तु लभ्यते तत्रार्थिकाणां प्रवेशः, ५ कर्मकर्तव्यं प्रयोगः ततः षष्ठी विभक्तिरदुष्टा, तत्रार्थिकाणां व्यापारणा विधेया । ततस्त्वा अन्तः-पुरादौ प्रविश्य प्रज्ञापयन्ति । तथापि चेन्न प्रवेशो लभ्यते ततः "परिकिरण" चि ता आर्थिका ग्लानप्रायोग्यं गृहीत्वा साधूनां पात्रेषु परिकिरन्ति-प्रक्षिपन्ति । तत आर्थिकाणां हस्ताद् ग्लान-प्रायोग्यं प्रतीच्छन्ति ॥ ३१९८ ॥ इदमेव स्पष्टयति—

अलब्धमाणे जतिणं पवेसे, अंतेपुरे इव भग्वरेसु वा वि ।

10

उज्जाणमाईसु व संठियाणं, अज्जाउ कारिति जतिप्पवेसं ॥ ३१९९ ॥

राजादीनामन्तःपुरे वा इभ्यगृहेषु वा यतीनां प्रवेशेऽलभ्यमाने उद्यानादिषु वा संस्थितानां साधूनामनागन्तुकानामित्यर्थः, आर्यास्तत्र यतीन् प्रवेशं कारयन्ति । कथम्? इति चेद् उच्यते— ता आर्थिका अन्तःपुरादौ गत्वा प्रज्ञापयन्ति—यथैते भगवन्तो महातपस्विनो निःस्पृहाः, एतेभ्यो दत्तं बहुफलं भवति । एवमादिप्रज्ञापनया यदा तानि कुलानि भावितानि भवन्ति तदा 15 साधवः प्रविशन्ति ॥ ३१९९ ॥ अथ तथापि प्रवेशो न लभ्यते ततः किं कर्तव्यम्? इत्याह—

पुराणमाईसु व णीणवेति, गिहत्थमाणेसु सयं व ताओ ।

अगारिसंकाए जतिच्चएही, हिड्डोवभोगेहि अ आणवेती ॥ ३२०० ॥

आर्थिका गृहस्थभाजनेषु ग्लानप्रायोग्यं गृहीत्वा पुराणादिभिर्गृहस्थैः साधुसमीपं 'नाययन्ति' प्रापयन्तीत्यर्थः । अथ तादृशो गृहस्थो न प्राप्यते ततः स्वयमेव ता आर्थिका गृहिभाजनेषु 20 गृहीत्वा साधुसमीपं नयन्ति । अथागारिणः शङ्कां कुर्युः—'नूनमेता गृहस्थभाजनेष्वेवंविधमु-त्कृष्टद्रव्यं गृहीत्वा केषाञ्चिदविरतिकानां प्रयच्छन्ति' ततो यतीनां सत्कानि यानि अधस्तादुप-भोग्यानि—असम्भोग्यानि भाजनानि उपहतानीत्यर्थः तेषु गृहीत्वा साधूनां समीपमानाययन्ति आनयन्ति वा ॥ ३२०० ॥ अथ न सन्ति साधूनामसम्भोग्यानि भाजनानि ततः—

तेसामभावा अहवा वि संका, गिण्हंति भाणेसु सएसु ताओ ।

25

अभोइभाणेसु उं तस्स भोगो, गारत्थि तेसेव य भोगिसु वा ॥ ३२०१ ॥

'तेषां' संयतभाजनानामभावात्, अथवा तेषु गृहमाणे गृहस्थानां 'शङ्का भवेत्' 'एतानि संयतभाजनानि, तदवश्यमेताः संयतानां प्रयच्छन्ति' ततः 'ताः' आर्थिकाः स्वकेषु भाजनेषु गृह्णन्ति । ततः साधवोऽसम्भोग्यभाजनेषु गृहीत्वा 'तस्य' प्रायोग्यद्रव्यस्य भोगं कुर्वन्ते । अस- 30 म्भोग्यभाजनाभावे गृहस्थभाजनेषु । अथ तान्यपि न सन्ति ततः 'तेष्वेव' संयतीभाजनेषु

१ "ण वि ल० गाहा पुरातना" इति विशेषचूर्णौ ॥ २ °ए उ अ° ता० ॥ ३ एनामेव निर्यु-क्तिगाथां स्पष्टं कां० ॥ ४ < ॥ एतदन्तर्गतमन्तरणं मो० ले० कां० एव वर्तते ॥ ५ उ तेषि भो० ता० ॥ ६ °षाम्' असम्भोग्यानां संयं कां० । "तेसिं ति सजतभायणाण" इति चूर्णौ ॥

सुज्जते । अथ संयतीनां तैर्मात्रैः शीघ्रं प्रयोजनं ततः साम्भोगिकेष्वपि मात्राणामु प्रक्षिप्यते ।
एवं तस्मद् ग्लाननिनिर्घं यथा गृह्यते तथा भगिनम् ॥ ३२०१ ॥

अथ सङ्खर्डागमने कारणान्तराण्याह—

अद्यानिगमादी, पविर्संता वा वि अहव ओमस्मि ।

५ उवधिस्स गहण निपण, मावस्मि य तं पि जयणाए ॥ ३२०२ ॥

अध्वनो निर्गताः आदिगन्दादग्निवादिनिर्गता वा, अध्वनि वा प्रविशन्तः, अथवा 'अवने' दुर्मिन्ने वर्तमानाः सङ्खर्दं गच्छेयुः । अथवा यत्र ग्रामादौ सङ्खडिस्त्र 'उपधिः' वस्त्रात्रादिकः सुलभस्तस्य ग्रहणार्थं गन्तव्यम्; पात्रकाणि वा लेपनीयानि सन्ति, तत्र च लेपः प्रचुरः नुप्रापश्च; भावो वा शैक्षस्य सङ्खडिगमने समुत्पन्नः; एतैः कारणैः 'तदपि' सङ्खडिगमनं यतनया कर्तव्यमिति सङ्खडिगमनासार्थः ॥ ३२०२ ॥ सम्प्रत्येनामेव विवृणोति—

पविडुकामा व विहं महंतं, विणिग्गया वा वि ततोऽध्वमे ।

अप्यायणङ्गाय सरीरमाणं, अत्ता वयंती खलु संखडीओ ॥ ३२०३ ॥

विहस् अध्वानं 'महान्तं' विप्रकृष्टं प्रवेष्टुकामाः, 'ततो वा' अध्वनो निर्गता जनपदं प्राप्ताः, अथवा 'अवने' दुर्मिन्ने चिगमन्तोऽपि न पर्याप्तं लभन्ते, अतस्ते शरीराण्येव दुर्बलाः ॥ ३२०३ ॥ ह्यङ्गवात्रनया कुत्सितत्वात् शरीरकाणि तेषामाप्यायनार्थम्; 'आत्ताः' प्रथम-द्वितीयपरीषद्वर्षा-दिनाः, अथवा 'आत्ताः' राग-द्वेष-हिताः, वद्वा "मीमांसा मीमंसेनः" इति न्यायान् आत्तः— गृहीतः सूत्रार्थो येन आत्ता-गीतार्थाः सङ्खर्डाव्रजन्ति ॥ ३२०३ ॥

वत्यं च पत्तं व तहिं सुलंमं, पाणादिसिं पिडियवाणिण्णम् ।

पवत्तिसं तस्य कुलादिकञ्जं, लेवं व धेच्छामो अतो वयंति ॥ ३२०४ ॥

२० 'तत्र' क्षेत्रे नानाप्रकाराभ्यां दक्षिणापयादिभ्याम्यो दिग्भ्यो वस्त्रादिविक्रयार्थं समागत्य पिण्डिताः—मिष्टिना ये वणिजन्तेषु वस्त्रं वा पात्रं वा सुलभम् । अथवा तत्र क्षेत्रे प्राप्ताः 'कुलादि-कार्याणि' कुल-गण-सङ्घप्रयोजनानि प्रवर्तयिष्यामः, लेवं वा तत्र प्राप्ताः सन्तो ब्रवीष्यामः । अत एव विवं पुटालम्बनमवलम्ब्य सङ्खर्डा व्रजन्ति ॥ ३२०४ ॥

अथ 'शैक्षस्य सङ्खडिगमने भावः समुत्पन्नः' (गा० ३२०२) इति पदं विवृणोति—

२५ संहं विदिचा अनित्तिव्वमात्रं, गीया गुहं विण्णवयंति तस्य ।

जे तस्य दोसा अमविंमु पुच्चिं, दीवेत्तु ते तस्य हिता वयंति ॥ ३२०५ ॥

'शैक्षम्' अमिनवप्रवृत्तितम् 'अनिर्तात्रमात्रं' सङ्खडिग्रामे गमनेऽर्थावर्तावामिअयं विदित्वा गीतार्थां गुहं विद्वयन्ति, तत्र आचार्यान्तं शैक्षं मगन्ति—एते वृषमन्ते सहायाः समर्पिताः, एतैः समं भद्रना सङ्खड्यां गन्तव्यमिति । ततस्ते वृषमाः 'तत्र' सङ्खड्यां गच्छतां पथि वर्तमानानां तत्र प्रप्तानां च दोषाः पूर्वभमन् अमिहिवा इति भावः तान् 'तस्य' शैक्षस्य 'हिताः' भाववदनुकूलः सन्तो दीपयन्ति । दीपयित्वा च ततस्तं गृहीत्वा व्रजन्ति ॥ ३२०५ ॥

तत्र च प्राप्ताः किं कुर्वन्ति ? इत्याह—

पुन्योदितं दोषगणं च तं तू, वज्रैति सेजाइजुतं जंताए ।

संपुण्णमेवं तु भवे गणितं, जं कंखियाणं पविणेति कंखं ॥ ३२०६ ॥

‘पूर्वोदितं’ प्राग्भणितं शय्या-वसतिः तदादिभिर्युतं-सम्बद्धं दोषगणं ‘यतनया’ प्रागुक्तलक्ष-
णया वर्जयन्ति । आह किमेवं शैक्षस्यानुवर्तनां कृत्वा सङ्खडिगमनमाचार्या अनुजानन्ति ? इत्याह— 5
‘सम्पूर्णम्’ अखण्डमेवंविदधानस्याचार्यस्य ‘गणित्वम्’ आचार्यकं भवति, यत् ‘काङ्क्षितानां’
सङ्खडिगमनाद्यभिलाषवतां शिष्याणां काङ्क्षां प्रकर्षेण—तदीप्सितसम्पादनलक्षणेन विनयति—स्फेद-
यति । उक्तञ्च दशाश्रुतस्कन्धे गणिसम्पद्वर्णनाप्रक्रमे—

कंखियस्स कंखं पविणिता भवइ ति (चतुर्थी दशा) ।

॥ ३२०६ ॥

॥ संखडिप्रकृतं समाप्तम् ॥

10

वि चार भू मी वि हार भू मी प्र कृ त म्

सूत्रम्—

नो कप्पइ निगंथस्स एगाणियस्स राओ वा वियाले
वा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्ख-
मित्तए वा पविसित्तए वा । कप्पइ से अप्पबिइ-
यस्स वा अप्पतइयस्स वा राओ वा वियाले वा
बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमित्तए
वा पविसित्तए वा ४८ ॥

15

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

आहारा नीहारो, अवस्समेसो तु सुत्तसंगंधो ।

20

तं पुण ण प्पडिसिद्धं, वारे एगस्स निक्खमणं ॥ ३२०७ ॥

पूर्वसूत्रे सङ्खडिप्ररूपणाद्वारेणाहार उक्तः, तस्माच्चाहारादवश्यम्भावी नीहार इत्यतस्तद्विषयो
विधिरनेन सूत्रेणोपवर्ण्यते । कथम् ? इत्याह—‘तत् पुनः’ नीहारकरणमाहारानन्तरमवश्यम्भा-
वित्वान्न प्रतिषिद्धम्, किन्तु तदर्थं यद् ‘एकस्य’ एकाकिनो निष्क्रमणं तदत्र सूत्रे वारयतीति ।
एष सूत्रसम्बन्धः ॥ ३२०७ ॥

25

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—नो कल्पते ‘निर्ग्रन्थस्य’ साधोरेकाकिनो रात्रौ वा
विकाले वा बहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा उद्दिश्य प्रतिश्रयाद् निष्क्रमितु वा प्रवेष्टुं वा ।

१ < १ > एतन्मध्यगतमवतरणं का० एव वर्तते ॥ २ जुयाए ता० ॥ ३ ता० त० हे० मो० ले०
विनाऽन्यत्र—तया युतं भा० । तदादिभिः—तत्प्रभृतिभिर्द्वादैः युतं कां० ॥

कल्पते "सं" तस्य निर्ग्रन्थस्यात्मद्वितीयस्य वा आत्मतृतीयस्य वा रात्रौ वा विकाले वा बहि-
विचारमूर्तिं वा विहारमूर्तिं वा निष्कर्मितुं वा प्रवेष्टुं वा इति सूत्रसमासार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तारः—

रत्तिं विचारमूर्तिं, णिर्गन्धेगाणियस्स पडिक्कहा ।

८ लक्ष्मणो य इति मामो, तस्य वि आणादणो दोसा ॥ ३२०८ ॥

रात्रौ उपलब्धगत्वाद् विकाले वा विचारमूर्तिं निर्ग्रन्थस्यैकाकिनो गन्तव्ये प्रतिकुष्टा । सा
च द्विविधा—कायिकीमूर्तिः उच्चारमूर्तिश्च । कायिकीमूर्तिं यदि रात्रावेकाकी गच्छति ततो
लक्ष्मणः प्रायश्चित्तम्, तत्राप्याज्ञादयो दोषाः ॥ ३२०८ ॥ तथा—

तेणा-ऽऽरक्षिय-सावय-पडिणीए थी-णपुंसत्तेरिच्छे ।

१० आद्याणपेहि वेहाणसं य वालं य मुच्छा य ॥ ३२०९ ॥

मैत्रेयस्यैः संयतो वा द्वियेत । आरक्षिका एकाकिनं दृष्ट्वा चौर इति बुद्ध्या ग्रहणा-ऽऽकर्ष-
णादिकं कुर्यात् । श्वापदा वा—सिंह-व्याघ्रादयो मध्येयुः । प्रत्यनीको वा तमेकाकिनं मत्वा प्रान्ता-
पनादिकं कुर्यात् । स्त्री वा नपुंसको वा तमेकाकिनमुदारशरीरं दृष्ट्वा बलादपि गृहीयात् ।
तिर्यङ्मो वा दृष्ट्वा वादयस्तममिवातयेयुः, तिर्यग्योनिकां वा स एकाकी प्रतिमेवेत । यो वा
१० अववावनपेक्षी स एकाकी निर्गतः सन् तत्र एव पलायेत । स्त्रिया वा पण्डकेल वा प्रतिस्त्रलितः
सन् 'भ्रमव्रतोऽहं जातः' इति बुद्ध्या 'वैश्वयसम्' उद्वन्धनं कुर्यात् । 'व्यालेन वा' सर्पेण वा
दन्धेन । मूर्च्छा वा तत्र गतस्य भवेत्, तद्देशेन मूर्धौ प्रगतिरस्य परिताप-महादुःखप्रभृतयो
दोषाः ॥ ३२०९ ॥ अस्या एव गायत्र्या लेखतो व्याख्यानमाह—

थी पंडे तिरिगीसु व, खलितो वेहाणसं व ओघावे ।

२० समोवर्वा-सरीरे, गहणादी मारणं जोए ॥ ३२१० ॥

स्त्रियां पण्डके तिर्यग्योनिकायां वा 'स्त्रलितः' मैथुनप्रतिसेवनया अपराधमापन्नः सन् 'भ्रम-
व्रतस्य किं मे जीवितेन ?' इति बुद्ध्या 'वैश्वयसमभ्युगच्छेत्' । यो वा अववावनपेक्षी स तत्र
एवाववावेत् । 'शेगणि' सप्त द्वाराणि तेषु यथाक्रममेतं दोषाः । तद्यथा—स्तेनेषूशवि-शरीरह-
रणम्, आरक्षिकेषु ग्रहणा-ऽऽकर्षणादि, शेषेषु तु श्वापदादिषु 'मारणम्' उपवातः संयतस्य
२० भवतीति 'योजयेन्' योजनं कुर्यात् ॥ ३२१० ॥ यत एवमतः—

दुप्पमिई उ अगम्मा, ण य सहसा साहसं समायरति ।

वारंति च णं विनिओ, पंच य सक्खी उ घम्मस्स ॥ ३२११ ॥

द्विप्रभृतयः सावन्नो रात्रौ कायिकीमूर्तिं गच्छन्तः स्तेना-ऽऽरक्षिकादीनामगम्या भवन्ति । न
च द्विर्नाये सावौ तदस्य सति सहसा 'साहसं' मैथुनप्रतिसेवन-वैश्वयसादि समाचरति । समा-
२० चरितुकाममपि च "णं" एतं द्वितीयः सावुर्वारयति । यतः 'वर्मस्य' पञ्चमहाव्रतस्य पञ्च
साक्षिणो भवन्ति, तद्यथा—अहंन्तः सिद्धाः साववः सम्यग्दृष्टयो देवा आत्मा चेति । अतः
सावौ तृतीयसाक्षिणि पार्श्ववर्तिनि न सहसा साहसं समाचरति ॥ ३२११ ॥

एवं तावत् कायिकीमूर्तिमर्त्ताहृत्योक्तम् । अथोच्चारमूर्तिमविहृत्याह—

एए चेव य दोसा, सविसेसुच्चारमायरंतस्स ।

सवितिजगणिक्खमणे, परिहरियाः ते भवे दोसा ॥ ३२१२ ॥

‘एत एव’ स्तेना-ऽऽरक्षिकादयो दोषाः संप्रायश्चित्ताः, ‘सविशेषाः’ समधिका रजन्यामेकाकिनमुच्चारमाचरतो मन्तव्याः । यदा तु विचारभूमौ गच्छन् सद्वितीयः प्रतिश्रयाद् निष्क्रमणं करोति तदा ‘ते’ स्तेनादयो दोषाः परिहृता भवेयुः ॥ ३२१२ ॥ कथम् ? इत्याह—

जति दोण्णि तो णिवेदित्तु णेति तेणभएँ ठाति दारेको ।

सावयभयम्मि एको, णिसिरति तं रक्खती वितिओ ॥ ३२१३ ॥

यदि द्वौ संयतौ कायिकीभूमौ निर्गच्छतः तदा यस्तत्र जागर्ति तस्य निवेद्य द्वावपि निर्गच्छतः । स्तेनभये तु तयोर्द्वयोर्मध्यादेको द्वारे तिष्ठति द्वितीयः कायिकीं व्युत्सृजति । अथ श्वापदभयं तत एकस्तत्र कायिकीं निसृजति, द्वितीयो दण्डकहस्तः ‘तं’ कायिकीं व्युत्सृजन्तमा-10 त्मानं च रक्षति ॥ ३२१३ ॥ अथैकाकिनो यतना प्रतिपाद्यते—

सभयाऽसति मत्तस्स उ, एको उवओग डंडओ हत्थे ।

वति-कुडुंतेण कडी, कुणाति य दारे वि उवयोगं ॥ ३२१४ ॥

यदि सभयं द्वितीयस्य च संयतस्य तत्राभावस्ततो मात्रके व्युत्सर्जनीयम् । अथ मात्रकं न विद्यते तत उपयोगं कृत्वा दण्डकं हस्ते गृहीत्वा वृतेर्वा कुड्यस्य वा अन्तेन-पार्श्वेन कटीं कृत्वा 15 कायिकीं व्युत्सृजति । द्वारेऽपि च स्तेनादिप्रवेशविषयमुपयोगं करोति ॥ ३२१४ ॥

◁ ईदमेव सविशेषमाह—▷

वितियपदे उ गिलाणस्स कारणा अहव होज एगागी ।

पुव्व द्विय निहोसे, जतणाएँ णिवेदिउच्चारे ॥ ३२१५ ॥

द्वितीयपदेन तु ग्लानस्य कारणादेकोऽपि निर्गच्छेत्, अथवा स साधुरशिवादिभिः कारणै-20 रेकाकी भवेत्, यद्वा तत्र पूर्वं निर्दोषं-निर्मयमिति मत्वा स्थिताः पश्चात् सभयं सञ्जातं तत्रापि यतनया निवेद्य तथैवोच्चारभूमौ प्रश्रवणभूमौ वा गच्छन्ति ॥ ३२१५ ॥

अथ “ग्लानस्य कारणात्” इति पदं व्याख्यानयति—

एगो गिलाणपासे, वितिओ आपुच्छिऊण तं नीति ।

चिरगतेँ गिलाणमितरो, जग्गंतं पुच्छिउं णीति ॥ ३२१६ ॥

इह ते त्रयो जनाः, तेषां च मध्ये एको ग्लानो विद्यते, एकश्च तस्य ग्लानस्य पार्श्वे तिष्ठति, द्वितीयस्तमापृच्छय कायिक्यादिभूमौ निर्गच्छति । स च यदि चिरगतो भवति ततः ‘इतरः’ ग्लानपार्श्वस्थितो ग्लानं जाग्रतमापृच्छय निर्गच्छति ॥ ३२१६ ॥

◁ एवं स्तेनादीनां सम्भवे विधिरुक्तः । अथ तदसम्भवे विधिमाह—▷

जहितं पुण ते दोसा, तेणादीया ण होज पुव्वुत्ता ।

एको वि णिवेदेत्तुं, णितो वि तहिं णऽतिकमति ॥ ३२१७ ॥

यत्र पुनः ‘ते’ पूर्वोक्ताः स्तेनादयो दोषा न भवन्ति तत्रैकोऽपि शेषसाधूनां जाग्रतां निवेद्य

निर्गच्छन् न भगवदाज्ञामतिक्रामति ॥ ३२१७ ॥

एवं विचारमभिप्रियां विविक्षुः । अथ विहारमभिप्रियमाह—

बहिया विचारभूमी, दोसा तं चेव अधिय छकाया ।

पुव्वदिट्ठे कप्पह, वित्थियं आगाद संविग्गो ॥ ३२१८ ॥

८ प्रतिश्रयाद् बहिः 'विहारमू' साध्यायमू' रात्रावेकाकिनो गच्छतः 'त एव' सेना-
ऽऽक्षिकादयो दोषा भवन्ति, 'अविक्राश्च' अतिरिक्ताः षट्कायविरावनानिप्यन्ताः । 'द्वितीयम्'
अपवादपदमत्रोच्यते—कल्पते रात्रावपि साध्यायमू' 'पूर्वेदृष्टायां' दिवाप्रत्युपेक्षितायां गन्तुम् ।
९ गौथायां पुत्तन्निर्देशः प्राकृतत्वात्, एवमन्यत्रापि लिङ्गव्यत्ययो द्रष्टव्य इति । १० तत्राप्यागादे
कारणे यः 'संविग्गः' १ मोक्षमिच्छया अन एव वक्ष्यमाणजितेन्द्रियादिगुणोपेतः साधुः १० स
१० गच्छति ॥ ३२१८ ॥ अथागादपदं व्याचष्टे—

ते तिणिण दोण्णी अह विक्रतो उ, नवं च मुत्तं सपगासमस्स ।

सज्जात्थियं णत्थि रहं च मुत्तं, ण यावि पेह्माकुसलो स साहू ॥ ३२१९ ॥

'ते' साधवो रात्रौ विहारमू' गच्छन्त उत्सर्गतलयो जना गच्छन्ति । त्रयाणामभावे द्वौ
गच्छतः । अथ ज्ञानादिकार्यव्यापृततया द्वितीयोऽपि न प्राप्यते एवमेकावपि गच्छेत् ।
१५ किर्मथम् ? इत्याह—'अस्य' विवक्षितसाधोः 'नवम्' अबुनाऽर्थात् [सूत्रं] 'सपकायं' सूत्र-
मर्थिकनिर्धुक्कल्पेणार्थेन सहितं परावर्तनीयं वर्तते, साध्यायिकं च वसतौ तदानीं नास्ति ।
अथवा 'रहस्यसूत्रं' निर्णयादिकं तद् यथा द्वितीयो न शृणोति तथा परावर्तयितव्यम्, न चासौ
साधुरनुपेक्षाकुलः । एतेनागादकारणेन रात्रावपि विहारमू' गन्तुं कल्पते ॥ ३२१९ ॥

तत्र कीदृशे गृहे कीदृशेन वा साधुना गन्तव्यम् ? इति दर्शयति—

२० आसन्नगेहे दिपदिट्ठमोम्मै, वेत्तूण कालं तहि जाह दोसं ।

वत्सिदिट्ठो दोसविवज्जितो य, णिदा-विकारा-ऽऽलमवज्जितण्या ॥ ३२२० ॥

कालं गृहीत्वा 'दोसं' नि प्रादोषिकं साध्यायं कर्तुमासन्नगेहे 'दिवाहमू' दिवाप्रत्यु-
पेक्षितोच्चार-प्रश्रवणमूमिके 'याति' गच्छति । स च 'वक्ष्येन्द्रियः' इत्या-ऽनिष्टविषयेषु वर्तमा-
नानामिन्द्रियाणां निग्रहीता, दोषाः—क्रोधादयस्तैर्विवर्जितः, तथा निद्रया विकारेण च—हास्या-
२५ दिना आलस्येन च वर्जित आत्मा यस्य स तथा एवंविधस्तत्र गन्तुमर्हति नानीदृशः ॥ ३२२० ॥

१ अत्रैव त्रिविं दर्शयति—

तच्चावियं तं तु कुलं अदूरे, किच्चाण ज्ञायं णिसिमेव एति ।

वावाततो वा अहवा वि दूरे, सोऊण तत्थेव उवेह पादो ॥ ३२२१ ॥

यस्मिन् श्रावकादिकुले स गच्छति तत् तस्यां वेलायां प्रविशद्भिः साधुभिर्भावितं तद्वावि-

१ न 'अतिक्रामति' भगवदाज्ञामतिक्रामति ॥ ३२१७ ॥ मा० ॥ २ ता० त० डे० मो० डे० विनाऽ-
न्यत्र—'पय उच्यते—यहि' मा० । 'पयं तमेवाह कां' ॥ ३-४ १० एतदन्तर्गतः पाठः मो०
डे० कां० एव वर्तते ॥ ५ किं पुनरजागादकारणम् ? इत्या० कां० ॥ ६ वा अस्ति साध्यायिकं
वसतौ परं 'रहः श्रुते' रहस्यं कां० ॥ ७ १० एतदन्तर्गतमिदमवतरणं कां० एव वर्तते ॥

तम्, तदपि 'अदूरे' न दूरदेशवर्त्ति, एवंविधे गृहे प्रादोपिकं स्वाध्यायं 'कृत्वा' परिवर्त्य निशायामेव प्रतिश्रयमागच्छति । अथ रजन्यामागच्छतोऽपान्तराले दुष्टश्चान-गवादिभिः स्तेनादिभिर्वा व्याघातः अथवा 'दूरे' दूरदेशवर्त्तिनी सा विहारभूमिः ततस्तत्रैव गृहे सुप्त्वा 'प्रातः' प्रभाते प्रतिश्रयमुपैति ॥ ३२२१ ॥

सूत्रम्—

5

नो कप्पइ निग्गंथीए एगाणियाए राओ वा वियाले
वा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्ख-
मित्तए वा पविसित्तए वा । कप्पइ से अप्पविइयाए
वा अप्पतइयाए वा अप्पचउत्थीए वा राओ वा
वियाले वा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा
निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ४९ ॥

10

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथ भाष्यम्—

सो चेव य संबंधो, नवरि पमाणम्मि होइ णाणत्तं ।

जे य जतीणं दोसा, सविसेसतरा उ अज्जाणं ॥ ३२२२ ॥

'स एव' निर्ग्रन्थसूत्रोक्तः सम्बन्ध इहापि सूत्रे ज्ञातव्यः । 'नवरं' केवलं प्रमाणे निर्ग्रन्थेभ्यो 15
निर्ग्रन्थीनां नानात्वम्, निर्ग्रन्थानां द्वयोस्त्रयाणां वा निर्गन्तुं कल्पते, निर्ग्रन्थीनां तु द्वयोस्त्रि-
सृणां चतसृणां वा इत्ययं सङ्ख्याकृतो विशेष इति भावः । 'ये च' स्तेना-ऽऽरक्षिकादयो यती-
नामेकाकिर्निर्गमने दोषाः पूर्वसूत्रे उक्ताः आर्याणामपि त एव सविशेषतरा मन्तव्याः, तरुणा-
द्युपद्रवसहिता इति भावः ॥ ३२२२ ॥

बहिया वियारभूमी, णिग्गंथेगाणियाए पडिसिद्धा ।

20

चउगुरुगाऽऽयरियादी, दोसा ते चेव आणादी ॥ ३२२३ ॥

रात्रौ बहिर्विचारभूमौ गमनमेकाकिन्या निर्ग्रन्थ्याः प्रतिपिद्धम् । अत एवैतत् सूत्रमाचार्यः
प्रवर्त्तिन्या न कथयति चतुर्गुरवः । प्रवर्त्तिनी भिक्षुणीनां न कथयति चतुर्गुरवः । भिक्षुण्यो न
प्रतिशृण्वन्ति मासल्लुं [सर्वग्रन्थाग्रम्—२२४२०] । प्रवर्त्तिनीवचनमतिक्रम्य भिक्षुण्यो बला-
मोटिकया एकाकिन्यो गच्छन्ति चतुर्गुरवः । दोषाश्च त एवाज्ञादयो द्रष्टव्याः ॥ ३२२३ ॥ 25

भीरू पकिचेवैऽवला चला य, आसंकितेगा समणी उ रातो ।

मा पुप्फभूयस्स भवे विणासो, सीलस्स थोचाण ण देंति गंतुं ॥ ३२२४ ॥

इह स्त्री 'प्रकृत्यैव' स्वभावेनैव 'भीरुः' अल्पसत्त्वौ, पुरुषं च प्राप्य सा 'अवला' अकिञ्चि-

१ एतदग्रे भा० प्रति विहाय सर्वासु प्रतिषु ग्रन्थाग्रम्—६५०० इति वर्तते ॥

२ 'वऽवलाऽवला य भा० त० डे० मो० ले० ॥

३ 'श्वा, अथवा 'चला' चपला पुरुषं च प्राप्य सा 'अवला' अकिञ्चित्करी, एकाकिनी

करी, अत एव तस्या अवेति नाम, अत्र च समावदेव चञ्चल, अत एव एकाकिनी
श्रमणी गत्रौ विचारमूर्तौ गच्छन्ती आरुद्रिता स्यात्—अवश्यमेव व्यभिचरिणीति । अतो सा
'पुण्यमूर्तः' शिरस्युपप्लुतुमानस्य अक्षय्य विनाशो भवेदिति कृत्वा मोक्षनामार्थाणां गत्रौ
विचारमूर्तौ गन्तुं भगवन्तः 'न दर्शित' ननुजानन्तीत्यर्थः ॥ ३२२४ ॥

४ उपाश्रयेऽपि तामिरीदृशे वस्तव्यमिति दर्शयति—

गुणे गुत्तद्वारे, कुलपुत्रे दान्यमज्ज्ञे निर्दामे ।

मानपरिम मद्बिद, अज्ञा मिज्ञायरे मणिम् ॥ ३२२५ ॥

'गुप्तो नाम' दृग्वर्गद्वारगदिनः, 'गुप्तद्वारः' मन्त्राटः, ईदृशे उपाश्रये स्थानव्यम् । अग्न्या-
तरश्च तासां कुलपुत्रको गवेषणाद्यः । तस्यैव अग्न्यातरस्य वा मणिनीयमृतयः त्रियन्तामां मन्त्रानि
१० यद् गृहं तन्मन्त्रवर्णं संयतीनामुपाश्रयो भवति । सोऽपि 'निर्दामः' पुरुषमागारिआदिदोषर-
हितः । कुलपुत्रश्च मन्त्रवर्गं मार्दविकश्चान्वेषणाद्यः । मन्त्रवर्गं नाम—गृह्यान् तदीयः परि-
वारो न कमप्यनाचारं कर्तुमुसहते । मार्दविको नाम—मधुरवचनः । ईदृश आर्यायाः अग्न्या-
तरो मणितः ॥ ३२२५ ॥ गत्रौ च प्रविश्ये तामिरियं यनना कर्तव्या—

पर्यागो अंता बहि, अंता वंधाहि चिलिमिरी उवरि ।

१५ नं तद् बंधति दारं, जह् णं अग्गा ण याणाई ॥ ३२२६ ॥

'प्रसारः' कटः स मूकः प्रविश्याम्यन्तरे द्वितीयन्तु प्रविश्याद् बहिः कर्तव्यः । 'अन्तश्च'
अम्यन्तरे कटस्योपरि चिलिमिळिकां 'बंधनं' नियज्य । तत्र च प्रतिहारं तथा वधाति द्वारं
यथा 'धं' इति 'तान्' बन्धन् नान्या संयती मोक्तुं जानाति ॥ ३२२६ ॥

संयारंगंतरिया, अमिक्खणाऽऽज्जणा य तरुणीणं ।

२० पडिहारि दारमूले, मज्जे अ पवत्तिणी होति ॥ ३२२७ ॥

'संसारकः' प्रसारणमैकान्तरिणां तरुणी-वृक्षानां भवति । अर्माक्ष्यं च तरुणीनां यननया
प्रवर्तिन्या प्रविहारिकया च 'उपयोजन' मद्धृष्टा कर्तव्या । प्रतिहारं च द्वारमूले स्थापति ।
'मज्जे' सर्वमव्यवर्तिनि प्रवेशे प्रवर्तिनी भवति ॥ ३२२७ ॥

निक्खमण पिडियाणं, अग्गहारं य होद् पडिहारी ।

२५ दारं पवत्तिणी मारणा य फिडिताण लयणाए ॥ ३२२८ ॥

गत्रौ विचारमूर्तौ निष्क्रमणं 'पिडितानां' समुद्दिनानां त्रिचतुःप्रवर्तनीनामित्यर्थः । प्रति-
हारं द्वारमुद्वाह्य प्रयत्न एव गृहद्वारे निष्ठति । प्रवर्तिनी पुनर्द्वारे स्थिता संयती वा यदा प्रवि-
शति तां शिरसि क्लेशोपश्रयसि च स्पृष्ट्वा प्रवेशयति । याश्च तत्र स्थितिताः—द्वारविषयता

च गत्रौ विचारः सः । सा० प्रहस्येवं वेदः "नैव पर्विज्व चलाऽयला य" इति पठनुनार्तना
वर्ते । "नैव" इत्यम्—पुण्यं ज्ञानं सा अवन्त, अत एव दम्भः पर्यवसानं भवति । प्रवेशं च
हो चदप्यमात्र । एतानि च निमित्तं आदर्शं भवति—अवश्यमेव व्यभिचरिणीति ॥ इति चूर्णी
विशेषचूर्णी च ॥

१ 'नो' अतुःपञ्चमम् न० ॥

इतस्ततः परिभ्रमन्ति तासां यतनया यथा अप्रीतिकं न भवति तथा स्मारणा कर्तव्या, यथा—
आर्ये । इहागच्छ, इतो न भवति द्वारम् ॥ ३२२८ ॥ अथ द्वितीयपदमाह—

विद्यपद गिलाणाए, तु कारणा अहव होज्ज एगागी ।

आगाढे कारणम्मि, गिहिणीसाए वसंतीणं ॥ ३२२९ ॥

द्वितीयपदे ग्लानायाः संयत्याः कारणादेकाकिन्यपि विचारमूमौ गच्छेत् । कथम् ? इति ऽ
चेद् उच्यते—इह प्रवर्तिनी यदा आत्मतृतीया भवति, तत्राप्येका ग्लाना तत एका ग्लानायाः
पार्श्वे तिष्ठति, द्वितीया तु निवेद्य निर्गच्छति । अथवा सा अशिवादिभिः कारणैरेकाकिनी
भवेत् । तत्र च 'आगाढे' आत्यन्तिके कारणे गृहिनिश्रया वसन्तीनामेकाकिनीनां संयतीनां
विधिरभिधीयते ॥ ३२२९ ॥

एगा उ कारण ठिया, अविकारकुलेसु इत्थिबहुलेसु ।

10

तुब्भ वसीहं णीसा, अज्जा सेज्जातरं भणति ॥ ३२३० ॥

एका आर्यिका 'कारणेन' पुष्टालम्बनेन 'अविकारकुलेषु' हास्यादिविकारविरहितेषु स्त्रीबहु-
लेषु कुलेषु स्थिता सती शय्यातरमित्थं भणति—अहं युष्मन्निश्रया वसामि, यच्च मम किञ्चित्
क्षूणमायाति तत्राहं भवद्भिः स्मारणीया ॥ ३२३० ॥ इदमेव स्फुटतरमाह—

अपुण्वपुंसे अवि पेहमाणी, वारेसि धूतादि जहेव भज्जं ।

15

तहाऽवराहेसु ममं पि पेक्खे, जीवो पमादी किमु जोऽवलानं ॥ ३२३१ ॥

भोः श्रावक ! यथा त्वम् 'अपूर्वपुंसः' अदृष्टपूर्वपुरुषान् पश्यन्तीमपि, आस्तां तैः सह
सम्भाषणादि कुर्वाणामित्यपिशब्दार्थः, दुहितरम् आदिशब्दाद् भगिनीप्रभृतिकां भार्या वा यथा
वारयसि; तथा 'अपराधेषु' स्वलितेष्वनुचितसन्दर्शनादिषु 'मामपि प्रेक्षस्व' अहमपि तथैव
वारणीया, यतो जीवः सर्वोऽपि प्रायः 'प्रमादी' अनादिभवाभ्यस्तप्रमादबहुलः, किं पुनर्यः 20
'अवलानां' स्त्रीणां सम्बन्धी ? स चपलस्वभावतया सुतरा प्रमादीति भावः ॥ ३२३१ ॥ किञ्च—

पायं सकज्जगहणालसेयं, बुद्धी परत्थेसु उ जागरूका ।

तमाउरो पस्सति णेह कत्ता, दोसं उदासीणजनो जैगं तु ॥ ३२३२ ॥

येयं प्रतिप्राणि स्वसंवेदनप्रत्यक्षा बुद्धिः सा प्रायः स्वं-स्वकीयं यत् कार्य-हिता-ऽहितप्रवृत्ति-
निवृत्तिरूपं तद्ग्रहणे-तत्परिच्छेदेऽलसा-जडा, 'परार्थेषु तु' परप्रयोजनेषु 'जागरूका' जागरण-25
शीला, अत एव 'तं' दोषम् 'इह' जीवलोके 'कर्त्ता' आत्मीयकार्यसाधको जनः 'आतुरः'
उत्सुकः सन् न पश्यति, यकं दोषम् 'उदासीनजनः' मध्यस्थलोकः तटस्थः पश्यति । अतोऽहं
भवतां पार्श्वादात्मानमहितेषु प्रवर्त्तमान निवारयामीति प्रक्रमः ॥ ३२३२ ॥

तेणिच्छिण्ण तस्स जहिं अगम्मा, वसंति णारीतो तहिं वसेज्जा ।

ता वेति रत्तिं सह तुब्भ णीहं, अणिच्छमाणीसु विभेमि वेति ॥ ३२३३ ॥ 30

एवमुक्ते सति यद्यसौ श्रावक इच्छति-तदुक्तं प्रतिपद्यते तदा 'तस्य' शय्यातरस्य यत्र
'अगम्याः' माता-भगिनीप्रभृतयो नार्यो वसन्ति तत्र सा एकाकिनी संयती वसेत् । ताश्च स्त्रियो

वृत्ते—गत्रौ युष्मामिः सद्वाहं कारयिष्यामि निर्गमिष्यामि, अतो यदा भवत्य उचिष्ठन्ते तदा मामप्युत्थापयन् । यदि ता इच्छन्ति ५ तैर्नो लभ्यम्, अथ नेच्छन्ति ६ तैः 'अहं राजा-
वेकाकिर्ना निर्गच्छन्ती विमेषि' इत्येवं ब्रवीति ॥ ३२३३ ॥

एवमप्युक्ता यदि ता द्वितीया नागच्छन्ति तदा किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

८ सत्तासद्वैद्य अपवर्त्तणे वा, सागारिण वा निसि णिक्कमुमंती ।

तासि णिवेदेतु ससद्द-दंडा, अर्त्तानि वा णानि व साधुवम्मा ॥ ३२३४ ॥

गत्रौ मात्रकं कारयिष्यीत्युत्सर्जनीया, ५ तैर्न उदने मय्यं सा मात्रककारयिषी बहिःशुद्ध-
नीया । ६ अथ मात्रकं नास्ति, यद्वा तस्या मात्रकं कारयिष्याः प्रवर्त्तनम्—आगमनं न भवति,
सागारिकबहुलं वा तद् गृहम्, एतैः कारणैः 'निसि' गत्रावेकाकिर्ना निष्कामन्ती 'तामां'
१० शय्यावरीणां निवेद्य ससद्द-कसिनादिशब्दं दुर्यती दण्डकं हस्ते कृत्वा 'साधुवर्मा' शोभन-
समाचार्य 'अत्येनि वा' प्रविशति वा 'निरेनि वा' निर्गच्छति वा ॥ ३२३४ ॥

एवं तावद् विचारभूमिप्रियं विविक्तः । अथ विहारभूमिप्रियमाह—

एगाहि अणेगाहि व, दिया व गतो व गंतु पडिमिदं ।

चउगुरु आयरियादी, दोसा ते चैव जे भणिया ॥ ३२३५ ॥

१५ एकाकिर्नानाम् 'अनेकाकिर्नानां वा' उद्दीनानामि, गाययां पश्यथे तृतीया, दिवा वा गत्रौ
वा विद्युग्मसौ संयतीनां गन्तु 'प्रतिमिदं' न कल्पते । अत एव यद्येनमर्थमाचार्याः प्रवर्त्तिन्या
न कथयन्ति तदा चतुर्गुर्वः । प्रवर्त्तिना मिश्रुणीनां न कथयति चतुर्गुर्वः । मिश्रुण्यो न
प्रतिश्रुयन्ति लघुमासः । दोषाश्च न एव द्रष्टव्या ये पूर्व विचारभूमौ भगिनाः ॥ ३२३५ ॥
द्वितीयोदं गन्तव्यमपीति दर्शयति—

२० गुत्ते गुत्तदुवारे, दुल्लणवजे णिवेसणस्संतो ।

संवंधि णिए मण्णी, चितियं आगाह संविने ॥ ३२३६ ॥

गुते गुदद्वारे 'दुर्जनवर्गे' दुःशौचजनरहिते गृहे स्वाध्यायकरणाथं गन्तव्यम्, तच्च गृहं यदि
'निवेशनस्य' पाठकस्य 'अन्नः' अभ्यन्तरवर्ति भवति । अथ निवेशनान्तरं प्राप्यते ततोऽन्य-
स्मिन्नपि पाठके यः संयतीनां गितृ-आत्रादिशब्दार्थाः सम्बन्धी, यो वा शय्यातरस्य 'निजः'
२५ सुहृदादिः, यो वा 'गंजी' श्रवको माना-गितृमानन्तस्य गृहं गन्तव्यम् । एतच्च द्वितीयपदमा-
गाहं संविमाया आर्थिकया गन्तव्यम् । स्मृतं भवति ?—व्याख्याप्रज्ञप्तिप्रसूतिश्रुतसम्बन्धि-
नमानादयोऽं काचिन्नायिका प्रणिपत्ता, सा च यदि 'संविमा' हास्यादिविकाग्वर्जिता, तत-
स्तस्या आत्मतृतीयाया आत्मचतुर्थीया आत्मपञ्चमाया वा पूर्वोक्तगुणोपेतं गृहं गत्वा स्वाध्यायः
कर्तुं कल्पने ॥ ३२३६ ॥ ५ तत्रैव गमने त्रिविं दर्शयति—

१ ५ १ एतदन्तर्गतः पाठः भा० का० एव वर्तते ॥ २ ततोऽनिच्छन्तीषु तासु 'अहं का० ॥

३ ५ १ एतदन्तर्गतः पाठः सो० के० का० एव वर्तते ॥ ४ सो० के० का० विनाऽन्यत्र—'रा

'अतिशयति वा' प्रविशति वा निर्गं ता० । 'रा अतिशयति वा निर्गं ता० के० । 'रा प्रविशति
वा निर्गं भा० ॥ ५ 'पदे तु ईदृशे गृहे गन्तुं का० ॥ ६ एतदन्तर्गतमवतरणं का० एव वर्तते ॥

पडिपत्तिकुसल अज्जा, सज्जायज्झाणकारणुज्जुत्ता ।

मोत्तूण अब्भरहिंतं, अज्जाण ण कप्पती गंतुं ॥ ३२३७ ॥

प्रतिपत्तिः—उत्तरप्रदानं तत्र कुगला—निपुणा या काचिदार्था सा तस्याः सहाया समर्पणीया । तथा या सा आगाढयोगं प्रतिपन्ना सा स्वाध्यायस्य यद् ध्यानम्—एकाग्रतया करणं तत्रेदृशे कारणे उद्युक्ता भवेत् । “मोत्तूण अब्भरहिंतं” ति येषु कुलेषु यथामद्रकादिषु संयतीनामाग-५ मनम् ‘अभ्यर्हितं’ गौरवाहं तानि मुक्त्वाऽन्यत्र कुले आर्यिकाणां न कल्पते गन्तुम् ॥ ३२३७ ॥

एवंविधे कुले गत्वा स्वाध्यायं कुर्वतीनां यद्यसौ गृहपतिः प्रश्नयेत्—किमर्थं भवत्य इहा-
गताः १ ततः प्रतिपत्तिकुगलया वक्तव्यम्—

सज्झाइयं नत्थि उवस्सएऽम्हं, आगाढजोगं च इमा पवण्णा ।

तरेण सोहदमिदं च तुब्भं, संभावणिज्जातो ण अण्णहा ते ॥ ३२३८ ॥ 10

हे श्रावक ! योऽयमस्माकमुपाश्रयः तत्र स्वाध्यायिकं नास्ति । इयं च संयती आगाढयोगं प्रतिपन्ना वर्तते । “तरेण” ति शय्यातरेण सह युष्माकम् ‘इदम्’ ईदृशं सकलजनप्रतीतं सौहार्दं तद् मत्वा वयमत्र समागताः । अतो नान्यथा त्वया वयं सम्भावनीयाः ॥ ३२३८ ॥

अपि च—

खुद्दो जणो णत्थि ण थावि दूरे, पच्छण्णभूमी य इहं प्रकामा ।

तुब्भेहि लोएण य चित्तमेतं, सज्झाय-सीलेसु जहोज्जमो णे ॥ ३२३९ ॥

‘क्षुद्रो जनः’ दुर्जनलोक इह नास्ति, न चेदं युष्मद्गृहं ‘दूरे’ अस्मत्प्रतिश्रयाद् दूरवर्तिं, प्रच्छन्नभूमिश्च ‘इह’ युष्मद्गृहे ‘प्रकामा’ विस्तृता, अतोऽत्रास्माकं स्वाध्यायो निर्व्याधातं निर्वहति । किञ्च युष्माकं लोकस्य च ‘चित्तं’ प्रतीतमेतत्, यथा—“णे” अस्माकं स्वाध्याय-शील-योर्गाढतरः ‘उद्यमः’ प्रयत्नो भवति ॥ ३२३९ ॥ 20

॥ विचारभूमि-विहारभूमिप्रकृतं समाप्तम् ॥

आ र्थे क्षे त्र प्र कृ त म्

सूत्रम्—

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव
अंग-मगहाओ एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंवीओ,
पच्चत्थिमेणं जाव थूणाविसयाओ, उत्तरेणं जाव
कुणालाविसयाओ एत्तए । एताव ताव कप्पइ ।
एताव ताव आरिए खेत्ते । णो से कप्पइ एत्तो वाहिं ।

25

तेण परं जत्थ नाण-दंसण-चरित्ताइं उस्सप्पंति
‘त्ति वेमि ५० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

इति काले पडिसेहो, परुवितो अह इदाणि खेत्तम्मि ।

८ चउदिसि समणुण्णायं, मोत्तूण परेण पडिसेहो ॥ ३२४० ॥

‘इति’ अमुना प्रकारेण रात्रिलक्षणो यः कालस्ताद्विषयः प्रतिषेधः पूर्वसूत्रे प्ररूपितः, ‘अथ’ अनन्तरमिदानीं क्षेत्रविषयः प्ररूप्यते । कथम् ? इत्याह—चतसृषु दिक्षु यावत् क्षेत्रमत्र सूत्रे समनुज्ञातं तावद् मुक्त्वा ‘परेण’ बहिःक्षेत्रेषु विहारस्य प्रतिषेधो मन्तव्यः ॥ ३२४० ॥ किञ्च—

हेट्ठा वि य पडिसेहो, दब्बादी दब्बे आदिसुत्तं तु ।

१० घडिमत्त चिलिमिणीए, वत्थादी चेव चत्तारि ॥ ३२४१ ॥

वगडा रच्छा दगतीरगं च विह चरमगं च खित्तम्मि ।

सारिय पाहुड भावे, सेमा काले य भावे य ॥ ३२४२ ॥

अथस्तनसूत्रेष्वपि ‘द्रव्यादिः’ द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावविषयः प्रतिषेधो मन्तव्यः । तत्र द्रव्य-प्रतिषेधपरम् ‘आदिसूत्रं’ प्रलम्बप्रकृतमित्यर्थः (सू० १-५) तथा घटीमात्रसूत्रं (सू० १६, १७) चिलिमिलिकासूत्रं च (सू० १८) । वत्थादिप्रतिषेधकानि च चत्वारि सूत्राणि—
एकं तावत् “निर्गमं च णं गाहावडकुलं० अणुप्यविट्ठं केह वत्थेण वा पाएण वा०” (सू० ३८) इत्यादिलक्षणम्, द्वितीयमिदमेव “बहिया वियारमूर्मि वा विहारमूर्मि वा०” (सू० ३९) इति विशेषितम्, तृतीय-चतुर्थं त्वेवमेव निर्ग्रन्थाविषये (सू० ४०, ४१), एतान्यपि द्रव्यप्रतिषेधपराणि । तथा वगडासूत्रं (सू० १०, ११) रथ्यामुखाऽऽपणगृहादिसूत्रं (सू० १२, १३) दकतीरसूत्रं (सू० १९) < ‘विहं’ अध्वा तद्विषयं सूत्रं (सू० ४६) > एतदेव च प्रस्तुतं चरमसूत्रं (सू० ५०) एतानि क्षेत्रप्रतिषेधपराणि । तथा यान्योषतो विभागतश्च सागारिकसूत्राणि (सू० २२-२४) यच्च ‘ग्रामृतम्’ अधिकरणं तद्विषयं सूत्रं (सू० ३४) एतानि भावप्रतिषेधपराणि । ‘शेषाणि तु’ मासकल्पप्रकृतप्रसृतीनि (सू० ६-९) सर्वाण्यपि

१ त्ति वेमि इति पाठः केवलं कां० प्रज्ञावेव वर्तते । नान्यास्त्वल्गसमीपस्थितासु दीक्षाप्रतिषु मूलसूत्रप्र-तिषु वा दृश्यते । व्याख्यानस्यानन्तरं दीक्षाकृतैस्त्वल्गमिर्मूल एवाहृतः ॥

२ ‘हेट्ठा वि० गाथा । दब्बतो खेत्ततो कालतो भावतो । ‘वत्थादि’ इति वत्थं पडिगहं कंवलं पावपुंछगं । एए चत्तारि सुत्ता—पदमो—“गाहावडकुलं” (सू० ३८) विट्ठो—“बहिया वियारमूर्मि” (सू० ३९) तद्विओ—गामाऽङ्गामं, चट्ठो—वालावात्तं, एवं दब्बे । सागारियसुत्तं (सू० २२-२४) अहिकरण-सुत्तं (सू० ३४) च भावे । सेसं कप्पम् ॥” इति विशेषचूर्णिः ॥ “हेट्ठा वि० गाथा । दब्बतो खेत्ततो कालतो भावतो । वत्थादि इति वत्थं पडिगहं कंवलं पावपुंछगं । एतेसि हीणातिरेगपडिसेहो ॥ वगडा० गाथा । चरिमगं ति इदमेव सूत्रं (सू० ५०) । अहिकरणसुत्तं च (सू० ३४) भावे । सेसं कं० ॥” इति चूर्णिः ॥

३ ‘पयाणां प्रतिषेधानामन्यतमः कोऽपि कापि सूत्रे प्रतिषेधो कां० ॥

४ < > एतदन्तर्गतं पाठः मा० नं० एव वर्तते ॥

सूत्राणि 'काले च भावे च' उभयोरपि प्रतिषेधकानि भवन्ति ॥ ३२४१ ॥ ३२४२ ॥

अहवण सुत्ते सुत्ते, दन्वादीणं चउण्हमोआरो ।

सो य अधीणो वत्तरि, सोत्तरि य अतो अणियमोऽयं ॥ ३२४३ ॥

अथवा न पृथग् द्रव्यादिविषयाणि सूत्राणि, किन्तु सूत्रे सूत्रे 'चतुर्णां' द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानामवतारः प्रदर्शयितव्यः । 'स च' अवतारो वत्तरि श्रोतरि च 'अधीनः' आयत्तः, यदि वक्ता तथाविधप्रतिपादनशक्तिसमन्वितः श्रोता च ग्रहण-धारणालब्धिसम्पन्नः तदा भवति सूत्रे सूत्रे चतुर्णां द्रव्यादीनामवतारः, अन्यदा तु नेति भावः । अतो नायं नियमो यदवश्यं प्रतिसूत्रं द्रव्यादिचतुष्टयमवतारणीयमिति ॥ ३२४३ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा पूर्वस्यां दिशि यावदङ्ग-मगधान् 'एतु' विहर्तुम् । अङ्गा नाम—चम्पाप्रतिबद्धो जनपदः । मगधा—राजगृह-10 प्रतिबद्धो देशः । दक्षिणस्यां दिशि यावत् कौशाम्बीमेतुम् । प्रतीच्यां दिशि स्थूणाविषयं यावदेतुम् । उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावदेतुम् । सूत्रे पूर्व-दक्षिणादिपदेभ्यस्तृतीयानिर्देशो लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । एतावत् तावत् क्षेत्रमवधीकृत्य विहर्तुं कल्पते । कुतः ? इत्याह— एतावत् तावद् यस्मादर्थं क्षेत्रम् । नो "से" तस्य निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्या वा कल्पते 'अतः' एवंविधाद् आर्यक्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । 'ततः परं' बहिर्देशेषु ५ अपि सम्प्रतिनृपतिकालादा-15 रभ्य ८ यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि 'उत्सर्पन्ति' स्फातिमासादयन्ति तत्र विहर्तव्यम् । 'इतिः' परिसमाप्तौ । ब्रवीमि इति तीर्थकर-गणधरोपदेशेन, न तु स्वमनीषिकयेति सूत्रार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तरः—

जो एतं न वि जाणइ, पढमुदेसस्स अंतिमं सुत्तं ।

अहवण सन्वऽज्झयणं, तत्थ उ नायं इमं होइ ॥ ३२४४ ॥

20

'यः' आचार्यः 'एतत्' प्रस्तुतं प्रथमोद्देशकस्यान्त्यं सूत्रं न जानाति, अथवा सर्वमपीदं कल्पाध्ययनं यो न जानाति, 'तत्र' आचार्ये तद्विषयमित्यर्थः 'इदं' वक्ष्यमाणं 'ज्ञातम्' उदाहरणं भवति ॥ ३२४४ ॥ आह किमर्थं प्रथमोद्देशकस्यान्त्यं सूत्रं न जानातीत्युक्तम् २ उच्यते—

उज्जालितो पदीवो, चाउस्सालस्स मज्झयारम्मि ।

पमुहे वा तं सच्चं, चाउस्सालं पगासेति ॥ ३२४५ ॥

25

'चतुःशालस्य' गृहस्य 'मध्यकारे' मध्यभागे 'प्रमुखे वा' प्रवेश-निर्गममुखे प्रदीप उज्ज्वलितः सन् 'तत्' चतुःशालं सर्वमपि प्रकाशयति; एवमत्रापि सकलाध्ययनमध्यवर्तिनि प्रस्तुत-सूत्रे यदिदं प्रथमोद्देशकस्यान्त्यसूत्रं न जानातीत्युक्तं तद् मध्यदीपैकमवगन्तव्यम् । यद्वा यस्मादत्र प्रथमोद्देशके समासतः सर्वाऽपि सामाचारी समर्थिता ततश्चतुःशालप्रमुखोज्ज्वलितप्रदीप

१ °ते 'इतः' एवं° भा० ॥ २ ५ एतदन्तर्गत. पाठ. मो० ले० का० एव वर्तते ॥

३ सूत्रसङ्केपार्थः ॥ अथ विस्तरार्थं भाष्यकृद् विभणिपुराह—जो एतं भा० ॥

४ °मर्थं प्रथमाध्ययनमध्यवर्तिनि प्रस्तुतसूत्रे यदिदं प्रथमो° का० ॥

५ °पकं सकलाध्ययनविषयमव° का० ॥

द्वयमन्यदीर्घदस्यमानय्यम् । तद्वैदिकं भवति ।—यं एतत् कस्याध्ययनं प्रथमोद्देशकं वा न जानाति न गणयामासीत् स गणयितुं न जानाति ॥ ३२४५ ॥

इदमेव प्रतिकर्तापुः “नद्याचार्यं जानामिदं भवति” (भा० ३२४४) इति पदं व्याख्यानयति—

४ जो गणयति न याणानि, जाणानां वा न देसती मग्ना ।

मो मय्यमीमरां पिव, विणम्मनां विज्जपुत्तो वा ॥ ३२४६ ॥

यः कश्चिद् गणयति ‘मार्गं’ यत्केन्यमाचार्यकर्म न जानाति, जानाति वा पदं न विप्ययां न मार्गद्वयद्वयं न मय्यमीमरांमिव वैद्यपुत्र इव वा विन्दयति ॥ ३२४६ ॥

तद्वैदिकं कर्त्तव्यं उदाहरणं—एतां मया निश्च पठेयंतां अन्यतो ज्ञानमुहं विद्वद् ।

१० तां मे मुञ्छता भवति—तुभं निश्चमेव पुनो गच्छामि । अन्यच्च—

मी-उच्छ-वामे य नमंश्चकारं, णिचं पि गच्छामि जतो^१ मि णेसी ।

गान्त्वप मीसरा ! केचि कान्ते, अहं पि ना होञ्ज पुग्मम ने ॥ ३२४७ ॥

मीः शीर्षक ! नियमपदं भवत्युपस्था मनी यतो यतो मां नयमि तत्र तत्र जीते वा उज्जे वा वंषे वा निपतति ‘मयोऽन्धकारं वा’ बहुल्यमःपठयितुमे प्रदेशे गच्छामि, किं करोमि ? १५ परं मय्यमं कश्चिन् कान्ते ‘गान्त्वप’ गमनेऽहमां नावत नि^२ नव पुग्मम मयेयम् ॥ ३२४७ ॥

शीर्षकं प्राह—

ममकरो कंठहरो य मग्ने, वजेमि मेने णउत्तादिम य ।

विने य जाणामि अदुट्ट दुट्ट, मा ना विसर्गाहि अजाणि एव ॥ ३२४८ ॥

हे पुच्छिक !—अहं पुग्ममं गच्छामि मन्—‘ममकरो’ कर्त्तव्यकृतं कण्ठकाकुलंश्च मार्गान् २० वजेयामि । यत्र च मयुगलं नृत्तदीर्घाश्चामोपपद्यकारिणः पठ्यामि तत्र न गच्छामि । विज्जति च, मति अदुष्टानि भवति च दुष्टानि इत्येवमहं मय्यम् जानामि । न्यं पुनरेतेषां मय्यदेवमति न जानामि । अस्मन्मवेदमज्ञा मनी मा नावत् “विमृगाहि” ति “विदेजु-विमृगे” (सिद्ध० ८-४-१३२) इति प्राकृतलक्षणवच्छद् मा गेदमनुमयेत्यर्थः ॥ ३२४८ ॥ पुच्छिका प्राह—

नं जाणामं होहि अजाणिमा हं, पुग्ममं नाव भवहि अज ।

२१ एता अहं णंमन्त्रियामणं, लग्गा दूअं मीमरा ! वच्च वच्च ॥ ३२४९ ॥

शीर्षक ! न्यं ज्ञायकं भव, अहमन्त्रियकाजी भ्याम्यामि, ‘पुग्ममम्’ अग्रतानुजं नावत् न्यमय यत्र, अहं पुनरेता नृत्तियामणेन लग्गा अत्रैव स्थिता, न्यं पुनः ‘दुव’ शीर्षे वज वजेति

१ ‘पदं मय्यमं प्रथमोद्देशकप्रियमयम्’ इति ॥

२ ‘तां मे मुञ्छता भवति’ इति—य एतां प्रथमोद्देशकमग्नां भ्यामाचार्या न जानाति वा । य एतद्विगुलमपि कस्याध्ययनमेकमेव वा प्रथमोद्देशकमर्थतो न जानाति इति ॥

३ इति नियुक्तिगाथापदं इति ॥ ४ ‘मार्गं’ प्रस्तुतशास्त्रोक्तमामा इति ॥

५ ‘अथ मय्यमीमरांशहरणं नाव भवद्—एतां इति ॥ ६ ‘तां मे मुञ्छता भवति’ इति ॥

७ ‘ये कान्तेऽहम्’ मा ॥ ८ ‘नव पुग्ममः पठः इति ॥ एव वनेने ॥

॥ ३२४९ ॥ शीर्षकमाह—

अकोविह ! होहि पुरस्सरा मे, अलं विरोहेण अपण्डितेहिं ।

वंसस्स छेदं अमुणे ! इमस्स, दहुं जतिं गच्छसि तो गता सि ॥ ३२५० ॥

‘अकोविदे !’ मूर्खे ! भव ‘मे’ मम पुरस्सरा, अलमपण्डितैः सह विरोधेन चलितेन, परं ‘हे अमुणे !’ अज्ञे ! अस्य मदीयवंशस्य छेदमपि दृष्ट्वा यदि गच्छसि ततस्त्वमपि ‘गताऽसि’^५ विनष्टाऽसीत्यर्थः, अस्य कार्यस्य पर्यवसानं पश्चात् त्वमपि द्रक्ष्यसीति भावः ॥ ३२५० ॥
अपि च—

कुलं विणासेइ सयं पयाता, नदीव कुलं कुलडा उ नारी ।

निब्वंथ एसो णहि सोभणो ते, जहा सियालरस व गाइतव्वे ॥ ३२५१ ॥

‘स्वयम्’ आत्मच्छन्देन ‘प्रयाता’ प्रवृत्ता ‘कुलटा’ सैरिणी नारी ‘कुलं’ पितृकुलं श्वशुरकुलं^{१०} च विनाशयति । केव किम् ? इत्याह—नदीव कुलम्, यथा नदी सैरं महापूरप्रवृत्ता सती कुलमुभयमपि पातयति तथैषाऽपि कुलद्वयमित्यर्थः । न चायमीदृशः ‘निर्वन्धः’ कदाग्रहः ‘ते’ तव ‘शोभनः’ परिणामसुन्दरो भविता । यथा शृगालस्य ‘गातव्ये’ उन्नदितव्ये निर्वन्धो न शोभनः सज्जात इति । अत्र खसहुमाख्यानकम्—

एकौ सियालो रत्तिं घरं पविट्ठो । घरमाणुसेहि चेतितो निच्छुभिउमादत्तो । सो सुणगाईहि^{१५} पारद्धो नीलीरागरंजणे पडितो, किह वि ततो उत्तिण्णो, नीलवण्णो जातो । तं अन्ने सरभ-तरक्ख-सियालाई पासिउं भणति—को तुम एरिसो ? । सो भणइ—अहं सव्वाहिं मिगजाईहि खसहुमो नाम मिगराया कतो, ततो अहं एत्थमागतो, पासामि ताव को मं न नमति ? । ते जाणति—अपुट्ठो एयस्स वण्णो, अवस्स एस देवेहि अणुग्गहितो । तओ भणंति—अग्हे तव किंकरा, सदिसह, कि करेमो ? । खसहुमो भणति—हत्थिवाहणं देह । दिण्णो, विर्लंगो^{२०} वियरति । अण्णया सियालेहि उण्णईय । ताहे खसहुमेणं तं सियालसहावमसहमाणेण उण्ण-ईयं । ततो हत्थिणा ‘सो सियालो’ चि नाउ सोंडाए घेत्तुं मारितो । जहा सो सियालो उन्न-ईयं सोउं उन्नईए विणट्ठो एवं तुमं पि विणस्सिहिसि चि ॥ ३२५१ ॥ किञ्च—

उल्लत्तिया भो ! मम किं करेसी, थामं सयं सुट्ठु अजाणमाणी ।

सुतं तया किण्ण कताइ मूढे !, जं वाणरो कासि सुगेहियाए ॥ ३२५२ ॥ ^{२५}

हे पुच्छिके ! यदि नाम त्व ‘उल्लत्तिता’ मम सम्मुख वलिता ततः स्वकं ‘स्थाम’ वीर्यमजा-नती मम कि करिष्यसि ? न किमपीति भावः । परं मूढे ! त्वया कि न कदाचिदप्येतत् सविधानकं श्रुतं यद् वानरः सुगेहिकायाः शकुनिकायाः सम्मुखमावृत्तः सन् कृतवान् ? ।

अत्र कथानकम्—

वासेणै झडिज्जंतं, रुक्खग्गे वानरं थरथरेतं ।

३०

सुघरा नाम सउणिया, भणति तय निड्डुए सती ॥

१ विलज्जो वियं भा० का० ॥ २ तथापि स्वं भा० ॥

३ भा० विनाऽन्यत्र—०ण सडिं ता० मो० का० । ०ण पडिं त० डे० ले० ॥

- छेनूण मे तगाहं, आणेऊणं च म्मन्मिहग्मि ।
 वमहा कता गिवाता, तन्थ वमामि निरुडिगा ॥
 एत्थ द्दसामि ग्मामि य, वामाग्गे य ण वि य उडामि ।
 अंदोलयामि वानर !, दसुनमामं विन्नेमि ॥
 ८ हत्था तव माणुमगम्प जाग्मिा हिदयए य विण्णागं ।
 हत्था विण्णागं जीविनं च मोहण्णं नुज्ज ॥
 विमद्वमि थाग्गहारं, न य द्दच्छमि गेहमयगो काउं ।
 वानर ! तुमे अमुद्धिने, अहे वि र्गं न विंदासो ॥
 नह् दोच्चं नह् नच्चं, गेमविनो तीणं वानरो णवो ।
 १० गेमेण वमयमेतो, उण्हिडितो तं गतो माउं ॥
 आहं पिनम्मि तो पादवम्मि किग्गिडि ति निगता मुवरा ।
 अण्णम्मि दुमम्मि ठिता, अडिज्जेने मांन-वानेणं ॥
 इतरो वि य तं गेहं, देनूणं पादवम्म मिहग्गो ।
 तगयं गेहं अंछिउण तो उज्जनी कुवितो ॥
 १५ मृमीगनम्मि तो गिह्वयम्मि अह् मणति वानरो पावो ।
 मुवरं ! अवहिउहिदए !, सुण ताव जह् अहिरिया सि ॥
 ण व मि ममं मयहग्गिा, ण व मि ममं मोहिया व जिह्वा वा ।
 मुवरं ! अच्छमु विवरा, जा वट्टमि ओगनतीनु ॥
 जहा सो वानरो मुवराए पडिउहोओ ममाणो तीमे चैव पडिणीडमूओ, एवं तुमं वि
 २० मए हितावग्गमेणाणुमासिया वि मम चैवापि मय जि । अत एवाक्कन्—
 उपदेशो न दानज्यो, याहमे तह्मे जने ।
 पद्य वानरमुद्धेण, मुगृहा निगृहा कृता ॥ ॥ ३२५२ ॥

क्रिडान्यन्—

- न चित्तकम्मस्स विसंममंवा, मंजाणने णावि मियंकरंति ।
 २५ किं पीढमर्पी कइ दूतकम्मं, अंधो कहिं कन्थ य देसियर्त्तं ॥ ३२५३ ॥
 यथा अन्वश्चित्तकर्मणः 'विशेष' गमणायकं न जानाते, नापि मृगाद्वत्य-चन्द्रमसः
 कान्तिम्, एवं त्वमपि चक्षुरहिततया मार्गं गन्तुं न जानासीति भावः । तथा क पीठेन सर्पितुं-
 गन्तुं शीघ्रमस्तेति पीठमर्पी-पट्टः ? क च 'दूतकर्म' मन्देशशरकत्वम् ?, क चान्यः ? क च
 'देशकत्व' मार्गदर्शकत्वम् ?, यथा सर्वथैवावष्टमानरुमिदं तथा मवन्या अपि नियत्यृद्धं गमनमिति
 ३० भावः ॥ ३२५३ ॥ एवं शीघ्रकणोक्ते सन्ति सा ब्रवीति—

बुद्धीवरं हीणघैला वयंति, किं मच्चुत्तस्स करेह बुद्धी ।

किं ते कहा णेव सुता कतायी, वमुंवरंयं जह् वीरमोज्जा ॥ ३२५४ ॥

बुद्धिलक्षणं यद् बलं तद् 'हीनबलाः' निःसत्त्वा एव वदन्ति । यतः सत्त्वयुक्तस्य बुद्धिः किं करोति ? सत्त्वेनैव सर्वकार्यसिद्धेः । किं वा त्वया कदाचिदियं कथा नैव श्रुता—यथा वसु-
न्धरेयं वीरमोज्या । तदुक्तम्—

नेयं कुलक्रमायाता, शासने लिखिता न वा ।

खड्गेनाकग्य भुङ्जीत, वीरमोज्या वसुन्धरा ॥

॥ ३२५४ ॥

5

अथ शीर्षकमाह—

असंसयं तं अमुणाण मगं, गता विधाणे दुरतिक्रमम् ।

इमं तु मे बाहति वामसीले !, अण्णे वि जं काहिसि एकघातं ॥ ३२५५ ॥

'असंशयं' निस्संदेहं त्वम् 'अज्ञानां' मूर्खाणां 'भार्गम्' आत्मोपघातरूपं गता । क सति ?
इत्याह—विधाने दुरतिक्रमे सति । विधानं नाम—यद् येन यदा प्राप्तव्यं तद् दुरतिक्रमम्, 10
नान्यथा कर्तुं शक्यते । उक्तञ्च—

बुद्धिरुत्पद्यते तादृग्, व्यवसायश्च तादृशः ।

सहायास्तादृशा ज्ञेयाः, यादृशी भवितव्यता ॥

अत एव तद् अवश्यम्भावितया नास्मन्नो दुनोति, परं 'वामसीले !' प्रतिकूलपथगामिनि !
मामिदमेव बाधते यद् 'अन्यानपि' आत्मव्यतिरिक्तानस्तादृशानेकघातं करिष्यसि, आत्मना 15
सह मारयसीति भावः ॥ ३२५५ ॥

सा मंदबुद्धी अह सीसकस्स, सच्छंद मंदा वयणं अकाउं ।

पुरस्सरा होतु मुहुत्तमेत्तं, अपेयचक्खु सगडेण खुण्णा ॥ ३२५६ ॥

'सा' पुच्छिका 'मन्दबुद्धिः' सद्बुद्धिविकला 'अथ' अनन्तरं शीर्षकस्य वचनमकृत्वा
'सच्छन्दा' स्वमतिप्रवृत्ता 'मन्दा' गमनक्रियायामलसा बलमोटिकया पुरस्सरा भूत्वा गन्तुं 20
प्रवृत्ता । ततः किमभूत् ? इत्याह—'अपेतचक्षुः' लोचनरहिता सा पुरो गच्छन्ती मुहूर्तमात्रेण
शकटेन 'खुण्णा' आक्रान्ता विपत्तिमुपागता ॥ ३२५६ ॥ एष दृष्टान्तः, अयमर्थोपनयः—

जे मज्झदेसे खल्लं देस गामा, अतिप्पितं तेसु भयंतु ! तुज्झं ।

लुक्खण्ण-हिंडीहिं सुताविया मो, अम्हं पि ता संपइ होउ छंदो ॥ ३२५७ ॥

'ये' अगीतार्थाः शिष्यास्ते आचार्यान् भणन्ति—भदन्त ! ये खलु 'मध्यदेशे' आर्यक्षेत्रे 25
देशाः—मगधादयो ग्रामाश्च—तत्प्रतिवद्भास्तेषु भगवताम् 'अतिप्रियम्' अतीव विहर्तुं रोचते,
परं वयमेषु दिवसेषु रूक्षान्नमात्रलाभेन हिण्ड्या च—इतस्ततः परिभ्रमणरूपया सुष्ठु—अतिशयेन
तापिताः—दग्धान्नदेहाः सज्जाताः, अतोऽस्माकमपि तावत् सम्प्रति च्छन्दो भवतु, सच्छन्देन यत्र
यत्र रोचते तत्र तत्र विहरिष्याम इति ॥ ३२५७ ॥ गुरवो ब्रुवते—

देहोवहीतेणग-सावतेहिं, पदुड्ढमेच्छेहि य तत्थ तत्थ ।

30

जता परिब्भस्सथ अंतदेसे, तदा विजाणिस्सह मे विसेसं ॥ ३२५८ ॥

१ °लम्' अकिञ्चित्करं वद् भा० ॥ २ °लु भिक्खगा° भा० । एतदनुमारेणैव भा० टीका ।
दृश्यतां टिप्पणी ३ ॥ ३ °त्रे भैक्षग्रामास्तेषु भवताम् भा० ॥

सो मद्राः ! वृत्तं प्रच्यन्दते विहरन्तो यदा देहमेतैः—अर्गमर्गैः उपविष्टैः—उपक्रममर्गैः
 आर्यैः—मिह—आदिभिः प्रविष्टमर्गैश्च तत्र तत्रोद्भवः सन्तः संयमाऽऽप्यविगच्छन्ति
 पञ्चमस्य तदा विजाम्यथ भि मद्रां विदेयम्, यथा—हा ! न गोपनं कृतमस्मभिः
 यदेवं सुखां वचनमवगम्य सत्यमस्मा विदारः कृत इति । यस्तु गमयते न जानाति,
 उज्जानतो वा शिष्यानां भागं नोपदिशति, स तेराप्तदुष्टस्य सन्मार्गमनिकल्पनायैदेव विहरन्
 तैरेव शिष्यैः सह विनशनाविशति; यथा सूर्योपकं पुच्छिकापहितं विनश्यति ॥ ३२५८ ॥

अथ वैद्यपुत्रदृष्टान्तमार्ह—

वेद्यस्य ग्रास्य अहंमि पुत्रो, ममस्मि नाने अणवीयविज्ञो ।

गंतुं विदंमं अहं सो सिलोमं, वेत्तुममं सगदंममेति ॥ ३२५९ ॥

19 एकस्य वैद्यस्य पुत्र अस्मान् । स च 'मते' निर्गरे मते मने अणवीयविद्य इति कृत्वा
 गदः सक्त्याद् कृति न कल्पते । ततो वैद्यकस्यान्तर्यामि विदंमं गत्वा तत्र कल्पति वैद्यस्य
 पश्ये पदं श्लोकं शृणोति स—

पूजोह वपुं दद्यद्गते विरचनम् ।

वानिकेवारी गंगेतु, पयसाहुर्विद्योपपत् ।

20 तदन्तेन चिन्तितम्—हं जने वैद्यकद्वयम्, अन्तः किमर्थमत्र निष्ठमि ? इति । 'अयं'
 अन्तर्गम्यो श्लोकं गृह्यत्वा 'वपुं' आर्त्ताय देहद्वयेति ॥ ३२५९ ॥

अहाऽजानो सो उ मयस्मि देसे, लक्ष्णं तं चेव पुण्यविनि ।

रगो गिगंगेण मुने निगिच्छं, कुर्वन्तु तेमेव ममं विणष्टो ॥ ३२६० ॥

'अयं' अन्तर्ग 'मः' वैद्यपुत्रः स्वके देसे समागतः सन् गदः समीपे तमेव पुत्रां कृतिं
 श्रुत्वा अन्यत्र गत्वा नियोगेन 'मुने' गदः पुत्रस्य पूर्वोक्तश्लोकमन्तेन चिन्तितं कर्तुम्—
 रक्षयन् । ततोऽप्यै गदपुत्रमर्थायया अन्तर्गम्य विनष्ट । गदा चारुं वैद्यः पुत्रः—
 जितेतेन सम्यक्प्रयोगेन श्रिया कृता ? उत गदयोगेन ? । तद्वत्—अन्तर्गम्येति । ततोऽप्यै
 तेन गदा शरीरेण कृष्टेन दण्डिनः । पुत्रमवादि तित गदपुत्रेण ममं विनष्ट इति उक्तम् ।
 एव दृष्टान्तः, अयमर्थो नयः—यद्यप्यै वैद्यपुत्र एकमविकं मममनुजः एवं य आचार्य इव
 अन्तर्गम्यते न जानति एकदंशं वा जानन् गतं पारिवर्त्यति स सम्यग्ममंरमाणं परिभ्रम-
 नतेकति जितव्य-मर्गजालि द्रष्टेति ॥ ३२६० ॥

अथैवं मुत्रं सगदना यत्र ह्येवं यं च कर्त्तुं प्रतीत्य प्रज्ञं तदेव—

माण्यस्मि पुत्रं, मममिमागस्मि बद्धमाणेन ।

मुचमिमां पणानं, प्रदुच्च तं चेव कालं तु ॥ ३२६१ ॥

21 भाक्ते पुत्रे मममिमागे लब्धेन सम्यक्प्रज्ञेन सगदना बद्धमानवस्मिन् मुचमिमां तदेव
 वर्तमानं कालं प्रतीत्य मिष्टमिष्टमिष्टमिष्टं पुत्रः प्रददत् ॥ ३२६१ ॥ कथम् ? इत्यहं—

१ गदपुत्रं स० द० उ० अन्तर्गम्यम्—उ००० इति वक्तुं ॥

२ यत्नं सम्यग्ममंरमाणं गतं स० प

३ मुचमिमां स० द० ॥

मगहा कोसंबी या, धूणाविसओ कुणालविसओ य ।

एसा विहारभूमी, एतावंताऽऽरियं खेत्तं ॥ ३२६२ ॥

पूर्वस्यां दिशि मगधान् दक्षिणस्यां दिशि कौशाम्बीं अपरस्यां दिशि स्थूणाविषयं उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावद् ये देशा एतावदार्यक्षेत्रं मन्तव्यम् । अत एव साधूनामेषा विहारभूमी । इतः परं निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीना विहर्तुं न कल्पते ॥ ३२६२ ॥

5

अथार्यपदस्य निक्षेपनिरूपणायाह—

नामं ठवणा दविए, खेत्ते जाती कुले य कम्मे य ।

भासारिय सिप्पारिय, णाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३२६३ ॥

नामार्याः स्थापनार्या द्रव्यार्याः क्षेत्रार्या जात्यार्याः कुलार्याः कर्मार्याः भाषार्याः शिल्पार्या ज्ञानार्या दर्शनार्याश्चारित्र्यार्याश्चेति । तत्र नाम-स्थापने सुप्रतीते । द्रव्यार्या नामनादियोग्याः 10 तिनिशवृक्षप्रभृतयः । क्षेत्रार्या अर्द्धषड्विंशतिर्जनपदाः तद्वासिनो वा । ते च जनपदा राजगृहा-दिनगरोपलक्षिता मगधादयः । उक्तञ्च—

रायगिह मगह १ चंपा, अंगा २ तह तामलित्ति वंगा य ३ ।

कंचणपुरं कलिंगा ४, वाणारसि चैव कासी य ५ ॥

साकेत कोसला ६ गयपुरं च कुरु ७ सोरियं कुसट्टा य ८ ।

16

कांपिष्ठं पंचाला ९, अहिछत्ता जंगला चैव १० ॥

वारवई य सुरट्टा ११, विदेह मिहिला य १२ वच्छ कोसंबी १३ ।

नंदिपुरं संडिम्भा १४, भद्विलपुरमेव मलया य १५ ॥

वेराड वच्छ १६ वरणा, अच्छा १७ तह मत्तियावइ दसन्ना १८ ।

सुत्तीवई य चेदी १९, वीयभयं सिंधुसोवीरा २० ॥

20

महुरा य सूरसेणा २१, पावा भंगी य २२, मास पुरिवट्टा २३ ।

सावत्थी य कुणाला २४, कोडीवरिसं च लाडा य २५ ॥

सेयविया वि य नगरी, केगइअद्धं च आरियं भणियं ।

जत्थुप्पत्ति जिणाणं, चक्कीणं राम-कण्हाणं ॥

॥ ३२६३ ॥

सम्प्रति जात्यार्यानाह—

25

अंवट्टा य कलंदा, विदेहा विदका ति य ।

हारिया तुंतुणा चैव, छ एता इम्भजातिओ ॥ ३२६४ ॥

इह यद्यप्याचारादिषु शास्त्रान्तरेषु बहवो जातिभेदा उपवर्ण्यन्ते तथापि लोके एता एवाम्बु-कलिन्द-वैदेह-विदक-हारित-तुंतुणरूपाः 'इभ्यजातयः' अभ्यर्चनीया जातयः प्रसिद्धाः । तत एताभिर्जातिभिरुपेता जात्यार्याः, न शेषजातिभिरिति ॥ ३२६४ ॥

30

१ अस्मात् साकेतात् पूर्वस्यां दिशि कौशाम्बीं भा० विना ॥ २ °पदवासिनः । ते च भा० ॥

३ लाडा य भा० कां० ॥ ४ °या तुंतुणा भा० कां० । टीकाऽप्यत्रैतदनुसारेणैव वर्तते । दृश्यता टिप्पणी ५ ॥ ५ °त-तुंतुणं भा० कां० ॥

अथ कुलार्थान् नित्ययति—

उग्गा भोगा रादृण खनिया तह य णात कोरन्वा ।

इक्ष्वागा वि य छट्ठा, कुलारिया होंति नायन्वा ॥ ३२६५ ॥

‘उग्गाः’ उग्रदण्डकारित्वादाग्निकाः । ‘भोगाः’ गुरुस्नानीयाः । ‘राजन्याः’ वयस्याः ।
५ ‘क्षत्रियाः’ नामान्यत्रो राजोपजाविनः । ‘ज्ञाताः’ उग्रदक्षत्रियाः, ‘कोरन्वाः’ कुरुवंशोद्भवाः,
एते द्वयेऽप्येक एव भेदः । ‘इक्ष्वाकवः’ ऋषमनाथवंशजाः षष्ठाः । एते कुलार्था ज्ञान्याः
॥ ३२६५ ॥

‘भाषार्याः’ अध्रमागधभाषाभाषिणः । ‘दिल्यार्याः’ तुष्णाक-नन्तुवायादयः । ज्ञानार्याः
पञ्चत्वा—आभिनिर्वाधिक-श्रुता-अधि-मनःपर्यय-केवञ्जानार्यभेदात् । दर्शनार्या द्वित्रा—सराग-
१० वांतगगदर्शनार्यभेदान् । तत्र सरागदर्शनार्याः क्षयोपगमिकौपगमिकसम्यग्दृष्टिभेदाद् द्वित्रा ।
वांतगगदर्शनार्या उपशान्तमोहादयः । चारित्रार्याः पञ्चत्रिधाः—सामायिक-च्छेदोपस्थाप्य-परि-
हात्रिशुद्धिक-मुक्षमप्यगय-यथाल्पानभेदान् । अत्र च क्षेत्रार्थैरविकारः ॥

अथार्यश्रेत्रविहारं कारणमाह—

जम्मण-निक्कम्मणेमु य, नित्यकराणं कर्णेति सहिमाओ ।

१५ भवणवद्-वाणमंतर-जोहस-वेमाणिया देवा ॥ ३२६६ ॥

इद्वार्यश्रेत्रं भगवतां तीर्थकृतां जन्म-निष्कम्मणयोः चक्षुष्वाद् ज्ञानोत्पत्तौ च भवनपति-वान-
मन्तर-ज्योतिष्क-वेमानिका देवाः ‘सहिमाः’ मातिशयपूजाः कुर्वन्ति । तश्च दृष्ट्वा बह्वो भव्या
त्रिबुव्यन्ते, प्रवज्यां च प्रतिपद्यन्ते, चिप्रव्रजिता अपि स्थिरतरा भवन्ति ॥ ३२६६ ॥

उप्पण्णे णाणवरे, तम्मि अण्णे पहाणकम्मणा ।

२० नो उवदिसंति वम्मं, जगर्जावहिताय नित्यकरा ॥ ३२६७ ॥

‘तस्मिन् तद्देशे’ ‘अनन्ते’ अश्रयवित्ते ‘ज्ञानवरे’ सति-श्रुतादिशेषज्ञानप्रधाने केवल-सूत्रे
‘उत्पन्ने’ तद्वादात्कर्मक्षयादविर्भूते सति ‘प्रहाणकर्मणाः’ प्रक्षीणगतिकर्माज्ञार्थकताः ‘ततः’
ज्ञानोत्पत्त्यनन्तं ‘वर्म’ श्रुत-चारित्र्यरूपं जगर्जावहितायोपदिशन्ति ॥ ३२६७ ॥

लोणच्छेत्तव्यभृतं, ओवयणं निवयणं च देवाणं ।

२५ भंमयवाकरणाणि य, पुच्छंति तर्हि जिणवरिं ॥ ३२६८ ॥

लोकस्य-भनुत्यलोकस्य आश्चर्यमृतं-दिन्यकर्मा देवानामुत्पत्ते निरन्तं च दृष्ट्वा बह्वो
जीवाः प्रतिबुध्यन्ते । तश्च देव-भनुत्य-निर्यग्रं असंख्येया-संज्ञितः स्वतःसंख्यानां व्याकरणा-
नि-निर्यचनानि जिनवरेन्द्रान् ‘तत्र’ आर्यजनपदे पृच्छन्ति । भगवन्तोऽपि च सानिश्चयत्वात्
तेषामसंख्येयानामपि युगपदेव संख्यातुमुन्मथन्ति ॥ ३२६८ ॥ अपि च—

३० भमणगुणविदुऽन्य जणां, मुलमो उवर्था सतंमविस्सो ।

आगियविमयम्मि गुणा, णाण-वरण-गच्छवुर्हा य ॥ ३२६९ ॥

१ ‘पिक्खा’ म० ॥ २ ‘द्वो’ शुद्धा विदुः ता० म० कं० विन ॥

३ ‘न’ तादृशं समस्तवस्तुसोमसाक्षान्करणद्वये ‘अनन्ते’ अं० ॥

श्रमणगुणाः—मूलोत्तरगुणरूपाः, तत्र पञ्च महाव्रतानि मूलगुणाः, उद्गमोत्पादनैषणादोषवि-
शुद्धिः अष्टादश श्रीलङ्गसहस्राणि चोत्तरगुणाः, तान् वेत्ति—जानातीति श्रमणगुणविद्, ईदृशः
'अत्र' आर्यजनपदे 'जनः' लोकः । अत्र च 'उपघ्निः' औषिक औषग्रहिकश्च 'स्वतन्त्रेण' स्वसि-
द्धान्तोक्तेन प्रकारेण 'अविरुद्धः' अदूषितः 'सुलभः' सुखेनैव लभ्यते । एते आर्यविषये विह-
रतां गुणा भवन्ति । तथा ज्ञानस्य चरणस्य उपलक्षणत्वाद् दर्शनस्य चात्र वृद्धिर्भवति, व्याघा-
ताभावाद् ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि स्फातिसुपगच्छन्तीति भावः । गच्छस्य चात्र वृद्धिर्भवति,
बहूनां भव्यजन्तूनां प्रव्रज्याप्रतिपत्तिः (तेः) ॥ ३२६९ ॥

एत्थं किर सण्णि सावग, जाणंति अभिग्गहे सुविहियाणं ।

एतेहिं कारणेहिं, बहिग्गमणे होंतिऽणुग्घाया ॥ ३२७० ॥

'अत्र किर' आर्यक्षेत्रे संज्ञानं संज्ञा-देव-गुरु-धर्मपरिज्ञानं सा विद्यते येषां ते संज्ञिनः—10
अविरतसम्यग्दृष्टयः, 'श्रावकाः' प्रतिपन्नाणुव्रताः, एते 'सुविहितानां' साधूनामभिग्रहान् जानन्ति ।
अभिग्रहा नाम—यद्येत्थमाहारादिकममीषां कल्पते इत्थं च न कल्पते, अथवा अभिग्रहाः—द्रव्य-
क्षेत्र-काल-भावविषयाः प्रागुक्तस्वरूपाः तान् ज्ञात्वा ते संज्ञि-श्रावकास्तथैव प्रतिपूरयन्ति । एतैः
कारणैरार्यजनपदे विहारः कर्तव्य इति वाक्यशेषः । यद्यार्यक्षेत्राद् बहिर्गच्छति ततश्चत्वारो
अनुद्धाता मासाः प्रायश्चित्तम् ॥ ३२७० ॥

15

आणादिणो य दोसा, विराहणा खंदएण दिहुंतो ।

एतेण कारणेणं, पडुच्च कालं तु यण्णवणा ॥ ३२७१ ॥

आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना चात्म-संयमविषया । तत्र च स्कन्दकाचार्येण दृष्टान्तः
कर्तव्यः । अत एतेन कारणेन बहिर्न गन्तव्यम् । एतद् भगवद्बर्धमानस्वामिकालं प्रतीत्यो-
क्तम् । ईदानीं तु सम्प्रतिनृप्रतिकालं प्रतीत्य प्रज्ञापना क्रियते—यत्र यत्र ज्ञान-दर्शन-चारि-
त्राण्युत्सर्पन्ति तत्र तत्र विहर्तव्यम् ॥ ३२७१ ॥

अथ स्कन्दकाचार्यदृष्टान्तमाह—

दोत्तेण आगतो खंदएण वादे पराजितो कुवितो ।

खंदगदिक्खा पुच्छा, णिवारणाऽऽराध तच्चज्जा ॥ ३२७२ ॥

उज्जाणाऽऽयुध णूमण, णिवक्कहणं कोव जंतयं पुच्चं ।

25

बंध चिरिक णिदाणे, कंबलदाणे रयोहरणं ॥ ३२७३ ॥

अग्निक्कुमारुववातो, चिंता देवीय चिन्ह रयहरणं ।

स्विज्जण सपरिसदिक्खा, जिण साहर वात डाहो य ॥ ३२७४ ॥

सावत्थी नयरी । जियसच्च राया । भारिणी देवी । तेसिं पुत्तो खंदत्तो कुमारो जुव-
राया । भगिणी से पुरंदरजसा । सो य खंदत्तो सावत्तो अभिगतो । इयो य उत्तरावहे 30
यचंते कुंभकारकडं नगरं । दंडती राया । तस्स पुरोहितो पालतो । सा पुरंदरजसा दंड-

तिस्मिं रणो दिग्गा । अत्रया प्रालो दूतो आगतो । खंद्यकुमारं रायपरिसाए वाप
 पराजितो पट्टो सन्मयं गतो । खंद्यो पंचहिं सपहिं सद्धिं पञ्चतिथो मुणिमुच्चयसामिणो
 अंतिप । तस्सेव ते सासा जाया । अत्रया तित्थयर आपुच्छति—पंचहिं सपहिं सद्धिं कुंमका-
 रकडं वच्चासि ? । भगवया वारितो 'सोत्रसंगं' ति । पुणो पुच्छति—आगह्या ? विराह्या ? ।
 ५ तुमं मोत्तुं सेसा आराह्या । एवं सो गतो कुंमकारकडं । तस्स अगुज्जाणे ठितो । पालगेण य
 दिट्ठो । ताहे तेणं पुञ्चवेरणं दंडती वुग्गाहितो—एय परीसहपराजितो पंचहिं सपहिं सद्धिं तव
 रत्नं वेच्छिहिति । सो य न पत्तिवाह । ताहं णेण आउट्ठाणि अगुज्जाणे ठवियाणि दंसेऊण
 वुग्गाहितो । तयो भणति—तुमं चैव से जं जाणसि तं करहि । तेण पुरिसजंतं कयं । सब्बे
 आरट्ठा पिड्डिंतं । खंद्यण भणियं—ममं पदमं मारेहि । ताहं सो भणति—तुमं पिच्छाहि ताव
 १० सांसे बहिजंतं । एवं ते सब्बे बहिया सिद्धा य । पच्छा खंद्यस्स बद्धस्स रुहिरचिरिक्काहि य
 सिच्चमाणस्स सांसु य खंडिज्जेत्तेसु अनुट्ठो परिणामो जातो । तेण नियाणं कयं । अग्गिकुमा-
 रेसु उववत्तो । भगिणीय से कंबल्लयणं दिन्नयं, ततोहिंतो रयहरणं कयं । तं रुहिरावल्लिं
 सेणाय 'ममं' ति काडं गहियं । देवाए अगतो पडियं । 'कतो एयं रयहरणं ? किं मम भाया
 मारिट ?' चि ताए राया भणितो—अहो ! विणट्ठो सि । ताहं सो अग्गिकुमारेसु पज्जतो
 १५ जातो । ताहं नगरस्स सव्वतो जोयणपरिमंडले तं किंचि तणं वा कट्ठं वा तं साहरिं दड्ढं सज-
 णवयं नगरं । सो य प्रालो अणेण सपुत्त-दारो सह मुणणं कुंमाए पडो । पुरंदरजसा
 य मुणिमुच्चयतित्थयरपायमूले साहरिया सपरिसा ॥

अथ गाथात्रयस्याक्षरयोजना—श्रावस्त्यां पालको दौत्येनागतः । स च वादे स्कन्दकेन
 पराजितः । ततोऽसौ तस्योपरि क्रुपितः । इतश्च स्कन्दकस्य सुव्रतस्याभिषाधे दीक्षा । अवी-
 २० तसुत्रार्थस्य च तस्यान्यदा भगवतः समीपे पृच्छा—व्रजाम्यहं कुम्भकारकृतं नगरम् । भगवता
 तु 'सोषसर्गम्' इति भणित्वा निवारणा कृत्वा, तथा 'त्वद्वर्जीः सर्वेऽप्याराधकाः' इति च
 भणितम् । ततस्तं कुम्भकारकृतपुरमागच्छन्तं पालकेन श्रुत्वा यत्रोद्यानेऽसौ स्थितः तत्रायु-
 धानां "गृमण" चि प्रच्छन्नं स्थापना । ततो नृपस्य कथना, यथा—एय परीसहपराजितस्त्वां मार-
 यित्वा त्वदीयं राज्यमधिष्ठास्यतीत्यादि । ततो राज्ञः कोपोऽभवत्, भणितं च—यत् ते रोचते
 २५ तदमीषां कुरुवेति । ततस्तं पुरुषयन्त्रं कृत्वा पीडयितुमारब्धः साधवः । स्कन्दकेनोक्तम्—पूर्वं
 मां यन्नमज्ये प्रक्षिप । ततस्तं प्रापात्मना स्कन्दकस्य सम्यगे ग्राह्यं चन्वनम् । ततो निष्पी-
 ज्यमानसाधुसम्बन्धिनीमिः शोणितचिरक्कामिः सिक्केन स्कन्दकेन निदानं कृतम् । भगिन्या च
 तस्य कम्बल्लदानं कृतमस्मान्, तेन च रजोहरणं कृतम् । स्कन्दकस्य च विषयाग्रिकुमारेषुप-
 पानः । ततो रजोहरणं शोणितलिप्तं चिह्नमवलोक्य देव्याश्चिन्ता—नृनमपद्राविताः साधवः
 ३० पापान्मनेति । ततः प्रभवं राज्ञः पुरतः खेदनम् । ततः 'सपरिषदः' सपरिवासायाम्नासा दीक्षा-

१ मो० डे० त० डे० विनाञ्चन—भारकडं सा० । भकारकडं कडं ता० अ० ॥

२ ०त्तं सउपीय 'ममं' मो० डे० ॥

द्रापनार्थं-जिनसमीपे 'संहरणं' नयनम् । संवर्त्तकवातं विकुर्व्यं सकलस्यापि पुरस्य 'दाहः' दहनम् । अत एवमादयो दोषास्ततो नानार्थक्षेत्रे विहर्त्तव्यम् ॥ ३२७२ ॥ ३२७३ ॥ ३२७४ ॥
अथ "यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याण्युत्सर्पन्ति तत्र विहर्त्तव्यम्" (गा० ३२७१) इति यदुक्तं तद्विषयमभिधित्सुः सम्प्रतिनृपतिदृष्टान्तमाह—

कोसंबाऽऽहारकते, अजसुहृत्स्थीण दमगपव्वजा ।

अव्वत्तेणं सामाइएण रण्णो घरे जातो ॥ ३२७५ ॥

कौशाम्ब्यामाहारकृते आर्यसुहृस्तिनामन्तिके द्रमकेण प्रव्रज्या गृहीता । स तेनाऽव्यक्तेन सामायिकेन मृत्वा राज्ञो गृहे जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यः ॥ ३२७५ ॥ तच्चैदम्—

कोसंबीए नयरीए अजसुहृत्स्थी- समोसढा । सया य अंचितकालो । साधुजणो य हिंड-माणो फवति । तत्थ एगेण दमएण ते दिट्ठा । ताहे सो भत्तं जायति । तेहिं भणियं—अहं 10 आयरिया जाणंति । ताहे सो गतो आयरियसगासं । आयरिया उवउत्ता । तेहिं णायं—एस पवयणउवग्गहे वट्ठिहिति । ताहे भणियो—जति पवयसि तो दिज्जे भत्तं । सो भणइ—पव-यामि चि । ताहे पवाइतो, सामाइयं कारियो । तेण अतिसमुद्धिदं, तओ कालगतो । तस्स अव्वत्तसामाइयस्स पभावेण कुणालकुमारस्स अंधस्स रण्णो पुत्तो जातो ॥

को कुणालो ? कहिं वा अंधो ? चि—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो 18 कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिण्णा । सो य अट्ठवरिसो । रण्णा लेहो विसज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंबत्तिए लेहे रण्णो उट्ठितस्स माइसवत्तीए कत्तं—अन्धीयतां कुमारः । सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अंजियाणि । सुत्तं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंध-बकलसिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाडलिपुत्तं । असोगसिरिणो जवणियंतरिओ गंधवं करेइ । आउट्ठो राया भणइ—मग्गसु जं ते अभिरुइयं ति । तेण भणियं— 20

चंदगुत्तपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।

असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायति काकर्णिं ॥ ३२७६ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राज्ञः प्रपौत्रो बिन्दुसारस्य नृपतेः 'नसा' पौत्रोऽशोकश्रियो नृपस्य पुत्रः कुणालनामा अन्धः 'काकर्णी' राज्यं याचते ॥ ३२७६ ॥

तओ राइणा भणितो—किं ते अंधस्स रज्जेणं ? । तेण भणियं—पुत्तस्स मे कज्जं ति । राइणा 25 भणियं—कहिं ते पुत्तो ? चि । तेण आणित्ता दाइओ—इमो मे संपइ जाओ पुत्तो चि । तं चेव नामं कयं । तओ संवट्ठिओ । दिन्नं रज्जं । तेण संपइराइणा उज्जेणिं आइं काउं दक्खि-णावहो सबो तत्थ ट्ठिएणं ओअविओ । सबे पच्चंतरायाणो वसीकया । तओ सो विउलं रज्जं-सिरि भुंजइ । किञ्च—

अजसुहृत्थाऽऽगमणं, दट्ठं सरणं च पुच्छणा कहणा ।

पावयणम्मि य भत्ती, तो जाता संपतीरण्णो ॥ ३२७७ ॥

जीवन्तस्त्रासिपतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यमुद्वस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितानिर्यमुद्वस्तिगुरुन् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिस्मरणम् । तत्तत्सत्रे गन्तां गुरुपदकमलेभिवन्द्य पृच्छा कृत्वा—भगवन् ! अय्यक्तस्य सामाधिकस्य किं फलम् ? । सुरिराह— राज्यादिकम् । ततोऽसौ सम्भ्रान्तः प्रगृहीताञ्जलिगनन्दोदकपूरपूरितनयनयुगः प्राह—भगवंन् ! एवमेवेदम्, परमहं भवद्भिः कुत्रापि दृष्टपूर्वां न वा ? इति । ततः मुख्य उपयुज्य कथयन्ति— महाराज । दृष्टपूर्वः, त्वं पूर्वमेव मदीयः शिष्य आसीदित्यादि । ततोऽसौ परमं संवेगमापन्न-स्तदन्तिके सम्यग्दर्शनमूलं पञ्चाणुवनमयं श्रावकैर्वमं प्रपन्नवान् । ततश्चैवं प्रवचने सम्प्रतिराजस्य भक्तिः मन्नात्रा ॥ ३२७७ ॥ किञ्च—

ज्वमज्ज श्रुरियवसे, दाणे वणि-विवणि दारसंलोए ।

19

तसलीवपडिक्कमओ, पमावओ समणसंवस्स ॥ ३२७८ ॥

यथा यत्रो मध्यमार्गे पृथुल आदावन्ते च हीनः एवं मौर्यवंशोऽपि । तथाहि—चन्द्रगुप्त-स्त्रावद् बल-बाहनादिविमूल्या हीन आसीन्, ततो विन्दुसारो बृहत्तरः, ततोऽप्यशोकश्चर्य-वृह-त्तमः, ततः सम्प्रतिः सर्वोत्कृष्टः, ततो मृयोऽपि तथैव हानिरवसानाया, एवं यद्यमध्यकल्पः सम्प्रतिनृपनिर्गसीन् । तेन च राजा 'दारसंलोकै' चतुर्थेऽपि नगरद्वारेषु दानं प्रवर्तितम् । 15 "वणि-विवणि" ति इह ये बृहत्तग आपणान्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणान्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽप्युर्द्ध्वस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः । एतेषु तेन राजा साधूनां वस्त्रादिकं दापितम् । स च राजा वक्ष्यमाणनीत्या असजीवप्रतिक्रामकः प्रभावकश्च श्रमणसङ्घस्यासीत् ॥ ३२७८ ॥

अथ "दाणे वणि-विवणिदारसंलोए" इति भावयति—

20

आदरियमओ दारेसु, चउसुं पि महाणसे स कारेति ।

पिंताऽऽणिंते मोयण, पुच्छा सेसे अशुत्ते य ॥ ३२७९ ॥

औदरिकः—द्रमकैः पूर्वमेव ईदं मन्त्रा मृतः सन् दृष्टायान इत्यात्मैर्यं वृत्तान्तमनुसरन् नगरस्य चतुर्थेऽपि द्वारेषु स राजा सत्राकारमहानसानि कारयति । ततो दीना-ऽनाथादिपथिकलोकौ यस्तत्र निर्गच्छन् वा प्रविशन् वा भोक्तुमिच्छति स सर्वोऽपि भोजनं कार्यते । यन् तच्छेष- 25 शुद्धरति तद् महानसिकानामभवति । ततो राजा ते महानसिकाः पृष्टाः—यद् शुम्भाकं दीना-दिभ्यो देद्वत्तमवशिष्यते तेन यूयं किं कुरुय ? । ते श्रुते—अस्माकं गृहे उपयुज्यते । नृपतिराह—यद् दीनादिभिरमुक्तं तद् भवद्भिः साधूनां दातव्यम् ॥ ३२७९ ॥

एतदेवाह—

साहृण देह एयं, अहं मे दाहामि तत्तिर्यं मोहं ।

20

णेच्छंति धरे धेतुं, समणा मम रायपिढो ति ॥ ३२८० ॥

साधूनामेतद् भक्त्यानं प्रयच्छन्, अहं "मे" भवतां तावन्मात्रं मूल्यं दास्यामि, यतो मम गृहे श्रमणा राजपिण्ड इति कृत्वा भक्षितुं नेच्छन्ति ॥ ३२८० ॥

एमेव तैल्लि-गोलिय-पूविय-मोरंड-दुस्सिए चैव ।

जं देह तस्स मोल्लं, दलामि पुच्छा य महगिरिणी ॥ ३२८१ ॥

एवमेव तैल्लिकास्तैल्लम्, गोलिकाः—मथितविकारिकास्तक्रादिकम्, पौषिका अपूपादिकम्, मोरण्डकाः—तिलादिमौदकाः तद्विकारिकास्तिलादिमौदकान्, दौष्यिका वस्त्राणि च दापिताः । कथम् ? इत्याह—येत् तैल्ल-तक्रादि ग्रूयं साधूनां दत्तं तस्य मूल्यमहं भवतां प्रयच्छामीति । ६ ततश्चाहार-वस्त्रादौ किमीप्सिते लभ्यमाने श्रीमहागिरिरार्यसुहस्तिनं वृच्छति—आर्य ! प्रचुर-माहार-वस्त्रादिकं प्राप्यते ततो जानीष्व मा राजा लोकः प्रवर्तितो भवेत् ॥ ३२८१ ॥

अजसुहस्ति ममत्ते, अणुरायाधम्मतो जणो देती ।

संभोगं वीसुकरणं, तक्खणं आउड्डणं निवत्ती ॥ ३२८२ ॥

आर्यसुहस्ती जानानोऽप्यनैवणामात्मीयशिष्यममत्वेन भणति—क्षमाश्रमणाः ! ‘अमुराज-10 धर्मतः’ राजधर्ममनुवर्तमान एष जन एवं यथेप्सितमाहारादिकं प्रयच्छति । तत आर्यमहा-गिरिणा भणितम्—आर्य ! त्वमपीदृशो बहुश्रुतो भूत्वा यथैवमात्मीयशिष्यममत्वेनेत्वं ब्रवीषि, ततो मम तव चाद्यप्रभृति विष्वक्सम्भोगः—नैकत्र मण्डल्यां समुद्देशनादिन्यवहार इति; एवं सम्भोगस्य विष्वक्करणमभवत् । तत आर्यसुहस्ती चिन्तयति—‘मया तावदेकमनेपणीयमाहारं जानताऽपि साधेवो ग्राहिताः, स्वयमपि चानेपणीयं भुक्तम्, अपरं चेदानीमहमित्थमपलपामि, 15 तदेतद् मम द्वितीयं बालस्य मन्दत्वमित्यापन्नम्; अथवा नाद्यापि किमपि विनष्टं भूयोऽप्यह-मेतस्मादर्यात् प्रतिक्रमामि’ इति विचिन्त्य तत्क्षणादेवावर्त्तनमभवत् । ततो यथावदालोचनां दत्त्वा स्वापराधं सम्यक् क्षामयित्वा तस्या अकल्पप्रतिसेवनायास्तस्य निवृत्तिरभूत् । ततो भूयोऽपि तयोः साम्भोगिकत्वमभवत् ॥ ३२८२ ॥

अथ “त्रसजीवप्रतिक्रामकः” (गा० ३२७८) इत्यस्य भावार्थमाह—

20

सौ रायाऽवतिवती, समणाणं सावतो सुविहिताणं ।

पच्चतियरायाणो, सन्वे सदाविया तेणं ॥ ३२८३ ॥

‘सः’ सम्प्रतिनामा राजा अवन्तीपतिः श्रमणानां ‘श्रावकः’ उपासकः पञ्चाणुवतधारी अभवदिति शेषः । ते च शक्यादयोऽपि भवन्तीत्यत आह—‘सुविहितानां’ शोभनानुष्ठाना-नाम् । ततस्तेन राज्ञा ये केचित् प्रात्यन्तिकाः—प्रत्यन्तदेशाधिपतयो राजानस्ते सर्वेऽपि ‘शब्दा- 25 पिताः’ आकारिताः ॥ ३२८३ ॥

ततः किं कृतम् ? इत्याह—

कहिओ य तेसि धम्मो, वित्थरतो ग्राहिता व सम्मत्तं ।

अप्पाहिता व बहुतो, समणाणं भद्गा होह ॥ ३२८४ ॥

कथितश्च ‘तेपां’ प्रात्यन्तिकराजानां तेन विस्तरतो धर्मः । ग्राहिताश्च ते सम्यक्त्वम् । ततः 30

१ “मोरंडा नाम रोक्षमया गोलया जारिसया कीरति ।” इति विशेषचूर्णो ॥

२ “वृत्ति मिलम्मो” मो० के० मिमा ॥

स्वदेशं गता अपि ते बहुशस्त्रेण सज्ञा सन्दिष्टाः, यथा—श्रमणानां 'मद्रकाः' भक्तिमन्तो भवतः
॥ ३२८४ ॥ अथ कथमसौ श्रमणसङ्घप्रभावको जातः ? इत्याह—

अणुजाणे अणुजाती, पुष्कारुहणाद् उक्किरणगाहं ।

यूयं च चेदयाणं, ते वि सरज्जेसु कारंति ॥ ३२८५ ॥

८, अनुयानं—रथयात्रा तत्रासौ नृपतिः 'अनुयाति' दण्ड-भट-भोजिकादिसहितो रथेन सह
हिण्डते । तत्र च पुष्पारोपणम् आदिशब्दाद् माल्य-नान्य-चूर्णा-ऽऽमरणारोपणं च करोति ।
'उक्किरणगाहं' ति रथपुरतो विविधफलानि स्वाद्यकानि कपर्दक-चक्षुषमृतीनि चोत्किरणानि
करोति । आह च निशीथचूर्णिकृत्—

रहमातो य विविहफले खज्जगे य कवडुग-वत्थमादी य ओकिरणे करेह ति ॥

10 अन्येषां च चैत्यगृहस्थितानां 'चैत्यानां' भगवद्विम्बानां पूजां महता विच्छर्देन करोति ।
तेऽपि च राजान एवमेव स्वराज्येषु रथयात्रामहोत्सवादिकं कारयन्ति । इदं च ते राजानः
सम्प्रतिनृपतिना भणिताः ॥ ३२८५ ॥

जति मं जाणह सामिं, समणाणं पणमहा सुविहियाणं ।

दच्चेण मे न कज्जं, एयं खु पियं कुणह मज्जं ॥ ३२८६ ॥

16 यदि मां स्वामिनं यूयं 'जानीथ' मन्यध्वे ततः श्रमणेभ्यः सुविहितेभ्यः 'प्रणमत' प्रणता
भवत । 'द्रज्येण' दण्डदातव्येनार्थेन मे न कार्यम्, किन्त्वेतदेव श्रमणप्रणमनादिकं मम प्रियम्,
तदेतद् यूयं कुरुत ॥ ३२८६ ॥

वीसल्लिया य तेणं, गमणं घोसावणं-सरज्जेसु ।

साहूण सुहविहारा, जाता पच्चतिया देसा ॥ ३२८७ ॥

20 एवं 'तेन' राज्ञा शिश्नां-दत्त्वा विसर्जिताः । तत्रैतेषां स्वराज्येषु गमनम् । तत्र च तैः
स्वदेशेषु सर्वत्राप्यमाघातघोषणं कारितम्, चैत्यगृहाणि च कारितानि । तथा प्रात्यन्तिका देशाः
साधूनां सुहविहाराः सञ्जाताः । कथम् ? इति चेदुच्यते—तेन सम्प्रतिना साधवो भणिताः—
भगवन्तः ! एतान् प्रत्यन्तदेशान् गत्वा धर्मकथया प्रतिबोध्य पर्यटत । साधुभिरुक्तम्—राजन् !
एतैः साधूनामाहार-वस्त्र-पात्रादेः कल्प्या-ऽकल्प्यविभागं न जानन्ति ततः कथं वयमेतेषु विह-
25 रामः ? । ततः सम्प्रतिना साधुवेषेण स्वमयाः शिश्नां दत्त्वा तेषु प्रत्यन्तदेशेषु विसर्जिताः
॥ ३२८७ ॥ ततः किममृत ? इत्याह—

समणमडभाविणसुं, तेह रज्जेसु एसणादीसु ।

साहू सुहं विहरिया, तेणं चिय भट्ठा ते उ ॥ ३२८८ ॥

श्रमणवेषधारिमर्दरौपणादिभिः शुद्धमाहारादिग्रहणं कुर्वीणः साधुविधिना भावितेषु तेषु
30 राज्येषु साधवः सुखं विहृताः । तत एव च सम्प्रतिनृपतिकालान् 'ते' प्रत्यन्तदेशा मद्रकाः
सञ्जाताः ॥ ३२८८ ॥

१ 'मसौ पारमेश्वरप्रवचनं प्रभावयति ?' इति उच्यते—अणुं भा० ॥

२ पूजनां म० ता० व० ३० ॥

३ 'मणानां सुविहितानां प्रण० भा० ॥

इदमेव स्पष्टयति—

उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियसत्तुसेणो ।

समंततो साहुसुहप्पयारे, अकासि अंधे दमिले य घोरे ॥ ३२८९ ॥

उदीर्णाः—प्रबला ये योधास्तैराकुल—सङ्कीर्णा सिद्धा—प्रतिष्ठिता सर्वत्राप्यप्रतिहता सेना यस्य स तथा, अत एव च 'निर्जितशत्रुसेनः' स्ववशीकृतविपक्षनृपतिसैन्यः एवंविधः स सम्प्रतिनामा ऽ पार्थिवः अन्धान् द्रविडान् चशब्दाद् महाराष्ट्र-कुडुक्कादीन् प्रत्यन्तदेशान् 'घोरान्' प्रत्यपाय-बहुलान् समन्ततः 'साधुसुखप्रचारान्' साधूनां सुखविहरणान् 'अकार्षीत्' कृतवान् ॥३२८९॥

॥ आर्यक्षेत्रप्रकृतं समाप्तम् ॥

॥ इति श्रीकल्पाध्ययनटीकायां प्रथम उद्देशकः परिसमाप्तः ॥

कल्पे माणिक्यकोशे जिनपतिनृपतेः सूरिभिस्तन्त्रियुक्तै-

10

स्तस्यैवाज्ञैकतानैर्नयपथनिपुणैश्चिन्त्यमानाधिकारे ।

पेठा उद्देशकाः स्युः षडिह गहनतामुद्रिता अर्थरत्नैः,

पूर्णास्तत्राऽऽद्यपेठा प्रकटनविधये कुञ्चिकैषाऽस्तु टीका ॥

॥ सर्वग्रन्थाग्रम्—२२८७५ ॥

कल्पे प्रथम उद्देशकः

समाप्तः

